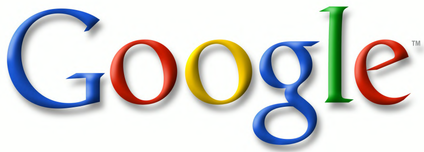

AULI GELLII

NOCTES ATTICÆ.

VOL. III.

AULI GELLII

NOCTES ATTICÆ

EX EDITIONE JACOBI GRONOVII

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITÆ.

VOLUMEN TERTIUM.

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1824.

LIBER VIII.

Cap. i. *Hesterna noctu*] Procul dubio Macrobius lib. i. Saturn. c. 4. descripsit sequentia ex Gellio, Auctore non nominato, ut solet. Verba ejus hæc sunt: 'Ennius enim, nisi cui videtur inter nostræ ætatis politiores munditias respuendus, noctu concubia dixit his versibus: Qua Galli furtim noctu summa arcis adorti Mœnia concubia, vigilesque repente cruentant. Quo in loco animadvertendum est, non solum quod, noctu concubia, sed quod etiam, qua noctu, dixerit. Et hoc posuit in Annalium septimo: in quorum tertio clarius dixit: Hac noctu filo pendebit Etruria tota. Claudius quoque Quadrigarius annali tertio: 'Senatus autem de noctu convenire, noctu multa domum dimitti.' Non esse ab re puto hoc in loco id quoque admonere, quod Decemviri in xii. tabulis insitate *nox* pro *noctu* dixerunt. Verba hæc sunt: SEI. NOX. FURTUM. FACTUM. ESIT. SEI. IM. OCCISIT. IOURE. CAISUS. ESTO. In quibus verbis id etiam notandum est, quod ab eo quod est, *is*, non *eum* casu accusativo, sed *im* dixerunt.' Hæc omnia ex Gellio forsan etiam iisdem verbis excerpsit Macrobius. 'Noctu' itaque ac 'diu' (quæ Quintiliano lib. i. c. 4. adverbia sunt) veri sunt ablativi.

Cap. iii. *Peregrinus Philosophus*] De quo Gell. lib. xii. c. 11. Lucian. in ejus vita, Ammian. lib. xxix. M. Tyrius Orat. 37. Pausan. lib. ii. Eliac.

Assidue oscitantem] Ex hoc capite fragmentum subodoror apud Nonium in 'Halucinare.'

Cap. iv. *Quod Herodotus*] Verba Herodoti sunt lib. vi. Historiarum. Illud tamen et piceæ, et cupresso, aliisque arboribus contingit, nisi fortasse cognationem inter has arbores esse voluerit, atque ideo pinus nomine appellaverit. Inter pinum certe et piceam magna convenientia. Pinus proprie Græcis πίτυς, picea πεύκη dicitur. Etiam aliquando confunduntur. Ita Theophrastus lib. iii. c. 10. de plantarum Historia, ubi περὶ τῆς πεύκης agit, pinum intellexit. Namque illi στρόβιλον assignat sive nucem pineam, quæ ab Hippocrate et Aëtio κόκκαλος appellatur, ab aliis quoque κῶνος, ut auctor est Galenus lib. vii. de Comp. med. sec. loc. c. 1. Pini quoque quædam maritimæ breves nuces edunt instar cupressi, non tamen rotundas, sed acuminatas. Ita ut has arbores confudisse videatur Herodotus. Sicuti etiam larix et abies quandam cognationem habent.

Cap. v. *Cœlum stare pulvere*] Habes hoc apud Virg. lib. xii. Æneid. 'et sævus campis magis ac magis horror Crebrescit, propiusque malum est: jam pulvere cœlum Stare vident.' Servius in Virgilium, Acro et Porphyrio, antiquissimi Horatii interpretes, exponunt 'plenum esse,' 'cooperiri.' Ita quoque intelligendum illud Lucilii 'pectus sentibus stare,' id est, 'plenum esse,' vel etiam 'horrere.' Vide Nonium in 'stare,' qui etiam quædam ex Gellio mutuatus videtur.

Cap. vi. *Theophrasti libro*] Περὶ τῆς φιλίας. Citat eum quoque Gellius noster lib. i. c. 3. Atque ex illo libro quædam adducit Plutarchus in Catone minore, et Hieronymus in Oseam prooemio lib. iii.

Cap. vii. *De natura et habitu me-*

moriæ] Præter librum Aristotel. de Memoria et Rem. vide quoque l. II. de Anim. c. 4. et lib. I. de Hist. an. c. 2. Memoria etiam bestiis, sola reminiscentia homini tribuitur.

De exuberantia aut interitu ejus] De admiranda memoria lege Plinium lib. VII. c. 24. Fabium lib. XI. c. 2. Senecam Patrem initio controversiarum, qui de se refert se eo ordine atque recitata essent duo millia nominum reddidisse. Similia narrat de Simplicio quodam Augustinus lib. IV. c. 7. de Anima. Lege miram historiam apud Muretum Var. Lect. l. III. c. 1. De interitu memoriæ vide Plin. lib. VII. qui de Messalla Corvino commemorat nominis sui oblitum fuisse. Similia itaque vel eadem narravit hic, ut arbitror, Gellius.

CAP. IX. *Quod Theophrastus*] Apud Diogenem Laërtium in vita ejus nihil tale invenio.

Quodque idem hoc Demostheni] Nihil hac de re apud Plutarchum in Demosthene, sed hoc commemoratur: cum decem legati missi essent ab Atheniensibus ad Philippum, atque inter illos esset Demosthenes, Regem ad Orationem Demosthenis accurate respondisse. Idem Ciceroni contigit, ut Appianus meminit lib. II. de Bell. Civ. et Plutarchus in Cicer. dixit, accessisse eum ad dicendum trepidum, ac multis in causis medio ardore et statu orationis vix tandem horrere et tremere desiisse.

CAP. X. *Eleusine*] Non, ut putat nonnemo, partem urbis Atheniensis intelligit, quam quadrurbem fuisse Festus affirmat: 'Quadrurbem,' inquit, 'Athenas Attius appellavit, quod scilicet ex quatuor urbibus in unam domicilia contulerunt, Braurone, Eleusine, Piræo, Sunio.' Duodecim in unam contraxisse Theseum scribit Strabo lib. IX. Eleusinem hanc Atticæ urbem fuisse Cereri consecratam, ex Mela, Ptolemæo, aliis, notum est.

Præstigioso] Vano ostentatore, instar illorum qui præstigiis populum ludunt. Non opus est itaque ut hic laboret H. Stephanus.

Formidines] Intelligit captiosa argumenta. Formido enim erat linea variis plumis pennisque avium conserta, quæ ad retia ponebatur, et sic genus omne ferarum inducebat. Seneca lib. II. c. 12. de Ira: 'Nec mirum, cum maximos ferarum greges linea pennis distincta contineat, et in insidias agat, ab ipso effectu dicta Formido.' Hanc aperte describit Nemesianus: 'Linea quinetiam magnos circumdare saltus Quæ possit, volucresque metu concludere prædas, Digerat innexas non una ex alite plumas. Namque ursos, magnosque sues, cervosque fugaces Terrificant, linique vetant transcendere septum.' Et Seneca lib. I. de Clementia: 'sic feras lineis et pinna conclusas contine, easdem a tergo eques telis incessat; tentabunt fugam per ipsa quæ fugerant, proculcabuntque formidinem.' Usus quoque Apuleius in Apolog. Oppianus lib. IV. de Venat. δειμαλέην μήρινθον, id est, 'lineam formidolosam,' et δεῖμα πολύχροον, 'formidinem multicolorem' appellat. Formido autem a formis, sive imaginibus vel picturis et terriculamentis rerum nomen accepisse videtur. Vide Colv. ad Apuleium p. 258. et Turneb. lib. V. Adv. c. 5.

CAP. XI. *Per Dionysia*] Festis enim diebus præcipue Liberi patris majori impensa genio indulgebant. Immania hæc sacra vocat Arnobius lib. V. 'Bacchanalia,' inquit, 'etiam prætermittamus immania, quibus nomen Omophagys Græcum est: in quibus furore mentito, et sequestrata pectoris sanitate, circumplicatis vos anguibus, atque ut vos plenos Dei numine ac majestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruentatis oribus dissipatis.' De serpentibus, quibus se incingebant, etiam Catullus de

Nuptiis Thetidis et Pelei, 'Pars sese tortis serpentibus incingebat,' Euripides in Bacchis, Plutarchus in Alexandro, Clemens in Protreptico. Alia quoque ibidem festa Dionysia refert Arnobius, in memoriam ejus quod Liber discerptus fuerit a Titanibus, frustatim in ollam conjectus ut coqueretur, qui a Jove fulmine in tartara fuerint conjecti.

CAP. XII. *Plerique omnes*] Si plerique, quomodo omnes? Idem est, 'atque ferme omnes.' J. Scaliger lib. VII. de Re Poët. cap. ult. ita interpretatur: 'quomodo dicimus *sex septem* subintellecta disjunctiva VEL, item *plus minus*, pro *plus vel minus*: sic et dicimus *plerique omnes*, pro *vel plerique, vel fortasse omnes*: sed *plerus* quoque pro *plenus* sumitur a Græco πλήρης. Ita esset, *plene omnes*.'

CAP. XIII. *Quepsones*] Corruptum vocabulum: pleræque editiones veteres legunt *Qpsones*, nullo sensu. Scaliger invenit in libro scripto Bituricensi *Eupsones*, pro quo legit *Eudones*, pag. 32. ad Fragm. Em. temp. a Punico *Haudoni*, quod denotat χαῖρε κύριε. Forsan *Eudones* videtur dictum pro *Adonis*. Æolica dialectus α crebro mutat in αυ, ut ναὸς, ναυὸς, ἀὴρ, αὐὴρ, αὐ vero in εὐ quoque mutatur. Forsan igitur *Eudones* pro *Adonis* Afris dicebatur. Quod Græcum putavit esse Gellius, cum revera Syriacum vel Phœnicium sit. Intelligi tamen forsan potest ἀϊδονεὺς, qui idem atque ᾅδης teste Hesychio. Sed hæ sunt conjecturæ.

CAP. XV. *Tractatus*] Forsan *taxatus*. 'Taxare,' inquit Festus, 'idem est quod convitiis tangere.'

A C. Cæsare] Quid hoc capite comprehenderetur ostendit Macrobius lib. II. Sat. cap. 7. cum enim Laberius invitus in scenam a C. Cæsare productus esset, ut ipse ageret mimos quos scriptitabat, mordaciter in Cæsarem invectus est, inprimis his versibus: 'Porro Quirites! libertatem perdimus.' Et paulo post adjecit, 'Necesse est multos timeat, quem multi timent.' Cum Laberius a P. Syro victus esset, Cæsar arridens hoc modo pronunciavit, 'Favente tibi me victus es, Laberi, a Syro.' Quod Laberius sequenti versu ultus est, quibus innuebat Cæsari non fore perpetuam tyrannidem, nec Publium Cæsaris favorem semper experturum, quamvis de se ipso loqui videretur. Versus tales sunt: 'Non possunt primi esse omnes omni in tempore. Summum ad gradum cum claritatis veneris, Consistes ægre; et quum descendas, decides. Cecidi ego: cadet qui sequitur: laus est publica.' Vide et Gellium nostrum lib. XVII. c. 14.

LIBER IX.

CAP. I. *Q. Claudius*] Quadrigarius. Vide supra I. 7. et alibi.

A Metello] An Metellus Numidicus, an alius intelligatur, dubium est. De Numidico vide VI. 11.

Spargunt fortissime] Sagittas ex arcubus, lapides vel glandes ex fundis, qui summo cum impetu mittebantur. De Funditoribus sive Balearibus ita loquitur Diodorus Siculus lib. VI. 'In prælio lapides multo majores quam reliqui jactant robuste, ut aliquo tormento lapis missus videatur. In urbium expugnatione lapidum jactu

eos, qui desuper ex propugnaculis tuentur mœnia, vulnerant. In pugna vero scuta, galeas, omneque armorum genus confringunt.' 'Spargere' itaque vel de sparsione sagittarum lapidumque intelligi potest, (quod peculiare hic vocabulum,) vel de ipsis sagittariis et funditoribus. Ennius, 'Postquam defessi sunt stantes, spargere sese,' pro dispergere, diffundere.

Deorsum versum] Loquitur de sagittis et lapidibus, quæ arcu, ballista fundaque jaciuntur, secus si quis pila hastasque vel lapides manu torqueat, tum enim ex superiori loco major vis atque impetus est, inprimis si non longe perpendiculi linea absit. Hinc Tac. lib. XVII. 'ingerunt,' inquit, 'desuper Othoniani pila, librato magis ac certo ictu, adversus temere subeuntes.' Livius lib. VII. Dec. 1. 'Præter virtutem, locus quoque superior adjuvit, ut pila omnia hastæque, non tanquam ex æquo missa vana, quod plerumque fit, caderent, sed omnia librata ponderibus figerentur.' Et lib. X. Dec. 3. 'Pœni vana pleraque, utpote supino jactu, tela in locum superiorem mittebant. Gravior ac pondere libratior superne ex onerariis ictus erat.' Ita interpretatur hunc locum Hier. Magius lib. II. Var. c. 16. Sed superiora loca de ictibus et fixionibus telorum propinquis intelligi possunt.

Multo minus] Erant ergo inferiori loco.

A pinnis] Acuminibus murorum, vel fastigiis.

Hostis] Vet. Ed. *hostes*: sensus est, quod facillime hostes a mœnibus et muris depellerent. 'Defendere' pro 'arcere' etiam Propertius et alii utuntur.

Antonium Julianum] Vide I. 4.

CAP. II. *Herodem Atticum*] Vide lib. I. c. 2.

Barbam et pallium] Promittere barbam et pallio detrito uti Philosophorum erat vanum insigne. Barbam ideo 'sapientem' appellavit Horat. l. II. Sat. 1. 'tempore quo me Solatus jussit sapientem pascere barbam.' Hinc philosophi barbati magistri dicebantur: 'barbatum hæc crede magistrum Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutæ.' Inde apud Græcos proverbium, ἐκ πώγωνος σοφοί. palliastrum autem detritum, utplurimum erat, vel 'scissile,' ut Apuleius lib. I. Met. Socrati tribuit. Vide Aristophanem ἐν Νεφέλ. imprimis Lucianum de Auct. vit. qui tale palliolum τριβώνιον πολύθυρον appellavit. τὸ διεῤῥωγὸς τοῦ τρίβωνος appellat Laërtius in Antisthene. Huc refer quoque l. VIII. C. de Prof. et Med. et Apuleium in Flor.

Noscitemus] Cognoscamus.

Ganearum] Tabernarum, lupanarium.

§ 2 *Musonius*] Philosophus Stoicus, cujus prolixa fragmenta a Stobæo citantur. Fuit familiaris Apollonio Tyanæo, et sub Nerone periit. Vide Suidam.

Æruscanti] Ita Ascensiana Par. edit. et posteriores, vett. editt. *circumstanti*: æruscare autem est, stipem et æra undique colligere; Græcis dicuntur χαλκολογεῖν, et æruscatores χαλκολόγοι, qui cibum quæstumque ex mendaciis captabant, ut loquitur Auctor noster lib. XIV. c. 1.

Ἄξιος οὖν ἐστιν ἀργυρίου] Id est, 'dignus igitur est argento.' Dignus argento, ut ita illum confestim dimittamus, vel innuit tacite pecuniæ possessionem sæpe indignis contribui. Forsan alludit ad servos ἀργυρωνήτους, qui pretio comparantur.

Probra] Ita membranæ Gisel. et vetus edit. aliter, *probrosa*: ut Terentius hominem scelestum 'scelus' appellat, ita hic Gellius homines probrosos et conviciis dignos 'probra' appellat.

§ 3 *Harmodii et Aristogitonis*] Qui Hipparchum filium Pisistrati occide-

runt Panathenæorum tempore. Ipsi ambo a satellitibus occisi, plerique alii torti et supplicio affecti. Eisdemque postmodum tanquam libertatis auctoribus statuæ erectæ, ut Pausanias testatur, et Plinius lib. XXXIV. c. 4. qui eodem anno hoc contigisse dicit, quo Romæ pulsi sunt Reges. Vide et Gellium nostrum lib. XVII. c. 21.

Hippiam tyrannum] *Hipparchum* voluit dicere. Nam post Hipparchi cædem (quem tamen moderatum et eruditum fuisse scribit Plato in Dial. de Lucri cupid. secus atque Diodorus, qui violentum et sui impotentem fuisse dicit,) Hippias tres annos tyrannidem obtinuit, et quarto pulsus ad Darium confugit, anno vicesimo ante Marathoniam pugnam, ut ait Thucydides. Pisistratidarum autem tyrannis extincta est Alcmæonidarum opera, et auxilio Lacedæmoniorum. Vide Thucydidem lib. VI. Herod. lib. V. et VI. sed Gellius dicit 'adorsos' fuisse Hippiam interficere, ita ut innuere videatur in animo habuisse, sed frustra. Hipparchum itaque occiderunt conjurati. Heraclides lib. de Polit. per errorem eum cæsum refert, cum fratrem juniorem Thessalum interimere cuperent: Hipparchum enim longe commodiorem duobus fratribus fuisse. Longe aliter hæc narrat Justinus, cujus verba audire operæ pretium est: 'Post ejus mortem' (Pisistrati) 'Diocles alter ex filiis, per vim stuprata virgine, a fratre puellæ interficitur. Alter, Hippias nomine, cum imperium paternum teneret, interfectorem fratris comprehendi jubet: qui cum per tormenta conscios cædis nominare cogeretur, omnes amicos tyranni nominavit: quibus interfectis, quærenti tyranno an adhuc aliqui conscii essent, neminem ait superesse, quem amplius mori gestiat, quam ipsum tyrannum. Qua voce ejusdem se tyranni victorem, post vindictam pudicitiæ sororis, ostendit. Hujus virtute cum admonita civitas libertatis esset, tandem Hippias regno pulsus in exilium agitur: qui profectus in Persas, ducem se Dario, inferenti Atheniensibus bellum, sicuti supra significatum est, adversus patriam suam offert.' Vide Meursium in Pisistrato.

Decreto publico] Græci dicerent, ἐψηφίσαντο.

Prænomina patriciorum quorundam] Suetonius in vita Tiberii cap. 1. de gente Claudia: 'cum prænominibus cognominibusque variis distingueretur, Lucii prænomen consensu repudiavit, postquam e duobus gentilibus præditis eo, alter latrocinii, cædis alter convictus est.' Ita decreto cautum fuit, ne quis gentis Manliæ M. Manlius vocaretur. Liv. lib. VI. Festus in 'Manliæ gentis,' &c. Dio lib. LI. 'Edicto,' inquit, 'cautum, ne quis ex ea familia M. prænomen et ferret.' De L. Tarquinio Collatino, qui propter nomen Tarquinii invisus erat, et urbe pulsus, vide Liv. lib. II.

Vocabula] Nomina: ita non semel Tacitus loquitur.

CAP. III. *Macetæ*] Ita recte: vulgo *Macedones*. Macedoniæ partem Μακετίαν appellatam fuisse scribunt Stephanus de urbibus et Hesychius, et inde totam regionem nomen accepisse Eustathius in Dionysium Periegetem. Macetæ itaque Macedones sunt. Quos arbitrantur nonnulli cum כתים in sacra scriptura eosdem esse. Sicut enim a Javan Ἴωνες dicti, qui et Iones, ita a Cethim filio Javan Cetheos dictos. Utique Machab. I. habetur 'Alexandrum egressum terra Cethim.' Citium quoque Macedoniæ urbs Liv. l. XLII. et Cittus mons Macedoniæ. Xenoph. de Ven. Vide Bochartum in suo Phaleg.

Inclutæ illæ Demosthenis orationes] Vide Philippicas Demosthenis, sicuti etiam passim servitutem Græciæ imminere a Philippo ostendit, qui ab eodem πανοῦργος 'veterator' dictus est

Olynth. 1. in pr. Philippus autem ad Chæroneam urbem Bœotiæ victor, Græciæ dominus, evasit. Vide Diodorum Siculum lib XVI. c. 87. Plutarchum in Alexandro cap. 14. ac Demosthene c. 26. Strabonem lib. IX. Pausaniam in Achaicis et Bœoticis.

Vocificant] Ita membranæ Giselini teste Lipsio. Vet. Edit. *notificant*. Usus hoc quoque vocabulo Varro de R. R. libr. III. 'Itaque insectantes a se ejiciunt fucos: quos vocificantes plures persequuntur etiam paucæ:' ita autem dictum, ut 'rumificant:' forsan tamen scriptum *vociferant* pro *vociferantur*: sciendum tamen *notificant* etiam Latinum esse. Ovid. lib. I. Eleg. 2. 'Atque modum pœnæ notificare velis.'

Affectus] Occupatus, nove.

A liberali tamen Musa] Demosthenes ipse Philippum 'hominum eloquentissimum' appellat in Orat. de Fals. Legat. et Polyænus Strateg. lib. IV. non minores eum res oratione quam prælio confecisse scribit, et pluris æstimasse verbis quam armis partas victorias. Justinus lib. IX. c. 8. 'Inter hæc eloquentia et insignis oratio, acuminis et sollertiæ plena, ut nec ornatui facilitas, nec facilitati inventionum deesset ornatus.'

Quin lepide comiterque] Justinus: 'Blandus pariter et insidiosus alloquio; qui plura promitteret, quam præstaret: in seria et jocos artifex.'

Epistolarum] Extant apud Demosthenem variæ Epistolæ Philippi ad S. P. Q. Atheniensem. Una prolixa est, qua bellum Atheniensibus indicit: ad quam Epistolam Orationem habuit Demosthenes.

§ 2 *Ut eductus*] Educatus. Plato lib. de Leg. educationem arcem et caput esse omnis virtutis affirmat. Vide Plutarchum de Educ. Liber.

CAP. IV. *Brundusium iremus*] Oppidum hoc est Calabriæ, ad mare Adriaticum, unde facilis in Græciam, et ex Græcia in Italiam, transitus.

Portu illo inclyto] Portum hunc ita describit Strabo l. VI. Καὶ εὐλίμενον μᾶλλον τὸ Βρεντέσιον, ἐνὶ γὰρ στόματι πολλοὶ κλείονται λιμένες ἄκλυστοι, πολλῶν κόλπων ἀπολαμβανομένων ἐντὸς, ὥστε ἐοικέναι κέρασιν ἐλάφου τὸ σχῆμα. ἀφ' οὗ καὶ τοὔνομα. σὺν γὰρ τῇ πόλει κεφαλῇ μάλιστα ἐλάφου προσέοικεν ὁ τόπος. Id est, 'Ad hæc Brundusium portum habet' (quam Tarentum) 'commodiorem. Quippe multi includuntur uno ostio portus, ab omnibus fluctibus tuti; intus receptis intra fauceis multis sinibus; ita uti eorum forma cornibus cervinis similis sit; locus enim cum ipsa urbe maxime cervini capitis speciem habet.' Lucanus lib. V. 'curvique tenens Minoia tecta Brundusii, clausas ventis brumalibus undas Invenit, et pavidas hiberno sidere classes.'

Præpetem] De quo alibi dictum est lib. et cap. VI.

Incredulæ] Quæ a nullo facile credi possent.

Aristeas Proconnesius] Vixit tempore Cyri et Crœsi, et carmine scripsit historiam hyperboreorum Armasporum, ut testatur Herodotus lib. IV. et Strabo lib. XIII. Quales fabulas scripserit ex Plinio lib. VII. Nat. Hist. c. 2. liquet. Quin et fabulosa de ipso Aristea comminiscuntur Veteres. Vide Apoll. in Histor. Mirab. 2. Maximum Tyrium dissert. 22. et 28. Origenem contra Celsum lib. III. alios.

Isigonus Nicæensis] Plinius lib. VII. Hist. Nat. cap. 2. quædam etiam ex illo citat, quæ hic quoque commemorat Gellius.

Ctesias] Vixit tempore Cyri junioris, et Artaxerxem sanavit, ut Diodorus Siculus lib. II. testatur. Quæ scripserit Photius ita indicat: 'Ctesiæ Cnidii Persica libris viginti tribus continentur: sed in sex priori-

bus res Assyriorum, et quæcunque res Persicas præcessere, tractat: a septimo autem libro de Persicis rebus agit: ac in septimo, octavo, nono, decimo, undecimo, duodecimo, et decimo tertio, quæ ad Cyrum, et Cambysem, et magnum illum Darium et Xerxem spectant, commemorat.' Idem Photius pleraque Herodoto contraria scripsisse testatur, illumque fabularum scriptorem appellasse. Sed ipse nihil minus est quam ἀξιόπιστος, ut affirmat Aristoteles lib. VIII. Hist. Anim. c. 28. Ita ut mirum sit Diodorum Siculum illum secutum fuisse. Præter hæc etiam Indica scripsit, ut ex Photii Excerptis liquet. Vide Vossium de Hist. Gr. lib. I. c. 5.

Onesicritus] Qui res Alexandri Magni, cujus comes erat, fabulose scripsit. Mentionem quoque ejus facit Arrianus lib. VI. de Exped. Alex. Strabo, Plutarchus in Alexandro.

Polystephanus] Meminit quoque ejus scholiastes Apollonii lib. I. Phylostephanus apud Serv. forte idem.

Hegesias] De quo Cicero in Bruto, et Dionysius Halic. περὶ Συνθέσ. ὀνομ. Strabo lib. XIV. sub Ptolemæo Lago et Philadelpho vixit.

'Ανήκοος] Auditus expers.

§ 3 *Auditiones*] Ita in scriptis, vulgo, *auditionibus*, Græci ἀκροάσεις appellant.

'Ανθρωποφάγους] Hominum devoratores. Ex Isigono idem scribit Plinius lib. VII. Hist. Nat. c. 2. 'Priores Anthropophagos, quos ad septentriones esse diximus, dierum decem itinere supra Borysthenem amnem, ossibus humanorum capitum bibere, cutibusque cum capillo pro mantilibus ante pectora uti, prodidit Isigonus Nicæensis.' De Anthropophagis scribit quoque Herodotus in Melpomene, de Scotis Hieronymus idem commemorat. In novo orbe complures tales Populi reperiuntur.

Arimaspi] Quos Æschylus ideo μονῶπας vocavit. Ipsum quoque Arimasporum nomen ex re illis inditum putant. Scythica enim lingua *ari* unum esse, *maspon* oculum. Sed quibus curæ fuit veritatem rerum diligentius indagare, eam gentem arcu et sagittis excelluisse memorant, quas cum dirigerent, alterumque, ut fit, oculum clauderent, adsiduique in eo studio essent, dicti sunt uno tantum oculo uti. Fortassis etiam, quod ei rei a pueris adsuefierent, alterius oculi orbe erant contractiore: versaque paulatim, ut sæpe accidit, in naturam consuetudine patrum similes filii nascebantur: quæque in patribus deformitas ex oculorum inæqualitate ἐπίκτητος et adventitia, eadem in filiis innata atque insita erat. Ita certe de quibusdam in Asia populis gravis auctor Hippocrates narrat; cum apud eos pulchrum haberetur oblongo capite esse: ob idque nutrices recens editorum infantium tenella capita manibus contrectando ac comprimendo, globosam et orbicularem figuram corrumperent, eaque fastigiarent, ac fasciis etiam adstricta in acumen crescere cogerent, paulatim studium in naturam vertisse, ut omnes in gente oblongis capitibus nascerentur; ex eoque Macrocephalos vocari. Ita scribit Muretus Var. Lect. lib. XII. c. 8.

Cyclopas] Quos fingunt Poëtæ oculum in fronte habuisse, et Siciliam incoluisse. Addit Plinius *et Læstrigonas*.

Singularia] Ita Gellius loquitur pro *singularis*. Turpil. 'Homo unica natura et singularia.' Ita 'peculiariæ res' dicuntur apud Ulpianum in l. IV. § fin. ff. de Doli Except.

Vestigia] Plantas pedum.

Retro porrecta] Plinius, 'aversis crura plantis, eximiæ velocitatis, passim cum feris vagantes.'

Albania] Quæ erat regio Scythiæ ad mare Hyrcanum. Pomponius Mela lib. III. c. 5. 'Intus sunt ad Caspium sinum Caspii, et Amazones, sed

quas Sauromatidas appellant: ad Hyrcanum Albani, et Moschi, et Hyriani.'

Qui in pueritia canescant] Non temerarium est, quod in Ms. legitur, *in pueria*. Ne errorem suspiceris, in margine repetita vox est. Et id ejus libri olim scriptor solitus in rarioribus vocibus. *Lips.* Forsan scribendum *puertia*. Quod autem dicitur, 'in pueritia canescere,' forte illi ita visi quod albicantibus vel subflavis comis essent, quod lixivio quoque olim, sicut etiam nunc, Batavos Germanosque effecisse ostendit Martialis lib. VIII. Epig. 33. et lib. XIV. Ep. 26. ubi dicit, 'Caustica Teutonicos accendit spuma capillos.' Porro idem ex Isigono tradit Plinius his verbis: 'Idem in Albania gigni quosdam glauca oculorum acie, a pueritia statim canos, qui noctu plus quam interdiu cernant.' Nimirum qui glaucis oculis præditi, instar felium, splendore suo aërem tenebricosum nocte illustrant. per 'aciem' autem non pupillam oculi, sed iridem intelligit Salmasius. Pupilla, sive κόρη omnibus animalibus nigra. Iris est circulus qui pupillam ambit, et diversos colores induit. Vide Salmas. ad Solinum p. 190.

Plus cernant oculis] De glaucis oculis idem refert Aristoteles lib. V. de Gen. Anim. cap. 1.

Borysthenem] Fluvius hic est Sarmatiæ Europææ Ptolemæo.

Longe colunt] Id est, 'habitant.' Plinius dicit 'itinere dierum x. supra Borysthenem.'

§ 4 *Plinii Secundi*] Extat locus lib. VII. Hist. Nat. c. 2. his verbis: 'In eadem Africa familias quasdam effascinantium Isigonus et Nymphodorus tradunt, quarum laudatione intereant probata,' (πρόβατα sive oves intelligit; an potius probata, id est, laudata?) 'arescant arbores, emoriantur infantes. Esse ejusdem generis in Triballis et Illyriis adjicit Isigonus, qui visu quoque effascinent, interimantque, quos diutius intueantur, iratis præcipue oculis; quod eorum malum facilius sentire puberes. Notabilius esse quod pupillas binas in singulis oculis habeant.'

Voce atque lingua effascinantium] Qua, sicuti etiam visu vel tactu, fiebat effascinatio vel incantatio. Si quæ autem impensius laudarentur, fascino obnoxia credebantur: Virgilius, 'Aut si ultra placitum laudarit, baccare frontem Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.' Qui itaque alium laudabant, addebant 'præfiscini' vel 'præfiscine,' id est, sine fascino; ut testarentur non se fascinandi sed laudandi animo, sine ullo livore, candideque loqui. Qui tamen laudabatur, ei credebant nihil laudationem nocituram, si amuleto quodam præmunitus esset. Præterea superstitio Veterum finitum numerum obnoxium fascino credebat; unde Catullus Epigr. 7. 'Tam te basia multa basiare Vesano satis et super Catullo est, Quæ nec pernumerare curiosi Possint, nec mala fascinare lingua.' Quod uti vitarent, 'præfiscini' verbum addebant, quo omnem invidiam amolirentur.

Illyriis] Quorum regio ad dextrum latus maris Adriatici extenditur.

Pupulas in singulis oculis binas] Vet. Ven. ed. *pupillas*: hi Græcis Δίκοροι tam viri quam mulieres a gemina pupula ita dicebantur; non ideo autem ita dicti, quod in eorum oculis congeminaret istud breve punctum, quo tuemur; sed quod iridem ipsam duplici colore haberent: nam exterior iridis circulus, qui album contingit, in illis niger erat, et ejusdem coloris cujus pupilla: hinc duplicem habere pupillam crediti. Hi sunt, quos διαστυράκους etiam vocatos scribit Hesychius. Nam τὴν ἴτυν nigram habent, hoc est, extimum iridis circulum, iridem ipsam cæsiam, aut alio colore, pupulam nigram. *Salmas. ad*

Solinum p. 190. *et* 191.

§ 5 *Caninis capitibus et latrantibus*] Plinius lib. VII. cap. 2. 'In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis ferarum pellibus velari, pro voce latratum edere, unguibus armatum venatu et aucupio pasci. Horum supra centum viginti millia fuisse, prodente se, Ctesias scribit.' De his Cynocephalis Ctesias in Indicis apud Photium ita scribit: *καὶ συνιᾶσι μὲν παρ' ἐκείνων λεγόμενα, αὐτοὶ δὲ οὐ δύνανται διαλέγεσθαι*, id est, 'Ipsi, quæ alii loquuntur, intelligunt, ipsi loqui nesciunt.' Eidem 'Ἡμίκυνες Apollonio dicuntur.

Monocoli] Κῶλα vocantur crura, hinc *μονόκωλα δένδρα*, quæ unico tantum stipite et trunco a terra attolluntur. Et *μονόκωλα* ædificia, quæ plura membra adjuncta non habent, sed singulari structura surgunt. Vide Salmas. ad Solin. p. 1006. et ad Hist. Aug. p. 118. Legitur quoque hic et apud Plinium *Monosceloi*. Sed tum scribendum esset *μονοσκελεῖς*. Etiam corrupte *Monomeri* dicuntur in optima Ed. Ven. And. Catharensis MCCCCLXXVII. Eosdem dicit Plinius 'Sciopodas vocari, quod in majori æstu humi jacentes resupini umbra se pedum protegant.'

Saltuatim] Saltu, aut saltando.

Vivacissimæ] Admodum vegetæ.

Nullis cervicibus] Idem scribit Plinius. Sed hæc ad monstra referenda. Vide Fortunium Licetum de Monstris. Hugo tamen Grotius lib. IV. Histor. in fine ita loquitur: 'Quædam horum tamen, et quod certiori testimonio firmatur, capite truncos homines, qui vultus in pectore gerant, aut esse, aut colli brevitate erectisque humeris tales videri, haud pertinaciter refellam, satis gnarus, ut alibi ignium intemperie, ita vi frigoris nimia peccare naturam.'

Et avium ritu plumantibus] Plinius ita scribit: 'Ad extremos fines Indiæ ab oriente, circa fontem Gangis, Astomorum gentem sine ore, corpore toto hirtam, vestiri frondium lanugine, halitu tantum viventem, et odore, quem naribus trahant. Nullum illis cibum, nullumque potum, tantum radicum florumque varios odores et sylvestrium malorum,' (Strabo addit *ὀπτῶν κρέων*,) 'quæ secum portant longiori itinere, ne desit olfactus: graviore paulo odore exanimari.' Uti hæc fabulosa, ita odore nonnihil vitam posse protrahi ex Medicis constat. Quod autem dicit Auctor noster, 'avium ritu plumantibus,' de ipso corpore intelligere ridiculum, nam hodie quoque videntur induti ornatique veste plumanti serica.

Cibatu] Cibo: ita Plinius quoque loquitur.

Pygmæos quoque] Fabula de Pygmæis, quos Plinius in India, Mela in confinio Troglodyticæ et Æthiopiæ, alii in Scythia ponunt, inde nata videtur, quod summus calor Solis, et summum frigus corpora exigua et contorta generat. Strabo lib. XVII. Geogr. affirmat, in interiori Æthiopia omnia fere animalia exigua nasci, atque hinc natam de Pygmæis fabulam. Ita ad septentrionem extremum contorta et brevia corpora Samoiedæ habent. Vide Arist. lib. IX. Anim. et lib. II. de Gen. anim. circa finem, et Sect. 10. Probl. qui rationem reddit unde nani, pumiliones, contortisque membris homines nascantur. Vide quoque Bartholin. de Pygmæis.

§ 6 *Plinius Secundus*] Extant sequentia verba lib. VII. c. 4.

De Cænide et Cæneo] Cænis compressa a Neptuno ab illo hoc obtinuit, ut in virum mutaretur, et invulnerabilis esset. Vide Ovid. XII. Metamorph. et Virg. Æneid. VI. Apollonii interpretem, et Eustathium in lib. I. Iliad.

§ 7 *Deportatum in insulam*] Julius Obsequens libello de Prodigiis variis locis dicit, hermaphroditos aruspi-

cum præcepto in mare deportari, undisque submergi solitos. Vide Jac. Durantium Variarum lib. I. c. 3.

Licinius Mucianus] Meminit ejus Plinius variis in locis, Tacitus II. Hist. Sueton. in Vesp. c. 6. et c. 13.

Argis] Civitas hæc Peloponnesi, non procul a Mycenis.

Smyrnæ] Urbs hæc Ioniæ: vide Strabonem lib. XIV.

L. Cossicium] Aliud igitur nomen fœminæ.

Thysdritanum] Θύσδρος oppidum Africæ Ptolemæo. Meminit quoque Plinius lib. v. c. 4.

Quos hermaphroditos vocamus] Vide Bauhinum l. II. De Hermaphrod. et monstros. part. nat.

In deliciis] Propter teneriorem habitum.

CAP. V. *Epicurus, &c.*] Vulgaris est opinio Epicurum in voluptate corporis summum bonum constituisse. Cæterum Diogenes Laërtius non tantum ostendit temperanter vixisse, verum etiam virtutibus nobilem fuisse. Qualem autem voluptatem intelligat, ipse Epicurus Epistola ad Menœcea demonstrat his verbis: *τούτων δὲ πάντων ἀρχὴ καὶ τὸ μέγιστον ἀγαθὸν φρόνησις· διὸ καὶ φιλοσοφίας τιμιώτερον ὑπάρχει φρόνησις, ἐξ ἧς αἱ λοιπαὶ πᾶσαι πεφύκασιν ἀρεταὶ, διδάσκουσαι ὡς οὐκ ἔστιν ἡδέως ζῆν ἄνευ τοῦ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, οὐδὲ φρονίμως, καὶ καλῶς, καὶ δικαίως, ἄνευ τοῦ ἡδέως· συμπεφύκασι γὰρ αἱ ἀρεταὶ τῷ ζῆν ἡδέως, καὶ τὸ ζῆν ἡδέως τούτων ἐστὶν ἀχώριστον.* Id est, 'Horum vero omnium initium est idemque maximum bonum prudentia. Quocirca et Philosophiæ præstat prudentia, ex qua una reliquæ omnes natæ sunt virtutes, quibus docemur, non posse nos jucunde vivere nisi prudenter, et honeste, et juste; nec rursus prudenter, et honeste, et juste, nisi jucunde vivamus. Sunt enim jucundæ vitæ virtutes innatæ, neque ab his jucunda vita separari potest.' Quinetiam antea invectus fuit ipse Epicurus in eos, qui imperite existimabant voluptatis nomine ἀσωτίαν se intelligere. Ipse quoque temperantiam commendat, multumque ad sanitatem conducere, et ad vitæ munia exercenda impigrum reddere affirmat. Quo respexit Horatius, imo ipsa verba Epicuri expressit, 'Quin corpus onustum Hesternis vitiis animum quoque prægravat una, Atque affigit humo divinæ particulam auræ: Alter ubi dicto citius curata sopori Membra dedit, vegetus præscripta ad munia surgit.' Vide quoque Ciceronem lib. II. de Fin. Stobæum de Epicuro Serm. XV. et XVII. Porphyrium lib. I. de Abstin. ab Animat. Hanc sententiam Epicuri de voluptate exprimit quoque Cicero sub persona Torquati lib. I. de Finibus, 'Clamat Epicurus, is quem vos voluptatibus deditum esse dicitis, non posse jucunde vivi, nisi sapienter, honeste, justeque vivatur; nec sapienter, honeste, juste, nisi jucunde.' Vide Senecam lib. IV. de Benef. c. 2. et c. 10. et seqq. de Vita Beata, et Ciceronem lib. III. de Offic. c. 33. Distinguit quoque Lactantius Epicuri sententiam ab Aristippi, cum lib. III. de Fals. Sap. cap. 7. ita scribit, 'Epicurus summum bonum in voluptate animi esse censet, Aristippus in voluptate corporis.' Si voluptatem qualemcunque intellexit Epicurus, ut plerique volunt, vide quæ contra eos, qui voluptatem bonorum finem statuunt, scripsit Aristot. X. Moral.

Σαρκὸς] Id est 'corporis' (vel carnis) 'firmam constitutionem.' Eodem fere modo Metrodorus perfecte putabat beatum esse, 'cui corpus bene constitutum esset, et sit exploratum semper futurum,' ut Cic. II. Tusc. et II. de Fin. et l. III. Offic. testatur. vide Plut. lib. ὅτι οὐδὲ ζῆν ἐστιν ἡδέως κατ' Ἐπίκουρον.

Antisthenes] Vide Diogenem Laërtium in vita Antisthenis.

Μαινείην μᾶλλον ἢ ἡσθείην] Id est, 'insanirem potius, quam voluptatem captarem.' Idem refert Laërtius in vita Antisthenis, Sextus Empiricus lib. x. adversus Mathem. Theodoretus serm. 12. de Virtute Activa.

Speusippus] Platonis discipulus, de quo vide Laërtium.

Vetusque omnis Academia] Platonis philosophia mixta fuit ex Heracliticä, Pythagorica, et Socratica, atque hæc secta vetus appellabatur Academia. Vide Laërtium in vita Platonis, Apuleium de Dogm. Plat.

Zeno censuit voluptatem esse indifferens, id est, neutrum] Cicero III. de Fin. 'Indifferentium alia æstimabilia esse, alia contra, alia neutrum. Quæ æstimanda, eorum in aliis satis esse causæ, quamobrem quibusdam anteponerentur; ut in valetudine, integritate sensuum, vacuitate doloris, divitiis, gloria; alia autem non esse ejusmodi. Itemque eorum, quæ nulla æstimatione digna essent, partim satis haberi causæ, quare rejicerentur: ut dolorem, morbum, sensuum amissionem: partim non. Atque hinc exortum esse illud, quod Zeno *προηγμένον*, contraque quod *ἀποπροηγμένον* appellavit.' *Προηγμένα* 'præposita,' *ἀποπροηγμένα* 'rejecta' idem Cicero appellat I. Acad. 'Præposita' autem, vel potius 'præcipua' dicit esse Sextus Empiricus, 'quæ satis habent dignitatis, rejecta quæ satis indignitatis.' Vide Gellium nostrum lib. XII. c. 5.

Critolaus Peripateticus] Aristonis Cei discipulus, cujus meminit quoque supra Auctor noster lib. VII. c. 14.

§ 2 *Plato*] Voluptatem non esse summum bonum ostendit in Philebo, *ὡς ἡδονὴ κτῆμα οὐκ ἔστι πρῶτον οὐδ' αὖ δεύτερον*, 'ita ut voluptas neque possessio sit prima neque secunda.' Quin etiam dolores voluptatibus immisceri ibidem demonstrat, sicuti etiam in Phædone. In eo Epicurum aliquo modo sequitur, quod vera voluptas prudentis sit. Lib. IX. de Rep. ita loquitur, *οὐδὲ παναληθής ἐστι ἡ τῶν ἄλλων ἡδονή, πλὴν τῆς τοῦ φρονίμου, οὐδὲ καθαρά, ἀλλ' ἐσκιαγραφομένη τις, ὡς ἐγὼ δοκῶ μοι τῶν σοφῶν τινὸς ἀκηκοέναι*: id est, 'neque omnino vera est aliorum voluptas, præterquam prudentis, neque sincera, sed umbratilis atque inanis, ut ego a sapientum quodam mihi audivisse videor.' Cum Antisthene et Critolao, idem dicit nihil voluptate ejusque exultatione immoderatius inveniri posse, ut in fine Philebi loquitur. De corporeis autem potissimum tum voluptatibus loquitur. Cum Speusippo medium quoddam inter voluptatem et dolorem ponit lib. VII. de legibus. Ipsi autem Platoni summa fœlicitas *ὁμοίωσις τῷ θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν*, id est, 'assimilari Deo, quantum fieri potest:' atque hinc illi nascitur gaudium firmum et stabile. Vide Apuleium de Dogm. Plat. et de Philosophia.

Ex sermonum ejus fontibus] Ex quibusdam antiquioribus Plato ipse desumpsit.

Taurus autem noster] Quem commentaria in Gorgiam Platonis scripsisse testatur Auctor noster lib. VI. c. 14.

Hæc Hieroclis] Hic idem est, qui in aurea Pythagoræ carmina (revera Lysidis Pythagorici sunt, qui Epaminondam, teste C. Nepote et Diogene Laërtio, instituit) commentarium aureum edidit, et quamvis Stoicus Pythagoreorum sententiam optime expressit.

Ἡδονῆς τέλος] Id est, 'voluptatis finis meretricis dogma, si non sint lupanaria nullum meretricis dogma.' In Annotationibus Mss. viri eruditi invenio, pro *πόρνης*, *πορνείης*, pro *πορνεία*, *πορνείη*, iterum pro *πόρνης*, *πορνείης*. Pro *ἡδονῆς* legit H. Steph. *ἡδονή*. Pro *οὐκ ἔστιν* in Vet. Editt. legitur *ἀπέστω*, id est, 'absit scortatio.'

Ἡδονῆς] Commune in editionibus omnibus mendum esse arbitror in

prima voce ἡδονῆς, et scribendum ἡδονή. Præterea non placet hic, οὐκ ἔστιν, nisi particulam ὅπου, aut οὗ, quæ facilius omitti ante οὐκ potuit, ei præfigamus, ut dicat, 'ubi non sunt lupanaria.' Quinetiam magis mihi arrideat οὐδὲν, ut totus ita locus legatur: ἡδονὴ τέλος, πόρνης δόγμα. οὐκ ἔστω πορνεῖα, οὐδὲ πόρνης δόγμα. Hoc sensu: 'Voluptas finis, hoc meretricis est dogma. Non sint lupanaria, nec meretricis dogma erit.' Aut legendo, οὗ οὐκ ἔστι πορνεῖα, 'ubi non sunt lupanaria.' Sed quoniam vox, qua lupanaria significantur, πορνεῖα a πόρνη derivatur, majori venustate Græce dicuntur. Nisi pro 'meretrice' 'lupam' quis dicat. Verum sive οὐδὲν sive οὐδὲ legas, (quod malo,) subaudiendum erit ἔσται post δόγμα. Ita autem accipiendum est quod Taurus hic proponit, ac si illud Epicuri effatum, 'voluptatem finem esse,' non Philosopho sed meretrice dignum sit. *H. Steph. in Specim. Em. in Gell. p.* 17. Interpretatus est vulgatus interpres πορνεῖα 'venerem:' videtur πορνείη legisse.

CAP. VI. *Corripiant*] Notum est positione longam esse primam syllabam in 'actito,' sed modo exilius pronunciabatur, modo productius tanquam A A geminatum.

Esito, et unctito] Duplici E, et V, accedente ad ου Græcorum, *unctito* tanquam *ounctito*. In scribendo geminare quoque vocales solebant Antiqui: postmodum adjecto apice, vel sublato, longitudinem vel brevitatem denotabant. Nævium et Andronicum geminasse vocales scribit Marius Victorinus lib. I. De Orthograph. sed pro *I* longo, *Ei* usurpasse. De adjiciendo apice, ubi necesse est, scribit Quinctilianus lib. I. cap. de Orthographia. Si quis plura volet, vide Lipsium de Linguæ Lat. Pron. et Vossium de Arte Gramm. l. I. c. 12. et lib. II. c. item 12.

CAP. VII. *Folia olearum*] Verti folia quarundam arborum solstitio æstivo etiam Theophrastus scripsit lib. I. Hist. Plant. cap. 16. Ita enim loquitur: Ἴδιον καὶ τὸ τῇ ἐλαίᾳ, καὶ τὸ τῇ φιλύρᾳ, καὶ τῇ πτελέᾳ, καὶ τῇ λεύκῃ συμβαῖνον· στρέφειν γὰρ δοκοῦσι τὰ ὕπτια μετὰ τροπὰς θερινάς. Καὶ τούτῳ γνωρίζουσιν, ὅτι γεγένηνται τροπαί. Id est, 'Illud sane peculiare, quod oleæ, tiliæ, ulmo, populo evenire videtur. Vertunt enim (foliorum) partes supinas mox post solstitium æstivum: eoque argumento solstitium confectum intelligunt.'

Brumali] De æstivo refert Theophrastus. Cæterum oleæ sunt inter illas arbores quæ perpetua coma virent etiam hyberno tempore, propter λιπαρότητα, ut Theophrast. scribit.

Supra fieri] Aliter *supraferri*. Alii legunt *superferri*. Lipsius e Giselini schedis legit *superfieri*, a 'superfio.' Ita Lucretius dixit 'confieri' a 'confio:' 'Ne forte ex homine et veterino semine equorum Confieri credas centauros posse, nec esse.' Virg. lib. IV. Æneid. 'Nunc qua ratione quod instat Confieri possit, paucis adverte, docebo.'

Suetonius etiam Tranquillus] Ludicram historiam uti scripsit, ita Παιδιὰς Ἑλλήνων ejus partem putat fuisse Vossius, quas Tzetzes citat Chiliade VI. Hist. LXXXV. uti et Suidas. Forsan tamen hæc Historia pars est ejus operis, quod scripsit De Romanorum spectaculis et certaminibus, teste Suida.

Nervias] Nonius: 'NERVI masculini sunt, sicuti plerunque: NERVIA Fœmininum apud doctos lectum est sæpe. Verum Varro ὄνος λύρας: scientia doceat, quemadmodum in psalterio extendamus nervias.'

In fidibus] Instrumento Musico. Alioqui et pro ipsis chordis ponuntur. A Græco autem σφιδὴ 'fides.' Hesychius, σφιδή, χορδή.

Alias digitis pelli] Id est, 'pulsari.' An voluit digitis pulsatas quiescere,

alias sonare, an potius simul sonare? quod ex confinio fieri potest. Neque enim de diversis instrumentis eum loqui arbitror, ut uno tacto, aliud juxta positum resonet.

Alias sonare] Quam quæ digitis tactæ sunt. Chordas tamen vel nervos aliquando sponte sonare a musicis annotatum est. Si ratio naturalis sit, aëris qualitas nonnunquam laxat vel intendit chordas. Si intendantur chordæ, bruma frigido tempore ex intensione chordæ vocales fieri possunt. Etiam arte mechanica vocales chordæ factæ, ut stato tempore sonitum ederent. Ita quæ de Memnonis statua dicuntur, Mechanico artificio tribuit interpres Juvenalis nondum editus ad illum versum, 'Dimidio magicæ resonant ubi Memnone chordæ,' ita loquitur: 'Statua Memnonis filii Auroræ ita arte quadam mechanica composita, ut humana voce regem et Solem salutaret. Postea rex Cambyses volens hanc rem cognoscere, dimidiam partem abscidit, et sic postea Solem tantum, non regem salutabat.' Strabo tamen lib. XVII. dubitat de impostura, uti sæpe in sacris Gentilium factitatum. Nonnulli magica arte id fieri solitum affirmant. Sed multa arte magica fieri putantur, quæ naturalibus nituntur rationibus. Vide tamen Plinium lib. XXXVI. c. 7. Tacitum II. Annal. Pausaniam in Atticis, Veterem interpretem Juvenalis a Pithæo editum. De sonitu dissentiunt ipsi Autores. Locus veteris interpretis humanam vocem tribuit, Strabo sonitum πληγῆς οὐ μεγάλης, Plinius crepitum, Pausanias quotidie sub ortum Solis sonum edere, qualem vel citharæ vel liræ nervi, si forte dum tenduntur, rumpantur. Ita quoque Juvenalis, et ad eum Vetus interpres Pithæi, 'Memnonis,' inquit, 'ex ære statua, cytharam tenens, certis horis canebat.' Sed hæc ex occasione obiter dicta sunto.

CAP. VIII. *Multis egere, qui multa habeat*] Avaritia nimirum 'semper infinita, insatiabilis est, neque copia neque inopia minuitur,' ut loquitur Sallustius. Et prodigalitas quoque avaritiam comitem habet. In paupertate itaque aliquando divitiæ, in divitiis paupertas. Qui recte et honeste divitiis utitur, omne punctum tulit. Vide Sallustium in Catilina, et Senecam.

Detornatam] Tanquam torno politam.

Τὸν γὰρ μυρίων] Id est, 'Illum enim, qui decem millibus vel quinque millibus chlamydum indiget, pluribus illum non indigere fieri non potest. Cum enim plus quam habeam egeo, detrahens ex iis quæ habeo, contentus sum illis quæ habeo.' Alludit forsan Favorinus ad trecentas purpureas chlamydes, quas Lucullus Prætori magnificos ludos edenti et tantum centum poscenti commodavit, teste Plutarch. in Lucullo. De eodem paulo aliter Horatius: 'Chlamydes Lucullus, ut aiunt, Si posset centum scenæ probare rogatus, Qui possum tot? ait: tamen et quæram, et quot habebo Mittam: post paulo scribit sibi millia quinque Esse domi chlamydum: partem, vel tolleret omnes.' Quibus subjungitur hoc epiphonema: 'Exilis domus est, ubi non et multa supersunt, Et dominum fallunt, et prosunt furibus.' Plutarchus quoque ejusdem Epiphonematis mentionem facit, scribit enim: εἰς δ καὶ Φλάκκος ὁ ποιητὴς ἐπιπεφώνηκεν, ὡς οὐ νομίζει πλοῦτον, οὗ μὴ τὰ παρορώμενα καὶ λανθάνοντα πλείονα τῶν φαινομένων ἐστί. Quæ tamen ab eo non omnino ita dicuntur. Nam paulo aliud est dicere, Non existimare esse divitias, ubi quæ negliguntur, et latent, plura non sunt iis quæ conspiciuntur: quam quod legimus apud Flaccum, Exilem domum esse, ubi non supervacanea sunt multa, et quum dominum lateant, furibus sunt utilia. Sed quis apud

Plutarchum putandus est subaudiri nominativus cum verbo νομίζει? potius certe de Lucullo quam de Horatio eum intellexisse arbitror: ideoque νομίζοι lubentius scripserim. *H. Stephanus in Specim. Emend. ad Gell. p.* 173.

Χλαμύδων] Chlamydes tunicis superindui solebant. Nonnunquam pro paludamento ponuntur. Hesychius: Χλαμὺς πορφυρᾶ ἢ χιτών.

'Αρκοῦμαι] Qui suis contentus est, dives est. 'Tam deest avaro quod habet, quam quod non habet,' inquit Mimographus. Pulchra sunt Epicuri verba apud Stobæum: 'Επίκουρος ὁ Γαργήττιος κέκραγε λέγων, ᾧ ὀλίγον οὐχ ἱκανὸν, τούτῳ γε οὐδὲν ἱκανόν· ἔλεγε δὲ ἑτοίμως ἔχειν, καὶ τῷ Διὶ ὑπὲρ εὐδαιμονίας ἀγωνίζεσθαι, μάζαν ἔχων καὶ ὕδωρ, id est, 'Epicurus Gargettius exclamat dicens: cui parum non sufficit, ei nihil sufficit: additque paratum se cum Jove de fœlicitate certare, si polentam habeat et aquam.' Quod expressit Seneca Epistol. 110. 'Habeamus aquam, habeamus polentam, Jovi ipsi de fœlicitate controversiam faciamus.' Vide supra Gellium nostrum lib. VII. c. 16.

CAP. IX. *Verba vertendi in Græcas sententias*] Stephanus judicat dici a titulorum auctore per Poëticam hypallagen et ellipsin adjectivi, cum illo substantivo 'verba' jungendi: tanquam nimirum significare voluerit, 'quis modus sit vertendi Græcas sententias in Latina verba.'

Deque his Homeri versibus] Non opus est, ut Stephanus putat, ut de omnibus, sed quibusdam Homeri versibus intelligatur.

Perdunt enim gratiam pleraque] Horat. de Arte Poët. 'Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres: nec desilies imitator in arctum, Unde pedem proferre pudor vetet, aut operis lex.'

Quum aut Homeri] Plures imitatus est Virgilius, in Bucolicis passim Theocritum, in Georgicis Hesiodum, et, quod ad tempestatis serenitatisque signa attinet, Arati Phænomena. In Æneide Homerum et Apollonium Rhodium, etiam quod ad 'eversionem Trojæ' attinet, 'cum Sinone suo,' ut Macrobius loquitur lib. v. Sat. c. 2. 'et equo ligneo cæterisque omnibus quæ librum secundum faciunt, a Pisandro pæne ad verbum transscripsit, qui inter Græcos Poëtas eminet opere, quod a nuptiis Jovis et Junonis incipiens, universas historias, quæ mediis omnibus seculis usque ad ætatem ipsius Pisandri contigerunt, in unam seriem coactas redegerit, et unum ex diversis hiatibus temporum corpus effecerit. In quo opere inter historias cæteras interitus quoque Trojæ hunc in modum relatus est. Quæ fideliter Maro interpretando fabricatus est sibi Iliacæ urbis ruinam.' Præter hos inter Græcos quoque Callimachum, et Pindarum, Euripidem, aliosque imitatus est: Ennio et Lucretio nonnunquam integros versus eripuit. De Virgilii Poësi vide Macrobium lib. IV. V. VI. Saturn. atque inter recentiores Jul. Cæs. Scal. Poët. lib. v. qui cæteros omnes superare ingenio et judicio Virgilium ostendit. Virgilium collatione scriptorum Græcorum illustravit singulari libro Ursinus.

Aut Apollonii] In Argonauticis, Medeæ amores, qui occurrunt lib. III. Argon. sub persona Didonis imitatus Virgilius, uti et alia nonnulla. Sed quantum superaverit Apollonium, vide Scalig. Poët. lib. v. c. 6.

Aut Parthenii] Parthenium Nicænum, ut voluit Vossius, imitatus est. Fuit enim et alter Chius, teste Suida. Parthenii versum a Virgilio expressum producit Auctor noster lib. XIII. cap. 25. Ejusdem Μεταμορφώσεις, quas Plutarchus citat, Ovidium imitatum fuisse, vero simile est. Parthenium quoque in pretio habuit Tiberius. Audi Suetonium in vita Ti-

berii: 'Fecit et Græca poëmata, imitatus Euphorionem, et Rhianum, et Parthenium, quibus Poëtis admodum delectatus, scripta eorum et imagines publicis bibliothecis inter veteres et præcipuos auctores dedicavit.' Quorum poëtarum etiam meminit Cicero II. de Divinat. item III. Tuscul. Meminit quoque Parthenii Probus in Eclog. III. Virgilii, et Artemidorus lib. IV. 'Ονειροκρ. Lilius tamen Gyraldus in Dial. de Poët. Virgilium Parthenium Chium imitatum fuisse existimat, qui, ut creditum, ex Homeri posteris unus fuit, et de patre suo Thestore scripsit, et alia nonnulla amatoria: quæ tamen alteri Parthenio nonnulli adscribunt.

Callimachi] Complura prosa et vorsa oratione scripsit, teste Suida. Inter quæ Ἄιτια, libri fabularum pleni, et qui res a memoria remotissimas continebant. Propertius 'somnia Callimachi' appellat. Finxerat enim somniando se Musarum cœtui interfuisse, atque ab iis res obscuras et intricatas percepisse. Vide Anthol. lib. I. Ep. 65. et lib. III. 25. Virgilius hæc et alia quæ non extant imitatus videtur: sicuti autem teste Strabone lib. I. Callimachus Homerum imitatus est, ita Callimachum Virgilius.

§ 2 Βάλλει] Id est, 'Ferit et malis caprarium Clearista Capras præteragentem, et suave aliquid admurmurat.' extat εἰδυλλ. έ.

Malo me Galatea] Elegantissimi hi versus habentur Eclog. III. Exprimit Poëta lasciviam, cum petit malis: virginem, cum fugit: muliebre ingenium, cum cupit se videri.

§ 3 *Τίτυρ' ἐμὶν, &c.*] Extat εἰδ. γ'. i. e. 'O Tityre mihi admodum amate, pasce capellas Et ad fontem duc, Tityre, et illum coleatum hircum Libycum Cnacona caveto, ne te cornu feriat.'

Κνάκωνα] Hirci nomen proprium. Hesychio κνακὸν, λευκὸν, πυῤῥὸν, 'album' vel 'fulvum' denotat. Scholiastes Theocriti 'album' quoque interpretatur, ἀπὸ τῆς κνήκης τοῦ σπέρματος λευκοῦ ὄντος. granum carthami intelligit, quod sane album est. κνὰξ Hesychio quoque est γάλα sive lac, unde lacteus color κνακός. Sed quomodo Hesychius dixit κνακὸν 'album,' 'rufum?' quia semen cneci album, flos luteus vel croceus. Hesychius; κνηκὸν (quod Dorice κνακὸν) τὸ κροκίζον χρῶμα ἐπὶ τοῦ ἄνθους, ὅτε δὲ ἐπὶ καρπῷ τὸ λευκόν. Κνακίας, interpretatur quoque Hesychius, ψάρος ἵππος, qui albas maculas in nigro vel fulvo habet. Dioscorides utique fructum κνήκου (vulgo male scribitur κνίκου) dicit album et rufum, vel quod color maculis sparsus sit, vel quod pallidus rufus. Hircus itaque forsan maculis albis et rufis vel nigris mixtus fuit; atque inde nomen accepit. De Cneco vide Theophrastum lib. VI. cap. 4. de Histor. Plant. De colore lege Salmas. in Plin. Exercit. pag. 895. et 896.

Hoc igitur reliquit] Non defuit igitur linguæ, sed ab ea defectus est. At quod supplevit, quanta cum gratia? Nam sane hoc ipsum τὸ καλὸν ne cæteræ quidem ejusdem Græciæ nationes sua lingua queant explicare. Sed et 'pastas' dixit, longe quam ille efficacius, quas potum ducat. Est enim pecus minime siticulosum. Et repetitio 'pascendi' in 'pastas' elegans est. Ita Jul. Cæs. Scaliger lib. V. de Art. Poët. cap. 5.

Nisi quod caprum dixit] Caprum pro castrato, ut plerique, ita Martialis dixit, 'Dum jugulas hircum factus es ipse caper.' Virgilius tamen ita loquitur etiam alibi, 'Vir gregis ipse caper.' Vetus autem interpres Theocriti tam ἐνόρχαν, quam ἐνόρχαν legisse videtur, cum inter scholia addat, ἡμιτομίαν. Ita forsan Virgilius legit. ἡμιτομίας est, cui unus testis exectus est. Sed vir doctus in Adversariis pro ἡμιτομίαν legit ἢ μὴ τομίαν.

§ 4 *Tityre, dum redeo*] Extant hi versus Ecloga IX. vs. 23. et seqq.

Valerii Probi] De quo alibi diximus.

§ 5 *Οἵη δ' Ἄρτεμις*] Id est, 'Qualis autem Diana incedit per montem sagittis gaudens, Aut per Taygetum arduum, aut Erymanthum, Sese oblectans capris, et velocibus cervis, Simul cum illa nymphæ filiæ Jovis Ægiochi Agrestes ludunt, gaudet vero mente Latona. Omnes vero ipsa capite supereminet, atque fronte. Facilis vero cognitu est: pulchræ vero omnes.' Taygetus hic mons Laconicæ, Erymanthus Arcadiæ, ut notum est. Extant autem versus 'Οδ. ζ.

Ἀριγνώτη] Scholiastes, *μεγάλως γνωστὴ καὶ φοβερά*.

Qualis in Eurotæ ripis] Extant versus Æneid. I. vs. 502.

In Eurotæ ripis] Fluvii Laconicæ, sicuti Cynthus mons Deli.

Oreades] Nymphæ montium, sicuti Dryades sylvarum, fontium Napeæ, vel Naiades, maris Nereides.

§ 6 *Quoniam Dido in urbe*] Personæ comparantur, non loca. Neque etiam in comparationibus omnis similitudo requiritur.

Inter Tyrios Principes] Virgilius dicit, 'Juvenum stipante caterva.' Atque ad hoc tantum sequentem comparationem pertinere dicit Servius.

Regnisque futuris] Carthaginiensium.

Quæ lusibus atque venatibus Dianæ] Dianam Homerus non describit venantem, verum dicit sagittarum jactu et capreis atque cervis delectari. Si enim esset in venatione, quare nymphas colludentes introducit? Infelix venatio, ubi fabulæ et lusus feras fugitant.

§ 7 *Quum de venatu Deæ nihil dixisset*] Neque Homerus hoc fecit, uti dixi. Et satius erat de venatione tacere, cum ad comparationem nihil attineret. Quinetiam, ubi dicit Poëta, 'Exercet Diana choros,' recte ad illum locum ita observavit Servius: 'Hoc non ad comparationem pertinet: sed est poëticæ descriptionis evagatio; quod chori nec personis hic, nec locis congruunt. Saltantium enim et cantantium dicuntur.'

Pharetram tantum] Recte, quia et Dianæ et Apollinis erat gestamen. Nymphæ ad latus gerebant, sicuti soli Dii ἀμφηρεφέα, alii vero non, sed detectam. Vide de his omnibus cum judicio disserentem Jul. Cæs. Scaligerum lib. V. Art. Poët. qui Criticus vocatur, cap. 3. Quin etiam pharetra Tyriarum virginum insigne, ut Virgilius hoc versu testatur, 'Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram.'

Λητὼ] Latona.

Gaudium gaudeat] Ita etiam Catullus et Terentius loquuntur, Græci dicunt *χαίρειν χαράν*.

Genuinum] Verum, solidum, nativum.

Siquidem non aliud est] Non video tam ingens hic denotari gaudium.

Pertentant] Servius interpretatur, 'vehementer tentant,' 'Alibi,' inquit, 'leviter, ut, *blanda vicissim Gaudia pertentant mentem*. Sunt enim multa quæ pro locis intelliguntur, ut impotens, et satis, et minus, et nihil potens, significat.' Quinetiam gaudia tacitum pectus pertentabant, quæ vehementem affectum ostendunt, nimia enim lætitia vocis usum adimit, et taciturnitatem parit.

§ 8 *Florem*] Præstantissimum florentissimumque locum.

Florem ipsius totius loci] Non ab re videtur omisisse illum versum, quia proposito non inserviebat. Licet enim Deæ conveniat, non tamen continuo feminæ, et viduæ, et fugitivæ, et sollicitæ.

Una facile] Dixit tamen Virgilius: 'gradiensque Deas supereminet omnes,' quo expressit, ἀριγνώτη πέλεται.

CAP. X. *Annianus poëta*] Vide lib. VII. cap. 7. et lib. XX. cap. 8. Inter

cætera Fescenninos quoque versus scripsit.

Ejusdem Musæ] Ejusdem scientiæ.

Verecunda quadam tralatione] Ita Euripides Priamum ἀροτῆρα τέκνων et φυτουργὸν appellavit, et Hesiodus passim de concubitu dixit, μιχθεὶς ἐν φιλότητι. Plautus, 'fundum arare.'

Sic enim scripsit] Æneid. viii. vs. 404. et seqq.

Conjugis infusus gremio] Ad hunc locum ita Servius. 'Hoc est, ante concubuit, et sic quievit. Probus vero et Carminius propter sensum cacephaton, *infusum* legunt, ut sit sensus, Dormiit cum conjuge dormiente, id est, petiit soporem infusum, etiam conjugis e gremio. Alii *infusus* legunt, ut significetur coisse illos, et sic sopitos, et volunt esse emphasin coitus, nam *infusum gremio soporem* nihil esse dicunt: multi autem cacephaton accipiunt; ne duo epitheta videantur, *placidum* et *infusum*. Alii figurate accipiunt, *placidum per membra*, pro eo quod est placidum membris.'

Παρθενικὴν] Παρθενίην apud Homerum legitur 'Οδ. λ. versu 244. Ita autem loquitur Poëta: *Λῦσε δὲ παρθενίην ζώνην, κατὰ δ' ὕπνον ἔχευεν*, 'Solvit autem virginalem zonam, somnumque superinfudit.' Dicitur autem Græcis zona solvi iis quibus virginitas minuitur, nonnunquam etiam de parientibus, quam Dianæ λυσιζώνῃ consecrabant, ut testatur Apollonii scholiastes. Apud Romanos, ut Festus loquitur, 'cingulo nova nupta præcingebatur, quod vir in lecto solvebat, factum ex lana ovis, ut sicut illa in glomos sublata conjuncta inter se sit, sic vir suus secum cinctus vinctusque esset. Hoc Herculaneo nodo vinctum vir solvit, ominis gratia, ut ille fœlix sit in suscipiendis liberis, ut fuit Hercules, qui lxx. liberos reliquit.' Virginali autem Deæ virgines zonam solvebant, ut testatur Varro apud Augustin. De Civ. lib. iv. cap. 11.

Καὶ λέκτροιο θεσμὸν] Occurrit hic versus 'Οδ. ψ. vs. 295. *οἱ μὲν ἔπειτα Ἀσπάσιοι λέκτροιο παλαιοῦ θεσμὸν ἵκοντο.* 'Hi quidem postea Mutuo se amplectentes veteris lecti legem repetiverunt.' Obiter notandum, quod Aristarchus et Aristophanes, ut scholiastes refert, hic Odysseæ finem statuerunt, secus atque in vulgatis hodie reperitur exemplaribus.

Ἔργα φιλοτήσια] Occurrit apud Homerum 'Οδ. λ. vs. 245. *Αὐτὰρ ἐπεί ῥ' ἐτέλεσσε θεὸς φιλοτήσια ἔργα*: id est, 'Cæterum postquam perfecit Deus amatoria opera.'

Τὼ μὲν ἄρ' ἐν τρητοῖσι] Ita ex Vett. Editt. et ipso Homero Iliad. γ. versu 448. emendandus est hic versus. Vulgo legitur, *Τὸν μὲν ἄρ' ἐν τρητοῖσι κατευνάσατ' ἐν λεχέεσσι.* Apud Homerum legitur, *Τὼ μὲν ἄρ' ἐν τρητοῖσι κατεύνασθεν λεχέεσσι*: id est, 'Et hi quidem in pertusis cubarunt lectis.' *τρητοῖσι* interpretatur scholiastes, *τετρυπημένοις πρὸς τὴν τῶν σχοινίων θέσιν*: id est, 'perforatis ad funium ligaturam.' Sed forsan ad rem Veneream trahendum est.

§ 2 *Prætextatis*] Obscœnis. Verba prætextata dici a prætextatis fabulis existimat Turnebus, in quibus fœdissima et turpissima dicta erant et argumenta. Verum Josephus Scaliger prætextatas fabulas inter tragœdias recenset, easque dicit gravissimis personis, et cothurno, non socco idoneas esse. Nullus itaque hic locus fuerit verbis obscœnis et ludicris. Sed Donatus ad prologum Adelphorum conjungit fabulam tabernariam, prætextam, crepidatam, et Attellanam. Festus aliam proponit interpretationem his verbis: 'Prætextatum' (legitur quoque prætextum) 'sermonem quidam putant dici, quod prætextatis nefas sit obscœno verbo uti. Alii, quod nubentibus depositis prætextis a multitudine puerorum obscœna clamentur.' Posterius ma-

gis placet. Pueri enim in nuptiis Fescenninas locutiones et obscœnos jocos jactabant, et ipsi quoque prætextati erant. Unde forsan prætextata verba dicta sunt. De Fescenninis versibus vide Festum, et Livium libro septimo, qui Glyconiis similes fuisse commemorat. Dicit Festus, 'depositis prætextis a multitudine puerorum obscœna clamari.' Notandum quod virgines nuptiarum tempore prætextam deponerent, quam Fortunæ Virginali offerebant. Hinc Arnobius: 'Virginum togulas Fortunam defertis ad Virginalem.'

Annæus Cornutus] Vide supra II. 6.

Membra] Pudenda intellexit Probus; sicut poëtæ nonnunquam appellant. Unde illud in Priapeiis: 'Sed ruber hortorum custos membrosior æquo.' Sed poëta Virgilius imitatus est Lucretium, 'Nunc quibus ille modis somnus per membra quietem Irrigat.'

CAP. XI. *De M. Valerio*] Vulgo, *Maximo*: male: scribit eandem historiam Livius lib. VII. et Valer. lib. VIII. 15.

Tali genere editus] Respicit ad initium capitis 'M. Valerio,' atque hinc ex tali genere editum refert. Antiquissimam Valeriam gentem cum Tatio rege Romam venisse tradit Dionysius lib. IV. De Valerio Publicola vide Plutarchum in ejus vita. Quidam hic legunt *Italo genere*: male. Justus Lipsius putabat non esse hæc verba Agellii, sed antiqui cujuspiam Annalium scriptoris, cujus nomen omissum sit. Itaque cum antea parentes nominasset Valerii et decora gentis, subjecit, *tali genere*, nimirum quale memoratum.

Agrum Pomptinum] Aliter, *Pontinus*. A Pometia dicitur *Pometinus*, *Pomtinus*, vel *Pomptinus*, et quia *m* ante *t* facile liquescit, *Pontinus*. Unde et Pontinus ager dicitur, sicuti etiam ejusdem nominis paludes. Volscorum Pomentinorum campum appellat Strabo lib. V. et fuit illa maxima planities ad Tarracinam usque, ubi Pomtinæ erant paludes.

Satis agentibus] 'Satis agentibus,' id est, satis laborantibus.

§ 2 *Grandia ingrediens*] Ita Vet. Ed. Ven. anni M CCCC LXXVII. quæ vice Ms. esse potest, et Ms. Giselin. vulgo *gratia dimicandi*. 'Grandia ingredi,' Græcanicum est. Homerus dixit μακρὰ βιβὰς, et Ammianus 'grandia incedens.' Vide Lips. lib. II. Ep. Q. Ep. 16.

Vis quædam divina] Livius: 'Minus insigne certamen humanum numine interposito Deorum factum: namque conserenti jam manum Romano corvus repente in galea consedit, in hostem versus; quod primo ut augurium cœlo dimissum lætus accepit tribunus: precatus deinde: Si divus, si diva esset, qui sibi præpetem misisset, volens propitius adesset. Dictum mirabile, tenuit non solum ales captam semel sedem, sed quotiescunque certamen initum est, levans se alis, os oculosque hostis rostro et unguibus appetiit: donec territum prodigii talis visu, oculisque simul ac mente turbatum, Valerius obtruncat. Corvus e conspectu elatus clam orientem petiit.' Corvus, uti notum, erat inauspicata avis, ideoque Gallo huic funesta fuit. De Ciceronis interitu, insidente corvorum agmine in antennæ cornibus, cum Cicero navi in Formianum aufugeret, vide Plutarchum in vita Ciceronis, qui addit in prætorii fenestris corvos quoque insedisse, togamque, et stragulum quo opertus erat Cicero, cum se quieti dedisset, rostro paulatim corvum a facie detraxisse. Vide et Appianum lib. V. Bell. civ. Sed hæc obiter.

§ 3 *Id factum*] A superiori verbo statim post initium capitis, 'Adolescens,' usque ad hunc locum putabat Scriverius esse verba Quadrigarii, qui pugnam Manlii Torquati simili

modo infra c. 18. descripsit.

Statuam] In porticibus, quæ ad latera fori erant, statuæ erectæ Regum, ducumque Romanorum, triumphali effigie. Suetonius in Augusto cap. 31. 'Proximum a Dis immortalibus honorem memoriæ ducum præstitit, qui imperium Populi R. ex minimo maximum reddidissent. Itaque et opera cujusque manentibus titulis præstituit: et statuas omnium triumphali effigie in utraque fori sui porticu dedicavit. Professus est edicto, commentum id se, ut illorum velut ad exemplar, et ipse dum viveret, et insequentium ætatum Principes exigerentur a civibus.' Inter illas igitur statuas etiam hæc Corvini fuit.

In foro suo] Augustus forum tertium præter Romanum et Julium constituit, in quo et Martis Victoris templum dedicatum. Ovidius, 'Ultor ad ipse suos cœlo descendit honores, Templaque in Augusto conspicienda foro.' Inter urbis maxima opera recenset Plinius. Restitutum postea ab Hadriano est, teste Spartiano.

CAP. XII. § 2 *Vocabulo hoc sic usus est*] Citat quoque Nonius eundem locum.

In Nigidianis] Citat quoque Nigidium Nonius hoc modo: 'infesti proprietatem hanc esse Nigidius voluit, quasi nimium festinantis ad scelus, vel fraudem.'

Scriptum invenimus] Vett. Editt. legunt, *invenimus commentariis scriptum*. 'Commentaria' aliquotiens citat Gellius, ut lib. xv. c. 3. et lib. xvii. c. 18. aliisque in locis.

§ 3 *M. Catonem de re Floria*] Cato enim contra Floralia, atque eorundem obscœnitatem, librum scripsit, postquam semel theatro abiisset. De his ludis ita scribit Lactantius lib. I. de Fals. Relig. 'Celebrantur ergo illi ludi cum omni lascivia convenientes memoriæ meretricis. Nam præter verborum licentiam, quibus obscœnitas omnis effunditur, exuuntur etiam vestibus populo flagitante meretrices; quæ tunc mimarum funguntur officio, et in conspectu populi usque ad satietatem impudicorum luminum cum pudendis motibus detinentur.' Arnob. lib. VII. 'Existimatur se tractari honorifice Flora, si suis in ludis flagitiosas conspexerit res agi, et migratum ab lupanaribus in theatra.' Hanc Floram propudiosam meretricem fuisse testantur Plutarchus, Minutius, Augustinus. Vide quoque Ovidium lib. v. Fastor. et Valerium lib. II. c. 10. 'Res' itaque 'Floria' esse videtur, quæ ad Floram vel Floriam pertinet. Flora enim etiam Dea Floris appellatur Ovidio. Eadem et ἀρχαϊκῶς Flaura nominata. Ita vilem contemptamque meretriculam denotant. φλαῦρα enim Græcis 'malam,' 'vilem' significat; ut φλαῦρον ἔπος Sophocli dicitur: ita non a floribus, sed ἀπὸ τῆς φλαυρότητος dicta fuerit. Apud Lactantium lib. I. de Fals. Rel. cap. 20. pro *Faulam* emenda *Flauram*. Ita *Florum* quoque et *Flaurum* Veteres dicebant. Vide Sueton. in Vespas. c. 22.

Et si fabulosus] Ita se habet novissima editio Gellii, nescio an vitio typothetæ. In omnibus, quas vidi, editionibus, legitur *famulosus*: legendum *famosus*. Neque enim servilis conditionis homo intelligitur, cum inter liberos homines recenseat: dicit enim Auctor noster, 'vim in corpus liberum non æquum censuere afferri.' Inter alios autem excipit *famulosum*. Scribo itaque *famosum*: nisi *fabulosum*, pro 'scenico' sumas, qui infamis habebatur. Vide tit. D. de His qui not. inf.

§ 4 *C. Calvus*] Poëta lascivus, ingenio pollens, familiaris admodum Catullo, adeo ut cum Catullo nominetur ab Horatio, 'Nil præter Calvum et doctus cantare Catullum.' Ejus versus in mortem Quinctiliæ laudat Catullus, et Propertius lib. II. Eleg. Alius fuit Calvus orator, cu-

jus Seneca et Quinctilianus meminerunt, quem quidam omnibus anteponere oratoribus non dubitarunt.

Laboriosum] Ita Catullus Nepotis 'chartas doctas et laboriosas' appellat.

Laberius quoque in Sororibus] Citat quoque Nonius in verbo 'somniculosus.' Sed interpretatur barbare, 'quo ad somnos vacet:' forsan scribendum *vocet*. Nam hic ille est, qui somnum conciliat, καρωτικός. Et juxta Mercerum in Annotationibus ad Nonium forsan legi debet, *Ecastor mustum somniculosum*. Verba sunt mulieris quæ mustum ebiberat.

Cinna in Poëmatis] Hic tanto in pretio fuit Virgilio, ut se longe inferiorem illo in Bucolicis Eclog. IX. statuat. 'Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinna Digna, sed argutos inter strepere anser olores.' Præter Epigrammata edidit opus elaboratum, sed obscurum, 'Smyrnam' nomine, in quo poliendo novem integros annos impenderat. Extat in ejusdem Smyrnam Epigramma Catulli.

Somniculosam ut Pænus aspidem] Aspides Ægypto et Libyæ propriæ letalem somnum inducunt. Tres erant species, χερσαῖαι, χελιδονίαι, et πτυάδες. Χερσαῖαι dictæ, quod in mediterraneis victitarent, Chelidoniæ quod fuscæ essent instar hirundinum, Ptyades quod sputo inficerent. Omnes veneno suo somniferæ erant, et hinc ὑπναλαὶ dictæ. Ita Aspidis morsu tanquam somno soluta fuit Cleopatra. Vide Nicandrum in Theriacis, Galenum, Aëtium lib. XIII. Plin. lib. VIII. cap. 23. Quinetiam ipsis aspidibus somnus injiciebatur. Virg. VII. Æn. 'Vipereo generi et graviter spirantibus hydris Spargere qui somnos cantuque manuque solebat.' 'Somniculosam' itaque etiam referri potest ad aspidem somno sopitam, vel quod ipsæ semper oculis sopore plenis sint, ut testatur Nicander.

Pænus aspidem Psyllus] Psylli Africæ populi supra Garamantes, quorum regionem postea Nasamones habitarunt teste Herodoto. Nicander eos circa Syrtes posuit. Plinius lib. VII. cap. 2. de his similibusque populis ita loquitur: 'Crates Pergamenus in Hellesponto circa Parium genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocant, serpentum ictus contactu levare solitos, et, manu imposita, venena extrahere corpori. Varro etiam nunc esse paucos ibi quorum salivæ contra ictus serpentum medeantur. Similis et in Africa gens Psyllorum fuit, ut Agatharchides scribit, a Psyllo rege dicta, cujus sepulchrum in parte Syrtium majorum est. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, ut cujus odore sopirent eas. Mos vero liberos genitos protinus objiciendi sævissimis earum, eoque genere pudicitiam conjugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus.' Varronis locum ex lib. I. Rer. Hum. adducit quoque Priscianus. Etiam suctu Psyllos extrahere venenum Plinius dicit lib. XXVIII. cap. 3. et Dio lib. LIII. ubi de Cleopatræ morte agit. Vide quoque Strabonem lib. XIII. et lib. XVII. qui incantatione hoc factum arbitratur. Sicuti idem de Marsis hoc testatur Silius lib. VII. et Virg. lib. VII. Æn.

§ 5 *Id bellum*] Extat in fragmentis lib. I. Histor.

Et vulnere] Extat lib. II. Æneid. vs. 436.

§ 6 *Quæ in locis nesciis, &c.*] Id est, in locis ignotis dubia et incerta spe sumus. Extat Scena 5. Actus I. in Rudente apud Plautum: vulgo etiam in antiquis editionibus legebatur nullo sensu, *Quæ incolis nescius, nescias pessimus*. Vide et Nonium in 'Nescium.' Eodem modo 'nescia tributa' dixit Tac. Annal. I. in Orat. Arminii ad Cheruscos, pro 'ignota' vel 'quæ

ignorantur:' et Virgil. Æn. IV. 'liquitque volatile ferrum Nescius,' teste Servio: nisi quis ibi accipiat pro ignorante; namque aufugientes cervas venator telis impetens, unam ex iis nescius, id est ignorans, vulnerare potest, quia frondibus sagittam immissam existimat. Vide tamen Servium ad Virg. p. 477. Ed. Leid.

Ignare visundi] Id est, ignota explorandi et inspiciendi. Hæc quoque ex Gellio transscripsit Nonius in verbo 'ignarum.' Extat locus in Sallustii Bello Jugurth. pag. Edit. nostræ 364. [cap. 93.] qui antea corrupte se habebat, 'more ingenii humani cupido difficilia faciundi.' Ita vocabulo 'ignari' usus quoque est Tacitus: 'per occulta et vigilibus ignara.' Ovid. x. Metamorph. 'Jamque aderat Theseus proles ignara parenti.'

Ignarum] Extat versus lib. x. vs. 709.

Laurens habet ora] A Laurento oppido Laurentes agri appellati. Tibullus lib. II. Eleg. 5. 'Impiger Ænea, volitantis frater amoris, Troica qui profugis sacra vehis ratibus, Jam tibi Laurenteis assignat Jupiter agros, Jam vocat erranteis hospita terra Deos.' Aurelius Victor in libro de Orig. gent. Rom. 'Inde ad Italiæ oram, quæ ab arbusto ejusdem generis Laurens appellata est, Latino regnante pervectus Æneas.' Vide Cluver. Italiæ antiquæ lib. III. p. 883. et seqq.

CAP. XIII. *T. Manlius*] Vide luculentam narrationem Livii lib. VII. c. 10. et Ciceronem lib. III. de Offic. et lib. I. et II. de Fin.

Adprimeque nobilis] Duplex alioquin fuit Manlia gens, patricia, et plebeia, ut ex Cic. Philipp. I. apparet.

Induvias] Indumenta: sicut 'exuvias' vocat spolia.

Q. Claudius] Quadrigarius. De quo alibi diximus.

§ 2 *Nudus*] Non loricatus.

Præter scutum et gladios duos] Scuta ingentia Germanis Gallisque longi et graves gladii, quibus cæsim pugnabant: videntur ex hoc loco duos gladios gestasse, alterum longiorem et graviorem, alterum leviorem instar pugionum, sicuti hodieque effigies comitum Hollandiæ conspiciuntur. Etiam Romanis suo tempore hoc in usu fuisse affirmat Josephus lib. III. Excidii.

Torque atque armillis] Livius: 'Versicolori veste, pictisque et auro cœlatis refulgens armis.'

Antistabat] Aliter, *antestabat*. Lucret. lib. v. et Catullus ita loquuntur.

Atque utrisque] Membranæ Giselini, teste Lipsio, *utris*, ἀρχαϊκῶς, pro *utrisque*. 'Que' enim non tam conjunctio, quam syllabica adjectio, ut Priscianus lib. XIV. testatur. Ita et 'pleris' dixerunt pro 'plerisque.' Lipsius quoque in Vet. Cod. apud Livium lib. XXVI. invenisse testatur, 'utros pariter frustrata est,' pro *utrosque*.

Pausa] Quies.

Facies] Ita Apuleius Metam. l. VI. 'potest in asino meo latere aliquid, vel vultus hominis, vel facies Deorum,' pro *faciei*. Vide sequens cap. 14.

Linguam exertare] Aliter *lingua exerrare*, quod est juxta Lipsium linguam extra os projectam per irrisum reciprocare. Retine *exertare*: ita Livius quoque *exerere* dixit.

Scuto pedestri] Aliud enim equestre scutum erat: Manlius autem eques pedestri prælio scutum mutavit.

Gladio Hispanico] Vetus liber, ut Carrio testatur, *gladio Spanico constitit contra Gallum*. *Hispania* etiam *Spania* Veteribus dicitur. Ita in membranis Justini, et in optimis Q. Curtii exemplaribus legi testatur Bongarsius. Sed apud alios quoque ita scriptum invenitur. Qualis fuerit gla-

dius Hispanicus vel Spanicus docet Polybius lib. VI. *ἅμα δὲ τῷ θυρεῷ μάχαιραν, ταύτην δὲ περὶ τὸν δεξιὸν φέρει μηρόν. καλοῦσι δὲ αὐτὴν Ἰβηρικήν. Ἔχει δὲ αὐτὴ κέντημα διάφορον, καὶ καταφορὰν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν βίαιον, διὰ τὸ τὸν ὀβελίσκον αὐτῆς ἰσχυρὸν καὶ μόνιμον εἶναι.* id est, 'una cum scuto gladium, quem gestat ad dextrum femur: Hispaniensem vocant, habetque mucronem eximium, et ictum utrinque validum, quoniam lamina ejus firma est et stabilis.' Hispanicum ensem hic intelligit Auctor Noster, non quod revera tum temporis tales gladii in usu essent (neque enim tum noti Hispani) sed quod ad instar illorum, qui postea Hispanici dicti sunt, fabricati essent. Hisce punctim et cæsim pugnabant: tanta firmitas eorum erat, ut galeas dividerent teste Seneca lib. v. de Benef. Vide Lipsium l. III. de Mil. Rom. Dial. 3.

§ 3 *Congressio*] Legit Carrio, *eam congressionem, &c. Factum est* ex vetere libro, sed serva solitam lectionem.

In ipso ponte] Ad Anienem fluvium.

Gallus sua disciplina] Id est, suo more, uti ipse didicerat. Livius: 'Gallus velut moles superne imminens, projecto læva scuto in advenientis arma hostis, vanum cæsim cum ingenti sonitu hostem dejecit. Romanus mucrone surrecto, quum scutum scuto imum perculisset, totoque corpore interior periculo vulneris factus, insinuasset se inter corpus armaque, uno alteroque subinde ictu ventrem atque inguina hausit, et in spacium ingens ruentem porrexit hostem. Jacentis inde corpus, ab omni alia vexatione intactum, uno torque spoliavit: quem, respersum cruore, collo circumdedit.'

Scuto projecto] Objecto, immisso. Vide Livii superiorem locum.

Scutum scuto percussit] Servius in II. Æneid. 'Qui scripserunt de Arte militari, dicunt summum genus esse dimicandi, quoties calcato umbone adversarii, se in hostilem clypeum erigit miles, et ita contra stantis vulnerat terga.'

Hausit] Confodit: ita et Livius in hac historia loquitur.

Concessu] Ita Lipsius. Vet. codex *concussu*. quid si *congressu* legatur? inveni quoque *cæstu*, forsan *casu*, vel *concasu*.

§ 4 *Torquati*] Per militares facetias T. Manlius Torquati nomen accepit, 'Dictator coronam auream addidit donum, mirisque pro concione eam pugnam laudibus tulit,' ut testatur Livius lib. VII.

Manliana] Vide supra Auctorem nostrum lib. I. c.13. et quæ ibi annotata.

Bello adversum Latinos] Ita etiam Livius, Valerius, Auctor de Vir. Ill. Orosius lib. IV. scribunt. Sallust. et Dionysius Antiq. l. IV. bello Gallico illud contigisse referunt. Plutarch. hoc anno contra Samnites a Torquato pugnatum refert, contra historiæ fidem. Etiam confusio in prænomine. Nam Sallustius pro Tito A. Manlium appellat. Frontinus lib. IV. Stratag. cap. 1. Manlium postea 'Imperiosi' cognomen accepisse affirmat. Sed fallitur. Hic enim fuit L. Manlius Titi pater, qui ab ostentatione sævitiæ ita dictus, ut testatur Liv. l. VII. et Seneca l. III. de Benef. c.37. Idem fragmenta vetustissimorum marmorum Romæ effossa satis indicant.

CAP. XIV. *Hujus facies*] Ita in aliis quoque vocabulis similis terminationis sæpe legitur. Lucretius lib. IV. 'Et stimuli subsunt, qui instigant lædere id ipsum Quodcunque est, rabies unde iliæ hæc germina surgunt.'

§ 2 *Meminimus, &c. invenire*] Valla hunc modum loquendi ridet. Agrœtius antiquus Grammaticus 'memini' cum præsenti infinitivo, non præterito, scribendum auctoritate veterum auctorum probat.

In Tiburti bibliotheca] Meminit

Auctor ejusdem Bibliothecæ lib. XIX. c. 5. dicitque in Herculis templo fuisse. Videtur publica fuisse, forsan Adriani, qui eo secessu lætabatur. Vide Lipsium lib. de Biblioth. c. 8.

Facii] Quod a *faciei* deductam videtur. Ab iis quæ in *es* terminantur quadruplex fuit genitivus, in *es*, *ei*, *ii*, et *e*. Ita dixerunt, *dies*, *diei*, *dii*, *et die*, ut late ostendit Vossius lib. II. de Analog. cap. 19.

§ 3 *Cæsellius*] De Cæsellio Vindice vide lib. III. c. 16.

Illius dies pœnas] Putat Stephanus Cæsellium et Gellium usos fuisse corruptis codicibus, vel quod Cicero referat non sua sed Consulis ἀρχαΐζοντες verba, vide cap. 12. Or. Ciceronis, Ed. Leid. p. 496.

Idiographum] Propria manu scriptum.

Libra dies] Extat hic versus Georg. I. vs. 208. Hodie legitur, *libra die*, neque hujus genitivi Servius meminit. Quin et Priscianus ita legit. Neque in antiquis Codicibus, etiam Ms. Bibliothecæ Leidensis aliter legitur. Quidam etiam *dii* pro *diei* hic legerunt, teste Charisio.

Somnique] Noctem intelligit, quam somno metitur. Sub libra autem, ut notum, æquinoctium est autumnale.

§ 4 *Munera lætitiamque dii*] Extat hemistichium lib. I. Æneid. vs. 640. Servius quoque dicit nonnullos *dii*, multos *die* pro *diei* legisse, sicuti in aliquot Maronis Codd. Mss. hodieque legitur, sed ipse legit *Dei*, id est, Liberi patris, quo vinum denotat. Esculenta miserat Dido, quidni et potulenta? Scripserat ante Virg. 'Nec minus interea sociis ad littora mittit Viginti tauros, magnorum horrentia centum Terga suum, pingueis centum cum matribus agnos.' An hoc unius diei sociis erit apparatum convivium? Et quidem sine vino? Vide Parrhasium Ep. 33. Corradus putat hæc omnia a Didone missâ, ut Neptuno sacrificarent: quæ res munera lætitiamque 'Deo,' id est, Neptuno afferat.

Fames fami] Fames etiam fuit quinctæ declinationis, hinc *famei* et contracte *fami*. Ita progenies, *progeniei*, et *progenii*. Eodem modo in aliis.

Cato] Fuere Orationes Annalibus ejus insertæ, ut alibi dictum est: neque enim ex professo historiam de Bello Carthaginiensi scripsit, ut Colerus judicat ex eo, quod Nonius illum de 'Bello Carthaginiensi' citat. In Epitome Livii lib. XLIX. luculentus ea de re locus, 'Extat oratio annalibus ejus inclusa.'

§ 5 *Sisenna*] Designat L. Cornelium Sisennam, qui Historias conscripsit, et in iis res Syllanas. De eo ita Salustius de Bello Jugurthino judicat: 'L. Sisenna optime et diligentissime omnium, qui eas res dixere, persecutus, parum mihi libero ore locutus videtur.' Meminit ejus quoque Cicero in Bruto et in primo de LL. cum laude. Velleius Paterculus l. II. bello Numantino juvenem fuisse dicit. Ejus filius Cn. Cornelius Sisenna habetur in argenteis denariis cum inscriptione, CN. CORNEL. L. F. SISENA, unico N antique, ut testatur Ursinus.

Pacuvius in Paullo] Citat Pacuvii versum quoque Nonius in verbo PROGENII.

Cn. Matius] Vide supra lib. VI. cap. 6.

Altera pars acii] Desumptus versus ex Iliad. XXI. initio, ubi dicit partem copiarum Xanthum fluvium vitassè ᾗπερ οἱ ἄλλοι ἀτυζόμενοι φοβέοντο, id est, 'qua alii turbati fugerant.'

An maneat specii] Versus desumptus ex Homero Il. ψ. Ὦ πόποι, ἦ ῥά τις ἐστὶ καὶ εἰν Ἀΐδαο δόμοισι Ψυχὴ καὶ εἴδωλον. Vide Scaligerum ad Varronem p. 150. ubi plura loca Matii cum Homericis comparat.

In oratione] Extant hæc verba cap.

45. ejusdem Orat.

§ 7 *C. Cæsar*] Vide lib. I. cap. 10.

CAP. XV. *Cum Antonio Juliano*] Vide supra.

Per feriarum tempus æstivarum] Julio et ex parte Augusto mensibus judiciariæ res et lites cessabant. Plinius Junior lib. VIII. Epist. 21. 'Ut qui jam nunc adsuescerent, et ab otiosis, et in triclinio audiri. Julio mense, quo maxime lites interquiescunt.' De utroque mense Seneca Apocolocynth. ubi intempestivam Claudii diligentiam irridens, quod etiam tempore messis judiciis non abstinuisset, eum ad Herculem loquentem introducit: 'Nam si memoria repetis, ego eram, qui ante templum tuum jus dicebam totis diebus mense Julio et Augusto.' Duplices autem feriæ erant messis et vindemiarum, ut ex l. I. ff. de Feriis apparet. Audi et Papinium lib. IV. Sylvarum ad Marcellum: 'Certe jam Latiæ non miscent jurgia leges, Et pacem piger annus habet, messesque reversæ Dimisere forum. Nec jam tibi turba reorum Vestibulo, querulique rogant exire clientes. Cessat centeni moderati judicis hasta.' Nec tantum in foro, sed etiam scholis. Augustinus lib. IX. cap. 2. 'Et opportune tum paucissimi dies supererant ad vindemiales ferias, et statui tolerare illos, ut solenniter abscederem.' Quod Cyprianus quoque Epist. 2. ad Donatum testatur. Distinguebantur igitur messium et vindemiarum feriæ, ut ex l. II. C. de Feriis liquet: 'A die octavo,' inquit Theodosius, 'Kalendarum Julii usque in Kalendas Augusti messis feria concedatur: et a Kalendis Augusti usque in decimum Kalendarum Septembris agendarum causarum tribuatur licentia. A decimo autem Kalendarum Septembris usque in idus Octobris vindemialis feria concedatur.' Per ferias itaque æstivas messivæ potissimum hic intelliguntur, quia illæ æstati, vindemiales magis autumno competebant. Vide Suet. in Cæs. c. 40. Hoc autem tempore deliciis Campaniæ Romanis uti familiare fuit, unde hic Gellius dicit Neapolin se concessisse.

Ætati ejus decebat] Ita et Terentius loquitur in Adelph. act. III. sc. 4. et act. V. sc. 8. Ad quem locum ita Donatus: 'Antiqui, si addebant statim verbum Facere, nos decet facere, dicebant: si non addebant, Nobis decet, dicebant.' Ita quoque Plautus, et Sallustius, Livius, aliique loquuntur. Latine itaque eo modo loquebantur, neque opus est ut quis dicat hellenismum esse.

§ 2 *Proficiens*] Qui jam multum in studiis profecerat.

Offendens] Activum pro passivo, id est, 'offensus.'

In præcipiti] Ex quo facilis cum ignominia lapsus.

Et contra dicit] Bene contradicit, quia quatuor eorum sententiæ vincebant, quæ non ultimo supplicio afficiendum judicaverant, etsi diversa pœna.

§ 3 *Et involucra*] Ambigua.

Volumina] Volubilitatem linguæ notat.

Ex cohorte ejus] Tralatio sumpta vel a rustica vel militari cohorte. Studiosa cohors Horatio quoque lib. I. vide supra l. I. c. 9. in fine.

Clamore magno exultantibus] Tales acclamationes usitatæ usque ad adulationem. Philostratus in Alexandro Seleucensi: εὐσταλὴς δὲ οὕτω τοῖς Ἀθηναίοις ἔδοξε, ὡς καὶ βόμβον διελθεῖν, αὐτοῦ ἔτι σιωπῶντος, ἐπαινεσάντων αὐτοῦ τὸ εὔσχημον, id est, 'Ita bene compositus Atheniensibus videbatur, uti et bombo sive acclamatione etiam tacentem illum exciperent, laudantes decoram ejus staturam.' Themistius Euphrades initio orationis, cui titulus 'Sophista:' ἆρα οἴεσθέ με ὦ ἄνδρες ἐπιδεῶς ἔχοντα ἔτι κρότουτε καὶ ἐκβομβήσεων, ὧν δαψιλῶς μοι εἰώθατε χορηγεῖν ἑκαστότε, ὅταν λέγω. id est, 'putatis-

ne igitur, o viri, me adhuc indigere vestro plausu vel acclamationibus, quibus me copiose etiam exultando semper soletis excipere, quando verba ad vos habeo?' Plaudendi quoque et acclamandi etiam ars fuit apud Romanos, ita ut concentum quendam ederent. Vide Plinium initio Panegyr. Tacitum Annal. xvi. Suetonium in Nerone cap. 20.

Versuum multis millibus] Notum est versum in prosa quoque dici, nihilque aliud esse quam lineam versam, tum enim vertitur stilus, et novam incipit. Hinc Justinianus titulo de Confirm. Digest. § 1. dicit 'opus in centum quinquaginta pene millia versuum' consummatum fuisse.

Sine controversia] Controversia dicitur, quando causa in utramque partem disputatur, ut ex Seneca liquet. Nulla igitur hic fuit controversia, quandoquidem hic adolescens alios, ut proponerent, non expectaverat. Disertus itaque erat sine adversario. Hinc jocus ex ambiguitate loquendi in illis verbis SINE CONTROVERSIA. Ascensius itaque non bene exponit, 'nisi tam inepte eam controversiam declamasset disertus haberi posset.' Alii SINE CONTROVERSIA interpretantur tanquam res ita esset explorata, ut in re vix dubia vel controversa magno molimine disertus videri vellet. Sed profecto res ita perspicua non erat, ut in declamationem venire non posset, cum adversarius arguere posset tres esse divisiones sententiarum, in duabus prioribus singulis duo tantum esse suffragia, in tertia tria. Vide tamen Titium lib. I. controv. et contra illum Yvonem Villiomarum (sub ficto nomine Scaligerum) lib. I. cap. 1. et 2. ubi Titium reprehendit, quod putaverit ἄπορον aliquando dici, quod nullam dubitandi causam habeat, quod expeditum sit.

CAP. XVI. *Quos studiosorum inscripsit*] Plinius Junior, in Epistol. in qua de libris Avunculi agit: 'Studiosi tres, in sex volumina propter amplitudinem divisi, quibus oratorem ab incunabulis instituit et perficit.'

§ 2 *Si placet lex: redde*] Uxorem, quam tu legis hujus beneficio obtines, quamque ego nunc iterum forti facinore merui.

Si non placet] Quia nullo jure uxorem meam vindicare potuisti.

'Αντιστρέφον] Id est, 'reciprocum.'

Si placet lex, non reddo] Quia legis voluntate acquisivi.

Si non placet] Quia jure antea quæsitam mihi retineo, nunc vero lex non placet, ut restituam. Sic enim lex multis modis esset elusoria. Sententia enim legis fuit, ut qui fortiter fecit, alterius uxorem sibi vindicet in perpetuum. Sed Plinius contra Agellium defendi potest. 'Αντιστρέφον, hoc est, 'Si placet lex, non reddo: si non placet, non reddo.' Non reddo, quia lege eam vindicavi: cæterum responderi potest, quod eadem lex alteri fortiter se gerenti lata quoque est, idem igitur illi competit beneficium. Quod si non placeat lex, nullo jure obtinuisti, restitui itaque debet.

LIBER X.

CAP. I. *Liber decimus*] In schedis Ms. *Liber* XI. *incipit*. unde suspicatur Lipsius e prioribus librum unum periisse. Idem post finem libri noni in Giselini membranis legi dicit, *Liber* X. *explicit, incipit* XII. *feliciter*. additum et tetrastichon hoc modo,

C. Aurelii Romuli,

Cecropias noctes, doctorum exempla virorum
Donat habere mihi nobilis Eustochius.
Vivat et æternum lætus bono tempora ducat,
Qui sic dilecto tanta docenda dedit.

Hoc tetrastichon etiam in Cod. Torn. et vetustis editionibus habetur.

Cœlium] Intelligit Cœlium Antipatrum historicum, qui de bello Punico scripsit, ut testatur Cicero in Oratore. Mentionem ejus quoque fecerunt Cicero in Bruto, et lib. I. de Divinat. Velleius Paterculus, Livius, Valerius Maximus, Festus, Charisius, Servius, Nonius, Priscianus, Philargyrius, alii.

§ 2 *Aliud est quarto*] Romæ tamen hæc antiqua inscriptio legitur: P. DECIUS. DECII. F. PRIMO. COS. DE. SAMNITIBUS. TRIUMPHANS. SPOLIA. EX. HIS. CONSECRAVIT. ITERUM. ET. TERTIO. COS. Vide Laur. Vallam lib. III. Eleg. c. 59. et H. Magium Misc. III. c. 9.

In theatro] Construxit Pompeius celebre theatrum, de quo videndus est Dio, sed interpretatur Tiro quale illud sit, de quo hic agit.

§ 3 *Tiro Tullius*] De quo alibi dictum.

Ædem Victoriæ] Non Victoriæ sed Minervæ delubro manubias ex victoriis reportatas dedicavit, ut testatur Plinius lib. VII. c. 26. In quo etiam fuit breviarium rerum a Pompeio magno gestarum. Sed forsan inde error, quod proculdubio in eodem delubro Victoriæ statuam auream vel argenteam consecravit. Ita Curiam Juliam in honorem Julii post triumphos suos Augustus dedicavit, in eaque Victoriæ statuam posuit. Ita Victoriæ simulachrum aureum ad CCCXX. pondo ab Hierone Siciliæ rege gratulationis ergo missum in Jovis Capitolini templo positum fuit. Hæc ita concilianda videntur, nisi ædes Victoriæ theatro Pompeiano, quod Dio describit, contigua fuerit; Ædis tamen nulla mentio est apud Dionem. Forsan ædicula fuit, qualem etiam Victoriæ virgini M. Porcius Cato bello Hispaniensi vovit, et biennio post dedicavit, ut testatur Liv. lib. XXXIV. Verum iterum obstat theatro superimpositum templum Veneris. Locus insignis est apud Tertullianum lib. de Spectac. cap. X. 'Pompeius Magnus, solo theatro suo minor, cum illam arcem omnium turpitudinum extruxisset, veritus quandoque memoriæ suæ censoriam animadversionem, Veneris ædem superposuit, et ad dedicationem edicto populum vocans, non theatrum sed Veneris templum nuncupavit, cui subjecimus, inquit, gradus spectaculorum.' (Notate hæc verba, quia Tiro de gradibus ædis Victoriæ idem refert.) 'Ita damnatum, et damnandum opus templi titulo prætexuit.'

Honores inscriberentur] Plinius supra dicto lib. VII. qualis fuerit inscriptio ostendit: 'Hos,' inquit, 'honores urbi tribuit in delubro Minervæ; quod ex manubiis dicabat Cn. Pompeius Magnus Imp. bello XXX.

annorum confecto, fusis, fugatis, occisis, in ditionem acceptis hominum vicies semel centenis LXXXIII. M. depressis aut captis DCCXLVI. oppidis, castellis MDXXXVII. in fidem receptis, terris a Mæotis lacu ad Rubrum mare subactis, votum merito Minervæ. Hoc est, breviarium ejus ab oriente. Triumphi vero quem duxit ad tertium Kalendas Octobres M. Mesala M. Pisone Consulibus, præfatio hæc fuit: Cum oram maritimam a prædonibus liberasset, et imperium maris Populo Romano restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Judæis, Albanis, Iberia, insula Creta, Bastarnis, et super hæc de regibus Mithridate atque Tigrane triumphavit.' Pro *inscriberentur* Vett. Ed. male habent *inscriberet*.

Dictio] Pronunciatio.

§ 4 *Eodem nunc theatro*] Non igitur hic videtur idem cum celeberrimo theatro Pompeii, quod fortuito igne exustum fuisse scribit Tacitus Annal. I. et Seneca ad Marciam cap. XXII. verum idem a Cæsaribus refectum. A Tiberio imperfectum relictum, a Caligula absolutum. Suet. in Tiber. c. 48. et in Calig. c. 21. Iterum incensum restituit Claudius. Suet. in Claud. c. 21.

Scena] Theatri pars, quæ inter duo ejus cornua extenditur. Hic erant personarum habitacula, vel latibula. Vide Vitruvium lib. V. cap. 8. Pollucem lib. IV. c. 19. Cassiodorum lib. IV. Variarum, cap. ult. et Servium ad III. Georg. ad hunc versum, 'Vel scena ut versis discedat frontibus:' Ausonius quoque 'scenas domorum' vocavit 'corpora ædificiorum,' ut Salmasius adnotavit. Sed hic frons theatri, adversa intelligitur. Servius ad illa verba Virgilii lib. I. Æn. 'Tum sylvis scena coruscis:' 'Scena: inumbratio; et dicta scena ἀπὸ τῆς σκιᾶς. Apud Antiquos enim scena parietem non habuit: sed de frondibus umbracula quærebant. Postea tabulata cœperunt in modum parietis. Scena autem pars theatri adversa spectantibus, in qua sunt regia.' Aulas regias et hospitalia appellat Vitruvius lib. V. c. 7. 'Ipsæ,' inquit, 'scenæ suas habent rationes explicatas, ita ut mediæ valvæ ornatus habeant aulæ regiæ, dextra ac sinistra hospitalia.'

Tribus tantum lineolis] Hoc modo, III. Quæ lineolæ quoque in veteribus editionibus adduntur.

CAP. II. *Mulierem in Ægypto*] Vide Aristotelem lib. IV. de Gen. Anim. c. 4. et 5. et lib. VII. de Hist. Anim. c. 4. ubi de fœcunditate mulierum agit. Locus insignis est Pauli JC. in lib. III. ff. si pars Hæred. Pet. qui ita loquitur: 'Ideo nam' (lege *tam*) 'multa de hujusmodi re, tam varia, tam incredibilia creduntur, ut fabulis adnumerentur. Nam traditum est et quatuor pariter puellas a matrefamilias natas esse. Alioquin tradidere non leves auctores quinquies quaternos enixam Peloponensi' (legendum *Peloponesi*) 'multas Ægypti uno utero septenos. Sed et tergeminos Senatores cinctos vidimus Horatios' (*Cincios* legit Cujacius, et *vidimus Horatios* delet, quia Paulus illos videre nequivit), 'sed et Lælius scribit vidisse se in palatio mulierem liberam' (Serapiam nomine) 'quæ ab Alexandria producta est, ut Hadriano ostenderetur, cum quinque liberis, ex quibus quatuor eodem tempore enixa,' inquit, 'dicebatur, quintum post diem quadragesimum.' Caius JC. in lib. VII. § 1. ff. de Reb. dubiis idem paulo aliter narrat, mulierem, quæ Serapias appellabatur, uno fœtu quinque liberos enixam: idem quoque refert Julianus in lib. XXXVI. ff. de Solut.

Partionis] Ἀρχαϊκῶς, pro 'partus.' Ita et Plautus loquitur.

Neque plures unquam simul genitos] Rationem addit ex Aristotele Julia-

nus JC. d. lib. XXXVI. 'Nam,' inquit, 'Aristoteles scripsit quinque nasci posse, quia vulvæ mulierum totidem receptacula habere possunt.' Quod tamen non memini ab Aristotele proditum. Contra numerum locorum expresse agit lib. IV. de Gen. Anim. c. 4. Revera uterus unam cavitatem habet, et quæ de septem cellulis a nonnullis prodita, jam dudum ab Anatomicis explosa sunt. Fœtuum multitudo seminis quantitati vel qualitati imputanda. Placenta uterina sola multis fœtibus sufficit, et totidem funiculos sustinet divisis locis, quot sunt embryones, ut testatur in historia simili depinxisse Beslerum Bartholinus. Sed ad rem. Julianus itaque Aristoteli falsam sententiam tribuit. Quod plures autem philosophus nunquam genitos fuisse scribit, contrarium sed rarissime contingit, ut de Ægyptiis mulieribus supra retulit Paulus JC. idemque ex Trogo refert Solinus. Quamvis etiam illud dubitatione non caret. Quæ de prodigiosis partubus Albertus tradidit, fabulis propiora sunt: quæ de Margarita comitis Hollandiæ filia vulgo tradita, ficta esse ex collatione temporum ostendit Petrus Scriverius in Antiquit. Batav.

In agro Laurente] Vide supra.

Via Laurentina] Quæ ad Laurentum ducit. Legitur quoque *Laurentia*. In Scriveriano Cod. adnotatum invenio *Lavicana*. Quod si ex Ms. sit, forsan scribendum *Lavinia*. Urbs enim Laurentum etiam Lavinium dictum et Lauro-Lavinium, ut Servius testatur ad lib. I. Æneid. Virg. ipso initio. Incolæ LAURENTES LAVINATES sæpe in antiquis inscriptionibus appellantur. Via itaque Laurentina etiam Lavinia dici potuit. Si *Lavicana* servetur, quod non puto, est hæc via, quæ intra Esquilinum et Cœlium, per Esquilinam, ut inquit Strabo, portam exiens, vel, ut alii, Næviam, deducebat ad Lavicanum oppidum. Quicquid sit, melior scriptura est *via Laurentina*, inprimis quia illa mulier in Laurente agro enixa est.

CAP. III. *C. Gracchus*] Cicero de Clar. Orat. 'Sed ecce in manibus vir et præstantissimo ingenio, et flagranti studio, et doctus a puero, C. Gracchus. Noli enim putare, quemquam, Brute, pleniorem et uberiorem ad dicendum fuisse. Et ille, sic prorsus, inquit, existimo; atque istum de superioribus pæne solum lego. Immo plane, inquam, Brute, legas censeo. Damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ, Latinæque literæ fecerunt. Utinam non tam fratri pietatem, quam patriæ præstare voluisset: quam ille facile tali ingenio, diutius si vixisset, vel paternam esset vel avitam gloriam consequutus! Eloquentia quidem nescio an habuisset parem neminem; grandis est verbis, sapiens sententiis, genere toto gravis: manus extrema non accessit operibus ejus: præclare inchoata multa, perfecta non plane. Legendus, inquam, et hic Orator, Brute, si quisquam alius, juventuti: non enim solum acuere, sed etiam alere ingenium potest.' Ita autem gestu, oculis, voce agebat, ut de cæde fratris agens etiam inimici ejus lachrymas tenere non possent, teste eodem Cicerone. Vide quoque Auctorem Nostrum supra lib. I. c. 11.

Teanum Sidicinum] Campaniæ in Italia oppidum. Sidicinum cognomine dictum a populis Sidicinis, qui ea loca incoluere, et ad discrimen Teani in Apulia. Nobile et illustre quondam fuit oppidum, ut testatur Strabo l. V. Colonia quoque illuc deducta a Cæsare Augusto, ut refert Frontinus in libro de Coloniis.

Balneis virilibus] Virilia enim a muliebribus distincta nonnunquam pariete interjecto, ut pudor viris mulieribusque constaret, atque parsimoniæ causa duplex tale balneum igne calefaciebant. Vide quæ fuse scrip-

ait Fulvius Ursinus in appendice de Triclinio.

Virgis cæsus est] Quod servile habitum, ut habetur in lib. x. ff. de Pœnis lib. VII. § 2. lib. IX. § pen. et l. ult. ff. de Injur. Humiliores quandoque fustibus subjiciebantur, d. lib. x. et lib. XXVIII. § non omnes ff. de Pœnis. nonnunquam tamen teste Polybio lib. VI. ξυλοκοπία capitalis erat, ita ut hac pœna condemnati usque ad mortem cæderentur, qua de re etiam Porphyrio scribit in Horatii lib. II. Epist. 1. et Cornutus in Pers. Satyr. 1. Dio etiam Antigonum Judææ regem, cui successor Herodes datus est, ab Antonio ita punitum refert, ut palo alligatus flagris cæderetur atque obtruncaretur. Lege Porcia cautum, ne quis magistratus civem Romanum virgis cæderet, necaretve, sed damnato exilium permitteret: cum antea nudorum cervix insereretur furcæ, corpus vero ad necem cæderetur. Liv. lib. x. 'Lex Porcia,' inquit Cicero pro Rabirio, 'libertatem civium lictori eripuit, virgas enim ab omnium civium Romanorum corpore amovit.'

Caleni] Cales civitas propinqua Teano Sidicino, ut Ptolemæus et Strabo ostendunt.

Ferentini] Hujus oppidi meminit quoque Strabo lib. v. in mediterraneis Etruriæ, et Horat. lib. I. Epist. 17. ubi vetus scholiastes: 'Ferentinum: Alii municipium volunt viæ Labicanæ ad XLVIII. lapidem; alii Ferentinum, quod est in Tuscis.'

§ 2 *Is in lectica ferebatur*] Ut lecticis viri veherentur, Asia devicta primum invaluisse videtur, nullumque antiquiorem lecticæ usum esse ex hoc loco arbitratur Lipsius lib. I. Elect. c. 19.

De plebe Venusina] Venusia oppidum in confinio Lucaniæ et Apuliæ: ipse Horatius Venusinus de eo ita loquitur, 'sequor hunc, Lucanus an Apulus anceps, Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus.' Plinius tamen et Ptolemæus Apuliæ tribuunt, Strabo Samnitibus.

Num mortuum ferrent] Lectica enim mortui efferebantur, si honestiores essent. Vide Lipsium lib. I. Elect. cap. 19.

Struppis] Isidorus lib. XIX. cap. 4. 'Struppi vincula loro vel lino facta, quibus remi ad scalmos alligantur.' τροποὺς vocavit Homerus 'Οδ. δ. Glossæ Philoxeni, *Strepus*, (ita emendandum pro *Strepus*,) τροπωτήρ. Etiam in glossis *Struppus* appellatur. Omnes tamen, quas hactenus vidi, editiones, præter ultimam, hic habent *Stuppis*. Quæ lectio non male quoque se habet. στύππη Græcis dicitur, vel στυπεῖον Polluci, qui fieri ait ἐκ λίνου καὶ καννάβεως. Ex Cannabi autem robustissimos funes parari uti nostratibus notum est, ita Dioscorides lib. III. cap. 148. testatur. In glossis quoque Cyrilli κανναβάριος, *Stupparius*, dicitur.

Quibus lectica deligata erat] Vincula igitur illa eximi poterant. Asseres, quos lecticarii ferebant, lecticæ illigati erant. Vide tamen Lipsium l. I. El.

§ 8 *Contraque leges*] Contra legem Porciam, de qua supra diximus, et Semproniam.

Fretum effervescit] Apposite. Fretum enim teste Varrone a fervendo dictum, 'a similitudine ferventis aquæ, quod in fretum sæpe concurrat æstus atque effervescat.' Ita 'fretum ætatis' Lucretius dixit pro juvenili ætate.

§ 4 *Expediri*] Proferri. Citat Nonius in 'Expedire.' Addit his Cicero lib. v. in Verrem. 'Clamabat ille miser se civem esse Romanum municipem Cossanum: meruisse se cum L. Pretio, splendidissimo Equite Romano, qui Panormi negotiaretur: ex quo Verres scire posset. Tum iste se comperisse ait, eum speculandi causa in Sicilia ab ducibus fugitivo-

rum esse missum: cujus rei neque index, neque vestigium aliquod, neque suspicio cuiquam esset ulla. Deinde jubet hominem undique corripi, vehementissimeque verberari.'

Messanæ] Civitas hæc Siciliæ ad Fretum Mamertinum.

Civis Romanus sum] Qui juxta leges verberibus non erat obnoxius. Illorum verborum auxilio D. Paulus verberum injuriam deprecatus est, ut Lucas in Actis Apostolorum c. XXII. scribit: vide et Suetonium in Galba cap. 9. et Ciceronem v. in Verrem, unde hic locus desumptus est.

§ 5 *O lex Porcia legesque Semproniæ*] De lege Porcia supra egimus: legem autem Semproniam tulit M. Sempronius tribunus plebis, ne de capite civis Romani injussu Populi judicaretur; qui indicta causa in civem Romanum animadvertisset, de eo Populi quæstio constitueretur: quod propter P. Popillium latum est. Cicero pro Rabirio, pro Cluentio, De Leg. III. C. quoque Gracchus legem tulit, ne de capite civium Romanorum, injussu Pop. Rom. judicaretur. Plutarch. in Gracchis. Legem quoque antea Valerius Publicola scripsit, ut Dionysius Antiq. lib. v. et Livius lib. II. testantur, quæ eum qui provocasset, virgis cædi, securique necari vetuit; sed cum plus paucorum opes, quam libertas plebis possent, sæpius ab eadem familia renovata; sed si quis adversus eam fecisset, nihil ultra quam improbe factum adjectum est. Quod vinculum legis non satis validum pœnam non irrogavit, donec pro tergo civium Lex Porcia gravem pœnam sanxit, ut Livius commemorat lib. x. c. 9.

Tribunicia potestas] Opposita hæc potestas contra vim et potentiam magistratuum, ne plebes ab iis opprimeretur. Tribuni itaque oppressos juvabant, eripiebant, iniqua decreta aut jussa Patrum vel magistratuum rescindebant. Intercessionis maxima erat auctoritas, quæ peragi solenni verbo solita, VETO. Vide Valer. lib. IV. c. 5. Ciceronem lib. III. de LL. Plutarchum in Coriolano, Livium lib. VI.

Fasces ac securis] Prætores lictores habebant cum sex fascibus: (Verres autem, de quo agit Cicero, Prætor Siciliæ erat:) erant autem fasces isti fasciculi virgarum, quibus erat obligata securis, ita ut ferrum in summo extaret; quemadmodum ex picturis veteribus liquet. Videndus Plutarchus in Probl.

Ignes ardentesque laminæ] Quibus misere reos cruciabant, vel etiam enecabant. Prudentius in Hymno Vincentii inter tormenta 'ungulas, et stridentem flammis laminam' recenset. Aliquando palo alligatis lamina ardens picem in membra stillabat. Vide Juvenalem Satyr. I. Porro ex Cicerone liquet hunc hominem in crucem actum. De his qui in cruce vel palo ustulati vide Lips. de Cruce lib. III. c. 10.

Si te acerba illius imploratio] Male quidam legunt, *improbatio*. Rei innocentes fidem Populi, fidem Quiritium, ut illis succurrerent, implorabant. Fidem implorare nihil aliud quam auxilium in hac loquendi formula denotat, ut testatur Donatus in Andriam Terentii Act. IV. Sc. 3.

§ 6 *Hispida*] Horrida, aspera.

Modificatio] Numerositas.

Opacæ] Tenebricosæ.

§ 7 *De falsis pugnis*] Recte. Ita et Nonius citat in 'Vibices.' Putant nonnulli legendum *pœnis*, quia in eo fragmento sævitiæ ac pœnarum mentio fit. Sed falluntur. Vide Jos. Mercerum ad Tacitum pagina extrema.

Ubi societas] Citat hæc quoque Nonius in 'Vibices.'

Bruttiani] In Ms. Schegkii, *Brettiani* more Græco. Præter hanc rationem, quam Gellius adfert, Strabo lib. VI. a Lucanis Brutios, sive, ut ille

loquitur, Βρεττίους, quod 'desertores' denotat, appellatos fuisse scribit. Fuerant enim pastores Lucanorum, qui ab illis defecerant. Notabilis quoque locus apud Diodorum Siculum lib. XVI. 'Quum summum Athenis magistratum obtineret Elpinus, et Romæ consulatum gererent M. Popilius Lænas et Cn. Manlius imperiosus, olympias vero ageretur CVI. in Italia multitudo quædam hominum miscellaneorum (plerique enim erant servi fugitivi) ex variis undique locis circa Lucaniam confluxit. Hi primum vitam prædatoriam instituebant, mox, excubiarum agrestium et incursionum consuetudine, rerum bellicarum exercitationem usumque sibi compararunt.' Paulo post: 'Et quia plerique fuerant servi, Brettii dicti sunt. Incolarum enim sermone ita fugitivi appellantur.' Non mirum itaque Bruttianos pro servis et ministris crudelitatis poni, cum ipsa vox Bruttiorum servum denotet. Vide tamen Justinum, lib. XXIII. qui a Brutia muliere nomen deducit. Gellio autem astipulatur etiam Festus, cum ita loquitur: 'Brutiani dicebantur, qui officia servilia magistratibus præstabant: eo quod hi primum Annibali se tradiderant, et cum eo perseveraverunt, usque dum recederet de Italia:' Strabo quoque, in fine libri quinti, eandem ob causam Picentes, Lucanos, Bruttios factos esse cursores publicos et tabularios affirmat. Fulgentius dicit Gerones quoque Bruttianos dictos. De Servis publicis vide Pignorium de Servis p. 30. et seqq.

§ 8 *Lorarii*] Qui dominorum jussu servos imperia detrectantes, vel segniter obeuntes loris et flagellis excipiebant.

CAP. IV. *Ratione naturæ facta esse*] Videndus est Plato in Cratylo, ubi accurate pro utraque parte disputat. Cratylus utique, qui κατὰ συνθήκην ab hominibus vocabula constituta arbitratur, addit tamen primigenia nomina quædam extare, quæ a priscis autoribus instituta, quæ potentia majore quam humana, cæterorum vocabulorum fundamentum sint. Inde tamen vocabulorum tantam perturbationem fuisse, ut longis annorum spatiis obfuscata, vix ac ne vix quidem agnoscantur primorum illorum vocabulorum vestigia. Quæ sacræ scripturæ aliquo modo conveniunt. Namque ab Adamo juxta rerum naturam imposita vocabula inprimis primogenia. Eademque post confusionem Babylonicam valde turbata sunt, ut vix vestigia nisi in primogenia lingua agnoscantur.

P. Nigidius] Levi prorsus et futili argumento usus est P. Nigidius, ut doceret nomina et verba naturalem quandam significandi vim habere, non quæ eis hominum arbitratu, quasique conventione quadam imposita esset. Scripsit enim id percipi posse ex vocibus, Ego, Tu, Mihi, Tibi, Nos et Vos, itemque ex Græcis provocabulis quæ idem valerent. Nam Ego, Nos, Mihi, neque profuso intentoque flatu vocis, neque projectis labiis pronunciari, sed et spiritu et labiis quasi inter nosmet ipsos adductis atque compressis. At cum Tu, Tibi, Vos, dicimus, labias sensim primores emoveri, ac spiritum atque animam porro versum, et ad eos quibus cum loqueremur intendi. Dignum sane argumentum, quod ex multis seligeretur a Gellio, eique præter cætera lepidum et festivum videtur. Existimo autem illud, qualecumque est, e Chrysippi fontibus haustum ac derivatum fuisse: qui cum superiorem animi partem, id est, τὸ ἡγεμονικὸν, in corde, non in cerebro, esse contenderet, vel ex eo id colligi posse dicebat, quod cum dicimus, Ego, natura ipsa duce, et ita quodam modo cogente natura ipsius litteræ quæ ejus vocis princeps est, mentum deorsum ad pectus, et ad cor movemus: ut

quasi nutu ostendamus eam partem qua præcipue sumus id quod sumus: 'Mens enim cujusque,' ait Cicero, 'is est quisque.' Addebat illud quoque, naturale esse, ut de nobis loquentes, nosque ipsos ostendere volentes, digitum indicem ad pectus referamus, non ad caput. Ex quo effici, ut natura ipsa quodammodo docere videatur, præcipuæ partis, et ejus quæ hominem constituit, non in capite, sed in corde, sedem ac domicilium esse. Quoniam autem videbat Chrysippus, promptam ac paratam esse ἔνστασιν adversus illud prius argumentum ex voce ἐκεῖνος, cujus idem esset principium, quod τῆς ἐγὼ, subjecerat pulchram sane et ingeniosam dissolutionem. neque enim tantum priorem syllabam vocis 'Ego' ita conformatam esse, ut eam qui proferret, nutu se, id est, pectus suum, ostenderet; verum et posteriorem, id est, syllabam *go*, nihil habere, ut ipse loquebatur, apostematicon, id est, quo quidquam extra nos positum indicaretur. At vocem ἐκεῖνος incipere quidem ab eadem syllaba; sed sequi statim syllabam κεῖ: in qua inesset vis quædam significandi aliquid a nobis sejunctum ac separatum. Hæc tam ingeniose fatua vix a summis viris dicta crederemus, nisi ex Varrone didicissemus, nihil a quoquam ægroto somniari posse tam stultum, quod non aliquis Philosophorum serio dixerit. Ita scribit Muretus l. XIII. Var. Lect. c. 2. Galenus quoque ridet illud Chrysippi argumentum l. II. de Plac. Hipp. et Plat. c. 2. Frigidos itaque Chrysippi syllogismos suo merito vocat Lucianus in Icaro-Menippo.

Φύσει τὰ ὀνόματα] 'An natura nomina sint, an ex impositione.'

Vos, inquit] Apud Græcos ἡμεῖς et ὑμεῖς spiritu aspero et projecto pronunciatur.

Labias] Ita præter Lucilium Plautus quoque in Sticho loquitur.

CAP. V. *Avarus*] Apud Isidorum lib. X. dicitur *avarus*, quasi 'avidus auri,' extrito *u*. Sed tum melius diceretur 'avidus æris,' quia post percussionem nummi, in ære primum, non in auro veterum facultates consistebant.

Locupletem] 'Locuples dicebatur a copia locorum,' ut Fronto loquitur: vel potius 'plenus locorum:' 'locus' agrum denotat, 'ples' abundantem, ab inusitato 'pleo,' unde 'impleo,' 'repleo.' Hanc derivationem etiam probat Plinius lib. XVIII. c. 3. et Isidorus lib. X.

Quod est aveo] Probat hanc sententiam Vetus Interpres Horatii ad Satyr. 1. lib. I. 'Aveo,' significat, 'cupio,' et hinc 'avidus' et 'avarus.'

Amarus] Non quadrat, quia non est nomen verbale. 'Amarus' autem ab Hebræo מר deducitur. Chaldæi et Arabes מריר dicunt. Hinc 'amarus,' imo ipsum quoque 'mare,' quod amarum est.

De quo nihil dici potest] Quasi dicat, quod simplex esse negari non potest.

CAP. VI. *Appii namque illius Cæci*] Cum Cineas Romam missus esset legatus a Pyrrho, ut pacis conditiones cum Senatu iniret, ea lege ut Pyrrhus in urbem reciperetur, Appius Cæcus et senex jussit se in Senatum deferri, et sua oratione obtinuit, ne Pyrrhus reciperetur. Extat Appii Oratio apud Plutarchum in Pyrrho.

Si P. Claudius frater] P. Claudius Pulcher contempta religione, cum cavea liberati pulli non pascerentur, atque hoc inauspicatum esset, mergi eos in aquam jussit, quando esse nollent. Prælio navali juxta Siciliam cum Adherbale habito, XCIII. navales ab hostibus captæ, ipse vix cum XXX. navibus fuga elapsus. Estque a Romanis condemnatus, quod temeritate ipsius cladem acceptam esse satis constaret, ut Cicero et Polybius, qui

hanc cladem luculente describit lib. I. testantur. Valerius tamen lib. VIII. imbre dissolutis comitiis evasisse testatur.

Cum ingenti civium numero] Ex XCIII. captis navibus paucos evasisse Polybius testatur.

Sed utinam, &c. reviviscat frater] Suetonius in Tiberio: 'Extant et fœminarum exempla diversa æque: siquidem gentis utriusque utraque Claudia fuit, et quæ navem cum sacris matris Deum Ideæ obhærentem Tiberino vado extraxit, precata propalam, ut ita demum sequeretur, si sibi pudicitia constaret: et quæ novo more judicium majestatis apud populum mulier subiit, quod in conferta multitudine ægre procedente carpento, palam optaverit, ut frater suus Pulcher reviviseeret atque iterum classem amitteret, quo minor turba Romæ foret.' Valer. Maxim. lib. VIII. cap. 1. addit optasse, 'ut frater sæpius Consul factus infelici ductu nimis magnam urbis frequentiam minueret.' Vide et Liv. Epit. lib. XIX.

Ædiles plebei] Qui simul cum Tribunis plebis instituti A. U. CCLXXI. atque erant iisdem tanquam administri et adjutores, ut tradit Dionysius lib. VI. Eidem tanquam minuti censores multas quoque indicebant.

Æris gravis viginti quinque milia] Budæus et Scaliger per 'æs grave' rude atque informe intelligunt, quos rejicit Salmasius, atque idem de M. Usur. c. 6. extra controversiam esse ait, quamdiu asses fuere librarii, 'grave æs' non alia notione acceptum fuisse, quam de ære signato; ubi vero imminutum assium pondus fuit, et illi lege Papiria ad semunciam redacti, 'æris gravis' appellationem non nisi de infecto et rudi usurpatam. At ego maxime controversum existimo, quod illi extra controversiam est. Nam dum as libram pondo fuit, quæ ratio potuerit excogitare aut utilem ac necessariam reddere 'gravis æris' appellationem nullus video: unius enim generis erat quicquid erat: et quia grave erat omne, ideo nullum, quod 'grave' iceretur. Nondum extiterat nomisma, quod minori pondere accederet ad idem prétium, a quo ut appellando discerneretur, alterum grave nuncupandum erat. Tum demum opus fuit distinctione nominis, postquam aliud æs pondere levius eadem æstimatione cœpit usitari. Adeo ut vocabulum pœne non fuerit, nisi ex quo res fuit, hoc est, esse desiit. Ergo dum libralis as fuit, ignorabatur discrimen et nomen æris gravis: at circumscripto asse, 'grave æs' et de signato et de rudi, prout res tulit, pro pecunia accipi facile concedam. Ita scribit *Gronovius de Pecunia Veteri lib.* III. *c.* 15. Addit in fine capitis: Aut cogitemus factum Romæ, quod fit hodieque apud Sueones. Sunt nummi ærei; sunt etiam massæ grandes quadratæ, in quatuor oris et medio alterius lateris signatæ. Ita credi possit usum nummorum non statim sustulisse usum massarum. Æs grave tum dixerint Romani et massas hujusmodi signatas, postquam nummi pondus imminutum est. Sed illarum massarum pretium crevit pro ratione nummi. *Ita Vir Clarissimus et amicissimus Collega Gronovius.* Quandoquidem autem hanc historiam contigisse refert Ateius bello Punico primo, adduci hic debet locus Plinii l. XXXIII. c. 3. ubi ita loquitur: 'Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cum impensis Respublica non sufficeret, constitutumque ut asses sextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factæ lucri, dissolutumque æs alienum.' Ita asse sextantario facto, proculdubio adhuc asses librales extiterunt, qui 'gravis æris' dicebantur. Quinetiam massa XX. librarum, quæ prius valuerat vicénos æris, tum CXX. asses valuit et appensa est. Eadem ratio in asse

unciario. Primis autem illis temporibus, quanquam leviori pondere asses ferirentur, procul dubio graves tamen non statim aboliti: vel igitur de talibus assibus, vel massis æreis intelligendus hic locus.

Capito Ateius] Vide l. VIII. c. 10.

Ultra] Ex textu elici potest *intra* scribendum, nisi titulus, quod aliquoties contingit, non respondeat textui. Nilus tamen, et Danubius etiam extra limites imperii Romani ex parte fluunt, Rhodanus intra limites. Sed ita intelligendum est, flumina hæc ultra imperium fluere in mare, qua imperium Romanum est.

Τὴν εἴσω θάλασσαν] Mare internum sive mediterraneum.

Maximum esse Nilum] Longitudine et latitudine. Volunt nonnulli a fonte usque ad exitum in mare conficere secundum directum cursum 25. gradus majoris circuli, id est, miliaria Germanica quingenta viginti quinque, et multo plura si obliquitatem alvei spectes. Nam Diodorus Siculus insulas septingentas circuire testatur. Latitudo Nili et Danubii fere eadem, ubi amplissima est, miliaris nimirum unius Germanici. De Nilo videndus Herodotus, Diodorus, Strabo, Ammianus, Aristides in Ægyptiaca, Heliodorus in Æthiopicis, Philostratus, alii. Vide Wendelinum de Admir. Nili cap. 4.

Histrum] Istrum vel potius Histrum cum Nilo comparat Herodotus in Euterpe. Quinetiam vetus scriptor apud Suidam cataractas quoque in Istro esse ait, sicut in Nilo, scopulos quosdam instar montium, qui aquarum cursum impediunt. Aristides in Ægypt. 26. fere cataractas esse testatur. Uti Nilus septem ostiis in mare internum, ita Danubius, qui idem cum Istro, in Pontum Euxinum sex ostiis, ut Plinius, ut Ammianus, septem, se effundit. Plin. lib. IV. c. 12. 'Ortus hic in Germaniæ jugis montis Abnobæ, ex adverso Raurici Galliæ oppidi, multis ultra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes, Danubii nomine, immenso aquarum auctu, et unde primum Illyricum alluit Hister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum navigabili, in Pontum vastis sex fluminibus evolvitur.' Ausonius quoque Nilo secundum fuisse dicit Epigr. 3. 'Illyricis regnator aquis, tibi Nile secundus Danubius lætum profero fonte caput.' Vide quoque Ovidium lib. IV. de Ponto, Eleg. 10. Arrianus lib. I. de Gest. Alex. et Ptolemæus hunc fluvium totius Europæ maximum esse scribunt. Profunditas ejus quibusdam in locis ducentorum pedum. Unde Horatius Danubium 'profundum' dixit. Quod de Nilo incertum est. Scribit autem Appianus ad Savi fluminis et Danubii confluentem, superiorem partem Danubium, inferiorem Istrum vocari. Strabo lib. VII. usque ad Cataractas Danubium, a Cataractis usque ad Pontum Istrum vocari commemorat, Plinius, ubi primum Illyricum alluit.

In tribus primis] Inter quæ Rhenus, Danubiusque.

Rhodanum] Fluvium Galliæ celeberrimum, quem eleganter describit Ammianus Marcellinus lib. XV. 'A Pœninis,' inquit, 'Alpibus effusiore copia fontium Rhodanus fluens, et proclivi impetu ad planiora degrediens, proprio agmine ripas occultat, et paludi sese ingurgitat nomine Lemanno, eamque intermeans nusquam aquis miscetur externis: sed altrinsecus summitates undæ præterlabens segnioris, quæritans exitus, viam sibi impetu veloci molitur. Unde sine jactura rerum per Subaudiam (ita emendat Valesius pro eo, quod vulgo habebatur, *densa paludium*) 'fertur et Sequanos, longeque progressus Viennensem latere sinistro perstringit, dextro Lugdunensem: et emensus spatia flexuosa, Ararim, (quem Sau-

connam appellant) inter Germaniam primam fluentem, suum in nomen asciscit. Qui locus exordium est Galliarum. Exindeque non millenis passibus, sed leucis itinera metiuntur. Hinc Rhodanus, aquis advenis locupletior, vehit grandissimas naves, ventorum flatu jactari sæpius adsuetas, finitisque intervallis, quæ ei natura præscripsit, spumeus Gallico mari concorporatur, per patulum sinum, quem vocant ad gradus, ab Arelate octavo decimo ferme lapide disparatum.' Plinius tria ejus ostia numerat, Ptolemæus et Polybius duo. Quinque Timæus, quem reprehendit Polybius. Vide Melam lib. II. c. 5. Strabonem lib. IV. Polyb. lib. III. Hodie Arari mixtus, violentus et impetuosus, et juxta ostia diffusus, in mare mediterraneum se præcipitat, sed Istro longe minor est.

Cap. VIII. *Fuit hæc quoque*] Ex Plinio adducit Joannes Sarisburiensis lib. VI. c. 12.

Quasi minus sani viderentur] Hæc ratio subtilior. Muretus putat potius id factum, ut sanguinem, quem cum gloria fundere pro patria noluerant, eum cum ignominia amitterent. Verum Lipsius hoc improbat, cum etiam in furto sanguinis missio in usu fuerit; nam Frontinus lib. IV. Stratag. ita loquitur, 'M. Cato memoriæ prodidit, in furto comprehensis inter commilitones dextras esse præcisas, si lentius' (legendum, *lenius*) 'animadvertere voluissent in principes, sanguinem missum.' Justus Lipsius lib. V. de Milit. Rom. dial. 18. primo emendat pro *in principes, in principiis*, nam in illo loco castrorum pleræque pœnæ exactæ. Stewechius in Notis ad Frontinum vulgata verba servanda autumat, et principes putat vel principales milites gregariis ac contubernalibus opponi. Sed ad rem. Mureti itaque sententiam improbat Lipsius. Quis enim, inquit, in furto castigato, sanguis pro patria fundendus fuit? Sed pro Mureto responderi posset, originem hanc pœnæ fuisse, sed postmodum ad alia delicta tralatitiam factam esse. Etiam alia quoque ratio addi potest, ut illi, qui in hostili sanguine fundendo parci, vel meticulosi fuissent, suum sanguinem amitterent. Potuit interea quoque esse nota meritæ mortis, ut Lipsius censet, sed clementer condonatæ, cujus species erat sanguinis missio modica.

Cap. IX. *Frons*] Initium aciei. Cato de Re militari apud Nonium: 'Una depugnatio est fronte longo, quadro exercitu.' Quæ verba Vegetius quoque usurpat lib. III. c. 20.

Subsidia] Auxiliares copiæ. Ita socii ad utrumque cornu legionibus subsidio erant, quinetiam legiones secundariæ aut tertiariæ primariis. Nec legiones tantum, verum cohortes sic substitutæ.

Cuneus] Literæ Δ assimilabatur. Angusta in fronte acies paulatim se pandens in maximam longitudinem desinebat. 'Caput quoque porcinum' appellarunt. Vegetius lib. III. de Re Mil. cap. 19. 'Cuneus dicitur multitudo peditum, quæ juncta acie prima angustior, deinde latior procedit, et adversariorum ordines rumpit: quia a pluribus in unum locum tela mittuntur, quam rem milites appellant caput porcinum.' Videndus quoque Agathias lib. II. et Ammianus lib. XVII.

Orbis] Quod orbicularis esset figuræ, dictus.

Globus] 'Qui' juxta Vegetium 'a sua acie separatus vago superventu incursat inimicos:' figura quoque rotunda et globosa fuisse videtur.

Forfices] Vel *forcipes*, contrarii erant cunei figuræ.

Serra] Paulus ex Festo, 'Serra præliari dicitur cum assidue acceditur, recediturque, neque ullo tempore consistitur:' ad modum nimirum agitatæ serræ.

Ala] Vegetius l. II. c. 1. 'Equitum alæ dicuntur ab eo, quod ad similitudinem alarum ab utraque parte protegant acies.'

Turres] Ordo militum in quadro, instar turris.

CAP. X. *Annulum*] Vide Kirchmannum de Annulis et Gorlæi Dactyliothecam.

Usitatos] Usos: ita et alibi loquitur.

Appion] De quo alibi diximus.

Nervum quendam] Sunt hæ ineptiæ. Idem scribit Macrobius lib. VII. Sat. cap. 13. Addit ex sacerdotum Ægyptiorum relatu, 'complicatum senarium numerum digitus iste demonstrat qui omnifariam plenus, perfectus, atque divinus est.' Ibidem Ateius Capito scribit, usum annulorum exemptum dextræ, quæ multum negotiorum gerit, ne crebro motu pretiosi lapides frangerentur, et in digito illo, qui minus officii gerit, constitutum esse.

CAP. XI. *Mature*] Idem ex Nigidio citant Servius ad illud Georg. I. 'Maturare datur,' Macrobius lib. VI. Saturn. c. 8. iisdem fere quibus Gellius verbis, et libellus vetus Grammat. de differentiis.

Decocta] Putrida.

§ 2 *Σπεῦδε βραδέως*] Id est, 'festina lente.' Hoc dictum Augustus nummis quoque expressit, cum Terminum fulmini conjunxit. Addidit Augustus hunc quoque versum, Ἀσφαλὴς γάρ ἐστ' ἀμείνων, ἢ θρασὺς στρατηλάτης. Versus Trochaicus est ex Euripidis Phœnissis: 'tutiora' enim, ut in adagiis loquitur Erasmus, 'quæ lentis consiliis providentur, quam quæ calidis consiliis properantur.' Hæc autem verba σπεῦδε βραδέως non sunt cum sequenti versu conjungenda, ut putavit Erasmus. Vide H. Steph. Schediasm. lib. IV. c. 3. in supplem. tom. 5. facis Criticæ.

Et industriæ celeritas, &c.] Hæc duo nomina 'industriæ' et 'diligentiæ' non solum dandi, sed et gignendi casus esse possunt. Ut celeritas industriæ sit, quam adfert industria, (quum omnia eo celerius fiant, quo majori ad ea facienda industria utimur) itidemque tarditas diligentiæ intelligatur, quam poscit diligentia: quoniam quo quid diligentius accuratiusque fit, eo etiam fieri tardius consuevit. Alioqui industria et diligentia a Cicerone lib. I. de Orat. conjunguntur. *H. Stephanus in Schediasm.*

Frigidus agricolam] Extant hi versus lib. I. Georg. vs. 259. et seqq. Ad quem locum Servius: 'Ordo est, Multa maturare datur et diligenter facere: quæ velis cœlo sereno properanter facere, non diligenter poteris facere, dum festinas et tardius ad laborem redibis. Oportet ergo, ut dum domi resides ea quæ tibi præparare potes, et necessaria vides, parare studeas: ut cum fuerit serenitas data, statim ad laborem prodeas.' Citat idem mox Catonem, et (quod nota) Aul. Gellium.

§ 3 *Serenas*] Scilicet, tempestates.

Properari necessum est] Forsan hic quædam desunt, ut illa ex Catone, quæ apud Servium inveniuntur.

Afranius] Qui iisdem temporibus in urbe floruit, quibus Terentius et Sext. Cæcilius in senium vergebant: peracutus in fabulis fuit, et disertus teste Cicerone in Bruto. Ausonius illum quoque facundum appellat hoc versu, 'Quam toga facundi scenis agitavit Afrani.' Menandrum potissimum imitatus est, unde Horatius in Epist. ad Augustum, 'Dicitur Afrani toga convenisse Menandro.' Quod etiam Macrobius, Acron, et Porphyrio testantur. Plures ejus fabulæ ab antiquis Grammaticis citantur. Vide Gyraldum et Crinitum de Poët. Vet.

In togata] Fabulæ togatæ a veste Romanorum ita dictæ, sicuti palliatæ Græcis, prætextatæ a prætextis magistratuum.

Non præcoquis] Ita tamen etiam in

recto casu dicitur apud Nonium, qui ita ex Novio, vel Nævio, hæc verba adducit: 'Huic puellæ præcoquis libido inest.' 'Præcoquus' quoque Columellæ et Martiali dicitur.

CAP. XII. *Librum esse Democriti*] Hunc librum 'de vita et natura Chamæleontis' non recenset Diogenes Laërtius inter ejus opera. Cæterum in fine ejus vitæ ita dicit: τὰ δ' ἄλλα ὅσα τινὲς ἀναφέρουσιν εἰς αὐτὸν, τὰ μὲν ἐκ τῶν αὐτοῦ διεσκεύασται, τὰ δ' ὁμολογουμένως ἐστὶν ἀλλότρια, id est, 'Alia autem quæcunque nonnulli illi tribuunt, quædam ex illius libris composita sunt, quædam omnium consensu aliena sunt.' Plinius quoque lib. XXX. 'Fides illis fasque omne deest adeo, ut illi qui cætera in viro illo probant, hæc ejus opera inficientur.' Columella l. VII. de Re Rustic. Doli Mendesii commentaria sub nomine Democriti falso prodita affirmat. Vitruvius lib. IX. c. 3. dicit Democritum selectorum libros scripsisse, quæ ipse expertus fuerat vera esse. Ita enim loquitur: 'Admiror etiam Democriti de Rerum Natura Volumina, et ejus commentarium, quod inscribitur χειροτονητῶν' (Salmasius emendat χειροκμήτων. Plinius l. XXIV. cap. 17. corrupte *Chirocincta* appellavit) 'in quo etiam utebatur annulo signans cera ex milto' (Salm. legit *molli*) 'quæ esset expertus.' Democritus itaque multa annotaverat, quæ nondum approbaverat, quædam expertus erat, atque ea annulo signare solitus erat. Illa itaque falsa et incredibilia ex iis esse potuerunt, quæ nondum expertus erat. Hæc si non sufficiant, addi illud potest, magicis et Chymicis artibus imbutum fuisse Democritum, quibus alia dici videntur, alia occultantur, et a solis mystis intelliguntur. Utique de Chymia scripsisse tituli quidam librorum apud Diogenem Laërtium testantur, uti sunt περὶ χυμῶν, quo titulo liber, qui nunc Hippocrati adscribitur, fortasse fuerit Democriti. Item περὶ τῶν διαφερόντων ῥυσμῶν, περὶ ἀμειψιρυσμιῶν, sive de 'Fluxuum permutationibus,' περὶ τῶν ἱερῶν γραμμάτων, (χημεία intelligi videtur, quam Lexicon vetus ejusdem artis ἱερὰν καὶ θείαν τέχνην appellat.) Idem Democritus lapidem in smaragdum mutare poterat, ut testatur Seneca Epist. 90.

Rapidissimum] Celerrimum, non, ut quidam hic exponit, rapinis deditum. Vide Plin. lib. X. c. 8.

§ 3 *Chamæleontis*] Plinius lib. VIII. cap. 32. figura et magnitudine lacertæ esse, contra lib. XXVIII. c. 8. crocodilo similem esse dixit. Verum teste Herodoto lib. II. Iones etiam ita lacertam vocant. Qui dicit eas morari ἐν αἱμασιῇσι, sub pampino Tertullianus de Pallio. Vide Salmas. ad Solinum p. 873. et seqq. Diffuse de chamæleonte egit Aristot. lib. II. c. 14. de Hist. Anim.

Chamæleontis] De hac planta vide Theophrastum de Plantis, lib. IX. c. 13. et Dioscoridem lib. III. c. 8. et 9.

Pastilli] Globuli vel pilulæ ex unguento Horatio dicuntur. Inter arida medicamenta recenset Celsus lib. V. c. 17. ἀρτίσκοι, sive exigui panes Græcis dicuntur, qui vel rotundi vel oblongi. Vide Salmas. ad Solinum pag. 1332. et seq.

In decimo libro] Cap. 49. et lib. XXVIII. c. 4.

Linguas avium] Vide Plutarchum περὶ τοῦ λόγου τῶν ἀλόγων.

§ 4 *Archytam Pythagoricum*] Cujus vitam descripsit Diogenes Laërtius, et paucis Hesychius Illustris. Inter Antiquos scripsit quoque ejus vitam Aristoxenus, quam laudat Athenæus lib. XII. eodemque capite. Ad quem etiam extant duæ Platonis Epistolæ. Nulla ejus scripta citat Laërtius. Citat tamen τὸ Ἁρμονικὸν Nicomachus lib. I. de Arithmetic. et περὶ Παντὸς Simplicius in Præfat. ad Prædic. Aristotelis, quædam etiam alia Stobæus. Ejusdem librum de Agricul-

tura (quamvis alium esse censeat Laërtius) citat Varro de R. R. lib. et c. 1. et Columella lib. I. cap. 1. Fuit idem præstantissimus Geometra atque in ea arte cubum primus invenit, ut in Republ. Plato affirmat. Meminit ejus quoque Horatius lib. I. Ode 28. 'Te maris et terræ numeroque carentis arenæ Mensorem cohibent, Archyta, Pulveris exigui prope litus parva Matinum Munera, nec quicquam tibi prodest Aërias tentasse domos, animoque rotundum Percurrisse polum morituro.' Inter claros Mathematicos nominat quoque illum Proclus ad I. Euclidis.

Nobilium] Scilicet, scriptorum.

Exequentissimus] Qui presse memorias Veterum sectatur, vel potius verbis exprimit. 'Exequi verbis' etiam Cicero dixit pro 'exprimere.'

Simulachrum columbæ] Simile quid de Jannelio Turriano, qui cum Carolo v. post depositum imperium in solitudine agebat, narrat Strada lib. I. hunc in modum: 'Et vero hic' (Turrianus) 'inprimis fuit qui in Hieronymiano secessu, novis quotidie machinationibus, Caroli mentem talium rerum avidam oblectabat. Nam sæpe a prandio armatas hominum et equorum icunculas induxit in mensam, alias tympana pulsantes, tubis alias occinentes, ac nonnullas ex eis ferocules infestis sese hastulis incursantes. Interdum ligneos passerculos emisit cubiculo volantes revolantesque, cœnobiarcha, qui tum forte aderat, præstigias subverente.' Aristoteles lib. I. de Anima testatur a Dædalo ligneam Venerem fabricatam, quæ argento vivo infuso moveretur. Vulcani tripodes sponte se movisse scribit Homerus Il. I. vs. 375. tales passim in fanis gentilium arte mechanica statuæ inveniebantur, sicut ipse quoque testatur Plutarchus.

Disciplinaque mechanica] Diogenes Laërtius in ejus vita: *οὗτος πρῶτος τὰ μηχανικὰ ταῖς μηχανικαῖς προσχρησάμενος ἀρχαῖς ἐμεθόδευσε, καὶ πρῶτος κίνησιν ὀργανικὴν διαγράμματι γεωμετρικῷ προσήγαγε, διὰ τῆς τομῆς τοῦ ἡμικυλίνδρου δύο μέσας ἀνὰ λόγον λαβεῖν ζητῶν εἰς τὸν τοῦ κύβου διπλασιασμὸν, καὶ γεωμετρίᾳ πρῶτος κύβον εὗρεν, ὥς φησι Πλάτων ἐν πολιτείᾳ.* Id est, 'Hic primus mechanicam artem mechanicis utens principiis methodice tradidit, et primus motum organicum geometrico diagrammate usus induxit: dimidii cylindri sectione duas medias proportione studens sumere ad cubi duplicationem. Et in Geometria primus cubum invenit, ut in Republ. Plato affirmat.'

Ἀρχύτας Ταραντῖνος] Id est, 'Archytas Tarentinus, Philosophus simul et mechanicus, fabricavit columbam ligneam volantem: quæ, si aliquando consideret, non iterum exurgebat. Eo enim usque volabat.'

CAP. XIII. *Partim hominum*] Ita etiam Cicero loquitur lib. II. de Orator. 'Sed eorum partim in pompa, partim in acie illustres esse voluerunt.' Ita etiam loquitur lib. II. de Offic. Usurpatur autem pro eo nominis casu, quem significatio et sensus requirit. Videtur esse accusativus antiquus, et subintelligi 'ad,' vel 'quod ad partem.'

De Re Floria] Vide lib. IX. c. 12.

Surrectitavit] Crebro surrexit. Badiana et aliæ quædam editt. habent *subreptitavit*, id est, frequenter et clam irrepsit, ut Veneri se dederet.

Q. Claudius] Quadrigarius scilicet, de quo aliquoties diximus.

CAP. XIV. *Quæ, &c. factum iter*] Grosippus, vel potius Gaspar Scioppius, arbitratur locum Catonis esse corruptum; legendumque esse, *contumeliam, quam mihi factum itur*. Sed repugnant doctissimo viro hæc Gellii verba, quæ ibidem legas: 'Sicut *contumeliam* factum iri significat, iri ad contumeliam faciendam, id est, operam dari quo fiat: ita *contumelia* mihi factum itur casu tantum immutato

idem dicit.' Quid inde apertius, quam accusativum mutari in nominativum; et ita jam Gellii tempore habuisse codices Catonis; et Gellio nullam fuisse mendæ suspicionem? Hoc argumentum tanti puto, ut, si usu veniat, multo cum Catone, quam aliter loqui malim. Sed rationem obtendit vir ille eruditus: ut, juxta quem, 'itur factum,' integre sit, 'iter' vel 'via itur ad factum contumeliam,' sive, 'ad faciendum contumeliam.' Nempe non satis distinguit inter nativum sermonem et consuetudinem, quæ sæpe a nativo recedit. Primo, 'ire factum' notabat, ire iter seu viam 'ad factum,' sive, 'ut quid fiat.' Sed quia quando itur, ut quid fiat, illud ob quod itur, effici soleat, eo κατὰ μετάληψιν, 'ire factum,' cœpit sumi pro 'facere,' et 'iri factum,' pro 'fieri.' Itaque 'ire factum contumeliam,' notat, 'facere contumeliam,' verum 'contumelia itur factum,' idem est, ac contumelia fit. Ita loquitur Vossius libro de constructione cap. 54. Vide quoque Carrionem lib. II. Antiq. Lect. c. 1. 'Factum' autem hic supinum, vel potius cum Scioppio, qui nulla supina statuit, substantivum, et subintelligitur 'ad' præpositum. 'Factum,' id est 'ad factum,' vel 'factionem,' sive 'ad faciendum.'

CAP. XV. *Flamini Diali*] Id est, 'Joviali.' Inde et 'sub Dio' dicunt, id est, 'sub Jove.' Est et Δῖον templum Jovis. Festo quoque 'dium fulmen,' pro fulmine diurno, quod attribuebant Jovi, ut nocturnum Summano. Flaminem autem Festus dici putat quasi filaminem; ita enim loquitur: 'Flamen Dialis dictus, quod filo assidue veletur; indeque appellatur flamen, quasi filamen. Dialis autem appellatur a Dio, a quo vita dari putatur hominibus.' Ita et Priscianus de Flamine lib. IV. Filamen quoque pro flamine legitur in antiqua inscriptione hoc modo: DIVÆ. AVGVSTÆ. ALBINVS. ALB. F. FILAMEN. DIVÆ. AVG. PROVINCIÆ. LVSITA. quia nimirum, ut loquitur Varro lib. IV. de L. L. 'Flamines in Latio capite velato erant semper, ac caput velatum habebant filo.' Filum autem erat velamentum lanæ. Insignis est ea de re Servii locus in lib. VIII. Æneid. 'Flamines in capite pileum habebant, in quo erat brevis virga desuper habens lanæ aliquid. Quod cum per æstus portare non possent, filo tantum capita religare cœperunt. Nam nudis penitus eos capitibus incedere nefas fuerat. Unde a filo quo utebantur flamines sunt dicti, quasi filamines. Verum festis diebus filo deposito pilea necesse erat accipere, quæ secundum alios ad ostendendam sacerdotii eminentiam sunt reperta.' Alii a flameo, quod erat velamentum capitis, flamines dictos voluerunt.

Castus] Vulgo, *casus*. Editt. Vett. legunt *cautus*. Justus Lipsius primo legebat *castus*, et bene. Postmodum mutavit sententiam, et *cautus* approbavit, quam propriæ significationis vocem esse affirmat, et eo nomine accepit, quicquid in sacris cavendum, et religionis gratia vitandum aut omittendum sit. Sed *castus* omnino legendum. *Castus* enim iidem sunt in sacris, qui ritus. Varro lib. I. Rerum Hum. apud Nonium, 'Nostro ritu sunt faciunda civilius, quam Græco castu.' 'Castus,' idem quod Græcis ἁγνεία. 'In casto carius consistere' apud Festum, est ἁγνεύειν Δήμητρι, Cereri operari. Vide Scaligerum in Festum, et Varronem. Rituum illorum quorundam causas reddit Plutarchus in Quæst. Rom.

Fabii Pictoris] Vide l. I. c. 12.

Equo] Addit Plutarchus in Qu. Rom. 40. non potuisse plus tribus noctibus Urbe abesse, neque pileum vel apicem usquam deponere.

Equo Dialem] Festus dicit, 'hoc ideo fieri, ne si longius digrederetur, sacra negligerentur.' Aliam habet ratio-

nem Plinius lib. xxviii. cum dicit: 'Equinum vel damnatur inter venena, ideoque flamini sacrorum equum attingere non licet, cum Romæ publicis sacris equus etiam immoletur.'

Classem procinctam] Festus quoque interpretatur, 'exercitum instructum.'

Rarentur] Pro 'raro,' ἀρχαϊκῶς.

Creatus Consul est] Plutarchus dicit Quæst. Rom. ult. non licitum fuisse flamini Diali magistratum suscipere vel ambire.

Item jurare Dialem] Reddit rationes Plutarchus Qu. Rom. xliv. vel quia sacrorum antistiti fides habenda, vel contra quod sit publicum perjurii periculum: vel quod jusjurandum in execrationem perjurii desinit, quæ tristis est et diri ominis. Unde dira imprecari aliis sacerdotes per leges non possunt.

Nisi pervio cassoque] Id est, patulo et vacuo, sine ulla gemma vel lapide.

Ignem e flaminia] Ex flaminis domo. a 'flamen' fit 'flaminius,' unde 'flaminius Camillus,' 'flaminius lictor,' 'flaminiæ ædes:' ubi itaque apud Ovidium vulgo legitur, 'Ipse ego Flaminiam poscentem februa vidi, Februa poscenti pinea virga data est.' pro *Flaminiam*, Scaliger legit, *flaminia*. In Editione Neapolis legitur *Flaminicam*, id est, flaminis conjugem. Per 'Flaminiam' ibi intelligi quoque potest 'sacerdotula, quæ Diali præministrabat, eaque patrimis et matrimis;' (aliter legitur *patrima et matrima;*) 'id est, patrem matremque adhuc vivos habebat,' ut loquitur Festus.

Nisi in sacrum] Ita emendavit Lipsius. vulgo, *nisi sacrum*. Festus: 'ignem ex domo flaminia nisi divinæ rei gratia efferri jus non est.'

Et vincula] Idem Plutarchus refert Qu. Rom. cxi.

§ 2 *Nodum in apice*] Ita Vett. Editt. et recte. Quædam Editt. male, *neque in apice:* nusquam enim vinctus Dialis, nisi in apice. Festus ex Titio: 'Offendices ait esse Titius nodos, quibus apex retineatur et remittatur. At Veranius Choriola existimat, quæ sunt in loris apicis, quibus apex retineatur et remittatur, quæ ab offendendo dicuntur. Nam cum ad mentum perventum est, offendit mentum.' Idem: 'Apex, qui est Sacerdotum insigne, dictus est ab eo, quod comprehendere Antiqui vinculo, apere, dicebant.' Et rursus: 'Apiculum filum, quo flamines velatum apicem gerunt.' Qualis fuerit apex ita scribit Servius ad ii. Æneid. 'Apex proprie dicitur in summo flaminis pileo virga lanata: hoc est, in cujus extremitate modica lana est.' Nonnunquam tamen pro integro pileo sumitur. Servius Danielis: 'Sytonius' (L. *Suetonius*) 'tria genera pileorum dixit, quibus sacerdotes utuntur, apicem, tutulum, galerum. Sed apicem, pileum sutile, circa medium virga eminente; tutulum, pileum lanatum; galerum, pileum ex pelle hostiæ cæsæ.' Vide Rubenium lib. ii. Elect. cap. 25.

Neque in cinctu] Varro dicit cinctum viris, cingulum mulieribus proprium fuisse, et a cingendo dictum. Erat vestis infra pectus corpus comprehendens subligaculo similis. Cinctu autem Gabino etiam Pontifices et Sacerdotes utebantur, cum belli causa sacris operarentur, vel ceremonia quadam sacra defungerentur. 'Gabinus autem cinctus,' teste Servio, 'erat toga sic in tergum rejecta, ut una ejus lacinia revocata hominem cingat.'

Verberari] Vel alio supplicio affici juxta Plutarchum Qu. Rom. cxi.

Detonset] Detondeat.

Capram] An quod insalubris caro et gravis odoris? ut testatur Hippocrates lib. iv. de Victus ratione in acutis, et Galenus lib. iii. de Alim. Fac. c. 1. qui dicit præter succi malitiam accedere et acrimoniam. Quip-

pe est animal natura sua admodum calidum, unde et gravis odor ex illo continuo exspirat. Accedit quod Hippocrates libro de Morbo sacro comitiali morbo infestam ejus carnem esse affirmat. Quinetiam Veteres existimabant capras nunquam integra sanitate frui. Unde Varro lib. II. de R. R. c. 3. dicit: 'capras sanas nemo promittit, nunquam enim sine febre sunt.' Pro cibo quoque utuntur helleboro et cicuta, ex quibus caro malitiam trahit. Lucretius lib. IV. 'Præterea nobis veratrum est acre venenum, At capris adipes et coturnicibus auget.' Idem lib. V. 'Quippe videre licet pinguescere sæpe cicuta Barbigeras pecudes, homini quæ est acre venenum.' Plutarchus quæstione Rom. CXI. ideo dicit flamini Diali non solum caprinam edere, sed tangere aut nominare nefas fuisse, vel quod ab animali luxurioso et fœtido abhorrerent, vel quod morbosum timerent, vel quod comitiali morbo obnoxium crederent, atque vererentur ne contagio ad illos perveniret. Idem Plutarchus scribit canis quoque contactu et nominatione abstinuisse flaminem Dialem. Quod hic Gellius prætermisit. Canem enim immundum censebat Antiquitas, ideoque nulli cœlitum immolabatur. Feralis quoque canum ululatus censetur, ideoque Hecatæ sacri.

Et carnem incoctam] Quia cruda caro ingrata Diis censebatur in sacrificiis: quod sacra quoque pagina innuit. Vide Levitici cap. II. et III. Plutarchus Qu. Rom. 110. rationes quoque adfert, vel quod crudarum carnium esu ita interdicitur, vel quod cruda caro aspectui adversetur.

Et ederam] Rationem reddit Plutarchus in Qu. Rom. vel quod sterilis sit et inutilis hominibus, imbecillaque, eaque de causa aliis innitatur, atque umbra et virore suo noxia sit, vel quod ipsa edera assumpta mentem turbet; unde et fanaticæ mulieres in Bacchicis sacris illa utebantur, quod furorem inducere crederetur. Utique juxta Theophrastum lib. III. de Plantis c. 18. hederæ amplexus non tantum arbores omnes infestat, verum etiam enecat alimenta exhauriendo. Scribit quoque Dioscorides lib. II. c. 175. nigræ hederæ succum vel corymbos epotos corpus debilitare, mentemque alienare.

Et fabam] Propter hanc causam, ut scribit Festus Pompeius, 'quod ea putatur ad mortuos pertinere. Nam et Lemuralibus jacitur larvis, et parentalibus adhibetur sacrificiis, et in flore ejus luctus literæ apparere videntur.' Lemuralibus, quæ per trinoctium fiebant mense Maio, lemures sive larvæ ejici nigris fabis credebantur. Ovidius Fast. lib. V. 'Cumque manus pure fontana perluit unda, Vertitur et nigras accipit ore fabas: Aversusque jacit, sed dum jacit, hæc ego mitto, His, inquit, redimo meque meosque lares. Hæc novies dicit, nec respicit: umbra putatur Colligere, et nullo terga vidente sequi. Rursus aquam tangit Nemesæaque concrepat æra, Et rogat ut tectis exeat umbra suis, Cum dixit novies, manes exite paterni, Respicit, et pure sacra peracta putat.' Fabas quoque 'parentalibus sacrificiis' adhiberi solitas Festus affirmat. Parentalia autem erant epulæ in funeribus parentum aut propinquorum celebrari solitæ. Plinius lib. XVIII. c. 12. 'Quin et prisco ritu fabacia' (Turnebus legit *fabata*) 'suæ religionis Diis in sacro est prævalens pulmentari cibo, et hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere: ob hoc Pythagorica sententia damnata, vel (ut alii tradidere) quoniam mortuorum animæ sunt in ea: qua de causa parentando utique assumitur.' Herodotus lib. II. scripsit Ægyptios a fabis abstinuisse, sacerdotibus vero ne aspicere quidem licitum fuisse, quod arbitrarentur haud

mundum esse illud edulium. Unde certe, vel a Pythagora accepisse videntur Romani. Acro scholiastes in libro II. Sat. VI. ad illum versum, 'O quando faba Pythagoræ cognata,' inquit, 'Pythagoras legumen omne negaverat comedendum, præcipue fabam veluti parentem coluerat, nam colorem ejus dicebat veluti humano sanguine infectum:' quinetiam idem dicit Pythagoram fabis abstinuisse, 'quod viridis in pyxide ærea servata vertitur in sanguinem,' item, 'quod cocta sanguinis humorem ex se emitteret.' Cæterum de Pythagoræ hoc instituto alibi diffuse dictum fuit.

Non succidet] Interpretatur Lipsius, *non succedet*. Non enim vetatur succidere propagines vitium, sed subire, sicuti ex Plutarcho in Quæst. Rom. Qu. 112. liquet. Quo significare voluerunt, nefas esse flaminem inebriari.

Luto tenui] An in signum originis humanæ, quæ juxta gentiles quoque, Homerum, Hesiodum, Ovidium terræ debetur, et in eam resolvetur. Euripides in Supplic.: Ὅθεν δ' ἕκαστον εἰς τὸ σῶμ' ἀφίκετο, Ἐνταῦθ' ἀπῆλθε, πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα, Τὸ σῶμα δ' εἰς γῆν. Id est, 'Unde quidque in corpus pervenit, Eo iterum abit, spiritus quidem cœlo, Corpusque terræ.'

Cum strue atque ferto] Vulgo, *ferro:* male. Strues est genus libi, cujus in solo tracta farinacea multa, velut toruli aut digiti, ordine structa et serie conjuncta ponebantur: velut in sphærita sphæræ vel globuli multi in solo placentæ ponebantur. 'Fertum a ferendo' interpretatur Verrius: quod ad sacrum ferretur. Alii *ferctum* dicunt, ut libi genus sit quod intus aliqua re farciebatur: ita Turnebus lib. XIV. Advers. c. 18. 'Ferctum' et 'forctum' Salmasio 'bonum' dicitur, ab eodemque fonte dicit ita libum appellari, quod bonum esset, χρηστόν. Hinc πάγχρηστα quoque liba vocata. In antiqua inscriptione legitur, PORCAM. ET. AGNAM. STRVIBVS. ET. FERTIS.

Unguium Dialis] Quia hi inter immunda censetur.

Subter arborem felicem] Vulgo *siliquam:* male. Arbores, quæ fructum nigrum, vel nigram baccam ferunt, inter infelices olim habitæ. Tarquinius Priscus in Ostentario Arborario, apud Macrobium lib. II. Sat. c. 16. 'Arbores quæ inferum Deorum avertentiumque in tutela sunt, eas infelices nominat: alternum sanguinem,' (pro *alternum*, legit Pontanus, *Alaternum*, cujus meminit Plinius lib. XVI. c. 26. et Columella lib. VII. cap. 6. pro *sanguinem*, *salicem* legit Meursius) 'filicem, ficum atram, quæque baccam nigram nigrosque fructus ferunt,. itemque aquifolium, pyrum sylvaticum, ruscum, rubum, sentesque:' vel etiam quæ spinas gerunt, quibus infesta sunt folia, vel rami: uti aquifolium vel pyrum sylvaticum, quæ aculeata sunt. Ideo ilex quæ aculeos non habet inter fœlices censetur. Ita Salmasius ad Solinum p. 525. et p. 962. Cæteræ itaque arbores felices censentur. Plinius quoque infelices arbores appellat, et quæ religione damnatæ sunt, 'quæ neque seruntur, neque fructum ferunt.' De felicibus arboribus ita Veranius de verbis Pontificalibus apud Macrobium: 'Felices arbores putantur esse, quercus, æsculus, ilex, suber, fagus, corylus, sorbus, ficus alba, pirus, malus, vitis, prunus, cornus, lotus.'

§ 3 *Farinam fermento imbutam*] Quia fermentum corruptum est, et cum acore putrescit, et si nimium sit, farinam plane acidam reddit et corrumpit, ut testatur Plutarchus Qu. Rom. 109. Farina nimirum aqua subigitur, priusquam addatur sal, et quia non perfecte coquitur, putrescit, caloremque et acrimoniam a putredine concipit, ut et alia quæ putrescunt omnia. Simul autem et tenuitatem partium et aciditatem acquirit, quem-

admodum acetum putrescente vino, tale evadit. Hinc quoque Deus interdixit in lege fermenti usum, quia dulcedinem massæ perdit, et eam disponit ad putredinem. De voluntario munere, quod Deo ex inanimatis offerebatur, non debere inesse fermentum Levitici secundo capite scribitur. Secus tamen lege divina in Eucharisticis sacrificiis obtinebat, ut habetur cap. VII. vs. 8. Sicuti etiam in primitiarum oblationibus, c. XXIII. vs. 17. quo capite etiam de Azymorum festis diebus septem agitur.

Non exuit] Neque etiam poterat inungi tanquam in conspectu Jovis. Vide Plutarchum Qu. Rom. 40.

Nisi rex sacrificulus] Qui regibus ejectis creatus, ad exemplum Atheniensium, et quia Reges sacra quædam publica obibant, nomen regium retinuit. Aliquando absolute Rex appellabatur, ut ex Varrone et Tullio liquet. Causam institutionis habes apud Dionysium lib. v. Omnibus autem ille sacris præerat, et nulli cedebat præterquam Pontifici. Livius lib. II. 'Regem sacrificulum creant: id sacerdotium Pontifici subjecere, ne additus nomini honos aliquid libertati, cujus tunc prima erat cura, officeret.' Ejus uxor in antiqua inscriptione REGINA SACRORUM appellatur. Notandum quoque illud est, Regi sacrorum neque magistratum gerere, neque orationem ad populum habere licitum fuisse: sacris tantum inserviebant. Quinetiam a majoribus tradito ritu ante comitium Rex sacrorum, postquam rem divinam fecisset, fuga sese inde e foro abripiebat, ut testatur Plut. Qu. Ro. 63.

Flaminio] Sacerdotio suo. Rationes adfert Plutarchus Qu. Roman. 50. vel quod mutilata et imperfecta esset familia, vel quod in plerisque sacris rebus obeundis uxor adesset, neque ea absente peragi eas fas esset.

Matrimonium]. Non erat itaque licitum repudium vel divortium, quia in sacris uxores adesse oportebat, ut testatur Plutarchus. Farreatis quoque nuptiis eos in matrimonium convenire necesse erat teste Servio.

Locum, in quo bustum est] Festus: 'Bustum proprie dicitur locus, in quo mortuus est combustus et sepultus, diciturque bustum quasi bene ustum. Ubi vero combustus quis tantummodo, alibi vero est sepultus, is locus ab urendo ustrina vocatur. Sed modo bustum, eo, quod sepelitur, sepulchra vocamus.' Festus hic per bustum locum intellexit in quo cadaver combustum est. Sed Gellius hic noster bustum a loco distinguit, et intelligit combustum cadaver. Ita et Servius ad XI. Æneid. 'Pyra est lignorum congeries, rogus cum jam ardere cœperit dicitur, bustum vero jam exustum vocatur.' Per bustum tamen etiam sepulchrum intelligi potest.

Mortuum nunquam attingit] Ita etiam Deus immortalis Judæorum populo præcepit Levitici cap. XXI. vs. 11. neque juxta ritus funeris causa in luctu aut atra veste esse poterat, ut semper purus preces concipere aut immolare posset, ut Philo de Monarchia tradidit. Τὸ θνησιμαίων ἀπέχεσθαι, id est, 'abstinere morticiniis' inter Pythagoræ præcepta posuit Hierocles, et Porphyrius Epistola ad Anebonem et Ælianus lib. IV. Porphyrius II. de Abstinentia: καὶ οἱ τῶν τῇδε ἱερεῖς καὶ ἱεροσκόποι καὶ τάφων ἀπέχεσθαι κελεύουσιν αὐτοῖς, καὶ ἀνδρῶν ἀνοσίων καὶ ἐμμήνων, καὶ συνουσιῶν καὶ θεᾶς ἤδη αἰσχρᾶς καὶ πενθικῆς. Servius ad III. Æneid. 'moris Romani fuerat ramum cupressi ante domum funestam poni, ne quisquam Pontifex per ignorantiam pollueretur.' Similia scribit Servius ad lib. IV. Æneid. ad hæc verba, 'Et fronde coronat Funerea.' Plinius lib. XVI. cap. 33. 'Cupressus Diti sacra, et ideo funebri signo ad domos posita.' Festus: 'Cupressi mortuorum domibus ponebantur ideo, quia hujus generis arbor excisa non

renascitur, sicut ex mortuo nihil jam est sperandum, quam ob causam in tutela Ditis patris esse putabatur.' Præterea 'cautum est, ne sacerdos ejus domum ingrediatur, in qua ante quintum diem funus fuerit,' ut Servius in Ms. Fuldensi ad lib. I. Æneidos scribit. Imo ne tibias quidem funebres audire licitum fuit, teste Festo. Polluti autem funere minime sacrificare poterant. Ex jure quoque Pontificio exceptionem proponit Servius ad lib. VI. Æneid. 'Cum Pontificibus,' inquit, 'nefas esset cadaver videre, tamen magis nefas visum fuerit, si insepultum relinquerent.' Idem Hebræorum magistri scribunt in lege vetante 237.

Funus tamen exequi] Id neque jure Divino licitum nisi in parentibus et propinquis. Levit. cap. XXI. vs. 1. et seq. et vs. 10. Quinetiam omnes, qui funus prosecuti fuerant, aqua aspersi purgabantur. Quod de Græcis Pollux, Hesychius, et Aristophanis scholiastes testantur. De Romanis Festus: 'Funus prosecuti redeuntes ignem supergrediebantur, aqua aspersi: quod purgationis genus vocabant suffitionem.' Etiam ipsæ statuæ Deorum in viis positæ panno velabantur, si funus præteriret.

§ 4 *Flaminicas Diales*] Quæ univiræ esse debebant. Tertullianus Exhortatione ad castitatem: 'Monogamia apud Ethnicos in summo honore est, ut et virginibus legitime nubentibus univira pronuba adhibeatur, et sic auspicii initium est. Item in quibusdam Solemnibus, et auspiciis, ut prior sit univiræ locus. Certe Flaminica non nisi univira est, quæ et Flaminis lex est.' Trebellius Pollio de Calpurnia Titi conjuge: 'Fuit sancta et venerabilis femina de genere Cesonianorum,' (ita legendum, non *Censorinorum*) 'id est, Pisonum, quam majores nostri univiram sacerdotem inter sacratissimas feminas adorarunt.' Demosthenes in Neæram de uxore Regis sacrorum apud Athenienses ita loquitur: τὴν δὲ γυναῖκα αὐτοῦ (Δῆμος) νόμον ἔθετο ἀστὴν εἶναι, καὶ μὴ ἐπιμεμιγμένην ἑτέρῳ ἀνδρὶ, ἀλλὰ παρθένον γαμεῖν. id est, 'uxorem autem ejus (Populus) lege constituit civem esse, et quæ alteri viro se non miscuerit, sed virgo nupserit:' etiam virginitatis intactæ esse debebat, ut in sacra pagina quoque constitutum Lev. c. XXI. vs. 13. Neque licitum Flaminicis sandalia ex morticino corio gestare. Festus: 'Mortuæ pecudis corio calceos aut soleas fieri Flaminicis nefas habetur; sed et occisæ alioqui, aut immolatæ, quoniam sua morte extincta omnia tunc sunt.'

Venenato operitur] Vulgo male legebatur, *bene nato*. Venenatum erat pallium Flaminicæ, quod flameo colore venenatum sive tinctum erat. Venenum pro colore dixit Virgilius in Eclogis, 'Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.' Et apud Gellium nostrum lib. XX. c. 8. Cn. Matius 'venenare' dixit, pro colore imbuere. Quale autem hoc pallium fuerit Flaminicæ, docet Servius ad lib. IV. Æneidos vs. 36. 'Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.' 'Veteri,' inquit, 'ceremoniarum jure præceptum est, ut Flaminica venenato operta sit. Operta autem cum dicitur, pallium significatur. Venenatum autem infectum.'

In rica] Vulgo, *virica*. L. Fruterius lib. III. c. 11. in Ms. Lovaniensi *in rica* se invenisse testatur. Festus: 'Ricæ et riculæ vocantur parva ricinia, ut palliola ad usum capitis facta. Granius quidem ait esse muliebre cingulum capitis, quo pro vitta Flaminica redimiatur.'

Surculum de arbore felici habet] Intelligit arculum, de quo Servius ad lib. IV. Æneid. 'Arculum est virga ex malo Punico incurvata, quæ fit quasi corona, et ima summaque inter se alligatur vinculo laneo, albo, quam in sacrificiis certis regina' (loquitur

de Didone) 'in capite habebat: Flaminica autem Dialis in omni sacrificatione uti debebat.' Quod autem dicit 'virgam esse ex malo Punico incurvatam,' Gellius hic ex quacunque 'arbore felici' affirmat. Quod verius arbitror. Pro *felici*, Scaliger legit *siliqua*.

Et quod scalas] Ita emendavit Scaliger: vulgo legebatur, *Et quod scalas, quæ Græce κλίμακες appellantur*, vel in antiq. Ven. Ed. *Græcæ.* κλίμακες irreptitium esse videtur, ex glossa, cum *Græce* legeret, et putaret vocabulum Græcum intelligi. Ita tamen etiam legi potest, *nisi quæ Græcæ κλίμακες appellantur*, ut de quibusdam Græcis scalis intelligatur. Ad interpretationem hujus loci egregie facit fragmentum Servii: 'Apud veteres Flaminicam scalas plus tribus gradibus nisi Græcas scandere non licebat, ne ulla pars pedum ejus crurumve subter conspiceretur. Eoque nec pluribus gradibus, sed tribus, ut in ascensu duplices nisus non paterentur extolli vestem, aut nudari crura: nam ideo et Græcæ scalæ dicuntur, quia ita fabricantur, ut omni ex parte compagine tabularum clausæ sint, ne adspectum ad partem aliquam corporis admittant.' Vide Scaligerum ad Festum pag. 72.

Escendere] Ita Varro, Sallustius, Livius, quoque loquuntur.

Ad Argeos] Meminerunt Varro, Festus, Ovidius, et Plutarchus. Audi primo Festum: 'Argea' (lege *Argei*) 'loca Romæ appellantur, quod in his sepulti essent quidam Argivorum illustres viri.' Glossarium ἀφίδρυμα interpretatur, id est, aram cum simulachro. 'Argeos quoque,' ut Varro ait, 'vocabant scirpeas effigies, quæ per virgines Vestales annis singulis jaciebantur in Tiberin.' Fuere autem plura Argeorum sacraria, ut Varro lib. IV. de L. L. docet hunc in modum: 'Reliqua urbis loca olim discreta, ut Argeorum sacraria in septem et viginti partes urbis sunt disposita.' Livius lib. I. 'Multa alia sacrificia, locaque sacris faciundis, quæ Argeos Pontifices vocant, dedicavit:' XV. autem et XVI. Kalendas Apriles sacra in Argeis peracta.

Quod neque comit caput] Hoc tempore Flaminicæ Diali vetitus concubitus, ungues ferro secare, crinem depectere, sicuti etiam mense Junio cum ædes Vestæ purgatur. Ovidius l. VI. Fast. 'Donec ab Iliaca placidus purgamina Vesta Detulerit flavis in mare Tibris aquis, Non mihi detonso crinem depectere buxo, Non ungues ferro subsecuisse licet; Non tetigisse virum, quamvis Jovis ille sacerdos, Quamvis perpetua sit mihi lege datus.'

JURARE NON COGAM] Atque hæc ratio inter alias fuit, quare magistratu fungi Flamen Dialis non posset, quia magistratus in leges jurare cogebatur.

Album habet galerum] Paulus in Epitoma Festi: 'Albogalerus a galea nominatus. Est enim pileum capitis, quo Flamines Diales utebantur. Fiebat enim ex hostia alba Jovi cæsa, cui adjungebatur virgula oleagina.' Vide et Servium.

CAP. XVI. *Higinus*] Vide lib. I. c. 14. Præter illa autem quæ ibi commemoravi, notandum commentarios illum in Virgilium scripsisse, uti ex hoc loco et lib. I. c. 6. liquet. lib. quoque XVI. c. 6. sicuti etiam ex Macrobio lib. VI. Saturn. cap. 9.

Eripe me his] Extant hi versus lib. VI. Æneid. vs. 365. et seq.

Aut tu mihi terram] 'Terræ injectio secundum Pontificalem ritum poterat fieri et circa cadaver, et circa absentium corpora quibusdam solemnibus sacris,' ut scribit Servius. Horatius, 'injecto ter pulvere curras.'

Portusque require Velinos] Turnebus interpretatur 'palustres.' Nam Servius Veliam inde dicit nomen accepisse, quod paludes Græcis τὰ ἕλη

dicuntur. Ita excusat Virgil. Turnebus. Quid si portus ab amne similis nominis ita dictus sit, a quo postea ipsa urbs Velia appellata sit? Utique Strabo lib. VI. dicit quosdam urbis nomen ab Eleete fluvio vel a fonte Hele deducere. Quinetiam multa permittenda sunt Poëtis, neque tam anxie examinanda, cum in ea volentes incidant, non rerum ignorantia decepti. Vide quoque Rutgers. lib. III. Var. c. 2.

Annum amplius sexcentesimum] Chronologi, inter quos Bucholcerus, scribunt Tarquinium Priscum Romanorum Regem occisum a morte Æneæ anno sexcentesimo. Æneæ adventus in Italiam statuitur anno ante Romam conditam 425. Regnatum a Regibus per 244. annos. Nam Servius quadraginta quatuor annos regnavit, Tarquinus viginti quinque. Manent igitur usque ad Servium 175. anni. Junge ab Æneæ adventu in Italiam 425. annos cum annis 175. fient sexcenti anni. Verum non convenient anni, si Velleium Paterculum sequamur, qui Romam conditam refert post Trojam captam annis CCCCXXXVII. quibus si addantur anni regii usque ad Servium 175. duodecim plures erunt anni. Dionysius Halycarnasseus 7. Olympiadis anno primo post Ilium captum anno 433. conditam Romam scribit. Ita plures fuerint anni octo. De Catoniana et Varroniana computatione, urbisque Romæ natalibus vide Scaligerum lib. V. de Emend. temp. et Onuphrium Panvinium Commentar. in Fastos.

Ab Harpalo, regis Cyri præfecto] Harpalum quoque Ammianus Marcellinus, et Solinus, aliique appellant: Herodotus, Strabo, Pausanias, aliique Harpagum. Strabo lib. VI. φησὶ δ' Ἀντίοχος, Φωκαίας ἁλούσης ὑφ' Ἁρπάγου, τοῦ Κύρου στρατηγοῦ, τοὺς δυναμένους ἐμβάντας εἰς τὰ σκάφη πανοικίους, πλεῦσαι πρῶτον εἰς Κύρνον καὶ Μασσαλίαν μετὰ Κρεοντιάδου· ἀποκρουσθέντας δὲ τὴν Ἠλέαν κτίσαι. Ἔνιοι δὲ τοὔνομα ἀπὸ ποταμοῦ Ἐλέητος. id est, 'Tradit Antiochus capta Phocæa ab Harpago, præfecto exercitus Cyri, cives locupletiores totis cum familiis naves conscendisse; primumque cum Creontiade ad Corsicam atque Massiliam appulisse: inde quum expellerentur, Eleam condidisse. Quidam nomen ab Eleete amne deducunt.' Historiam hanc pluribus refert Herodotus lib. I. ubi dicit relicta Cyrno sive Corsica insula, ubi per quinquennium habitaverant Phocæensium exules, eosdem prælio navali a Tyrrhenis et Carthaginiensibus debilitatos Rhegium profugisse, atque ibi urbem Hyelam condidisse. Hyela eadem quæ et Elea et Velia appellatur. Apud Strabonem corrupte Βύλη pro Ὑέλη, vel Βήλη legitur.

Ex terra Phocide] Non videtur Gellius distinguere inter Phocenses et Phocæenses. Phocis Græciæ regio, cujus metropolis Delphi: Phocæi aut Phocæenses dicti a Phocæa urbe Ioniæ. Dicere itaque debuerat Gellius terra vel potius urbe Phocæa vel Phocæensi. Similis error apud Justinum lib. XLII. ubi 'Phocenses' quoque appellat, quos Phocæenses debuerat nominare. Phocensium regionem dicit esse sterilem, uti revera erat, sed Phocæensium in Asia terra longe erat fertilissima, atque ubertate luxuriabat. Confudit itaque Phocenses et Phocæenses. Recte dixit scholiastes Thucydidis ad lib. I. Φωκεῖς οἱ τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ Φώκιδος πόλεως· Φωκαεῖς οἱ τῆς Ἰωνίας ἀπὸ Φωκαίας πόλεως Ἴωνες ὄντες, id est, 'Phocenses Græciæ populi, ab urbe Phocide dicti, Phocæenses Ioniæ a Phocæa urbe, cum sint Iones.'

Fugati] Urbe ab Harpago capta præsidiarium militem postmodum obtruncarunt, et saxo mari immerso juramento se invicem obstrinxerunt, non prius de Patria repetenda cogitaturos, quam saxum ex imis vadis

supernatasset. Plerique tamen reversi, cæteri classe Cyrnum, postmodum Rhegium appulerunt. Vide Herodotum lib. I.

Partim Massiliam] De Massiliæ origine aliter sentit Aristot. de Politia Massiliensi, qui ante Cyri tempora a mercatoribus conditam refert, ut testatur Harpocration in Μασσαλία. Justinus huc quoque referendus, cujus notabilem locum ex lib. XLIII. c. 3. hic inserere visum fuit: 'Temporibus Tarquinii regis' (Prisci, ut Eusebius testatur in Chronicis) 'ex Asia Phocensium juventus, ostio Tiberis invecta, amicitiam cum Romanis junxit: inde in ultimos Galliæ sinus navibus profecta, Massiliam inter Ligures et feras gentes Gallorum condidit: magnasque res, sive dum armis se adversus Gallicam feritatem tuentur, sive dum ultro lacessunt, a quibus fuerant antea lacessiti, gesserunt. Namque Phocenses exiguitate ac macie terræ coacti studiosius mare quam terras exercere, piscando, mercando, plerunque etiam latrociniis maris, quod illis temporibus gloriæ habebatur, vitam tolerabant. Itaque in ultimam Oceani oram procedere ausi, in sinum Gallicum ostio Rhodani amnis devenere. Cujus loci amœnitate capti, reversi domum referentes quæ viderant, plures sollicitavere. Duces classis Simos et Protis fuere. Itaque regem Segobrigeorum,' (*Nanum* appellat Athenæus) '*Nannum* nomine, in cujus finibus urbem condere gestiebant, amicitiam petentes conveniunt. Forte eo die Rex occupatus in apparatu nuptiarum Gyptis' (Athenæus lib. XIII. *Pettam* appellat) 'filiæ erat: quam, more gentis, electo inter epulas genero, nuptum tradere illic parabat. Itaque cum ad nuptias invitati omnes processissent, rogantur etiam Græci hospites ad convivium. Introducta deinde virgo, cum juberetur a Patre aquam porrigere ei, quem virum eligeret, tunc omissis omnibus ad Græcos conversa aquam Proti porrigit, qui factus ex hospite gener, locum condendæ urbis a socero accepit.' Athenæus non Protin, sed Euxenum appellat, filium autem ejus et Pettæ, quæ et mutato nomine Aristoxena appellata, Protin dicit fuisse. Sed verisimile arbitror Protin patrem a benigno hospitio postmodum fuisse appellatum Euxenum, cujus filius ejusdem nominis fuerit. Neque dicit aquam porrexisse Regis filiam novo hospiti, sed phialam κεκραμένην, id est, vino et aqua mixtam, sive casu, sive aliam ob causam Proti concessisse. Donari autem phiala sponsum a sponsa moris fuisse videtur, cum matrimonium divites contraherent. Atque hoc ritu virgines sponsum eligebant. Vide de Odatide Homartæ regis filiæ nuptiis eundem Athenæum lib. XIII. Porro Olympiade 45. hanc coloniam contigisse Marcianus Heracleota ex Timæo scribit, et Solinus, qui duas de origine Massiliæ sententias confudit, cum scribit, 'Phocenses quondam fugati Persarum adventu Massiliam urbem Olympiade 45. condiderunt.' Hoc contigit 57. Olympiade, cum fugati sunt, nam Olympiade 45. nondum institutum erat Persarum imperium. De Massiliæ laudibus vide Ciceronem, Strabonem lib. III. Tacitum, Valerium Maximum, alios. In Chronologicis, Scaligerum in Animadv. in Euseb.

§ 2 *Lavinaque venit Littora*] Servius Danielis hic nullam prolepsim agnoscit. Ita enim loquitur: 'Hæc civitas tria habuit nomina: nam primum Lavinium dictum est a Lavinio Latini fratre. Postea Laurentum a lauro inventa a Latino; dum adepto imperio post mortem fratris civitatem augeret. Post Lavinium a Lavinia uxore Æneæ.' Alii tamen Lavinium ab Ænea conditum referunt.

Chalcidicaque] Extat vs. l. VI. vs. 17.

Κατὰ πρόληψιν] Id est, 'per anticipationem.'

Colonia Chalcidicensi] Intelligit Cumas. Cumani enim a Chalcide Euboica originem trahunt, ut testantur Livius lib. VIII. Dionysius Halicarnassæus lib. VII. Velleius lib. I. Strabo l. v.

Divinasse] Prædixisse.

§ 3 *Nisi mors occupasset*] Nam Æneidem imperfectam reliquit, et vulgatum est ultima voluntate cavisse, ut concremaretur, sed Augustum restitisse.

Quid Thesea] Extant versus lib. VI. Æneid. vs. 122. et seq.

Sedet, æternumque sedebit] Extat versus eodem lib. vs. 617. et seq.

§ 4 *Qui autem, inquit, fieri potest*] Quidam hos versus ita conciliant, Theseum Herculis ope vivum liberatum fuisse, defunctum propter filium injuste cæsum cruciatum. Brodæus lib. I. Miscell. pro *infelix Theseus*, legit *Tereus*, sed contra fidem exemplarium. Vide quoque Titium lib. I. controv. cap. 11. De Fabula autem Thesei scribit Plutarchus in Ejusdem vita, Aidoneum Molossorum regem Thesea servasse captivum, donec eum Hercules liberaret. Idem scribunt Eusebius ex Philochoro in Atthidis libro secundo, Hieronymus, et Cyrillus lib. I. contra Julianum Apostatam. Porro notanda quoque verba Servii ad illum locum Virgilii, SEDET ÆTERNUMQUE SEDEBIT INFELIX THESEUS. Ita autem dicit: 'Contra opinionem. Nam fertur ab Hercule esse liberatus quo tempore eum ita abstraxit, ut illic corporis relinqueret partem.' (Ad quod extremum alludere putat Cælius Virgilium.) 'Frequenter enim variant fabulas poëtæ. Hippolytum Virgilius liberatum ab Inferis dicit, Horatius contra. Neque enim Diana pudicum liberat Hippolytum.'

De petra] Pausanias in Phocicis et Apollonii interpres scribunt Panyasin poëtam cecinisse Theseo et Pirithoo ita saxum adnatum fuisse, ut inde avelli nequirent, quod ingens saxum eis loco sedis et vinculorum esset. Addit Apollonii et Homeri interpres Herculem summa vi ab immobili saxo Theseum detraxisse, Pirithoum nulla vi potuisse. Quo respexit Horatius, 'Nec Lethæa valet Theseus abrumpere charo Vincula Pirithoo.' Videndi sunt Diodorus Siculus, Pausanias, Plutarchus, et Apollodorus.

Eruet ille Argos] Versus extant Æneid. VI. vs. 38. et seqq.

Agamemnoniasque Mycenas] Quibus Agamemnon imperabat. Nam Mycenarum regno etiam Argivum adjecerat, et quicquid est regionis usque ad Corinthum et Sicyonem possidebat, ut testatur Strabo l. VIII. Postmodum Mycenæ ab Argivis funditus eversæ sunt. Quæ itaque hic dicit Autor noster de Argivo, id est, Achaico bello intelligenda. Mycenæ enim olim et Argos sub Agamemnonis imperio fuere.

Templa et temerata Minervæ] Virgilius lib. II. Æneid. 'Fatale aggressi sacrato avellere templo Palladium, cæsis summæ custodibus arcis, Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis Virgineas ausi divæ contingere vittas.' Et postmodum, 'Ecce trahebatur passis Priameia Virgo Crinibus a templo Cassandra adytisque Minervæ.'

§ 5 *Pyrrhus enim, quem dicit Æaciden*] Per Æacidem quoque Pyrrhum Epirotarum regem hic intelligit Servius. Alii Persen intelligunt qui a Paulo Æmilio ductus in triumphum, quo capto Macedoniæ imperium finem accepit. Perses ad Achillem genus ducebat, de quo Propertius, 'Et Persen proavi referentem pectus Achilli, Quique tuas proavus fregit, Achille, domos.' Silius quoque de Philippo, patre istius Persæ, ita loquitur, 'Hic gente egregius, vete-

riisque ab origine regni, Æacidum sceptris, proavoque tumebat Achille.' Non confudisse autem Virgilium personas diversas, diversaque tempora, ostendere nititur Pontanus in Animadv. ad Gellium. Quando enim primo Poëta dicit, 'Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho Victor aget currum, cæsis insignis Achivis.' Mummium significat, qui cognominatus est Achaicus. Postea cum dicit IPSUMQUE ÆACIDEM, Persem intelligit, qui ad Achillem genus referebat: quem Paulus devicit et Macedonum imperium delevit, atque ita Trojæ ruinas ultus est. Male tamen Pontanus ad Paulum refert quæ de Argis et Mycenis a Poëta dicuntur. Hæc enim ad L. Mummium melius referuntur, qui capta Corintho totam Græciam tributariam fecit, et in Provinciam redegit, ut testatur Pausanias in Achaicis lib. VII. et Strabo lib. VIII. Quæ cum ita sint, etiam Epirus, ubi Æacidæ regnabant, eandem sortem obtinuit. Versus itaque hos omnes ad L. Mummium referri posse arbitror. Per 'Æacidem' enim non Pyrrhum, non Persem, sed regnum Epiroticum intelligo.

De Epiro] Est hæc regio Græciæ versus Adriaticum mare. Vide Strabonem lib. VIII.

Cum Romanis pugnavit] Primo prælio victor, duobus sequentibus victus, vide Plutarchum in Pyrrho, et Florum lib. I. c. 18.

Curium] Qui Consul prælio Pyrrhum devicit. Vett. Editt. legunt *Maxium Curium*. De aliis hujus belli vario tempore ducibus, Albano, quem Florus Lævinum appellat, Fabricio, et Æmilio Coss. vide Plutarchum in Pyrrho.

Argium autem bellum] Argivos et Achæos confundit Homerus, ut Strabo lib. VIII. ostendit.

CAP. XVII. *Luminibus oculorum*] Falsum hoc esse dicit Plutarchus περὶ πολυπραγμοσύνης. Cic. l. v. Tusc. dubitat an verum sit, necne. Neque Laërtius neque Hesychius Illustrius in vita Democriti meminerunt. Hieronymus tamen 127. cap. contra Jovinianum tractatu 2. eo quoque respexit, cum dicit: 'Quosdam legimus effodisse sibi oculos, ne per eorum visum seu usum a contemplatione Philosophiæ avocarentur.'

Quia existimaret cogitationes] Aliter Tertullianus in Apologet. 'Democritus,' inquit, 'oculis se privavit, quod mulieres sine cupiditate intueri non posset.'

Facile] Nimio et ignito splendore, quem assiduo obtutu aspiciebat.

Conscivit] Male emendat H. Stephanus *concivit*. 'Conscivit' a 'conscisco' derivatur, quod significat decernere, vel κατὰ μετάληψιν, exequi, quod decreveris. Ita apud Ciceronem et alios 'consciscere mortem dicitur.'

Laberius poëta] Vide supra I. 7. et III. 12.

Restionem] Citat quoque ejusdem nominis poëma Gellius noster lib. XVI. cap. 7.

§ 2 *Abderites*] Abdera urbs Thraciæ Teiorum colonia, ut Herodot. lib. I. scribit.

Clypeum constituit] Plutarchus appellat ἔσοπτρα πυρωθέντα, atque ex eorum refractione cæcitatem juxta quosdam sibi conciliasse ait. Vitra utique concava et specula soli opposita facile ignem concipiunt. Pelvis quoque ærea splendicans radiis Solis objecta si firmo obtutu aspiciatur, noxia oculis et cæcitatem inducere potest: sicuti historiæ referunt, eos qui ex tenebris subito splendorem lucis et Solis aspiciunt, videndi usum amisisse.

Contra exortum Hyperionis] Clypeum Soli oppositum. Hyperiona Cœli et Telluris filium fabulatur Apollodorus, Solis patrem Diodorus, quod primus Solis, Lunæ, aliorumque astrorum motus cum cura observaverit.

Hinc Hyperiona Solem appellant Poëtæ, vel quod supra nos incedat, ut nomen Græcum indicat.

Oculos effodere] Potius dicendum fuerat, *visu privare*: neque enim oculi effossi fuere, sed acies visus imminuta et perdita.

Elucificare] Luce privare. Citat quoque hunc locum proculdubio ex Gellio Nonius.

Exitum] Id est, finem ætatis meæ.

Cap. xviii. *Artemisia*] Strabo lib. xiv. Hecatomni filiam fuisse dicit, sororem uxoremque Mausoli, qui inter fratres major natu in imperio successit, et sine prole decedens id uxori reliquit: illa præ desiderio mariti tabe mortua fuit. Alia itaque est Artemisia Cariæ regina, cujus mentionem facit Herodotus lib. vii. in expeditione Xerxis Persarum regis, quæ post mariti obitum, filiique pupilli imperium administrans, nulla adacta necessitate, sed generoso spiritu in militiam concessit, et quinque instructas naves in hanc expeditionem contulit. Hæc enim nostra Alexandri tempore vixit, ut ex Strabone liquet.

Ut M. Tullius] Lib. iii. Tuscul. Qu. cap. 31. etiam Pausanias lib. viii. Halicarnassi regem appellat, item Vitruvius lib. ii. c. 8.

Satrapen Græci vocant] Græcis literis σατράπην Cod. Torn. legit, revera autem Persæ ita vocarunt, a quibus Græci hoc vocabulum accepere, ut ex Herodoto, Isocrate in Panegyrico, Hesychio, et aliis liquet. Quod autem Mausolum non Cariæ regem, sed Satrapen fuisse quidam memoriæ tradiderunt, forsan inde natum videtur, quod Pyxodarus frater Mausoli, cum ad regnum pervenisset, res Persicas amplectens, Satrapam accersivit ad societatem regni, qui mortuo Pyxodaro regionem illam possedit, et Adam filiam Pyxodari in uxorem duxerat, atque Halicarnassi, ubi regia sedes erat, obsidionem, cum Alexander eam cingeret, ad tempus aliquod sustinuit. Vide Strabonem lib. xiv.

Ebibitque] Hæc Theopompus refert. Suidas illam phthisi obiisse scribit: idem testatur Strabo lib. xiv. Val. Max. lib. iv. cap. 6. de hoc insolenti amore ita scribit: 'Quid de illo inclyto tumulo loquare, cum ipsa Mausoli vivum ac spirans sepulchrum fieri concupierit, eorum testimonio, qui illam extincti ossa potione aspersa bibisse tradunt?'

Sepulchrum illud memoratissimum] De Mausoleo ejusque artificibus ita loquitur Plinius lib. xxxvi. cap. 5. 'Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin, et Timotheum, et Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam simul cælavere Mausoleum. Sepulchrum hoc est ab uxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo, qui obiit Olympiadis centesimæ anno secundo. Opus id ut esset inter septem miracula ii. maxime artifices fecere: patet ab austro et septentrione sexagenos ternos pedes, brevius a frontibus, toto circuitu pedes quadringentos xi. attollitur in altitudinem xxv. cubitis: cingitur columnis xxxvi. Ab oriente cælavit Scopas, a septentrione Bryaxis, a meridie Timotheus, ab occasu Leochares. Priusque quam peragerent, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus extruxerat, obiit. Non tamen recesserunt, nisi absoluto jam, id gloriæ ipsorum artisque monimentum judicantes: hodieque certant manus. Accessit et quintus artifex. Namque super pteron pyramis altitudine inferiorem æquavit, xxiv. gradibus in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis.' Vide quoque Pausaniam lib. viii. Vitruvium lib. ii. cap. 8. et interpretes ad illum versum Martialis, 'Aëre nec vacuo pendentia Mausolea.'

Inter septem omnium terrarum spec-

tacula] Vide Leonem Allatium in Notis ad Philonis Byzantii lib. de VII. orbis spectaculis.

§ 2 *Dis Manibus*] Vett. Editt. legunt *Diis M. Sacris*. Manusc. *Dis manibus sacris*: forsan D. M. S. Isidorus lib. VIII. cap. ult. 'Manes dicunt Deos mortuorum, quorum potestatem inter Lunam et terram asserunt.' Sed proprie sic vocantur 'animæ defunctorum.' Vide tamen Festum, Servium ad III. Æneid. et Apuleium lib. de Deo Socratis.

'Αγῶνα] Id est, 'certamen,' quod additur in quibusdam Editt. sed interpretis verba sunt.

Præstabili] Mavult ita loqui Gellius, quam *præstanti*.

Theopompus] Qui tempore Philippi et Alexandri Magni vixit. Varias exemplo Isocratis præceptoris sui scripsit orationes, inter quas ἐπιτάφιον ἐπὶ Μαυσώλῳ commemorat Anonymus descriptione Olympiadum ad Olymp. CIII. annum I. Fuit idem insignis historicus. Vide Vossium de Histor. Græc. lib. I. c. 7.

Theodectes] Cui cognomen 'Phaselites,' qui Platonem, Isocratem, et Aristotelem audivit, et funebrem quoque orationem in laudem Mausoli habuit, et postmodum ab arte oratoria ad scribendas tragœdias se accinxit.

Naucrites] Suidas Naucratem Erythræum et in Isocrate idem Erythræum Naucratitem appellat, quo innuere videtur eum ex Naucrati Urbe Ægypti juxta Strabonem oriundum fuisse. Idem commentarium in Homerum scripsit, ut testantur Stephanus de Urbibus, et Eustathius.

Isocratem ipsum] Scribit hoc Suidas non de Isocrate Atheniensi, sed Apolloniate, qui erat Ampolæ philosophi filius, et majoris Isocratis discipulus, Platonis quoque assiduus auditor, qui Orationes quoque nonnullas edidit.

Theopompum] Theodectem victorem fuisse refert Suidas, quosdam tamen victoriam Theopompo tribuere.

Theodecti tragœdia] Tragœdias juxta Suidam quinquaginta scripsit. Meminit ejus quoque Aristoteles in Ethicis, et Eustathius. Quintilianus eum ita memoria excelluisse scribit, ut semel auditos versus et quidem multos protinus reddere solitus esset. Videndus et Plutarchus in Alexandro.

Higinus in exemplis] Vide quæ de illo diximus lib. I. c. 14.

CAP. XIX. *Incessebat*] 'Incessere' proprie est 'invadere,' quod ab 'incedo' derivatum.

Taurus Philosophus] Hujus mentio in Chronico Eusebii. Vide Gellium nostrum lib. VI. cap. 10. et 14.

Inhoneste et improbe] Taurus ipse Philosophiam professus hic non studium philosophiæ, quæ res sanctissima est, reprehendit, sed vitium juventutis desultoriæ, quæ vel fastidio vel opinatæ sapientiæ præsumptione, quæ Platoni δοκησισοφία dicitur, ad alia festinat.

Deprecabatur] Id est, excusabat, expurgabat, aut ne vera turpitudo existimaretur, verbis contendebat. Gellius alibi dixit 'deprecari' etiam significare 'depellere:' et Quint. lib. III. 'deprecationem esse' dixit 'depulsionem.'

Quasi quædam cantilena] Numerus Rhetoricus.

Σὺ δὲ μὴ λέγε] Id est, 'Tu igitur ne dicas hoc, sæpe esse factum, sed illud decuisse ita fieri. Neque enim si quid aliter aliquando, quam leges jubent, factum est, idque tu imitatus es, propterea jure absolveris. Ut enim si quis illorum olim damnatus esset, tu ista non scripsisses,' (loquitur Demosthenes de decreto sine auctoritate Senatus promulgata) 'ita si tu nunc pœnas dederis, alius non scribet.' Extant hæc verba initio

orationis adversus Androtionem.

Cap. xx. *Ateius Capito*] De quo alibi dictum, inprimis lib. iv. c. 10.

Aut plebis] Hoc proprie erat plebiscitum. Tribunitiis autem rogationibus initio pars tantum civium, non populus adstringebatur. Primi L. Valerius et M. Horatius Consules legem centuriatis comitiis tulerunt, ut quod tributim plebs jussisset, populum teneret. Id factum anno ab U. C. 304. secessione secunda in Aventinum. Idem confirmatum anno 367. a Q. Hortensio dictatore. Hinc 'plebiscita lege Hortensia lata non minus valere quam leges cœperunt,' ut Justinianus loquitur.

Rogante magistratu] In proprie dictis legibus rogabant populum centuriatis aut curiatis comitiis magistratus illi penes quos erant majora Reip. auspicia, ut puta Consul, Dictator, Prætor. Si populus approbasset, lex ferebatur. Plebiscita tributis comitiis ferebantur, Tribuno plebem rogante.

Abdomina thynni] Vulgo *thynnia*. Nonius quoque in verbo 'privum' hos versus ita citat, *Ad cœnam adducam, et primum his abdomina thynni Advenientibu' priva dabo.* Thynnariæ piscationis meminit quoque Ulpianus JC. in l. xiii. ff. Commun. Præd. Ex thynnis autem salsamenta fiebant, inter quæ celebriora ὡραῖα Græcis, et μελάνδρυα et κύβια dicebantur. Primam speciem salsamenti Plautus quoque 'Horæum' appellat in Captivis actu iv. sc. 2. quod ex thynnis nondum adultis, qui et pelamydes dicuntur, tempore verno fiebat. Hesychius: ὡραῖον ὁ τάριχος, κατὰ τὸ ἔαρ συντιθέμενος, id est, 'salsamentum, quod circa ver conficitur.' Vide Apicium lib. x. c. 5. De Melandryis ita scribit Plinius libro nono cap. 15. 'Thynni membratim cæsi, cervice et abdomine commendantur atque clidio, recenti duntaxat, et tum quoque gravi ructu; cætera parte plenis pulpamentis sale adservantur. Melandrua vocantur, cæsis quernis assulis similes.' Oribasius quoque ita dicta melandrya scribit, quod similitudinem cum nigricantibus quercus radicibus haberent. 'Elacatena' quoque Festo dicuntur, nisi locus corruptus sit. Κύβια erant salsamenta in quadrum, sive tesseræ modum secta. Plinius lib. xxxii. cap. 11. ipsum piscem cum salsamento confundit; etiam Festus 'cybium' piscem appellat; 'caudam' et 'frusta cybii' dixit Martialis lib. xi. Ep. 28. et 32. Vide quoque supra lib. vii. cap. 16.

Cephalæaque carne] Ita Ms. Vett. Editt. *cephalæamque carnem.* Unde Turnebus legebat *carnem et cephaleam.* Alibi *Atarnæ* legit a Mysiæ oppido, atque ita in Ms. Gellio se invenisse testatur lib. xxi. Adv. c. 21. Ita et Ennius in Phagesiis apud Apuleium dixit, 'calvaria pinguia Atarnæ.' Colvius in Notis ad Apuleium ibi legit, *Atarne*, ut cete, piscis genus. Cod. Tornes. legit *Acarne.* Apud Plinium certe lib. xxxii. c. 10. *Acarne* inter pisces marinos numeratur, pro *Atarne*, vel *atarna.* Glossæ veteres Ἀτάρνα ἰχθύος γένος. Ἀκάρναξ quoque λάβραξ Hesychio. Salmasius utique ad Solinum etiam apud Apuleium legit, 'calvaria, pinguis acarne.' Sin autem *cephalæaque carne* legamus, per *cephalæa* intelligit salsamenta, quæ ex carne (piscibus enim etiam caro tribuitur) cephali piscis conficiebantur. Cephali autem ex genere mugilum sunt, quorum species enumerat Athenæus lib. vii. et ex eo docte proponit Julius Cæsar Scaliger in comm. ad Aristot. de Hist. Anim. lib. ii. cap. 16. Per *cephalæa* Turnebus intelligit salsamenta ex thynni capite. *Atarnæ* autem erant cetariæ. Vel intellige per *cephaleaque Acarnæ*, salsamenta ex capite piscis *acarne*, vel *Acarnæ.*

§ 2 *Patriciæ non insunt*] Justinianus

inquit: 'Plebis autem appellatione sine patriciis et senatoribus cæteri cives significantur.' Sed hoc referendum videtur ad illa tempora, cum patriciis solis honores et dignitates paterent. Ex quo autem tempore plebi aditus ad magistratus, etiam Senatum esse cœpit, senatores plebeiis opponi desierunt. Patricii genere semper a plebeiis distincti fuere, quanquam ordine tenus plebeii quoque aliquando in Senatu erant. Nobiles ab Asconio Pediano etiam inter plebeios recensentur, quorum tamen parentes curuli aliquo magistratu functi erant.

§ 8 *Rogationes*] Rogabatur Populus hoc modo, VELITIS, JUBEATIS, QUIRITES. Festus: 'ROGAT, i. e. consulit Populum, vel petit ab eo, ut id sciscat, quod ferat, unde nos quoque in consuetudine habemus pro petere, et orare.' Si legem probaret Populus, formula tali utebatur, UTI ROGAS IUBEO, si improbarent, ANTIQUO. Vide Brissonium de Formulis lib. II. p. 129. et seqq.

CAP. XXI. *Usitati sunt*] Crebro usi. Ita et alibi loquitur Auctor noster.

Abstinuisse eo] Ita tamen Cicero loquitur in Oratore, Epistola ad Octavium, et pro Roscio Comœdo. Cæsar quoque de Bello Gallico, Quintilianus, aliique probati auctores crebro usi.

L. Ælius Stilo] Ita Ms. Bituricens. teste Cujacio Observat. lib. III. cap. 36. vulgo *Ælius ille*. De hoc vide supra lib. II. cap. 21. lib. III. cap. 3. et lib. V. c. 21. Fuit hic magister Varronis. Non intelligitur hic Ælius Gallus, qui libros de Verborum significatione scripsit, quanquam in quibusdam editionibus loco citato ex Varrone Ælii Galli nomen occurrat, ut mox videbimus.

Ælius] In optimæ notæ Varronianis editionibus, etiam Scaligeriana legitur, *Ælius Gallus*. Carrio putat depravatum esse Varronis locum, atque ex eo Agellium nostrum, inprimis quia Buslidianus Codex ita habet, et Bituricensis Cujacii *Ælius Tilo* pro *Stilo*, et vocem illam *Gallus* a glossemate primum in Varronis, deinde in Gellii libros invasisse, ideoque esse ejiciendam. Quinetiam doctissimum Turnebum fugit ratio, qui Ælium Gallum Varronis esse magistrum existimarit, cum id in Stilonem magis convenire Carrio ostenderit. In Vett. quoque editionibus nulla *Galli* mentio, sed *Lælius* pro *L. Ælius* simpliciter vocatur. Cæterum si quis obnixe *Ælium Gallum* retinere velit, præcipue quia in vetustis Varronis editionibus ita legitur, etiam in vetustissima Veneta, anni 1496. notandum Ælii Galli mentionem quoque fieri apud Festum in 'postliminium,' idemque hunc in verbo 'tribunitia' lib. XII. de Verb. signif. citat, et Gellius noster l. XVI. c. 5. ejusdem meminit, quamvis ibi corrupte *Cæcilius Gallus* legatur. Citatur quoque in codice Florentino l. LVII. D. de Verb. sign. hoc modo, 'Ælius Gallus l. I. de Verbor. quæ ad jus pertinent signif.' Eodem referri possunt l. X. ff. de Usur. et l. LXXVII. de V. S. Non est hic idem, ut arbitror, cum Ælio Gallo, cujus expeditionem in Arabiam descripsit Strabo lib. XVI. quem putat Casaubonus Poëtam fuisse Virgilio familiarem. Verum ea de re hic disputandi locus non est. Vide tamen Servium ad Eclogam ultimam Virgilii. Cæterum, uti dixi, potius hic locus de L. Ælio Stilone intelligendus, sicuti ex Bituricensi codice liquet, ubi *Tilo* pro *Stilo* legitur. De quo insignis locus Ciceronis in Bruto: 'Fuit is vir omnino egregius, et eques Romanus cum primis honestus, idemque eruditissimus et Græcis literis et Latinis, antiquitatisque nostræ et in inventis rebus et actis, scriptorumque veterum literate peritus, quam scientiam Varro noster ac-

ceptam ab illo, auctamque per sese, vir ingenio præstans, omnique doctrina pluribus et illustrioribus literis explicavit.'

Cap. xxii. *Mentiamur*] Lucianus quoque illos insectatur in Nigrino.

§ 2 *Libro*] Ita dialogum appellat.

Φιλοσοφία γάρ τοί ἐστιν, &c.] Id est, 'Nam philosophia quidem, o Socrates, gratiosa res est, et venusta, si quis illam moderate in adolescentia attingat. Sin autem supra modum tempus in ea contriverit, hominum est corruptela. Quamvis enim bono a natura ingenio sit præditus, tamen si diutius per ætatem jam provectam philosophetur, necessario omnium rerum imperitus evadet: quarum omnino clarum, bonum, excellentem virum habere peritiam oportet. Nam et legum civilium et verborum, quibus in consuetudine cœtuque hominum tam publice quam privatim uti decet, voluptatum præterea cupiditatumque humanarum, et, ut breviter comprehendam, morum prorsus fiunt ignari. Quocirca quoties ad aliquam rem gerendam vel publicam vel privatam se conferant, habentur ridiculi, quemadmodum et civiles viri, si in vestras exercitationes disputationesque descendant. Evenit enim illud Euripidis, ' Qua in re clarus quisque est, ad eam properat, Et diei partem illi plurimam impartit, Ut ipse seipsum superet præstantia.' Ubi vero inferior sit, inde fugit illudque vituperat: aliud vero laudat, quadam sui ipsius benevolentia existimans seipsum ita laudare. Verum præstare arbitror amborum participem fieri, philosophiæ quidem quatenus disciplinæ gratia deceat. Nec turpe quidem est adolescenti philosophari. Sed cum grandior natu philosophiæ adhuc incumbit, res est, Socrates, valde ridicula. Equidem similiter affectus sum erga illos, qui philosophiæ dant operam, atque illos qui balbutiunt ac ludunt. Quoties enim aspicio puellum, cui decorum adhuc est loqui ita balbutientem ludentemque, delector: festivumque et liberale mihi videtur, puerilemque decere ætatem. Quoties vero puerum audio verba expeditius exprimentem, molestum quiddam mihi oboritur, auresque offendit meas: atque servile quippiam præ se ferre videtur. Cæterum quum virum quis audit balbutientem, vel videt ludentem, ridiculum id quidem, a viroque alienum, ac dignum plagis apparet. Idem igitur erga philosophantes mihi evenit. In adolescente enim philosophiam dum cerno, valde delector, decensque judico, atque ingenuum esse hominem hunc existimo, eum vero, qui non philosophetur, illiberalem, nec unquam præclarum aliquid ac generosum de se præstiturum. Sed quando grandiorem natu philosophantem animadverto, nequedum studia ejusmodi deserentem, verberibus jam hunc virum, Socrates, indigere censeo. Quippe quod, quemadmodum modo dicebam, huic accidat homini, ut etiamsi generosa natura præditus sit, tamen iners atque ignavus evadat, fugiat mediam civitatem, forensesque consuetudines, in quibus Poëta inquit viros fieri præstantissimos, abscondatque sese cum tribus vel quatuor pueris, et in angulis susurrando vitam ducat, nihil unquam liberale aut magnificum prolaturus. Erga te autem, Socrates, bene atque amice affectus sum. Itaque idem mihi erga te, quod et Zetho erga Amphionem apud Euripidem, cujus modo mentionem feci, accidisse arbitror. Talia enim nunc mihi quædam adversus te dicere venit in mentem, qualia adversus fratrem ille dicit. Profecto ea, Socrates, negligis, quæ curæ esse tibi conveniebat, atque adeo generosæ mentis præstantia specie quadam puerili conformas, utpote qui nec in judiciis consultationibusque, si usus poscat, verba recte facere, neque

conveniens quicquam probabileque eligere, nec aliis prompte consulere possis. Quare, amice Socrates, ne mihi succenseas. Benevolentia enim erga te mea ad hæc proferenda nunc me adducit. Nonne turpe ducis sic comparatum te esse, quemadmodum arbitror et te et alios omnes, qui philosophiam diutius persequuntur? Nempe si te nunc quis, aut alium e cœtu vestro quempiam comprehendat, inque carcerem trahat, atque te, injuriam quamvis nullam inferas, inferre tamen accuset; certe quid ageres, non haberes, sed vacillares oscitaresque defensionis tuæ prorsus ignarus. Proinde adductus in judicium vel ab ignavo abjectoque accusatore, ultimo supplicio, modo illi placeret, afficerere. Jam vero quomodo id ad sapientiam spectat, Socrates, si quæ ars ingenuæ mentis nacta virum, reddit deteriorem, adeo ut nec ipse sibi opem ferre valeat, nec ex gravissimis periculis se aut alium quemquam servare, sed inimicorum rapinis exponat cunctas facultates, ipse inscite sine ullo honore in urbe victitet? Jam vero ejusmodi virum, etsi dictu sit agrestius, licet super genam impune pulsare. Quamobrem, bone vir, me audi, ac jam in vanis versari argutiis desine: decora rerum gerendarum exerce officia, atque ea, ex quibus sapere videaris: ista vero arguta, sive deliramenta appellari oportet, sive nugas, 'Unde vacuæ habitandæ tibi domus sunt,' aliis relinque. Denique imitare non eos, qui hæc exigua captant, sed eos, quibus victus et gloria, et alia bona adsunt complurima.'

CAP. XXIII. *Abstemias egisse*] Dionysius lib. II. Antiq. cap. 26. refert Romuli lege mulierum gravissimum crimen habitum, non tantum si pudicitiam maculassent, verum etiam si vinum bibissent, quod crederet temulentia mulieres ad nefarias accendi libidines. De hujusmodi autem criminibus mariti cum cognatis cognoscebant, et pœnam infligebant suo arbitrio. Vide et Valer. Max. lib. II. cap. 1. Idem Valerius lib. VI. cap. 3. scribit Egnatium Metellum uxorem, quod vinum bibisset, fustim interemisse. 'Idque factum,' inquit, 'non accusatore tantum, sed etiam reprehensore caruit; unoquoque existimante, optimo illam exemplo violatæ sobrietatis pœnas pependisse.' Factum hoc Egnatio Mecennio adscribit Plinius lib. XIV. cap. 13. Quod propter disciplinam verecundiæ carerent temeto omnes mulieres, scribit quoque Cicero lib. IV. de Rep. Varro lib. I. de vita Populi Rom. citante Nonio. Vide quoque Plinium lib. XIV. cap. 13. Athenæum lib. X. Plutarchum Qu. Rom. 6. Arnobium lib. II. Tertullianum in Apolog. cap. 6. Apud Athenæum Polybius lib. VI. scribit non potuisse fallere mulieres, quæ vinum bibissent, tum propter osculandi morem, tum quod cellæ vinariæ iis non committerentur.

Quod temetum prisca lingua appellatur] Glossæ Cyrilli, *οἶνον παλαιὸν* interpretantur. Etiam Hebræi vinum grave חמר appellant. Vox TEMETI in antiqua lege Romuli occurrebat.

Ut cognatis] Dicit Athenæus ad consobrinos usque hoc in usu fuisse. Affinibus quoque et propinquis idem jus scribit fuisse Arnobius lib. II. et Tertull. Apol. cap. 6.

Cognatis] Vel ipsi propinqui mulieri osculum impertiebant.

Loream] Vett. Editt. scribunt *lauream*. Varro *loram*, qui de illa ita loquitur lib. I. de R. R. c. 54. 'Quæ calcatæ uvæ erant, earum scapi cum folliculis subjiciendi sub prelum, ut si quid reliqui habeant musti, exprimatur in eundem lacum. Cum desiit sub prelo fluere, quidam circumcidunt extrema, et rursus premunt, et rursus eum expressum circumsititium appellant, ac seorsum, quod expressum est, servant, quod resipit

ferrum. Expressi acinorum folliculi in dolia conjiciuntur, eoque aqua additur. Ea vocatur lora, quod lota acina, ac pro vino operariis datur hyeme.' Vide et Columellam lib. XII. c. 40. et Plinium lib. XIV. c. 10.

Passam] Vett. Editt. *passum*. Varro lib. I. de Vita Pop. Rom. apud Nonium: 'Passum nominabant, si in vindemia uvam diutius coctam legerent, eamque passi essent in Sole aduri.' Nonius: 'Passum dicitur genus liquoris, quod ex uva passa cogitur.' Meminit quoque JC. 'passi' l. IX. D. De Tritico, vino vel oleo legato: et l. ult. § 1. eod. Quomodo fieret, docet Athenæus: *τοῦτο μὲν ποιεῖται ἐκ τῆς ἀσταφίδος, καὶ ἔστι παραπλήσιος πινόμενος τῷ Αἰγοσθενεῖ τῷ γλυκεῖ καὶ τῷ Κρητικῷ*, id est, 'quod ex uva passa fit, gustu simile vino dulci Ægosthenensi,' (Ægosthenam Megaridis oppidum esse scribit Xenophon, Pausanias, et Stephanus de urbibus,) 'et Cretico.' Quod innuit quoque Juvenalis Sat. XIV. 'Qui gaudet pingue antiquæ de litore Cretæ Passum et municipes Jovis advexisse lagenas.' De Passi confectione vide quoque Columellam lib. XII. c. 39.

Murinam] *Μυρίνην οἶνον* dicebant Græci unguento temperatum, vel cui superfundebant unguentum, *τῷ μύρῳ κεκραμένον*. Quin et *μυῤῥίνης* scribebant, geminatione solenni caninæ literæ. *Salmas.* Videndus quoque Adrianus Junius lib. V. Animadv. cap. 19. Errat itaque Plinius, qui Murrinum interpretatur murra conditum. Sed sic vinum esset amarum. Potio autem hæc dulcis, ideoque nectar Græcis dicitur, teste Festo, qui murratum tamen vinum cum myrrino confudit. Scaliger in Theophrastum de causis plantarum lib. VI. c. 9. ex myrti baccis confectum voluit. Sed Hesychius et Pollux *οἶνον μύρῳ κεκραμένον* fuisse docent. ultimo Festus præter alia dicit: 'Quidam id dici putant ex genere uvæ, murrinæ nomine.'

Et quæ id genus sapiant] Vett. editt. pro *sapiant* legunt *epotant*. Alii, *optant*: forsan legendum, *sapam et quæ id genus potu dulcia*. Ms. *sapiam*. Sapa autem sumitur pro musto ad mediam partem decocto, ut Nonius scribit, vel ad tertiam partem, ut Plinius testatur lib. XXIII. cap. 2.

Potu dulcia] Quæ non tam facile inebriant. Vide Aristot. Sect. 3. Probl. Qu. 12. 13. et 27.

Existimatas] Referendum ad sequentia, 'quam si probrum et adulterium admisissent.'

Si vinum in se] Ita Vett. Editt. concinnius, quam si vulgatam lectionem sequamur, *vinum bibissent*. 'Admittere in se vinum,' et 'admittere adulterium,' lepida, ut Lipsius loquitur, vocis alternatio est.

§ 2 *Vir, &c. judex pro censore est*] Sententia plana ut sit, ita intellige: virum, quamdiu cum uxore est, quodvis imperium et jus habere in uxorem, et cum in virorum mores aut censor, aut judex inquirat, mulieribus contra solum maritum et judicem esse et censorem. Ita *Lipsius lib.* I. *Var. Lect. c.* 13.

Sine judicio impune necares] Ex lege Romuli maritus uxorem in adulterio deprehensam occidere impune potuit. Secundum jus civile Justinianæum marito adulterum non adulteram occidere licet, et quidem cum distinctione legis. Verba ita se habent in l. XXIV. ff. Ad L. Jul. de Adult. 'Marito quoque adulterum uxoris suæ occidere permittitur, sed non quemlibet, ut patri. Nam hac lege cavetur, ut liceat viro deprehensum domi suæ, non etiam soceri, in adulterio uxoris occidere eum, qui leno fuerit, quive artem ludicram ante fecerit, in scenam saltandi cantandique causa prodierit, judiciove publico damnatus, neque in integrum restitutus erit, quive libertus ejus mariti uxorisve patris, matris, filii,

filiæ, utrius eorum fuerit.' Uxorem autem statim dimittere jubetur § 1. d. l. xxiv. Patri autem jus est occidendi adulterum cum filia, quam in potestate habet l. xx. ff. eod.

Cap. xxiv. *Die quarto*] Hæc omnia nonnihil mutato ordine exscripsit Macrobius lib. i. Sat. c. 4.

Εἰς τετάρτην καὶ εἰς πέμπτην] Id est, 'in quartum vel quinctum diem.'

Pro adverbio] Ita quoque Macrobius. Nisi quis velit ablativum esse, atque Antiquos in quibusdam E vel I pro O posuisse.

Copulate dictum est] Macrobius habet, *copulative*. Et simul innuit ita legi, *diequinte*, et *diequinti*, quod ex sequentibus ejusdem verbis liquet: 'Indicium est quod syllaba secunda corripitur, quæ natura producitur, cum solum dicitur die.'

Divus etiam Augustus] De quo ita Suetonius in ejus vita c. 86. 'Genus eloquendi secutus est elegans et temperatum: vitatis sententiarum ineptiis, atque inconcinnitate, et reconditorum verborum, ut ipse dicit fœtoribus. Præcipuamque curam duxit, sensum animi quam apertissime exprimere.' Tacitus: 'Augusti prompta ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit.' Gellius noster lib. xv. c. 7. elegantiam orationis neque morosam neque anxiam, sed simplicem facilemque laudat.

Patris] Julii Cæsaris, qui per testamentum illum adoptavit. Vide Velleium lib. ii. c. 59.

§ 2 *Ferias concipere solet, quæ appellantur compitalia*] Hæc sacra fiebant Laribus publice in compitis, privatim in foco. Cato de R. R. 'rem divinam nisi compitalibus in compito, aut in foco, ne faciat.' Erant hæ feriæ inter conceptivas, 'quæ quotannis a magistratibus vel sacerdotibus concipiebantur in dies certos vel incertos,' ut scribit Macrob. l. i. Sat. c. 16. Varro lib. v. de L. L. 'Compitalia dies adtributus laribus, ut alibi: ideo ubi viæ competunt tum in compitis sacrificatur; quotannis hic dies concipitur.' Ausonius, 'Et nunquam certis redeuntia festa diebus.' Videtur tamen Dionys. lib. iv. Antiquit. stativa ponere, quandoquidem Saturnalibus, quæ per aliquot dies ad xvi. Kal. Januarias celebrabantur, scribit compitalia successisse. Sed audiamus horum sacrorum originem ex ipso Dionysio: 'Servius Tullius per omnia compita jussit a vicinia Laribus propitiis sacella exstrui, et lege statuit, ut quotannis sacrificia illis fierent, singulis familiis liba conferentibus. Quem diem festum Romani ad mea usque tempora constanter celebrabant, paucis post Saturnalia diebus cum primis venerandum et magnificum, a compitis Compitalia eum vocantes. Illi enim στενωποὺς compita appellant, et servant antiquum ritum in sacris, quia sacrificia et rem divinam Laribus per servos faciunt, omni servitutis indicio per hæc tempora adempto.' Compitalia igitur erant Laribus sacra, quos vulgus itinerum Deos esse arbitrabatur, ut loquitur Arnobius lib. iii. atque varias refert de Laribus opiniones. Namque uti viarum ita tectorum domuumque custodes erant, nonnunquam et pro geniis vel animabus mortuorum usurpantur. Etiam Præstites vocabantur, qui curam hominum, locorum, urbium curam habebant. Itaque singulis hominibus genii attribuebantur. Martianus Capella: 'Specialis singulis mortalibus genius admovetur, quem et præstitem, quod præsit gerundis omnibus, vocaverunt.' Hinc et Cæsarum genius aræ consecratæ. Generales vocabantur, qui regna, urbes, populos curant. Sed ad rem. Compitalia itaque Laribus sacra, atque in quovis compito, vel larario duo aderant Deorum signa. Vide Ovidium lib. v. Fastor. vs. 24. et seqq.

Nefas] Aliquid hic subintelligitur,

alio die præter constitutum compitalia habere, forsan vel opus facere, aut simile quid.

§ 3 *Versus Pomponiani*] L. Pomponii meminit quoque Velleius Paterculus l. II. cap. 9. dicitque illum ‘novitate inventi a se operis commendabilem’ fuisse. Intelligit autem Atellanarum scriptorem, de quo Eusebius: ‘L. Pomponius Bononiensis Attellanarum scriptor clarus habetur.’

Ex Atellana] Quod levissimum et mordax fabularum genus ab Atellis Campaniæ opido nomen accipit. Vide Livium lib. VII. et Tacitum lib. III. Annal.

Dies hic sextus] Forsan hic legendum *dies hic tertius*, et pro *egi*, *edi*. Ita dies quartus congruit: vel ita interpretari quis potest, ‘die abhinc quarto moriar fame.’ Notandum autem in hoc versu ‘dies’ et ‘die’ κατὰ συνίζησιν efferendum, cum sit trochaicus.

Cœlianum illud] In Codice vetere Macrobii male positum erat, *Cæcilianum*. Cœlius Antipater historicus intelligitur. Laudat eum Cicero lib. I. de Oratore. Sed de eo alibi dictum est.

§ 4 *Præfiscini*] Vulgo, *pristini*, et *pristine*, verum ex Macrobio legendum *præfiscini* et *præfiscine*. Præfiscini aliquid fieri dicitur, cum dicto aut facto fascino occurrebatur.

§ 5 *Cn. Matius*] Vide supra l. VI. c. 6. et lib. IX. c. 14.

Urceum] Græcis ὑρχὴ teste Polluce lib. VI. c. 2.

CAP. XXV. *Pilum*] ‘Quod ferro triangulo, unciarum novem, hastili pedum quinque et semis, et scutatos pedites, et loricatos equites sæpe transverberabat.’ Veget. de R. M. l. II. c. 15. Vide Lips. de Mil. Rom. lib. III.

Phalarica] De qua ita Livius lib. XXI. ‘Falarica erat missile telum, hastili oblongo, et cætera tereti, præterquam ad extremum, unde ferrum extabat: id sicut in pilo quadratum stuppa circumligabant, linebantque pice. Ferrum autem tres in longum pedes habebat, ut cum armis transfigere corpus posset.’ Ex turribus locisque editis, quas prisci falas appellabant, unde nomen, ardentes hæ hastæ mitti solebant, imo ex balista aliquando summo impetu jaciebantur. Hinc Lucanus, ‘Hunc aut tortilibus vibrata phalarica nervis Obruat.’ Uti igitur alia manu mittebatur, alia ex tormentis, quæ muralis Servio dicitur, ita hic posterior intelligi videtur. Vide Servium ad lib. IX. Æneid. vs. 705. Festum, Nonium, Isidorum, Stewechium ad Vegetium l. IV. cap. 18. et Lipsium lib. V. Poliorc. c. 5.

Semiphalarica] Talis ab Isidoro cubitalis describitur, quam manu jaculabantur.

Soliferrea] Ita tela quædam dicta, quod ex solo ferro essent. Festus ex Verrio: ‘Sollum Osce totum et solidum significat. Unde tela quædam solliferrea vocantur, tota ferrea.’ Sollum autem unico quoque *l* scribebant; unde etiam Solitaurilia dicta.

Gesa] Grandiora et longe ferientia hæc tela fuisse ex Festo, Diodoro, Suida probari potest. Hispanica hæc jacula Athenæus, plerique Gallica fuisse affirmant.

Lancea] ‘Est hasta’ juxta Isidorum, ‘quæ in medio habet amentum.’

Spari] Festus: ‘Spara parvissimi generis jacula, ab eo quod spargantur dicta.’ Gallicum fuisse telum videtur, et quidem rusticum. Belgis utique *sparre* adhuc sudem denotat.

Rumices, trifaces] Ita emendat Lipsius. vulgo erat *rumegestri*, *faces*, vel *falces*. Dividi debent voces quæ turpiter cohæserant. ‘Rumex,’ teste Festo, ‘erat genus teli, simile spari Gallici.’ Idem, ‘Trifax telum longitudine trium cubitorum, quod catapulta mittitur.’ Turnebus legit *rumex*,

cestri. 'Runa' enim species teli apud Festum, 'cestrus' etiam telum, Hesychio κεστρὸς dicitur. Meminit quoque Livius lib. XLII. Turnebus verutum exponit. Legi quoque posset *rumices, cestri*, ut duæ syllabæ *ces* in unum coaluerint librariorum vitio.

Tragulæ] Sunt tela, quæ vel manu vel etiam tormentis mittebantur, ac plerumque ita atrociter sauciabant, ut corpus simul scutumque transverberarent. Qui e tormentis ejaculabantur, tragularii dicti Vegetio l. II. c. 15. Tragula autem ubi corpori infixa, quomodo extrahi deberet, dubium erat: ac plerumque non tam retrahenda erat metu magni doloris et profusionis sanguinis, quam hinc vel illinc decidenda, ut e vulnere sic cum minore noxa recipi posset. Ita Turneb. lib. Adv. VII. cap. 12. Hamatum hoc telum fuisse suspicatur Lipsius Poliorc. lib. IV. c. 4.

Frameæ] Telum hoc erat Gallicum vel Germanicum. Tacitus de Morib. Germ. 'Hastas, vel ipsorum vocabulo frameas, gerunt angusto et brevi ferro, sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel cominus vel eminus pugnent.' Frameam tamen Isidorus gladium ex utraque parte acutum fuisse dicit. Reliquiæ nominis manent in Germanica et Belgica lingua, quando instrumentum acutum, etsi in alium usum, *priem* appellamus.

Mesanculæ] Legendum *mesancula*, μεσάγκυλον Græcis amentatum jaculum. Corrupte apud Festum legitur, *mefanculum*, ut Turnebus docuit.

Cateiæ] Servius ad hunc versum Virgilii lib. VII. Æneid. vs. 741. 'Teutonico ritu soliti torquere cateias.' Cateiæ tela Gallica sunt, unde et Teutonicum ritum dixit.' (Gallos itaque cum Teutonis confundit.) 'Cateiam quidam asserunt teli genus esse tale quale aclides sunt, ex materia quam maxime lenta, cubiti longitudine, tota fere clavis ferreis illigata, quam in hostem jaculantes, lineis quibus eam adnexuerant, reciprocam faciebant. Cateiæ autem lingua Theotisca hastæ dicuntur.' Vide quoque Isidorum lib. XVIII. c. 7. in voce 'clava.' Similia Græcis erant instrumenta, quæ vocantur Herodoto ῥόπαλα ξύλων τετυλωμένα σιδήρῳ, id est, 'clavæ ligneæ ferro munitæ.'

Rumpiæ] Dicitur quoque hoc telum ῥομφαία Græcis: quod Hesychio et pro gladio et pro hastili ponitur. Proprie erat hastilis genus, cujus ferrum ligno æquale erat. Valerius Flaccus lib. VI. Argon. 'Æquaque, nec ferro brevior nec romphea ligno.' Isidorus lib. XVIII. Orig. c. 6. 'gladium ex utraque parte acutum fuisse' dicit.

Scorpii] Scorpio modo pro tormento, modo pro telo sumitur. Vegetius de R. M. lib. IV. cap. 22. 'Scorpiones dicebant, quas nunc manubalistas vocant: ideo sic nuncupati, quod parvis subtilibusque spiculis inferant mortem.' Tertullianus in Scorpiaco lib. I. 'Bellicam machinam, et retractu tela vegetantem de scorpio nominant. Id spiculum et fistula est, patula tenuitate in vulnus, et virus, qua figit, effundit.' Veneno itaque spiculum tinctum fuisse innuit. Erant autem hæ machinæ, et pro ratione tela, majores minoresve, ut ex Cæsare et Hirtio de Bello Africano, Livio lib. XXVI. Polybio in obsidione Syracusarum, Vitruvio lib. I. c. 5. et lib. X. c. 1. liquet. Ita vero vocabantur, ut Heroni placuit, vel quod forma hujus machinæ scorpium referret, vel quod uti scorpii caudæ ictu, ita tela, quæ et scorpii vocantur, spiculis parvis mortem afferrent. A sparsione tamen telorum dici scorpio potuit: σκορπίζειν enim Græcis denotat 'spargere.' Ammianus Marcellinus lib. XXIII. scorpionem cum onagro confundit, quod longe aliam machinam fuisse constat, nisi pro temporum diversitate etiam

nomina mutata fuerint.

Sibyna] Ita recte emendat Turnebus. vulgo legebatur *sibones*. Hesychius, *Σιβύνη, ὅπλον δόρατι παραπλήσιον.* Festus : 'Sibynam appellant Illyrici telum venabuli simile.' Ennius, 'Illyrici restant sibynis telisque fodentes.'

Sicilices] Ita habetur in Badiana editione, sicuti Turnebus quoque emendat. Vulgo legebatur, *silices*. Erant autem hastæ spiculis latis præditæ. Festus hunc Ennii versum citat, 'Incedit veles vulgo sicilicibus latis.' Ad quem locum ita Scaliger : 'Glossarium, Sicila, *σμίλα χαρτοτόμος, ἀρβήλιον*. Sicilum *ξυρὸν σκυτέως*. Est vox magnæ Græciæ : eo nomine intelligebant, quicquid secandi vim habet. Inde Sicilia dicta, quia ab Italia absecta. Inde sicilire prata.' Utroque igitur modo legi potest, vel *sicilices*, vel *siciles*, ut quædam editiones habent.

Veruta] Festus : 'Veruta, pila dicuntur, quæ veluti verna habent præfixa.' Meminerunt Livius, Silius, Plinius, Ammianus, alii. Plauto quoque in Bacchide Act. IV. Scena 8. 'Verniна' dicitur. Habebat spiculum tenue et oblongum, quibus adversarios perforabant. Græcis *σαυνία* appellantur. Vide Lipsium lib. IV. Poliorcet. cap. 4.

Spatæ] Isidorus dicit esse gladium ab utraque parte acutum. Diodorus lib. V. de Gallis, 'pro gladiis spathas gerunt prælongas ex catenis ferreis aut æneis ad dextrum latus dependentes.' Josephus tamen lib. I. Exeid. Romanam militiam Vespasiano imperante explicavit, et de duplici gladio ita loquitur : 'Pedites utrinque gladium gestant, longiorem quidem illum ad sinistrum latus : nam qui ad dextrum est, palmi fere duodecim digitorum mensum non excedit.' Vegetius lib. II. cap. 15. gladios majores 'spathas,' minores 'semispathas' appellat. Bullis quoque insignis erat baltheus. Sidonius Panegyr. ad Anthemium : 'bullis hostilibus asper Applicat a læva fulgentem balteus ensem.' Tales ostenduntur apud nos Comitum Hollandiæ icones : nam 'spatha' vox Gallica est et nostras. Vulgo ligo nobis *spade* dicitur, sed veteri Teutonica lingua etiam gladium prælongum denotat.

Clunaculæ] Aliter, *climaculæ*. Sed recte Turnebus *clunaculum* emendavit. Festus scribit ita 'cultrum sanguinarium dictum' (quo nimirum lanii et popæ ad jugulanda pecora assiduo utebantur) 'vel quia clunes hostiarum dividit, vel quia ad clunes dependet.' Pro *sanguinarium* legit Scaliger *sagi-narium*.

§ 2 *In tragœdia*, *&c.*] Varro sub finem lib. VI. eandem tragœdiam, sed *Esionam*, eundemque hunc locum citat, sed paucula desunt, quæ hic ex Gellio restitui possunt.

§ 3 *Gauli*] Festus : 'Gaulus genus navigii pene rotundum.' Hesychius : *Γαῦλοι, τὰ ποιμενικὰ τοῦ γάλακτος ἀγγεῖα, καὶ τὰ φοινικὰ πλοῖα.* Idem Hesychius, Pollux, et Suidas inter vasa reponunt ; Plautus in Rudente Act. V. Sc. 2. inter pocula. Varinus prædatorii navigii speciem esse dicit, quæ et liburnica vocatur. Dixi ex Hesychio Phœnicia navigia ita appellari. Hinc Callimachus poëta, *Κυπρόθι Σιδόνιός με κατήγαγεν ἐνθάδε γαῦλος.* Utique Hebræis גלה lecythus est, vel ut Judæi docent, erat vas amplum concavum et rotundum in formam lenticularem. Vide Zachar. IV. vs. 2. et 3. גלה sive *gole* etiam 'discedentem in aliam regionem,' 'vagum' denotat. Vide 2 Sam. XV. vs. 14. Hinc navis dici potuit, quæ maria sulcat, in alias regiones discedit, vel etiam quod per aquas vagetur. Etiam גל et Chaldæis, גלה aquarum scaturiginem denotat.

Corbitæ] Festus : 'Corbitæ dicuntur naves onerariæ grandes et tardæ, quod in malo earum summo pro signo

carbes solerent suspendere.' Hoc itaque illarum navium erat *παράσημον*. vulgo male *corvita* legitur facili mutatione literarum. Ita in Pandectis Florentinis *veneficium* pro *beneficio* legitur.

Caudiceæ] Intelligit caudicarias naves, quæ per Tiberim ex antiqua consuetudine commeatus subvehebant, dictæ a plurium tabularum contextu, quæ caudices vel codices appellabantur. Vide Senecam de Brev. vitæ c. 23. Festum et Nonium.

Longæ] Ante longarum navium usum rotundis utebantur. Ideoque et pluribus nomina a rotundis vasis imposita, quales erant *γαῦλοι*, *κάνθαροι*, *κύμβαι*, *κελέβαι*, et alia id genus. Prima navis longa, ut plerique volunt, ab Jasone inventa. Vide Plinium lib. VII. c. 56. et Herodotum lib. I. hæc erat *πεντηκόντορος*, quinquaginta enim remiges, viginti quinque ab utraque parte habuit. Eadem erat *μονήρης*, sive *μονόκροτος*, sive uniremis. Hinc biremes, triremes, atque ita porro fabricatæ, quæ Græcis *διήρεις*, vel *δίκροτοι*, *τριήρεις* dicuntur, quæ nimirum duplici, vel triplici remorum ordine navigabant. Vide Salm. ad Jus Att. et Rom. p. 657. et seqq.

Hippagines] Naves, teste Festo, 'quibus equi vehuntur, quas Græci *ἱππαγωγοὺς* dicunt,' Livius quoque easdem 'hippagogas naves' appellavit.

Cercuri] Naves Asiaticæ prægrandes ita dicuntur, vel a Corcyra, quæ etiam *Κερκύρα* dicitur, quod Corcyreorum illud inventum crederetur, vel quod caudata et longa admodum navis esset. *Κέρκος* enim Græcis caudam denotat. Utique etiam *κερκοῦρος* appellatur: *κέρκος* autem et *οὐρὰ* utrunque caudam denotat. Etiam Syriaca lingua retinuit *Carcura*. קירק Syris trabem, tignum denotat, *δοκὸν* interpretantur LXX. *Δόκωσις* autem Hesychio contignatio: hinc ex trabibus et tignis compaginata navis geminata syllaba *carcura* forsan dicitur. Syri etiam aliis vocabulis barbaris in Novo Testamento utuntur. Potius itaque dicendum Syros a Græcis mutuatos esse קרקורה Pro *σκάφη* sumitur Act. XXVII. vss. 16. 30. et 32.

Celoces] Sunt navigia brevia, dicta a celeritudine, ut voluit Nonius. Sed potius a Græco *κέλητες* derivatur. Quorum meminit Thucydides lib. I. et IV. Polybius lib. V. aliique.

Celetes] *Κέλητες*, vel *κελήτια*. meminit Pollux, Xenophon, Appianus.

Lembi] Lembus est exigua navis piscatoria. *λέμβος* apud Hesychium exigui navigii genus: quod apud Livium et Polybium etiam ad bellicos usus destinatum erat.

Oriæ] Oria navicula piscatoria, ut docent Nonius et Fulgentius. Alii legunt *horia*. Plinio in Epist. 'Orariæ' naves dicuntur ab oris legendis. Vett. Editt. legunt *oxiæ* vel *ὠκεῖαι*.

Lenunculi] Lenis genus vasis, sicut Græcis *ληνὸς* 'lacus torcularis.' Hinc Bacchus *Ληναῖος* dicitur. Ab hujus similitudine etiam 'lenis' navigii genus apud Martialem: et hinc diminutive lenunculus. Male hic vulgo legitur, *remunculi*, vel juxta Vet. Ed. *remiculi*.

Actuariæ] Omnes simplices sive *μονήρεις* naves quæ infra longarum magnitudinem erant, et *πεντηκοντόρων*, 'actuariæ' vocabantur, id est, *μονήρεις*, vel *ἐπίκωποι*, ut *τριακόντοροι*, *εἰκόσοροι*, et quæcunque remis agerentur: nam inde appellatæ. Actus est *ἐλασία*. Agere quippe est *ἐλαύνειν*, quod proprie dicitur de navigio, quod remis agitur. Minimæ longarum fuere *πεντηκόντοροι*, ac maximæ actuariarum *τριακόντοροι*. Quæ citra *εἰκοσόρους*, quæ vicenis remis agebantur, omnes minores 'actuariæ' a numero scalmorum vocari consueverant, usque ad *δίκωπον*, quæ ab uno remige duobus simul remis agebatur. Distinguuntur quoque 'actuariæ' ab

'onerariis,' quod hæ præcipue apud Romanos remis carerent. Nam Græcanicæ ὁλκάδες ut plurimum actuariæ fuerunt. *Salmas. ad Jus Att. et Rom. p. 727. et seqq.*

'Επικώπους] Id est, 'remigio instructas.' Ita emendat Salmasius De Jure Attico p. 788. Apud Plutarchum et Thucydidem navis κωπήρης occurrit, quod nomen a remis quoque appellatur. Vett. Editiones habent, ἱστόποδας, id est, 'quæ velo ferebantur.' Brodæus legit, πρόπλους. Utitur hac voce quoque Thucydides lib. VI. pro navi quæ præmittitur, sicuti ipsa vox indicat. Mentio quoque ejus apud Xenoph. lib. v. 'Ελλην. et Pollucem Grammaticum.

'Επιβατίδας] Ita emendat Salmasius. Vett. Editt. ἐπιπαρίδας. Turnebus legit ἐπακτρίδες, quæ erant naviculæ piscatoriæ, quæ et ἁλιάδες Hesychio dicuntur. ἐπακτρεῖς eidem piscatores et venatores dicuntur. Nonnulli, teste Gyraldo, legerunt ἐπιπαραλίους, quod scilicet propter littora agantur. Annotatum quoque invenio legi, ἐπακτροκέλητες βαρεῖς. ἐπακτροκέλης Hesychio εἶδος πλοίου. nimirum ex celete et epactride compositum. 'Επιβατίδας vectorias, vel conductitias appellare quis posset. ἐπιβάτης enim est qui sua vel conductitia nave utitur. ἐπίβαθρον, 'naulum' apud Homerum 'Οδ. ο. ἐπιβατηγοὶ dicuntur in lib. I. § 12. D. de Exercit. Act. Ubi JC. ita loquitur: 'quædam enim naves onerariæ, quædam, ut ipsi dicunt, ἐπιβατηγοὶ sunt. Et plerosque mandare scio ut vectores recipiant: et sic certa regione et certo mari negotietur, ut eæ sunt naves, quæ Brundusium a Cassiopa' (est ille portus Epiri Straboni lib. VII. et Ptolemæo) 'vel a Dyrrachio vectores trajiciunt ad onera inhabiles.' Emendat autem hic Salmasius ἐπιβατίδας, pro ἐπακτρίδας (quid si ἐπακτίδας quis legat, quæ et πόρθμεις vel πορθμεῖα dicuntur? Atque hæ erant κωπῆρεις, et per consequens actuariæ. Hesychius: πορθμεὺς κωπηλάτης), quia ἐπακτρίδες significant naves piscatorias, quæ proprie inter actuarias non recensentur. Turnebi tamen lectio in totum rejicienda non est, cum a Vett. Codd. minus declinet. Neque semper in illis navigiis accurate proprietas nominum servatur.

Prosumiæ] Festus: 'Prosumia genus navigii speculatorium parvum.' Scaliger putat Antiquis fuisse *Protumiam*, pro *portumiam*, a Græco πορθμεῖον. Isidorus utique 'portemiam genus Syriacæ naviculæ' fuisse dicit, 'latam et sine carina.' Vossius dictam putat, quod ante sumerentur speculandi ergo.

Geseoretæ] Scribit Sipontinus prosumiam a Brutiis inventam fuisse, quæ alio nomine geseoreta appellatur. Turnebus legit *gestoriæ*. Ut enim a Plauto in Mercatore sc. 1. dicitur 'navis geraria;' 'gestoria' quoque a gerendo nomen habebit, ut 'vectoria' a 'vehendo.' Vide illum lib. XIX. Adv. cap. ult.

Horiolæ] Parvæ horiæ, vel, ut alii legunt, *oriæ*.

Stlatæ] Stlata erat navis piratica. Caper de Orthographia: 'Stlataris sine litera *c* scribendum est, a stlata rate piratica.' In antiquo lexico scriptum extat, stlata πειρατικοῦ σκάφους εἶδος. Turneb. l. XIX. Adversar. c. ult. *Stlata* juxta Festum ἀρχαϊκῶς pro *lata*. Ejus hæc sunt verba: 'Stlata genus navigii latum magis quam altum, et a latitudine sic appellatum, sed ea consuetudine, quam stlocum pro locum, et stlitem pro litem dicebant.' Vett. Editt. hic legunt *cattæ*. Quarum nulla, quod sciam, apud Veteres mentio: nam catti sequioris ævi machinæ bellicæ erant, quarum meminit Vegetius lib. IV. c. 15. ubi pro *causias* quidam legunt *cattos*.

Scaphæ] Naviculæ, quæ alias majores sequuntur, dictæ a concavitate

alvei, qui rotundus est. Itaque et alia concava ita dicuntur, ἀπὸ τοῦ σκάπτειν, id est, 'excavando.' Athenæus ideo lib. IV. scaphia inter vasa potoria numerat: vas concavum apud Plutarchum in Numa ita quoque appellatur. Nimirum a vasis naves complures nomen acceperunt.

Pontones] Genus Gallicarum navium esse dicit Julius Cæsar lib. III. de Bell. Gall. Erant autem naves trajiciendis fluminibus idoneæ, 'tardæ et graves, quæ non nisi remigio moveri poterant,' ut loquitur Isidorus. Belgæ hodie *ponten* adhuc appellant. Quidam navigium tabulatam interpretantur conjunctum duobus lintribus, quo putant referri debere Ausonii versum, 'Lintribus in geminis constratus ponto sit, an pons?' unde apparet pontonem dictum a ponte, quod in trajiciendo pontis instar esset.

Acatiæ] Vulgo *Nuctuciæ*, forsan quod essent noctilucæ. Nonnemo *Naxiurgæ* a Naxo insula. Turnebus emendat *acatia*. Cujus navigii meminit quoque Plutarchus, qui eo nomine Cæsaris navem appellat, qua apud Pharum Alexandriæ enatavit. Suidas acacion ait esse genus piscatoriæ navis. Acation autem deminutivum est ab acatus, sive ἄκατος, de quo Ausonius, 'Acatis, phaselis, lintribus, stlatis, rate.' Procopius lib. III. forsan corrupte *Achatam* appellavit.

Hemioliæ] Aliter, *mediæ* et *mædiæ*. 'Midion' quoque navem in 'Myoparo' appellat Festus cum inquit: 'Myoparo genus navigii ex duobus dissimilibus formatum. Nam et midion et paron per se sunt.' Nisi hic pro *midion*, *myon* legendum sit. Turnebus legit, *hemioliæ*. Hesychius, Ἡμιολία, ἡ δίκροτος ναῦς, τὸ ἥμισυ τοῦ κεφαλαίου. Et mox addit, ἡμιόλιον, πλοῖον μικρόν. Occurrit quoque hæc vox apud Polybium et Appianum. Piraticam esse navem scribit Suidas. Sed quare hæ naves hemioliæ dicuntur? Hemiolius Mathematicis est ea proportio quæ Latinis sesquialtera vocatur. Hic numerus totum ejusque dimidium comprehendit. Ut si numerus senarius sit totum, hemiolius erit novenarius. Hinc hemioliæ dictæ naves. Sed cum qua navi comparatæ? Putat Salmasius cum εἰκοσόρῳ, quæ maxime usitata, cujus ἡμιολία fuerit τριακόντορος, quæ ita a numero remorum appellata: quia tricenarius numerus ἡμιόλιος est vicenarii. Vide Salmas. ad Jus Att. et Rom. p. 702. et seqq.

Phaseli] Quidam phaselum navem esse oblongam scribunt, quali stagnante Nilo Ægyptii utebantur. Straboni et Appiano navigii genus est, mistam habens formam ex oneraria et longa triremi, quod tam remis, quam velis agi poterat. Unde Catullus: 'Phaselus ille, quem videtis hospites, Ait fuisse navium celerrimus, Neque ullius natantis impetum trabis Nequisse præterire, sive palmulis Opus foret volare, sive linteo.' Navigium hoc esse Campanum scribit Nonius.

Parones] Hos dictos scribit Suidas ab insula Paro, cui Interpres Aristophanis astipulatur. Quid si Gallica vel potius Germanica sit vox? Nam Parones sive Varones a navigando dictos vetus Lexicon Belgicum testatur. *Vaeren* enim navigare. 'Paro' autem, teste Isidoro, erat navis piratica.

Myoparones] Turnebus dictas putat a Myunte urbe maritima Ioniæ, et Paro insula. Scaliger μυῶνες dictas existimat a forma, quod essent oblongæ et angustæ. Ita myobarbus erat angustus et oblongus Liberi patris cantharus. Mures enim et mustellæ longo corpore sunt. Sed hæ tantum sunt conjecturæ. Navim piraticam esse scribit Nonius.

Lintres] Sunt naviculæ ad flumina trajicienda ex arbore excavatæ. Pli-

nius 'monoxylas lintres' vocavit.

Caupuli] Quidam legunt *capuli*, vel a forma capuli, vel a capiendo. Vett. Editt. habent *caupulica*. Isidorus: 'Lembus navicula brevis, quæ alia appellatione dicitur et cymba, et caupolus, et lintris.' Quod Lipsius observavit lib. I. Elect. cap. 7. Utitur quoque Hegesippus lib. II. ubi de Rheno ita loquitur: 'Itaque jam non copolis Germanorum, sed Romanorum liburnis impletur.' Turnebus hic legit *cydali*. Quod navigii nomen extat apud Pollucem.

Camaræ] Legebatur vulgo, *caupulica, mare placidæ*. Ultima syllaba in *caupulica* referenda ad sequentem vocem hunc in modum *caupuli, camaræ, placidæ*. De camaris sive cameris (utroque enim modo scribitur) ita Tacitus lib. III. Histor. 'Quin et Barbari contemptius vagabantur, fabricatis repente navibus, quas cameras vocant, artis lateribus, lata alvo, sine vinculo æris aut ferri connexa, et tumido mari prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. Sic inter undas volvuntur pari utrinque prora et mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum et innoxium est.' 'Camara' proprie fornicem et testudinem ac hemisphærium denotat. Vide Vitruvium lib. VII. c. 3. Et forsan vox nostras, quia ita cubicula camerata vocamus. Ab hac curva imagine etiam naves nomen accepere. Strabo in descriptione oræ Bosphorianæ cum acatiis confundit.

Placidæ] Vulgo *mare placidæ*. Quam vocem putat primo quidem Turnebus Gellium ex verbis Sallustii lib. III. Hist. male intellecto accepisse. Locus ita se habet apud Nonium: 'Et forte in navigando cohors una grandi fasello vecta a cæteris deerravit, marique placido a duobus prædonum Myaparonibus circumventa.' Suspicatur itaque Turnebus pro *mari placido* Gellium legisse *mare placidam* pro navi, sed postmodum retractat, et librariorum vitio adscribit, emendatque *phylacides*. Idem dicit naves illas sui inventi et commenti esse a custodia navalis exercitus. φυλακίδος tamen νηὸς mentio apud Xenophontem, Diodorum, et Appianum.

Cydarum] *Cydali* et *cydari* mentio apud Hesychium.

Rataria] A ratibus nomen accepisse videntur. Erant autem tales juxta Festum 'tigna inter se colligata, quæ per aquam aguntur: quo quidem vocabulo interdum etiam naves significantur. Eodem nomine significarunt remos.' Varro IV. de L. L. 'Ratis dicta navis longa, propter remos, quod hi, cum per aquam sublati dextra et sinistra duas partes efficere videntur, rarescant.'

Catascopium] Exploratoriam sive speculatoriam navem intelligit. Plutarchus in Catone vocat κατασκοπικὸν πλοῖον. Catascopum vocat Hirtius de Bello Afric. Isidorus l. XIX. cap. 1. 'Scapha, quæ κατάσκοπος, navigium quod speculatorium dicitur.'

CAP. XXVI. *Asinio Pollioni*] Vide lib. I. cap. 22. Hic librum scripsit quo Sallustii scripta reprehendit. Hujus vitam lege apud Vossium de Historicis Latinis lib. I. c. 17. Hujus nomini princeps poëtarum Virgilius Eclogam IV. inscripsit.

Et quibusdam aliis] Suetonius de Lenæo Grammatico scribit: 'Tanto amore erga patroni memoriam extitit, ut Sallustium Historicum, quod eum' (Pompeium) 'oris improbi, animo inverecundo scripsisset, acerbissima Satyra laceraverit, lastaurum et lurconem et nebulonem popinonemque appellans, et vita scriptisque monstrosum, præterea priscorum, Catonisque verborum ineruditissimum furem.' Audi quoque de Livio Annæum Senecam: 'Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam, et tanquam

translatam, et tanquam corruptam, dum transferretur, objiceret Sallustio. Nec amore Thucydidis facit, ut illum præferat; sed laudat quem non timet: et facilius putat posse a se Sallustium vinci, si ante a Thucydide vincatur.' Vide quoque Senecam Epist. 114. et Gellium nostrum lib. I. cap. 15. et lib. IV. cap. 15.

Transmissumque] Trajectum. Ita Cæsar lib. V. quoque usurpavit. Cicero 'transmissionis' vocabulo utitur.

In Mauritania] Lipsius Epistol. Qu. lib. IV. legit *in Mauritaniam*, et præsidium relictum Carthagine Nova putat, non in Mauritania. Ex Plutarcho liquet de historia, qui narrat Sertorium cum tribus millibus militum confugisse Carthaginem Novam, atque ibi conscensis navibus in Mauritaniam trajecisse. Sed ad Sallustii sententiam vox requiritur. Vulgata in Agellio lectio concipitur, *furtim aut celeritate*. Quid si legamus *furtim abiit, celeritate vitare prælium in transgressu conatus* postrema voce inducta? Certe *avit* pro *abit* tralaticius error. Ita *Lipsius*.

Nactus obscuram noctem] Citatur hic quoque locus a Nonio, sed corrupto. Ita autem loquitur. 'Transgressus a pedum gradu proprie dicitur, sed auctoritas vetustati liberiorem usum loquendi dedit, ut Sallustius Histor. lib. I. et de his qui navigassent, et de ipsis navibus eo verbo uti voluit, in quibus gradus non sit desertio:' (scribendum juxta Mercerum *in quibus gradus non sit, de Sertorio*) 'Nactus obscuram noctem æstu secundo' (locus mutilus, atque ex Gellio restituendus) 'ac inde qui' (lege ex Gellio, *ac inde infra*) 'transgressus omnis recipit mons præceptus a Lusitanis.' Duo itaque exempla coaluerunt in unum, omissis aliquot vocibus.

Furtim aut celeritate] Quidam legunt, *furtivaque celeritate*. Achilles Statius, *furtim acceleri rate:* forsan *furtiva celoce*. Lipsius *furtim abiit*.

Recipit mons] In vulgatis fragmentis additur mons Ballera, quæ fuerit in Mauritania, si superiorem Lipsii lectionem admittamus, sin secus, Hispaniæ. Servius Ms. Fuldensis hunc montem *Belloiam* vocat, pro quo Putschius restituit *Belona*, cujus meminit Stephanus.

Præceptus] Antea captus, insessus. Ita invenit in Ms. Nonio Junius, ita in Buslid. Ms. Agellio Carrio. Eodemque modo Vett. Editt. atque inter eas princeps Veneta anni MCCCCLXXVII.

§ 3 *Tam angusti freti*] Hoc ostium maris mediterranei ubi maxime angustum est circiter LXX. stadiorum est juxta Strabonem lib. II.

§ 4 *Lucretius*] Citat hunc quoque locum Nonius ex Gellio. Extant versus lib. IV. vs. 25.

Arteria] Neutro genere dixit, cum tamen Græcis ἀρτηρία sit fœminini generis. Dicit autem Lucretius asperam arteriam asperiorem fieri clamore, id est, raucedinem comparari, dum nimio impetu vocis fauces cum arteria raduntur. Quinetiam exsiccatur nimiis clamoribus: arteriam enim asperam modice humidam esse oportet, ad vocem simul cum aliis organis formandam.

Earum aliæ] Citat hunc quoque locum Nonius.

CAP. XXVII. *Q. Fabius*] Livius lib. XXI. cap. 18. scribit post Saguntinam calamitatem missos Carthaginem legatos, inter quos princeps fuerit Q. Fabius, ad percunctandum, publicone consilio Annibal Saguntum oppugnasset. Post tergiversationem, 'Romanus,' ait Livius, 'sinu ex toga facto, hic, inquit, vobis bellum et pacem portamus; utrum placet sumite: sub hanc vocem haud minus ferociter, daret utrum vellet, succlamatum est. Et quum is iterum sinu effuso bellum dare dixisset, accipere se omnes responderunt, et quibus acciperent

animis, iisdem se gesturos.' Paulo aliter Florus lib. II. cap. 6. 'Tergiversantibus Pœnis dux legationis, Quæ, inquit, mora est? Fabius. In hoc ego sinu bellum pacemque porto, utrum eligitis? Succlamantibus bellum,' (in eo differt Livius a Floro,) 'Bellum igitur, inquit, accipite, et excusso in media curia togæ gremio, non sine horrore, quasi plane sinu bellum ferret, effudit.' Vide quoque Polybium lib. III. Appianum de Bello Hispan.

Hastam] Hasta post solennes ritus in agrum hostilem a Feciali emittebatur, atque hoc publici belli initium erat. Vide Dionysium Halyc. lib. II. et Livium lib. I. Servius ad lib. IX. Æneid. pag. Edit. Leid. 773. 'Cum' (Romani) 'volebant bellum indicere, Pater patratus, hoc est, princeps fecialium, proficiscebatur ad hostium fines, et præfatus quædam solemnia clara voce dicebat se bellum indicere propter certas causas, aut quia socios læserant, aut quia nec abrepta animalia, nec obnoxios redderent. Et hæc clarigatio dicebatur a claritate vocis. Post quam clarigationem, hasta in eorum finem missa, indicabatur jam pugnæ principium. Post tertium autem et tricesimum diem quam res repetissent ab hostibus, Feciales hastam mittebant.' Et postmodum: 'Varro in Caleno ita ait, Duces cum primum hostilem agrum introitum ierant, ominis causa prius hastam in eum agrum mittebant, ut castris locum caperent.'

Et caduceum] Græcis κηρύκειον dicitur, pacis et concordiæ indicium. Plin. lib. XXIX. cap. 3. 'Hic,' inquit, 'complexus anguium, et efferatorum concordia, causa videtur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentum circumdata effigie anguium fecerint.' De forma caducei ita loquitur Macrobius lib. I. Saturn. cap. 19. 'In Mercurio Solem coli etiam ex caduceo claret, quod Ægyptii in specie draconum maris et fœminæ conjunctorum figuraverunt Mercurio consecrandum. Hi dracones parte media voluminis sui invicem nodo, quem vocant Herculis, obligantur; primæque partes eorum reflexæ in circulum pressis osculis ambitum circuli jungunt: et postmodum caudæ revocantur ad capulum caducei; ornanturque alis ex eadem capuli parte nascentibus.' Vide et Servium ad VI. et VIII. Æneid. Proprie tamen caduceo utebantur exteræ gentes. Romanis verbenæ vel sagmina erant in usu. De quibus ita loquitur JC. Marcianus in l. VIII. ff. de Rer. Divis. 'Sunt autem sagmina quædam herbæ, quas Legati Populi Romani ferre solent, ne quis eos violaret, sicut Legati Græcorum ferunt ea quæ vocantur cerycia.' Videndus Plinius lib. XXII. c. 2. et Festus Pompeius in 'Sagmina.'

Duas tesserulas] De duabus tesseris paulo aliter narrat Pomponius JC. in l. II. § 37. de Orig. Jur. Ita autem loquitur: 'Deinde Q. Mucius,' (quidam *Fabium* legunt, sed nihil temere mutandum censet Andreas Alciatus Par. 4. c. 17.) 'quia ad Carthaginienses missus legatus, cum essent duæ tesseræ positæ, una pacis, altera belli, arbitrio sibi dato utram vellet referret Romam; utramque sustulit, et ait Carthaginienses petere debere utram mallent accipere.'

CAP. XXVIII. *De ætatum*] Quædam editt. habent *ætatium*. Ita et Velleius lib. II. loquitur. Ita 'civitatium,' 'hæreditatium,' 'facultatium,' apud probatos auctores atque etiam JC. in Digestis invenitur. Vide Vossium lib. II. de Anal. cap. 14.

C. Tubero] Vide lib. VI. c. 3. Singulæ classes habebant suas centurias seniorum et juniorum.

Quinque classes] Vide supra l. VII. c. 13.

Census faciendi gratia] Atque ita capita civium numerata, opesque æstimatæ, pro diversa opum uniuscu-

jusque et ætatis, et artium officiorumque ratione. Vide Livium et Dionysium Halycarnassæum l. 1.

Ab anno septimodecimo] Non minus. Ita affirmant, qui de Veteri militia inter Antiquos scripserunt. Vegetius tamen 'incipientem pubertatem ad delectum cogendam' scribit. Videtur tamen annum 17. intelligere: quia plena pubertas erat anno 18. ut JC. definiunt. Nisi præparationem ad militiam intelligat. Quia autem ambitio postea intervenit, ut quidam ante illud tempus militiæ adscriberentur, quo postmodum citius ad honores et tribunatus venirent, Gracchi lex postea cavit et interdixit, 'juniorem annis septem et decem militem non legi.' Vide Lipsium lib. I. de Mil. Rom. cap. 2. Apparet itaque minores 17. annis ante Gracchi legem aliquando militasse, forte sub bella Punica accisis patriæ rebus. Qua de re vide Liv. lib. XXV. et Plutarchum in Gracchis.

Ad annum quadragesimum sextum] Alii diserte annum quinquagesimum statuunt. Ita Seneca de Brev. vitæ cap. ult. et Fabius lib. IX. Inst. Livius l. XLII. Lipsius putat ita conciliari posse, si quis miles casu aut morbo stipendia sua non implevisset militem cogi potuisse usque ad annum quinquagesimum. Iste igitur quinquagesimus plene liberabat, sive facta stipendia, sive infecta. Notabilis quoque locus Macrobii lib. I. cap. 6. in Somn. Scip. 'Nonnullarum Rerumpublicarum is mos est, ut post sextam hebdomadem ad militiam nemo cogatur, in pluribus detur remissio post septimam.' Sexta hebdomas quadragesimus secundus annus est, et tangere Athenienses videtur: septima quadragesimus nonus, et ad Romanos pertinet. Ita Lipsius de Militia Rom. lib. I. c. 2. Censorinus de Die Natali cap. 14. ex Varrone dicit, 'in tertio gradu qui erant' (in quinque enim gradus ætatem dividit) 'usque 45. annos juvenes appellatos, eo quod Remp. in re militari possunt juvare.'

Pueritiæ, juventæ, &c.] De Ætatis gradibus juxta Varronem, Hippocratem, Solonem, Staseam Peripateticum, vide Censorinum c. 14. et Pollucem lib. II.

CAP. XXIX. *Atque particula*] Eadem ex Gellio Nonius scribit.

Atque atque] Nonius interpretatur, 'festine,' 'intrepidanter.'

§ 2 *Atque illum*] Servius quoque exponit, 'statim.' Versus hi extant lib. I. Georg. vs. 200. et seqq. Ita in legibus XII. tabularum, SI. IN. IUS. VOCET. ATQUE. EAT. Quod idem est, atque si lex dicat, 'Si quis alterum in jus vocat, atque vocatus vocantem statim sequitur.'

LIBER XI.

CAP. I. *Timæus*] Scripsit hic Ἰταλικὰ καὶ Σικελικὰ libris 8. Item de Romanorum bello cum Pyrrho commentarium edidit. Laudat eum Cicero libro de Oratore: 'Post,' inquit, 'Callisthenem Timæus longe eruditissimus, et rerum copia, et sententiarum varietate, et ipsa compositione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad scribendum attulit.' Timæum tamen parum fidei mereri testatur Polybius lib. XII. Immodicum fuisse in reprehensione aliorum Diodorus Siculus lib. V. osten-

dit, et dum in eo totus est, sterilem in dicendo fieri commemorat Longinus περὶ ὕψους. Vide Vossium de Histor. Græc. lib. I. cap. 12.

Ἰταλοὶ *vocitati sunt*] Varro de Re Rustica lib. II. cap. 5. 'Nam bos in pecuaria maxima debet esse auctoritate: præsertim in Italia; quæ a bubus nomen habere sit existimata. Græcia enim antiqua, ut scribit Timæus, tauros vocabat ἰταλούς. A quorum multitudine et pulchritudine et fœtu vitulorum Italiam dixerunt.' Ita et Festus: 'Italia dicta quod magnos Italos, hoc est, boves habeat. Vituli enim itali sunt dicti.' Hesychius ἰταλὸν taurum interpretatur, sicut et Columella in Præfatione lib. VI. Alii ab Italo rege vel duce nomen accepisse referunt, inter quos Aristoteles Πολιτειῶν lib. VII. c. 10. Dionysius Halycarnasseus lib. I. Thucydides lib. VI.

Bucetaque] Sunt loca, ubi boves pascuntur, et armenta. Alii tamen legunt, *bucera*, quod denotat 'armenta,' 'cornutos boves.' Quod non est rejiciendum, quia sequitur, 'gigni pascique.' Vide tamen Scaligerum ad Varronem p. 184.

§ 2 *Duarum ovium, boum triginta*] Festus: 'Peculatus furtum publicum dici cœptus est a pecore, quia ab eo initium ejus cœpit; siquidem ante æs aut argentum signatum ob delicta pœna gravissima erat duarum ovium et triginta boum. Eam legem' (vel, *ea lege*) 'sanxerunt T. Menenius Lanatus et Sestius Capitolinus Consules.'

Lege Ateria] Aliter etiam in Vett. Editt. corrupte, *Aterina*. Hanc legem tulere Sp. Tarpeius Montanus Capitolinus, et A. Aterius Coss. anno ab U. C. 298. Aterii nomen corruptum apud Plinium lib. VII. c. 28. et Dionysium qui *A. Terminium* vocat. Diodorus Ἀστήριον pro Ἀτήριον. *Aterium* habet Capitolinus lapis. Hac lege cautum ut omnibus magistratibus mulctæ indicendæ jus esset, cum antea solis Consulibus id liceret: ita tamen ne vel duas oves, vel triginta boves excederet, bos autem centusse, ovis decusse æstimaretur. Vide Dionysium Halycarnasseum, qui tamen triginta oves et duos boves enumerat. Secus atque apud Gellium et Festum habetur: nisi hic transpositio facta. Dionysius quoque in Coss. nomine a Festo abit, sicut et Livius lib. IV. Plutarchus in Publicola dicit, multam fuisse quinque boum, et duarum pecudum: sed hæc non fuisse summa multa videtur: contumacibus tantum qui non paruissent Coss. constituta. Hæc lex quoque Tarpeia ab altero Consule vocabatur.

Æris deni, &c.] Festus: 'Quæ pecudes, postquam ære signato uti cœpit Populus Rom. Tarpeia lege cautum fuit, ut bos centussibus, ovis decussibus æstimarentur.'

§ 3 *Oves genere virili*] Ita et Nonius ex Varrone Rerum Humanarum lib. XXIII. duo exempla adfert. Ultimum ex Gellio, qui idem citat, desumptum videtur. Quinetiam si mulcta indicta esset boum oviumque, oves semper præponebantur teste Plinio lib. XVIII. cap. 3. Vide et lib. XXXIII. cap. 1.

§ 4 *Non Latinum sed Sabinum*] Alibi tamen lib. IV. de L. L. 'singulas appellatas esse multas' dicit, 'quod olim unum dicebant multa. Itaque cum in dolium aut culeum unum addunt rustici, dicunt etiam nunc multa.' Verum Scaliger 'multa' ibi interpretatur 'numera;' idemque voluit multare proprie in auctionibus esse τὸ πληστηριάζειν. Sed dubito an hæc vera sint. *Multa* vel *mulcta* pœna videtur esse, quæ a re rustica originem accepit, quod pœnæ loco mensura vel vas emulcti lactis solveretur. Atque hinc ad pœnas postmodum pecuniarias translatum arbitror. Vel 'mulcta' dicta, quod ea

invitis extorqueatur, emulgeaturque.

Samnitium, qui sunt a Sabinis orti] Idem Varro refert de L. L. lib. VI. et Strabo lib. V. ita loquitur: 'Sabinorum antiquissima est gens, et indigena: ab his originem duxere Samnites.'

§ 5 *In exercitu multa fieret*] Si multam non solverent milites, pignus capiebant tribuni, et dicebatur juxta Festum 'Censio hastaria.' Privabatur parte armorum miles, eaque pecunia debebat luere. Vide Lipsium lib. V. De Mil. Rom. cap. 18.

CAP. II. *Eligans homo*] Ita Cicero Clodium notat: 'Tu elegans, tu solus urbanus, quem decet muliebris ornatus, quem incessus psaltriæ; qui levare vultum, qui mollire vocem potes.'

Carmen de moribus] Effatum, de moribus emendandis prosa scriptum, ut liquet. Præcepta et edicta legum et sanctionum carmina quoque vocabantur. Hinc Liv. 'Lex horrendi carminis erat.'

Irritus] Homo nauci, inutilis. Legitur quoque *inritus*, sicut etiam in veteribus monumentis invenitur.

Dignabatur] Dignus habebatur: passive.

Cujus eligantia erat moderatissima] Ita Cornelius Nepos de Attico loquitur: 'Elegans, non magnificus, splendidus, non sumtuosus, omni diligentia munditiem, non affluentiam affectabat.'

M. Tullius] Extat ille locus in libro de Claris Oratoribus, sive Bruto pag. 138. Ed. Leid.

L. Crasso et Q. Scævola] Quorum egregiam comparationem habes in eodem libro.

Parcissimus elegantium] Id est, qui inter elegantes minimum est elegans et proxime ad parcos accedit. *Bad.*

Parcorum elegantissimus] Qui minimum parcus, proxime ad elegantes accedit.

§ 2 *Equos carius quam coquos emebant*] Plinius lib. IX. in contumeliam Rom. juventutis inquit: 'coquos carius emunt quam equos.'

Poëticæ artis honos non erat] Quippe illa principio in Urbe contemptui habita. Quocirca minime mirari oportet, si M. Fulvio Nobiliori vitio datum est, quod is Consul cum esset in Ætoliam provinciam Q. Ennium secum duxisset. Factum tamen est, ut paulo post principes etiam viri, aucto imperio, domi forisque pace adepta, ad hanc studiorum partem animum inclinarint, summoque cultu atque honore illos habuerint, qui carmine absolvendo viderentur admodum excellere. Ita Crinitus in Præfatione libri de Poëtis, qui videndus est.

Ad convivia applicabat] Male Barthius legit *convicia*. Vide Casaubonum ad Theophrasti characterem περὶ κολακείας.

Grassator vocabatur] 'Grassari,' juxta Festum, 'Antiquis erat adulari.' Ideo nimirum quod parasiti et adulatores grassentur per plateas ad captandam alienam mensam. Quam artem famelici quidam Poëtæ non negligebant, divinamque scientiam prostituebant.

CAP. III. *Ab arbitriis*] Fuit enim Gellius lectus inter judices. Arbitri autem et judices quomodo differant, videndi JCC. libri. Festo 'arbitrium' dicitur 'sententia, quæ ab arbitro dicitur.' Arbitrium quoque ponitur pro arbitri judicisque officio circa ea quæ in judicio versantur, formulaque non continentur. Ita 'arbitrium judicis' in l. XXIV. § pen. et ult. D. Solut. matrim. aliisque legibus dicitur. Proprie 'arbiter' Veteribus tanquam inspector, 'arbitrium' inspectio dicebatur. Hinc 'arbitrium' pro arbitrorum sententia ponitur.

In Prænestino recessu] Quo propter aëris temperiem æstivo tempore secedere soliti. Horatius l. III. Carm.

Oda 4. 'seu mihi frigidum Præneste, seu Tibur supinum, Seu liquidæ placuere Baiæ.' Prænestem 'gelidam' quoque appellavit Juvenalis Sat. III.

§ 2 *Pro collegio*] Ex sententia et utilitate collegii.

Pro testimonio] Loco testimonii.

Pro castris] Vel ante castra, vel pro defensione castrorum.

Pro agro Illyrio] In favorem Illyriorum causæ, et defensionem.

Pro agro Illyrio] Vett. Editt. legunt *pro pago Illyrico.* Utique Plinius 'pagum' non semel sumit pro magna gente. Itaque præter vulgarem significationem, qua *κώμην*, seu vicum denotat, etiam sumitur de regione tota aut præfectura. Glossæ: Pagus, *τοπαρχία, χώρα, νόμος.*

Pro æde Castoris] Ante ædem Castoris.

Pro rostris] Vel in conspectu rostrorum, vel in ipso suggesto, quod ex rostris navium Antiatium in foro juxta curiam Hostiliam extructum erat, in quo magistratus jus dicebant, leges ferebant, concionesque habebant ad Populum.

Pro tribunali] Coram vel in tribunali.

Pro concione] In conspectu populi convocati ad audiendam orationem.

Pro potestate] Juxta potestatem aut ex officio ejus.

CAP. IV. *Τὸ δ' ἀξίωμα, &c.*] Hos versus ita reddit Interpres, quisquis ille est, Græcorum vocabulorum Gellii, 'Auctoritas vero, etsi male dicat, tua Persuadebit. Nam ab inexistimatis proficiscens oratio Et ab existimatis eadem haudquaquam tantundem valet.' Hac versione tanquam Gellii (quod miror) utitur Salmasius ad Historiam Augustam p. 300. Versiones illæ antiquis editionibus inseruntur, sed nihil minus quam Gellianæ sunt. Extant hi versus in tragœdia Euripidis Hecuba vs. 293. et seqq.

'Αδοξούντων καὶ δοκούντων] *'Αδοξούντων* interpretatur Scholiastes, *ἀτίμων*, id est, 'non honoratorum,' *δοκούντων, ἐνδόξων καὶ ἐντίμων*, id est, 'celebrium, honoratorum.'

Neque omnes ignobiles] Per 'ignobiles' Ennius obscuros intellexisse videtur, per 'opulentos' splendidos, illustres, quia illi ut plurimum rerum potiuntur, illustresque habentur.

Εὐδοξοῦσι] 'In bona existimatione sunt.'

CAP. V. *Quos Pyrrhonios philosophos vocamus*] Vide Diogenem Laërtium in Vita Pyrrhonis, Sextum Empiricum, Hesychium Illustrium, Lucianum in Auctione Vitarum.

Nihil enim decernunt] Diogenes Laërtius in vita Pyrrhonis: *Διετέλουν δὲ οἱ Σκεπτικοὶ τὰ τῶν αἱρέσεων δόγματα πάντα ἀνατρέποντες, αὐτοὶ δὲ οὐδὲν ἀποφαίνοντες δογματικῶς. ἕως δὲ τοῦ προφέρεσθαι τὰ τῶν ἄλλων, καὶ διηγεῖσθαι, μηδὲν ὁρίζοντες, μηδ' αὐτὸ τοῦτο. ὥστε καὶ τὸ μὴ ὁρίζειν ἀνῄρουν, λέγοντες, οἷον, οὐδὲν ὁρίζομεν (ἐπεὶ ὥριζον ἄν) προσφερόμεθα δὲ (φασὶ) τὰς ἀποφάσεις εἰς μήνυσιν τῆς ἀπροπτωσίας. ὡς εἰ καὶ νεύσαντας τοῦτο, ἐνεδέχετο δηλῶσαι. διὰ τῆς οὖν, οὐδὲν ὁρίζομεν, φωνῆς, τὸ τῆς ἀῤῥεψίας πάθος δηλοῦται.* Id est, 'Sceptici igitur in eo perseverabant, ut omnia sectarum dogmata everterent, ipsi autem nihil dogmatice proferrent, adeo quidem ut aliorum dogmata proferrent, explicarentque, nihil ipsi definientes, et ne illud ipsum quidem. Ipsum itaque illud, nihil definire, tollebant, dicentes quod nihil definirent. Alioqui enim definirent. Sed enuntiationes, inquiunt, producimus, ut indicemus nos a priori lapsu immunes esse. Ita ut hoc innuentes, declarare contingeret. Per illam itaque enunciationem, (nihil definimus) affectus inclinationis in nullam partem denotatur.' Sexti quoque Empirici Pyrrhon. Hypotypos. I. 23. *ὁρίζειν δὲ εἶναι νομίζομεν*, &c. id est, 'Definire esse putamus, non simpli-

citer dicere aliquid, sed rem incertam pronuntiare cum assensu. Ita enim nihil definire Scepticus forsitan reperietur, ne hoc quidem, NIHIL DEFINIO. Non enim est dogmatica opinio, id est, quod incertæ rei assentiamur, sed vox nostræ affectionis index. Cum ergo dicit Scepticus, NIHIL DEFINIO, hoc dicit, ego nunc ita affectus sum, ut nihil eorum, quæ sub hanc quæstionem cadunt, ponam dogmatice aut tollam. Hoc autem ait dicens quid sibi appareat de rebus præpositis, non enunciative cum persuasione pronuntians, sed actionem suam exprimens.'

Ne videre quoque plane quicquam] Talem quoque sententiam fuisse Empedoclis scribit M. Tullius in Lucullo: 'Et tamen isti Physici raro admodum cum hærent aliquo loco exclamant, quasi mente concitati; Empedocles quidem ut interdum mihi furere videatur; abstrusa esse omnia, nihil nos sentire, nihil cernere, nihil omnino quale sit posse reperire.'

Insistunt] Translatio sumpta a viatoribus, qui ubi ad bivium aliquod pervenerint, incerti, qua progrediantur, diu cunctantur et insistunt. *Ita Mosellanus.*

Οὐ μᾶλλον] Id est, 'Non magis hoc modo se habet, quam illo, vel neutro.' Hanc sententiam ita expressit Aristocles apud Eusebium lib. XIV. Præpar. Evang. *τὰ πράγματα ἐπίσης ἀδιάφορα, καὶ ἀστάθμητα καὶ ἀνέγκριτα· διὰ τοῦτο μήτε τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν, μήτε τὰς δόξας ἀληθεύειν, ἢ ψεύδεσθαι. διὰ τοῦτο οὖν μήτε πιστεύειν αὐταῖς δεῖν, ἀλλ' ἀδοξάστους, καὶ ἀκλινεῖς, καὶ ἀκραδάντους εἶναι, περὶ ἑνὸς ἑκάστου λέγοντας, ὅτι οὐ μᾶλλον ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ καὶ ἔστι, καὶ οὐκ ἔστιν, οὔτ' οὐκ ἔστιν.* id est, 'Res ex æquo indifferentes, incertas, injudicabiles. Propterea nec sensus nostros, nec rationes verum aut falsum dicere. Iccirco iis haud credi oportere. Sed opinationis expertes esse debere, et sine inclinatione, sine motione: de unaquaque re dicentes, non magis est, quam non est, item Est, Non est, Neque non est.' Dogmatici Scepticos stultos esse affirmabant. Videndus est Epictetus apud Arrianum lib. I. c. 5. et lib. II. cap. 20. In nullis rebus sensibus (quod fatuum erat) credidisse quidam affirmant, ita ut ne quidem a periculis sibi Pyrrho caveret, uti Laërtius scribit. Addit tamen idem: *Αἰνεσίδημος δέ φησι, φιλοσοφεῖν μὲν αὐτὸν κατὰ τὸν τῆς ἐποχῆς λόγον, μὴ μέντοι γε ἀπροοράτως ἕκαστα πράττειν.* id est, 'Ænesidemus vero dicit, eum quidem philosophatum juxta rationem assensus retentioni convenientem, non tamen imprudenter gessisse singula.' Quinetiam Pyrrhonii in omnibus tales non fuere, uti illos traducunt Dogmatici, sicuti liquet ex Laërtio. Audi ex illo Pyrrhoniorum sententiam: 'Nam et quod dies sit, quod sit generatio, quodque vivamus, et cætera in hunc modum, quæ in vita nostra manifesta sunt, scimus: cæterum in iis quæ Dogmatici asserunt, ea se ratione comprehendere dicentes, veluti de incertis neutiquam consentimus, solas vero passiones agnoscimus.'

Πυῤῥωνείων τρόπων] Id est, 'Pyrrhoniorum modorum.' Decem *τόπους* Pyrrhoniorum proposuit Laërtius. Quos et *τρόπους* appellabant. Sextus Empiricus Hypotyp. I. cap. 14. *Παραδίδονται τοίνυν συνήθως παρὰ τοῖς ἀρχαιοτέροις Σκεπτικοῖς τρόποι, δι' ὧν ἡ ἐποχὴ συνάγεσθαι δοκεῖ, δέκα τὸν ἀριθμὸν, οὓς καὶ λόγους καὶ τόπους συνωνύμους καλοῦσιν.* Favorinus itaque juxta decem *τρόπους* vel *τόπους* decem libros scripsit. Quos *λόγους* appellat Philostratus in ejus vita, eosque impense laudat. Pyrrhoniæ sectæ Favorinum valde addictum fuisse affirmat Galenus contra Academicos.

§ 2 *Utrique enim σκεπτικοὶ*] *Σκεπτικοὶ* quia post longam inquisitionem *ἐπέχουσι*, sive 'judicium suppendunt.' *ἐφεκτικοὶ ἐπέχοντες*, sive 'assensum

retinentes.' 'Απορητικοὶ, 'dubitantes.'

Φαντασίας] Imaginationes.

§ 3 *Τῶν πρός τι*] Relatorum.

§ 4 *Differre tamen inter sese*] Præter Gellianam, hanc quoque differentiam ponit Sextus, quod Arcesilas diceret ἐποχὴν esse bonam, assensionem malam, idque secundum naturam, Pyrrho *οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ φαινόμενον*. Academici quoque modestiores erant, et accuratiores. Cicero in Lucullo. 'Non enim sumus ii, quibus nihil verum esse videatur; sed qui veris falsa quædam adjuncta esse dicamus, tanta similitudine, ut nulla insit certa judicandi et discernendi nota.' Confunduntur itaque sæpe cum Pyrrhoniis, sicut et Pyrrhoniis Dogmatici falsa imposuerunt. Vide Clar. Hornium lib. III. cap. 20. Hist. Philos.

Academici] Vide Ciceronem in Quæstion. Acad. Augustinum l. VIII. de C. D. cap. 9. et 10. et ibi L. Vivem. Intelliguntur autem sectatores Novæ Academiæ.

Cap. VI. *Dejurant*] Vett. editiones, *dejerant*. Forsan per Herculem non jurabant fœminæ, quod muliebri fraude occisus, Castor et Pollux quod a viris interfecti. Vide Apollodorum in Biblioth. lib. VII.

Herculaneo sacrificio abstinent] Macrobius lib. I. Saturnal. cap. 12. 'Unde et mulieres in Italia sacro Herculis non licet interesse: quia Herculi, cum boves Geryonis per Italiæ agros duceret, sitienti respondit mulier, aquam se non posse præstare, quod feminarum Deæ celebrarentur dies, nec ex eo apparatu viros gustare fas esset: propter quod Hercules facturus sacrum detestatus est præsentiam feminarum, et Potitio ac Pinario sacrorum custodibus jussit, ne mulierem interesse permitterent.' Hinc Hercules apud Propertium lib. IV. 9. 'Maxima quæ gregibus devota est ara repertis, Ara per has, inquit, Maxima facta manus, Hæc nullis unquam pateat veneranda puellis, Herculis eximii ne sit inulta sitis.'

Aut mehercle] Vett. Editt. *mehercules*. Crebro tamen ita loquitur Apuleius, cum mulieres introducit loquentes.

§ 2 *Ex initiis Eleusiniis*] Id est, Mysteriis sive sacris Eleusiniis, quæ in honorem Cereris instituta. In quibus fœminæ solæ sacra faciebant. Initiabantur non promiscue omnes, sed innocentes. Lampridius in Alexandro: 'Jussitque quemadmodum in Eleusiniis sacris dicitur, ut nemo ingrediatur, nisi qui se innocentem noverit.' Ideo, ut innocentiam probaret, ingressus sacrarium M. Antoninus Philosophus, qui illis sacris ἐμυήθη, ut Dio loquitur, sive initiatus. Neque enim facile initiabantur. Hercules repulsam tulit teste Pausania.

Ædepol] Id est, Per ædem Pollucis. Etiam viri apud Comicos ita jurant.

Cap. VII. *Exculcatisque*] Antiquitate protritis, et quæ amplius in usu non sunt.

§ 2 'Οψιμαθίαν] Idem, quod hic Agellius, scribit Galenus lib. II. de differ. puls. Vide quæ notat Casaubonus ad Theophr. characteres.

Quo in loco cumque] Quocunque in loco. Tmesis hæc etiam usurpata Ciceroni, pro Sestio, 'Quod judicium cumque subierat.'

Apud præfectum urbi] Qui jura quoque civibus reddebat, cujus potestatem valde auxit Cæsar Augustus, ejusdemque auctoritas postea in immensum crevit. Vide Pomponium de Origine Juris.

Eructum] Vapidum, ab inusitato 'erugo,' quod derivatur a Græco, ἐρεύγομαι.

§ 3 *Requirente voltu*] Ambiguo, dubio.

Apludam] Plinius lib. XXVIII. c. 10. 'Milii et panici et sisamæ apludam vocant purgamenta; alii alliis

nominibus.' Festus: 'Apluda est genus minutissimæ paleæ frumenti, sive panici, de qua Nævius: Non hercle apluda est hodie, quam tu nequior. Sunt qui apludam sorbitionis liquidissimum putent genus; quod flatu dejiciatur, et quasi adplaudatur.' Exscripsit Nonius hunc locum Gellii more solito, in verbo 'apluda.'

Astraba] Varro et Festus Pompeius eam inter genuinas Plauti recensent.

Item floces] Aliter, *flocces*. Eadem refert Nonius. Turnebus lib. XIX. Advers. cap. 28. ait, floces vocari fecem, quia ei insunt flocci quidam et panni. Unde Persius Sat. v. 'Pannosam fecem morientis sorbet aceti.'

Fraces] Occurrit quoque illud vocabulum apud Columellam, Vitruvium, Plinium. In quibusdam tamen Codd. legitur *frages*: quas putat Turnebus dictas a frangendo, quia sint fragmenta et reliquiæ olearum trapeto fractarum. In glossis, 'frax' τρυγία γάρου. Nonius: 'fracescere, tanquam friari, et putrefieri vetustate.' Varro lib. I. de R. R. 'Olea lecta si nimium diu fuerit in acervis, caldore fracescit, et oleum fœtidum fit.'

§ 4 *Apirocalus*] Vett. Editt. Græce scribunt ἀπειρόκαλος. Quod denotat 'decori rudem et imperitum, ineptum.'

Qui tergiversatorem bovinatorem dicit] 'Bovinatoris' vocabulum proprie ex agricultura desumptum, poniturque pro 'bove strigante,' id est, qui unico ductu sulcum non trahit, sed interquiescit, quod macilento plerumque vel ægro fieri solitum. Hinc per metaphoram 'bovinatores' pro 'tergiversatoribus,' vel ut Nonius addit, 'malitiosis' dicuntur. Isidorus 'bovinatores inconstantes' appellat. Festus dicit 'bovinari' esse 'convitiari.' Glossæ Philoxeni, 'Bovinatores, θορυβοποιοί, θρύλλον ποιοῦντες, ἢ ταραχήν.'

Est tricosus] Vett. Edit. legunt, *hic strigosus*, Scaliger, *hicce strigosus*. 'Striga' in re rustica dicitur sulcus, qui continuo ductu peragebatur. Hoc vocant 'protelo ducere.' Boves autem strigant, cum in opere intermittunt, et quiescunt. 'Tricosus' tamen hic quoque legi potest. Glossæ Philoxeni: 'Tricosus, ἀχρεῖος, ἔκλυτος, λαγγὼν, ἀηδής.' 'Triconem' quoque appellavit Lucilius. 'Tricæ sunt impedimenta et implicationes' juxta Nonium. In his versibus *s* eliditur, et syllabam corripit, ideoque nonnulli literam hanc tanquam vacuam abjiciunt.

Duro] Pertinaci, impudenti.

CAP. VIII. *Albinus*] A. Posthumius Albinus, qui cum L. Licinio Lucullo Consul fuit anno ab U. C. DCII. Literatum illum et disertum fuisse scribit Cicero in Bruto. Hæc eadem ex Gellio repetit iisdem fere verbis Macrobius in princ. Saturnalium. Plutarchus in Catone addit 'veniam ei debere dari, si Amphictyonum decreto id scripsisset.'

Oratione Græca scriptitavit] Non sine exemplo aliorum. Ita teste Floro in Epitoma Livii lib. LIII. 'C. Julius Senator Græce res Romanas scripsit.' De Cn. Aufidio Cicero Tuscul. v. 'Pueris nobis Cn. Aufidius, prætorius, et in Senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, et Græcam scribebat historiam.' Etiam L. Lucullus bellum Marsicum Græce scripsit, ut testatur Plutarchus in Lucullo, et Cicero lib. I. Epistol. 16. ad Atticum. Ipse quoque Cicero de Consulatu suo Græce scripsit, et T. Pomponius Atticus de eadem materia, ut ex Cicerone liquet.

Græca oratio] Macrobius, *eloquium Græcum*.

§ 2 *Aut quum compulsi*] Macrobius, 'Aut quum noxam imperio compellantis commisimus.'

Cornelii Nepotis] Locus hic non occurrit apud Nepotem: forsan in vita Catonis scripsit; nam tota vita Cato-

nis hodie non extat; hoc quod reliquum est, pars tantum esse videtur.

Cap. ix. *Critolaus scripsit*] Critolai Peripatetici meminit Gellius lib. vii. c. 14. et lib. ix. cap. 5. An idem sit cum Historico dubium est. Præter alia Historicus scripsit Res Epiroticas, ut liquet ex Plutarcho in Parallelis cap. 6. Citat quoque eundem Festus in verbo 'Salios.'

Mileto] Civitate Ioniæ. Herod. l. i. in confinio Ioniæ et Cariæ posuit, Ptolemæus in Caria: male.

Se synanchen pati] Synanche anginæ species, quum interni faucium musculi inflammati sunt. Alia est Κυνάγχη, de qua videndus Aëtius.

§ 2 *Aristodemum*] Meminerunt Tragici poëtæ Cicero, Augustinus de Civ. Dei, Lucianus, alii. Augustinus lib. ii. de Civ. Dei ita loquitur: 'Aristodemum tragicum auctorem maximum de rebus pacis ac belli legatum ad Philippum Athenienses sæpe miserunt.' 'Actorem fabularum' hic appellat Gellius.

Cap. x. *Legem Aufeiam*] Legis Aufeiæ nec nomen nec materies alibi exstat usquam. Suspectum tamen ipsum nomen, quum nulla ejus gentis inter Romanas occurrant vestigia. Sed ut minimum recedamus a veteribus scriptis, *Saufeiam* legere possumus: ea enim gens et ex Cicerone et ex nummis et ex lapidibus antiquis est celeberrima. Pighius vel potius And. Schottus in Annalibus anno U. C. dcxxx. quo C. Sempronius Gracchus tribunus plebis fuit, ponit ei collegam *Aufeium*, qui hanc legem tulerit, atque ipsam legem ita format: *Uti. Nicomedes. Bithyniæ. Mithradates. Ponti. reges. Cappadociam. Ariarathis. socii. regis. occisi. hæredibus. restituant, &c.* Atqui verba Gracchi apud Gellium sunt, qui suadeant hanc rogationem, eos a Mithradate præmium expectare. Nimirum Mithradates præmium dabit illi, qui eum coget decedere Cappadocia. Vides τὸ ἄτοπον. Haud dubie complexa fuit aliquid ea rogatio, quo de ambigeretur inter Nicomedem et Mithradatem; disceptator autem esset Senatus populusque Romanus: et ea formula fuit, ut quod in ea expressum erat, id nollet Nicomedes, valde autem vellet Mithradates. Fortasse aliquid lucis in re crepera suppeditabit Justinus lib. xxxviii. quo illi vel alter etiam quidem usi sunt, sed arripuerunt id, in quo nullum Senatus populique Romani arbitrium exspectaverunt reges. Exstincta scelere Mithradatis Ariaratharum Cappadociæ regum familia, possessoque regno per Ponticum, timens malum vicinum Nicomedes subornavit puerum, cui adesset πρῶτον μὲν εἶδος ἄξιον τυραννίδος, (quasi Ariarathes ille Mithridatis affinis sororius, quem cum duobus filiis pulcher affinis avunculusque sustulerat, tres, non duos tantum, filios genuisset,) qui Romam profectus a populo Romano quasi paternum atque avitum regnum Cappadociæ peteret. Contra Mithradates misit Romam Gordium, qui Senatui asseveraret, (ita enim legendum apud Justinum, *Romam mittit, qui asseveret*, non *asseveret*, quod hac significatione Latinum non est,) puerum Ariarathen, cui ipse regnum tradidisse videri volebat, ut justo hæredi, (erat autem ipsius filius, cui ludendi causa vocabulum solenne Cappadocum regibus imposuerat,) esse eo Ariarathe genitum, qui fidissimus fuisset socius populi Romani, ac pro ejus imperio fortiter pugnans bello Aristonici occubuisset, fratrem illorum, quos dominandi libidine occiderat pessima mater, ut est apud Justinum lib. xxxvii. Hoc eleganter idem vocat 'studium regum aliena regna falsis nominibus furantium.' Atque huic contentioni, comparata pecunia a Pontico legato, videtur sese interposuisse ille quicumque Saufeius, et tulisse ad populum, ut ille Ariarathes, qui jam esset in

possessione regni, pro vero agnosceretur, et beneficio Populi Romani confirmaretur. Quæ rogatio ne acciperetur, dissuasores itidem pecunia data comparaverunt, qui cum puero Romam misso erant, Nicomedis legati. Gracchus autem nitebatur, ut Cappadocia exstinctis veris regibus, una cum Lycaonia et Cilicia, quas de regno Pergameno ei contribuerant Romani, in formulam provinciæ redigeretur, et sic Populi Romani vectigalia augerentur. Aut si Cappadocibus libertatem reliquit, (quemadmodum postea primo Senatus,) Lycaoniam certe Ciliciamque repeti, partemque Provinciæ Asiæ reddi voluit. *Gronovius.*

In Demadem] Qui fuit Orator Atheniensis Demosthenis adversarius, quem quidam, ut Plutarchus testatur, majorem Demosthene Oratorem fuisse commemorant. Ab Antipatro corruptus, postmodum tamen a Cassandro interfectus est, proditionisque pœnas dedit. Vide Plutarchum in Demosthene et Phocione.

Nicomede] Bithyniæ Rege.

Mithridate] Rege Ponti.

§ 2 *Tragœdus*] Aristodemus.

Talentum magnum] Atticum intelligit, quod constat sexaginta minis, sive sex millibus drachmarum Atticarum, unde Rhemnius Fannius: 'Cecropium superest post hæc docuisse talentum Sexaginta minas, seu vis sex millia drachmas, Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis.' Summum igitur hoc pondus fuit Athenis. Nullum itaque majus fuit, uti Priscianus statuit, quem docte refutat Vir Celeberrimus D. Gronovius Libr. de Pecun. Vet. Magnum autem dixere talentum Romani, quod aliud minoris æstimationis esset, ut Neapolitanum, Rheginum, Siculum. Plautus quidem in Rudente talentum magnum vocat centum et viginti minarum, sed hoc erat Ægyptiacum, vel Cyrenæum. Drama enim erat Cyrenis.

Cap. xi. *P. Nigidii*] Vide supra iii. 10. et iv. 10.

Mendacium dicere] Neque hæc distinctio bona. Quia si suum mendacium dicat, mentitur. Si aliorum mendacium divulgat, et putat se verum dicere, non mentitur. Appuleius in Apolog. tali casu 'falli' dixit. Potest tamen etiam qui mentitur falli, quando putat se mentiri, et verum dicit. Ille enim non quidem opere sed voluntate mentitur. Atque hoc etiam casu non fallit alium.

Sed alterum] *Sed* abest a Cod. Tornes. *Alterum* igitur non incidit in homines, sed fit κατὰ προαίρεσιν. Quod hominis improbi est.

Incidit in hominem] Corrupte legitur apud Nonium, *indicet in homine.* Egregie Polybius lib. xii. Δύο μὲν τρόπους ἔφαμεν εἶναι ψευδοῦς, ἕνα μὲν τὸν κατ' ἄγνοιαν, ἕτερον δὲ τὸν κατὰ προαίρεσιν, καὶ τούτων δεῖν τοῖς μὲν κατ' ἄγνοιαν παραπταίουσι τῆς ἀληθείας διδόναι συγγνώμην, τοῖς δὲ κατὰ προαίρεσιν, ἀκαταλλάκτως ἔχειν.

In hominem] Etiam probum: vel alterum alicui per imprudentiam fieri potest.

Cap. xii. *Chrysippus*] Qui quidem περὶ Ἀμφιβολιῶν duos libros, teste Laërtio, conscripsit. Huc respexit Quintilianus lib. vii. cap. 10. de Ambiguo, cum inquit: 'Amphibologiæ species sunt innumerabiles, adeo ut philosophorum quibusdam nullum videatur esse verbum quod non plura significet, genera admodum pauca.'

Accipi] Intelligi.

Diodorus autem] Fuit Apollonii Croni discipulus, unde primo Apollonii, deinde Croni nomen accepit, ut testatur Strabo lib. xiv. 17. qui ut διαλεκτικώτατος Sexto Empirico lib. i. adversus Mathematicos c. ult. dicitur, ita filias quoque ejus eadem arte polluisse affirmat Clemens Alexandrinus Stromat. 4. Vide Diogenem Laërtium in Ejus vita.

Cap. xiii. *Apud T. Castricium*] Qui

sub divo Adriano vixit, et apud eundem in honore fuit. Vide Auctorem Nostrum lib. XIII. cap. 21. Spartianus in vita Adriani familiares habuisse Philosophos, Rhetores, et aliarum scientiarum peritos dixit, sed præ cæteris Castricium non appellat. 'In summa,' inquit, 'familiaritate Epictetum et Heliodorum philosophos et (ne nominatim de omnibus dicam) Grammaticos, Rhetores, musicos, geometras, pictores, astrologos habuit, præ cæteris (ut multi asserunt) eminente Favorino.' Videndus Philostratus in Favorino.

Quin aut olim cupide appetisse] Legi posse existimat H. Stephanus pro *cupide*, *nimis cupide*. Ita superiora quoque bene se haberent. Qui enim aliquid cupide appetit, reprehensione dignus non est: sed is demum qui nimis cupide quid appetit, et postea temere repudiat.

§ 2 *Eblanditæ*] Blanditiis captæ, delinitæ.

§ 4 *Cupide appetisse*] Sin ea adverbia 'cupide' et 'temere' auferantur principio, non video quomodo ponantur in conclusione. Nam fieri potuit, ut neque cupide prius appetierint atque voluerint, neque postea temere repudiarint, mutatis scilicet rebus et circumstantiis. *Ita Badius.*

Nondum] In margine mei Codicis emendatum, *modum*. Sed *nondum desiderata* dicuntur verba, quibus uti nondum necesse erat, ut ex sequentibus liquet.

§ 5 *Gressibus quoque ipsis orationis*] Id est, modo procedentis orationis.

CAP. XIV. *L. Piso Frugi*] Vide l. VI. c. 9. Annales ejus exiliter scriptos fuisse testatur Cicero in Bruto.

Imo vero carum] Recte dixit. Multi enim, si pro libitu biberent, large genio indulgerent. Sed quosdam nunc inopia cohibet, quosdam parcimonia, vel avaritia. Badius infringere hanc rationem Romuli nititur: si enim, inquit, omnes fecissent, quod ille, vilius vinum fuisset, quia parum bibissent. Sed hoc non voluit Romulus, sed uti omnes pro lubidine biberent.

CAP. XV. *Laberius*] Vide l. I. c. 7. et l. III. c. 12. et Macrobium lib. II. Sat. cap. 7.

In lacu Averno] Titulus hic libri, vel fabulæ, dictus a noto lacu Campaniæ, Plutoni sacro.

Amorabundam] Hoc vocabulum frustra apud alios antiquos auctores reperies. Denotat amoribus deditam. Ita alibi dicit Gellius 'saltabundus,' 'cunctabundus,' 'indignabundus,' etiam 'mare undabundum' lib. II. cap. 30. apud Tacitum 'concionabundus.' Sed hæc a verbis derivantur. Ita dicendum foret ab inusitato 'amorari' 'amorabundam' derivari.

Casellius vindex] Meminit ejus Auctor noster lib. II. cap. 16. lib. III. cap. 16. lib. VII. cap. 2. aliisque locis.

Terentius autem Scaurus] Cujus præter alios sæpe meminit Diomedes: vixit hic, ut Auctor noster testatur, temporibus Adriani. Pater fuit Scauri Grammatici, qui præceptor fuit Ælii Veri, ut scribit Capitolinus in Veri vita. Libri veteres tamen ibi præferunt, non *Scaurum*, sed *Scaurinum*. Qui Scaurinus Scauri filius fuit, atque alium filium habuit, nomine Scaurinum, præceptorem Alexandri Severi, ut Lampridius memoriæ reliquit.

Agit aut simulat] Priscianus libro quarto ita inquit: 'in bundus desinentia similitudinem habere significant: ut vitabundus, similis vitanti, prædabundus similis prædanti, moribundus similis morienti, errabundus, similis erranti, furibundus similis furenti.' Et paulo post: 'Excipitur alternitatis causa, Rubicundus, quod in penultima syllaba pro *b*, *c* habuit, ne sit absonum, si rubibundus dicatur.' Similia tum alibi tum decimo Æneidos Servius scribit, cum dicit, 'moribunda, morienti similis.' Vide

Laurentium Vallam lib. I. Eleg. cap. 9.

§ 2 *Non intelligere*] Utique tamen non difficile hoc intellectu.

§ 3 *Productio*] Extrema terminatio.

Παραγωγὰς] Interpres Græcarum vocum Gellii vertit, 'deductiones,' 'derivationes.' Potius verte 'terminationes,' cum aliquid fini vocabuli additur.

§ 4 *Sisenna*] Vid. l. IX. c. 14. Prætorius fuit, ut ex Corneliana Ciceronis et Asconio liquet. Sæpe ejus Historia citatur a Nonio.

§ 5 *Apollinaris noster*] Sulpitius Apollinaris Grammaticus. Atque hic idem est, qui Pertinacis postmodum præceptor fuit: nec enim potest ejus esse filius. Pertinax enim sub Marco nomen habuit, et sub eodem Sulpitius fuit magni nominis.

Vim et copiam] Idem hæc nomina significant, quod participia verborum frequentativorum, quando ea in usu non sunt.

CAP. XVI. *Priscis vocibus*] Singulis vocibus, vel uno verbo.

Ejus libri indicem] Titulum. Alioqui aliud proprie 'index,' aliud 'titulus,' quamvis multi confundant. Titulus est ἐπιγραφὴ totius operis, qui uno plerunque vocabulo absolvitur, et in fronte inscribitur. Index est series materiarum per ordinem digesta. Vide Salm. in Prolegomenis ad Solinum. Quia autem Plutarchi operibus plures libri continentur, etiam eorum tituli sive indices conspiciebantur.

Περὶ πολυπραγμοσύνης] Est hoc sollicitudo de multis negotiis nihil ad nos pertinentibus. Qui tali vitio laborant, ardeliones Latinis vocantur, qui omnibus negotiis se immiscent, et omnia agunt, nihilque perficiunt. Vide Martialis lib. II. Epigr. 7. et lib. IV. Epigram. 79.

§ 2 Πολυφιλίαν, &c.] Uno verbo quis vertere possit, 'socialitatem' (nisi 'amicitiam multifariam' dicere oporteat) 'versutiam,' vel si ita loqui fas sit, 'versatilitatem' et 'corpulentiam.'

§ 3 *Tum ille opicus*] Rudis, imperitus. Vide lib. II. cap. 21.

CAP. XVII. *In bibliotheca templi Trajani*] Juxta forum Trajani templum fuisse et equum æneum admirabilem Victor ostendit. Hæc eadem a gentili Principis nomine 'Ulpia' Vopisco appellatur. Arbitratur Lipsius primo in foro Trajani sitam fuisse, deinde in collem viminalem translatam atque Thermas Diocletiani exornasse. Vopiscus in Probo: 'Usus autem sum præcipue libris ex Bibliotheca Ulpia, ætate mea Thermis Diocletianis.' Idem eadem Bibliotheca in vita Taciti Imperatoris: 'Ac ne quis me Græcorum alicui vel Latinorum existimet temere credidisse, habet bibliotheca Ulpia in Armario sexto librum Elephantinum, in quo hoc Sc. perscriptum est: cui Tacitus ipse manu sua subscripsit.' Elephantini libri erant Elephanto sive ebore sectili. Eboreorum codicum meminit quoque Ulpianus lege 52. D. de Legat. 3. Scaliger tamen putat ex omentis Elephantorum compositos fuisse. Meminit quoque Vopiscus in Aureliano antiquorum linteorum librorum in eadem bibliotheca. 'Et si his,' inquit, 'contentus non fueris, lectites Græcos, linteos etiam libros requiras, quos Ulpia tibi bibliotheca, cum volueris, ministrabit.' De varia materia, qua scribebatur, vide supra citatam l. LII. De Leg. 3. et Symmachum lib. IV. Epist. 34.

REDEMPTA HABENT] Redimere hic accipitur pro certo precio opus aliquod perficiendum suscipere.

Gavii] Intelligit Gabium (Macrobius nominat Gavium) Bassum. Vide lib. II. cap. 4.

Retas vocari arbores] Nulla harum arborum, apud alios antiquos auctores, quod sciam, mentio. Quales-

cunque autem arbores vel frutices intelligit, quæ ex ripis eminent, vel etiam virgulta, et arundines in ripis provenientes. Belgæ nostri *ritas* adhuc hodie aquaticas arundines vocant.

Retanda flumina] 'Retanda' a reti ita appellantur, non quod retæ vel virgulta 'prætereuntes naves impedirent, vel irretirent,' ut Gellius noster loquitur, atque iis flumina purgarentur, sed quod reti ipsæ illuvies et virgulta navigationem impedientia ex fluminibus extraherentur, ipsique alvei fluminum purgarentur.

CAP. XVIII. *Draco Atheniensis*] 'Qui noxas fere omnes capitali prosecutus est supplicio, ita ut desides et otii damnati morte mulctarentur, ac qui olus surripuerat, vel poma, in hos non secus atque in sacrilegos consuleretur. Unde postmodum lepide ait Demades sanguine Draconem non atramento scripsisse leges.' Ita Plutarchus scribit in Solone. Interrogatus Draco cur omnia fere supplicia capitali prosecutus esset supplicio, respondit, τὰ μὲν μικρὰ ἀδικήματα θανάτου ἄξια νομίζειν, τοῖς δὲ μεγάλοις οὐκ ἔχειν μείζονα ζημίαν.

Tacito, &c. Atheniensium consensu] Scribit tamen Plutarchus in Solone, Solonem Draconis leges ob asperitatem et atrocitatem cunctas rescidisse, præterquam quæ latæ essent de Sicariis.

Legibus aliis mitioribus] Quædam tamen etiam duriores fuerunt; nam Solonis quoque lex fuit, ut ex Demosthenis Timocratea liquet, si quis supra quinquaginta drachmas furtum fecisset, ad undecimviros raperetur, et morte multaretur: si quis item ex gymnasiis vestem vel etiam rem minimam surripuisset, aut ex balneo vel portu, quod excedat decem drachmarum æstimationem, capitale erat: item manifesti sacculari eadem pœna afficiebantur, ut Xenophon lib. I. Ἀπομνημον. et Æschines contra Ctesiph. testantur. Si quis tolleret, quod non posuerat, capitale erat, ut testatur Diogenes Laërtius his verbis, ἃ μὴ ἔθου, μὴ ἀνέλου. εἰ δὲ μὴ, θάνατος ἡ ζημία. in via nimirum publica. Similem tamen legem etiam Judæis tribuit Josephus in Antiq. Jud. gravemque pœnam fuisse affirmat. Præterea aliæ quoque leges duriores fuerunt, ut illa, 'si quis oculum alterius excusserit, duobus oculis privator.' Ad cujus legis iniquitatem respexit quoque Aristoteles lib. I. Rhetor. cap. 7. Ebrietas quoque unius ex Archontibus capitalis erat. Si quis alterutri parti in seditione civitatis se non adjunxisset, ille in exilium mittebatur, ut Gellius noster lib. II. c. 12. testatur. ἄτιμον, id est, 'infamem' fuisse scribit Plutarchus, capitalem pœnam sancitam Cicero affirmat. Vide supra.

§ 2 *Ex septem illis inclytis sapientibus fuit*] Septem Græciæ sapientes fuerunt, ille Solon Atheniensis, Chilo Lacedæmonius, Cleobulus Lindius, Thales Milesius, Bias Prienæus, Pittacus Mitylenæus, Periander Corinthius. Vide Ausonium in Ludo septem sapientum. Ille de Solone ita loquitur: 'De more Græco prodeo in scenam Solon, Septem sapientum fama cui palmam dedit, Sed fama non est judicii severitas. Neque me esse primum vestrum aut imum existimo: Æqualitas quod ordinem nescit pati. Recte olim ineptum Delphicus lusit Deus Quærentem, quisnam primus Sapientum foret: Ut in orbe tereti nomina eorum inscriberet, Ne primus esset, ne vel imus quispiam.' &c.

Dupli pœna] Quædam Editt. *duplici*. Cæterum hoc quoque addendum est ex Demosthene adversum Timocratem, dupli teneri furem si recepisset dominus, decupli autem, si non receperit, et si Eliasti videatur, condemnari posse, ut per quinque dies et noctes compedibus stringatur. Verba Demosthenis hæc sunt: ὅτι ἐάν τις

ἀπολέσῃ, ἐὰν μὲν αὐτὸ λάβῃ, τὴν διπλασίαν καταδικάζειν· ἐὰν δὲ μὴ, τὴν δεκαπλασίαν πρὸς τοῖς ἐπαιτίοις, δεδέσθαι δ' ἐν τῇ ποδοκάκῃ τὸν πόδα πένθ' ἡμέρας, καὶ νύκτας ἴσας, ἐὰν προτιμήσῃ ἡ Ἡλιαία. Quid sit autem ποδοκάκη docet Hesychius et Harpocration, nimirum ξύλον ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ. Etiam fures, qui dupli condemnabantur, vinculis stringebantur ignominiæ causa teste eodem Demosthene.

Nox esset] Verba ipsius legis de fure nocturno prodidit Macrobius ista: SEI. NOX. FURTUM. FACTUM. ESIT. SEI. IM. SUCCISIT. IOURE. CAISUS. ESTO. De fure diurno et nocturno ita loquitur JC. Caius in l. IV. § 1. D. ad L. Aquil. 'Lex XII. tab. furem noctu deprehensum occidere permittit, ut tamen id ipsum cum clamore testificetur: interdiu autem deprehensum permittit occidere, si is telo se defendat; ut tamen æque cum clamore testificetur.' Sacra pagina voluit furem nocturnum in effossione ædium deprehensum impune occidi posse, diurnum nequaquam. Exod. XXII. vs. 2. et 3. Vocem tamen, בְּמַחְתֶּרֶת, quam 'infossionem' vertunt plerique, alii vertunt, 'cum perfossorio instrumento,' (vel etiam qualecunque telum intelligi potest,) quomodo et locum Jerem. II. vs. 4. doctissimi Hebræorum intelligunt. De distinctione nocturni et diurni furis, et quænam potissimum ratio fuerit apud Hebræos, Athenienses, Romanos, vide Hugonem Grotium lib. II. de Jur. Bel. et pac. cap. 1. § 12.

§ 8 *Addicique jusserunt*] In servitutem. Jure Hebræo, si reus rependere nequiret, in servitutem quoque abripiebatur. Exod. XXII. vs. 3. Servitus hæc erat sexennalis, nisi antea labore suo tantum Domino acquisivisset, quantum res ipsa sublata valuisset, propter mulctæ enim debitum in servitute retineri nequibat. Mulieres autem in servitutem non addicebantur. Josephus lib. XVI. Antiq. Jud.

E saxo præcipitari] E saxo Tarpeio. Appian. tamen l. III. de Bel. Civili liberos homines tali supplicio affectos scribit.

Sed pueros impuberes] Ita respondit quoque Ulpianus in l. XXIII. D. de Furtis: 'Impuberem furtum facere posse si jam doli capax sit, Julianus libro vicesimo secundo digestorum scripsit. Item posse cum impubere damni injuria agi, quia id furtum ab impubere fit. Sed modum esse adhibendum ait. Nam in infantes id non cadere nos putamus, cum impubere culpæ capace Aquilia agi posse.' Respondit quoque Paulus in l. CVIII. de R. I. 'Fere in omnibus pœnalibus judiciis, et ætati, et imprudentiæ succurritur.'

Quæ per lancem liciumque concepta sunt] Audi Festum Grammaticum: 'Lance et licio dicebatur apud Antiquos, quia qui furtum ibat quærere in domo aliena, licio cinctus intrabat, lancemque ante oculos tenebat propter matrumfamiliæ, aut virginum præsentiam.' Hunc autem morem Romani ab Atheniensibus accepere. Apud quos, qui res furtivas quærebant, nudi cincticulo amicti ædes suspectas intrabant, cum prius Deos essent contestati se inveniendi spe quærere; si invenissent, is apud quem quærebatur, multabatur. Rationem reddit Scholiastes Aristophanis in Nubibus, quare nudi ædes ingrederentur, ne quid forte vestibus conditum inferrent, dominoque ædium falsum crimen objectare possent. Verba Græca ita se habent: ἔθος ἦν τοὺς εἰσιόντας εἰς οἰκίαν τινὸς ἐπὶ τῷ ἐρευνῆσαι, γυμνοὺς εἰσιέναι, ἵνα μή τι ὑπὸ τὰ ἱμάτια κρύψαντες λάθωσιν, ἢ ἵνα μή τι ὑπὸ ἔχθρας λάθωσιν ὑποβαλόντες τὸ ζητούμενον, καὶ ζημίας αἴτιοι τούτῳ γένωνται. Plato quoque lib. XII. de LL. affirmat, ἀζώστους ἢ χιτωνίσκον ἔχοντας alterius ædes debere intrare. χιτωνίσκον veteres Romani vocant licium. Lance autem ante oculos ute-

bantur, quia non licebat viro externo intrare γυναικωνῖτιδα, ne corrumpendi fœminas potius quam furti concipiendi causa ingressus videretur. 'Concepti' autem, ut Paulus testatur 2. Sent. 31. 'is tenetur, apud quem furtum quæsitum et inventum est.' Item, 'concepti is agere potest, qui rem concepit et invenit.'

A lege illa Decemvirali discessum est] Prætores pœnam furti manifesti in pecuniariam quadrupli mutarunt; dupli in fures non manifestos intactam reliquerunt; tunc postmodum non tantum civiliter, sed etiam criminaliter atque extra ordinem furti agi cœptum fuit, et pœna arbitrio illius qui jurisdictioni præerat relinquebatur. Constitutum quoque ne licitum esset furem nocturnum vel diurnum occidere, nisi se telo defenderet, parcique ei sine periculo non posset, ut habetur l. IX. D. Ad L. Cornel. de Sicar. Quod aliter et cum distinctione leg. 12. Tab. obtinebat. Novissima hinc constitutio lata a Justiniano Nov. 134. cap. ult. qua tamen pœna ipsa res non continetur quam persequi dominus potest. § 14. de Oblig. quæ ex del. et § 18. de Act.

Jure et ordine] Civiliter et ordinario modo, non criminaliter et extraordinarie.

Manifestum autem furtum] Recte et succincte Massurius definivit. Vide l. II. et seqq. D. de Furt. et § 3. Inst. de obligat. quæ ex Del. nasc.

Ut ait Massurius] Sabinus, quem aliquoties Auctor noster alibi citavit.

§ 4 *Quod sit oblatum, quod conceptum*] Justinianus de oblato Inst. de Oblig. quæ ex del. § 4. ita loquitur: 'Oblatum furtum dicitur, cum res furtiva ab aliquo tibi oblata sit, eaque apud te concepta sit; utique si ea mente tibi data fuerit, ut apud te potius, quam apud eum qui dedit conciperetur: nam tibi, apud quem concepta sit, propria adversus eum, qui obtulit, quamvis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati.'

Et pleraque alia] Sicut erat 'furtum prohibitum,' quando quis furtum apud se testibus præsentibus investigari prohibebat: item 'furtum non exhibitum,' quando quis rem furtivam apud se quæsitam et inventam non exhibebat. Utraque hæc actio pendebat ex furto concepto.

Quum fugitivus] Furti enim tenetur, cujus ope et consilio furtum factum est. Vide l. LII. § 13. D. et § 11. Inst. de Furt. ubi similes casus proponuntur. Sabinus tali casu etiam in factum dari actionem posse affirmat, l. XXVII. § 21. ad L. Aquiliam.

Aristonis jurisconsulti] Hic aliquotiens in Pandectis citatur. Qualis fuerit doctrinæ, et virtutis, Elogium luculentum Plinii ostendit Epist. lib. VIII.

§ 5 *Apud veteres Ægyptios*] Tolerabantur apud eos furta, sed certa conditione. Lege enim cautum ut, qui furtis operam dare cupiunt, apud principem furum nomen suum profiterentur, atque ad illum cuncta furto surrepta deferrent. Si quis autem furto quædam amisisset, indicabat illi præposito, atque sua facile recuperabat, ita tamen ut quadrantem bonorum æstimatorum persolveret. Vide Diodorum Siculum lib. I. Biblioth. c. 80.

In artibus reperiendis solertes] Sapientia Veterum Ægyptiorum maxima parte versabatur in Hieroglyphicis et Mathematicis disciplinis: Geometriæ inventio, cum inundatione Nili limites agrorum difficulter distingui possent, illis tribuitur. Artabanus apud Eusebium 9. πρoπ. inter alia etiam literas accepisse a Mose tradidit. A dextra certe ad sinistram scripsisse etiam Herodotus lib. II. testatur, duplicesque habuisse literas, sacras et vulgares.

§ 6 *Non pauci neque ignobiles scriptores*] Inter quos Xenophon de Rep. Lacedæmoniorum, qui tamen refert deprehensos ad aram Dianæ Orthiæ graviter cæsos fuisse. Videndus quoque est Pausanias in Laconicis. Plutarchus in Lycurgo de pueris et adolescentibus, quibus præerant majores natu Irenes dicti, ita scribit: 'Ferunt furto partim ex hortis, partim in virorum convivia astute et caute irrepentes. Deprehensus multa verbera flagello excipit, quod solutus in furando et iners videatur. Furantur etiam quæcunque possunt cibaria,' (etiam triticum juxta Xenophontem, ex quo cibaria conficiuntur,) 'insidiari cum solertia dormientibus meditantes, aut solutiorem custodiam agentibus: comperto verbera et fames pro piaculo sunt.' Verbera autem tam patienter ferebant, uti sine doloris signis inter plagas nonnunquam expirarent, furta itaque nullius pretii erant, cum nullus apud Lacedæmonios divitiarum usus esset, et in victu et cultu æqualitas omnium esset. Deprehensis quoque præsens pœna erat. Vide quæ in memorab. nostris Vet. Rerump. de Rep. Lacedæmoniorum, atque etiam Ægyptiorum, diximus.

Pro exercitio disciplinaque] Tota Respubl. Laconum ad rem militarem erat composita; at major laus censebatur furtim et per dolum hostem superare quam aperto marte; majorem etiam victimam immolatam ab eo qui per dolum victor fuisset, scribit Plutarchus in Marcello. Hæc itaque privata astutiæ militaris judicabant esse prælndia.

§ 8 *Qui alienam rem attrectavit*] Nonnunquam qui alterius bona contrectavit, animo amovendi, etsi nondum ablatio facta, furtum committit, l. vulgaris XXI. § 8. de Furtis. Furtum etiam committit, qui rem sibi utendam datam in alium vertit usum, quam dominus illi concessit. § 6. Instit. De oblig. quæ ex del.

Alienum jacens] Vett. Editt. male *tacens*. Intelligit, quod alter perdiderat, vel ut postea auferret in via vel alibi posuerat. Qui tale quid invenerat, indicare debebat 'invenisse se illud, et illud redditurum ei qui desideraret.' Verba hæc eadem occurrunt apud Ulpianum libro quadragesimo primo ad Sabinum, a quo mutuatus fuisse videtur, in l. 'falsus creditor' XLIII. § 'qui alienum' 4. D. de Furt. Solonis similem legem capitalem fuisse scribit Laërtius in Solone, ut supra diximus.

Sola mente atque animo] Contra Sabini sententiam facit, quod Jure Justinianæo furtum non fiat verbis, aut scriptura, solove simplici consilio aut cogitatione furti faciendi l. I. § 1. l. LII. § 19. ff. de Furt.

Imperavit] Vide l. qui servo XXXVI. § 1. D. de Furt.

LIBER XII.

CAP. I. *Nobiliore*] Vel patricia, vel simpliciter nobili. Neque enim omnes nobiles vel senatorii ordinis erant patricii. Vide supra X. 20.

Puellam] Mulierem adhuc juvenculam.

§ 2 *Abhibendasque puero nutrices*] Melius diceretur, *adhibendam nutri-*

cem. Non enim pluribus opus est. Nisi præter nutricem intelligat Auctor noster alias famulas, quæ in divitum ædibus infantibus inserviunt. Quibusdam autem casibus etiam nutrices eligendæ, si nimirum mulieres exuccæ sint inhabiles vel adversa valetudine præditæ. Quales autem eligendæ sint quod ad mores attinet, audi Quintilianum lib. I. Inst. 'Ante omnia,' inquit, 'non sit vitiosus sermo nutricibus, quas, si fieri posset, sapientes Chrysippus optavit, certe, quantum res pateretur, optimas eligi voluit. Et morum quidem in his haud dubie prior ratio est, recte tamen etiam loquantur. Has primum audiet puer, harum verba effingere imitando conabitur.' Quod ad medicinam attinet, et quale lac sit optimum, vide Oribasii librum quintum cap. 2. 'De Nutrice eligenda,' et c. 3. 'de lacte nutricis.' Vide quoque inter 'Theanus Epistolas,' ultimam.

Mammarum ubera] Recte Plutarchus de lib. Educ. dixit: 'Ipsa natura docet mulieribus lactandam atque alendam esse suam prolem: ideo enim cuivis animali parienti alimentum lactis suppeditavit: planeque sapiens est providentia, quæ gemina mulieribus ubera dedit; ut etsi gemellos parerent, uterque haberet alimenti sui fontem.' Quinetiam majore cura atque affectu animi liberos matres alunt quam nutrices mercenariæ, ut Plut. addit.

Mammarum ubera] Per ubera hic intelligere videtur ipsas papillas. Mammæ alioqui et ubera confunduntur. Græcis tamen *οὖθαρ* proprie bestiis tribuitur, a quo 'uber' nomen accepit. Horatius quoque distinxit, cum dicit, 'Et mammæ putres, equina quales ubera.' H. Steph. ex conjectura legit *tubera*, juxta illud Apuleii, 'ubi uber, ibi tuber.'

Nævulos] Nævum Onomasticon vetus interpretatur *ὑπερσάρκωσιν*, id est, 'aliquid super carnem excrescens.' Quo modo mammæ 'nævi' dici possunt, ut papillæ 'nævuli.'

Arefacere et extinguere] Exsiccant præsentem post partum copiam lactis, atque medicamentis inhibent novum lactis proventum, naturæ vim facientes.

Cum periculo quoque aversi corruptique lactis] 'Aversi,' id est, 'inhibiti,' atque hinc postmodum 'corrupti.' Lac retentum putrescit, ubertate atque affluentia, vel in grumos concrescit, mamillæ rubore suffusæ obdurescunt, et inflammantur, vel exulcerantur.

Ut fetus quoque ipsi in corpore suo concepti aboriantur] 'Aboriantur' passive dixit. Hoc tamen crimen modo exilio, modo etiam capite punitur l. IV. D. de Extraord. crim. l. VIII. ff. ad L. Corn. de Sicar. et l. XXXVIII. de Pœnis. Si fœtus sit *εἰκονισμένος* in humanam speciem, et vitalis. Semen quoque recens conceptum artibus quibusdam nefariis abigere solitæ inhonestæ fœminæ. Quod tamen crimen merito exagitat Tertullianus in Apolog. qui ita loquitur: 'Etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem deliberatur, dissolvere non licet. Homicidii festinatio est, prohibere nasci, nec refert natam quis eripiat animam, an nascentem deturbet: homo est, et qui futurus est, et fructus hominis in semine est.' Videndus quoque Augustin. Qu. 86. in Exodum, et Theodoretus Qu. 48.

Æquor] Æqualitas ventris extensa, rugarum expers, qualis in virginibus, vel mulieribus, quæ nondum pepererunt, esse solet.

Irrugetur] Ita Ovidius: 'Scilicet ut careat rugarum crimine venter, Sternatur pugnæ tristis arena tuæ.'

Ac de gravitate oneris] Quædam exemplaria *de* omittunt. Sed eodem modo dicitur, ut 'lassus de via.' *Stephan.*

§ 2 *An qui a spiritu multo et calore exalbuit*] Venæ nimirum, quæ ab utero sanguinem ad mammas deferunt, copia sanguinis turgent, et calore suo spirituque coctionem juvant. Inprimis, ut Galenus testatur, glandulosa illa corpora adipe circumfusa, et vasorum myriadibus intertexta, ad generationem lactis faciunt, quæ moderato et æquabili coctione perficitur.

In supernas se partis profert] Mammarum et uteri mirabilis est societas, et ab utero sanguis profluit ad mammas, quæ substantia spongiarum instar rarissima est, et copiosi humoris capax: glandulosa quoque adsunt corpora, in quibus vis est *γαλακτοποιητικά*. Cum autem moveri cœperit fœtus, lactis indicia jam tum fiunt. Quomodo autem lac tum generetur, et in superiores partes se proferat, docet Hippocrates lib. de Natura Pueri: *Δι' ἀνάγκην*, inquit, *δὲ τοιήνδε γίνεται τὸ γάλα, ὁκόταν αἱ μῆτραι ὀγκηραὶ ἐοῦσαι ὑπὸ τοῦ παιδίου πιέζωσι τὴν κοιλίην τῆς γυναικός· τῆς δὲ ὁκόταν πλήρεος ἐούσης ὁ πιεσμὸς γένηται, ἀποπηδᾷ τὸ πιότατον ἀπό τε τῶν βρωτῶν καὶ τῶν ποτῶν ἔξω εἰς τὸ ἐπίπλοον καὶ τὴν σάρκα. ὥσπερ δέρμα εἴ τις ἀλείψειεν ἐλαίῳ πολλῷ, καὶ ἐάσῃ ἀναπιεῖν, καὶ ἐπὴν ἀναπίῃ πιέζῃ τὸ δέρμα, διαπηδέοι ἂν πιεζευμένου τοῦ δέρματος ἔξω τὸ ἔλαιον, οὕτω δὲ καὶ τῆς κοιλίης τὸ πιαρὸν ἐν αὐτῇ ἐχούσης ἀπὸ τῶν βρωτῶν καὶ τῶν ποτῶν, πιεζευμένης ὑπὸ τῶν μητρέων, διαπηδᾷ τὸ πῖαρ εἰς τὸ ἐπίπλοον καὶ ἐς τὴν σάρκα. κὴν ἀραιόσαρκος ἔῃ ἡ γυνὴ, θᾶσσον αἰσθάνεται τῆς διαπηδήσιος, ἢν δὲ μὴ, ὕστερον.* Id est, 'Lac autem propterea necessario gignitur, cum uterus fœtu intumescens mulieris ventrem comprimit: si eo pleno compressio illa contingat, quod in cibo et potu est pinguissimum foras in omentum et carnem prosilit. Ac veluti si corium copioso oleo perunctum quis imbibi sinat, et ubi imbibit, corium ipsum premat, oleum utique exilierit foras ex corio compresso, sic etiam si venter pinguitudinem in se habeat a cibis et potibus, comprimaturque ab uteris, pinguitudo prosilit in omentum et carnem. Et si raræ carnis mulier fuerit, citius percipit ejus persultationem, si non, posterius.' Similis locus occurrit apud Hippocrat. lib. I. *Γυναικείων*, et lib. *περὶ Ἀδένων*.

Notum et familiarem victum] Eodem autem victu et sanguine uti, tenellis infantibus salubre est.

§ 5 *Bene ingeniatis*] Ita primæ Editt. atque inter illas princeps Veneta. H. Stephanus tanquam suam emendationem obtrudit. Gellius autem, ut fuit novator, vel hoc vocabulum finxit, vel ab alio fictum usurpavit, participii specie, cujus tamen nullum verbum est.

Serva aut servilis] Tam apud Græcos atque Romanos hoc ferme usitatum fuisse comœdiæ docent.

§ 6 *Consectaretur*] Sequeretur, imitaretur.

Οὐκ ἄρα σοί γε] Id est, 'Non igitur tibi pater erat equitator Peleus, Neque Thetis mater: glaucum autem te genuit mare, Et rupes arduæ, quia tibi mens est crudelis.' Hunc locum ex Gellio expressit Macrobius lib. v. Saturn. cap. 11. Sunt autem verba Phœnicis objurgantis Achillem ob animum præfractum et inexorabilem.

Sed alituram quoque] Macrobius, 'sed educationem quoque nutricationis tanquam bellualem et asperam criminatur.' Sed vide illum, qui duo Gellii loca eisdem fere verbis expressit.

Hyrcanæque] Versus integri extant apud Virgil. lib. IV. Æneid. ubi Dido in Æneam ita invehitur: 'Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor, Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens Caucasus; Hyrcanæque admorunt ubera tigres.' Ita passim poëtæ loquuntur. Catullus in Nuptiis Pelei et Thetidis ita Ari-

adnem introducit loquentem ad Theseum: 'Quænam te genuit sola sub rupe leæna? Quod mare conceptum spumantibus expuit undis? Quæ Syrtis, quæ Scylla vorax, quæ vasta Charybdis?'

Ubera] Forsan per ubera fœcundam penum mammarum intellexit. Ita Græci οὖθαρ ἀρούρης dixerunt, Virgilius 'uber glebæ.'

§ 7 *Inolescendis*] Inferendis. Gellius seq. cap. 5. dixit, 'Natura, quæ nos genuit, induit nobis inolevitque, in ipsis statim principiis quibus nati sumus.'

Diluunt] Extenuant, dum nutrici magis quam matri amor communicatur.

§ 8 *Tenuitas*] Vett. Cod. non habent. Sed, *mea nequaquam.* Ita quoque loquitur lib. x. c. 32.

Cap. ii. *De Annæo Seneca*] Indignis modis Senecam excipit Gellius, qui ingenio, et facundia, et sententiarum gravitate conspicuus est, ut late ostendit Lipsius Præfatione commentariorum in Senecam. Nimirum ideo Gellius ita ab hoc scriptore aversus, quod stilo diversus esset. Hæc causa repudii. Materia sublimis suo veluti cothurno turget, fortis, valida in dicendo. Neque tamen stylus (fatendum est) ubique probus; multum enim a puro et antiquo, inprimis Ciceroniano, deflectit. Ipse Lipsius magnus Senecæ sectator non omnia ejus laudat. 'Ego,' inquit, 'Senecam universum admiratione magis, quam laude prosequendum arbitror: in partibus aliquid esse quod censeas aut cui succenseas non nego. Sane decidit interdum aut a se mutat. Ut in jocis et dictis quam ineptus alibi sive affectatus est! in laudibus aut vituperiis sine modo! exordia aut transitus longinqua aut comica! incuria etiam in historiis! inquisitiones aut dissertationes in philosophia, sed et philologia tenues! sunt enim ista sed pauca, et meliorum statim interventu pensantur.' Quintilianus lib. x. Orat. cap. 1. circa finem multo modestius Gellio nostro de eo loquitur, etsi propter stylum non admodum Senecæ addictus. Locum, etsi prolixiorem, hic adjungere visum est. Ita autem loquitur: 'Ex industria Senecam in omni genere eloquentiæ distuli, propter vulgatam falso de me opinionem, qua damnare eum et invisum quoque habere sum creditus. Quod accidit mihi, dum corruptum et omnibus vitiis fractum dicendi genus revocare ad severiora judicia contendo. Tum autem solus hic fere in manibus adolescentium fuit. Quem non equidem omnino conabar excutere, sed potioribus præferri non sinebam, quos ille non destiterat incessere, cum diversi sibi conscius generis, placere se in dicendo posse iis, quibus illi placerent, diffideret. Amabant autem eum magis, quam imitabantur: tantumque ab illo defluebant, quantum ille ab Antiquis descenderat. Foret enim optandum pares, aut saltem proximos illi viro fieri. Sed placebat propter sola vitia, et ad ea se quisque dirigebat effingenda, quæ poterat: deinde cum se jactaret, eodem modo dicere, Senecam infamabat. Cujus et multæ alioqui et magnæ virtutes fuerunt, ingenium facile et copiosum, plurimum studii, multarum rerum cognitio: in qua tamen aliquando ab iis, quibus inquirenda quædam mandabat, deceptus est. Tractavit etiam fere omnem studiorum materiam. Nam et orationes ejus, et poëmata, et dialogi feruntur. In philosophia parum diligens, egregius tamen vitiorum insectator fuit. Multæ in eo claræque sententiæ, multa etiam morum gratia legenda; sed in eloquendo corrupta pleraque, atque eo perniciosissima, quod abundant dulcibus vitiis. Velles enim eum suo ingenio dixisse, alieno judicio. Nam si aliqua contempsisset, si parum concupisset, si non omnia sua amasset,

si rerum pondera minutissimis sententiis non fregisset: consensu potius eruditorum quam puerorum amore comprobaretur: verum sic quoque tam robustis et severiore genere satis firmatis legendus, vel ideo, quod exercere potest utrinque judicium. Multa enim (ut dixi) probanda in eo, multa etiam admiranda sunt: eligere modo curæ sit: quod utinam ipse fecisset. Digna enim fuit illa natura, quæ meliora vellet, quæ quod voluit, effecit.' Genus itaque dicendi non probat Quintilianus, sed ita vituperat, ut summam pene tribuat laudem, teste Erasmo.

Scriptore minime utili] Sinistrum hoc ineptissimi cujusdam tenebrionis judicium hic recenset Auctor noster, non in omnibus approbat.

Vulgaris videatur et protrita] Judicium hoc ineptum. Melius Tacitus Annal. lib. XIII. 'Quanquam oratio composita a Seneca multum cultus præferret, ut fuit illi viro ingenium amœnum et temporis illius auribus accommodatum.'

Argutia] In eo Stoicos imitatur, qui etiam λεπτολογοῦσι.

Vernacula] Domestica, vulgari, quæ inter vernas familiamque domi usitata est.

§ 2 *Non necessum est*] Ita frequenter Autor noster loquitur, interdum quoque Donatus.

In libro vicesimo secundo] Quæro, nec invenio. Vulgo etiam Epistolæ per libros non distinguuntur. In quibusdam tamen Mss. dividi Opsopœus et Gruterus testantur. Innuere idem ipse Seneca videtur Ep. 33.

Dictus olliis] Extant quoque hi versus apud Ciceronem in Bruto.

Flos delibatus populi] Cicero: 'Probe vero. Ut enim hominis decus, ingenium, sic ingenii ipsius lumen est eloquentia, qua virum excellentem præclare tum illi homines florem populi esse dixerunt.' Sicuti autem Græci ἄωτον dicunt, (sic enim Theocritus Argonautas θεῖον ἄωτον ἡρώων appellat, et Pindarus athletam quendam ἄωτον patriæ suæ dixit,) ita Ennius Græcos imitatus 'florem delibatum populi' dixit. Ἄωτον autem, vel ἄωτος, in masculino genere, ut Hesychius posuit, nihil aliud est quam ἀπάνθισμα τῶν ἀνθῶν, et ἀωτεύειν decerpere vel delibare florem denotat. 'Flos' itaque 'delibatus' populi juxta Ciceronem est flore exquisito eloquentiæ excellens. Ita apud Eustathium dicitur ἄκρον ἄωτον ἐν λόγοις, id est, ἐν τῷ λόγῳ οἷον ἄνθος. Legitur quoque hic versus, *flos illibatus*, vel *delibutus*.

Et suada medulla] Ita Vett. Editt. Cicero legit *suadæque medulla*, atque ita interpretatur in Bruto. *Πειθὼ quam vocant Græci, cujus effector est orator, hanc Suadam appellavit Ennius. Ejus autem Cethegum medullam fuisse vult, ut, quam Deam in Periclis labris scripsit Eupolis sessitavisse, hujus hic medullam nostrum oratorem fuisse dixerit. At hic Cethegus Cos. cum P. Tuditano fuit bello Punico secundo*. Badius etiam legit *suada medulla*, et putat appositionem esse, et emphatice appellatam non qualemcunque medullam, sed suadam: medulla autem cum sit intimum corporis, et in penitissimis ossibus conditum, pro optima quaque re accipitur. Medulla ergo suada, vel quæ optima, vel quæ altissima insideat, et ad medullam usque penetret. Vide quoque Polit. Misc.

§ 4 *Menelao Laconi*] Regi Lacedæmonis. De quo Homerus Ἰλ. γ. vs. 213. et seqq. ita loquitur, *Ἤτοι μὲν Μενέλαος ἐπιτροχάδην ἀγόρευε, Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος Οὐδ' ἀφαμαρτοεπής*. Id est, 'Certe quidem Menelaus succincte loquebatur. Pauca quidem sed valde acute, neque erat multorum verborum, Neque in verbis peccans.'

Suaviloquens jucunditas] Ita nimirum Ennius quoque locutus est citante Cicerone in Bruto, 'Additur orator

'Corneliu' suaviloquenti Ore Cethegus Marcu' Tuditano collega.' 'Suaviloquentiam' ibidem dixit Cicero.

Alio in loco] Lib. v. de Repub. Lib. quoque VII. ad Atticum Epist. 19. 'breviloquentem' se esse dixit.

Illa] Enniana.

Lascivæ] Floridæ, comptæ. Quintil. 'Ne recentis hujus lasciviæ flosculis capti voluptate quadam prava deliniantur.'

Virgilius quoque noster] Qui Ennium quoque imitatus est. Vide Macrob. lib. VI. Saturn. cap. 1. 2. et 3. et seqq. Seneca Virgilium cum laude citat Epist. 21. sine contemptu meminit Ep. 59. cum laude Ep. 95.

Supra mensuram] Sunt in Virgilio quidam versus hypermetri, et ἀκέφαλοι, quos si supervixisset emendasset.

§ 5 *Insubidi*] Aliter *insipidi*. Gellius etiam alibi 'subidis' dixit, lib. XIX. c. 12. et 'insubidi' lib. I. c. 2. Atque ita in membranis teste Carrione.

Inter hircosos] Male olentes et veteres agrestes Romanos.

Unguentatos] Delicatos et deliciis diffluentes.

Soterici lectos] Turnebus putat 'Soterici lectos' vocatos ab artificis nomine, rudes, impolitos, inelegantes, antiquos. Sicuti Archiaci lecti ab Archia nomen acceperunt. Tales erant Tuberonis lecti lignei. Vide Senec. Epist. 95. Val. Max. lib. VII. c. 5. Ciceronem pro Muræna.

§ 6 *Pauca quædam*] Imo pleraque. Judicium hic tuum, Gelli, desidero.

Pro enthymemate] Vett. Editt. legunt Græce ἐνθυμήματι, id est, 'commentatione,' vel 'commento,' ut Quintilianus interpretatur, quod mentis actio omnis atque sententia enthymema nominetur.

CAP. III. *Valgius Rufus*] Citat eum Charisius, et Festus in 'Secus.'

Lictorem dicit a ligando appellatum esse] Festus dictum putat a 'ligandis fascibus.' Nonius quoque Gellium suo more sequitur, ostenditque morem antiquum ligandorum qui castigandi essent ex M. Tullio. Nonius ita loquitur: 'Lictoris proprietatem a ligando dictam vetustas putat. Ita enim antiquitus carnificis officium fungebatur.' Lipsius legit, *Isti enim a. c. o. fungebantur*. Antiquitus enim carnifices Romæ non fuere, sed eorum vicem præstabant lictores: cum Nonio quoque facit pleraque Grammaticorum pars. Lictores autem dicti a supino inusitato 'lictum:' Veteres enim dicebant, ligo, ligui, lictum, ut frico, fricui, frictum, plico, plicui, plictum.

Ex collegio viatorum] Ministri magistratibus erant lictores, viatores, accensi, scribæ, statores, præcones. Viatorum itaque hic generale vocabulum. Vide Lipsium lib. I. Elect. c. 23.

Lictor, inquit, colliga manus] Ita carmen hoc allegat quoque Livius lib. I. Apud Ciceronem, *I Lictor*.

Tiro Tullius] Vide supra I. 7.

A limo] Hoc ab hæsitante librario additum putat Mercerus in Nonium, quia postmodum, ubi iterum mentio fit Tironis, 'licii' tantum, non 'limi' meminit. Et absurdum ex primæ syllabæ similitudine 'lictorem' appellatum. Vett. Editt. pro *limo* habent *lino*. Quo faciunt veteres Lucani glossæ: 'lictor est, qui viam facit magistratibus in populo. Dictus a lino, quod album linum propter insigne circa caput habebat.'

Licio enim transverso] Licium est proprie filum obliquum quo stamina utrinque ligantur. Ab hoc licio, quo ministri publici cincti erant, dicta 'furta per lancem et licium,' ut alibi diximus.

Quod limum appellatur] Vett. Edd. corrupte habent *linium*. Isidorus: 'Limus est cinctus, quem publici habent servi: ita dictus, quia transversas habet purpuras, et limas.' Ite-

rum: 'transversa omnia Antiqui lima dicebant. Hinc et limus vocabulum accepit cingulum quo servi publici cingebantur, obliqua purpura.' Idem refert Aggenus Urbicus, 'limum esse cingulum, ideo quod purpuram transversam habeat.' Ita scriptores Grammatici limitem in agris a 'limo' sive transverso deducunt. Servius in Virgilii illud: 'Velati lino, et verbena tempora vincti.' Ubi ait, 'Caper et Hyginus hoc loco dicunt lectionem esse corruptam. Nam Virgilium ita reliquisse confirmant, *Velati limo.* Limus autem est vestis, qua ab umbilico usque ad pedes teguntur pudibunda pomparum. Hæc autem vestis in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam habet, unde et nomen accepit. Nam obliquum limum dicimus.' Hinc etiam apud Arnobium lib. IV. 'Limi Dii,' obliquitatum curatores dicuntur.

CAP. IV. *Gemini Servilii*] Alba diruta hanc gentem a Tullo Romam transvectam, et in patriciorum ordinem allectam fuisse testantur Livius lib. I. et Dionys. Halyc. lib. II. Præter varia cognomenta etiam hoc 'Gemini' fuit.

Viri nobilis] Nam in nummis antiquis tam nobiles quam plebeiæ ejusdem nominis familiæ reperiuntur.

§ 2 *Impromisca*] Aliter, *impromiscua*, id est, haud vulgaris.

§ 2 *Magnam quum lassus diei*] Justus Lipsius ita legit, *magna quum lassus diei Parti fuuisset. lassus*, pro quo Vaticani quatuor habent *lapsus*. Muretus quoque in veteri libro diserte se *lassus* invenisse testatur. Princeps Veneta, ... *magna cum lapsa diei Pars foret, e summis rebus, parvisque regundis Parti fuisset: de parvis summisque gerendis.* Alteruter versus ὑποβολιμαῖος esse videtur. Nisi quis hic distingui arbitretur *res regundas*, et *gerendas*. Badius legit, ... *magna cum lapsa dies jam Parte fuisset, de summis parvisque gerendis.* Turneb. hic legit, *de summis rebus secundis.* Lipsius legit *parti* pro *parte* more antiquo, *fuuisset* pro *fuisset*, geminatione literæ productum, ut 'habuuerit' 'fuuerit' apud Plautum, 'fluuida' apud Lucretium, 'luuit' apud Lucilium. Non improbat tamen Lipsius propositam hic in textu lectionem. Ego hanc quoque lectionem non rejiciendam arbitror, ... *magna cum lapsa dies jam Parte foret, summis rebus parvisque gerundis.*

Indu foro] In foro ἀρχαϊκῶς metri causa, ita Lucretius 'indugredi,' pro 'ingredi,' 'induperator' apud Juvenalem pro 'imperator.'

§ 4 *Ingenium*] Id est, tale erat.

Ut faceret facinus] Vulgo hi versus ita legebantur, *Ut faceret facinus, levis, tamen haud malus, idem Doctus, fidelis, suavis, homo facundus, suoque Contentus, scitus atque beatus, secunda loquens in Tempore, commodus, et verborum vir paucorum. Multa tenens antiqua, sepulta et sæpe vetustas, Quæ facit et mores veteresque novosque tenentem.* Hos versus turpiter palantes ita ad ordines retraxit Lipsius auctoribus libris, *Ut faceret facinus levis aut malus: doctus, fidelis, Suavis homo, facundus, suo contentus, beatus, Scitus, secunda loquens in tempore, commodus, verbum Paucum, multa tenens antiqua, sepulta, vetusta: Quæ faciunt mores veteresque novosque tenentem.* Dicit autem Lipsius in libris quibus ille usus est omnia solutæ orationis more præscripta fuisse, eo tamen verborum ordine, quem religiose servaverit. Pro illo tantum quod in libris habebatur *verborum paucorum*, ut versus constaret, restituit *verbum paucum.* Ex conjectura quoque pro *Quæ facit*, idem scripsit, *Quæ faciunt.* In hac editione servavimus, *vetustas Quæ facit.* Sensu bono. Atque ita quoque legit Turnebus auctore antiquo lib. XXXVIII. Adv. c. 23. Vulgati pro arbitrio additis, ademptis, incul-

catis vocibus sic turbant, ut versuum illorum nec pes nec caput appareat. *Lipsius lib.* II. *Elect. cap.* 22.

Facinus] Malum, quia et bonum dicitur.

Levis] Inconstans.

Facundus] In his omnibus litera *s* vim amittit. Vide Priscianum lib. et Diomed. lib. I.

Scitus] Badius, qui vulgatum versum retinet, putat hic non tantum *s* absumi, sed sequente vocali totam syllabam. Ita in Virg. versibus quos tamen mutaverunt, 'molli suffultus hyacyntho,' et in illo versu, 'Inter se coiisse viros et decernere ferro:' ubi Seneca legit, *cernere*. Alibi, 'Hic specus horrendus, et sævi spiracula Ditis,' ubi Servius legit, *horrendum*.

Verbum paucum] Pro vulgato, *verborum paucorum:* cujus generis multa Cicero in Oratore commemorat.

Servilius] In antiquis tamen marmoribus legitur *Serveilius*. Ita apud Silium Italicum sæpe produci reperies. Etiam Claudianus lib. I. in Eutropium hoc versu: 'Indomitos curru Servilius egit Isauros.' Corruptum igitur magistellorum imperitia putat Douza ad Lucilium, atque ita restituendum.

CAP. V. *Delphos*] Phocidis urbem, ubi celeberrimum illud Apollinis Oraculum, de quo vide Pausaniam, Strabonem lib. IX. Diodorum Siculum lib. XVI. qui originem quoque Delphici Oraculi describit. Gentiles spiritui terræ fatidico potestatem hanc tribuebant, quo vetustate abolito desiisse. Oraculum voluit Plutarchus de Defect. Orac. quod jam multo ante Cicero dixerat lib. II. de Divin. Dio auctor est solutum illud fuisse Oraculum hominibus ad hiatum jugulatis, unde sacer prodibat spiritus. Sed adventu Christi abolita Oracula. Quod Porphyrius graviter queritur apud Eusebium lib. V. de Præpar. Evangel.

Ad Pythia] Quæ in honorem Apollinis Pythii instituta, quem fingunt Mythologi Serpentem Pythonem interemisse. Strabo lib. IX. Sceleratum hominem fuisse cognomento Draconem autumat. פתן *peten* serpentem Hebræis denotat. A quo forsan Python appellatus est. Macrobius et Plutarchus in Problem. hæc physice interpretantur, qui consulendi sunt. Victores in his ludis lauru donabantur. Lucianus tamen lib. de Gymnasiis μῆλα τῶν ἱερῶν τοῦ Ἀπόλλωνος præmium fuisse docet. Atque etiam Archias in Epig. εἰς τοὺς τέσσαρας ἀγῶνας. Sed Brodæus per μῆλα intelligit Delphicam laurum, quæ maximis baccis pomorum instar atque e viridi rubentibus esset.

Taurus] De quo alibi dictum est.

Lebadiam] Est hæc urbs Bœotiæ non procul a Chæronea et Orchomeno. Meminit Pausanias, Ptolemæus, Plinius.

§ 2 *Græci colon dicunt*] Κῶλον Græcis intestinum crassum, morbus autem gravissimusque dolor κωλικὴ ὀδύνη appellatur. Quædam Editt. hic legunt χωλὸν forsan χόλον, qui bilem quoque denotat qua jecur intumescit et accenditur. χολὰς quoque Hesychio intestinum dicitur. Forsan itaque hic morbus ex bilis effervescentia fuit. Forsan χολικὴν legendum, ut Galenus lib. I. de Loc. Aff.

§ 5 *Pleraque et sibi et nobis incongruens*] Vide lib. Plutarchi περὶ Στωϊκῶν ἐναντίων, et lib. ὅτι παραδοξότερα οἱ Στωϊκοὶ τῶν ποιητῶν λέγουσι. Vide quoque Paradoxa Ciceronis, et Lipsii Stoicam philosophiam lib. III.

Sinuosius] Involutius, subtilius, ex Stoicæ disciplinæ intimis penetralibus.

Ἀμαθέστερον] Id est, 'Indoctius quodammodo loquere, sed apertius.'

Λέγε] Omitti potest hoc verbum, sicuti apud Aristophanem ἐν Βατράχοις act. V. sc. 4. ubi Dionysius Æschylum et Euripidem inter se committit: atque Euripidi dicit, Ἀμα-

θέστερόν πως εἰπὲ, καὶ σαφέστερον. Atque ex hoc loco parœmia illa nata videtur. Scholiastes tamen dicit ab Aristophane hoc dictum fuisse juxta proverbium, σαφέστερόν μοι κἀμαθέστερον φράσον. Quod in idem incidit. Originem hujus proverbii nimis longe petit Erasmus.

§ 6 *Insolevitque*] Insevit.

Pensiusque] Magis æstimatum, preciosius. Quia quæ maximi facimus, sæpe nobis pensa sunt.

Τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν] I. e. 'prima secundum naturam.' Quibus præcipua et potissima intelliguntur. Hinc Chrysippus apud Lucianum interrogatus, quid facturus esset, si ad summum virtutis fastigium pervenisset, respondet, περὶ τὰ πρῶτα φύσιν καταγινήσομαι.

Προηγούμενα] 'Primaria' vel 'præcipua, et minus præcipua, secundaria.' Vocantur hæc apud Laërtium et Stobæum προηγμένα, et ἀποπροηγμένα; Cicero vocat 'producta,' sive 'promota,' vel juxta sensum 'præposita,' sive 'præcipua;' alia 'rejecta,' quæ minoris pretii. Apposite Laërtius προηγμένα appellat, τὰ ἀξίαν ἔχοντα, ἀποπροηγμένα τὰ ἀναξίαν, id est, 'producta sunt, quæ æstimationem, rejecta quæ non habent.' Vide supra I. 2. et IX. 5. Προηγμένα itaque et ἀποπροηγμένα reponenda hic sunt. Quid sit προηγμένον Cicero lib. III. de Fin. ita ostendit, 'Ut enim,' inquit, 'nemo dicit, in regia regem ipsum quasi productum esse ad dignitatem, (id enim est προηγμένον,) sed eos qui in aliquo honore sint, quorum ordo proxime accedit, ut secundus sit ad regium principatum; sic in vita, non ea quæ primario loco sunt, sed ea quæ secundum locum obtinent, προηγμένα, id est, producta, nominentur.' Addit quoque illis: 'Quæ vel ita appellemus (id erit verbum e verbo) vel promota: vel ut illa, remota. Vel (ut dudum diximus) præposita, vel præcipua: et illa, rejecta. Re enim intellecta, in verborum usum faciles esse debemus. Quoniam autem omne quod est bonum, primum locum tenere dicimus, necesse est nec bonum esse nec malum hoc quod præpositum vel præcipuum appellamus.' Quæ postrema cum Gellianis conveniunt. Vide quoque S. Empiricum III. Hypotyp. XXIV. et Lucianum ἐν Βίων πράσει.

§ 8 *Exsultantia*] Violenta eruptione.

§ 9 *Cunctari*] Morari, expectare dum desævierint. Vett. Editt. legunt *contari*. Utroque modo scribi hanc vocem testatur Donatus in Hec. act. I. sc. 2. Uti et Verrius apud Festum. Quod tamen Festus improbat, qui ita loquitur: 'Percunctatio pro interrogatione dicta videtur ex nautico usu, quia conto pertentant cognoscuntque navigantes aquæ altitudinem. Ob quam causam ait Verrius etiam secundam syllabam per *o* solere scribi. Mihi id falsum videtur; nam est illa percunctatio, quod is, qui curiose quid interrogat, per cunctas res it; ut recte per *u* literam scribatur.' Quod de 'percunctari' hic dicitur, idem de 'cunctari' dicendum.

Ἀναλγησία] Id est, 'indolentia.' Vide quæ de dolorum et cruciatuum patientia apud Stoicos diximus I. 2.

Ἀπάθεια] Id est, 'affectuum vacuitas.'

Sed quorundam etiam] Audi Senecam Ep. 57. 'Quædam sunt, quæ nulla virtus effugere potest. Admonet illam natura mortalitatis suæ. Itaque et vultum adducet ad tristitiam, et inhorrescet ad subita, et caligabit si vastam altitudinem in crepidine ejus constitutus despexerit. Non est hic timor, sed naturalis affectio inexpugnabilis Rationi.' Et alibi juxta Stoicorum sententiam Epist. 71. 'Non educo sapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo sicuti ab aliqua rupe nullum sensum admittente submoveo. Memini ex duabus partibus

illum esse compositum. Altera est irrationalis: hæc mordetur, uritur, dolet. Altera rationalis: hæc inconcussas opiniones habet, intrepida et indomita.' Affectus proprie Stoicis erant excursiones cum impetu, sive ὁρμῇ. Ubi intra modum erant, non affectus, sed præludia illorum. Quæ exuere non est hominis. Vide Auctorem nostrum lib. XIX. c. 1.

Panætii] Cujus meminit quoque summa cum laude Gellius noster lib. XIII. c. 26. Fuit patria Rhodius Mallotis Grammatici discipulus, teste Strabone lib. XIV. Hujus libros de officiis, vel potius περὶ καθήκοντος, quales etiam ante eum Cleanthes et Chrysippus scripserat, imitatus est Cicero, qui in Lucullo 'Stoicorum prope princeps' dicitur.

§ 11 *Aut stupore animi aut immanitate*] Hanc diversitatem Apathiæ ostendit Laërtius, cum dicit: φασὶ δὲ καὶ ἀπαθῆ εἶναι τὸν σοφὸν, διὰ τὸ ἀνέμπτωτον εἶναι. εἶναι δὲ καὶ ἄλλον ἀπαθῆ τὸν φαῦλον, ἐν ἴσῳ λεγόμενον τῷ σκληρῷ καὶ ἀτρέπτῳ. Id est: 'Aiunt vero' (Stoici) 'affectuum expertem esse sapientem, ideo quia est stabilis et a lapsu remotus. Aiunt et stultum esse apathem, quod valet, ac si dicas, durum atque immobilem.'

In ludo Cæsaris] In quo Cæsaris gladiatores exercebantur et alebantur, quibus præerant præfecti et lanistæ. Tales quoque alii ludi complures. P. Victor et marmora prisca meminerunt Ludi Gallici, Dacici, Magni, Mamertini, Matutini.

A medicis] Singulis ludis erant medici, partim ut valetudinem curarent, partim ut vulnera sanarent. Chirurgos tamen hic, qui medicorum nomine apud Antiquos veniunt, intelligere videtur.

CAP. VI. *Sirpos appellaverunt*] 'Scirpus' vel 'sirpus' ænigma hic denotat, et nomen accepit non a 'sirpo' junco enodi, sed a nassa piscatoria ex scirpis contexta. Potest tamen per sirpum intelligi omne πλέγμα ex junctis viminibus contextum. Crinitus lib. IX. c. ult. hic legebat 'scrupos;' sed hic locum habere non potest, cum 'scrupus' et 'scrupulus' proprie lapillum denotat, qui pedem offendit, metaphorice quicquid animo molestum est, quibus omnibus ænigmatis vox non respondet.

Semel minusne] Intelligit terminum, qui Jovi, ut cæteri Dii, cedere noluit cum Capitolium exauguraretur. Ovid. lib. II. Fastor. 'Quid? nova cum fierent Capitolia, nempe Deorum Cuncta Jovi cessit turba, locumque dedit. Terminus (ut memorant Veteres) inventus in æde Restitit: et magno cum Jove templa tenet. Nunc quoque se supra ne quid nisi sidera cernat, Exiguum templi tecta foramen habent.' Locus quoque luculentus est apud Lactantium lib. I. de fals. Religion. cap. 20. 'Quid qui lapidem colunt informem atque rudem, cui nomen est Terminus? Hic est, quem pro Jove Saturnus dicitur devorasse: nec immerito illi honos tribuitur. Nam cum Tarquinius Capitolium facere vellet, eoque in loco multorum Deorum sacella essent, consuluit eos per auguria, utrum Jovi cederent; et cedentibus cæteris, solus Terminus mansit. Unde illum Poëta *Capitoli immobile saxum* vocat. Jam ex hoc ipso quam magnus Jupiter invenitur, cui non cessit lapis, ea fortasse fiducia, quod illum de paternis faucibus liberaverat! Facto itaque Capitolio, supra ipsum Terminum foramen est in tecto relictum: ut, quia non cesserat, libero cœlo frueretur: quo ne ipsi quidem fruebantur, qui lapidem frui putaverunt. Et huic ergo publice supplicatur, quasi custodi finium Deo: qui non tantum lapis, sed etiam stipes interdum est.' Augustinus de Civ. Dei lib. IV. c. 23. scribit tres Deos Jovi cedere noluisse, 'Terminum, Martem, et Juventam.' Vide Liv. lib. I. Huic Deo nihil pri-

mo animatum offerebatur, sed sola liba, pultes, et primitiæ frugum, ut testatur Plutarchus in Vita Numæ, et capite 14. Probl. Rom. Sed post modum etiam animata cæsa hostia oblata sunt, ut ex Ovidio lib. II. Fastor. constat. Vide de Termini sacris Justum Rycquium de Capitol. Rom. cap. 14. VII. Kalendas Martias erant festa Terminalia. Sacra autem præter alia loca acta in via Laurentina intra quintum et sextum ab Urbe lapidem, quo illi essent antiqui agri Romani fines, ut testatur Strabo lib. V. Locus ita se habet: *μεταξὺ γοῦν τοῦ πέμπτου καὶ τοῦ ἕκτου λίθου τῶν τὰ μίλια διασημαινόντων τῆς Ῥώμης καλεῖται τόπος Φῆστοι. τοῦτον δ' ὅριον ἀποφαίνουσι τῆς τότε Ῥωμαίων γῆς. οἵ θ' ἱερομνήμονες θυσίαν ἐπιτελοῦσιν ἐνταῦθά τε καὶ ἐν ἄλλοις τόποις πλείοσιν, ὡς ὁρίοις αὐθημερὸν, ἣν καλοῦσιν Ἀμβαρουαλίαν.* Id est, 'Sane inter quintum et sextum ab Urbe lapidem locus est Festi: hunc tradunt eo tempore finem agri Romani fuisse, et hodieque ibi aliisque in locis, qui limites sint, sacerdotes sacrificium peragunt, quod appellatur Ambarvalia.' Ovidius lib. II. Fastor. tertium ab urbe lapidem fuisse dicit. Barthius Adv. lib. XVI. c. 22. hos versus ita legebat: *Semel minus? Non. Bisminus? Non. Sat scio. An utrumque? Verum; ut quondam audivi dicier, Jovi ipsi regi noluit concedere.* Ita et trimetri sua sibi constant lege, et acumen repetitis interrogatiunculis. Alioquin frigidum responsum. Potest tamen ita intelligi, ut semel, bis, imo ter Jovi minus sit, et noluerit tamen Jovi cedere.

Libro secundo] Ex his libris ad Marcellum citant quædam Sosipater, Charisius, alii.

CAP. VII. *Vita interfecerat*] Vita privaverat: ita Plautus quoque loquitur in Trucul. Act. II. Sc. 6. vs. 37. 'Salve, qui me interfecisti pene vita et lumine.'

§ 2 *Retulit ad consilium*] Valerius Maximus lib. VIII. cap. de Publ. Judic. nihil de concilio refert, sed Dolabellam neque punire neque absolvere sustinuisse.

Ad Areopagitas] Areopagitæ judicium exercebant de capitalibus criminibus. Laudat Plutarchus in Solone hunc conventum, tanquam *ἐπίσκοπον πάντων, καὶ φύλακα τῶν νόμων.* Quod et Cicero lib. I. de Officiis affirmat. Isocrates in Areopagitico scripsit eosdem *ἐπιμελεῖσθαι εὐκοσμίας,* tanquam censores publicos. In hoc collegio, antequam actio intenderetur, cogebatur actor et reus gravissimo juramento se obstringere, et bis inde causam orare. Scabella erant duo argentea, unum contumeliæ, alterum impudentiæ, in quibus rei et actores insidebant teste Pausania lib. I. Judices noctu (ut Lucianus ait) et sub dio summo cum silentio audiebant causas, adempta affectuum conciliandorum potestate, *ἄνευ προοιμίων καὶ παθῶν,* ne a vero judicum animus deflecteret, ut est apud Hermogenem. Sententiæ ferebantur per calculos dissimiles ab ara desumptos, qui tacite in sitellam immittebantur. Hoc celeberrimum collegium non a Solone constitutum fuisse, ut Cicero lib. I. de Officiis, et Plutarchus etsi dubitanter voluit, Aristotel. lib. II. Polit. ostendit. Quinetiam abunde hoc demonstrat Lex Solonis, quæ citante Plutarcho, ita se habet: *Ἀτίμων ὅσοι ἄτιμοι ἦσαν πρὶν ἢ Σόλωνα ἄρξαι, ἐπιτίμους εἶναι, πλὴν ὅσοι ἐξ Ἀρείου πάγου, ἢ ὅσοι ἐκ τῶν Ἐφετῶν, ἢ ἐκ πρυτανείου καταδικασθέντες ὑπὸ τῶν βασιλέων ἐπὶ φόνῳ ἢ σφαγαῖσιν, ἢ ἐπὶ τυραννίδι ἔφυγον, ὅτε θεσμὸς ἐφάνη ὅδε.* Id est, 'Quicunque infamia notati erant ante Solonis magistratum, eis honores capere liceat, præterquam qui ab Areopago, aut ab Ephetis, aut in prytanæo homicidii aut jugulationum, aut appetitæ tyrannidis damnati a regibus exulabant, tum cum ea lex est lata.' Ex quibus verbis etiam

videri ante Solonem constitutum hunc magistratum Plutarchus innuit. Solon itaque potius videtur hoc collegium in melius redegisse, firmiusque effecisse. Vide quoque Meursium de Areopago.

Quæ digna venia fuit] Nequaquam. Potuit enim ad magistratum deferre crimen mariti et filii, ut juste a magistratu punirentur. Neque enim mulieris erat privatam vindictam sumere.

Octavo] Libro hodie octavo cap. 8. invenitur.

Cap. viii. *P. Africanus superior*] Scipionem majorem intelligit. Hoc exemplum quoque habetur apud Plutarchum in Gracchis, Livium lib. xxxviii. Valerium Maxim. lib. iv. c. 2.

Convivio Jovis] Quod solenne festum erat mense Novembri, juxta Vet. Cal. Constantini. 'Jovis epulo,' inquit Valerius Maximus lib. ii. cap. 1. 'ipse in lectulum, Juno et Minerva in sellas ad cœnam invitantur.' Cœnam dialem appellat Seneca.

§ 2 *Filiam virginem*] Filiam minorem natu Corneliam nomine. Livius lib. xxxviii. scribit parum constare inter auctores, utrum post mortem patris desponsata fuerit et nupserit filia Africani Graccho, nec ne. Addit aliam fuisse opinionem, cum Gracchus L. Scipionem, qui in vincula ducebatur, exemisset, Senatum eo die forsan cœnantem in Capitolio petiisse ab Africano, ut inter Epulas Graccho filiam desponderet. Quod haud difficulter impetratum fuit.

Æmilius quoque Lepidus] Valerius Maximus lib. iv. c. 1. 'M. Æmilius Lepidus bis Consul, et Pontifex Max. splendorique honorum par gravitate vitæ, diutinas ac vehementes inimicitias cum Fulvio Flacco ejusdem amplitudinis viro gessit. Quas, ut simul censores renuntiati sunt, in campo deposuit: existimans non oportere eos privatis odiis dissidere, qui publice summa juncti essent potestate. Id judicium animi ejus et præsens ætas comprobavit, et nobis veteres Annalium scriptores laudandum tradiderunt.'

In campo] Martio.

Cap. ix. *Est plurifariam videre*] Talem modum loquendi poëtis tantum permittit Valla. Sed Gellius noster ita quoque loquitur lib. xiii. c. 11. 'Vina quoque dulciora est invenire.'

Tempestas] Quæ pro procella sumitur, et aliquando pro sereno tempore. Cæsar lib. iv. de Bell. Gall. 'Nactus idoneam ad navigandum tempestatem, tertia fere vigilia solvit.'

Valetudo] Quo vocabulo et sanitas et morbus denotatur.

Facinus] Bonum et malum factum.

Dolus] Festus; 'Doli vocabulo nunc tantum in malis utimur, apud antiquos autem in bonis utebantur; hinc etiam dicimus, sine dolo malo; nimirum quia solebat dici et bonus.' Vide quoque titulum ff. de Dolo malo, et l. i. § 3. eod.

Gratia] Ita Terentius in Phorm. 'bonam et malam gratiam' dixit.

Industria] Etiam ad mala refertur.

Utroqueversus] In utramque partem.

Periculum] Sumitur pro discrimine et experimento.

Venenum] Caius libro quarto ad legem duodecim tabularum, sive l. ccxxxvi. de V. S. 'Qui venenum dicit, adjicere debet, utrum malum an bonum: nam et medicamenta venena sunt: quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturam ejus, cui adhibitum esset, mutat: cum id quod nos venenum appellamus, Græci φάρμακον dicunt. Apud illos quoque tam medicamenta, quam quæ nocent, hoc nomine continentur. Unde adjectione alterius nomine distinctio fit. Admonet nos summus apud eos poëtarum Homerus; nam

sic ait, φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.' Vide quoque l. III. ad L. Corn. de Sicar. et l. XXXV. § 2. de contrah. empt.

Contagium] Quod a contingendo dictum. Postmodo dictum de eo quod contingendo polluit.

Malus honos] Ita Euripides in Helena act. I. αἰσχρὸν κλέος dixit, et contra in Phœnissis κάλλιστον ὄνειδος, quod tamen plerumque in pejorem partem accipitur. *Muret. lib.* VI. *Var. Lect. c.* 18.

§ 2 *Quintus autem Metellus Numidicus*] Hic est, qui contra Jugurtham bellum gessit, de quo videndus Sallustius, quem Velleius 'nulli secundum sui sæculi' appellavit. Inter claros quoque Oratores lib. II. recenset. Quia in Saturnini leges jurare noluit, in exilium Rhodum abiit, ut Livius Epit. 69. et Plutarchus testantur. Auctor de Viris Illust. Smyrnam exulasse refert, et Claudia lege revocatum fuisse. Pro *Claudia* Viri eruditi monent legendum *Calidia*. Q. enim Calidius tribunus plebis de revocando Metello legem tulit, ut constat ex Oratione Ciceronis pro Plancio, et Val. Maxim. lib. V. cap. 2.

De triumpho suo] Velleius Paterculus: 'Metelli tamen et triumphus fuit clarissimus, et meritum; virtutique cognomen Numidici inditum.' Vide Sigonium comm. in Fast. et triumph. Rom. ad annum DCXLIV.

Contumeliam facit] Hoc loquendi genus in Antonio Cicero reprehenderat. Sed et apud Plautum et Terentium crebra illius rei exempla sunt. Neque tamen injuria notaverat Antonium Cicero, quod vulgo creditur. Nam Antonius ita dixerat, 'facere contumeliam,' ut facere damnum, aut facere jacturam dicimus. Quomodo nunquam quisquam, opinor, præter illum locutus invenietur. *Muret. lib.* VI. *Var. L. c.* 18.

Honorem, inquit, pejorem] Ita quoque interpretari quis posset, 'sub specie honoris pejori vos affecit injuria.' Ita 'honos' non foret anceps vocabulum.

Κάκιον] Id est, 'pejus esse injuria afficere, quam affici.' Eodem fere modo loquitur Socrates apud Platonem in Gorgia: οὐ νόμῳ ἄρα μόνῳ ἐστὶν αἴσχιον τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, οὐδὲ δίκαιον τὸ ἴσον ἔχειν, ἀλλὰ καὶ φύσει. Id est, 'Non ergo lege sola, et turpius est facere injuriam quam pati, et justum est æquitatem servare, sed etiam ipsa natura.'

CAP. X. *Ea forma*] Ita quoque apud Ciceronem in Topicis Servius Sulpitius loquitur.

Quasi a tuendis ædibus] Varro lib. VI. de L. L. 'Tueri duo significat, unum ab aspectu, alterum a curando et tutela: ut cum dicimus, bellum tueor, et tueri villam. A quo etiam quidam dicunt illum, qui curat ædes sacras, æditumum, non æditumum. Sed tamen hoc ipsum ab eadem productum est origine.' Festus et Sosipater distinguunt inter 'æditumum,' quem ædis 'intimum' vocant, et 'æditumm,' quem 'sacræ ædis tuitorem' sive curatorem appellant.

Pomponii] Vide supra x. 24.

Æditumus] Nonius citat in 'Æditumo.'

CAP. XI. *Peregrinum*] Vide supra p. 449. Huic cognomen erat Proteus, et cum imitari Herculis mortem cuperet, in conspectu totius Græciæ se in rogum immisit, Olympiade 236. ut Lucianus in ejus vita et Philostratus lib. II. de Vit. Sophistarum in Herode testantur. Oriundus fuit ex oppido Hellesponti Pario, teste Luciano: eique mortuo statuam in foro erexerunt Pariani, ex qua oracula reddi credebantur, ut ait Athenagoras in Legatione pro Christianis.

Dii atque homines ignoraturi forent] Ita et loquitur Cicero lib. III. de Offic. 'Satis nobis, si modo in Philosophia aliquid profecimus, persuasum esse debet, si omnes Deos homines-

que celare possimus, nihil tamen avare, nihil injuste, nihil libidinose, nihil incontinenter esse faciendum.' Atque adeo, quamvis lateat homines scelus, præterquam quod ἔχει θεὸς ἔκδικον ὄμμα, etiam 'ipsius sceleris in scelere supplicium est,' ut loquitur Seneca.

Justi honestique] More Græco loquitur, qui simili modo τὸ δίκαιον et τὸ πρέπον dixerunt. Huc faciunt versus Horatii, 'Oderunt peccare boni virtutis amore, Tu nihil admittes in te formidine pœnæ.'

Πρὸς ταῦτα] Id est, 'Ad hæc nihil occulta, quandoquidem omnia videns Et omnia audiens, cuncta revelat tempus.'

Cap. xii. *In palatio*] In Palatino monte. Notum est septem fuisse montes Romæ, Palatinum, Capitolinum, Aventinum, Cælium, Esquilinum, Viminalem, et Quirinalem.

A P. Sulla] Extat Oratio Ciceronis vicesimaquinta pro P. Sylla, quem L. Torquatus accusabat tanquam conjurationis Catilinariæ participem.

Sestertium viciens] Ducatonum millia 50.

Atque inter ridendum] De aliis jocis Ciceronis vide Macrob. lib. ii. Sat. cap. 3.

'Ακοινονόητοι] Id est, 'communis sensus expertes.'

Cap. xiii. *Apollinarem Sulpicium*] Hujus alibi quoque meminit Gellius. Vide supra iv. 17.

Tenerentur] Simplici pro composito utitur, nimirum 'continerentur.'

Prodictas] Quædam editt. etiam veteres male habent *productas*: *prodicere* enim diem, idem est atque *prodere*. Prodictio enim proditio est quæ in præsens valet. Vide Scalig. ad Festum p. 153.

Juris] Stephanus *viris*, quod nullo jure præponit Barthius. Brissonius *studiosos juris* retinet. Atque ita quoque JC. loquuntur in lib. i. ff. de Offic. Assess. lib. iv. ff. de Extraord. Cognit. et lib. ix. § 4. ff. de Pœnis. Quo nomine JC. denotantur. Apud Suetonium in Nerone cap. 32. ita quoque scribendum; vulgo enim habebatur *studiosis viris*. De variis JC. nominibus vide Cujacium lib. vii. Observ. cap. 25.

Sciscitatum] Ita recte: aliter, *scitatum*. Ita Virg. lib. ii. Æneid. locutus, 'scitatum oracula Phœbi.'

Scævus] A Græco σκαιὸς, vulgo *sævus*. Alii, *lævus*. Ut Virg. 'Si mens non læva fuisset.'

§ 7 *Ad Ser. Sulpicium*] Extat locus Epistola 4.

§ 9 *Terra marique*] Regem Antiochum Magnum luxuria diffluentem, cum in Europam bellum transferret, et sedem belli in Eubœa insula posuisset, Acilius Glabrio Consul in insula aggressus, ipso statim adventus sui nuncio coëgit ab insula fugere. 'Tum præcipitem,' ut loquitur Florus, 'apud Thermopylas assecutus, ne ibi quidem fiducia loci resistentem mari ac terra cedere coëgit, statim et e vestigio itur in Syriam. Classis regia Polyxenidæ Annibalique commissa: nam rex prælium nec spectare poterat: igitur et duce Æmilio Regillo, adremigantibus Rhodiis, tota laceratur.' Polyxenidas ad Mionesum promontorium navali prælio victus est, tredecim navibus captis, xxviii. aut incensis aut depressis. Regillus post navalem victoriam Ephesum, quo se regia classis subduxerat, directis ante portum navibus, confessionem ultimam concessi maris hosti extorsit. Florus aliique eidem prælio Annibalem interfuisse referunt, sed Appianus in Syriacis ab iis dissentit. Postmodum quoque ingenti prælio terrestri a Scipione victus. Cujus prælii circa Magnesiam, quæ ad Sipylum montem est, instructi commissique luculenta extat descriptio apud Livium lib. xxxvii. Vide et Appianum in Syriacis, et Justinum lib. xxxi.

Intra montem Taurum] Pacis leges Antiocho oblatæ, ut Europa abstineret Asiaque omni, quæ cis Taurum montem est, decederet, pro impensis in bellum factis xv. m. talentorum. Vide Livium dicto lib. xxxvii. c. 45.

§ 10 *Qui jubetur intra Kalendas pronunciare*] Vide hac de re l. cxxxiii. de V. S. et l. i. § 9. ff. de success. edict.

Cap. xiv. *Saltem*] Ita scribendum, non *saltim*, ut contendit J. Gulielmius lib. i. Verisimil. cap. 10. Neque enim, ut a supinis raptu, cursu, sensu, recessu, raptim, cursim, sensim, recessim, descendit, ad eum plane modum a saltu, saltim. Et errat in eo, quod Prisciani auctoritatem hic adducit. Ille equidem saltim a saltu, sed in alia plane significatione, saltuatim nimirum, deducit. Veteres enim Grammatici, ut hic ex Auctore nostro liquet, undecunque potius in hac significatione, quam à saltu, hujus vocabuli originem deduxere. Sed et hodie quamplurimum non tantum a vulgo, verum etiam viris doctissimis in hujus adverbii significatione erratur, dum illud usurpant pro 'solum,' sive 'tantummodo.' Veteribus enim 'saltem' semper significat τὸ ἔσχατον; sive 'minimum.' Adi sis Vossium in de Vitiis serm. lib. i. c. 35.

§ 2 *Improbæ cujusdam subtilitatis*] Id est, pertinacis, indefessæ. Ut apud Virgilium, 'labor omnia vincit Improbus.'

§ 3 *Salutem enim ante dictum*] Sic Servius ad lib. iv. Æneid. vs. 327. 'Saltem,' inquit, 'sermo tractus a captivis, qui cum frequentius ab hostibus caperentur, dicebant, sublatis omnibus; Salutem concede. Inde per synæresin hic natus est sermo, ut in contemptu rerum multarum petituri aliquid, Saltem dicamus. Quasi quod negari minime debeat, cum extremum aliquid petitur, inde necessitate additur, saltem, veluti salutem postremo poscentes; vel salutem, si aliter non potest.' Ubi postrema verba legenda censeo, *vel saltem*, (subaudi, inde dictum) *si aliter non potest*: quemadmodum paullo ante Auctor noster.

Quasi extremum aliquid petituri] Donatus ad illud Terentii Andr. act. ii. sc. 2. 'Ut aliquot saltem prodat dies,' notat, 'Saltem: Desperatis rebus solam petentes salutem hoc verbo utimur.' Idem in Adelph. Terentii. 'Saltem,' inquit, 'est ἔσχατον. natum est autem a captivis Saltem, qui nihil aliud præter salutem a victore petunt.'

Cap. xv. *Vellicatim*] Vet. Editt. *Velitatim*, et ita quoque infra.

Quam maxime celatim] Nonius hunc Sisennæ locum paullo aliter refert, *Quo magis celeratim insidiis suos disposuit.* Et videtur *celeratim* melius dici, quam *celatim*. Cæterum si quis hujus generis plura adverbia desiderat, adeat Voss. lib. iv. de Analog. c. 19. et 20. Et Cl. Dausq. in Antiq. Nov. Latii Orthograph. Vol. i. Tract. 3. cap. 4. sect. 2.

LIBER XIII.

CAP. I. *An utrumque idem valere voluerit, Fatum atque Naturam*] Sic Adrianus Turnebus lib. XIII. Adversar. c. 9. nihil diversi Fati et Naturæ nomine significari putat; sed unum idemque declarari; mortemque naturalem, mortem esse fatalem, cum ætate quis confecta extrema senectute moritur; mortem vero immaturam, quæ gladio infertur, nec fatalem esse, nec naturalem. Id autem intelligi posse ex Oratione Ciceronis pro Cœlio, cujus in peroratione hæc habentur verba: 'Nolite, judices, aut hunc jam natura ipsa occidentem velle maturius extingui vulnere vestro, quam suo fato.' Ubi diserte morti naturali et fatali opponitur mors vulnere illata, vel pœna irrogata. Sic Alexander Aphrodiensis palam non tam fatetur, quam profitetur et clamat fatum et naturam idem esse hisce verbis: *λείπεται ἄρα τὴν εἱμαρμένην μηδὲν ἄλλο, ἢ τὴν οἰκείαν εἶναι φύσιν ἑκάστου.* Et mox: *αὕτη γὰρ εἱμαρμένη τε καὶ φύσις ἡ αὐτή.* Iterum: *ταυτὸν ἂν εἴη τῷ κατὰ φύσιν τὸ καθ' εἱμαρμένην.* Rursus: *φανερώτατα δὲ Θεόφραστος δείκνυσι ταυτὸν ὂν τὸ καθ' εἱμαρμένην τῷ κατὰ φύσιν, ἐν τῷ Καλλισθένει.*

. *Καθ' ἑνὸς ὑποκειμένου*] Id est, 'Pro uno subjecto.'

§ 2 *Et insuperabilis quædam necessitas fati constituitur*] Loquitur ex Stoicorum mente; quibus Fatum est sempiterna quædam et indeclinabilis series rerum et catena, volvens semetipsa sese et implicans per æternos consequentiæ ordines, ex quibus apta connexaque est, quemadmodum id definit Auctor noster ex sententia Chrysippi Philosophiæ Stoicæ principis supra lib. VI. cap. 2. ubi vide quæ aliarum opinionum disciplinarumque auctores huic sententiæ objiciunt; et ibidem notata. Adde sis Vossium in de Idololatr. Orig. et progress. lib. II. c. 45. et quatuor seqq. ubi de Fato cum Gentili tum Christiano egregie et prolixe disserit; uberius enim ut hanc materiam hic discutiamus instituti nostri ratio haud permittit.

Μὴ καὶ ὑπὲρ μοῖραν, &c.] Id est: 'Ne et præter fatum domum Plutonis ingrediaris.' Exstat Iliad. v. vs. 336.

§ 3 *Accidere præter naturam*] Mors omnis violenta præter naturam præterque fatum accidit; idque mortis genus luctuosissimum Plinius Junior vocat lib. I. Epist. quæ non ex Natura nec Fatalis videtur. Unde Aristoteles mortis duo esse genera docet περὶ ἀναπνοῆς his verbis: *θάνατος δ' ἔστιν ὁ μὲν βίαιος, ὁ δὲ κατὰ φύσιν· βίαιος μὲν, ὅταν ἡ ἀρχὴ ἔξωθεν ᾖ· κατὰ φύσιν δὲ, ὅταν ἐν αὐτῷ.* 'Mors,' inquit, 'aut violenta est, aut secundum naturam. Violenta, cum principium vel causa est extrinsecus; secundum naturam, cum ea est intrinsecus.' Mors itaque violenta est, et præter naturam, quæ vel ex morbo vel vulnere inflicto accidit; secundum vero naturam, quando quis senio confectus fato cedit: Plato in Timæo: *θάνατος ὁ μὲν κατὰ νόσους καὶ τραύματα γιγνόμενος ἀλγεινὸς καὶ βίαιος· ὁ δὲ μετὰ γήρως ἰὼν ἐπὶ τέλος κατὰ φύσιν, ἀπονώτατος τῶν θανάτων.* Huc etiam faciunt quæ Servius notat ad illud Virg. lib. IV. Æneid. 'Vixi, et quem dederat cursum fortuna peregi.' Ubi inquit: 'Non natura, neque fatum. Tribus enim humana natura continetur. Natura, cui ultra centum et viginti sol-

stitiales annos concessum non est. Fato, cui nonaginta anni, hoc est, tres Saturni cursus exitium creant: nisi forte aliarum stellarum benignitas etiam tertium ejus superet cursum. Fortuna, id est, casu, qui ad omnia pertinet quæ extrinsecus sunt, ut ad ruinam, incendia, naufragia, venena. Bene ergo dixit Fortuna: Cicero in Philippicis: 'Multa mihi imminere videbantur præter naturam, præterque fatum:' id est, gladii Antonii ex casu.'

Extra fatum posuerit] Extra vel præter fatum, ut supra jam monitum, mori quis dicitur, cum ex caussa violenta et foris arcessita aliquis vitam finierit. Hinc Petronius ancillam illam Matronæ Ephesinæ, quæ inedia et mœrore animam e corpore expellere videbatur, sic eam alloquentem introducit: 'Quid proderit hoc tibi, si soluta inedia fueris? Si te vivam sepelieris, si antequam fata poscant, indemnatum spiritum effuderis?' Contra fato suo is moritur, qui causa ex se nata, nec extraria aut foris arcessita vitam cum morte commutaverit. Quo pertinet illud Senecæ Tragici in Hercule Œtæo Act. I. 'Quota pars moritur tempore Fati.' et Taciti lib. II. Annal. de rege Archelao: 'Finem vitæ sponte an Fato implevit.'

Nam quia nec fato] Est vs. 695. lib. IV. Æneid. Ubi Servius multa involvit, nec tamen evolvit, et longe a scopo aberrat; simplicissima vero et rectissima est Salmasii hujus loci expositio, quæ exstat Exercit. Plinian. ad Solin. p. 1119. ubi ait, Græcis aliud esse πρὸ ὥρας, aliud πρὸ μοίρας θανεῖν. πρὸ ὥρας dicitur de iis qui obeunt in juventute, πρὸ μοίρας de illis qui violento exitu decedunt. Πρὸ μοίρας καὶ πρὸ ὥρας διαφέρει. πρὸ μοίρας γὰρ ὁ βιαίως ἀποθανὼν, πρὸ ὥρας δὲ ὁ ἐν νεότητι. Hinc in Magicis sacris differentia τῶν βιαιοθανάτων et τῶν ἀώρων. Tertullianus de Anima: 'Aut optimum est hic retineri secundum Aoros, aut pessimum secundum Biæothanatos, ut ipsis jam vocabulis utar, quibus auctrix opinionum istarum Magia sonat.' Ahori interdum diversi Biæothanatis, ut qui moriuntur juvenes, sed fato suo et sponte naturæ. Est ubi Biæothanati quidem sunt, qui pereunt, non tamen Ahori, ut quos in decrepita ætate vis aliqua elisit. Aliquando etiam in eundem hominem concurrit et violenta mors et immatura, ut simul ἄωροι sint et βιαιοθάνατοι. Tales haberi debent, quos in juventa ætate sævus et immaturus finis exhausit. Utrumque in Didone Virgilius expressit, et βιαιοθάνατον simul et ἄωρον periisse indicat. 'Sed quia nec fato, πρὸ μοίρας, Sed misera ante diem,' πρὸ ὥρας. Tertium addidit: 'merita nec morte peribat.' Innocentem et nullo crimine commisso manus sibi intulisse significans. Nam plerique aut propter crimina sua supplicio publice afficiuntur, aut ipsi letum sibi consciscunt metu gravioris pœnæ, quam se meruisse conscii sunt. Ex eo genere βιαιοθανάτων non fuisse Didonem ostendit.

§ 4 Ὑπὲρ στεφάνου] V. C. περὶ στεφάνου, id est, 'De Corona' sibi oblata a Ctesiphonte, quem Demosthenis honorem Æschines pulcherrimis actionibus frustra oppugnavit, nam victus tandem et factione et eloquentia insuperabili Demosthenis in Rhodum abiit exulatum. *M.*

Ὁ μὲν τοῖς γονεῦσι μόνον, ἄc.] Id est, 'Nam qui parentibus tantum se natum putat, fatalem atque spontis suæ mortem exspectat. Qui vero etiam patriæ, ob id, ne in servitutem redactam illam videat, occumbere præoptabit.'

Τὴν πεπρωμένην καὶ τὸν αὐτόματον θάνατον] Id est, 'Fatalem et spontis suæ mortem.' Idem est, quod Latinis dicitur, 'sua morte mori.' Suetonius in Julio Cæsare circa finem de percussoribus Cæsaris: 'Percusso-

rum autem fere neque triennio quisquam amplius supervixit, neque sua morte defunctus est.' Ita Seneca Epistol. ad Lucilium: 'Bella res est sua morte mori.' Jul. Firmicus Astronom. lib. VIII. cap. 19. 'Erit longævus, in senecta felix, et qui sua morte morietur.' Eodem modo et Græci locuti sunt. Eusebius de Præpar. Evang. lib. I. *οὐ γὰρ θνήσκει ἰδίῳ θανάτῳ, εἰ μὴ βίᾳ τινὶ πληγὲν τοῦτο τὸ ζῶον.* Epiphanius lib. I. *καὶ μή τις λεγέτω περὶ τοῦ Ἀβέλ· οὐ γὰρ θανάτῳ ἰδίῳ τέθνηκεν.* Ita Ptolemæus lib. IV. Tetrabibli *ἰδίοις τελευτᾷν θανάτοις* et *βιαίοις* opponit invicem.

CAP. II. *Quum Pacuvius grandi jam ætate*] Quippe qui Accio quinquaginta annis major erat. Cicero in Bruto: 'Attius iisdem Ædilibus ait se et Pacuvium docuisse fabulam, cum ille octuaginta, ipse triginta annos natus esset.' De Pacuvio sic Hieronymus in Chronico: 'Olymp. CLVI. an. III. Pacuvius Brundusinus Tragœdiarum scriptor clarus habetur: vixitque Romæ quoad picturam exercuit, ac fabulas vendidit. Deinde Tarentum transgressus prope nonagenarius diem obiit.'

Haud parvo junior] Nota τὸ 'parvo' adverbialiter positum.

Devertit ad Pacuvium] V. CC. *divertit.* Cæterum de Accio sic Hieronymus in Chronico, num. MDCCCLXXVIII. 'Olymp. CLX. Lucius Accius Tragœdiarum scriptor clarus habetur, natus Mancino et Serrano Coss. parentibus libertinis: et seni jam Pacuvio Tarenti sua scripta recitavit, a quo et fundus Accianus juxta Pisaurum dicitur, quia illuc inter colonos fuerat ex Urbe deductus.' Familiaris fuit D. Julio Bruto Callaico, qui A. U. DCXXII. Popillio Lænate et P. Rutilio Coss. de Lusitanis et Callaicis triumphavit, et templorum ac monumentorum aditus, quæ ex manubiis consecraverat, Accii carminibus exornavit: ut est apud Ciceronem Orat. pro Archia et Bruto, item Val. Maximum lib. VIII. c. 14.

Sonora quidem esse...et grandia] Pertinet huc Quintiliani summi ingeniorum æstimatoris de Pacuvio et Accio judicium, quod exstat Instit. Orat. lib. X. c. 1. hisce verbis: 'Tragœdiæ scriptores Accius atque Pacuvius clarissimi, gravitate sententiarum, verborum pondere et auctoritate personarum. Cæterum nitor, et summa in excolendis operibus manus, magis videri potest temporibus, quam ipsis defuisse. Virium tamen Accio plus tribuitur; Pacuvium videri doctiorem, qui esse docti affectant, volunt.'

§ 2 *Quod in pomis est*] Quod hic de pomis, ab aliis similiter ad vinum translatum, et cum eo hominum ingenia comparata. Seneca Epist. 36. 'Ariston aiebat male se adolescentem tristem, quam hilarem et amabilem turbæ. Vinum enim fieri bonum, quod recens durum et asperum visum est: non pati ætatem, quod in dolio placuit.' Similiter Alexis Comicus apud Athenæum, lib. II. Deipnosoph. *Ὁμοιότατος ἄνθρωπος οἴνῳ τὴν φύσιν Τρόπον τιν' ἐστί. τὸν γὰρ οἶνον τὸν νέον Πολλή γ' ἀνάγκη, καὶ τὸν ἄνδρ', ἀποζέσαι, Πρώτιστον, ἀφυβρίσαι κ' ἀπανθῆσαι πάλιν Σκληρὸν γενέσθαι· παρακμάσαντα δ' ὧν λέγω Τούτων ἁπάντων, ἀπαρυθέντα τὴν ἄνω Ταύτην ἄνοιαν ἐπιπολάζουσαν, ποτὲ Πότιμον γενέσθαι, καὶ καταστῆναι πάλιν, Ἡδύν θ' ἅπασι τοὐπίλοιπον διατελεῖν.* Hoc est: 'Est natura homo vino simillimus Quodam modo: nam vinum sicuti novum Necesse defervere est, sic prorsus et hominem. Ac primum quidem velut florescentem aliis esse injurium, Post durum fieri: hæc autem quæ dico omnia Vigere cum desierint, atque ille exhauserit Stultitiam amentem, quæ superne innatat, Velut potui fit idoneus, ætatem nactus bonam: Ac in reliquum tempus degit gratus omnibus.' Sive horum carminum sententiam mavis expressam verbis J.

Lipsii: 'Similis Vir est Vino indole atque moribus. Nam musteum illud et novum cum conditur, Deferveat primum est opus: sic et virum, Cum juvenis est, exæstuare; hinc sobrium Mox effici, et severitate præditum: Mitem inde fieri, et esse in ævi relliquum.'

CAP. III. *Necessitas sit vis quæpiam premens, &c.*] Sic Cornelius Fronto: 'Necessitas immutabilis res est, ut mori necessitatis est. Necessitudo, vel sanguinis vel meritorum.' Sosipater Charisius: 'Necessitas imperii, Necessitudo sanguinis conjunctio. Sallustius tamen Necessitudinem sæpe pro necessitate ponit, nec unquam Necessitatem pro necessitudine aut ipse aut quisquam Veterum.' In quo tamen falsus est Sosipater; Cicero enim et Cæsar 'necessitatem' pro 'necessitudine' dixerunt.

Sed necessitas sane pro jure, officioque observantiæ, &c.] Usus et ea significatione Cicero pro Sulla: 'Si nostram in accusatione sua necessitatem familiaritatemque violasset.'

Necessarii dicuntur] Festus: 'Necessarii sunt, ut Gallus Ælius ait, qui aut cognati aut affines sunt, in quos necessaria officia conferuntur præter cæteros.' Nonius 'necessarios' interpretatur 'affines,' cum inquit; 'Necessitas, affinitas,' unde et 'hoc jure conjuncti necessarii appellantur.' Sed non 'solos affines,' verum etiam 'cognatos' hoc nomine denotari, satis manifestum ex hoc loco Valerii Maximi lib. II. cap. 1. 'Convivium solemne majores instituerunt, idque Charistia appellaverunt, cui præter cognatos et affines nemo interponebatur: ut si qua inter necessarios querela esset orta, apud sacra mensæ, et inter hilaritatem animorum, fautoribus concordiæ adhibitis tolleretur.' Marcellus necessarios ab amicis et propinquis distinguit, quasi arctiore quadam benevolentia devinctos, lib. IV. Epistol. Famil. 2. ad Ciceronem: 'In summa paucitate amicorum, propinquorum, ac necessariorum, qui vere meæ saluti faverent, te cupidissimum mei, singularemque mihi benevolentiam præstitisse cognovi.' In Glossis Philoxeni est: 'Necessarius, Οἰκεῖος, Ἀναγκαῖος,' nempe ut est in Glossis Gr. Lat. quæ vulgo Cyrilli dicuntur, 'Οἰκεῖος, ὁ συγγενής, Necessarius.' Onomasticon Vetus Lat. Gr. 'Necessarii, οἱ προσήκοντες.'

Qua Plautiam rogationem suasit] De hac Oratione loquitur haud dubie Suetonius in Jul. Cæsare: 'L. etiam Cinnæ uxoris fratri, et qui cum eo civili discordia Lepidum secuti, post necem Consulis ad Sertorium confugerant, reditum in civitatem rogatione Plotia confecit, habuitque et ipse super ea re concionem.' In *Plautia* lege vel *Plotia* variatum, quemadmodum Veteres in Claudio et Clodio; aurata et orata; aula et olla, plaustro et plostro. Legis Plautiæ de Vi mentio in l. non solum, § si Dominus. D. de Usucapion. et § furtivæ, Institut. De Usucap. Fuit et altera lex Plautia de Judiciis, quam, ut Asconius Pædianus scribit, adjuvantibus nobilibus tulit M. Plautius Silanus Tribun. Pleb. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone Coss. anno secundo belli Italici, ut Tribus singulæ, quinos denos suffragio crearent, qui eo anno judicarent, (antea enim equester ordo in Judiciis dominabatur,) ex eoque factum esse, ut Senatores quoque in eo numero essent, et quidam etiam e plebe. Ad neutram tamen harum legum Oratio Cæsaris de rogatione Plautia referenda videtur, sed potius privilegium fuit, quod pro L. Cinna obtinere voluerit. Et ita κυρίως Auctor noster rogationem Plautiam, quemadmodum et Suetonius, vocat; ea enim est differentia inter rogationem et legem, quod hæc ad omnes homines, illa vero ad quosdam vel etiam unum tantummodo pertineat. Festus: 'Roga-

tio est, cum populus consulitur de uno pluribusve hominibus, quod non ad omnes pertineat, et de una pluribusve rebus, de quibus, non omnibus, sanciatur. Nam quod in omnes homines resve populus scivit, lex appellatur. Itaque Gallus Ælius ait, inter legem et rogationem hoc interest. Rogatio est genus legis; quæ lex, non continuo ea rogatio est: rogatio non potest non esse lex, si modo justis comitiis rogata est.'

§ 2 *Sempronii Asellionis*] Vide supra I. 13. et II. 13. et ibi notatis adde, Sempronium haud paullo post excisam Numantiam historiam suam demum edidisse; quippe qui scripserit post Cœlium Antipatrum; ut manifestum ex Cicerone in primo de LL. 'Successere huic Cœlio belli, Clodius, Asellio: nihil ad Cœlium: sed potius ad antiquorum languorem et inscitiam.'

CAP. IV. *Rex Alexander Jovis Hammonis filius*] De Alexandro Curtius lib. VIII. 'Jovis filium non dici tantum se, sed etiam credi volebat, tanquam perinde animis imperare posset, ac linguis.' Unde autem ipsi hæc persuasio venerit docet idem Curtius lib. IV. ubi narrat maximum natu e sacerdotibus Jovis Hammonis, Alexandrum adeuntem 'filium' appellasse, hocque nomen illi parentem Jovem reddere affirmasse, Alexandrum vero dixisse, se id et accipere et agnoscere. Justinus vero lib. XI. scribit subornatum ab Alexandro sacerdotem regi volenti respondisse; similia fere habet Plutarchus in Alexandro, qui et addit: videri nonnullis id errorem Antistitis fuisse, qui Græcæ linguæ non satis peritus, cum Alexandrum blande παιδίον 'filiolum' appellare vellet, sic dixit, παῖ Διὸς, 'fili Jovis.' Idem habet et Eustathius in Dionysii Alexandrini περιήγησιν, vs. 212.

Olympias ei rescripsit] Epistolæ cujusdam Olympiadis meminit J. Pollux Onomast. lib. VII. c. 9.

CAP. V. *Et magisterii*] Magisterium hic pro magistri dignitate ponitur. Onomasticon Vetus: 'magisterium, ἀρχή.' Nominis id etiam occurrit apud Cassiodorum Variar. lib. I. epist. 12. 'Sume igitur Magisterii infulas dignitatis.' Sic enim V. CC. ubi vulgo est *magisteriæ*; quod etiam tamen ferri possit. Sic et Variar. lib. III. epist. 12. 'Implens etiam doctrina, quam susceperat Magisterii dignitatem.' J. Saresberiens. lib. VIII. De Nug. Curial. cap. 21. de Juliano Imp. ait eum viros congregasse 'circa palatia, qui circumamicti pallio, magis habitu, quam magisterio pandebantur.'

Theophrastus] De quo insignis locus Strabonis lib. XIII. Τύρταμος δ' ἐκαλεῖτο πρότερον ὁ Θεόφραστος· μετωνόμασε δ' αὐτὸν ὁ Ἀριστοτέλης Θεόφραστον ἅμα μὲν φεύγων τὴν τοῦ προτέρου ὀνόματος κακοφωνίαν, ἅμα δὲ τὸν τῆς φράσεως αὐτοῦ ζῆλον ἐπισημαινόμενος. ἅπαντας μὲν γὰρ λογίους ἐποίησε τοὺς μαθητὰς Ἀριστοτέλης, λογιώτατον δὲ Θεόφραστον. 'Theophrastus prius vocabatur Tyrtamus: sed Aristoteles hoc ei nomen fecit, simul ut prioris asperitatem fugeret, simul ut dictionis Theophrasteæ præstantiam commendaret tanquam divinæ. Omnes enim discipulos facundos, hunc facundissimum reddidit Aristoteles.' Idem de hoc Tyrtami nomine habes apud Diogenem Laërtium, Hesychium Illustrem, Suidam, aliosque.

Menedemus] Omnino hic legendum *Eudemus;* quemadmodum viris doctissimis jam monitum. Menedemi enim Peripatetici vix ab alio auctore et alio loco ulla fit mentio; Eudemi vero plurima apud varios scriptores et honorificentissima; et semper Alexander, aliique ex optimis interpretibus, Theophrastum et Eudemum, ut Aristotelis sodales, et ejusdem cum ipso sententiæ, prædicant, et adducunt. Ab hoc Eudemo nomen habent

Ethica Eudemia, quæ vulgo Aristoteli tribuuntur; sive ipse eorum auctor sit, sive ei Aristoteles ista dedicaverit; quorum tamen prius Jonsio verisimilius videtur. Scripsit etiam æmulatione Theophrasti condiscipuli, qui juxta Laërtium lib. v. exaravit ἀστρολογικῆς ἱστορίας δ΄. et ἀριθμητικῶν α΄. Eudemus hic ἱστορίαν περὶ τῶν ἀστρολογουμένων, teste eodem Laërtio lib. I. Thalete, vel ἀστρολογικὰς ἱστορίας, ut vult Clemens Alexandrinus lib. I. Stromat. quod opus Astrologorum vitas et inventa, ipsiusque Astrologiæ ortum et progressum continuit. Laudat etiam Simplicius ad lib. I. φυσ. ἀκροασ. comment. XII. Geometricas historias hujus Eudemi: et ibidem comment. XXVI. ejus lib. I. φυσικῶν, ac l. III. comment. XXVIII. item lib. IV. comment. CXVI. liber secundus et tertius φυσικῶν citatur. Scripsit quoque hic Eudemus, ut et Theophrastus atque Phanias, ad Aristotelis æmulationem Categorias, libros de Interpretatione, et Analytica, aliaque, de quibus, ut et de multis quibus idem Eudemi nomen fuerit, vide plura apud Jonsium de Scriptor. Histor. Philosoph. lib. I. c. 15.

§ 2 *Exoticum*] Peregrinum. quo sensu Apuleius lib. I. Milesiar. Prudentius in Psychomachia, Ennodius in Panegyrico, Isidorus lib. XIX. cap. 22. Cassiodor. Variar. lib. IX. Ep. 23. Sic Plautus Mostellaria: 'Olere unguenta exotica.'

§ 3 Ἡδίων ὁ Λέσβιος] Id est, 'Suavius Lesbium.' Ac sane Vinum Lesbium Veteribus commendatissimum, magnoque in pretio erat. Clearchus apud Athenæum l. I. Deipnos. *Λεσβίου πόματος Οὐκ ἔστιν ἄλλος οἶνος ἡδίων πιεῖν.* Id est, 'Lesbio vino potui suavius aliud nullum est.' Apud eundem Archestratos Deipnologus, varia vinorum generosorum genera recensens, omnibus aliis Lesbium præfert, cum sic concludat: Ἀλλ' οὐδέν τ' ἄλλ' ἐστὶν ἁπλῶς πρὸς Λέσβιον οἶνον. Id est, 'Uno sed verbo nihil hæc ad Lesbia vina.'

Cap. VI. *Neque Attici*] Hæc postrema verba nova erunt ei, qui caput prius quam ejus titulum leget: cum in capite nulla prorsus Atticorum fiat mentio. Sed sive Gellii hæc sit adjectio, sive potius Pseudogellii, quod ea continet verum an falsum esse dicemus? Equidem minime dubito, quin et Attici antiquiores βαρβαρίζειν dixerint, non eam tantum significationis formam sequendo, quam habent Μηδίζειν, Ἀττικίζειν, verum et cum significare volebant 'Barbare loqui.' an etiam et hujus verbale βαρβαρισμὸς jam tum in usu esset, ambigi posse scio: quod multa verbalia non eodem quo ipsa verba tempore usurpari cœperunt. Sed vocem, cujus usum recepta in aliis sermonis forma permittebat (neque enim dubium est, quin Μηδισμὸν, et Ἀττικισμὸν et Λακωνισμὸν illi quoque veteres Attici dixerint) pro usurpata habere possemus etiamsi nullo id testimonio probari posset. *H. Steph.*

Προσῳδίας] 'Accentus.' Quænam vero Græcis sint προσῳδίαι late dicet Sextus Empiricus lib. I. advers. Mathem. cap. 5. Sic autem Diomedes accentum describit lib. II. 'Accentus est Acutæ, vel Gravis, vel Inflexæ orationis elatio, vocisve intentio, vel inclinatio, acuto aut inflexo sono regens verba. Nam ut nulla vox sine vocali, ita sine accentu nulla.' De accentibus libros magnos scripsere Apollonius et Herodianus inter Græcos, inter Latinos Censorinus, ut testatur Priscianus lib. XV. qui et ipse librum de Accentibus consignavit, ubi et Accentum describit, quod sit 'certa lex et regula ad elevandam et deprimendam syllabam uniuscujusque particulæ orationis, qui fit ad similitudinem elementorum literarum atque syllabarum.' Adde sis Vossium de Art. Gram. lib. II. c. 7.

Voculationes] Hac voce etiam uti-

tur Nigidius infra h. l. cap. 24. Apud Martianum Capellam lib. III. cap. 'de fastigio,' accentus quoque 'fastigia' vocantur: idem vocat 'cacumina, tonos et sonos.' Sic et Diomedes lib. II. 'fastigia' appellat, item Beda lib. de metris.

Barbarismus] Ab Hesychio definitur παράτονος διάλεκτος, i. e. 'a vero tono declinans loquendi ratio.' Eustathio dicitur, 'peccatum pronunciationis circa voces, aut tonos, seu accentus, sicut solœcismus circa syntaxin.' Suidas nimis generaliter Barbarismum dicit esse vitiosa dicta præter consuetudinem clarorum Græcorum, λέξιν παρὰ τὸ ἔθος τῶν εὐδοκιμούντων Ἑλλήνων.

Cap. VII. Ἡ δὲ δὴ λέαινα, &c.] I. e. 'Quum autem animalium acerrimum sit leæna et audacissimum, semel omnino in vita et unum parit. Enitendo enim simul cum fœtu pariter matricem projicit.' Hoc autem verisimile est Herodotum ab Ægyptiis accepisse; nam et Orus Apollo in Hieroglyphicis narrat, leænam, quia non pariat bis, apud Ægyptios symbolum esse mulieris semel tantum enixæ. Quam opinionem etiam secutus est B. Basilius Hexaëm. homil. IX.

Ἐπίκοινον] Promiscuum.

Εἱστήκει] Id est, 'Stetit, sicut aliquis leo circa suos catulos, Cui quidem catulos ducenti occurrerint in sylva Viri venatores.' Exstat locus vs. 133. Iliad. ρ.

§ 2 Πυκνὰ μάλα] Id est, 'Crebro admodum suspicans, sicut leo pulchre jubatus, Cuique catulos venaticus surripuerit vir Sylva ex densa.' Exstat vs. 318. Iliad. σ.

Quos de animalibus exquisitissime composuit] Qua diligentia hi libri de Animalibus ab Aristotele compositi, sic tradit Plinius lib. VIII. cap. 16. 'Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegataque hac commentatione Aristoteli, summo in omni doctrina viro, aliquot millia hominum in totius Asiæ Græciæque tractu parere jussa, omnium quos venatus, aucupia, piscatusque alebant: quibusque vivaria, armenta, alvearia, piscinæ, aviaria in cura erant, ne quid usquam gentium ignoraretur ab eo; quos percontando quinquaginta ferme volumina illa præclara de animalibus condidit.' Ubi postea Plinius ex Aristotele de Leonum Leænarumque natura subjungit.

Λέων δ' ὅτι μὲν ὀχεύει ὄπισθεν, &c.] Id est, 'Leonem aversum coire, retroque urinam reddere, jam dictum est: coit paritque non quovis tempore, quamquam quotannis: parit autem vere. Binos fere parit, neque plures senis: interdum etiam unum. Nam quæ narratur fabula, leænam parientem ejicere matricem, delira est; sed composita ex eo fuit, quod animal hoc rarum est. Idcirco qui fabulam confinxit, caussam ignoravit. Rarum igitur leonum genus est: rarisque gignitur locis. Sed tota Europa inter Acheloum et Nessum duntaxat fluvios. Ipsa quoque leæna parit pusilla omnino, adeo ut altero ætatis mense vix ingrediantur. Terræ Syriæ leænæ quinquies pariunt: primum quinos: post deinde uno pauciores; postremo nullum, sed effœtæ agitant. Caret leæna juba; solus habet mas. Mutat dentes leo quatuor eos tantum, qui canini appellantur, duos superiores, totidem inferiores; idque ætatis suæ mense sexto.' Est cap. 31. lib. VI. de Histor. Animal. Quod hic Aristoteles de terræ Syriæ leænis narrat, id de universis pronunciat lib. VI. de Generat. Animal. c. 31. sequitur vero Plinius Hist. Nat. lib. VIII. cap. 16. ut et Ælianus lib. IV. de Animalib. cap. 34. Nec aliter Oppianus initio lib. V. de Venatione, et Philostratus lib. I. de vita Apollonii c. 16. De Leonum natura præter eos, qui ex professo de Animalibus scripsere, multa tradit etiam Vossius lib.

III. de Idolol. cap. 52. et 53.

Cap. VIII. *Afranius Poëta*] Quibus temporibus Afranius floruerit supra X. 11. notatum. De eo Velleii Paterculi est lib. I. 'Dulcesque Latini sermonis facetiæ per Cæcilium, Terentiumque, et Afranium, suppari ætate floruerunt.'

De gignenda comparandaque sapientia] Prudentia potius dicenda filia Usus et Memoriæ. Sapientia enim meditationibus crebris et contemplatione maxime acquiritur; usu vero rerum periculisque subeundis Prudentia comparatur. Ita enim hasce virtutes distare nemini non notum, e lib. VI. Ethicor. ad Nicomach. Improprie itaque Afranius Sapientiam dixit, cum Prudentiam filiam Usus et Memoriæ dicere debuisset.

In rebus cominus noscendis] Ms. *in rebus communibus cominus noscendis*: ita notatum in margine Vossiani codicis. Lambecius ex Ms. Reg. *in rebus communibus noscendis*: et Res communes explicat τὰ πᾶσι κοινῶς συμβαλλοντ εἰωθότα. Quemadmodum communes sensus, Deus communis, et communes literæ apud Phædrum, Ausonium, Tertullianum. In eo autem fallitur, quod putet vocem *cominus* sensui plane hic contrariam esse; et rectius legi posse *in rebus eminus noscendis*; id est πόῤῥωθεν, seu ex longinquo. *Cominus* enim ut huic loco optime, ita *eminus* nullo modo convenire potest. Nempe eum, qui prudens et sapiens rerum humanarum esse velit, debere se rebus ipsis tractandis immiscere, periculaque ipsa subire, et ita cominus actione ipsa et usu prudentiam acquirere. Sic Euphrates Philosophus apud Plinium lib. I. epist. 10. 'affirmabat esse Philosophiæ et quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, judicare, promere et exercere justitiam, quæque ipsi doceant in usu habere.'

§ 2 *Scribi debere censebat pro foribus omnium templorum*] Hunc a Gellii locum expressit J. Salisberiens. lib. IV. De Nug. Curial. c. 6. 'Unde et Philosophi veteres imaginem Sapientiæ pro foribus omnium templorum pingi, et hæc verba scribi debere censuerunt: *Usus me genuit, perperit Memoria. Sophiam me vocant Graii, vos Sapientiam.* Et hæc item: *Ego odi homines stultos, et ignava opera, et Philosophicas sententias.*'

Ego odi homines, &c.] Sic Alexander M. Callisthenem Philosophum natum ex consobrina Aristotelis, cum eum adorare et divinis honoribus prosequi recusaret, in caveam jussit includi, et spectandum circumduci ac tandem interfici, addens: Μισῶ σοφιστὴν ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός. 'Odi sapientistam sibi qui non sapit.'

Neque intolerantius] Alium fateor *intolerabilius* fuisse dicturum: sed si 'res incredulæ,' pro res incredibiles dicere sibi permisit, hoc etiam sibi permisisse credibile est. Nævium saltem auctorem habere se dicere potuit ad illud *intolerantius* quod attinet, nam l. XIX. c. 7. eum 'intolerantibus curis,' pro 'intolerandis' dixisse scribit. *H. Steph.*

Operti barba, et pallio] Insigne Philosophorum, crinem barbamque promittere, et pallio uti prælongo, de quo jam supra II. 18. quædam notata; iis adde Senecam epist. 5. et 48. Firmic. Astronom. lib. VII. cap. 6. Artemidor. lib. I. c. 19. et 32. Tertullian. de Pallio, Lactant. lib. V. cap. 2. Apulei. I. Floridor. 'Item pallio cadavera operiri et philosophos amiciri.' Capitolinus in Antonino Philosopho: 'Nam duodecimum annum ingressus, habitum Philosophi sumpsit, et deinceps tolerantiam, cum studeret in pallio et humi cubaret.' J. Saresberiens. lib. VIII. de Nug. curial. cap. 21. ait Julianum Imperatorem viros congregasse 'circa palatia, qui circumamicti pallio, magis habitu, quam magisterio pandebantur.' Insignis vero est Luciani locus

in Icaro Menippo in hujusmodi Philosophos, qui tantum barba et pallio conspicui, et Agellio illustrando aptissimus, unde quædam hic adscribere non dedignabor. Γένος γάρ τι ἀνθρώπων ἐστὶν, οὐ πρὸ πολλοῦ τῷ βίῳ ἐπιπόλαζον, ἀργὸν, φιλονεικον, &c. sed locus quia nimis longus est, Latine tantum eum adscribam; sic itaque inquit: 'Est genus hominum, quod non ita pridem in vita exstare cœpit, iners, contentiosum, gloriæ avidum, iracundum, gulosum, stultum, fastuosum, contumeliosum; et, ut Homeri verbis dicam, Telluris inutile pondus. Isti igitur in sectas divisi ac variis rationum labyrinthis excogitatis, alii sese Stoicos appellant, alii Academicos, alii Epicureos, alii Peripateticos, aliisque vocabulis his multo magis ridiculis. Deinde cum illud virtutis nomen venerandum induerint, tum adductis in altum superciliis, promissaque barba, fucato habitu obambulant, detestandos mores circumferentes, simillimi istis tragœdiarum actoribus, quibus is personas stolamque illam auro sparsam detraxeris, reliquum est ridiculum, nempe homunculus septem denariis ad agonem conductus.' Vide sis et reliqua quæ sequuntur, nimia enim sunt, et quæ huc transcribi nequeant.

Intercutibus ipsi vitiis madentes] Sic V. CC. in Vossiano Codice in margine notatum in quodam Ms. pro *madentes* haberi *incidentes:* quod exscriptoris vitium puto. H. Stephan. ex conjectura legit *scatentes.* Sed nihil mutandum: hoc enim modo et Martialis 'artibus madidus' dixit lib. I. Epigram. 40. 'Si quis Cecropiæ madidus, Latiæque Minervæ Artibus, et vera simplicitate bonus.' Cæterum Mosellanus putat *intercutibus vitiis madentes* per translationem dici ab hominibus, qui hydropisin patiuntur, quem morbum Latini nonnunquam aquam intercutem appellare solent; quod quidem ferri possit; sed quid si quis suspicetur, magis reconditum quid hic loci latitare, et *intercutibus vitiis madentes* dici, quemadmodum olim Cato, ut Priscianus lib. VI. testatur, dixit 'intercutibus stupris obstinatos,' ac unum idemque vitium innui? Notum enim ex Festo, 'intercutitos' dici mares stuprum passos, quos et 'inter cutem flagitates' Antiquis appellatos scribit: et hoc genus hominum, quod Macedo hic apud Gellium describit, ab hoc vitiorum genere haud adeo abhorruisse, nisi potius ipsis perquam familiare fuerit, etiam non minus notum est.

CAP. IX. *Tullius Tiro*] Vide supra I. 7.

Πανδέκτας] Id est, 'Rerum omnium receptacula.' Hujusmodi inscriptionum festivitates ad exemplum Plinii in Præfatione sua ad Vespasianum, salse deridet Auctor Noster supra Præfatione in Noctes Atticas. Dorothæi Pandectæ citantur a Clemente Alexandrino lib. I. Stromat. Horum exemplo Veteres Jurisconsulti, Volumina jus continentia Digestorum, et Justinianus Imperator, sive, quibus id commiserat, Volumen quod omnes legum disputationes et decisiones continet, Pandectarum nomine vocavere; qua de re Imperator l. XX. § omnia igitur. C. de Vet. Jur. enucleando, ita loquitur: 'Nomen libris L. imposuimus Digestorum seu Pandectarum, qui omnes disputationes et decisiones in se habent legitimas, et quod fuit undique collectum hoc in sinus receperunt, in centum quinquaginta pene millia versuum totum opus consummantes.'

Propterea suculas appellarint, &c.] Eodem modo et ante Tironem patronus ejus M. Cicero cascos illos reprehendit lib. II. de Nat. Deor. 'Tauri caput,' inquit, 'stellis conspersum est frequentibus: has Græci stellas Hyadas vocitare suerunt a pluendo: ὕειν enim est pluere; nostri imperite Suculas, quasi a suibus essent, non

ab imbribus nominatæ.' Et post eum Plinius Histor. natural. lib. XXVII. cap. 26. 'Nimborum argumento Hyadas appellantibus Græcis has stellas; quod nostri a similitudine cognominis Græci propter sues impositum arbitrantes, imperitia appellavere Suculas.' Sed et *Succulæ* dici possunt ἀπὸ τοῦ ὕειν, 'pluere,' quia ortu suo cosmico pluvias et succos inducunt. Germanici interpreti, qui C. Bassus nonnullis audit, etiam placet stellas hasce Græcis Hyadas dictas, quia in modum literæ *υ* positæ sunt; vel etiam quia natæ ex Atlante et Hya Oceani filia, Hyantem fratrem ab apro vel leone in venatu occisum flentes pietatis et solatii causa in cœlum translatæ sint. Harum nomina, ut tradit Hyginus Astronom. Poëtic. et Cicero de natura Deor. lib. II. fuere: Ambrosia, Eudora, Phæsyle, Coronis, Polyxo, Phileto, seu Phæo, Thyene. Septem itaque numero sunt hæ stellæ Hyades, in capite Tauri, quarum duæ in eductione cornuum, et quinque in facie ponuntur. De his Ovidius lib. v. Fast. 'Ora micant Tauri septem radiantia flammis, Navita quas Hyadas Græcus ab imbre vocat.' Alii cum Hesiodo duas istas in cornuum eductione omittentes, quinque tantum Hyadas statuunt, sic ab eo hisce versibus nominatas: νύμφας Χαρίτεσσιν ὁμοῖαι, Φαισύλη, ἠδὲ Κορωνὶς, ἐϋστέφανός τε Κλέεια, Φαιώ θ' ἱμερόεσσα, καὶ Εὐδώρη τανύπεπλος. Harum autem maxima in austrino Tauri oculo, Romanis 'Palilicium' dicitur, quod ortus ejus conveniret cum Paliliis, hoc est, Pastorum feriis Palis Deæ in honorem, pro pecoris partu, institutis, ut habet Varro lib. v. de L. L. et Ovidius lib. IV. Fastor. Arabes *Aldebaran* vocant, quod idem plane denotat ac Græcis λαμπαδίας, uti ab eis eadem hæc stella nominatur. Aben Esra ait Amos c. v. vs. 8. eandem propter claritatem Ebraice vocari אורים, id est, ὑπόκιῤῥον, quemadmodum Ptolemæo dicitur.

Opici] Hoc verbo etiam usus est Auctor noster supra lib. II. cap. 21. et lib. XI. cap. 16. ubi vide notata: in Vet. Edd. est *rupici*, unde quidam *rupices* reposuere; Ms. ad marginem Vossiani Codicis notata lectio habet *rustici*. Sed proba est lectio contextus nostri. Scaurus de Orthographia: 'Ita satis per se posita, aspirationem sui declararet, nisi opicus legat:' id est, agrestis et imperitus; unde Ausonio de Professorib. c. 25. 'opicæ chartæ,' Sidonio Apollinari lib. VIII. epist. 3. 'opica translatio.'

§ 2 *A nobis primo syades, &c.*] Dum veteres illos et cæcos Agellius quovis modo defendere ab imperitia contra Tironem nititur, turpissime semetipsum hic prostituit, cum nihil præter nugas nugacissimas in medium proferat.

Qui Zodiacus dicitur] Zodiacus in cœlo, sive etiam in globo cœlesti, dicitur circulus maximus, qui descriptus ex polis distantibus a polis mundi grad. 23½ numeratis in Coluro solstitiorum, secat Æquatorem, secaturque vicissim ab ipso in duas æquales medietates: oblique tamen, ita ut Zodiacus sit ad Æquatorem inclinatus, unaque medietas vergat ad septemtrionem, et polum arcticum; altera ad austrum et polum antarcticum; punctum vero medium utriusque medietatis recedat tantum ab Æquatore quantum poli Zodiaci a polis mundi, nempe grad. 23½. Ζωδιακὸν Arabes *Almantica* seu *Nitas* vocant, quod Baltheum sive ζωστῆρα denotat. Ebræis dicitur חשב אפודת חגלגל 'opus Phrygionarium,' hoc est, 'Fascia,' seu 'limbus textilis.' Arato est μοῖρα, et ἠελίοιο κέλευθος. Proclo, λοξὸς κύκλος. Lucano 'varii mutator Circulus anni.' Aliis 'signifer,' ἀγαλματοποιὸς, ζωγράφος, 'sigillarius;' item ζωδίου περιπόλησις, et τὸ δωδεκατημόριον. Duodecim enim signa sive constella-

tiones continet, quorum nomina vulgato hoc disticho exprimuntur: 'Sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libraque, Scorpius, Arcitenens, Caper, Amphora, Pisces.'

Quas Græci πλειάδας, nos vergilias vocamus] Videtur Auctor noster velle, quasi in reliqua Tauri imagine nullæ exstarent stellæ, præter Pleiades, sive vergilias vocatas. Quod omnino falsum. Pleiadum enim sidus in dorso Tauri situm, et vulgo septem stellis constare dicitur, quanquam sex tantummodo oculis conspicuæ. Unde Ovidius lib. IV. Fastor. 'Pleiades incipiunt humeros relevare paternos, Quæ septem dici, sex tamen esse solent.' Græcis πλειάδες dictæ a πλεῖν, id est, 'navigare,' quia ab ortu eorum verno navigationis tempus ut plurimum incipere solet. In fabulis etiam finguntur Atlantis ex Pleione Nympha, aliis Hesperida fratre Atlantis Hespero prognata, filiæ; unde et a Patre quibusdam 'Atlantides,' a matre vero 'Hesperides' appellantur. Singularum nomina hæc feruntur esse: Asterope, Alcyone, Celæno, Maia, Electra, Taygeta, Merope. Has inter Electra fingitur post Trojæ excidium noluisse amplius cum aliis choreas ducere, ideoque latitare ac vix apparere. Alii apud Hyginum dicunt eam quæ latet esse Meropen, quia Sisypho homini mortali nupsit, cum Diis immortalibus reliquæ nupserint; quod et habes apud Ovidium lib. IV. Fastorum. Cæterum in Pleiadum sidere post Telescopium inventum, et eo spectatæ non tantum sex septemve, verum plures quam quadraginta stellæ Galilæo visæ, ut ipse narrat in Nuncio Siderio; postea etiam per majora Telescopia plures quinquaginta aliis et mihi quoque apparuere.

CAP. X. *Labeo Antistius*] De hoc veterum Jurisconsultorum Principe vide quæ supra I. 12. notata sunt. Sæpius in hisce commentariis A. Gellius Labeonis meminit, sed nusquam tam egregio et merito suo elogio addito, uti hoc loco, ubi eum quidem juris civilis disciplinam principali studio exercuisse scribit, cæterarum vero bonarum artium non expertem fuisse, sed in eas penetravisse, Latinarumque vocum origines rationesque percalluisse; eaque præcipue scientia ad enodandos plerosque juris laqueos usum fuisse; quod iis, qui vero Jurisconsulti et non forensis rabulæ nomine beari velint exemplo esse debet, ne humaniorum literarum studia negligant, sed eas cum cura et diligentia accurata pertractent; non minima enim verborum vim et significationem recte nosse, Jurisprudentiæ pars est. Nam, ut ait Plato in Gorgia, ὃς ἂν τὰ ὀνόματα εἰδῇ, εἴσεται καὶ τὰ πράγματα, 'qui rerum nomina norit, etiam ipsas res facile pernoscet:' non minus vere ac Socrates olim, teste Epicteto, τὴν τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψιν, nominum contemplationem, eruditionis principium dixit. Et hinc etiam Justinianus Digestorum libris suo jussu compositis, Titulum de 'Verborum significatione' addendum curavit; quem qui et capita sub eo contenta exacte evolverit, eum haud exiguum jam in solida Juris scientia progressum fecisse, negandum non est.

§ 3 *Soror appellata est quod quasi seorsum nascitur*] Non solum ingeniosa, sed et Juri Civili accommodatissima est hæc 'sororis' etymologia a Labeone excogitata; quam et Nonius Marcellus ex eo profert in 'Soror.' Sic in l. CXCV. in fin. D. de Verb. signif. 'mulier' dicitur 'suæ familiæ et caput et finis.' Vossius ἀναλογίαν jubere dicit, ut 'Soror' potius deducatur, a 'sero,' sive qua seminandi notionem habet, quia 'ex eodem semine ducta' est, ut Isidorus eam describit lib. IX. cap. 6. sive potius

qua significat 'necto,' ut soror idem sit ac 'adnexa,' quomodo et Græcis 'patrueles,' 'consobrini' et 'amitini' dicuntur ἀνεψιοὶ et ἀνάπτεσθαι. Vide eum in Etymolog.

Frater ... *quasi fere alter*] Ita et Nonius ex Nigidio, sive potius, ut quamplurima alia, ex Auctore nostro, descripsit. Potius tamen 'frater' est ab Æolico φράτηρ pro φράτωρ, quod etymon una cum illo Nigidii, apud Festum legere est; idque etiam sequitur J. C. Scaliger de Caussis L. L. cap. 26. Vid. et Vossii Etymolog. L. L.

CAP. XI. *Nescis quid serus vesper vehat*] Proverbialis locutio, qua admonemur, ne præsentium rerum temere insolescamus, cum plane nescii ac incerti simus, quemadmodum 'diem clauso componet vesper Olympo.' Hinc Livius Decad. v. lib. v. 'In secundis rebus nihil quemquam superbe ac violenter consulere decet, nec præsenti credere fortunæ, cum quid vesper vehat, incertum sit.' Tracta autem videtur ab agricolis, quibus in more tempus vesperum magna cura observare, ut ex eo ventorum, nubiii vel serenitatis signa colligant. Quo respexit Virgilius lib. I. Georgic. 'Denique quid serus vesper vehat, unde serenas Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster.'

A Gratiarum numero, &c.] Hunc locum etiam Auctoris nostri simia Macrobius exscripsit Saturn. lib. I. cap. 7. Ubi Evangelus, 'Varronis,' inquit, 'librum vobis arbitror non ignotum ex Satyris Menippæis, qui inscribitur: NESCIS QUID VESPER VEHAT, in quo convivarum numerum hac lege definit, ut neque minor quam Gratiarum sit, neque quam Musarum numerosior,' et subjicit: 'Hic video, excepto rege convivii, tot vos esse quot Musæ sunt: quid ergo perfecto numero quæritis adjiciendos?' Vettius vero Evangelo respondens; 'Hoc,' inquit, 'nobis præsentia vestra præstabit, ut et Musas impleamus et Gratias.' Duodecim itaque convivas adesse vult. Capitolinus in 'Vero' scribit eum primum fuisse in cujus convivio duodecim accubuerint, cum vetus verbum esset: 'Septem convivium, novem vero, convicium.' Sed, ut notat ibi Casaubonus, Capitolinus facile voce 'primum' abstinuisset, si ei in mentem venisset famosissima illa Octavii juvenis cœna δωδεκάθεος, in qua duodecim convivæ, duodecim Deorum nomine et specie; quam haud dubie Verus æmulari voluit. Dictum illud, cujus meminit Capitolinus, expressit etiam Ausonius in Ephemeride: 'Quinque advocavi; sex enim convivium Cum rege justum; si super, convicium.' Quin et Archestratus, Poëta Syracusanus, apud Athenæum Deipnosoph. lib. I. convivas esse aut tres, aut quatuor, aut non plures quinque vult, alias futurum conventum manipularium et raptu viventium. Ἔστωσαν δ' ἢ τρεῖς ἢ τέτταρες οἱ ξυνάπαντες, Ἢ τῶν πέντε γε, μὴ πλείους. ἤδη γὰρ ἂν εἴη Μισθοφόρων ἁρπαξιβίων σκηνὴ στρατιωτῶν.

Et Romæ, inquit, constat, sed et Athenis, nusquam aut cubat] Sic secuti ultimam viri docti editionem edendum curavimus, quamvis nullus fere sensus ex verbis hisce mutilis erui possit. Veteres omnes Editiones constanter habent, *Et Romæ quidem constat, sed et Athenis; nusquam autem plures cubant.* Quod quamvis sensum admittat, haud tamen usque quaque verum est; nisi Varronem respexisse dicamus ad id, quod ut plurimum fieri solebat, nempe ut triclinium sterneretur, tres scilicet lecti discubitorii, in quorum unoquoque tres convivæ ad mensam accumbebant, quanquam nonnunquam quaterni etiam in singulis lectis collocati, unde Horatius lib. I. Sat. 4. 'Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos.' Quod

tamen sordidi hominis aliquo modo erat, et Cicero ut sordidissimum in Pisone notat, eum solitum quinos aut plures in uno lecto stipare, in acerbissima illa Oratione, quam contra illum habuit, hisce verbis: 'Græci stipati quini in lectis, sæpe plures, ipse solus.' Si enim convivarum numerus major erat, quam novem, tum tribus lectis adhuc unus, vel plures adhibendi, pro numero scil. convivarum. Antiqui autem non solum tres lectos stratos, quibus ad mensam accumbebant, triclinium dixere, sed etiam *τρίκλινον οἶκον*, locum scilicet ipsum, in quo tres lecti sternerentur, ita appellavere. Sic Cicero, Vitruvius, Quintilianus, Valerius Maximus, Suetonius, Phædrus, alii triclinium pro conclavi et cœnatione ipsa usurparunt; et fallitur Servius ad lib. I. Æneid. cum errare dicit eos, qui triclinium dicunt ipsam basilicam vel cœnationem. Verum, ut ad Auctorem nostrum redeam, in margine Vossiani Codicis notatum, in Ms. quodam legi, *nusquam autem cubat*, omisso *τῷ plures*.

§ 2 *Si tempus lectum*] Hoc est, quod tempore celebretur, et nec maturius ineatur, neque in longum et multam noctem protrahatur. Cave autem cum Turnebo Adversar. lib. VI. c. 16. hic intelligas convivia Tempestiva; hæc enim, ut bene Lipsius ad Tacitum lib. XIV. Annal. docuit, sic dicta, quod maturius et ante horam solitam inciperent; quæ vero in longum et in multam noctem protraherentur, ea intempestiva convivia appellata. Salmasius vero, ad Historiam Augustam, negat ulla unquam fuisse intempestiva convivia, aut ita dici potuisse; et ubicunque fit mentio intempestivorum, id fieri vitio librariorum, et tempestiva reponi debere. Non enim minus moris fuisse, tempestiva convivia ut temporius iniri, sic et serius finiri; adeo quidem ut etiam in multam noctem protraherentur, et usque ad galli cantum. Contra Bulengerus lib. I. de Conviv. cap. 24. durum putat interpolare omnes veteres Auctores, qui intempestiva convivia commemorant; deinde non incommode dici potuisse intempestiva, quæ de nocte fierent; quemadmodum tempestiva, quæ de die, et ad noctem usque, non ultra, producerentur, quia non suo tempore fierent. Sic ut tempestiva convivia dici non potuerint, quæ post decimam horam, aut undecimam inciperent, et totam noctem ad initium sequentis diei extraherentur. Tardius enim quam oportuit, non temporius inita erant. Denique si tempestivum est quod fit ante legitimum tempus, quod fit post tempus legitimum, intempestivum erit. Sane quanquam intempestiva convivia rarius occurrant apud veteres Auctores, qui sæpius tempestivorum meminere, ubique tamen istorum loca in mendo cubare, facilius dici, quam probari, nedum demonstrari potest; præsertim cum non incommodam interpretationem admittant.

Quia eloquentia in foro] Eo enim loco receptum facunde causas orare et eloquenter eloqui. Unde Arnobius lib. I. advers. gent. 'Pompa ista sermonis, et oratio missa per regulas, concionibus, litibus, foro, justitiisque servetur, deturque.' Item Cyprianus Epist. 2. lib. II. 'In judicii contentione pro rostris opulenta facundia volubili ambitione jactetur.'

Sermones igitur id temporis habendos, &c.] Ejusmodi sermones Plutarchus vocat *λόγους συμποσιακοὺς*, 'sermones convivales,' et *ἐπὶ κύλικι ζητήσεις*, 'quæstiones inter vina.' Athenæus lib. I. *ἐπικυλικείους λόγους*. Pollux lib. VI. cap. 18. *ζητήματα κυλίκεια*. Diogenes Laërtius in Arcesilao, *ἐπικυλικείας ἐξηγήσεις*. Theodectes, *μνημόνια*, quasi sermones memoriæ commendandos. Huc pertinent Plutarchi *συμποσιακῶν*, et Athenæi *Δειπνοσοφιστι-*

κῶν libri: item Apuleii Convivales quæstiones et ludicra, quorum Antiqui crebro meminerunt; horum etiam exemplum habemus in Macrobii Saturnalibus.

§ 3 *Dominum autem convivii*] Quem nimirum Latini Convivatorem appellant, utpote qui amicos aut hospites convivio excipit, Horatio dicitur Parochus et herus lib. II. Sat. 8. 'vertere pallor Tum parochi faciem nil sic metuentis, ut acres Potores.... Sub hoc herus, Hæc gravida, inquit, Capta est' murena. Græcis vocatur ὁ συνετὸς συμπόσιον, 'qui exstruit convivium,' et ἑστιάτωρ, 'qui dat epulum,' item συμποσίου ἄρχων, συμποσίαρχης, ἑστιοῦχος, qui domo et mensa excipit. Martiali lib. XII. Epigr. 48. dicitur 'Cœnarum magister;' quanquam alias proprie 'magister convivii' dicatur, qui 'Arbiter bibendi,' item 'Rex convivii,' unde 'Magisteria et Regna vini.' Hic Magister sive Rex convivii, talorum jactu creatus, certas bibendi leges præscribebat, quas observare singulos oportebat, cum ad eos circumlata potio perveniret; item quantum quisque vini et quomodo temperatum sumere deberet. Vide Plutarch. Problem. 4. lib. I. Sympos.

In convivio legi non omnia debent] Moris enim erat aliquid sive ex Poëta, sive Historico inter cœnandum legere, cujus exemplum habemus non unum in Auctore nostro, ut lib. II. cap. 22. et lib. III. cap. 19. item lib. XIX. cap. 7. Cornelius Nepos de Pomponio Attico in ejus Vita: 'Nemo in convivio ejus aliud acroama audivit, quam anagnosten; quod nos quidem jucundissimum arbitramur. Neque unquam sine aliqua lectione apud eum cœnatum est.' Sic Plinius Junior de Avunculo suo, lib. III. epist. 5. 'Mox quasi alio die studebat in cœnæ tempus: super hanc liber legebatur, adnotabatur, et quidem cursim.' Idem de semetipso lib. IX. Epist. 36. 'Cœnanti mihi sic cum uxore, vel paucis, liber legitur.'

Βιωφελῆ] Id est, 'Vitæ utilitatibus conducentia.'

Bellaria] Festus: 'Bellarium et bellaria res bellas appellabant.' Ita enim legendum ex Scaligeri emendatione. Glossæ Philoxeni: 'Bellaria, τραγήματα.' Et Onomasticon Vetus: 'Bellaria, τραγάλια.' Eadem ratione et Græci 'Bellaria,' quia 'bella' sunt, appellant ὡραῖα. ὡραῖος enim 'bellus' ac 'pulcer.' Plauto dicuntur 'res bellissimæ.' Apuleius Milesiar. lib. X. 'mellita edulia' vocat, et paullo post id genus inter 'Crustula, lucunculos, hamos, lacertulos, et complura scitamenta mellita.' Unde et qui ejusmodi cupedias et edulia condita conficiebat 'Pistor Dulciarius' dictus. Glossæ Cyrilli: 'γλυκεοπράτης, Dulciarius.' Item 'Placentarius.' Eædem Glossæ: 'πλακουντάριος, Placentarius, Dulciarius.' Firmicus Astron. lib. VIII. 'Faciet pistores dulciarios, conditores.' Senecæ Epistola 56. dicuntur 'Libarii, et crustularii.' Afranius apud Nonium in 'Lucuris' vocat 'Scriblitarium,' 'Pistori nubat, cur non Scriblitario, Ut mittat fratris filio lucunculos?' In Prologo Pœnuli 'Scriblitæ' dicuntur. Glossæ Philoxeni: 'Scriblita, Ἔγχυτον, Πλακοῦς.'

Quæ mellita non sunt] Varro itaque Bellaria ista melle condita, et dulciaria, ut stomacho noxia et concoctionem impedientia, non probat; et dicit bellaria ista maxime mellita, hoc est salubria, esse, quæ mellita non sunt, ut sunt poma sive mala, nuces, amygdalæ, pistaciæ, et id genus alia, quæ natura parente, non arte producta, aut condita.

Πέμμασιν] Placentis.

Cum πέψει] Cum concoctione.

§ 4 *Omne mensæ secundæ genus*] Secunda mensa et 'mensa pomorum' dicta, quia veteribus ex pomis, qua voce omnia τὰ τῆς ὀπώρας comprehen-

debant. Unde Horatio Satyr. 8. lib. I. 'ab ovo Usque ad mala:' ab initio cœnæ usque ad finem. Antiquus Scholiastes Horatii a Torrentio ad lib. IV. Od. 5. adductus: 'Antiquorum consuetudo fuit, ut, sublata prima mensa, poneretur secunda; atque in ea positis pomis, infusoque vino, Dis libaretur.' His consona scribit Servius in illud lib. I. Æneid. 'Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ.' Nam 'Romanorum,' inquit, 'exsequitur morem, quorum duæ erant mensæ, una epularum, altera pomorum.' Ælius Lampridius de Alexandro Severo: 'Pomis vehementer indulsit, ita ut secunda mensa illi sæpius poneretur; unde etiam jocus extitit, Non secundam mensam Alexandrum habere, sed secundum.' Pomorum nomine et cætera comprehensa, ostendit illud Martialis lib. II. epigr. 74. 'Mensæ munera si voles secundæ, Marcentes tibi porrigentur uvæ, Et nomen pyra quæ ferunt Syrorum.' Et Horatii lib. II. Sat. 2. 'Tum pensilis uva secundas Ornabat mensas, et nux cum duplice ficu.'

Quæ πέμματα Græci aut τραγήματα dixerunt] Aliud tamen, ut observat Salmasius ad Solinum, proprie πέμμα, aliud τράγημα. Pemma compositum quid et coctum, unde et nomen. Τράγημα simplex, et sic siccatum, ut uvæ passæ, caricæ, palmulæ, et similia. Hierophilus etiam coptas sive placentas τραγημάτων appellatione complectitur, et sic etiam πέμμα esset; sane Galli inde Tragæa sua *Des Dragées* nominarunt. Δραγγαία scribitur apud medicos Græco-barbaros, et compositio est pluribus rebus constans. Hierophilus, in libro πῶς ὀφείλει διαιτᾶσθαι ἄνθρωπος ἐν ἑκάστῳ μηνὶ, sub nomine τραγημάτων tantum comprehendit amygdalas, pistacia, nuces minutas, palmulas, sive dactylos siccos, et quæ ex his conficiebantur, coptas, sive placentas, ut modo diximus. Ita quoque Alexander Trallianus lib. VII. apud Mycespium, Ἀντίδοτος διὰ τραγημάτων componitur ex uvis passis, nucleis pineis, semine cucumeris, myrtis, semine apii, et palmulis. Et inde τραγήματα vocata quæ post cœnam data partim siti redintegrandæ, partim ad oris suavitatem faciendam, sed sicca fere et dulcia.

CAP. XII. *Tribuni plebis*] Horum origo a seditione. Cum enim plebs in nova libertate varie premi a Patribus videretur, anno U. C. CCLX. secessit in montem sacrum, nec reduci in urbem potuit, nisi ut proprium hunc Magistratum haberet, Juris sui vindicem et custodem. Creati autem initio duo; mox tres adjecti, denique ann. U. C. CCCXVII. iterum quinque additi, decemque in universum facti, bini scilicet ex singulis classibus, atque ita cautum est, ut postea crearentur. Quia autem per plebem et pro plebe creati, hoc quoque mansit, ut tantum ex plebe, nisi quod semel patritios duos cooptatos legere sit apud Livium lib. III. imo fere ex infima plebe, usque dum lata lex, ut crearentur tantum e Senatu, id est, ut nemo fieret Tribunus plebis, nisi qui antea Senator fuisset; Senator tamen plebeius. Quod an a Sylla, an vero ab alio factum sit, constare negat Appianus lib. I. bellor. civil.

§ 2 *Gellianum ad eum misissent*] Fuit hic Gellianus haud dubie viator Tribunitius, sic dictus ab incerto quodam Gellio, more Romano, quo servi publici a nobilissimis civium denominabantur.

Jus eos non habere, &c.] Siquidem, ut Paulus l. ult. D. de jurisd. auctor est, supra jurisdictionem suam jus dicere volenti impune non paretur. Tribunos autem jus vocandi non habuisse, firmari etiam potest auctoritate Lælii Felicis vetustissimi scriptoris, qui lib. I. ad Quint. Mutium scribit: 'Tribuni neque advocant patritios, neque ad eos referre ulla de

re possunt.'

Prensionem haberent] Hoc adeo verum est, ut et Consules a Tribunis in vincula duci potuerint. Sic Dio lib. XXXVII. testatur, Metellum Consulem a L. Flavio Tribuno in carcerem ductum esse. Item Livius lib. IX. Censorem Appium a Publ. Sempronio Tribuno prehendi et in vincula duci jussum esse.

§ 3 *In magistratu habent alii vocationem*] Magistratus alii Majores, alii Minores; idque sensu duplici. Aut enim Majores Minoresve Magistratus dicuntur, qui auspicia majora minorave habent, de quibus Auctor noster infra h. l. cap. 14. aut quorum potestas imperiumve majus minusve. Sic Majores erant, qui lictorem viatoremque habebant; iique omnes erant præter Ædiles et Quæstores. Minores, qui nec lictorem nec viatorem habebant.

Viatorem] Festus: 'Viatores appellantur, qui magistratibus apparent, eo quia initio omnium tribuum, cum agri in propinquo erant urbis, atque assidue homines rusticabantur, crebrior opera eorum erat in via quam urbe: quod ex agris plerumque homines vocabantur a magistratibus, et frequens eorum erat ab agris ad urbem via.' Quibus consentit Columella in Præfat. lib. I. 'Illis temporibus proceres civitatum in agris morabantur, et cum consilium publicum desiderabatur, a villis arcessebantur ad Senatum. Ex quo qui eos vocabant Viatores nominati sunt.' Brevius Cicero in Catone Majore: 'A villa in Senatum arcessebantur Curius et cæteri senes; ex quo qui eos arcessebant, Viatores nominati sint.'

Neque lictorem] De lictoribus vide supra lib. XII. cap. 3.

§ 4 *Sed intercessionibus faciendis*] Officium quippe Tribunorum erat commoda plebis adversus Patricios tueri et injuriam omnem intercessione sua prohibere. Hæc autem peragi solita uno et solemni verbo VETO. Livius lib. IV. 'Faxo,' inquit, 'ne juvet vox ista, VETO; qua nunc concinente collegas nostros tam læti auditis.' Ejus vero intercessionis tanta vis, ut privati Magistratusque omnes parerent; qui non fecisset, vel per viatorem Tribunicium in carcerem abriperetur, vel die dicta apud populum accusaretur, ut violator sacrosanctæ potestatis. Tales enim habebantur. Qua de re leges veteres exstant apud Dionysium Halicarnass. lib. VI. in fine, et lib. VII. circa medium. Item Cicero Orat. pro Sextio hoc amplius notat, eam fuisse sanctitatem Tribunatus, ut non modo contra vim et ferrum, sed etiam contra verba et interfationem legibus sacratis sint armati. Intercessio autem Tribunorum valida etiam erat inter ipsos Tribunos, adeo ut uno ex collegis vetante, cæterorum irritæ essent actiones.

Jus abnoctandi] Sic Mss. Vulgati: *Jus ad se vocandi.* Quod huic loco non quadrat. Tribunos enim integrum diem Roma abesse non licuisse, refert etiam Auctor noster supra lib. III. c. 2. Imo, ut Dio ait lib. XXXVII. Tribuni nec ullam horam abesse ab urbe legitime poterant. Vel, ut magis arcte Appianus lib. II. Civil. mœnia egredi iis non licuit; quippe quorum januæ nocte dieque patere deberent, ut parati semper essent ad desideria et querelas miserorum excipiendas, ut refert Plutarchus in Problematis. Hinc Livius lib. IX. scribit: 'Imperium penes Consules, penes Tribunos auxilium esse.'

CAP. XIII. *In plerisque Romæ stationibus*] Stationes simpliciter omnia sunt loca, ubi homines frequenter consistere audiendi aut confabulandi gratia solent, quales porticus, forum, officina. Plinius lib. I. Epist. ad Senecam: 'Plerique in stationibus sedent, tempusque audiendo fabulas terunt.' Sic stationes hic sunt loca ubi

Advocati de Jure consulentibus responsuri convenire solebant. Vetus Scholiastes Juvenalis ad illud Sat. VII. 'Figantur virides, scalarum gloria, palmæ,' notat: 'Scalæ, armariola Advocatorum, vel, ut quidam, casæ et stationes.'

An quæstor P. R.] Varro lib. IV. de L. L. 'Quæstores a quærendo, qui conquirerent publicas pecunias et maleficia.' Ex his apparet Quæstorum duo fuisse genera; alii, qui pecuniæ publicæ, alii, qui rebus capitalibus præerant; quorum hi antiquissimi in urbe, et sub ipsis regibus instituti, etiam 'quæstores parricidii' dicti. Festus: 'quæstores dicebantur, quod quærerent de rebus capitalibus, unde qui talia quærunt, quæstores parricidii appellantur.' Isti demum libera republica creati anno U. C. CCLXIX. ut ex Dionysio lib. VIII. et Livio lib. III. videre est. Hi 'quæstores urbani,' et quæstores ærarii dicti, quia præerant ærario, quod in æde Saturni erat. Horum officium erat, Ærarium curare, ejusque pecunias expensas et acceptas in tabulas referre; tributa exigere; prædam ex hostibus captam vendere; signa militaria quæ erant ex auro vel argento, in ærario adservare, et Consulibus in bella ituris mittere; Imperatores triumphaturos jurejurando adstringere, recte Senatui de numero hostium occisorum et amissorum civium esse perscriptum; præterea legatos exterarum gentium, qui Romam venerant, excipere, deducere, iis hospitium curare, eorum, cum ægrotarent, curam gerere; mortuosque publico sumptu sepelire. Denique decreto Augusti Senatusconsulta iis asservanda tradita, quod ante munus erat Ædilium et Tribunorum. Erat et 'quæstor provincialis' sic dictus, quia una cum proconsule vel proprætore in provinciam exibat; cujus munus erat stipendium a vectigalibus populis, captivam pecuniam ab Imperatoribus accipere; viaticum quoque et stipendium legatis, coherti prætorii, et exercitui suppeditare; item a publicanis ex re frumentaria, portoriis, aliisque exigere vectigalia, Romamque in ærarium referre.

§ 2 *Ædilis curulis*] Quo nomine distinguebantur ab Ædilibus plebis, quoniam hi tantum in subselliis sedebant, isti vero sella Curuli honoris causa utebantur. Unde et 'Ædilitas major' dicitur; estque Polybio 'illustrissimus juventutis principatus.' Ciceroni, 'ad honoris amplioris gradum primus ascensus.' Ornamenta ejus M. Tullius septimo accusationum libro hujusmodi refert fuisse, antiquior in Senatu dicendi locus, toga prætexta, sella curulis, jus imaginis ad memoriam posteritatemque prodendam.

Supra autem in eodem libro, &c.] Varronis locus, quem hic indicat Agellius, ab ipso etiam nobis servatus est, et exstat capite præcedenti.

CAP. XIV. *Pomerium*] Pomerium est locus tam intra quam extra urbis murum, quem Antiqui in condendis urbibus augurato consecrabant, neque in eo ullum fieri ædificium patiebantur. De eo sic Livius lib. I. ubi de Serv. Tullio: 'Aggere,' inquit, 'fossis, et muro circumdat urbem. Item pomerium profert. Pomerium verbi vim solum intuentes, post merium interpretantur esse. Est autem magis circa mœrium locus, quem in condendis urbibus quondam Etrusci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato consecrabant, ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgo etiam conjungunt, et extrinsecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spatium quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod post murum esset, quam quod murus post id, Pomerium Romani appellarunt. Et in urbis incremento semper quantum mœnia processura erant, tantum termini ii

consecrati proferebantur.' De ritu condendarum Urbium vide Varronem lib. IV. de L. L. ubi et addit, 'Principium, quod erat post murum, Pomerium dictum, ejusque ambitu auspicia urbana finiuntur.' Intra quos igitur fines in urbe auguria captabantur, eos ab auguribus effari determinarique moris erat, nec nisi de eorum consilio eos poni mutarique licebat, idque spatium omne, quod ab auguribus per circuitum urbis designatum erat ad urbana auspicia captanda, pomerium dicebatur.

Intra agrum effatum] Servius ad lib. VI. Æneid. vs. 197. sic notat: 'Effata sunt augurum preces. Unde ager post pomeria, ubi captabantur auguria, dicebatur effatus.' Et Varro lib. V. de L. L. 'Effata dicuntur, quod augures finem auspiciorum cœlestium extra urbem agris sunt effati.' Ager itaque effatus erat qui statim post pomerium situs, et intra quem auspicia determinabantur. 'Effari' enim 'effata' verba Augurali fuere. 'Hinc,' ut Varro ibidem addit, 'effari templa dicuntur ab Auguribus;' unde Cicero de legib. lib. II. 'Urbemque ad agros et templa liberata et effata habento.' Et lib. XIII. Epist. ad Atticum: 'Orat Lepidus ut veniam (opinor Augures nihil habere) ad templum effandum.' Sic Livius lib. X. 'Sed fanum tantum, id est, locus templo effatus, sacratus fuerat.' Festus dicit 'templum esse locum ita effatum, aut ita septum, ut una parte pateat, anguulosque habeat adfixos ad terram.' Vide eum in 'Minora templa,' et ibi a Scaligero notata.

Palatini montis] Hic mons alias Palatium dictus fuit, cujus nominis causæ variæ ab auctoribus referuntur. Vid. Varro lib. IV. de L. L. Festus in verbo 'Palatium,' Solinus. Vix alius locus scriptis ita celebratus fuit, atque hic mons. Primum enim a Romulo, deinde a Tullo Hostilio est habitatus; fuitque in hoc monte sedes imperii Romani, domusque Augustana. Ab Augusto enim omnes Romani Imperatores in Palatio habitaverunt. Et quia Imperii sedes in eo constituta fuit, cujusvis Principis aula aut splendidi hominis domus, Palatium dicitur.

Terminabatur] Romulus itaque, cum Urbem conderet, solum Palatium pomerio inclusit. Sic enim ille apud Livium: 'Jupiter,' inquit, 'tuis jussus avibus hic in Palatino prima Urbi fundamenta jeci.' Tacitus lib. XII. de terminis mœnium loquens, 'per ima montis Palatini,' ait. Idemque est apud Valer. Max. 'Urbem condere sub monte Palatino.' Sic Messala: 'Palatino in monte auspicato parva mœnia ponunt.'

Prolatum est] Tacitus lib. XII. Annal. 'Mox pro fortuna imperium auctum est.' Quando autem et a quibus regibus id factum, docent Antiquitatum Romanarum scriptores, cæteros inter egregie Onuphrius Panvinus Reipubl. Roman. Commentar. lib. I. et Donatus in Roma Vet. et lib. I. c. 5.

Agro de hostibus capto auxerat] Tacitus Annal. lib. XII. de Claudio: 'Et pomerium urbis auxit Cæsar more prisco; quo iis, qui protulere imperium, etiam terminos urbis propagare datur.' Vopiscus in Aureliano: 'His actis cum videret posse fieri, ut aliquid tale iterum, quale sub Gallieno evenerat, proveniret; nec tamen pomerio addidit. Pomerio autem nemini Principum licet addere nisi ei, qui agri Barbarici aliqua parte Romanam rempublicam auxerit.' Sic enim hic locus cum Salmasio legendus.

§ 2 *Ex septem Urbis montibus*] Horum nomina: Palatinus, Capitolinus, Quirinalis, Cœlius, Esquilinus, Viminalis, Aventinus.

Aventinus solum] Ancus Marcius tamen, cum ab ea parte urbem non satis munitam animadverteret, montem Aventinum muris fossaque com-

munivit, atque ædificiis occupavit, ut testantur Livius, Dionysius, Plinius, Strabo, alii.

Ser. Tullius] Livius lib. I. gesta ejus describens: 'Ad eam,' inquit, 'multitudinem urbs quoque amplificanda visa est. Addidit igitur Servius duos colles, Quirinalem Viminalemque: inde deinceps auget Esquilias, ibique ipse, ut loco dignitas fieret, habitat; aggere, fossis, et muro circumdat urbem; ita pomerium profert.' Dionysius autem lib. IV. et Strabo lib. V. duos tantum colles a rege Ser. Tullio additos scribunt, Viminalem nempe et Esquilias. Sed Sextus Aurel. Victor de Vir. Illustr. et Eutropius Livii sententiam sequuntur, qui tres colles ab eo additos scribunt, Quirinalem, Viminalem, et Esquilias; adduntque aggeres fossasque fecisse.

Sylla] A L. Sylla quoque pomerium prolatum Auctor est Tacitus Annal. lib. XII. 'Nec tamen Duces Romani quanquam magnis nationibus subactis jus proferendi pomerii usurparunt, nisi L. Sylla et D. Augustus.' Verius autem Sylla titulum proferendi pomerii quæsivit, quam habuit; ille enim Popul. Romani territorium non auxit, sed ab hostibus antea occupatum recuperavit. Qua autem parte Sylla muros produxerit, pomeriique terminos ampliarit, incertum. Onuphrius putat Syllam eam urbis partem, quæ est versus hortos Sallustianos, portasque Collinam et Viminalem ampliasse. Donatus etiam probabile existimat Syllam ad portam Collinam produxisse pomerium; quanquam nullum hujus rei sit vestigium apud Auctores veteres.

D. Julius] De Julio Cæsare etiam sic Dion Cassius lib. XLIII. *Ταῦτά τε ἐποίει, καὶ νόμους εἰσέφερε, τό, τε πωμήριον ἐπὶ πλεῖον ἐπεξήγαγε.* 'Hæc fecit, ac leges præterea tulit, pomeriumque auxit.' Quod et deinde repetit in Oratione, quam in Cæsaris funere habuit Antonius: 'Ὁ *καὶ τὸ πωμήριον αὐτῆς (τῆς πόλεως) ἐπαυξήσας, ἐν τῷ βουλευτηρίῳ κατασφαγεὶς*, &c. Meminit et Cicero lib. XIII. ad Attic. epist. 20. 'De urbe augenda quid sit promulgatum non intellexi: id sane scire velim.' Et Epistol. 33. 'Casu sermo a Capitone de urbe augenda:' et paullo post: 'ista lex perferretur, vult enim Cæsar.' Dionysius Cæsarem uti et Syllam omittit; Tacitus quidem Syllæ, Augusti, et Claudii, Cæsaris vero nullam facit mentionem in verbis ex Annal. lib. XII. paullo ante adductis. Silet quoque de eo Suetonius, ex quo etiam Cæsarem non tam urbem auxisse, quam augere voluisse, haurire licet: 'Nam,' inquit, 'de ornanda instruendaque urbe plura ac majora indies destinabat. Talia agentem atque meditantem mors prævenit.'

§ 8 *Remus urbis condendi gratia*] Seneca de Brevitate vitæ cap. 4. 'Hoc,' inquit, 'scire magis prodest, quam Aventinum montem extra pomerium esse, propter alteram ex duabus causis; aut quod plebes eo secessisset, aut quod Remo auspicante illo loco aves non addixissent.'

Avibus obscœnis] Mali scilicet ominis. Festus in 'Obscum:' 'Apud antiquos fere omines obscœna dicta sunt, quæ mali ominis habebantur, ut illa Virgilii testimonio sint, ut superiorum auctorum referre non sit necesse, cum ait Harpyas, 'obscœnas volucres:' et 'obscœnamque famem.''

D. Claudio receptum] Ex hoc loco explicandus Tacitus Annal. lib. XII. ubi de Claudio, quod pomerium protulerit, scribens, tandem concludit: 'Et quos Claudius terminos posuerit facile cognitu et publicis actis præscriptum.' Terminos enim intelligit, quos hic Gellius indicat, Aventinum nempe montem intra pomerii fines receptum. Quod nisi ex hoc loco constaret, non tam facile nobis cognoscere liceret. De Claudio au-

tem vetus item inscriptio apud Gruterum testatur :

TI. CLAUDIUS.
DRUSI. F. CAISAR.
AUG. GERMANICUS.
PONT. MAX. TRIB. POT.
VIIII. IMP. XVI. COSS. IIII.
CENSOR. P. P.
AUCTIS. POPULI. ROMANI.
FINIBUS. POMERIUM.
AMPLIAVIT. TERMINAVITQ.

Ampliavit vero post Britanniam Romano imperio adjectam.

CAP. XV. *Disserentis*] Haud utique disserit Messala, aliud esse 'ad populum loqui,' aliud 'cum populo agere;' neque scribit Gellius Messalam de hoc disserere, sed id ex verbis ejus manifestum esse. *H. Steph.*

In edicto Consulum] Consules enim Comitia habituri edicta proponebant; quibus dies Comitiis habendis denuntiabatur. Unde Livius lib. XXVI. 'Diem Comitiis Consules edixerunt.' Et lib. XXVII. 'Ipse Comitia in quem diem primum potuit edixit.' Item lib. XXXVII. 'M. Fulvius Prætor literas mittit ad Consulem, Senatui placere Romam reverti, et ex itinere præmittere Edictum, quo Comitia creandis Consulibus ediceret. Paruit his literis Consul et præmisso Edicto Romam venit.'

De cœlo servasse] Non licuisse per leges Comitiis de cœlo servare, et si qui servasset, non Comitiis habitis, sed priusquam haberentur, nuntiare debuisse scribit Cicero Philip. II. 'Quisquamne divinare potest quid vitii in auspiciis futurum sit, nisi qui de cœlo servare constituit? quod neque licet Comitiis per leges, et si qui servavit, non habitis comitiis, sed priusquam habeantur, debet nuntiare.'

§ 2 *Retinent*] Retinere sive obtinere auspicia dicuntur, quibus auspicato magistratus addicuntur; turbare, quorum causa repetenda auspicia sunt; vitiare, quibus abdicunt aves magistratus. Sensus vero totius hujus loci est, quod una conspicione, una cortumione (sunt verba augurum propria, ut ex Varrone lib. VI. de L. L. notum) de Prætoribus et Consulibus haberi auspicia majora potuerint, non utique de censoribus et Consulibus simul, non de Prætoribus et censoribus simul.

Collega Consulis] Prætores collegas Consulum nuncupatos, atque ita rogatos, testis etiam est Cicero lib. IX. Epist. ad Attic. 'Prætores autem,' inquit, 'ita rogentur, ut collegæ Consulum sint, quorum majus est imperium.' Hinc Livius lib. VII. 'Prætorem quidem etiam jura reddentem, et collegam Consulibus atque iisdem auspiciis creatum.' Itaque hoc jus collegæ non pertinuit ad æqualitatem imperii, sed ad jus auspicii, quia Prætor eodem creatus auspicio.

C. Tuditani] Hujus et meminit supra lib. VI. cap. 4. ubi vide notata. Quæcunque Veteres ex Commentariis Tuditani laudant, ea fere universa ad res gestas pertinent. Ejus elogium habes apud Ciceronem in Bruto: 'Caiusque Tuditanus, cum omni vita, atque victu excultus, tum ejus elegans est habitum etiam orationis genus.'

§ 3 *Censores æque non eodem, &c.*] Iisdem igitur majoribus auspiciis cum Consulibus aut Prætoribus rogari censores nequeunt, sed diversa opus habent conspicione et diversa cortumione.

Tributis comitiis] Comitia tributa sunt, cum ex regionibus et locis suffragium feratur; curiata, cum ex generibus omnium; centuriata, cum ex censu et ætate. Vide Auctorem nostrum lib. XV. cap. 26.

Magis rata sunt] Fiebant enim majori templo et solennitate, atque inde magis rata censebantur.

§ 4 *Et Comitiatum et concionem avocare*] Comitiatum avocare, est impedire ne comitia habeantur. Avocare

vero concionem est concionem a magistratu, qui eum advocavit, abducere. Quid autem sit concio, docet Festus: 'Concio significat conventum, non tamen alium, quam eum, qui a magistratu, vel a sacerdote publico per præconem convocatur.'

§ 5 *Concionem autem habere*] Quamvis concionem habere etiam significet verba habere ad populum, tamen Gellium errasse puto in verbis Messalæ explicandis, et potius concionem habere cum Festo explicarem, conventum habere; idque manifeste Messalæ verba indicant, 'nec alius alii avocare posset, si concionem habere vellet:' hoc est, conventum, sive concilium. Dixit enim e minoribus magistratibus qui primus ad comitiatum vocat, eum recte agere; bifariam vero, hoc est, et in Comitiis et in concilio sive concione simul agi cum populo a minore magistratu non posse; cum populo enim agitur, cum populus ad concilium, (hoc est, conventum aut concionem,) aut Comitia vocatur, ut modo ex Festo diximus. Nihil itaque aliud in verbis Messalæ est, cum populo agere, quam concionem habere. Et libenter A. Gellium rogarem, cum Messala dicat multos magistratus simul concionem habere posse, an id significet, multos simul verba facere posse ad populum.

Cap. xvi. *Humanitatem*] Hæc Nonius suo more etiam a Gellio mutuatus est: 'Humanitatem non solum, uti nunc consuetudine persuasum est de benivolentia, dexteritate et in quosque comitate Veteres dicendam putavere, quam Græci φιλανθρωπίαν vocant: 'sed honestorum studiorum et artium appetitum, quod nulli animantium generi absque hominibus concessa sit.'

§ 2 *M. Tullium*] Sic inter alia Orat. pro Archia: 'Quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet.' et lib. v. de Finibus: 'Sed animi cultus illi erat quasi quidam humanitatis cibus.'

Cap. xvii. *Inter os atque offam*] Proverbium hoc Latini a cibis sumendis sumpsere, quemadmodum Græci illud infra a potu. Olim enim Romani victitabant offis, sive pulte, ut notum ex Plinio Histor. Natural. lib. xviii. cap. 8. Valer. Maximo lib. ii. cap. 5. Offa enim et pultem significat et quicquid in modum pultis redactum. Virgil. lib. vi. Æneid. 'Melle soporatam et medicatam frugibus offam.' Itaque 'inter os et offam' perinde est ac si dicas, inter os et cibum.

Erucius Clarus] Cassiodorus hunc ad A. U. C. dccclxx. inter Coss. ordinarios refert, quanquam suffectum tantum fuisse argumento est, ut bene observat Onuphrius Comment. in lib. ii. Fastor. 1. quod a Fastis Græcis et libro Cuspiniani omittatur. Erucii Clari viri consularis mentio quoque est apud Plinium in Epistolis, Dionem in Trojano, Æl. Spartianum in Hadriano. Secundi ejus Consulatus meminit Vetus inscriptio ab Onuphrio ad A. U. C. dccxxcvii. adducta:

MISSUS. AB. IMP. HADRIANO. AUG.
SERVIANO. III. ET. VIBIO. VERO.
COS. BRAVA. M. ERUCIO. CLARO. II.
COS. IN. FR. P. XX. IN. AGRO. P. XX.

Παροιμιώδης] Id est, 'proverbio tritus.'

Πολλὰ μεταξὺ πέλει, &c.] Stephanus emendat, πέτει. quod rectum est, et ita versum jam omnium fere in ore est: 'Multa cadunt inter calicem supremaque labra.' Proverbium etiam hoc expressit Lycophron in Cassandra: Ἔγνω δ' ὁ τλήμων σὺν κακῷ μαθὼν ἔπος, Ὡς πολλὰ χείλευς καὶ δεπαστραίων ποτῶν Μέσῳ κυλίνδει μοῖρα παμμήτωρ βροτῶν. Id est, 'Cognovit vero miser cum damno discens, Multa inter labrum et poculentas potiones Gubernatricem volvere Parcam mortalium.' De origine hujus Proverbii

ex Aristotele disserit Dydimus ad Odyss. XXII. Vid. et Apollonii Scholiastes ad vs. 188. lib. I. Argon. et Erasmus in Adagiis.

CAP. XVIII. *Σοφοὶ, &c.*] Id est, 'Sapientes fiunt tyranni Sapientum consortio.' Sententia hæc, quasi minus commode dicta, taxatur a Themistio Oration. XVI. quæ et *φιλάδελφος* inscribitur, hisce verbis: *Εὐριπίδης μὲν*, inquit, *ἢ ὅστις δήποτέ ἐστιν ὁ ποιήσας, Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ, οὐκ ἦν, οἶμαι, πυκνῆς διανοίας. οὐ γὰρ ἄν ποτε εὔνουν ὑπέλαβε τυραννίδι φιλοσοφίαν, οὐδὲ τὰ ἀλλοτριώτατα ὁμοιῶθη ἀρετὴν ὑπάρχειν καὶ μοχθηρίαν· ἀλλ' ὥσπερ οἱ μελαγχολῶντες ἀποκλείουσι τοὺς θεραπεύοντας, οὕτω σοφίαν τυραννὶς οὐ προσίεται*: hoc est, 'Euripides, sive quisquis is fuerit poëta, qui illud protulit, Sapiunt tyranni sapientum consortio, haud sagaci satis mente mihi videtur exstitisse; alioqui nunquam fuisset opinatus, posse esse philosophiam tyrannidi gratam, aut consociari potuisse, quæ sunt a se invicem alienissima, improbitatem et virtutem. Sicut enim melancholia laborantes abigunt medentes, ita sapientiam tyrannis neutiquam admittit.' Verum ad hujus dicti Auctorem excusandum sufficit, quod *τοῦ τυράννου* appellatio, licet in partem sequiorem jam sumatur, temporibus illis satis honesta haberetur, atque ipsis regibus et principibus quibusvis attribueretur. Eustathius ad Iliad. α. *Ὁ τύραννος, τὸ βασιλικὸν ποτε ὄνομα, βλασφημεῖται νῦν.* Et ad Odyss. σ. *Ἡ τύραννος λέξις ἐπ' ἀγαθῷ ἐλέγετο. τοῖς γὰρ ἐννόμοις βασιλεῦσι ἦν καὶ αὕτη.* Sic et Auctor Etymologici magni: *Τύραννον οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἐπὶ βασιλέως ἔστασαν. ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τὸν τύραννον, βασιλέα ἔλεγον.* Itaque *τύραννος* in hoc versu est Rex legitimus, non Tyrannus, ut vulgo accipitur: atque sic sensus ejus verissimus est. Ad hanc mentem Seneca Epistol. CVIII. 'Qui in Solem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur. Qui in unguentaria taberna resederunt, et paullo diutius commorati sunt, odorem secum loci trahunt: et qui apud philosophum fuerunt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesset etiam negligentibus.'

Plato in Theæteto] Labitur hic Gellius. Non enim in Theæteto Plato, verum in Theage, et lib. VIII. de Repub. hunc senarium adducit, et Euripidi tribuit; quem et sequitur Joan. Stobæus Collect. Tom. 2. tit. 48. Reprehendit vero Platonem Aristides Rhetor in Apologia pro quatuorviris, ubi Sophoclis esse ait.

Αἴας ὁ Λοκρὸς] Id est, 'Ajax Locrensis.' Periit hæc Sophoclis Tragœdia, alia enim fuit ab ea quæ hodie exstat, et 'Ajax Lorarius,' sive *Αἴας Μαστιγοφόρος* inscribitur. Auctor hypotheseos Græcæ Ajacis Lorarii: *ἐν οἷς ἐστὶ καὶ κριός τις ἔξοχος, ὃν ᾤετο εἶναι Ὀδυσσέα, ὃν δήσας ἐμαστίγωσεν. ὅθεν καὶ τῇ ἐπιγραφῇ πρόσκειται Μαστιγοφόρος· ἢ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ Λοκροῦ Αἴαντος*: id est, 'In quibus eximia quadam magnitudine aries est, quem Ulyssem esse suspicans ligatum flagellat; unde titulus huic Tragœdiæ inditus est Ajax Lorarius, aut ad differentiam Ajacis Locri.'

Prior autem natus fuit Sophocles quam Euripides] Floruere tamen eodem tempore, nempe Olympiade LXXVII. ut est apud Eusebium in Chronicis. Et Olympiad. LXXXVII. an. 1. Euripides Phœnissis editis cum Euphorione certavit et Sophocle, ut Anonymus Olympiadum scriptor testatur. Idem ait eos obiisse Olympiad. XCII. anno III. Eusebius vero in Chronico obitum eorum refert ad Olympiad. ejusdem an. 1. Chronicon Alexandrinum ad Olymp. XCIII. an. 3. Alii volunt Sophoclem superstitem Euripidi fuisse, ut Apuleius; et Suidas eum demum sexennium post Euripidem obiisse scribit.

§ 2 *Γέρων γέροντα, &c.*] Id est, 'Senex senem ut puerum ducam te ego.'

Cui titulus φυλετίδες] Vet. Edit. φυλοκτήτις. Casaubonus ad Athenæum lib. VIII. Græcum negat esse φυλετίδες; et potius dicendum φυλόπιδες, aut πυλάτιδες; sed neutrum admittit, et verum esse censet φθιωτίδες. Videtur enim sibi in Græcorum commentariis reperisse alicubi Sophoclis *Phthiotas*, aut *Phthiotidas*. Quid si legatur hoc loco Αἰχμαλωτίδες, 'Captivæ?' cujus fabulæ passim mentio apud Veteres, ut Hesychium, Etymologici Auctorem, Stephanum de Urbibus, et Aristophanis Scholiasten ad Ranas.

In Bacchis Euripidi] Est vs. 193.

Ἐν τῷ πυρφόρῳ Προμηθεῖ] Id est, 'In ignigero Prometheo.'

Εἰνὼ] Ino. Fabulam autem hoc nomine Euripidem scripsisse liquet etiam ex Hygino, apud quem lib. Fabul. capitis 4. lemma est, 'Ino Euripidis.' Cujus argumentum haud dubie isto capite traditur.

Σιγῶν θ' ὅπου, *&c.*] Id est, 'Silens ubi opus est, et opportuna loquens.'

Σιγᾷν θ' ὅπου, *&c.*] Steph. legit, Σιγᾷν θ' ὅπου δεῖ καὶ λέγειν τὸ ἀσφαλές. Id est, 'Silere ubi opus est, et tuto loqui.'

Æschylus non brevi antiquior] Claruit Æschylus, ut ait Eusebius in Chronicis, Olympiad. LXXI. an. I. Quod et confirmat Auctor noster infra lib. XVII. cap. 21. ubi dicit eum celebrem fuisse circa Marathoniæ pugnæ tempora; qua in pugna ipse etiam fortiter pugnavit; quemadmodum habet Suidas. Ante Euripidem itaque, qui claruit demum Olympiad. LXXVII. plus minus XXVIII. annis floruit Æschylus.

CAP. XIX. *In domus Tiberianæ bibliotheca*] Ms. ad marginem Voss. Cod. legit, *in domo Tiberianæ bibliothecæ*. In domo tamen Tiberiana, sic Palatii pars dicta a Tiberio Cæsare, qui eam habitavit, aut etiam forte struxit, fuit Bibliotheca instructa; cujus etiam meminit Vopiscus in Vita Probi, ubi testatur, 'usum se præcipue e libris ex Bibliotheca Ulpia; item ex domo Tiberiana.'

§ 2 *M. ille Cato*] Qui Censorius appellatus est, Auctor Porciæ gentis plebeiæ, Tusculo municipio oriundus, in Romanam civitatem susceptus. De quo sic Cicero lib. II. LL. 'Ut ille Cato,' inquit, 'cum esset Tusculi natus, in populi Romani civitatem susceptus est: itaque cum ortu Tusculanus esset, civitate Romanus, habuit alteram loci patriam, alteram juris.' Hujus vitam descripsit Plutarchus in Catone majore. Exstat et de eo Fragmentum Cornelii Nepotis. Stemma vero Catonianum, ut hoc loco a Sulpicio Apollinari deducitur, huc redit:

M. PORCIUS CATO
Censorius.

M. CATO M. F. Prætor designatus.	M. CATO M. F. Salonianus.
M. CATO M. F. M. N. Orator et Consul in Africa mortuus.	L. CATO. et M. CATO M. F. M. N. Tribunus plebis.
M. CATO M. F. M. N. M. PN. Ædilis Curulis et Prætor.	M. CATO. M. F. M. N. M. PN. Prætor, Uticensis.

§ 3 *Egregios de juris disciplina libros reliquit*] Horum adhuc quædam fragmenta in juris nostri libris hodie reperiuntur. Sic hujus Catonis regula est illa, quæ 'Catoniana' dicitur in l. XLI. § 1. D. de legat. I. et toto tit. D. de Reg. Catoniana: quæ et a Marciano in l. LXXXVI. § ult. D. de

cond. et demonst. Catoniana sententia appellatur, et a Juliano simpliciter Regula juris, l. XVII. D. quand. dies leg. ced. qua cautum, ut legatum quod non valeret, si testamenti facti tempore testator decessisset, quandocunque is decedat, non valeat. Ejus etiam est, quod de eo, cui digitus de manu aut de pede præcisus est, pro morboso habendo traditur in l. x. § 1. D. de Ædit. Edict. Et istud l. XLIV. pr. D. soluto matrim. de actione salva mulieri manente, licet socer genero succedat. Exstat præterea celebris ejus de dividuis et individuis stipulationibus disputatio in l. IV. D. de Verb. Oblig. Ad hunc quoque pertinet quod est de mense intercalari pro additicio habendo in l. XCVIII. D. de V. S. item istud, quod de liberatione servi refertur a Domino adoptati in § ult. Inst. de adopt.

§ 4 *M. Cato prætorius, qui se bello civili Uticæ interemit*] Hujus quoque Vita a Plutarcho descripta habetur in Catone Minore.

CAP. XX. *Fœtutinas*] Apud Apuleium in Apologia habes: 'In fœtutinis et olenticetis suis jaceat.' Sic Nonius 'Moletrina' eodem modo dici ait, ut 'ferratrina,' 'fœtutina.'

Sed aurem tuam interroga] Euphoniæ enim semper habenda ratio. 'Nam,' inquit Marius Victorinus in Orthographia, 'ut color oculorum judicio, sapor palati, odor narium dignoscitur, ita sonus aurium judicio subjectus est.' Sic Cicero in Oratore, ubi Euphoniam in scribendo dicendoque commendans, subjicit: 'Consule veritatem, reprehendet: refer ad aures, probabunt. Quære, cur? ita se dicent juvari. Voluptati ergo aurium morigerari debet oratio.'

§ 2 *Urbisne, &c.*] Exstat Georg. l. I. vs. 25. et 26.

Insubidius] Vett. Editt. *insipidius*. Verum et supra lib. XII. cap. 2. Gellius ait 'insubidi hominis,' et lib. I. cap. 2. 'insubide:' ubi vide Notas.

Centum urbes] Exstat Æneid. lib. III. vs. 106.

§ 3 *Turrim in, &c.*] Exstat Æneid. lib. II. vs. 460.

Incertam, &c.] Exstat Æneid. lib. II. vs. 224.

§ 4 *Clauderet*] Sic Ms. recte. Vet. Ed. *divideret*: male. Noster supra lib. I. cap. 7. 'At si *explicuit* diceret, imperfecto et debili numero verborum sonus clauderet:' id est, claudicaret.

§ 5 *Tres quoque*] Est vs. 350. et 351.

Hæc finis] Exstat lib. II. Æneid. vs. 554.

Quem das] Exstat Æneid. lib. I. vs. 245.

§ 6 *Capitibus, &c.*] Hunc Ennii versum adducit quoque Nonius in voce 'Cupressus.'

Aëre fulva, non fulvo] Ex hoc loco scribendum supra l. II. c. 26. *Sic Q. Ennius in Annalibus* aëre fulva *dixit*.

Ἠέρα βαθεῖαν] Id est, 'caliginem, et nebulam profundam.'

§ 8 *Haud, ut opinor*] Exstat lib. II. sub finem.

§ 9 *M. Cicero antistitas*] Sic et Attius Astianacte: 'Utinam unicam ibi antistitam arcitenens suam Tutetur.' Et Corn. Severus: 'Stabat apud sacras antistita numinis aras.' Plauti quoque est in Rudente, 'Venerisæque antistitæ.'

Sacerdotes, &c.] Est ex lib. IV. Ciceronis in Verrem.

§ 10 *Κολοιούς τε*] Id est, 'Graculosque sturnosque.' Exstat Ἰλιάδ. π. vs. 583.

Ψαρῶν τε] Sturnorum.

Τῶν δ' ὥστε ψαρῶν] Id est, 'Horum ut de sturnis it nubes, graculisve.' Exstat Ἰλιάδ. ρ. vs. 755.

CAP. XXI. *Tunicis*] Tunica, Græcis *χιτὼν* dicta, vestimentum erat interius, cui toga aut pallium, aut alia superior vestis induceretur. Quamvis vero hoc nomine commune olim

fuerit tam fœminis quam viris vestimentum, proprie tamen tunica virorum fuit, stola vero fœminarum. Romanorum antiquissimi, ut Auctor noster supra lib. VIII. cap. 12. testatur, sine tunicis sola toga amicti fuerunt. Statim tamen post Romuli ætatem tunicarum usum Romanis notum fuisse vult Ferrarius de Re Vestiaria lib. III. cap. 1. quem vide sis.

Et lacernis] Primus Lacernarum usus in militia, et Lacerna proprie vestimentum militare initio fuit, idemque quod chlamys, unde Græcis scriptoribus Μανδύας, χλαμὺς, et ἐφεστρὶς dicitur. Artemidorus lib. II. c. 3. χλαμὺς δὲ ἣν ἔνιοι μανδύην, οἱ δὲ ἐφεστρίδα, οἱ δὲ βήριον καλοῦσι. Hesychio Μανδύας est εἶδος ἱματίου Περσῶν πολεμικὸν, 'Vestimentum militare Persicum.' Interpres Vetus Persii ad Satyram I. notat: 'Lacerna pallium fimbriatum, quo olim soli milites utebantur.' Paulatim vero per bella Triumvirorum civilia, togis depositis, Lacernarum usus in Urbe in earum locum successit. Fuit autem Lacerna amiculum sive pallium laneum apertum, quod loco togæ superinducebatur tunicæ, nectebaturque fibula, vel in humero, vel ad pectus. Figuras lacernatas ex Columna Trajana depromptas habes expressas apud Ferrarium de Re Vestiaria P. 2. lib. I. cap. 3. Nonnunquam tamen et Lacernæ ipsis togis injiciebantur, arcendi frigoris causa, vel imbri defendendo. Unde Juvenalis Satyr. IX. 'Pingues aliquando lacernas, Munimenta togæ, duri crassique coloris, Et male percussas textoris pectine Galli, Accipimus.' Ubi vetus Interpres notat: 'Pingues, ut ostendat grossas ac per hoc pluviales, quæ muniant a pluvia, non quæ ornent.' Postea etiam lacernarum usus passim et omni tempore, sive sudo sive nebuloso, apud Senatores, equites, et plebem ipsam receptus. Quod vel in Senatoribus ex verbis Castricii apparet, cum dicit, 'sed si hic vester hujusmodi vestitus' (Lacernarum nempe) 'de multo jam usu ignoscibilis est.'

Togatos esse] Togam enim proprie uti antiquissimum ita et decentissimum Romanorum gestamen fuisse, nemo est qui ignoret. Quæ autem ejus fuerit forma, varie olim a variis disputatum: verior eorum opinio, qui volunt togam fuisse vestimentum clausum et rotundum, quodque uno injectu corpus involveret; ita tamen ut in superiori ora ad cervices laxe pateret, tum ut dextrum brachium exereretur, tum ut clavi in tunica Equitum et Senatorum apparerent; et ita quidem superior togæ pars patebat, ut antiquissimis temporibus manus tantum usque ad cubitum extaret, postea totum brachium humerusque educeretur. Sinistrum vero brachium sub ipsa toga extensum infimam ipsius oram, quæ et lacinia dicta, in rugas plicasque contractam allevabat ad pectus læva manu extante: idque in antiquis statuis togatis, veterumque nummis videre est; quæ et exhibentur a Ferrario P. 1. lib. I. cap. 1.

Pigitum est, cinctos saltem esse et penulatos?] Sic hæc periodus distinguenda; nam per interrogationis modum Castricius Senatores discipulos suos increpat, an eos piguerit, cum soleis, sive gallicis, non calceis uterentur, cinctos etiam et penulatos foras prodire? hoc enim signum foret, eos quasi iter paulo post facturos. Penula enim vestimentum erat viatorium, quod supra tunicam acciperetur, pluviæ vel frigoris arcendi gratia. Nonius: 'Penula est vestis quam supra tunicam accipimus.' Nam cum peregre irent Romani, in itinere penulas semper sumebant. Hinc Cicero in Epist. ad Atticam lib. XIII. Epistol. 33. 'De Varrone loquebamur: Lupus in fabula. Venit ad me, et quidem id temporis, ut retinendus esset. Sed ego ita egi, ut

non scinderem penulam; memini enim tui, et multi erant, nosque imparati: paullo post C. Capito cum C. Carinate. Horum ego vix attigi penulam, et tamen remanserunt.' Idem pro Milone: 'Quid minus promptum ad pugnam, quam penula irretitus, rheda impeditus, uxore pæne constrictus?' Penulæ itaque primum extra Urbem tantum et pluviæ vel frigori arcendo adhibitæ. Postea tamen, sub Imperatoribus nimirum, penulæ etiam intra Urbem eandem ob causam gestatæ. Idque haurire licet ex Juvenalis Sat. v. ubi salutator inquit: 'Scilicet hoc fuerat propter quod sæpe relicta Conjuge per montem adversum gelidasque cucurri Esquilias, fremeret læva cum grandine vernus Juppiter, et multo stillaret penula nimbo.' Atque hinc jocus Galbæ apud Quintilianum lib. VI. c. 3. 'Penulam roganti, Non possum, inquit, commodare; domi maneo: cum cænaculum ejus perplueret.' Idem, ut paulo post Fabius narrat, 'Penulam roganti respondit, Non pluit, non est opus tibi: si pluit, ipse utar.' Lampridius in Alexandro Severo tradit, eum primum permisisse, ut Senatores intra Urbem frigoris causa penulis uterentur, cum antea id vestimenti genus pluviale tantum, aut itinerarium fuisset. Itaque quod hic Castricius dicit de Senatoribus sub Hadriano, eos saltem, quando mallent gallicis quam calceis uti, cinctos etiam et penulatos esse debuisse; id explicandum cum Ferrario de Re Vest. P. 2. lib. II. cap. 3. eum voluisse, tanquam magis decorum esset (cùm penula vestis viatoria esset, et soleæ cum ea gestarentur, non cum lacernis, aut toga,) si penulati incessissent, quasi iter paullo post facturi. Quemadmodum indecens nunc videretur, si quis ocreatus cum calcaribus et longa veste per urbem incederet, nequaquam si accinctus et penulatus. Ideo autem cinctos dixit, non solum, quia omnes iter facturi præcipue in equo altius cincti; sed cum tunicæ senatorum, sive laticlaviæ sub toga et lacerna non cingerentur, iter facturi, præcipue equo, necesse habebant longiores tunicas cingulo suspendere; ne longitudo illa expeditis et equitaturis incommoda esset: et ideo cincturam cum penula conjunxit, non quod penulæ omnes cinctæ, sed quod tunica sub penula cingeretur et suspenderetur, ut recte ibidem contra Salmasium observat Ferrarius. Quod ad penularum figuram attinet, verisimilius est cum Ferrario existimare, penulas lacernis breviores fuisse, vestimentum scilicet viatorium, equitanti accommodatum, lecticariis, cursoribus, et id genus hominibus aptum; magnumque in eo totumque discrimen fuisse, quod lacernæ apertæ et quæ fibula necterentur, penulæ vero clausæ fuerint, rotundæ, quæque togæ instar corpori injicerentur, illudque ambirent; nisi quod strictiores essent ac breviores; præterea cum in toga dextrum brachium per summam oram exereretur, penula utroque brachio subduceretur. Quemadmodum id videre est in figuris penulatis a Ferrario P. 2. lib. II. cap. 7. expressis.

Soleatos tamen vos, &c.] Soleis enim domi, calceis vero foris utebantur Romani; calceos itaque Senatores gestare debuisse vult Castritius. Simili modo Asinius ad Ciceronem lib. x. Epist. 32. inter alia, quæ Balbo vitio vertit, hoc dicit, quod 'nudis pedibus' is qui quæstor erat obambularit in maxima hominum multitudine, qui ad spectaculum gladiatorium confluebant. In eo autem veterum calceos a caligis, gallicis, soleis, crepidisque diversos fuisse, ex Auctoribus notum est, quod calcei totum pedem et dimidium crus, sive mediam tibiarum partem circumcirca velarent, caligæ vero, soleæque ac gallicæ pedis plantam tantum-

modo tegerent. Apparet itaque ex hoc loco, quod, etiamsi rogarum usus desiisset, in earumque locum lacernæ gestarentur, calcei nihilominus adhibiti et retenti fuerint; quia maxime indecorum videretur, ita nudis pedibus per Urbem incedere: denique Senatorum insigne, quod erat lunula in calceis eorum, in soleis spectari non poterat. Culpat itaque Castritius in Senatoribus, quod contra morem et decus magni ordinis gallicis sive soleis incederent. Solearum etiam usus proprius fuit fœminarum, et ita quidem proprius, ut si quando contingeret virum soleis in publico uti, id ei probro verteretur: ut modo de Balbo notatum; et inde Cicero Act. IV. in Verrem: 'Stetit,' inquit, 'soleatus Prætor populi Romani cum pallio purpureo, tunicaque talari.' Verum extra Urbem, ruri, et iter facientibus, calceis depositis, soleis uti etiam viris moris fuit. De soleis plura videsis apud Balduinum in De Calceo Antiquo cap. 11.

Quam illi] M. Antonium intelligit.

§ 2 *Qui gallicas*] Ut crepidæ Græcorum, ita gallicæ Gallorum proprium calceamentum fuere; atque inde in Latium et Italiam id solearum genus delatum, nomenque ex gente unde venerant iis datum a Romanis, Gallicæque dictæ. Sunt qui gallicas volunt esse id calcei genus, quod Gallis vocatur *galloches*, et pedes a frigore atque humore munit; verum si veterum gallicæ soleis et crepidis similes fuere, ut Auctor noster eas describit, multum sane quoad formam abiere ab hodiernis gallicis; hæ enim superiorem pedum partem operiunt, istæ vero, ut soleæ et crepidæ, superiorem illam partem apertam habebant. Balduinus hoc tamen discriminis gallicas inter crepidasque fuisse, quod gallicarum soleæ olim, ut et nunc, e ligno fuerint, crepidarum vero duplici triplicique corio simul compacto constiterint: atque harum imaginem hodie adhuc apparere in Capucinorum soleis, illarum in Fulliensium sandaliis exstare. Vide ipsius Calceum Antiq. cap. 14.

§ 3 *Cum gallicis et lacerna cucurristi*] In omnibus libris Ciceronis vulgo, sed et in Mss. legitur, *Cum caligis et lacerna cucurristi*. Verum Viri docti, moti hisce A. Gellii verbis, apud Ciceronem reposuere, *Cum gallicis, &c.* Nigronius tamen Dissertatione De Caliga, et Ferrarius De Re Vestiaria P. 2. lib. II. cap. 1. vulgatam et Mss. Ciceronis lectionem defendunt. Non enim ideo notatum Antonium a Cicerone, quod in itinere toga et calceis usus non sit: nam id præter morem omnium qui penulati et soleati iter faciebant, in Urbis ingressu togam et calceos sumebant; quod in eadem Oratione de se Cicero testatur: 'Nam quod quærebas, quomodo rediissem, primum luce, non tenebris, deinde cum calceis et toga, nullis nec caligis nec lacerna:' sed reprehendit Cicero Antonium, quod pro penula lacernam et caligas, militare indumentum ac calceamentum, sumpsisset, et ad augendam rei invidiam eo habitu non modo in itinere, sed cum peteret Consulatum per Galliæ Municipia ac Colonias incessisset, in quibus more Romano homines togati versarentur; subjicit enim: 'Ex omnibus flagitiis nullum turpius vidi, nullum audivi, quam quod qui Consulatum peteres, is per Municipia Coloniasque Galliæ cum caligis et lacerna cucurristi.' Cum enim gallicæ eædem ac soleæ sive crepidæ fuerint, quarum usus in itinere depositis calceis receptus, certe non hanc ob causam notari potuit Antonius, si communi pedum tegmine itineris causa usus sit, sed quod militare calceamentum cum veste militari induerit. Hinc Nigronius putat Agellium in corruptos Ciceronis codices incidisse, qui gallicis pro caligis habuere; quod et facile fieri potuit,

quippe qui vixerit sub Hadriano, qui anno minimum post Ciceronis mortem centesimo et sexagesimo factus est Imperator.

Crepidas et crepidulas] Sic dictæ a Græco κρηπὶς, cujus obliquum κρηπίδος, quod crepitum denotat, unde Latinorum crepida; Balduinus in De Calceo Antiquo cap. 11. soleas inter crepidasque antiquorum leve hoc discrimen fuisse putat, quod soleæ simpliciores essent, crepidæ vero crassiores, in quibus nimirum duæ saltem simplices soleæ simul essent compactæ, unde et crepitum, ubi inter incedendum premuntur, majorem edunt. Hinc etiam 'argutæ' Catullo dictæ, hoc est, crepantes et stridulæ, cum ait: 'Arguta constitit in solea.' Ubi vult soleam pro crepida poni. Crepidæ namque crepitum sive stridorem ex eo proprium, quod plures soleæ simul compactæ magis stridere debeant, cum incessu premuntur, quam cum unica illa sit atque singularis.

CAP. XXII. *In libris Sacerdotum*] Qui libri proprie 'Indigitamenta' dicti: unde in Glossis veterib. 'Indigitamenta, ἱερατικὰ βίβλια.' Sic autem dicebantur, quia in iis varia essent Deorum cognomina, ac sacrificiorum festorumque ritus, velut catalogo comprehenderentur, et quasi digito indicarentur. Alii volunt 'indigitare,' unde 'Indigitamenta,' significare 'invocare:' et videtur in ea significatione esse apud Macrobium lib. I. Satur. cap. 17. cum ait: 'Namque virgines Vestales ita indigitant, APOLLO MEDICE, APOLLO PÆAN.'

Luam Saturni] Sic libri vetustissimi; in Ms. quodam est *Lacam*, unde Vett. Edd. omnes habent *Laciam*. Turnebus Adversar. lib. XIX. cap. 11. vetusta hæc Dearum nomina ex ultima antiquitate et priscis pontificum libris, si qui extarent, eruenda censet: cum iis vero careamus, ex conjectura *Laciam* scribi debere suspicatur, a Latio, quod e latebra et fuga Saturni nomen habuit; ut eo nomine Saturni filia vel uxor intelligatur, Latii Dea, quæ eadem ac Ops fuerit; quamvis alii sunt, qui velint Laciam, Saturni uxorem, fuisse ab illiciendo nomen consecutam. Rectius tamen idem Turnebus censet *Luam* hic legi debere, ut in antiquissimis libris extat, et Saturni vel uxorem vel filiam intelligendam. Sane 'Luam matrem,' Deam, quæ 'luebat,' hoc est, 'purgabat,' a Romanis cultam fuisse ex Veterum monumentis constat. 'Lua' enim idem ac 'purgatrix;' et nomen a luendo expiandoque sortita esse videtur, ac præfuisse lustrationibus et lustris. Unde et ei ad lustrandam expiandamque hominum cædem et stragem, hostium arma spoliaque incendebantur, ut Livius lib. VIII. testatur. 'Armorum magna vis tum inter cæsa corpora hostium, tum in castris inventa est. Ea Luæ matri dare se Consul dixit.' Et lib. XLV. de Paulo Cos. post Macedoniam subactam: 'Edito ludicro omnis generis clypeisque æreis in naves impositis, cætera omnis generis arma cumulata in ingentem acervum, precatus Martem Minervamque Luamque matrem, et cæteros Deos, quibus spolia hostium dicare jus fasque est, ipse imperator face subdita succendit: deinde circumstantes tribuni militum pro se quisque ignes conjecerunt.' Lua mater forsan dicta, quia Saturni uxor, unde et Deorum mater, quæ alias Cybele, et Magna Deum mater appellata.

Salaciam] Salaciam quidam putant Neptuni uxorem fuisse, eandemque quæ Poëtis Amphitrite vocatur. Glossæ Vet. 'Salacia, Ἀμφιτρίτη, Νηρεΐς.' sic dicta a salo, quod salum moveret. Paulus ex Festo: 'Salaciam dicebant Deam aquæ, quam putabant salum ciere, hoc est, mare movere.' Augustinus de Civit. Dei lib. VII. cap. 22. ex Varrone scribit, 'Veni-

lia, unda quæ ad littus venit: Salacia, unda quæ ad salum redit.' Vide sis Jos. Scaligerum in Appendice ad Conject. in Varronem.

Horam Quirini] Nonius Marcellus: 'Hora Juventutis Dea. Ennius Annal. lib. I. Teque, Quirine pater, veneror, Horamque Quirini.' Sic Merula apud Ennium legit, ut sibi constet; in Nonio vero scribit, *Hora, Juventas Dea*. de qua videndus Augustinus de Civitate Dei lib. IV. cap. 11. et cap. 23. uti et lib. IV. cap. 1. et Livius lib. V. et lib. XXXVI. Turnebus Horam Romuli uxorem fuisse vult; sed ut Romulo in Deos relato nomen mutatum est, sic etiam uxori ejus Hersiliæ in cœlestium concilium repositæ Horæ nomen impositum, ut Romulo Quirini. Unde autem Quirini nomen Romulo inhæserit, variant scriptores. Quidam sic appellatum volunt ab hasta, quæ Sabinorum voce *Quiris* sive *Curis* dicta; alii a Curibus opulentissima Sabinorum urbe; nonnulli sic dictum volunt a Civibus, qui post Tatium in regni societatem assumptum *Quirites* nuncupati. Videndi Ovidius lib. I. Fastor. Festus in voce 'Curis.' Varro lib. IV. de L. L. Isidorus Etymol. lib. IX. c. 2. Servius ad illud I. Æneid. 'Remo cum fratre Quirinus Jura dabant.' Qui etiam sic nominatum conjicit, quod Κοίρανος Græcis dicatur, qui Rex Latinis. Alii adhuc a Marte qui Romuli pater. Quirinus Varroni dicitur lib. IV. de L. L. Servio ad lib. V. 1. Æneid. aliis. Adde sis Merulam ad Ennii Annal. lib. I. et Vossium de Idololatr. lib. I. c. 12.

Jurites Quirini] Ms. *Virites Quiriiti*. Vett. Edd. *Jurites Quiritii*. Turnebus legendum censet *Curitis Quiritii*. Quia Juno 'Curitis' ab hasta vocata. Festus: 'Curitem Junonem appellabant, quia eandem ferre hastam putabant.' Hinc, ut idem Festus habet, 'Curiales mensæ, in quibus immolabatur Junoni, quæ Curis est appellata.' Ut Quiritus nomen Dei sit, cujus in matrimonio esset Juno quædam 'Curitis.' Junonis enim nomen multis Deabus tributum. Alii, ut in contextu nostro, *Quirini* legunt; quod eodem redit; sive enim *Quiritius*, sive *Quirinus* legatur, haud dubie Deus aliquis belli præses designatur, cum Mars etiam Quirinus vocetur. In Lexico Veteri est, 'Quirinus, Ἐνυάλιος.' Sed et 'Jurites' a jure Dearum nomen habere possunt, quæ 'Quiritii' vel 'Quirini' filiæ fuerint. Mosellanus vocabulum 'Jurites' quoquomodo a jurisjurandi religione derivatum putat, quod videlicet prisci Romani etiam jurijurando peculiarem quandam præfecerint deam; quæ futura esset ultrix jurisjurandi, si quis pejeraverat.

Naiam] Sic Stephanus primum edidit. Cod. Tornæs. et Vett. Edd. habent *Maiam*. Ms. lectio ad marginem Vossiani Codicis notata *Manum*. Quæ quid sibi velit mihi ignotum. Ad Maiam quod attinet, illustratur ab istis quæ habentur apud Macrobium Saturnal. lib. I. cap. 12. 'Cincius mensem' (Maium) 'nominatum putat a Maia, quam Vulcani dicit uxorem; argumentoque utitur, quod flamen Vulcanalis Kalendis Maiis huic Deæ rem divinam facit; sed Piso uxorem Vulcani Majestam, non Maiam dicit vocari.' Cincius cum Maiam Vulcani uxorem appellarit, ex Pontificalibus indigitamentis id haud dubie hausit; et inde etiam firmari potest Maiam hic legendum esse.

Molas Martis] Turnebus Molas Martis filias esse putat, Deasque indigitari censet de nomine molarum, quod Mars, ut molis fruges, sic bellis homines frangat ac comminuat. Mosellanus vero Molas Deas a molimine, hoc est, solicitis conatibus ipsius belli apparandi Veteribus intellectas opinatur. Mars enim Latinis pro bello. Virgilius: 'Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.'

§ 2 Νηρεΐδας] Nereidas.

Σκιαμαχία] Id est, 'Umbratilis pugna.'

Ted' Anna Perenna, &c.] Ita hos versus emendavit L. Carrio Antiq. Lect. lib. I. cap. 1. cum vulgo, etiam in Vett. Edd. haberetur, *Theanna et Peranna, Pranda, Celato, Pales, Nerienes, Minerva, Fortuna ac Ceres.* Scaliger vero primum versum ita legit, *Te Anna et Peranna, Panda* καὶ *Λατὼ, Pales.* In Scriveriano Codice notatum reperio: *Te Anna, te Peranna, te Latona, te Pales, Nerienes et Minerva, Fortuna ac Ceres.* Sunt qui legunt: Θεὰ *Anna, Peranna, Panda,* καὶ Λατὼ, *Pales.* A. Popma ad Varronis Fragmenta ita legendum censet: *Te Anna, Perenna, Panda,* καὶ Λατὼ, *Pales.* Sed rectissima videtur Carrionis emendatio, quam edidimus *Ted' Anna Perenna, &c.* D insertum ad explendum hiatum; et *Anna Perenna,* non vero *Anna et Perenna,* sive, *te Peranna,* quasi duæ diversæ essent Deæ, cum una eademque sit, quæ imploratur, *Anna Perenna* vocata. *Ted' Anna Perenna* autem dictum, ut bene observat Scaliger, more implorantium Deos, qui ἐλλειπτικῶς fere id faciunt, ut 'Dii vostram fidem,' et Plautus, 'Tuam fidem Venus Noctuvigila;' item Satyra Varronis, 'Herculis tuam fidem.' Cæterum 'Anna Perenna' colebatur ad initium anni veteris, id est, Idibus Martii, qua annare perennareque commode liceret, ut scribit Macrobius Saturnal. lib. I. cap. 12. Hinc Ovidius lib. III. Fastor. 'Nec mihi parva fides annos hinc esse priores, Anna quod hoc cœpta est mense Perenna coli.' Et mox: 'Idibus est Annæ festum geniale Perennæ, Non procul a ripis advena Tybri tuis.' Quæ autem fuerit hæc Anna Perenna, varie traditum scribit ibidem Ovidius. Quidam enim eam fuisse volebant Didonis sororem hoc nomine appellatam, quæ deinde pro Dea coli cœperit. Alii hanc Annam Perennam Lunam esse putarunt, quæ Anna vocaretur, quod annus ex mensibus, quos Lunæ motu metimur, constet. Alii vero eam Themin, alii Io, alii etiam unam ex Atlantidibus, fuisse existimarunt. Ita enim Ovidius: 'Sunt quibus hæc Luna est, quæ mensibus impleat annum; Pars Themin, Inachiam pars putat esse bovem. Invenies qui te Nymphen Atlantida dicant, Teque Jovi primos Anna dedisse cibos.' Postremo etiam hanc opinionem adducit, quod Anna hæc fuerit vetula quædam Bovillana, quæ plebem pavit, cum in montem Aventinum secessisset, eamque ob causam plebs, pace cum Patribus facta, statuerit, ut perenne nomen ejus coleretur, ipsaque Anna Perenna appellaretur. Unde sic concludit: 'Pace domi facta signum posuere Quirites, Quod sibi desertis illa ferebat opem.'

Panda] Sic enim, non *Pranda* legendum. In Glossis Philoxeni est, *Panda,* εἰρήνης θεός. sic Panda erit 'pacis Dea.' Dictam autem Pandam, a pandendis sive aperiendis portis, arbitratur Turnebus. Quia Pacis tempore Urbium panderentur portæ. Aliam tamen sententiam adfert Arnobius lib. IV. advers. Gentes, qui et 'Panticam' appellatam scribit: 'Quod Tito Tatio, Capitolinum ut capiat collem, viam pandere atque aperire permissum est, Dea Panda est appellata, vel Pantica.' Apud Varronem lib. I. De Vita Pop. Rom. Ælius hanc Deam eandem putat cum Cerere, dictamque a pane dando. Varronis verba nobis servavit Nonius in verbo 'Pandere,' ubi refert: 'Hanc Deam Ælius putat esse Cererem; sed quod in asylum qui confugisset, panis daretur, esse nomen fictum a pane dando Pandere, quod est aperire.' Verum 'pando' non est a 'panem do;' et more suo ludit Varro cum Ælii sententiam in medium adferat, eamque probare videa-

tur. Neque Panda est Ceres, cum aperte ipse Varro in hisce versibus eam a Cerere diversam faciat. Scaliger Conjectan. in Varronem 'Empandam' eam in Paganalibus sacris vocatam scribit, eamque sic dictam putat a latitudine ; idcirco *εὐρύστερνος*.

Te Lato] Vulgo *Celato*, unde Docti homines fecere *καὶ Λατώ*. Turnebus, hoc velut carie læsum existimans, reponit *Latona*. Addit tamen suspicione non carere Varronem Græce locutum, utpote ipsi haud insolens, eumque scripsisse, *Te Lato*, Dorice pro *te Λητώ*. Quod verissimum autumo ; et sic Latonam Apollinis et Dianæ matrem Græcis nominari vix quisquam est qui non norit.

Pales] Quæ Dea pastorum et pecoris, cujus festa Palilia, vel Parilia XI. Kal. Maias celebrata. Festus : 'Pales dicebatur Dea pastorum, cujus festa Palilia dicebantur, velut alii volunt dicta Parilia, quoniam pro partu pecorum eidem sacra fiebant.' Ovidius lib. IV. Fastor. 'Palilia poscor, Non poscor frustra, si favet alma Pales.' Arnobius lib. II. advers. gentes : 'Armentorum et pecorum gregibus Pales præsunt Inousque custodes.' Servius vero ad III. Georg. de ea sic scribit : 'Pales Dea est pabuli : quam alii Vestam, alii matrem Deum vocant. Hanc Virgilius genere fœminino appellat. Alii, inter quos Varro, masculino genere, ut hic Pales. Huic sacra solvuntur XI. Kal. Maias, die quæ Palilia vocatur.'

§ 3 *Nero*] Suetonius de Tiberio. 'Inter cognomina autem et Neronis assumpsit, quo significatur lingua Sabinorum fortis et strenuus.' Hinc in Glossis *Nero*, *ἀνδρεῖος* explicatur. Dicitur quasi *νεύρων*, hoc est, 'nervosus ac compactis viribus.'

Accepisse a Græcis videntur] Vetus enim Sabinorum lingua non alia fuit ac Græca, ut etiam notavit Casaubonus ad Suetonium. Græci vero vocant hominem bonis lacertis *νευρώδη*. Hinc Dicæarchus in Clementis Protreptico Herculem describit *σχιζίαν*, *νευρώδη*, *μέλανα*. Et *νευροῦν* verbum artis gymnasticæ, pro robustum reddere ac validum : quo sensu eo utitur Chrysostomus in posteriorem ad Corinthios, *εἰς τὸ ἑτέρους ἀλείφειν πρόεισι καὶ νευροῦν*. Utrumque verbum *ἀλείφειν* et *νευροῦν* proprie de gymnastis.

§ 4 *Mars*] Exstat Trucul. act. II. sc. 6.

§ 5 *Cn. Gellii*] Fit et hujus mentio supra in lemmate cap. 14. lib. VIII. et infra lib. XVIII. cap. 12. ubi vulgo *Cn. Vellius*, scribendum *Cn. Gellius*, ut aliis jam monitum. Vetus hic Romanæ historiæ scriptor laudatus etiam Dionysio Halicarnasseo lib. II. Macrobio Saturnal. lib. I. cap. 16. et lib. III. cap. 17. Vopisco in Probo, Charisio sæpius, aliisque. Vide Vossium de Histor. Latin. lib. I. cap. 8.

Neria Martis] Scilicet, uxor.

Nuptiis propriis] Potest hoc intelligi, quemadmodum dicitur 'propria uxor,' cum uxor non ad tempus, sed in perpetuam vitæ consuetudinem ducatur. Sed et nihil vetat, quin æque bene, nisi forsan melius, legi posset, *nuptiis propitiis*.

§ 6 *Licinius Imbrex*] Festus : 'Imbrex, nomen cujusdam Comici.' Citat et eum Festus in voce 'Obstitum,' ubi hunc ejus versum adducit ; 'Resupina obstitit capitulo sibi ventum facere cunicula.' Ubi pro *cunicula* reponendum *tunicula*, vel forsan *subucula*. Vossius in De Poëtis Latinis dubitat, num hic idem sit cum Licinio Tegula, qui floruit anno U. C. DLIV. quo anno carmen scripsit a ter novenis virginibus decantandum, ut testatur Livius lib. XXI. cum Imbrex sit incurvum ge nus tegulæ : Unde Plautus Mostell. act. II. sc. 4. 'Quod meas confregisti imbrices et tegulas.' Quasi dicat imbrices et tegularum alias. Verum de hoc Comico adhuc infra alicubi ad Auctorem nos-

trum dicendum erit.

§ 7 *Servii Claudii*] Cod. Torn. *S. Cladii*, sed haud dubie legendum *Clodii*, quod idem est ac *Claudii*, et sic etiam a Plinio appellatur. Meminit hujus Cicero Epistola ad Atticum: 'L. Papyrius Pætus, vir bonus, amatorque nostri, mihi libros eos, quos Servius Claudius reliquit, donavit.' Item in Epistola ad Pætum: 'Ut Servius frater tuus, quem literatissimum fuisse judico, facile diceret, hic versus Plauti non est, hic est; quod tritas haberet aures notandis generibus poëtarum.' Fit et ejus mentio apud Suetonium lib. de Illustr. Grammat.

CAP. XXIII. *M. Cato, consularis et censorius*] Sic de eodem supra lib. VII. c. 3. 'A senatore et consulari et censorio viro.' Censoris titulus postponitur consulari; hoc vero neque temere fit, neque quod Consul fuerit antequam censor, sed ex censuræ dignitate, quam Plutarchus in Catone Majore vocat *κορυφὴν τῆς τιμῆς ἁπάσης, καὶ τρόπον τινὰ τῆς πολιτείας ἁπάσης ἐπιτελείωσιν*, 'Fastigium quoddam omnium honorum et quodammodo omnium in republica actionum consummationem.'

Ne tectorio quidem prælitas] Sic et Plutarchus in ejus Vita. *Τῶν δὲ ἐπαύλεων αὐτοῦ μηδεμίαν εἶναι κεκονιαμένην*, 'Nullam villam suam tectorio inductam,' sc. ait Cato. Tectorium vero vocabatur, quod parietibus et solo ornatus gratia superinduci solebat; sic dictum a 'tegendo,' quia eo parietes et solum loricarent, ut loquitur Varro lib. I. de R. R. Constabat autem tectorium opere albario, arenato, et marmorato. 'Albarium' fiebat ex gypso aut pura calce; 'Arenatum' ex arena cum calce; 'Marmoratum' ex marmore tuso et arena. Hinc Plinius lib. XXXV. 'Tectorium nisi ter arenato et bis marmorato inductum est, non satis splendorem habet.' Inductio tectorii 'trullissatio,' dicebatur, quia fiebat 'trulla.' Plura de his vide sis apud Vitruvium lib. VII. cap. 3. et quæ ibi Philander notavit.

Ad annum usque ætatis suæ septuagesimum] Plutarchus in Catone Majore: *Εἰκότως ἐθαύμαζον τὸν Κάτωνα, τοὺς μὲν ἄλλους ὑπὸ τῶν πόνων θραυομένους, καὶ μαλασσομένους, καὶ ὑπὸ τῶν ἡδονῶν, ὁρῶντες, ἐκεῖνον δὲ ὑπὸ ἀμφοῖν ἀήττητον, οὐ μόνον ἕως ἔτι νέος καὶ φιλότιμος ἦν, ἀλλὰ καὶ γέροντα καὶ πολιὸν ἤδη, μετὰ ὑπατείαν καὶ θρίαμβον.* Id est, 'Erat merito Cato in admiratione, cum alios laboribus fatiscentes et flaccescentes cernerent deliciis, illum vero ab utrisque invictum non tantum in flore ætatis et dum honores peteret, sed senem etiam et canum post consulatum et triumphum.'

Vasum] Sic enim Veteres loquebantur, pro quo postea 'Vas' dictum. Cledonius de Arte Grammatica: 'Antiqui rectius dicebant vasum, quomodo scamnum.' Dubius veluti Marcianus Capella lib. III. ait: 'Vasum an vas dici debeat, quæritur.' Admittit istud et Charisius Instit. Gram. lib. I. Apud Plautum Trucul. Act. I. Sc. 1. est 'Vasum argenteum.' Hoc autem nomine non solum continentur, quæ edendi bibendique causa parantur, sed etiam quæ ejusmodi 'vasa' sustinent, ac generatim res omnes mobiles domusque instrumenta: unde 'vasa conclamare' Veteres dicebant, cum milites alio diversuri jubebantur 'res suas,' hoc est, 'sarcinas,' colligere. Unde et vox 'convasare,' ut apud Terentium Phorm. 'aliquid convasassem.'

Neque vestimentum ullum est manupretiosum] Ita cum Stephano lego unica voce *manupretiosum*, eodem modo quo *manupretium* conjuncte dicitur. In V. C. est, quemadmodum et in vulgatis, *n. v. u. est in manu pretiosum*. Cæterum de Catonis frugalitate in vestibus servata testatur et Plutarchus: *ἐσθῆτα μὲν γὰρ οὐδέποτέ φησι φορέσαι πολυτελεστέραν ἑκατὸν*

δραχμῶν. 'Nam vestem quidem nunquam se induisse ait' Cato, 'quæ pluris esset centum denariis.'

Neque pretiosus servus] Idem Plutarchus ait eum *οὐδένα δὲ πώποτε πρίασθαι δοῦλον ὑπὲρ τὰς χιλίας δραχμὰς καὶ πεντακοσίας, ὡς ἂν οὐ τρυφερῶν οὐδ' ὡραίων, ἀλλ' ἐργατικῶν καὶ στεῤῥῶν, οἷον ἱπποκόμων καὶ βοηλατῶν δεόμενος*, 'Mancipium nunquam plus mille quingentis emisse denariis, quod nec molles nec formosos, verum operosos et valentes, ut equisones et bubulcos, quæreret.' Ubi et subjicit eum putasse, cum consenuissent, eos venundandos, neque alendos inutiles; quo nomine merito Plutarchus Catonem reprehendit, istudque attribuit moribus ejus nimium austeris, quod homini cum homine extra quæstum nullum putaret esse consortium.

Si non est, egeo: suum cuique, &c.] Ita Stephanus legendum censet, et τὸ 'egeo' explicat, quemadmodum Galli dicunt *je m'en passe*. In Vett. Codd. legitur: *Si non est, ego sum, cuique per me uti atque frui licet*. Unde amicus Stephani faciebat, *Si non est, ego sum, cui se semper uti atque frui licet*. Ad cujus conjecturæ illustrationem faciunt verba Senecæ ex Epist. 119. ad Lucilium: 'Quoties aliquid inveni non expecto donec dicas, In commune. Ipse mihi dico, Quid sit, quod invenerim quæris? Sinum laxa: merum lucrum est. Docebo quo modo fieri dives celerrime possis: quod valde cupis audire. Nec immerito: ad maximas te divitias compendiario ducam. Opus erit tamen tibi creditore, ut negotiari possis. Æs alienum facias oportet: sed nolo per intercessorem mutueris, nolo proxenetæ nomen tuum jactent. Paratum tibi creditorem dabo Catonianum illud, a te mutuum sumes. Quantulumcumque est, satis erit si quidquid deerit, id a nobis petierimus. Nihil enim interest, mi Lucili, utrum non desideres, an habeas.' Nequaquam tamen Stephanus sibi persuadere potest ex eo ipso Catonis loco hæc sumpta esse, quem Gellius nobis adfert; verum ex alio ejusdem argumenti. Nam et Plutarchus in M. Catonis vita scribit eum parvi non fecisse, non egere rebus supervacaneis: *καὶ τὸ μὴ δεῖσθαι τῶν περιττῶν, μᾶλλον ἢ τὸ κεκτῆσθαι θαυμάζων*, 'Qui magis duceret gloriosum non indigere magnificis rebus, quam illas possidere.'

Quum et habendo et egendo et cupiendo ardeant] Stephanus tollit postremam copulam, ac legit: *cum et habendo et egendo, cupiendo ardeant*. Id est, cum cupiditate ardeant non minus cum habent, quam cum egent. Cæterum Barthius Adversar. lib. II. cap. 12. et lib. XLIX. cap. 3. verba quædam nescio ex quo codice tanquam A. Gellii in medium adducit, quæ postremis hisce commentarii vice fungi possint. Hujusmodi autem sunt: 'Nam si divites potentesque sunt illi, qui se Philosophos dicunt, truculenti tyrannidem exercent; si egent nihil non agunt, adulantur divitibus, mentiuntur, captant cœnas et talia. Cupiendo vero ardent maxime, cum nihil illis satis sit.' Si hæc verba Barthius in quodam A. Gellii Codice invenerit, proculdubio pro glossemate præcedentibus a descriptoris manu adjecta fuere. Vide sis tamen Barthium locis allegatis, ubi plurima in hanc sententiam congessit.

CAP. XXIV. *In fastigiis*] Porticum nimirum, quarum plurimæ, ut et columnæ, adeo in altum exstructæ, ut inde Ammiano Marcellino dicantur 'gigantæi contextus.' Sane Cochlis Columna, quæ in medio fori Trajani sita fuit, hodieque adhuc apparet, alta est, ut habet P. Victor, pedes CXXVIII. et verosimile est ad eam altitudinem, aut non longe infra, ipsas Porticus fuisse, in quarum fastigiis simulacra sita erant inaurata equorum atque signorum militarium.

Fori Trajani] Inter cætera Cæsarum opera Forum Trajani maxime fuit admirandum, ut testatur Cassiodorus: 'Trajani,' inquit, 'forum vel sub assiduitate videre, miraculum est.' Et Ammianus Marcellinus de Constantio Imperatore: 'Cum,' inquit, 'ad Trajani forum venisset, singularem sub omni cœlo structuram, ut opinamur, etiam numinum ascensione mirabilem, hærebat attonitus per gigantæos contextus circumferens mentem, nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendos;' id est, imitandos, aut tentandos. Ædificavit vero Trajanus hoc Forum post bellum Dacicum per Apollodorum insignem Architectum, postea ab Hadriano livore quodam occisum.

Ex Manubiis] Dacicis nimirum; nam, ut modo dictum, Forum hoc a Trajano post Daciam subactam exstructum, et ex pecunia quæ ex venditione prædæ in bello Dacico manucaptæ percepta esset, in eo arcus triumphales ob superatos Dacos et Sarmatas, porticus amplissimis excelsisque opere Corinthiaco columnis, magnis epistiliis adjunctis, ut gigantum potius quam cæterorum hominum moles crederentur, statua ipsius Trajani in medio porticus atrio columnis altissimis superposita, præ cæteris vero in Foro medio Cochlis columna marmorea erecta altitudine ped. CXXVIII. De qua sic Dion Cassius in Trajano: 'In foro (suo) ingentem columnam statuit, sive ut ea pro sepulchro esset, sive in ostentationem ejus operis, quod ille circa forum egit. Clivus surgebat, quem effossa quoquoversus terra ita complanavit, ut undique columna conspiceretur, forumque deinde in areæ modum æquatum mansit.' Hujus columnæ delineationem, quemadmodum hodie adhuc superest, æri incisam, edidit A. Ciacconius, addiditque simulachrorum in ejus extima superficie insculptorum, quæ historiam utriusque belli Dacici continent, explicationem. Inscriptio vero columnæ hujusmodi est: SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS. IMP. CÆSARI. DIVI. NERVÆ. F. NERVÆ. TRAJANO. AVG. GERM. DACICO. PONTIF. MAXIMO. TRI. POT. XVII. IMP. VI. COS. VI. P. P. AD. DECLARANDUM. QVANTÆ. ALTITVDINI. MONS. ET. LOCVS. TANTIS. EX. COLLIBVS. SIT. EGESTVS. Ex hac inscriptione apparet Columnam rebus Dacicis insculptam, non, ut vult Dio, a Trajano ipso, sed a Senatu Populoque Romano Trajano esse erectam. Quod et verum est; nam Trajano bellis Asiaticis implicito, S. P. Q. R. hanc Columnam Trajano dicavit; ipse vero morte præventus eam exstructam non vidit, sed cineres ejus in urbem relati intra auream pilam in ejusdem fuere summitate reconditi.

Manubiæ, præda quæ manu capta est] Ita et Nonius: 'Manubiæ, manus exuviæ.' Isidorus, 'Manubiæ, eo quod manibus detrahuntur.' Asconius Pædianus in III. contra Verrem Auctor est, Veteres manubias dixisse spolia quæsita de vivo hoste nobili per deditionem. Suetonius simpliciter pro qualicunque rapina usurpare videtur, nec ab hoste solum, sed etiam a cive petita: 'Sero,' inquit, 'ad manubias conversus est, cum de confiscationibus nullo jure subnixis mentionem faceret.' Noster infra vult manubias esse pecuniam vel ex hoste captam, vel ex præda vendita redactam. Et hæc videtur manubiarum propriissima significatio; atque sic manubiæ dicentur, quia ea pecunia est ex spoliis, quæ manu hosti sint detracta. P. Nonnius in Miscellaneis lib. III. cap. 8. arbitratur 'manubias' sic dictas vel a 'manu et vi,' vel a Græco *βίᾳ*, ut hybrida sit dictio.

§ 2 *Subsicivo*] V. C. *Succisivo*. Sed melius scribitur *Subsicivo*, prout legitur in antiqua inscriptione Domitia-

ni, quæ est pag. MLXXXI. N, II. apud Gruterum. Subsicivum autem dicitur, quod subsecatur, sive succiditur, de re aliqua latenter demitur, ut subsicivæ horæ, quas ordinariis negotiis veluti clam subtrahimus. Vox autem proprie est agrimensorum, qui 'subsicivum' dicebant 'quod superest extra lineam normalem,' hoc est, eam quæ latus quadrati claudit. Limitatio enim agri redigebatur ad quadraturam. Siculus Flaccus: 'Subsicivorum vero genera sunt duo: unum est quod a subsecante linea mensuræ quadratum excedit: alterum est autem, quod in mediis centuriis relinquitur. Evenit hoc ideo quoniam militi veteranoque cultura assignatur. Si quid enim amari et incerti soli est, id assignatione non datur.' Unde etiam cognoscimus in agris nempe *subsicivum* dici, quod nulli assignaretur: atque inde hæc vox quoque ad alias res translata, præcipue ad horas istas, quas nulli certo studio dicamus.

Sectionem] Id est, Redemptionem, ut bene observat Salmasius in De M. U. Et sic Cæsar lib. II. de Bello Gallico: 'Postridie ejus diei, refractis portis, cum jam defenderet nemo, atque intromissis militibus nostris sectionem ejus oppidi universam vendidit. Ab his qui emerant capitum numerus relatus est millium LIII.' Ut 'oppidi sectionem venditam' Cæsar dicit, ita et 'prædæ sectionem' Cicero lib. I. de Inventione: 'Hoc commode reprehenditur, si dici potest, ex hostibus equus est captus, cujus prædæ sectio non venierit.' Et similiter hoc loco sectio, erit redemptio prædæ, sive spoliorum hostibus detractorum; quemadmodum et bonorum damnati proscriptive universorum redemptio 'sectio' appellabatur; unde et sector erat prædæ vel bonorum damnati universorum redemptor. Asconius: 'Sector est æstimator ac redemptor bonorum damnati atque proscripti.' Æstimat quanti sint, et redimit ab his qui sectionem vendunt, ut quod pactum est, eis reddat in pecunia, quod in rebus aut jure earum persequendarum accepit. In Festo legimus: 'Sectio, persecutio juris.' Unde 'sectores' dictos ait, 'qui bona sua persequuntur.' Ad quem locum Festi, notat Scaliger verbis illis Verrii non satis declarari quid sit 'Sector,' neque ab auctore Glossarii qui *βιώνην* interpretatur. Secus tamen videtur Salmasio, qui ab utroque recte id factum dicit, ut nihil melius. Nam 'Sectio' non potest melius Græce reddi, quam *βιωνία*. Et Festus cum ex Verrio Sectionem exponit persecutionem juris, ea expositione etiam quid esset, optime declaravit. Qui redemerant sectionem vel prædæ, vel omnium bonorum damnati aut proscripti, cum universa ejus bona, quacunque in re aut jure consisterent, accepissent, ubicunque essent reperiunda, ea persequebantur. Hi litigabant sæpe cum cognitoribus aut procuratoribus proscripti, contendentibus hoc vel illud ad sectionem non pertinere, quæ aut creditoribus essent oppignerata aut dotis nomine obligata, vel quacunque alia de causa in bonis ejus cujus sectionem redemisset, non esse numeranda, sed inde detrahenda.

§ 3 *Ex auro coronario*] Aurum coronarium supra lib. v. cap. 6. Auctor noster dixit esse 'coronas aureas quæ Imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur.' Origo ejus ut socii et amici victori Imperatori coronas aureas offerrent; postea etiam invaluit ut pro coronis aurum vel pecunia offerretur. Patet autem ex Cod. Theodos. lib. XII. tit. 13. postremis temporibus moris fuisse, ut ex universi imperii curiis et Satrapiis vel amore proprio, vel indulgentiarum lætitia, vel ob res prospere gestas aurum coronarium mitteretur Imperatori.

Αἰς ταυτὸν ἡμῖν, &c.] Id est, 'Bis idem nobis dixit sapiens hic Æschylus: Venio enim ad terram, inquit, et accedo postliminio, Ast venio idem est quod accedo postliminio. Ita per Jovem, ac si quis vicino dixerit, Commoda tu mactram: vel, si libet, arcam panariam.' Exstant hi versus apud Aristophanem in Ranis Act. I. Sc. 1.

§ 4 *Μάκτρα* et *κάρδοπος*] Mactra et arca panaria.

Duobus eadem pluribusve nominibus] Hujus *ταυτότητος* exempla pulcherrima collegit Vossius lib. v. Institut. Orator. cap. 3. § 10.

Delubris] Varro lib. VII. Rer. Divinar. 'Delubrum,' ait, 'alios æstimare, in quo præter ædem sit area assumpta Deum causa, ut est in circo Flaminio Jovis Statoris: alios in quo loco Dei simulacrum dedicatum est.' et adjecit: 'sicut locum in quo figerent candelam candelabrum appellatur, ita in quo ponerent Deum nominatum delubrum.' Hæc Varronis verba nobis servata sunt a Macrobio lib. III. Saturnal. cap. 4. qui et addit: 'His a Varrone præscriptis intelligere possumus id potissimum ab eo probatum, quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut a Dei dedicato simulacro delubrum cœperit nominari. Virgilius tamen utramque rationem diligenter est executus.' Vide et reliqua quæ sequuntur, uti et Servium ad istud lib. III. Æneid. 'Principio delubra adeunt, pacemque per aras Exquirunt.'

§ 6 *Ἀπομνημονεύειν*] Commemorare.

Succidias] Succidia proprie est pars suilla, salita et fumo durata, ac in quotidianos usus in carnario servata. Varro l. II. de R. R. c. 4. 'Qui enim,' inquit, 'fundum colit nostrum, quin sues habeat, et qui non audierit patres nostros dicere, ignavum et sumptuosum esse, qui succidiam in carnario suspenderit potius ab laniario, quam ex domestico fundo.' Succidia autem dicta, quia in usum aliquid quotidie inde succiditur. Papias: 'Succidiæ, carnes porcorum in usum repositæ: a succidendo sic dictæ:' unde succidiam describens Petronius ait: 'Sincipitis vetustissima particula mille plagis dolata.' id est, cui sæpius particula abscissa est. Sed ad alias quoque res unde aliquid succidi potest, transfertur: unde Cicero in Catone hortum 'alteram succidiam' appellat. Sic Cato cum Thermum dicit 'succidias humanas facere,' id facinoris perpetrati exaggerandi causa facit, quasi dicat Thermum hominibus instar succidiæ usum fuisse, unde sæpius aliquid succiditur.

§ 7 *In oratione contra Servium Galbam*] Hanc orationem quam in Origines suas retulit contra Servium Galbam, qui Prætor diripuit Lusitanos, Cato habuit ætatis anno LXXXV. eo ipso, quo e vita excessit, ut testantur Cicero in Bruto, Plinius, Velleius Paterculus. Lapsus itaque Plutarchus, qui dicit Catonem Servium Galbam accusasse, cum natus erat an. XC.

Multa me dehortata] Hoc Orationis initium imitatur Sallustius in Jugurtha: 'Multa me dehortantur a vobis.'

§ 8 *Ἕκτορα δ' ἐκ βελέων, &c.*] Id est, 'Hectorem autem extra tela subduxit Jupiter, extraque pulverem, Extraque cædem, extraque sanguinem, extraque tumultum.' Exstat Ἰλιάδ. λ. vs. 163.

Ὑσμῖναί τε, &c.] Id est, 'Præliaque, pugnæque, cædesque, homicidiaque.' Exstat Ὀδυσ. λ. vs. 611.

§ 9 *Μηκέτι παῖδε, &c.*] Id est, 'Ne amplius filii dilecti bellate, neque pugnetis.' Exstat Ἰλιάδ. η. vs. 279.

§ 10 *Μνηστῆρες, &c.*] Id est, 'Proci autem Telemacho interitum mortemque Parabant.' Exstat Ὀδυσ. υ. vs. 241.

Θάνατον καὶ μόρον] Interitum et mortem.

Βάσκ' ἴθι, &c.] Id est, 'Vade, i somnium perniciosum.' Exstat Ἰλιάδ. β. vs. 8. sequitur *βάσκ' ἴθ'*, &c. quod est, Vade, i Iri celer. Exstat Ἰλιάδ. θ. vs. 399.

Ἐκ παραλλήλου] Ex geminatione.

§ 11 *Etiamsi dura auris hominibus*] Elegans loquendi modus, quoties de ingenio sive judicio alicujus sermo est. Noster hoc libro cap. 19. 'Rudis et aure agresti homo.' Sic Martialis lib. VI. epigr. I. de suo libello ad lectorem, 'quem si terseris aure diligenti,' et eod. lib. Epigr. 82. 'Cujus nequitias jocosque novit Aurem qui modo non habet Batavam.' Ita Persius Sat. I. 'Vaporata lector mihi ferveat aure.' Dixit 'aurem vaporatam' pro lectore studioso, frequenti et fervido. Idem Sat. v. 'purgatas aures' pro 'animo.'

§ 13 *Cura ærarii a quæstoribus ad præfectos ærarii tralata est*] Quod a Nerone primum constitutum videtur. Ille enim ad Præfectos curam tabularum publicarum a quæstoribus transtulit, ut testatur Tacitus lib. XIII. Annal. Varie autem administratum est ærarium, et illius sæpius magistratus mutati. Sub libera enim republica primum quæstoribus mandata est illius cura, ut notum ex Pomponio in l. II. § deinde. D. de Origine Juris. Deinde a Julio Cæsare duobus Ædilibus commissum est ærarium, ut ait Dio lib. XLIII. Rediit tamen modico tempore iterum ad quæstores, et ab iis Augustus ærarii curam ad Prætorios Prætoresve transmisit, teste Suetonio in Augusto. Deinde quæstoribus iterum ejus cura a Claudio commissa, ut idem Suetonius in Claudio narrat. Postea Nero Prætura præfunctos et experientia probatos delegit, curamque tabularum pecuniarumque publicarum a quæstoribus ad Præfectos transtulit, ut modo ex Tacito diximus: qui tamen lib. XX. Annal. Vespasiano imperante a Prætoribus denuo ærarium tractatum fuisse scribit. Quare Augusti tempore ærarium a Prætoribus, Claudii a quæstoribus, Neronis a Præfectis, Vespasiani a Prætoribus iterum tractatum. Præfectos deinde iterum a Trajano et ab Hadriano restitutos ex Favorini apud Auctorem nostrum verbis clarum est, et ex veteri Inscriptione, qua Plinio Præfectura ærarii a Trajano delata est.

C. PLINIVS. C. F. C. N.
CÆCILIVS. SECVNDVS.
PRÆF. ÆRARI. SATVRNI. PRÆF.
ÆRARI. MILIT.

Adde sis Brisson. Antiqu. Jur. lib. III. cap. 19. et Guther. de Offic. Dom. August. lib. III. cap. 32.

CAP. XXV. *In casu vocandi summo tono est prima*] Sic ex Nigidii mente pronuntiandum esset *Váleri*. Neque hæc opinio probabilitate sua caruit, quia vel in compositis vel in passis syncopen accentus retroagitur. Prævaluit tamen, ut Auctor noster jam suo tempore factum scribit, ut penultima acueretur *Valéri*: et ratio est, quia vocativi syllaba media, est nominativi antepenultima, quæ cum evadit secunda in vocativo, eadem accentu notatur. Priscianus lib. VII. ait 'perfecti vocativi accentus' in talibus servari. Perfectum vero vocativum intelligit integrum more veteri *Valérie*. 'Si enim non esset abscissio,' inquit, 'debuerunt ejusmodi vocativi, i. e. qui in i desinentes penultimam correptam habent, antepenultimam acuere, ut Virgili, Mercuri; quod minime licet: nam penultimam acuimus.'

I scribendum erit ante e] Vide sis hac de re Lipsium De recta Pronunciat. L. L. cap. 8.

CAP. XXVI. *Parthenii poëtæ*] Floruit hic Parthenius temporibus Ptolemæi Auletæ, (qui regnare cœpit Olymp. CLXXIV. an. II.) sive initio principatus Augusti; fuitque Poëta ἐρωτικὸς, utpote qui amatorio argumento se inprimis oblectaret, et Vir-

gilii in Græcis præceptor, ut legimus apud Macrobium lib. v. Saturn. cap. 17. Exstat et hodie elegantissimus ejus libellus περὶ ἐρωτικῶν παθημάτων, 'De amatoriis affectionibus.' Ex Suida cognoscimus eum belli Mithridatici tempore captum fuisse; posteaque ob eruditionem manumissum; ac pervenisse usque ad tempora Tiberii Cæsaris; quod Vossius intelligit non de tempore, quo Tiberius imperare, sed quo florere cœpit, ut cum Rhætos et Vindelicos vicit. Scripsit et Μεταμορφώσεις, ut Plutarchus et Eustathius tradunt, item Suidas in Νέστωρ. Plura de Parthenio vide apud Vossium lib. II. cap. 1. de Histor. Græc. et de Poët. Latin. cap. 8.

Γλαύκῳ, &c.] Vett. CC. legunt, Γλαύκῳ καὶ Νήρει καὶ ἐναλίῳ Μελικέρτῃ. Id est 'Glauco, Nereique, atque maris genio Melicertæ.' Apud Macrobium vero lib. v. Saturn. cap. 17. sic legitur, Γλαύκῳ καὶ Νηρεῖ καὶ Ἰνώῳ Μελικέρτῃ. Ubi τὸ Ἰνώῳ videmus, quod etiam Virgilius expressit. Quod tamen non convenit cum verbis Auctoris Nostri, qui dicit eum hunc versum æmulatum duobus vocabulis immutatis.

Glauco, &c.] Exstat lib. I. Georg. vs. 437.

Νεωτερικώτερος] Id est, audacior et juvenilior.

Ταῦρον δ' Ἀλφειῷ] Id est, 'Taurum autem Alpheo, et Neptuno quoque taurum.' Exstat Ἰλιάδ. λ. vs. 727.

Taurum Neptuno] Exstat lib. III. Æneid. vs. 128.

Pulcher Apollo] Familiare hoc poëtis, cum Deos Deasque alloquantur, eos pulchritudinis elogio honorare. Sic Ovidius lib. XV. Metamorph. Æsculapium pulcherrimum, et lib. V. Trist. Eleg. 4. Bacchum pulcherrimum, item lib. IV. Fastor. Venerem pulcherrimam salutat. Similiter Horatius lib. I. epist. 16. 'pulchra Laverna, Da mihi fallere, da justo sanctoque videri.' Et passim hujus generis exempla reperire est.

CAP. XXVII. *Panætii*] Vide notata supra XII. 5.

Negotia periculaque ex improviso assidua et prope quotidiana fert] Seneca ad Marciam cap. 16. 'Plena et infestis variis casibus vita est, a quibus nulli longa pax, vix induciæ sunt.'

Ad ea cavenda, &c.] Sic Apuleius Milesiar. lib. XI. ait 'Cauto circumspectu vitam, quæ variis casibus subjacet, esse muniendam.'

Qui pancratiæ vocantur] Melius leges *qui pancratiastæ vocantur*. Pancratiastes enim inter athletas dicebatur, qui luctator simul et pugil esset; quippe cum alii pugiles, alii luctatores forent, is qui utroque valebat, pugilatu nimirum et lucta, pancratiastes vocabatur. Unde et Plutarchus Sympos. lib. II. cap. 4. Pancratium certamen esse scribit mixtum ex pugilatu et lucta: ὅτι γὰρ μέμικται τὸ παγκράτιον ἔκ τε πυγμῆς καὶ πάλης, δῆλον. Et sane σύνθετον ἐκ πυγμῆς καὶ πάλης ἦν τὸ παγκράτιον, notante Nicephoro Gregora apud Synesium περὶ ἐνυπνίων in fine, ἐξῆν γὰρ τῷ παγκρατιάζειν ἐθέλοντι οὐ μόνοις τοῖς νόμοις τῆς πάλης, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς πυγμῆς χρῆσθαι πρὸς τὸ νικῆσαι. Sic Aristoteles lib. I. Rhetoricor. cap. 5. Ὁ δυνάμενος θλίβειν καὶ κατέχειν, παλαιστικός. ὁ δὲ ὦσαι τῇ πληγῇ, πυκτικός. ὁ δὲ ἀμφοτέροις τούτοις παγκρατιαστικός. Id est, 'qui potest premere ac fortiter tenere, ad luctam est idoneus; at qui ictu longe a se repellere, ad pugilatum; qui vero utrumque, ad pancratium.' Meminit pancratii Ulpianus lib. VII. § 3. D. ad leg. Aquil. Ubi Budæus in Annotat. priorib. Pancratium dictum vult, quod advocatis omnibus corporis viribus, omniumque nervorum contentione transigitur; quo loco plura vide, uti et P. Fabr. Agonist. lib. I. cap. 9. et Mercurial. de Art. Gymnast. lib. II. cap. 9.

CAP. XXVIII. *Metellus*] Sunt qui

volunt esse Q. Metellum Macedonicum, fortunatissimum et honoratissimum, qui Consul, Censor, Augur, triumphalis, et duobus lustris princeps Senatus, filios et nepotes habuit consulares et triumphales multos: de quo præter cæteros Velleius Paterculus lib. I. et Plinius Natural. Hist. lib. XIII. cap. 13.

§ 2 Τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον] Id est, 'In lente unguentum.' In V. C. est τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μῦθον, id est, 'In lente fabulam,' quod nihili est; et viris doctissimis jam pridem monitum omnino hic legendum τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον, 'in lente unguentum:' subaudi, infundis. Quod dicitur, cum quippiam non suo loco ac tempore adhibetur. Quemadmodum videlicet lenticulæ vili legumini inepte quis admiscuerit unguentum, hoc est, oleum odoratum. Idem usurpavit Cicero in Epistola quadam ad Atticum lib. I. 'Legati sunt, Q. Metellus Creticus, et L. Flaccus, τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον Lentulus Clodiæ filius.' Exstat et apud Aristotelem in lib. de Sensu et sensili: Ἀληθὲς γὰρ ὅπερ Εὐριπίδην εἶπε σκώπτων Στράτις, ὅταν φακὴν ἕψηται, μὴ ἐπιχεῖν μύρον. Id est, 'Nam verum est, quod ait Stratis, Euripidem taxans, ubi lenticula coquitur, non debere unguentum infundere.' Citatur et ab Athenæo lib. IV. Deipnosoph. ubi et additur exstare apud Varronem, compluresque Latinorum eo proverbio usos. Plura vide apud Erasmum in Adagiis.

CAP. XXIX. *Quando facies sit forma omnis, &c.*] Hunc locum more suo descripsit Nonius in 'faciem,' ubi tamen legendum *faciem totius corporis formam, non tantum πρόσωπον, id est, os, posuit prudens antiquitas:* ut etiam monuit Mercerus.

§ 2 *In Pœnulo*] Exst. Act. V. Sc. 2.

Corpore aquilo est] Id est, 'subnigro.' Festus: 'Aquilus color ab aqua est nominatus. Nam cum Antiqui duos omnino naturales nossent, id est, album et nigrum; intervenerit autem is quoque, qui ita neutri similis est, ut tamen ab utroque proprietatem trahat; potissimum ab aqua eum denominarunt, cujus incertus est color.' In Glossis Philoxeni est *Aquilum*, Μέλαν, ὡς Λυκίλλιος. Nigrum interpretatur, quia quod subnigrum est, etiam nigrum vocari solet. Sic Homerus aquam nigram vocat Odyss. V. sub finem, Καὶ μέλαν ὕδωρ Πινοῦσαι. Et Virgilius: 'Qua niger humectat flaventia culta Galesus.' Nigra autem vel subnigra dicitur aqua, non quod talis sit, sed quod ob profunditatem talis appareat.

CAP. XXX. *Quas partim Cynicas, alii Menippæas*] De Satyris Varronianis vide supra I. 17.

Ὑδροκρόων] Vett. Editt. ὕδωρ κρυὸν, id est, 'aqua rigens.' Videtur autem Varro hac Satyra insectatus homines delicatiores, qui in potu utebantur aqua gelida et refrigerata. Veteribus enim in usu aquam varia atque exquisita arte, maxime nivibus refrigerare, ut ex Athenæo lib. III. Deipnosoph. constat. Unde Martialis: 'Non potare nivem, sed aquam potare rigentem, De nive, commenta est ingeniosa sitis.'

Verbum illud scilicet e Græcia vetus; Musicam, &c.] Ita ex Ms. R. emendavit Lambecius, cum antea legeretur, *verbum illud scilicet vetus: Egregiam Musicam:* τὸ *egregiam* huic loco male convenire facile animadvertit, qui verba hæc paulo accuratius pensitet, et cum Græcis unde expressa sunt, conferat. Ideo et H. Stephanus legi maluit *v. i. s. egregie vetus: Musicam.* Sed omnino legendum cum Lambecio et Ms. R. *e Græcia vetus: Musicam, &c.* Græcis enim quondam celebratum adagium: οὐδὲν ὄφελος ἀποῤῥήτου καὶ ἀφανοῦς τῆς μουσικῆς, a quibus id postea Latini mutarunt. Ita Suetonius in Nerone: 'Subinde,' inquit, 'inter familiares Græcum

proverbium jactans: Occultæ musicæ nullum esse respectum.' Facile autem pro, *e Græcia*, *egregiam* substitutere fuit; præsertim cum paulo durius videatur, *verbum e Græcia vetus*, pro, *vetus Græcorum proverbium*.

§ 2 *Indistincta namque fient et confusa, quæ legere*] Veteres enim interpunctionum notas, sive signa ad partes sententiæ distinguendas non adhibebant, atque inde difficilis oriebatur lectio, cum nisi exercitatis vix liqueret, ubi aut vox sustineri, aut suspendi, aut deponi deberet. Idque luculenter ex hoc Auctoris Nostri loco manifestum. Hinc etiam lectionem primæ eruditionis partem facit Quintilianus lib. I. c. 8. 'Superest Lectio, in qua puer, ut sciat ubi suspendere spiritum debeat, quo loco versum distinguere, ubi claudatur sensus, unde incipiat; quando attollenda vel submittenda sit vox; quid quoque flexu, quid lentius, celerius, concitatius, lenius dicendum, demonstrari nisi in opere ipso potest. Unum est igitur, quod in hac parte præcipiam: Ut omnia ista facere possit, intelligat.' Verba quidem singula interposito puncto a se invicem Romani disparare solebant partim ad ornatum, partim ne coalescerent. De his intelligendus Cicero Orat. pro Muræna, ubi Jurisperitos vellicat: 'Dignitas in tam tenui scientia quæ potest esse? res enim sunt parvæ, prope in singulis literis atque interpunctionibus verborum occupatæ.' Sed id imprimis in Veterum Inscriptionibus, quæ hodie adhuc superstites, apparet, ubi singulæ voces puncto a se invicem separatæ. Secus ac Græci Veteres solebant, qui continuo nexu, absque ulla separationis nota voces scribebant. Unde Seneca Epistola XL. ubi de celeritate orationis: 'In Græcis hanc licentiam tuleris: nos etiam cum scribimus, interpungere consuevimus;' singula scilicet verba a se invicem, ut verborum ille fluxus aliquo modo sistatur. Has 'librariorum notas' Cicero appellat lib. III. de Oratore: 'Inspirationis, non defatigationis nostræ, neque librariorum notis, sed verborum et sententiarum modo interpunctas clausulas in orationibus esse voluerunt.' Librariorum notæ sunt puncta post singula verba. Verborum et sententiarum modo intelligit quidem partitionem sive divisionem in Commata, Cola, Periodos, non quod signis appositis ista distinguerentur, sed quod tantum legendo observari deberent. Et sic paullo post: 'Clausulas atque interpuncta verborum animæ interclusio atque angustiæ spiritus attulerunt.' Postea tamen, sed quo tempore incertum, etiam notæ inventæ et appositæ, quibus Commata, Cola, et Periodi discernerentur; quæ 'Posituræ' atque etiam peculiariter 'Distinctiones' Latine, θέσεις sive στιγμαὶ Græce dictæ. Diomedes lib. II. de Pronuntiatione: 'Lectioni Posituras accedere vel Distinctiones oportet, quas Græci θέσεις' (adde et στιγμὰς) vocant. Sic Isidorus lib. I. Orig. c. 19. 'Positura est figura ad distinguendos sensus per Cola et Commata et Periodos: quæ dum ordine suo apponitur, sensum nobis lectionis ostendit.' Postquam autem viri docti distinguere cœperunt, solis et singulis punctis diverso situ locatis, singulas partes notabant; Comma videlicet puncto ad medium litteræ, ubi sermo suspenditur; et hæc Media distinctio; Colon puncto ad imam litteræ, ubi sermo suspenditur; et hæc subdistinctio; Periodum puncto ad caput litteræ sive supra versum, ubi sermo deponitur; et hæc plena distinctio. Quæ omnia clara sunt ex verbis hisce Donati, licet ordinem invertat: 'Tres sunt Positura vel Distinctiones, quas θέσεις Græci vocant: Distinctio, Subdistinctio, Media distinctio. Distinctio est, ubi

finitur plena sententia: hujus punctum ad summam literam ponimus. Subdistinctio est, ubi non multum superest de sententia, quod tum necessario separatum, mox inferendum sit: hujus punctum ad imam literam ponimus. Media est, ubi fere tantum de sententia superest, quantum jam diximus, cum tamen respirandum sit: hujus punctum ad mediam ponimus.' Hic quidem distinguendi modus olim obtinuit, ut ex aliis veterum Grammaticorum locis quoque, si opus foret, probari facile posset. Hodie varia puncti locatione missa, aliis signis, figura, non positione discretis, quæque neminem fugiunt, in interpunctionibus nostris utimur.

§ 8 *Mnesitheum*] Mnesithei, ut nobilis medici, meminit Plinius in Indice lib. XXI. et aliquot sequentibus, ubi ejus 'de Coronis' librum citat; et haud dubie hic idem est ac Mnesitheus medicus Atheniensis, quem Galenus lib. I. *θέραπ.* ad Glauconem ait, virum fuisse, tum in reliquis omnibus, quæ ad artem spectant, abunde doctum, tum quanam methodo artem medicam exercere oporteat, nulli peritia secundum. Hujus libros *περὶ ἐδεστῶν*, De Eduliis, aliquoties commemorat Athenæus in Deipnosoph. unde suspicor excerpta esse, quæ hic Varro de Vini tribus generibus, nigro, albo, et medio tradit. Ex iis etiam quædam excerpsit Galenus lib. II. de Alim. facultat. et quæ Mnesitheus de facultatibus partium in plantis nimis generaliter scripserat, adhibita censura correxit et confutavit. Ejus quoque epistolæ *περὶ κωθωνισμοῦ* meminit Athenæus l. XI. Sed et apud Pausaniam in Atticis Mnesithei mentio exstat.

Nigrum, album, medium, quod vocant κιῤῥὸν, &c.] Sic quidem in omnibus libris, præterquam in Badiana editione, ubi legitur: *Nigrum, album, melinum, quod vocant κιῤῥὸν; et novum, vetus, medium; et efficere nigrum vires, album urinam, melinum τέφω: novum refrigerare, vetus calefacere, medium vero esse prandium caninum.* Nam cum Servius ad III. Georg. 'gilvum' colorem interpretur 'melinum,' Badius ex Maserio tradit vinum *κιῤῥὸν*, quod est, 'gilvum,' melius hic appellari posse 'melinum,' et forte Gellium sic scripsisse; ut sic vinorum discretio a coloribus habeatur. Aliud autem esse quod additur, *novum, vetus, medium.* In cujus sententiam et ipse Badius secedit; et sane aut *melinum* legendum, aut *medium* pro vino *κιῤῥῷ* sive 'gilvo' capiendum, cum et ipse Varro hoc modo interpretetur.

Nigrum vires] Sic omnino legendum, cum Vet. Ed. Veneta A. MDIX. et Aldina A. MDXV. item Ascensiana, quod et Mosellanus vidit. Male in Vet. Edit. Rom. quod et H. Stephanus, et Vir Doctissimus in ultima, quam procuravit, editione, retinuere, est, *Nigrum virus.* Nam ipsissima Mnesithei verba, quæ Varro innuit, exstant apud Athenæum lib. I. Deipnosoph. ubi legere est: *Μνησίθεος δ' ὁ Ἀθηναῖος φησὶν, ὁ μέλας οἶνος ἐστὶ θρεπτικώτατος, ὁ δὲ λευκὸς, οὐρητικώτατος καὶ λεπτότατος, ὁ δὲ κιῤῥὸς, ξηρὸς, καὶ τῶν σιτίων πεπτικώτερος.* Id est, 'Nigrum vinum, inquit Mnesitheus Atheniensis, nutrit copiosissime: album tenuissimum est, urinasque ciet valentissime: gilvum potenter siccat, et imprimis est utile concoctioni.' Quæ ipsissima sunt cum Varronianis hisce, et illustrantur quoque ex istis, quæ Athenæus ibidem paulo ante habet: *Τῶν οἴνων ὁ μὲν λευκὸς, ὁ δὲ κιῤῥὸς, ὁ δὲ μέλας. καὶ ὁ μὲν λευκὸς λεπτότατος τῇ φύσει, οὐρητικὸς, πεπτικός τε ὢν, τὴν κεφαλὴν ποιεῖ διάπυρον· ἀνωφερὴς γὰρ ὁ οἶνος. ὁ δὲ μέλας, ὁ μὴ γλυκάζων, τροφιμώτατος, στυπτικός· ὁ δὲ γλυκάζων, καὶ τῶν λευκῶν, καὶ τῶν κιῤῥῶν τροφιμώτατος.* Id est, 'Vinum aliud album, aliud gilvum, aliud nigrum. Et album quidem, quod natura tenuissi-

rum et calidum, urinas movet, concoctionem juvat, sed quoniam superiora petit, igneo calore caput ferit: nigrum expers dulcedinis, adstringit et alit plurimum: quod vero subdulce est, copiosius alimentum suppeditat, quam ullum ex albis, vel gilvis.' De vino nigro idem Athenæus eodem libro antea dixerat: Ἐπαινῶν δὲ Ὅμηρος τὸν μέλανα οἶνον, πολλάκις αὐτὸν καὶ αἴθοπα καλεῖ, δυναμικώτατος γάρ ἐστι, καὶ μένων ἐν ταῖς ἕξεσι τῶν πινόντων πλεῖστον χρόνον. Id est, 'Vinum autem nigrum cum Homerus laudat, sæpiuscule id vocat αἴθοπα, id est, vel atrum, vel urens. Alendi enim corporis vim maximam habet, diutissimeque in eorum habitu permanet qui biberunt.'

Medium πέψιν] Sive hic *melinum* cum Maserio et Badio legas, sive τὸ *medium*, quod omnes Codd. habent, retinere malis, necesse est, intelligas 'vinum gilvum,' quod concoctionem juvare modo ex verbis Mnesithei apud Athenæum vidimus; cujus et ista sunt eodem lib. I. Ὁ δὲ λευκὸς οἶνος, ἀσθενὴς καὶ λεπτός. ὁ δὲ κιῤῥὸς πέπτει ῥᾷον, ξηραντικώτερος ὤν. Id est, 'Vinum quidem album imbecillum est ac tenue; Gilvum vero siccat valentius, et magis concoctionem juvat.'

Πέψιν] Concoctionem.

Vetus calefacere] De veteris vini virtutibus sic Athenæus lib. I. Ὁ παλαιὸς οἶνος οὐ πρὸς ἡδονὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὑγίειαν προσφορώτερος. πέσσει τε γὰρ μᾶλλον τὰ σῖτα, καὶ λεπτομερὴς ὢν εὐανάδοτός ἐστι. δύναμιν δὲ τοῖς σώμασιν ἐμποιεῖ, τὸ αἷμά τε ἐνερευθὲς καὶ εὐανάδοτον κατασκευάζει, καὶ τοὺς ὕπνους ἀταράχους παρέχει. Id est, 'Vinum vetus non ad voluptatem solum, sed ad bonam valetudinem conducibilius est, quoniam cibum magis coquit, et ob partium tenuitatem facile digeritur, vires corporis auget, sanguinem rubrum et commode fluentem gignit, placidumque somnum conciliat.' Hinc vinum vetus maxime in pretio: et toties ejus mentio apud Auctores. Seneca de Vita Beata: 'Cur apud te vinum ætate tua vetustius bibitur?' Et lib. IV. Nat. quæst. 'Quoniam non contenti vina fundere veterana et per sapores ætatesque ire.' Notum istud Petronii: 'Allatæ sunt amphoræ vitreæ diligenter, gypsatæ, quarum in cervicibus Pittacia erant affixa cum hoc titulo, Falernum Opimianum annorum centum.' Παλαιοῦσθαι autem, ut bene observat Casaubonus ad Athenæum, de vino dicitur duobus modis, vel cum diu asservatum est, quod κεχρονικὸς vocatur, vel cum veteris vini qualitatem quoquo modo est assecutum. Galenus lib. I. De antidotis: Καλοῦσιν οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ παλαιοῦσθαι τὸ μεταβάλλειν ἑτοίμως εἰς τὴν ποιότητα τῶν παλαιουμένων. Vires autem et colorem acquirere vinum senescendo ex modo dictis, et ex medicorum libris notissimum est. Inde natum est vetus dictum, atque, ut loquitur Galenus, ὁ περιφερόμενος λόγος, Πάντα τ' ἄλλα γηρᾷ τῷ χρόνῳ πλὴν οἴνου, 'Omnia alia senescunt tempore, excepto vino.'

Medium esse prandium caninum] Medium hoc loco non capiendum de vino gilvo, quod modo concoctioni inservire dixit, verum de vino medio inter vetus et novum; scilicet quod non sit vetus, neque nimis novum, sed intermedium, et de utroque quasi participans. Cujusmodi vinum Varro dicit esse 'prandium caninum,' quod Auctor Noster interpretatur, prandium abstemium, in quo nihil vini potatur; et caninum dici, quoniam canis vinum non bibit. Vinum autem medium pro vino non habendum, quia neque calefacit, neque refrigerat. Quæ interpretatio, ut mitissime dicam, nimis frigida mihi videtur. Et aliis etiam jam animadversum, Gellium in hujus proverbii explicatione lapsum, neque Varronis mentem assequutum. Quos inter J. Bap-

tista Pius ad l. v. Lucretii, ubi multa quidem, nec tamen feliciora profert, aitque prandium caninum significare aliquem effectum, qui per vinum medium fieret, et intelligit famem caninam, quam vino medio sedari dicit. Sed hæc nihili sunt. Si Varronis Satyra, unde hoc fragmentum desumptum, integra hodie exstaret, posset vel ex ea, vel forsan etiam ex reliquis ejusdem libris deperditis, si superstites forent, lux quæpiam fœnerari, unde hæ tenebræ pellerentur. Verum cum iis careamus et mihi in præsenti nihil melius occurrat, præterquam quod Phil. Carolo in Animadversionibus visum, ejus conjecturam hic subjiciam. Ut autem planum faciat Agellii expositionem se ipsam proruere, ait, Siquidem vinum medium dicendum erit prandium caninum, quia non calefacit, quæ veri vini indoles est, multo magis vinum novum fore prandium caninum, quia frigefacit, quod ei cum aqua, quæ canum potio, commune est. Ad hæc constare, vina media omnium maxime inflammare, et in eo a canum potu longissime distare; quod etiam cauponibus non ignotum, qui hoc potissimum vini genere rusticos et urbanam plebem solent invitare. Unde ipsi videtur hoc velle Varronem: Vinum novum frigefacere; vinum vetus moderate calefacere; medium vero prorsus incendere, et inflammare capita potantium; ut inter se rixas agitare, et concertare soleant more canum, quibus hoc familiare. Ut vel ex eo apparet, quod Sallustius et B. Hieronymus 'caninam facundiam' pro rabiosa maledicentia et studio contentionis usurparunt. Meliora docturus beneficium apud me ponet.

LIBER XIV.

CAP. 1. *Qui sese Chaldæos*] Ciceró de Divinat. lib. II. 'Chaldæi non ex artis,' inquit, 'sed ex generis vocabulo nominati, diuturna observatione siderum, scientiam putantur effecisse, ut prædici posset, quid cuique eventurum, et quo quisque fato natus esset.' Hi sunt, quos vulgo 'Astrologos,' et 'Judiciarios,' eorumque vanam professionem 'Astrologiam' ἀποτελεσματικὴν, sive Judiciariam appellamus. Augustino lib. IV. cap. 1. 4. et 7. Confess. 'Planetarii' dicuntur. Olim etiam vulgo, at male, 'Mathematici,' generali nimis et ipsis minime convenienti nomine, dicti. Noster supra lib. I. cap. 9. 'Vulgus autem, quos gentilitio vocabulo Chaldæos dicere oportet, Mathematicos dicit.' D. Augustinus lib. II. de Doctrina Christ. cap. 21. 'Qui Genethliaci propter dierum natalium considerationes, nunc autem vulgo Mathematici vocantur.' Quo nomine ut magis specioso et ipsi Chaldæi sese jactarunt, ut testatur Sext. Empiricus lib. V. advers. Mathemat. ubi ait se isto libro scripturum, non adversus Astronomiam, ἀλλὰ πρὸς γενεαλογίαν, ἣν σεμνοτέροις κοσμοῦντες ὀνόμασιν οἱ Χαλδαῖοι, Μαθηματικοὺς καὶ Ἀστρολόγους σφᾶς αὐτοὺς ἀναγορεύουσιν, 'Sed adversus genealogiam, quam Chaldæi magnificis ornantes nominibus, seipsos Mathematicos appellant et Astrologos.' Hinc etiam in Cod. Theod. et Justinian. Tit. de Maleficis et Mathematicis; et Impp. in l. v. ad omnem ambiguitatem vitandam 'Chaldæos' et 'Mathematicos' conjungunt, et omnem divinandi curiositatem ista lege perpetuo silere jubent. Vocantur etiam 'Babylonii' Julio Firmico lib. II. Astron. cap. 3. unde et 'numeri Babylonii' apud Horatium lib. I. Od. II. 'Nec Babylonios Tentaris numeros.' Cæterum etsi Chaldæorum nomen plerumque male audiit, utpote quo homines divinandi ex astris artem profitentes designarentur, tamen inter ipsos Chaldæos etiam fuisse, qui hanc artem minime probarunt, sed ut vanam et suspectam haberent, luculenter testatur Strabo lib. XVI. Geograph. ubi inquit: Ἀφώριστο δ' ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ κατοικία τοῖς ἐπιχωρίοις φιλοσόφοις, τοῖς Χαλδαίοις προσαγορευομένοις, οἳ περὶ ἀστρονομίαν εἰσὶ τὸ πλέον. προσποιοῦνται δέ τινες καὶ γενεθλιαλογεῖν, οὓς οὐ καταδέχονται οἱ ἕτεροι. Id est, 'Constituta est habitatio peculiaris in Babylonia philosophis indigenis, plurimum astronomiam tractantibus, qui Chaldæi appellantur. Sunt ex iis qui e natalibus hominum eventura iis vaticinari se profiteantur; sed a cæteris non probantur.' Ex quibus liquet Chaldæos ab ultima antiquitate Philosophiæ rerumque naturalium contemplationi deditos fuisse; præsertim singularem et præcipuam operam Astronomiæ seu corporum motuumque cœlestium observationi impendisse; eosque inter quosdam fuisse qui in Astrologicis prædictionibus totum studium ponerent; hos autem a cæteris improbatos fuisse.

Egregia atque illustri oratione] Merito egregia atque illustris hæc Favorini adversus Chaldæos oratio dicenda, ac nescio an in tota antiquitate similis reperiatur, ubi adeo succincte, ac nervose, argumentorumque

pondere futilissimæ hujus artis fundamenta evertantur. Quod etiam inter Veteres fecit Cicero ex Panætio l. II. De Divin. et Sextus Empiricus lib. v. adversus Mathematicos. Recentiores varii quoque Astrologiam oppugnare et expugnare tentarunt. Præ cæteris eminent Hieronymus Savanorola in Opere eximio adversus divinatricem Astrologiam, J. Picus Mirandulanus libr. XII. Disputat. in Astrologiam, Alexander de Angelis lib. v. advers. Astrologos, Sixtinus ab Hemminga in Astrologia refutata, Georg. Raguseius lib. I. De Divinatione, et tandem Eruditissimus et Philosophorum suæ ætatis nemini secundus P. Gassendus in Physic. lib. VI. sect. 2. ubi de siderum effectibus agit. Nos ad sequentia Auctoris nostra verba, eorumque majorem elucidationem, hinc inde quædam delibabimus.

An quod ita serio judicatoque existimaret] Ego sane non dubito, quin Favorinus serio causam hanc peregerit, non autem exercendi ingenii, aut inanis ostentationis, vel gloriolæ captandæ gratia. Equidem et quamplurimos Philosophos ante ipsum apud Græcos Chaldæorum artem ut vanam mirifice contempsisse, vel ex hoc Ciceronis loco lib. II. de Divinat. constat: 'Eudoxus Platonis auditor in Astrologia' (Astronomiam quam nunc vocamus ubique in hisce Ciceronis verbis intellige. Olim enim Astrologiæ nomine etiam ipsa Astronomia vocata, quæ postea distingui cœpit) 'judicio doctissimorum hominum facile princeps sic opinatur, id, quod scriptum reliquit, Chaldæis in prædictione et in notatione cujusque vitæ ex natali die minime esse credendum. Nominat etiam Panætius, qui unus e Stoicis Astrologorum Prædicta rejecit, Archelaum et Cassandrum, summos Astrologos illius ætatis, qua erat ipse, cum in cæteris Astrologiæ partibus excellerent, hoc prædictionis genus non usos. Scylax Halycarnassens familiaris Panætii excellens in Astrologia, idemque in regenda sua civitate princeps, totum hoc Chaldaicum prædicendi genus repudiavit.'

§ 2 *Disciplinam istam Chaldæorum tantæ vetustatis non esse*] Vett. Edd. habent *tantæ venustatis*, quod et Nannius lib. I. Miscell. cap. 7. explicat, 'tantæ auctoritatis.' Sed rectissimum est, 'tantæ vetustatis non est.' Jactarunt quippe Chaldæi ad expeditionem Alexandri in Asiam, elapsa esse annorum quadringenta et septuaginta duo millia, ex quo sidera observarunt, ut est apud Diodorum Siculum lib. II. Unde Cicero Panætii auctoritatem secutus lib. II. de Divinat. de Chaldæis: 'Nam quod aiunt quadringenta et septuaginta millia annorum in periclitandis, experiundisque pueris, quicunque essent nati, Babylonios posuisse, fallunt. Si enim esset factitatum, non esset desitum: neminem autem habemus auctorum, qui aut fieri dicat, aut factum sciat.' Id autem Chaldæi fecisse videntur in æmulationem Ægyptiorum, qui quinquaginta annorum millia numerabant, ex quo siderum observationibus vacarent, et gloriabantur, Chaldæos sui esse coloniam, ut refert Diodorus Siculus lib. I. Hoc autem Chaldæi pernegabant. Sed quam vana hæc fuerit jactatio, cætera ut omittam, vel ex eo constat, quod Simplicius in l. II. de cælo, comm. 46. scribit, Chaldæos non plures annos edidisse Callistheni de vetustate gentis percontanti, quam mille nongentos et tres, ad usque Babylonem ab Alexandro captam. Quos annos si retro numeres, non multum ultra Abrahami Patriarchæ tempora excurrent. Denique Hipparchus et Ptolemæus, Astronomiæ principes, nullas veterum Observationes siderum afferunt, quam quæ sub rege Nabuchodonosore apud Ægyptios

Assyriesve factæ fuerint. Quam vero etiam crassæ fuerint Chaldæorum veterum et Ægyptiorum de rebus cœlestibus observationes nemo nescit, qui mathematicorum libros salutaverit. Fuere enim antiqui isti solummodo studiosi cognoscendi motus tam Solis, quam Lunæ, ob prædictionem Eclipseon; non item aliorum Planetarum motus; ut vel ex eo constat, quod vel Hipparchus nihil ex ipsis habuit, unde eorum motus redigeret in Tabulas; primusque Ptolemæus ex observationibus Hipparchi et suis confecit Tabulas. Atque hinc, cum ignorarent Planetarum loca in Zodiaco, manifestum est observari non potuisse, quis foret cujusque Planetæ in quovis Zodiaci loco effectus; quod tamen ad placita eorum servanda fieri debuit. Verum de hisce uberius disserendi non est hic locus.

Æruscatores] Festus: 'Æruscare, æra undique, id est, pecunias colligere.' Apud Auctorem Nostrum supra lib. IX. cap. 2. est, 'Æruscans,' pro eo qui stipem undique colligit. Dicitur et 'Æsculator.' Græcis χαλκολόγος, ut est in Glossis Cyrilli: χαλκολόγος, 'Nummularius, Æsculator.' Eædem Glossæ et 'Æsculor' interpretantur χαλκολογῶ. Hoc facientes hic dicuntur 'Æruscatores,' et id genus hominum optime hic describitur, cibum quæstumque ex mendaciis captare; utpote qui planorum instar hinc inde vagantes, prædicendique artem jactantes, perinde circa hominum fortunas, eventaque pronunciarent, indeque lucrum captarent, ac jam facit circumforaneum vileque genus hominum, quos vulgo Bohemos et Ægyptios vocant.

Quoniam viderent terrena quædam inter homines sita cœlestium rerum sensu atque ductu moveri, &c.] Hoc unum ex præcipuis argumentum est, quo Astrologi arti suæ fidem conciliare nituntur. Quoniam enim omnibus est in confesso sidera non mera esse signa, sed causas quoque Physicas plurimorum effectuum. solem nimirum esse causam lucis et caloris; accessuque et recessu suo inducere seriem ac vicissitudinem tempestatum anni; inservire procreationi plantarum et animalium; excitare vapores et exhalationes ex Terra, unde nubes, pluvia, ventus, aliaque id genus: Lunam plurimum posse in res humidas, ac in mare potissimum, quippe cujus fluxus et refluxus ad ejus motum sese contemperat: eandem etiam implere et vacuare conchylia, ossaque animalium: denique dari Influentias, quibus tam hæc duo, quam cætera astra vires exserunt in hæc inferiora; cum enim astra otiosa esse non valeant, et effectus sint, qui ad causas alias quam ad sidera revocari nequeant, ut Crises morborum et inæqualitates tempestatum, quæ nempe, cum aliunde Sol æquali sibi semper motu cursum suum peragere nobis videatur, eædem tamen singulis annis non eodem modo sese habeant, sed nunc calidiores, nunc humidiores, &c. hæc, inquam, licet omnibus fere in confesso sint, non tamen inde inferre licet, quemadmodum Astrologi faciunt, omnia rerum humanarum, et parva et maxima, tanquam stellis et sideribus evincta, ut Auctor Noster loquitur, duci atque regi. Nulla enim experientia vel ratione hæc, ut superiora, probari possunt. Non enim, ut experientia constat Solem tempestates varias inducere, implere Lunam conchylia, et quæ sunt hujusmodi alia; ita etiam experientia eadem probari potest, simile quippiam de Zodiaci signis, gradibusque, De Saturno, Jove, Marte, cæterisque sideribus; cum ne minimus quidem effectus ex ulla observatione ostendi possit, qui ad unum signum sidusve potius quam ad aliud, aut ad aliam causam referri debeat. Neque ratio hic magis prod-

est, cum hæc experientia nitatur; experientia vero hic nulla sit, deducique ad summum possit, unumquodque sidus, cum sit lucidum, pro suæ lucis modulo lucere, calefacere, et si quid ex hujusmodi luce caloreque promanare possit.

Tanquam stellis atque sideribus evincta, duci et regi] Sane non mirum est, eos, qui primi ex divinatione lucrum quæsivere, Cœlo Artem, quam venditabant, adscripsisse; cum nullum velamen apud credulum vulgus, animosque futurarum cognoscendarum rerum avidos obtendi possit speciosius, quam ea, quæ in hisce inferioribus fiant, ex planetarum varia discessione, conjunctione, oppositione contingere. Isti autem hinc cætera sua commenta fabricarunt.

§ 3 Παχυμερέστερον] Id est, 'crassius et pinguiori Minerva.'

Nullo scientiæ fundo concepta, sed fusa, et vaga, et arbitraria] Omnino ita est. Si quis enim tantummodo generalia ista fundamenta, ac veluti prima principia, quibus prædictiones Astrologicæ nituntur, enumerare velit, statim deprehendet non modo quam sint incerta, sed etiam quam futilia, atque omnia mera esse figmenta, utpote ex mero arbitrio et sorte, ac nulla, aut vanissima occasione excogitata. Quid enim aliud sunt, quæ Astrologi referunt de vi et efficacia imaginum cœlestium pro libitu fictarum? De distinctione Signorum non solum in Verna, Æstiva, Autumnalia, Hyemalia; item in Borealia et Australia; Ascendentia, et Descendentia; in Cardinalia, Media et Communia; in Conjuncta, Dispuncta, &c. sed et in Ignea, Terrea, Aëria, et Aquea, unde quatuor signorum decantatissimi Trigoni? Quid aliud sunt, quod alia signa fecere Humana, alia Ferina, alia Masculina et Diurna, alia Fœminina et Nocturna? Rursus alia Fœcunda, alia Sterilia, alia Mediocria, alia fœlicium ingeniorum, alia stupidorum? Denique quod alia distinxere in Audientia et Videntia, alia in Formosa et Difformia; alia in Obesa et Macilenta; in Ruminantia et Non-ruminantia, et id genus nugarum reliqua? Nonne eodem redeunt, quæ de Planetarum inter se Aspectibus, ex iisque alios esse beneficos, alios maleficos referunt? item quæ de XII. domorum Dispositione, earumque inter se distinctione in Cardines, Succedentes, et Cadentes, &c.? Hæc simpliciter atque obiter enumerasse sufficit, ut quam futili et stramineo fundamento nitantur, facile quivis animadvertere possit.

§ 4 *Et cœtus*] Intelligit Planetarum conjunctiones, quæ Græcis σύνοδοι dicuntur; de quibus paulo post uberius dicendum.

Si quis ea uti velit in diversis cæli regionibus] Verissimum hoc est; quod, etiamsi concedatur Chaldæos aut Ægyptios habuisse principia Astrologica certitudinis alicujus, ea tamen in cæteris regionibus usui esse non possint. Si qui enim apud horum Antœcos, Antipodasve habitaverint, plane opposita iis, quæ Chaldæi et Ægyptii de hac arte tradiderint, observanda erunt; sic ut tota illa machinatio penitus ruat. Similiter si qui ad Æquatorem, seu in medio Zonæ torridæ constiterint, eis omnia temperata et mixta ex eorum regulis accipienda erunt. Ita qui in minore majoreve recessu ab Æquatore, intermediis scilicet locis inter Æquatorem et Polos degerint, iis omnia debent variari; et ita paullatim immutari, ut vel contraria futura sint, vel prorsus nulla. Sic qui sub Polis vitam egerint, ubi nulla pars oriens, nulla est occidens; ubi Zodiaci et Fixarum idem semper est status; ubi Planetæ singuli per totam suam periodum tantum semel oriuntur et occidunt; iis plane Chaldæorum Astrologia tota perit. Hinc omnino necessarium

fit, Astrologiam omnem, si quæ sit, uniuscujusque loci specialem esse, nullam vero generalem. Ut proinde mirum hodiernos Astrologos in nostris etiam regionibus adeo remotis, et ferre ex decretis Chaldæorum judicia, et putare ea quæ hic observantur, esse iis conformia, quæ illic observata fuerint. Quasi vero Chaldæi, apud quos tanta cœli clementia, quasi etiam Ægyptii, apud quos tam raro pluit, observare ea potuerint, ex quibus nobis traderent præcepta prædicendi ex siderum positura pluvias, et totam hanc inconstantiam et perturbationem regionum nostrarum. Sed nihil horum minus, et præcepta ab iis tradita, ut ex modo dictis manifestum, ad nos aliasque ab iis remotas regiones pertinere nequeunt.

Sicuti non usquequaque pruinas aut calores cient, &c.] Id autem inde fit, quod actionis siderum conditio generalis et indifferens sit, nullatenus autem specialis determinataque ex se ad unum potius effectum, quam ad alium. Quod vero hic potius, quam illic effectus sequatur, id fit quasi ex accidenti, et ex adjunctione concursuque specialis ac determinatæ causæ. Verbi gratia, Solus quidem effectus est, Terram generatim calefacere suis radiis, sed quod hic potius Ver, quam Autumnus, Æstas quam Hyems vigeat, ipsa Terra suo situ et dispositione specialis est causa. Idque vel ex eo manifestum, quod eodem tempore citra ultraque Æquatorem tempestates oppositæ sint, cum tamen Sol semper idem maneat, eodemque modo calorem diffundat. Quod enim Sol, dum nobis est æstas, radios in nos mittat, et magis perpendiculares, et diuturniore tempore, causa est idem situs, quo erga ipsum sumus, ut tempore eodem Antœcis, Antipodibusque nostris, apud quos est Hyems, situs, quo ad eundem se habent, causa est, cur ipsis et magis obliquos et breviore tempore radios mittat. Cæterum enim ipse Sol suam constanter pergit viam, et ex accidenti ipsi est, quod tempore eodem, dum nos calemus, illi frigeant, dum nos frigemus, illi caleant. Quod etiam locum habet in variatione earundem Tempestatum eadem in Regione contingentium, quas adhuc minus Solem, ut causam specialem agnoscit. Dum enim media Hyeme dies aliquot sæpe intercedunt ejusce teporis, quo glacies nivesque solvantur; media etiam Æstate intercedunt aliquot ejusce algoris, quo diploides, ut per Hyemem, assumendæ sint; in causa profecto Sol esse non potest, per quem unicum, et Terræ etiam situ adhibito, si res constaret, calor sensim unoque tenore a Bruma in Solstitium incresceret; ac sensim unoque tenore decresceret a Solstitio in Brumam. Causa igitur hujus varietatis non ex Sole petenda est, sed ex speciali dispositione, qua se per illos dies specialis illa Regio habet, in qua fieri extra ordinem calorem, frigusve contingit.

§ 5. *Pro percepto liquere*] Sic omnino legendum. Vulgo non bene *pro præcepto liquere.* Idque ex Cicerone de Fato manifestum, ubi inquit: 'Etenim si divinatio, quibusnam a perceptis artis proficiscitur? Percepta appello, quæ dicuntur Græce θεωρήματα. Non enim credo nullo percepto aut cæteros artifices versari in suo munere, aut eos qui Divinatione utuntur futura prædicere. Sunt igitur Astrologorum percepta hujusmodi,' &c. Percepta igitur sunt observata, notata, spectata, præcepta, et addidit Cicero vocabulum Græcum, Mathematicis usurpatum, ad ambiguitatem vitandam; cum alioquin voce 'percepti' etiam pro quavis comprehensione et perceptione utatur. 'Pro percepto' igitur 'liquere' est pro spectato, certo, et de quo dubitari non debeat, habere.

Quas multi erraticas, Nigidius erra-

nes vocat] Et Græca voce, licet etiam Latina civitate donata, 'Planetas.' Septem autem antiquitus tantum cognitos, nemo est qui ignorat. Hos Veteres Astrologi in tres sectas, Chaldaicam nimirum, Ægyptiacam, et Græcam, divisi pro Diis colebant; et inde originem traxit, quicquid virium in rebus humanis regundis iis adscripserint. Ut autem viderentur nunc hunc nunc alium effectum habere, pro varia scilicet eorum positura, ideo et variæ ad libidinem, et absque ullo in rerum natura fundamento Dignitates excogitatæ, et Planetis attributæ, Astrologis vero vocatæ, Domus, Exaltatio, Triplicitas, Terminus, Facies. Et Domum quidem appellant locum naturæ cujuscunque planetæ maxime congruentem, ubi scilicet planeta majorem vim ac potestatem exercet. Ex duodecim vero domibus Soli et Lunæ singulis unam tantummodo domum, sive Zodiaci signum, Soli scilicet Leonem, Lunæ vero Cancrum assignarunt. Ex reliquis autem quinque Planetis, ut decem domuum numerus apte distribueretur, unicuique binas concessere. Hinc ex Astrologorum Doctrina, ut in propriis domibus Planetæ maximam vim habere, ita in Signis oppositis vehementer debilitari, damnumque maximum pati dicuntur, ut Sol in Aquario, Luna in Capricorno, et ita de reliquis. Secundam dignitatem vocant Altitudinem sive exaltationem; qua dum planeta præditus est, quasi quodammodo exultat, cum reperiatur in signo, ad propriam vim exercendam idoneo; tuncque in aëre cæterisque rebus manifestas mutationes facit atque producit. Sic Solis exaltationem esse dicunt in Ariete, Lunæ in Tauro, Saturni in Libra, Jovis in Cancro, Martis in Capricorno, Veneris in Piscibus, Mercurii in Virgine; idque iis rationibus fulcire conantur, quas apud ipsos si tanti aliquis faciat, vidère poterit. Triplicitas autem, quam tertiam dignitatem, et trigonum etiam dicunt, est trium signorum copulatio trino aspectu sese aspicientium: in quibus unum est mobile, alterum fixum, reliquum commune. Hinc trigoni ignei, aërii, aquei, et terrei apud eos inventio. Termini, seu fines planetarum, ex eorum sententia, sunt certi gradus signorum, in quibus planetæ dignitatem quandam, et quasi prærogativam habere dicuntur. Sic exemplo Ægyptiorum, major pars Astrologorum Signi Arietis gradum VI. Jovi adscribunt, Veneri XII. Mercurio XX. Marti XXV. Saturno XXX. atque ita in reliquis signis. Facies, quæ ultima Planetarum dignitas, dicta, quod, cum signum quodlibet triginta gradibus constet, illud in tres partes præcipuas diviserint, quas decanos, seu facies appellarunt, eisdemque distinctos domines præfecerunt. Primi igitur decem gradus Arietis tribuuntur Marti, sequentes decem Soli, decem postremi Veneri: decem primi Tauri Mercurio, et sic consequenter. Jam de Planetarum Aspectibus quæ non fingunt? quorum alios beneficos, alios maxime maleficos volunt esse; cum revera Planetarum aspectus nihil aliud sint, quam eorundem radiationes aut ad seipsos, aut ad aliquas cœli partes, nihil boni, nihil mali portendentes. Quæ enim ratio, quod Conjunctionem planetarum fingant natura sua indifferentem, et modo bonam, modo malam esse, prout scilicet planetæ modo boni, modo mali sint, qui conjunguntur; utcunque autem se habeat, esse omnium radiationum robustissimam? Quare Sextilem aspectum fingunt imperfectæ amicitiæ, ac vires valde debiles habere? Quare Quadratum aspectum mediocriter malum, et ita mediocrem agendi vim habere? Trinum vero optimum esse Aspectum, atque perfectæ amicitiæ, æqualis autem potentiæ cum quadrato? Oppositionem denique maxime noxiam radia-

tionem, hoc est, inimicitiæ perfectæ, atque post conjunctionem omnium validissimam? Hæc omnia, quæ ex multis similibus nugis breviter tantum recensenda duximus, nemo sanus ullum fundamentum in rerum natura, rectaque ratione habere unquam dixerit, sed mera esse figmenta, pro lubitu et Astrologorum mero arbitrio excogitata, plebisque fallendæ et hominum futura noscendi avidorum gratia assumpta; ut, dum nihil revera prædicere valeant, verba saltem hominibus ipsos consulentibus dent, et mira dixisse videantur, cum meris ambagibus et tortuoso verborum flexamine nihil nisi nugas effutiant.

Nec majoris momenti sunt, quæ Astrologi de Effectibus Cometarum in hisce inferioribus in medium proferunt: quos alii ut causas, alii tantum ut signa et Indices malorum in terris contingentium considerant. Quasi annorum sterilitates, pestes, bellorum clades, Regnorum eversiones, Principum mortes, &c. Cometarum apparitione vel indicarentur, vel etiam efficerentur. Sic quidem Manilius lib. I. Astronom. 'Quin et bella canunt ignes, subitosque tumultus Et clandestinis surgentia fraudibus arma, Civiles etiam motus cognataque bella,' &c. Unde et illud Claudiani nullius non in ore: 'Et nunquam cœlo spectatum impune Cometam.' Et Lucani: 'crinemque timendi Sideris, et terris mutantem regna Cometen.' Et id genus similia. Hæc quidem satis speciose ita prætenderentur, si hujusmodi mala nunquam contingerent nisi cometis præeuntibus; nunc vero, sive cometæ præcesserint, sive non, hæc omnia eodem modo se habent, et semper alicubi terrarum aut anni steriles sunt, vel pestis grassatur, aut bella geruntur, aut Regna evertuntur, Principes quovis tempore moriuntur; sic ut non magis hujusmodi in Cometas, quando apparuerint, referenda sint, quam vel ad Solem vel ad Lunam singulis diebus nobis orientes et occidentes. Et mirum, adhuc hodie, in tanta bonarum literarum et scientiarum luce, homines, qui etiam supra vulgus sapere sibi videntur, reperiri, qui hujusmodi nugis et quisquiliis capiuntur, aliisque, præsertim rudi plebeculæ, omnibus viribus et quovis modo persuadere conantur. Sane istud in vulgo, quod ad Cometarum apparitiones, præjudiciis istis, quod scilicet mala portendant, imbuto, stupere assolet, non ita mirandum; sed dolendum magis et deplorandum, superstitionem hanc in animis eorum foveri ab istis etiam, a quibus potius radicitus evelli deberet. Quod et non semel vidimus et andivimus, cum nuperrimi duo isti Cometæ, sibi invicem non longo intervallo succedentes, in hominum conspectum venirent: quorum alter anno superiori circa finem mensis Novembris, aut initium Decembr. primum apparuit, et usque ad finem Februarii hujus anni MDCLXV. ab oculis Telescopio melioris notæ instructis conspici potuit, imo, ut apparet ex Epistola Auzotii ad Petitum, quam Parisiis typis descriptam Petitus transmisit ad Virum Amplissimum et Astronomorum nostri sæculi facile Principem D. Johannem Hevelium, amicum plurimis nominibus mihi colendum, cujus etiam Responsionem propediem publice legemus; ut, inquam, ex ista Epistola apparet, Cometa iste ab Auzotio Lutetiæ Parisiorum, aliisque alibi per egregium Telescopium adhuc die 18. Martii, et amplius conspectus fuit; alter vero paullo post mense Aprili horis matutinis ante Solis exortum tandiu visus, donec sub radiis solaribus, ad quem motu proprio tendebat, evanesceret. Et sunt, qui Disquisitiones, ut appellant, Philosophicas de Cometis edidere, et subnectunt Prognosticum Astrologicum generale, ubi primum Cometam Saturnium fuisse supponunt, atque ex-

inde ingens aliquod malum, puta bellum aut pestem prænunciari; quia vero cauda ejus ad breve tempus non visa, malum etiam ad breve tempus cessaturum prænotari, donec resumptis viribus redintegretur. Quia item cauda iterum apparens admodum brevis fuit, et obscurior atque paulatim deficiens, hinc sequens malum obortum non adeo magnum fore, et paulatim assopitum iri spem dari; et id genus similia, quæ ipsi longius diducunt, nobis vero maximo tædio non repetenda. Istud autem non omittendum, quod apparitione illius Cometæ, qui mense Aprili conspectus fuit, dicant confirmari omnia ista mala, quæ priori apparitione præsagita fuerint, eademque non tantum certo, verum etiam cito eventura novo hoc cœlesti spectaculo denunciari, ac iram Dei non extinctam sed accensam magis, et peccatis nostris inflammatam esse. Scilicet homines isti Deo ter optimo Maximo a consiliis fuere, ipsisque revelatum, quid hic vel ille Cometa designet. Mirum autem ipsis non similiter revelatum, Cometam hunc alium omnino fuisse a priori illo, qui mense Decembri et sequentibus illuxit; cum ipsi sibi haud absque ratione arbitrari videantur, hunc Cometam eundem esse cum præcedenti; ex itineris scilicet ipsius ductu; quasi hic Cometa in eodem circulo magno viam suam persequutus fuisset, quem primus inierat. Qui sane stupendus, ac puerilis est error, et minime ferendus in homine, qui, ut sibi videtur, Astronomiæ gnarus, et tribus diebus, 10. scilicet, 11. et 13. Aprilis ejus observationi invigilarit. Cum Cometa hic omnino contrariam viam a præcedenti instituerit; quippe cujus motus proprius fuerit secundum seriem signorum ab Occidente in Orientem, primi vero motus ab Oriente in Occidentem contra signorum seriem. Ex eo autem magis adhuc manifestum, quam aptus fuerit hic homo observationibus faciendis, cum Cometa hic a die 10. April. ad d. 13. ad minimum 13. gradibus in Orientem versus Solem interim promotus fuerit, unde et tandem Heliace occiderit: ipse autem existimarit contrario motu versus Occidentem eundem iter instituisse. Hinc omnino funditus ruunt, et pro nugis habenda, quæcunque ille in medium adferat, et quasi ex tripode dictet, quare scilicet tamdiu Cometa occultatus, et ab oculis nostris subreptus fuerit, ac tandem denuo in conspectum nostrum redierit. Sed hæc missa faciamus.

Est autem et aliud genus hominum, qui quidem ullas Astrologorum prædictiones de Cometis nullatenus admittere volunt, sed et pariter adversus eos, qui Cometas nihil omnino prænunciare dicunt, declamando pulmones exercent; ipsi vero novum prognosticandi genus, quod 'prognosticum Theologicum' appellant, invenere. Hoc vero in eo consistit. Non ausint quidem affirmare, Cometas hanc vel illam calamitatem in specie huic vel illi singulari regioni, vel homini, &c. minari, sed tamen contendunt eos in genere gravia quædam mala hominibus denunciare; hominesque ex apparitione et visu eorum magis debere ad pietatem et timorem Dei judiciorumque ipsius excitari. Verum enim vero, non majori fundamento isti nituntur, quam priores illi, quos ipsimet rejiciunt. Unde enim ipsis constat, Cometas in genere graves quasdam calamitates in hisce inferioribus prænunciare? Experientiam clamant, et varia exempla congerunt, quæ hinc inde post Cometarum apparitiones contigere. Quasi vero post Cometas in rebus humanis aliquid novi acciderit, cujus simile non etiam visum fuisset, licet nulli Cometæ præluxerint! Potestne ulla ratio a sana mente excogitari, quare, exempli gratia, bellum, quod

alicubi terrarum post Cometæ apparitionem exoriatur, potius in Cometam, ut ejus præsagium et indicium, referendum, quam in quamvis aliam rem? Quid enim Cometæ cum rebus humanis, quæ modo bene, modo male se habent, sive Cometa præfuerit, sive abfuerit? ipse interim, cum apparet, viam suam persequitur, donec iterum ex hominum oculis elabatur; res vero humanæ nihilo secius inde se habent. An non pro superstitioso, ne dicam stulto habendus foret, qui pestem, quæ modo Londini in Anglia grassatur, in Cometarum apparitionem referre vellet, cum ante annum in hisce oris non minorem stragem exercuerit, etiamsi nullus Cometa visus fuerit? Sed dicunt, se nihil in specie determinare, verum Cometas tantum esse signa gravium calamitatum in genere; neque statuere nullum in hoc mundo grave aut publicum malum evenire, quod ante per Cometas non denunciaretur, sed tantum nullum, aut fere nullum Cometam apparere, qui gravium et publicarum calamitatum præambulum et nuncium non præstet. Sed omnino hoc superstitiosum est, Cometas apparentes considerare ut signa futurarum calamitatum, cum quovis tempore et nunquam non hujusmodi calamitates alicubi terrarum contingant. Quare denique potius Cometa calamitatum publicarum index erit, quam vel Sol aut Luna, omnes omnino publicas calamitates antecedentes et subsequentes? Numquid quod Sol et Luna quotidie appareant, Cometæ vero raro videantur, ideo ad horum apparitionem ut spectaculum insolitum vulgus magis stupere solet, et si quæ publica mala postea accidant, in Cometas, ut horum signa et indicia, referre? Nolle, nec posse dicere hanc vel illam Calamitatem a Cometis præsignificari, et tamen totis viribus contendere eos publicarum Calamitatum esse nuncios, istud utique merum subterfugium est, et hominis duræ cervicis indicium, quique quovis modo conceptas semel a se opiniones etiam apud alios prævalere velit. Nisi forsan ipsis propositum, terrorem panicum plebeiorum animis magis magisque sub specioso pietatis excitandæ prætextu incutere; cum tamen superstitio potius appellanda sit. Vera sane pietas hisce fomentis adminiculisque, et, ut mitissime dicam, piis hujusmodi fraudibus non eget. Caveant autem imposterum ne statim pro Epicureis, Sadducæis, Libertinis, et id genus odiosis nominibus traducant viros et solidiori doctrina, et moribus, addo et vitæ integritate, longe ipsis præstantiores, et quibus merito suspecta sunt quæcunque de Cometarum prognosticationibus in medium adferuntur. Verum istud hujusmodi hominibus in more positum est, ut, dum rationibus destituuntur, ad convicia, quasi ad sacram anchoram, confugiant, iisque cæteros, qui fanaticis ipsorum placitis subscribere et obsequi nolint, mox apud plebem proscindant, et virulentis denominationibus aggravent. Cum autem pietatis prætextu commenta sua velare norint, facile rudi plebeculæ ultra nasum vix sapienti, et in externis hærenti imponere possunt. Quod vero multa etiam testimonia Auctorum congerant, eaque pro universali populorum et sapientum consensu circa Cometarum prognosticationem venditent, eo sane causam suam haud multo apud cordatos meliorem reddunt. Nemo enim inter eos est, qui ignorat veterem hunc et late sparsum esse errorem, ideoque ex hominum animis potius eximendum, quam ulterius propagandum censent. Hanc Digressiunculam de Cometis nihil adversi in rebus humanis denuntiantibus, sub calamo nobis ex occasione verborum Auctoris Nostri natam, candidus lector æqui bonique consulat, rogamus: dum quæ de Cometa-

rum natura et generatione, quæ materia admodum abstrusa et intricata, varieque a variis discussa est, nostra sit sententia, commodiori loco reservemus.

Ut et alii quidam planetes . . . essent] Quod nostris temporibus omnino ita repertum. Præter septem enim Planetas Antiquis cognitos, alii etiam per Tubum opticum detecti. Sic Galilæus primum animadvertit quatuor planetas, qui certis temporibus periodum suam circa Jovem absolvunt; unde et Jovis Satellites dicti, a Galilæo vero Sidera Medicea appellata. Sic postea a Nobiliss. Hugenio planeta quidam prope Saturnum detectus, quique instar Lunæ sedecim dierum spacio Saturnum circumiret, Periodumque absolveret. Ita ut hodie duodecim numero planetæ computentur. Idem Hugenius et Saturnum annulo circumcinctum esse primus egregio suo Telescopio pervidit. Quis vero Astrologorum, cum cæteris planetis tantos effectus in hisce inferioribus adscribant, asserere ausit hosce noviter detectos planetas omnino otiosos fuisse, antequam detegerentur? nec eorum planetarum, circa quos volvuntur, viribus aut obfuisse, aut etiam opem tulisse, variasque in eorum operationibus mutationes induxisse, pro majori scilicet, vel minori ad eos accessu, vel ab eis discessu. Sed ea de re nemo Veterum unquam cogitavit. Unde et J. B. Morinus, qui veterum Chaldæorum et Ægyptiorum Astrologiam falsitatis et vanitatis plenam fuisse convincere conatur, ut scilicet Novam suam, quam Astrologiam Gallicam vocat, melioribus fulcimentis subnixam et stabilitam esse persuadere possit, quædam etiam de viribus et effectibus quatuor Jovis Satellitum adjicere voluit. Ait enim necesse esse Jovis influentias aliquomodo variari pro vario scilicet horum Satellitum circa eum situ. De Lunula vero circa Saturnum ipsi similiter silendum fuit, utpote quam ignoraret in rerum natura esse. Alias haud dubie quædam etiam commenta de ea effutiisset. Sed quam stramineis fulcris hæc quoque Nova Morini Astrologia sustentetur, vel ex iis cuivis patere potest, quæ Gassendus refert, Morinum post diuturnum, sollicitum, affectatumque examen Natalitii Thematis de morbis morteque Gassendi secure atque impudenter pronunciasse, quæ omnia contrario modo evenere. Liquet id denique ex Epistola Petri Maridati Senatorii Ordinis Viri ad Gassendum, a quo etiam publicata, ubi Morini deliria, et hallucinationes Astrologicæ circa Nativitatem ipsius Maridati salse deridentur, et merito exploduntur.

§ 6 *Sed eadem ipsa ex alia omnino terra non videntur*] Sic sidera circa polum Antarcticum nobis inconspicua sunt, quemadmodum et degentibus tot gradibus ultra Æquatorem versus Austrum sidera circa Polum nostrum conspici nequeant.

Aut cœtus stellarum, aut circumitus, aut transitus] Hoc est, quod Græcis diceretur *τῶν ἀστέρων σύνοδοι, ἢ περίοδοι, ἢ ἐπεμβάσεις*. Per stellarum enim cœtus, conjunctiones planetarum intelliguntur; per circumitus, eorum revolutiones, uti per transitus eorum a se invicem prætergressiones; quando scilicet planeta post conjunctionem cum alio planeta, vel stella, ab eo demum secedit.

§ 7 *Ut animadverteretur, quo habitu, quaque forma, &c.*] Ad loci hujus illustrationem faciunt, quæ habet Sextus Empiricus circa finem lib. v. adversus Mathemat. Ait enim, cum Chaldæi dicant humanæ vitæ differentias se observasse ex stellarum inter se habitudinibus, ex eo sequi, quod si firma et stabilis futura sit prædictio, oporteat eandem stellarum inter se habitudinem non semel observasse in vita alicujus, sed in secundi iterum, et in

tertii, tertio: ut ex eo quod in omnibus pares sint eventorum et effectorum exitus discatur, quod, cum stellæ iterum acceperint hanc figurarum conformationem, hoc sit omnino eventurum. Quoniam autem eadem astrorum figuræ conformatio post longa demum, ut ipsimet Chaldæi aiunt, tempora cernatur, nempe post novies mille nongentos et septuaginta et septem annos, magni anni facta restitutione, hinc manifestum, tam multis seculis non pervenisse hominum observationem ad unius hominis ortum; atque eo magis, quod non semel, sed sæpe, mundi interitus, ut quidam ex illis dixerunt, eum intercipiat, aut terræ sigillatim et per partes mutatio penitus aboleat continuationem historicæ traditionis. Hæc ex Sexti Empirici mente, quæ cum illis Favorini verbis, mox sequentibus, congruunt, nempe innumerabilem illum annorum numerum in causa esse, 'ut neque ullus observationis tenor, neque memoriæ ulla effigies literarum tanto ævo potuerint edurare.'

Cum ipsæ illæ eodem in loco eodemque habitu forent, &c.] Vulgatus quidem error veterum Astrologorum fuit, quod existimarint fore aliquando, ut ad eadem loca ita omnia sidera restituantur, ut similis omnino cœli dispositio, et cœlestium omnium inter se positus habitudoque inveniatur, atque olim etiam fuerit; unde putarint illud eventurum, ut sint etiam res eædem apud nos, quæ olim fuerint. Sed omnino impossibile est, ut eadem unquam cœli et siderum redeat positio, quæ alias fuerit, tam ob motum Fixarum in ortum specialem, quam ob singulares multiplicesque qui Planetis competunt. Unde manifestum, quod observata semel aëris mutatio in quapiam siderum positura nunquam observari iterato potuerit in simili positura. Vanum itaque est, quod Astrologi jactent placita sua constituta esse ex diuturna et sæpius repetita observatione.

Quot tandem annis vel potius quot seculis] Verissimum enim est eandem cœli constitutionem ne bis quidem redire etiam post secula, non tantum centum, non mille, sed prorsus innumerabilia; imo, ut modo diximus, impossibile est, ut id unquam impostorum contingat. Nullum itaque Chaldæorum decretum, quod tamen fieri debuerit si placitis eorum standum, ex pluribus consimilibusque experimentis constitui potuerit; cum ipsis non licuerit idem similevo experimentum ne bis quidem peragere.

§ 8 *Quo primum tempore conciperetur homo*] Hoc ideo dicit, quod sint Astrologi, quos inter Princeps eorum Ptolemæus lib. III. Apotelesmat. qui in horoscopo constituendo, quod Chaldaicæ artis principium et fundamentum est, plus etiam conceptui quam geniture tribuant. Quam autem vanum hoc sit, liquet ex Sexto Empirico lib. v. advers. Mathem. ubi ait, Ortum eorum, qui cadunt sub considerationem, aut sumi debere ab ipso initio, aut a dejectione seminis et conceptione, aut a partu. A seminis vero dejectione et conceptione id nequaquam fieri posse, cum ejus tempus exacte comprehendi non possit. Neque enim possumus dicere, an simul cum dejectione seminis facta fuerit conceptio, nec ne. Potest enim hoc fieri vel statim, vel post aliquod tempus. Qui vero ignorant quanto tempore hoc fiat, nunquam perfecte comprehendere possunt conceptum. Nam cum semen quidem aliquando recta jaciatur, et in ipsos locos matricis incurrat, aliquando vero sparsim incidat, et in ipsa matrice non possit in unum locum cogi; ideo ignoratur quando fiat primum, quando secundum: et quantum temporis consumatur in illa conceptione, et quantum in hac. Ea autem si ignorentur, periit etiam accurata et exacta comprehensio conceptionis. Præterea,

sicut in reliquis partibus corporis in partium operationibus differunt inter se mulieres, ita etiam verosimile est eas differre in operatione uteri: utpote quod aliæ quidem citius, aliæ vero tardius concipiant. Neque vero a ratione alienum est, quod mulieres sibi ipsis comparatæ nunc quidem videantur facilius, nunc vero difficilius, aut non omnino concipere. Hoc autem cum ita se habeat, plane fieri non potest, ut accurate exacteque dicatur, quando semen dejectum sit retentum; ut ex eo tempore ortus horoscopum constituant Chaldæi. Sed nec dici potest, quod tempus conceptus comprehendi possit per aliqua signa: ut ex eo, quod post coitum exsiccati sint sinus muliebres: obstructum autem forte fuerit os matricis, cessaveritque menstrua purgatio, ac pica advenerit. Nam primum quidem hæc quoque omnia signa communiter accidunt iis quæ non conceperunt. Deinde etiamsi non accidant communiter, ea demum conceptum significant post aliquot dies elapsos, non autem plene et proximum, et qui situs est in ipsius horæ puncto. Ad dignoscendum vero vitæ discrimen opus habent Chaldæi, non tempore quod in aliqua extendatur latitudine, sed quod plane sit in ipso articulo. Ex his perspicuum est, fieri non posse, ut ex conceptu constituatur horoscopus.

In lucem ederetur] Inprimis Astrologorum filii fata, omina, seu quicquid in vita eventurum est, pendere volunt ab eo momento, quo infans in lucem editur. Nempe contendunt Sidera ac septem præsertim Planetas, ubicumque sint eo temporis puncto quo quis nascitur, ita in ipsum agere, conferreque in unum radios, ut necessitatem ipsi imprimant tantum et non amplius, nec minus, vivendi; moriendi hoc genere mortis; conjugem ducendi tali tempore; naufragium certo die faciendi; certo alio excipiendi vulneris; isto ineundi carcerem; illo cadendi a lite, alio incidendi in morbum; atque ita de cæteris quæ innumera accidunt in vita. Quis vero mortalium sana mente concipere potest, quomodo a septem illis Astris fiat impressio adeo multiplex, adeo singularis, adeo certa? præsertim cum eodem momento, et quolibet alio, infantes innumeri ubique Terrarum nascantur. Quasi scilicet Planetæ sic agere possent in singulos, ut ex innumeris quæ in vita accidere possunt, omnia illis eventura pari distinctione, præcisione, certitudineque definirent. Adde quod hæc omnia peragi destinarique debeant unico temporis momento, et tam in fœtum morbidum quam in sanum, si eodem tempore, eademque in urbe edantur in lucem; idque sive planetæ fuerint supra horizontem, sive infra. Ideo et Astrologi ad Thema Cœleste erigendum requirunt ipsum temporis momentum, quo infans editur in lucem. Quam autem difficile sit designare momentum quo quis primum nascitur vel inde constat, quod nemo unquam nisi cum mora et successione partium in lucem editus sit. Alio enim momento caput, alio cor aut jecur, alio denique pedes nascuntur. Ut si ad unum horum attendatur, alterum necesse sit vel sua fata nondum habere, vel etiam jam prætterlapsa esse. At non solum ipsum momentum, verum etiam ipsa hora qua quis nascitur vix exacte scitur: vulgaribus enim horologiis in his non fidendum, cum sæpissime fallant. Sed et Solaria et hydraulica a Ptolemæo Quadripar. lib. III. cap. 2. improbantur, qui et ideo censet tempus non posse exacte nisi Astrolabio explorari: verum et in Astrolabii usu non una fallacia committi potest, ut omittam, quod ex mille nativitatibus, de quibus Astrologi pronunciant, ne quidem unica detur, cujus tempore observator adstiterit, qui Astrolabio ho-

tam captarit. Quam crassus autem fuerit modus quo Chaldæi observationes suas instituere solerent, videre est apud Sextum Empiricum lib. v. advers. Mathem. cum inquit: ‘Noctu sedebat Chaldæus in sublimi quodam montis vertice, in stellas intendens; alius parturienti assidebat, donec peperisset; ac statim partu edito, alteri id significabat disci beneficio; si vero audiens observabat signum quod tum oriebatur, interdiu autem attendebat ad motus Solis,’ &c. Ubi in sequentibus Empiricus demonstrat quam fallax et incerta fuerit hæc observandi ratio. Sic ut ex hisce, quamvis brevissime diductis, cuivis facile constare possit, Astrologos non magis exactam et exquisitam cognitionem adipisci posse de temporis puncto quo infans in lucem editus sit, quam quo momento in utero materno conceptus fuerit. Atque adeo liquet quam fallacissimis principiis ipsimet artem suam superstruxerint; unde et merito Favorinus paullo infra, ‘peto,’ inquit, ‘respondeant, cursum illum temporis transvolantis, qui vix cogitatione animi comprehendi potest, quonam pacto aut consulto assequi queant, aut ipsi perspicere et deprehendere; cum in tam præcipiti dierum noctiumque vertigine minima momenta ingentes dicant facere mutationes.’

§ 9 Λογικὰ ζῶα] Animalia rationalia.

Νευρόσπαστα] Id est, ‘nervis tracta,’ sive ‘fidiculis mota.’ Vulgo legebatur νευρέβατα, et νευρόβαφα, antequam Cælius Rhodiginus rectissime id mutaverat in νευρόσπαστα. quo nomine Græci vocant simulacra quædam, sive statuas cubitales palmaresve humanam staturam præferentes, quarum vel singula vel universa membra certis nervis et fidiculis occultis ita moventur et trahuntur, ut vivere, movere, atque adeo obambulare videantur, humanasque actiones fere omnes præter sermonem repræsentent. Ad cujusmodi simulacra Horatius alludens Sat. VIII. lib. II. inquit: ‘Tu mihi qui imperitas, aliis servis miser, atque Duceris ut nervis alienis mobile lignum.’ Hujusmodi simulacra neurospasta scribit Herodotus, in Euterpe, excogitata in Dionysii sacris in Ægypto, atque a mulieribus vicatim circumferri solita; Ἀντὶ δὲ φαλλῶν ἄλλα σφί ἐστι ἐξευρημένα, ὅσον τε πηχυαῖα ἀγάλματα νευρόσπαστα, τὰ περιφορέουσι κατὰ κώμας αἱ γυναῖκες. Meminit horum et Lucianus de Dea Syria: φαλλοὺς Ἕλληνες τῷ Διονύσῳ ἐγείρουσιν, ἐπὶ τῶν καὶ τοιόνδε τι φορέουσι, ἄνδρας μικροὺς ἐκ ξύλου πεποιημένους, μεγάλα αἰδοῖα ἔχοντας. καλέεται δὲ τάδε νευρόσπαστα. In Glossis Philoxeni ‘Sigillaria’ vocantur. *Sigillaria*, Νευρόσπαστα: sic enim ibi legendum, non ut vulgo, *Sigillarii*, Νευρόσπαστοι. Vitruvius ‘Signa’ vel ‘sigilla’ vocat, Suetonius etiam ‘Icunculas.’ Sic Macrobius lib. I. cap. 10. ubi ‘Sigillariorum celebritatem Saturnalibus adjectam’ dixerat, subjicit cap. 11. ‘Quasi vero Sapiens quisquam sigillaria, quæ lusum adhuc reptanti infantiæ oscillis fictilibus præbent, tentat officio religionis asscribere.’ Arnobius advers. gent. lib. VI. ‘Deos esse Sigillaria ipsa censetis.’ Idem et ‘Sigilliola’ vocat eod. lib. ‘In Sigilliolis parvulis contrahere se Deos, et alieni ad corporis similitudinem coarctari.’ Hinc et Tertulliano advers. Valentin. cap. 19. ‘Ductus Sigillarius,’ cum inquit: ‘A qua occulto nihil sentiens, et velut sigillario extrinsecus ductu, in omnem operationem movebatur.’ Item ‘motus sigillarius’ eidem de Anima c. 6. ‘Velut Sigillario motu superficiem intus agitante.’ Legimus etiam apud Imper. Marc. Antoninum lib. VIII. de se ipso Σιγιλλάρια νευροσπαστούμενα, id est, ‘sigilla verticillis mota:’ qui et sæpius verbo νευροσπαστεῖσθαι utitur, pro ‘motu alieno,’ neurospastorum more, non sua sponte, ‘moveri.’ Cæterum qui hu-

jusmodi ἀγάλματα νευρόσπαστα vulgo olim exhibere solebant, inde etiam νευροσπάσται vocabantur. Ut liquet ex Aristotele de Mundo, ubi et elegans horum simulacrorum descriptio additur: καὶ οἱ νευροσπάσται μίαν μήρινθον ἐπισπασάμενοι, ποιοῦσι καὶ αὐχένα κινεῖσθαι καὶ χεῖρα τοῦ ζώου, καὶ ὦμον καὶ ὀφθαλμὸν, ἔστι δ' ὅτε πάντα τὰ μέρη, μετά τινος εὐρυθμίας. Quæ verba Apuleio sic redduntur: 'Etiam illi, qui in ligneolis hominum figuris gestus movent, quando filum membri, quod agitari solet, traxerint, torquebitur cervix, nutabit caput, oculi vibrabunt, manus ad ministerium præsto erunt, nec invenuste totus videbitur vivere.' Sed et ejusmodi figuras argenteas pro ditioribus confici solitas constat ex hisce Petronii verbis: 'Potantibus ergo et accuratissimas nobis lauticias mirantibus, larvam argenteam attulit servus sic aptam, ut articuli ejus vertebræque locatæ in omnem partem flecterentur. Hanc cum super mensam semel iterumque abjecisset, et catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret,' &c.

Quinam ibi ludentium vincat] Cod. Torn. *Quisnam ibi ludentium vincatur?* Fuere tamen inter Astrologos, qui, ut in rebus cunctis, ita etiam in ludis fortunam omnem ab astris pendere existimarunt. Putant enim eos omnes qui in suis Nativitatibus Partem Fortunæ, Partem substantiæ et earum Dominos, atque rursus Jovem et planetas si qui fuerunt in secunda domo, ejusque gubernatores recte dispositos atque in dignitatibus constitutos habuerint, in rebus omnibus atque adeo in Ludis fortunatos maxime futuros. Alii etiam Characteres in annulis et cœlestes imagines insculpi volunt, quasi illæ vim habeant præcipuam ludos prosperos reddendi. Messallach etiam ridiculus est in Electione facienda, aitque eum lucraturum esse, qui alea ludere incipiat, Luna Veneris aut Mercurii conjunctionem petente, aut eorundem hexagona vel trigona radiatione affecta, dum tamen ita sedeat, ut facies ejus contra Lunæ faciem posita sit. Sed hoc nemini mirum videbitur, qui non ignorat, quomodo Arabes etiam Veterum Chaldæorum et Ægyptiorum in Astrologia vanitates longe longeque ampliarunt.

§ 10 *Si idcirco gemini quoque non eadem vitæ sorte sunt, &c.*] Id utique omnem fidem superat, cum ex duobus Geminis unus continenter nascitur post alium, Cœli posituram sic variari in contiguis prope momentis, ut fata hisce infantibus dissimillime imprimantur. Nec sufficit, quod dicant Cœli posituram ob pernicitatem motus non posse statim non summe variari, idque declarent, quemadmodum Nigidius solebat, exemplo rotæ figuli. Ipse enim, ut est apud Augustinum de Civit. Dei lib. v. cap. 3. dum rotam figuli vi quanta potuit intorsisset, currente illa bis numero de atramento tanquam uno ejus loco summa celeritate percussit: deinde inventa sunt signa quæ fixerat, desistente motu, non parvo intervallo in rotæ illius extremitate distantia. Sic etiam volebat geminorum alterum ab altero in tanta cœli rapacitate, quæcunque dissimillima perhibentur in eorum moribus casibusque, distare, etiamsi alter post alterum tanta celeritate nasceretur. Sed, ut ibidem optime respondit Augustinus, hoc figmentum fragilius est, quam vasa illa quæ rotatione illa finguntur. Cœlestis enim motus citissimus licet, quatenus tamen ab hominibus observari potest, lentissimus est; unde et cœli Situs nisi intra tempus aliquod sensibiliter non variat, quippe qui spatio viginti quatuor horarum unicam duntaxat circumitionem conficiat; secus ac rota figuli, quæ imperceptibili tempore: ita ut nulla sit proportio inter arcum Cœli, quo distant duo proximorum momentorum posi-

tus, et arcum rotæ, quæ duo continentes ictus; si uterque ad congruum sibi circulum comparetur.

§ 11 *Eodem genere mortis, eodemque ictu temporis universi simul interirent*] Unico hoc argumento, quæcunque Astrologi de hominum sub diversa constellatione natorum, diversis fatis comminiscuntur, funditus ruunt; et omnes provoco, quicumque vanissimæ huic arti adhuc adhærent, ut nodum hunc plusquam Gordium, si possint, absque futili elusione solvant. Ut vero magis aliquomodo hoc diducatur et illustretur, non erit inutile ex Sexto Empirico sequentia addere, ubi inquit, Si qui ortus sui idem habent thema, in eadem effecta et eventa in vita incidunt, omnino etiam necesse esse, ut qui diversos habent ortus, diversi evadant ac differentes. Quod est falsum. Videmus enim multos, qui et ætate et corporis forma differunt, et permultis aliis proprietatum affectionibus, similem habuisse vitæ finem; et vel in bello cecidisse, vel oppressos esse ruina ædium, vel naufragio submersos. Quibus, si viverent, quemadmodum prædixisset Chaldæus futurum vitæ exitum, operæ pretium est dubitare. Si enim qui natus est sub aculeo sagittæ Sagittarii, ex ratione mathematica interficietur: quomodo tot Barbarorum millia adversus Græcos decertantia Marathone simul interfecta sunt? Non enim erat idem in omnibus horoscopus. Et rursus; si qui natus est sub situla Aquarii, naufragium patietur; quomodo qui revertebantur a Troja, submersi sunt in freto Eubœæ? Neque enim fieri potest, ut omnes, qui multum inter se differebant, nati sint sub situla Aquarii. Neque vero licet dicere, quod sæpe propter unum, cui fuit in fatis ut periret in mari, omnes qui erant in navi simul pereant. Cur enim hujus fatum vincit fata omnium, et non propter unum, cui erat in fatis ut moreretur in terra, omnes conserventur? Hujus rei sane nulla ratio reddi potest; et alterum æque bene dici et urgeri potest, atque primum. Cessent itaque Astrologi hujusmodi subterfugiis et elusionibus fidem arti suæ conciliare velle.

§ 12 *Quid de muscis, &c. multisque aliis minutissimis terra marique animantibus dicerent*] Illustrantur hæc quoque Sexti Empirici verbis advers. Astrolog. *Ἄλλος δέ τις ἀπορήσει*, inquit, *καὶ περὶ τῶν ἀλόγων ζώων. εἰ γὰρ παρὰ τοὺς συσχηματισμοὺς τῶν ἀστέρων τὰ κατὰ τὸν βίον ἀποτελέσματα πέφυκεν ἐκβαίνειν, ἐχρῆν, ἐν τῷ αὐτῷ τούτῳ τοῦ ζωδίου μορίῳ κάνθωνος ἅμα καὶ ἀνθρώπου γεννηθέντων, τὴν αὐτὴν ἐν ἀμφοτέροις ἀκολουθεῖν τῶν βίων ἔκβασιν· καὶ μὴ τὸν μὲν ἄνθρωπον, πολλάκις ἐπιφανῶς πολιτευσάμενον περισπούδαστον εἶναι τοῖς δήμοις· τὸν δὲ κάνθωνα διὰ παντὸς ἀχθοφορεῖν, ἢ εἰς μύλωνας ἀπάγεσθαι. τοίνυν οὐκ ἔστι πρὸς τὰς τῶν ἀστέρων κινήσεις διοικεῖσθαι τὸν βίον· ἢ εἴπερ ἐστὶν εὔλογον, ἡμῖν πάντως ἀκατάληπτον.* Hoc est, 'Dubitavit vero etiam quispiam alius de brutis animantibus. Si enim vitæ eventa et effecta ex stellarum figurarum conformationibus; cum in eadem parte signi simul nati sunt asinus et homo, oportet in utrisque eundem sequi vitæ exitum: et non hominem, cum sæpe præclare gesserit rempublicam, honorari a populis, eisque esse curæ; asinum vero perpetuo ferre onera, aut abduci ad molendinum. Non potest ergo esse, ut vita administretur ex motu astrorum; aut si est consentaneum, id vero a nobis minime potest comprehendi.' Sane si homines tantum considerarent sortem cæterorum animalium, quæ, cum eisdem temporibus quibus homines plerumque nascantur, fata tamen habeant dissimillima, nihilo secius spectantibus astris, vanissimæ artis fundamentis quamplurimum derogarent.

§ 13 *Sed lubrica atque ambagiosa con-*

jectatione nitentes, &c.] Astrologi enim artem suam concinnarunt ex rebus tam multis, tamque variis, ut quicquid demum eveniat, ostendere possint quodpiam placitum juxta quod illud evenerit. Deinde generatim semper et indefinite quantum possunt, quædam enunciant, quæ non possunt fere non evenire, aut non putari saltem non evenisse; cumque ambigue plerumque, Oraculorum more, loquantur, quicquid evenerit, id ex eorum prædictione fuisse persuadere volunt. Ad particularia vix descendunt; aut si id nonnunquam faciant, adeo astute id conditione adjecta enunciant, ut, si forte haud ita ut prædixerint evenerit, conditionem in causa fuisse arguere possint. Monet denique Cardanus prædictionem ex oblata Genitura non instituendam antequam edocti fuerint sexum, familiam, regionem, mores, aliaque id genus; quibus instructis et perspectis, non mirum est, eos nonnunquam incidere in multa quæ non ex artis placitis, sed naturali sagacitate esse futura suspicentur. Cum etiam in vita hominum semper mala sint mista bonis, illi autem fere de morte, periculo, calamitate, favore, dignitate, aliisque similibus rebus prædictiones instituant; quis mortalium est, cui non quippiam tale evenire soleat?

Et aut multa tentando, &c.] Nemo enim, ut est in veteri Proverbio, est, qui totum diem jaculans non aliquando scopum feriat. Sic Astrologi cum tam multa et varia effutiant, nonnunquam etiam casu in veritatem incidunt. Sed eo non magis fidem merentur, quam vetulæ, quæ aliquando etiam vera casu prædicunt. Nec obstat, quod in his manifestus casus sit, Astrologi vero ex Artis suæ præscriptis agant; cum ea sunt præscripta, quæ non nisi casu vel ad lubitum conficta sint, et ex quibus quomodocunque immutentur, perinde futura prædici possint.

Aut ipsorum qui eos consulunt, multa credulitate ducente] Consulentium ignorantia et exinde credulitas sæpissime in causa est, ut si quid ipsis ab Astrologis prædictum fuerit, postea vero simile quippiam ipsis acciderit, id accipiant quasi cœlitus ipsis denunciatum, et nisi satis fallantur ab aliis, opem ferant ipsi, ut se ipsos fallant. Quod non tantum locum habet in hominibus e media plebe, sed et sæpissime accidit in eminentissimæ Dignitatis hominibus, nisi vel præstantia doctrinæ, vel proba institutio, vel experientia et eruditio eos æquiores horum rerum judices fecerit.

In præteritis rebus] In istis enim vafricies et fallacia Astrologorum plurimum potest. Nam cum de præteritis est dicendum, ut ostendatur talia evenisse, qualia astra significabant, nihil eis deest ad irretiendos animos imperitorum. Quoniam nulla est siderum positio, nulla genitura, in qua prosperæ et adversæ significationis multiplex constellatio non inveniatur. Sic ut quicquid tandem acciderit, id ex cœli positura hoc vel tali modo et non alio accidere debuisse, apud harum rerum credulos jactare non desinant.

Pars ea non est millesima] Ipse Cardanus, quem Astrologiæ addictissimum fuisse nemo ignorat, tamen lib. de Judic. cap. 6. confitetur, Ex quadraginta rebus quas Astrologi prædicunt, vix evenire decem. Et in lib. I. Quadrip. cap. 2. text. 13. veritas ipsa ab eo extorsit, ut Marliani illud dictum commendaret: 'Si vis divinare; contrarium ad unguem dicito ejus quod Astrologi aut pollicentur aut minitantur.' Quamvis enim id ipse accipiat de Astrologis oscitantibus; non minus tamen verum est de illis qui et diligentissimi inter eos audiunt, cum non minus cæteris in prædictionibus suis hallucinentur.

§ 14 *Divitant*] Divites faciunt; sic Nonius interpretatur, et adducit hunc Accii locum ex Astyanacte et Turpilii Thrasyleone: 'Dii me divitant.'

46 *Nullo pacto adeundos esse consulendosque*] Omnino ipse sibi malum consulit, qui non modo advertit mentem, sed aurem quoque vel obiter prædictionibus Astrologicis præbet. Quippe tametsi eæ sint inanes, et in eo etiam quis laboret, ut nugas esse meras putet; proclive est tamen, ut ob generalem vulgi persuasionem fidem habeat aliquam, et sibi ipsi accersat malum. Si prænunciata enim mors fuerit, ea cogitatio dum mentem subit, apprehensionem molestam facit, paritque ægritudinem; et si levis alioquin morbus intervenerit, is pathemate animi augetur, creatque mortis periculum, quod alias non foret timendum. Si prænunciatus sinister casus; ea quoque prædictio et mentem divexat, et causa sæpe est, ut depellendo casui eæ præcautiones adhibeantur, quæ ipsum, alioquin minime eventurum, inducant. Si prænunciata aut vita longa, ut fortunæ felicitas, tum vel audenter ea fiunt, vel negligenter ea prætereuntur, ex quibus vita, alioquin futura longa, decurtetur; aut fortuna, felix futura, infausta reddatur; et pro concepta inani spe, gestienteque lætitia, gravis succedat calamitas. Optimum itaque est in omnibus se committere Divinæ Providentiæ, et ad omnem fortunam comparatum esse. Unde præclare Horatius lib. I. Carm. 'Tu ne quæsieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi Finem Dii dederint, Leuconoë; nec Babylonios Tentaris numeros, ut melius quicquid erit pati Seu plures hyemes, seu tribuit Juppiter ultimam,' &c. Hac certe ratione quæ bona adveniunt, jucundiora sunt; quæ mala, tolerabiliora; ac illud saltem efficitur, ut si futuri simus miseri, saltem ante tempus miseri non simus.

Præfloraverit] Cod. Torn. *præflorabit.* Vett. Edd. *defloraverit.* Stephanus 'deflorare' factum vult ad exemplum Græci ἀκανθίζειν. 'Præflorare' autem accipiendo pro 'prædeflorare,' esse προακανθίζειν. Et ea significatione utitur Plinius Junior in Panegyrico. 'Quanquam non ambitio magis quam livor et malignitas videri potest, omnes amnes possidere, summumque illud purpuræ decus non nisi præcerptum præfloratumque transmittere.'

Cap. II. *A Prætoribus lectus in Judices sum*] Hoc est, in Album judicum selectorum relatus. Erat enim olim Album, in quod referebantur, quos Prætor, vel cæteri magistratus, dirimendis privatis controversiis operam dare volebant. Unde Seneca de Benefic. lib. III. 'Non potest ad hæc Judex sumi ex turba Selectorum, quem census in album et equestris hæreditas misit.' Et Plinius in Præfatione: 'Quid te Judicem facis? cum hanc operam condicerem, non eras in hoc albo.' Ex hoc albo a Prætoribus sumi solebant, qui de privatis litigatorum causas secundum jus civile et propositam actionis formulam cognoscerent, et sententiam ferrent. Selecti hi judices in Decurias duas tempore Jul. Cæsaris distributi; tertiam Decuriam post mortem Cæsaris adjecisse Antonium, notum ex Cicerone Philipp. V. et X. ubi et eam graviter exagitat. His tribus quartam adjunxit Augustus ex inferiori censu, quæ Ducennariorum vocaretur, judicaretque de levioribus summis, ut scribit Suetonius. Deinde et quintam Decuriam adjecit C. Caligula; cum vero Equites precarentur et adjici sextam, a Servio Galba id eis negatum, ut testatur idem Suetonius in eorum Vitis.

In rerum quidem diffissionibus] Primus sic reposuit Angelus Politianus Miscellan. cap. 41. cum antea male

legeretur *definitionibus*; in quibusdam etiam *diffusionibus*. Ut et infra hoc cap. 'diem diffundi:' quod etiam Budæus Annotat. ad Pandect. ut probum contra Politianum defendit, et 'diffundere diem,' id esse, aut olim fuisse, ait, quod nos rem in crastinum continuatam dicimus, vel remissam. Sed omnino scribendum *diffissionibus*, et infra, *diem diffindi*, ut viri doctissimi postmodum edidere. 'Diffindere' enim verbum proprium Jurisconsultis Veteribus in ea significatione, pro rem differre et in aliud tempus rejicere; et Budæum Livii corruptus locus ex lib. IX. fefellit, ubi nunc ex optimis libris legitur: 'Papyrius Dictator Jun. Bubulcum magistrum equitum dixit, atque ei legem Curiatam de imperio ferenti, triste omen diem diffidit:' ipse vero *diffudit* legerat. Sic in Pandectis Florent. 'Si quis cautionib. in jud. sist. caus. fact. lib. II. § 3.' Ulpianus: 'Lex XII. tabularum, Si judex vel alteruter ex litigatoribus morbo sontico impediretur, jubet diem esse diffisum.' Eodem modo Horatius lib. II. Sat. 1. 'Nihil hic diffindere possum.' Et hinc etiam apud Festum in verbo 'Reus,' in fragmento ex Numæ legum tabula secunda quidam legendum censent, 'Si quid horum fuat unum judici, arbitrove, reove, dies diffisus esto.' ubi vulgo legitur *diffensus*; quad tamen J. Gothofredus in Glossario ad Leg. XII. Tabul. retinuit, et explicat, dilatus, prolatus.

Comperendinationibusque] Id est, prolationibus in perendinum, hoc est, tertium diem. Comperendinatio enim erat secunda actio, et sic dicta, quod perendino die ageretur. In ea vero contra fiebat atque in prima actione. Ibi enim accusator priori loco dicebat, defensor posteriore; in comperendinatione autem priores dicendi partes erant Defensoris, posteriores vero Actoris. Cicero III. in Verrem: 'Adimo comperendinatum, (id est, comperendinationem) 'quod habet in se lex molestissimum, bis ut causa dicatur. Comperendinatio propter accusatorem magis quam propter defensorem est instituta, aut non magis propter illum, quam propter hunc. Si enim numerum dicendi consideres, ex æquo res est; si ordinem, Accusator est prior et ultimus. Nam simul atque Accusator dixerit, respondit prima actione Defensor, et Defensionem tanquam duplicem in medio positam obruit ultimus Accusator.' Et alibi: 'Ergo cum prima actione accusatus sit ac defensus Verres; nunc velut defensus iterum, sic enim mos erat in altera actione, accusatur ad ultimum rursus oratione perpetua.' De comperendinatione quid proprie sit Variorum opiniones recenset Asconius Pædianus, III. in Verrem; sed adeo mendose apud eum leguntur, ut vix sani aliquid inde exsculpere liceat. Videri etiam potest Budæus Annotat. in Pandect. Tit. de Origin. Jur.

Lege Julia] Intellige Legem Juliam Judiciariam, quam C. Julius Cæsar tulit. Is enim, ut scribit Suetonius, Judicia ad duo genera Judicum redegit, Equestris ordinis ac Senatorii; Tribunos ærarios, quod erat tertium, sustulit. Multa præterea hujus legis capita fuere, de ipsorum judicum ætate, dignitate, et conditione, de forma et consuetudine judiciorum publicorum et privatorum. Mentio ejus fieri videtur a Callistrato lib. XII. D. de recept. arbitr. ab Ulpian. lib. II. § 1. D. de judic. a Paulo lib. IV. D. de testib. a Modestino l. un. D. de leg. Jul. ambitus.

Sabini Massurii] Hujus celeberrimi Jurisconsulti non semel meminit Auctor noster: neque ullius mentio adeo crebra in Juris nostris libris occurrit atque Sabini. Floruit tempore Tiberii, a quo jam grandis natu et fere annorum quinquaginta in equestrem

ordinem receptus est; primusque fuit, qui ex auctoritate a Tiberio sibi concessa, populo de jure publice respondit, ut narrat Pomponius D. de Orig. Jur. Notum illud Persii Sat. v. 'Excepto si quid Masuri rubrica notavit.'

Scientiæ ambiguitas] Vett. Editt. *Sententiæ ambiguitas.* Quæ lectio Stephano magis arridet. Neque enim Gellius hærebat in subselliis sedens circa illa generalia præmonita et præcepta, quibus ante causam præmuniri judex, præpararique ad incertos casus futurarum difficultatum debet, sed in reperiendo quod pronunciaret, sed in reperienda sententia, quam ex boni et prudentis judicis officio ferre possit.

§ 2 *Neque tabulis, neque testibus id factum docebat*] Tabularum appellatione Gellius Chirographa et Syngraphas designare videtur. Vel etiam cum Salmasio capere possis, quod Gellius per tabulas non tantum Chirographarias Syngraphariasque intellexerit, verum etiam expensi tabulas et scripturam mensæ, quæ in tabulas quoque ab argentario sive mensario regerebatur, in quibus rationes suas perscribere solitus erat. Sic ut Auctor noster omnes tunc solemnes debiti, si negaretur, probandi a creditore modos his duobus verbis 'tabulis testibusque' complexus sit, omnes nimirum, quos speciatim mox diducit et explicat, scilicet expensi lationem, mensæ rationes, chirographi exhibitionem, tabularum obsignationem, testiumque intercessionem.

Ferme bonum] Id est, facile bonum, ut explicat Badius, quemadmodum in illo Terentii: 'Fidelem haud ferme mulieri invenias virum,' id est, non facile.

Clamitabat] Ut Rabulæ forenses solent, quibus in more positum vociferationibus forum implere magnisque clamoribus ad ravim usque judicum aures obtundere. Unde et Proclamatores et Clamatores Cicero eos vocat lib. I. de Oratore: 'Non enim Causidicum nescio quem, neque Proclamatorem, neque Rabulam, hoc sermone nostro conquirimus:' et lib. III. de Orat. de Pericle: 'At non hunc Clamator aliquis ad clepsydram latrare docuerat.' Latratores etiam Quintilianus appellat lib. XII. Inst. Orator. 'Super omnia perit illa, quæ plurimum Oratori et auctoritatis et fidei adfert, modestia, si a viro bono in Rabulam Latratoremque convertitur.'

Expensi latione] Asconius Pædianus: 'Expensum ferre est scribere te pecuniam dedisse.' Quæ vero ratio fuerit credendi per Expensi lationem et exinde debitum probandi, brevissime et optime explicavit Salmasius in de M. U. Nempe, qui pecuniam quam mutuam dabant, domo numerabant ex arca sua, nomen illius, cui eam dederant, in tabulis suis perscribebant, et summam debiti. Tabulæ illæ etsi domesticæ in judicio prolatæ fidem tunc faciebant ad debitum probandum. 'Expensi latio' dicebatur, quia creditor in tabulis suis scribebat nomen debitoris, cui expensam illam crediti summam ferebat, quam dedisset mutuam. Cum debitum illud receperat, tum acceptum in iisdem tabulis ferebat. Inde 'expensi' et 'accepti tabulæ' illæ dicebantur. Hæc mutui contrahendi obligatio erat, quæ 'nominibus' olim fieri dicebatur.

Mensæ rationibus] Solemnis etiam pecuniæ datæ numeratæque probatio per Mensæ rationes fiebat. Cum nimirum creditores pecuniam quam ibant creditum ex arca sua non numerarent, sed per argentarium sive trapezitam suorum nomine id fieri curarent; ista pecunia ex mensa dari dicebatur, sive ex mensæ scriptura. Trapezita, qui eorum nomine eam numeraverat, in rationes suas referebat se nomine et mandato, verbi gra-

tia, Sempronii Titio tantam pecuniam numerasse. Si jam Titius, cui hoc modo pecunia credita, eam inficiaretur sibi datam numeratamve, tum Sempronius rationibus mensæ id factum probare poterat.

Chirographi exhibitione] Chirographum privata erat scriptura, manu debitoris propria conscripta, dataque creditori, qua fatebatur se mutuum accepisse, et promittebat se redditurum. Sic ut Chirographo simpliciter caveret debitor pecuniam, quam acceperat, reddendam. Creditor itaque chirographi exhibitione debitum sibi persequi et probare poterat.

Tabularum obsignatione] Per tabularum obsignationem intelligit syngraphas obsignatas. Syngraphæ enim in tabulis a tabellione publico scriptæ, a testibus subscribi et obsignari solebant, et ab utroque contrahentium apud amicum, vel apud mensarium aliquem, quorum publica erat fides, deponi, ut si quid controversiæ inter ipsos oriretur, ad tabularum scripturam reverti et inde litem dirimere possent. Et in eo maxime distabant Syngraphæ a Chirographorum tabulis, quod hæ tantum propria debitoris manu scribi, nullis testibus adhibitis, neque obsignari solitæ; istæ vero a testibus subscribi, obsignari, et apud communem amicum deponi solerent. Unde per has tabulas, quæ obsignabantur, longe validius fidem suam obstringere censebatur debendi reus, quam chirographo, aut domestico alio privatoque instrumento. Hæc omnia latius diducuntur a Maximo Salmasio in De M. U. c. 10. et 11. quem vide sis.

Testium intercessione] Solebat nimirum aliquando etiam pecunia mutua dari solis testibus præsentibus absque ulla scriptura; cujusmodi debitum, si inficiaretur, testium intercessione probandum erat.

De calumnia damnari] Quasi temere et dolose peteret, quod sibi non deberetur. Calumniator enim in jure dicitur, non tantum qui falsa crimina intendit, verum etiam qui temere alicui controversiam movet, et, ut Paulus lib. I. Recept. Sent. tit. V. ait, qui sciens prudensque negotium alicui per fraudem comparat. Hujus pœna olim jure veteri erat, ut in partem decimam litis mulctaretur, et impensas solveret, ac interdum infamis fieret, quod nimirum violasset jusjurandum, quod conceperat de calumnia, l. ult. Cod. Hermog. De calumniat. postea constituta pœna quadrupli ejus pecuniæ quam calumniator acceperat, intra annum, simpli vero post annum, l. I. D. de calumniator.

§ 3 *Non sedendum diutius*] Sedere enim Judices dicuntur, cum causas cognoscunt. Livius lib. IX. 'Sedeo miserrimus pater judex inter duos filios.' Cicero pro Rabirio Postumo: 'Vos in A. Gabinium judices sedistis.' Apuleius Apologia: 'Quod si modo judices de ista causa sederent.'

Jussi igitur diem diffindi] Sic legendum jam supra assertum.

A subselliis] Quæ propria erant sedilia minorum magistratuum, ut Quæstorum, Tribunorum, Triumvirorum, Judicum pedaneorum, et hujusmodi minora judicia exercentium, qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus, ut Consules, Prætores, Proconsules, et cæteri majores Magistratus, qui jurisdictionem cum imperio habent, sed in subselliis considebant. Suetonius in Claudio: 'De majore negotio acturus in Curia, medius inter Consulum sellas Tribunitio subsellio sedebat.'

§ 4 *Oporteatne eum secundum ea quæ sciens venit judicare, an secundum ea quæ aguntur*] Et adhuc hodie tam veteres, quam juniores Jurisconsulti in partes abeunt in hac Controversia decidenda: utrum, cum aliud actis probatum reperiatur, aliud judex ipse privatim secum sciat, judex secundum acta et probata, an vero secun-

dum propriam suam scientiam judicare debeat. Pro hac opinione est Martinus antiquus Glossator, qui conscientiam judicis privatam existimat anteponendam esse actis et probatis; ejusque sententiam ex recentioribus Jurisconsultis etiam sequuntur Corasius lib. IV. Miscell. c. 20. Francis. Balduinus ad tit. Inst. de Offic. Judic. Oldendorpius lib. De Æquit. et Jure cap. 18. Ferdinand. Vasquius lib. IV. Illustr. Controvers. cap. 15. Hotomannus Quæst. Illustr. 20. Joannes vero etiam antiquus Glossator contrariam tuetur opinionem, et judicem ex actis et probatis censet judicare debere, non ex conscientia sua privata; et hujus sententia plurimorum Interpretum calculo est recepta, quam sequuntur ex recentioribus Jurisconsultis Alciatus in c. 1. n. 33. ext. de off. ordinar. Clarus in § fin. q. 8. in fin. et q. 66. n. 2. Cravetta in Tract. de Antiq. tempor. p. 1. § 8. n. 11. Menochius lib. I. arbitr. quæst. 24. n. 2. Covarruvias lib. I. Var. Resol. cap. 1. Rebuffus in repet. l. quod jussit. n. 7. D. de re judic. Charondas lib. I. Verisimil. cap. 3. Cujacius lib. XII. Observ. 19. alii: quæ sententia etiam mihi verior videtur.

§ 7 *Ælii Tuberonis*] Vide Notas supra I. 22.

§ 8 *Juravi mihi non liquere*] Stephani editio habet: *Juravi nihil non liquere.* male omnino. Illud autem 'Juravi' ex more priscorum judiciorum est, ubi jurati judices sententiam dicebant. Cicero lib. II. de Finib. 'Addebat etiam se in legem Voconiam juratum, contra eam facere non audere.' Salvianus Epistol. 4. 'Latūri sententiam judices, qui nihil se nisi ex veritatis officio pronunciaturos esse juraverant; excludere tamen misericordiam nec post Sacramenta potuerunt.'

Non liquere] Idque more et exemplo majorum factum, cujus meminit et Cicero in Cluentiana: 'Homines,' inquit, 'sapientes ex veteri illa judiciorum disciplina, qui neque absolvere hominem nocentissimum possint, neque eum de quo orta esset suspicio, pecunia oppugnatum re incognita condemnare nollent, NON LIQUERE, dixerunt.' Ejus nota erat NL. ut Condemnationis C. et Absolutionis A. Asconius Pædianus III. in Verrem: 'Inter comperendinationem et ampliationem hoc interest, quod comperendinatio ex una tantum re dabatur, cum causam judex non intelligeret: et omnino, si videbatur judicibus bona causa, absolvebant reum: si mala, non statim damnabant, sed hac excusatione parcebant. Nam cum condemnandi nota esset C litera, absolvendi A; ampliandi signum NL. dabant, quo significabant NON LIQUERE: unde Ampliatio nascebatur.'

Atque ego a majoribus memoria sic accepi, &c.] Salmasius de M. U. cap. 11. versus finem hæc Catonis verba emendatiora, quam vulgo leguntur, adfert, hoc modo: *Atque ego a majoribus memoria sic accepi, si quis quid alter ab altero peterent, sive ambo pares essent, sive boni, sive mali essent, quod duo res gessissent, ubi testes non interessent, illi unde petitur potius credendum esse.* Ubi etiam totam hanc quæstionem latius discutit et contra Favorini sententiam pronunciat; cum ex his Catonis verbis non sequatur, quod judex viro bono non probanti debitum quod a viro malo petit, pecuniam, qua de agitur, adjudicare debeat. Nam quæ Cato hic dicit, non faciunt contra legem debiti non exigendi, quod contractum esse nulla solemni ac legibus recepta probatione constet. Quæ lex generalis est de omnibus, sive bonis contra bonos, malisque adversus malos petentibus, sive etiam bonus a malo petat, aut malus a bono. Et tanto certe magis tenere lex debet, si malæ fidei homo

et mendaciorum fraudumque plenus pecuniam petat ab homine se longe meliore, quam ei a se creditam sine probatione alleget. Hoc autem argumento plane usus est Cato in hac oratione, ut ostenderet Turium nihil dare oportere Gellio, quia nullam præstaret probationem, quo aliquid sibi deberi a Gellio doceret. Quo casu, etiamsi probitate pares essent, nihil a Turio Gellius auferre debet. Nunc cum tanto pejor habeatur Turio Gellius, quis judicet huic potius, qui deterior est, et qui petit, quam meliori, unde petitur, credendum esse? Sed quid si melior Gellius Turio judicatus esset? an æquum fuisset secundum eum judicare petentem ab altero, qui minus probus quam ipse foret? Hoc quidem Cato aperte non dicit; sed Favorinus id per consequentiam sequi voluit. Quid vero mali ex hac consequentia approbata et recepta consecuturum sit, abunde ibidem a Salmasio deducitur, quo lectorem avidum ablegamus.

Res gessissent] Hoc est, contraxissent. Rei enim appellatio ad omnem contractum et obligationem pertinet, ut ait Ulpianus lib. VI. D. de V. S. J. Rutgersius lib. V. Var. Lect. cap. 16. legit, *quod duo rei gessissent:* id est, tam credendi, quam debendi reus.

Illi unde petitur] Reus debendi, a quo nimirum pecunia in judicio tanquam debita petebatur, Veteribus etiam vocabatur, 'Unde petitur.' Cicero de Oratore lib. I. 'Postulabam ut illi Unde petitur vetus atque usitata exceptio daretur, cujus pecuniæ dies fuisset.' Et lib. VII. ad Famil. Epist. XI. 'Ego omnibus Unde petitur hoc consilii dederim, ut a singulis interregibus binas advocationes postulent.'

CAP. III. *Non abfuisse ab eis motus quosdam tacitos et occultos simultatis, &c.*] Hujus rei, quod scilicet Plato et Xenophon æmuli offensique inter sese fuerint, multo plura et accuratiora argumenta habet Athenæus lib. XI. Deipnosoph. Item Eusebius de Præparat. Evangel. lib. XIV. Laërtius in Xenophontis vita id accidisse ait, quod Xenophon vocatus fuerit Musa Attica, propter dulcedinem orationis. Ἐκαλεῖτο δὲ (Ξενοφῶν) καὶ Ἀττικὴ μοῦσα γλυκύτητι τῆς ἑρμηνείας· ὅθεν καὶ πρὸς ἀλλήλους ζηλοτύπως εἶχον αὐτός τε καὶ Πλάτων, ὡς ἐν τῷ περὶ Πλάτωνος λέξομεν. 'Vocatus est autem Xenophon Attica Musa propter dulcedinem orationis. Qua ex re tum ipse, tum Plato, alter alteri obtrectaverunt; quemadmodum in Platone dicemus.' In Platonis autem vita hæc inter alia sunt Laërtii verba: Ἔοικε δὲ καὶ Ξενοφῶν πρὸς αὐτὸν ἔχειν οὐκ εὐμενῶς· ὥσπερ γοῦν διαφιλονεικοῦντες, τὰ ὅμοια γεγράφασι, Συμπόσιον, Σωκράτους ἀπολογίαν, τὰ Ἠθικὰ ἀπομνημονεύματα· εἶθ' ὁ μὲν, πολιτείαν, ὁ δὲ, Κύρου παιδείαν. 'Videtur et Xenophon in eum (Platonem) animo non optimo fuisse: quocirca tanquam æmuli, ita similia ambo scripserunt, Symposium, Socratis apologiam, Moralia commentaria; atque is quidem Politiam, ille vero Cyri pædiam.' Æmulatio autem, imo animus inimicus Xenophontis in Platonem satis etiam apparet ex fragmento epistolæ Xenophonteæ ad Æschinem Socraticum, ubi non obscure Platoni vitio vertitur, quod a Socratis Philosophia deficiens, ut inconstans in Italiam ad Pythagoricos, et in Ægyptum ad sacerdotes abierit, hisce verbis: τὸ δὲ καλὸν ἄρα Αἰγύπτου ἠράσθησαν, καὶ τῆς Πυθαγόρου τερατώδους σοφίας, ὧν τὸ περιττὸν καὶ μὴ μόνιμον ἐπὶ Σωκράτην ἤλεγξεν ἔρως τυραννίδος, καὶ ἀντὶ διαίτης λιτῆς Σικελιώτις γαστρὸς ἀμέτρου τράπεζα. Id est, 'Illi vero egregii viri Ægypti et prodigiosæ Pythagoræ sapientiæ amore capti sunt, quorum supervacaneum et inconstans erga Socratem studium tyrannidis amor redarguit, et Sicula ventris immoderati mensa

frugalitati victus antepositu.' Postremis verbis objectat Platoni, quod in Sicilia familiaris fuerit Dionysio Juniori, quasi id ab eo factum foret ob mensam parasiticam, non vero ut Dionysium meliorem redderet; sed hoc etiam ab aliis Platoni exprobratum fuisse ex Laërtio constat. Platonem vero hisce verbis denotari a Xenophonte, olim notavit quoque Eusebius lib. XIV. de Præpar. Evangel. ubi hujus epistolæ fragmentum nobis servavit; quemadmodum et Theodoretus de Curation. Græcar. Affection. Serm. 2. ubi post hæc verba adducta, subjicit: *Τοιαῦτα περὶ τοῦ Πλάτωνος ὁ Ξενοφῶν ἔγραψεν, ὅτι τῆς Σωκράτους διδασκαλίας ὑπεριδὼν, τὴν τερατώδη Πυθαγόρου σοφίαν ἐζήλωσε, καὶ Διονυσίῳ τῷ Σικελίας τυράννῳ ξυνῆν, Συρακουσίας ἀπολαύων χλιδῆς. ἔφη δὲ αὐτὸν καὶ τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἐρασθῆναι σοφίας.* Id est, 'Hæc sunt quæ de Platone Xenophon scripsit; eum videlicet, posthabita Socratis disciplina, monstrosam Pythagoræ sapientiam appetiisse, apudque Dionysium Siciliæ tyrannum Syracusanis se oblectasse deliciis. Eundem quoque testatur Ægyptiorum sapientiam adamasse.'

Neque a Platone] Sic Athenæus lib. XI. *Κἀν τῷ περὶ ψυχῆς δὲ ὁ Πλάτων καταλεγόμενος ἕκαστον τῶν παρατυχόντων οὐδὲ κατὰ μικρὸν τοῦ Ξενοφῶντος μέμνηται.* Id est, 'Præterea libro suo de Anima,' (Phædonem designat) 'Plato eos qui adfuerunt omnes sigillatim commemorans ne verbum quidem fecit de Xenophonte.'

Neque item contra ab eo in suis libris Platonis] Falsum est, quod hic scribit Gellius, Xenophontem Platonis nusquam meminisse; ejus enim mentionem fecit lib. III. *ἀπομνημονευμάτων*; quod jam olim notavit Laërtius in Platone, ubi de æmulatione Platonis et Xenophontis agens, scribit: *Ἀμφότεροί τε Σωκράτους μνημονεύοντες, ἀλλήλων οὐδαμοῦ, πλὴν Ξενοφῶν Πλάτωνος ἐν τρίτῳ τῶν ἀπομνημονευμάτων.* Id est, 'Uterque autem de Socrate memorantes, alter de altero mentionem nullam fecit, nisi quod Xenophon in in tertio Memorabilium de Platone.' Xenophontis autem verba hæc sunt: *Γλαύκωνα δὲ τὸν Ἀρίστωνος, ὅτ' ἐπεχείρει δημηγορεῖν, ἐπιθυμῶν προστατεύειν τῆς πόλεως, οὐδέπω εἴκοσι ἔτη γεγονὼς, ὄντων ἄλλων οἰκείων καὶ φίλων, οὐδεὶς ἐδύνατο παῦσαι, ἑλκόμενόν τε ἀπὸ τοῦ βήματος, καὶ καταγέλαστον ὄντα. Σωκράτης δὲ εὔνους ὢν αὐτῷ, διά τε Χαρμίδην τὸν Γλαύκωνος, καὶ διὰ Πλάτωνα, μόνος ἔπαυσεν.* Id est, 'Glauconem Aristonis filium, cum is necdum viginti natus annos oratoris usurpare munus, ac præses esse civitatis cuperet, nemo ab hoc instituto poterat abducere; quamquam alios et propinquos et amicos haberet, ac de tribuli detraheretur, planeque ridiculus esset. Hunc Socrates, qui ei bene cuperet ob Charmidem Glauconis filium, et ob Platonem, solus ab hoc instituto avertit.' Sed et inter Socraticorum Epistolas a Leone Allatio primum in lucem protractas, Xenophontis habetur epistola, ubi Platonis mentio fit. Sic enim Epistol. 15. quæ Xenophontis nomen præfert: *Ἤδη δέ μοι καὶ Πλάτωνος περιέπεσε σύγγραμμα τοιοῦτον, ὅπου τοὔνομα ἦν τοῦ Σωκράτους, καὶ διάλεξίς τις οὐ φαύλη πρός τινας.* Id est, 'Jam mihi Platonis etiam non dissimilis commentarius, in quo nomen Socratis, colloquiumque non ingratum cum quibusdam in manus venit.' In sequentibus etiam hujus epistolæ non obscura æmulationis indicia in Platonem habentur.

§ 2 *Quædam in libro*] Libro nimirum tertio de Legibus, ubi Plato hunc in modum de Cyro scribit: *Μαντεύομαι δὴ νῦν περί γε Κύρου, τὰ μὲν ἄλλ' αὐτὸν στρατηγόν τε ἀγαθὸν εἶναι καὶ φιλόπολιν, παιδείας δὲ ὀρθῆς οὐδὲ ἧφθαι τὸ παράπαν, οἰκονομίᾳ δ' οὐδὲν τὸν νοῦν προσεσχηκέναι.* Id est, 'Ita igitur de Cyro vaticinor, in cæteris quidem ipsum et ducem bonum, et civilis vitæ amicum

fuisse; rectam vero disciplinam nullo pacto attigisse, nec ad rei familiaris administrationem animum unquam applicuisse.' Quod etiam de Platone notat Laërtius in ejus vita: Καὶ ἐν τοῖς νόμοις ὁ Πλάτων πλάσμα φησὶν εἶναι τὴν παιδείαν αὐτοῦ· μὴ γὰρ εἶναι Κῦρον τοιοῦτον. 'Atque etiam in Legibus Plato ejus Pædiam commentitiam esse ait; neque enim Cyrum talem fuisse.' Unde et liquet Cyri pædiam non ad historiæ veritatem, quod tamen nonnulli volunt, scriptam fuisse. Et ita etiam Cicero ad Quintum fratrem scribens ait: 'Cyrus ille a Xenophonte non ad historiæ fidem scriptus est, sed ad effigiem justi imperii.' Quod et confirmat Ausonius in Gratiarum Actione ad Gratianum: 'Vellem,' inquit, 'si rerum natura pateretur, Xenophon Attice, in ævum nostrum venires: tu qui ad Cyri virtutes exsequendas votum potius quam historiam commodasti, cum diceres non qualis esset, sed qualis esse deberet.' In eadem sententia esse etiam videtur Hermogen. lib. II. de form. Orat. ubi de Xenophonte. Τὸ μέν τοι περὶ τὸν Ἀβραδάτην καὶ τὴν Πανθίαν πᾶν ἦθός τε καὶ πάθος πολλὰς ἔσχε τὰς ἡδονὰς μυθικῶς πλασθέν. 'Illa autem quæ narrat de Abradatæ et Panthiæ' (de his vero agit Xenophon in Cyri pædia lib. VI. et VII.) 'moribus et affectibus multam habent suavitatem et delectationem fabulose confictam.' Et ita quoque sentiunt e Junioribus viri Doctissimi, Ludovicus Vives lib V. de tradendis Disciplinis, Josephus Scaliger in Prolegomenis præstantissimi operis De Emendatione temporum, Sethus Calvisius in Isagoge Chronologica cap. 21. G. Vossius de Histor. Græc. lib. I. cap. 5. aliique.

Negat Socratem de cœli atque naturæ causis rationibusque unquam disputavisse] Designat Gellius locum Xenophontis, qui satis longus exstat lib. I. Memorabilium, ubi inquit: Οὐδεὶς δὲ πώποτε Σωκράτους οὐδὲν ἀσεβὲς, οὐδὲ ἀνόσιον, οὔτε πράττοντος εἶδεν, οὔτε λέγοντος ἤκουσεν. οὐδὲ γὰρ περὶ τῆς τῶν πάντων φύσεως ἧπερ τῶν ἄλλων οἱ πλεῖστοι διελέγετο, σκοπῶν ὅπως ὁ καλούμενος ὑπὸ τῶν σοφιστῶν κόσμος ἔφυ, καὶ τίσιν ἀνάγκαις ἕκαστα γίνεται τῶν οὐρανίων· ἀλλὰ καὶ τοὺς φροντίζοντας τὰ τοιαῦτα μωραίνοντας ἐπεδείκνυε, &c. Id est, 'Nemo vero unquam Socratem impii quidquam aut nefandi vel designare vidit, vel audivit dicere. Nec enim de rerum omnium natura sic disserebat, uti complures alii, nimirum considerans, quo pacto is, qui a professoribus sapientiæ mundus appellatur, ortus sit, quibusque de causis necessariis singulæ res cœlestes fiant. Imo eos qui his rebus occuparentur, fatuos esse demonstrabat.' Vide sis et reliqua quæ sequuntur. Pertinent vero huc etiam, quæ idem Xenophon lib. IV. Memorabil. de Socrate narrat, quatenus ipse Geometriæ, Astronomiæ, Rerumque naturalium studio operam dandam censuerit, ubi inter alia inquit: Ὅλως δὲ τῶν οὐρανίων, ᾗ ἕκαστα ὁ θεὸς μηχανᾶται, φροντιστὴν γίγνεσθαι ἀπέτρεπεν. οὔτε γὰρ εὑρετὰ ἀνθρώποις αὐτὰ ἐνόμιζεν εἶναι, οὔτε χαρίζεσθαι θεοῖς ἂν ἡγεῖτο τὸν ζητοῦντα, ἃ ἐκεῖνοι σαφηνίσαι οὐκ ἐβουλήθησαν. 'Denique in universum dehortabatur, ne quis studium et operam in res cœlestes impenderet, quo scilicet artificio Deus omnia moliatur. Nec enim illa posse ab hominibus inveniri putabat, nec Diis eum rem facere gratam arbitrabatur, qui quæ illi manifesta esse noluissent, inquireret.' Sed et idem Xenophon in epistola ad Æschinem scribit: Πότε γὰρ, ὦ Αἰσχίνη, Σωκράτους ἀκήκοέ τις οὐρανίων πέρι λέγοντος, ἢ γραμμὰς εἰς ἐπανόρθωσιν παραινοῦντος μανθάνειν; μουσικὴν μὲν γὰρ ἴσμεν αὐτὸν μέχρι ὤτων συνιέντα, διετέλει δὲ ἑκάστοτε αὐτοῖς λέγων τί καλὸν, καὶ τί ἀνδρία τε, καὶ δικαιοσύνη, καὶ αἱ ἄλλαι ἀρεταί. ἀνθρώπινα γὰρ αὐτὰ ἀγαθὰ ἐκάλει, τὰ δ' ἄλλα ἢ ἀδύνατον ἀνθρώ-

τοις ἄλλοις ἔφασκεν, ἢ μύθοις εἶναι συγγενῆ, μετ' ὀφρύος σοφιστῶν παίγνια διεξιόντων. Id est, 'Nam quando audivit quisquam, o Æschines, Socratem de rebus cœlestibus disserentem, vel ad lineas ac figuras emendandæ vitæ gratia discendas hortantem? Musicam enim scimus ipsum intellexisse non ultra judicium aurium. Quin semper aliquid egregii suis dicere non desinebat, quid esset fortitudo, quid justitia, quid virtutes cæteræ. Vocabat autem hæc bona humana, cætera vero vel homines assequi non posse, vel fabulis esse cognata dicebat, qualia superciliosi sapientiæ professores ridicula commemorarent.' Nonnunquam tamen et Socratem de rebus naturalibus disseruisse, Laërtius ex ipso Xenophonte, quamvis contrarium scribat, sibi videri ait: Δοκεῖ δέ μοι καὶ περὶ τῶν φυσικῶν ὁ Σωκράτης διειλέχθαι· ὅπου γε καὶ περὶ προνοίας τινὰ διαλέγεται, καθά φησι καὶ Ξενοφῶν, καίτοι περὶ μόνων τῶν ἠθικῶν ποιεῖσθαι τοὺς λόγους αὐτὸν εἰπών. 'Sed mihi videtur Socrates de rebus etiam naturalibus disseruisse. Siquidem, ut est apud Xenophontem, de Providentia quædam disputat, quamvis eum affirmet de his solum quæ ad mores pertinent verba facere.'

§ 2 *Quæ ad bene beateque vivendum non pergerent*] Majorem lucem hæc accipiunt ab istis Ciceronis, qui lib. I. Tuscul. Quæstion. inquit: 'Socrates mihi videtur, id quod constat inter omnes, primus a rebus occultis, et ab ipsa natura involutis, in quibus omnes ante eum Philosophi occupati fuerunt, avocavisse Philosophiam, et ad vitam communem adduxisse, ut de virtutibus et vitiis, omninoque de bonis rebus et malis quæreret, cœlestia autem aut procul a nostra cognitione censeret, vel si maxime cognata essent, nihil tamen ad bene vivendum conferre.' Et lib. v. 'Socrates autem primus Philosophiam devocavit e cœlo et in urbibus collocavit, et in domos etiam introduxit, et coëgit de vita et moribus rebusque bonis et malis quærere.' Atque hinc est, quod Diogenes Laërtius in Socrate aiat Demetrium Byzantium scripsisse, Socratem γνόντα δὲ τὴν φυσικὴν θεωρίαν μηδὲν εἶναι πρὸς ἡμᾶς, τὰ ἠθικὰ φιλοσοφεῖν ἄρξαι, ἐπί τε τῶν ἐργαστηρίων καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ· κἀκεῖνα δὲ φάσκειν ζητεῖν, Ὅ,ττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται. 'Cum naturæ contemplationem nihil nobis prodesse cognovisset, de moribus et in officinis et in foro philosophatum esse; eaque se quærere dixisse, Quod tibi in domibus malum bonumve est.' Pertinent huc quoque illa Sexti Empirici lib. VII. advers. Mathemat. Οἱ δὲ ἀπὸ τῶν ἠθικῶν κατήρξαντο, ὡς ἀναγκαιοτέρων, καὶ πρὸς εὐδαιμονίαν ἐπιστρεπόντων· καθὸ καὶ ὁ Σωκράτης παρήγγελλε μηδὲν ἄλλο ζητεῖν εἰ μὴ Ὅ,ττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τετύκται. 'Alii autem cœperunt ab iis quæ pertinent ad mores, ut quæ sint magis necessaria, et pertinent ad beatitudinem. Quamobrem præcipiebat quoque Socrates nihil aliquid quærere, præterquam Quod fit in ædibus, illud sitne bonumne anne malum.' Et l. x. advers. Mathem. Τὴν ἠθικὴν θεωρίαν συμφώνως σχεδὸν ἅπαντες ὑπειλήφασι, περὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν διάκρισιν γίνεσθαι, καθὸ καὶ ὁ πρῶτος αὐτὴν δόξας κεκινηκέναι Σωκράτης παρήγγειλεν, ὡς ἀναγκαιότατον ζητεῖν, Ὅ,ττι τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ' ἀγαθόν τε τέτυκται. Id est, 'Morum contemplationem omnes fere uno consensu existimant versari in bonis et malis discernendis, ut qui eam primus visus est movisse Socrates, præcepit quærere, tanquam maxime necessarium, Ædibus in nostris quæ prava aut recta gerantur.'

Qui dissertationes hujusmodi Socrati attribuerent] Faciunt huc, quæ habet Laërtius in Platone: Φασὶ δὲ καὶ Σωκράτην, ἀκούσαντα τὸν Λύσιν ἀναγινώσκοντος Πλάτωνος, Ἡράκλεις, εἰπεῖν, ὡς πολλά μου καταψεύδεθ' ὁ νεανίσκος· οὐκ

ὀλίγα γὰρ ὧν οὐκ εἴρηκε Σωκράτης, γέγραφεν ἀνήρ. 'Ferunt etiam Socratem, cum Platonem Lysim recitantem audisset, Proh Hercules, exclamavisse, quam multa de me adolescentulus mentitur! non pauca enim quæ Socrates nunquam dixit, vir ille literis mandavit.'

§ 4 *Causam equidem arbitror non obtrectationis, nec invidiæ, &c.*] Quamvis Gellius hic, quæcunque Veteres de Platonis et Xenophontis æmulatione, offensoque inter sese animo, tradiderunt, in meliorem partem interpretari, eaque elevare conetur; tamen ex ante notatis nimis quam manifestum est, eos invidiæ et æmulandi, imo obtrectandi studio invicem laborasse.

Cap. iv. *Modulis coloribusque verborum depinxit*] Merito Stephanus ait, Titulorum Auctorem, dum Chrysippum aliis quam Gellii verbis laudare vult, laudem ei minime convenientem tribuere. Modulos enim verborum sive orationis Chrysippum minime sectatum esse; itaque ad hunc modum titulum reformandum: 'Vultus justitiæ severis atque venerandis verborum coloribus a Chrysippo depictus.'

Περὶ καλοῦ καὶ ἡδονῆς] Id est, 'De honesto et voluptate.' Meminit et horum Diogenes Laërtius in Catalogo Librorum a Chrysippo conscriptorum, circa finem, ubi decem eos fuisse ait, περὶ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἡδονῆς πρὸς Ἀριστοκρέοντα ι′. Fit eorum quoque mentio ab Athenæo lib. iii. cap. 12. lib. ix. cap. 4. et lib. xiv. cap. 2. Quartum citat lib. xiii. cap. 2. et quintum lib. viii. cap. 2. Sed et idem Athenæus lib. iv. c. 15. Chrysippum citat περὶ τοῦ καλοῦ; uti et Plutarchus de Contradic. Stoicorum; atque etiam Laërtius in Zenone Cittico. Quem librum non alium forte ab hoc libro περὶ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἡδονῆς, haud vane suspicatur, quem honoris causa hic nomino, Vir politissimi ingenii, Ægid. Menagius in elegantissimis doctissimisque suis Observationibus ad Diogenem Laërtium p. 203.

A pictoribus rhetoribusque] Plane assentior Luc. Joan. Scoppæ, qui lib. ii. Collect. cap. 16. hoc loco legit *a pictoribus sculptoribusque*. Pictores enim longe melius conjunguntur cum sculptoribus, quam cum rhetoribus. Ut omittam, quod descriptio imaginis, quam de Justitia facit Chrysippus, omnino hanc conjecturam confirmet.

Filo virginali] Id est, lineamento virginis. Filum enim idem est, quod lineamentum. Græcis χαρακτὴρ, περιγραφὴ εἴδους. Eodem modo Plautus dixit, 'satis scitum filum mulieris:' pro forma et figura mulieris. Sic Lucretius lib. ii. 'Debent nimirum non omnibus omnia prorsum Esse pari filo, similique affecta figura.'

Justitiæ antistes] Eodem modo Jurisconsulti ab Ulpiano 'Sacerdotes Justitiæ' vocantur, quasi sacra illius Deæ administrantes, et quod debeant esse non tantum consulti Juris, sed Justitiæ. Sic Cicero in Philipp. viii. S. Sulpitium prædicat, quod non magis Jurisconsultus, quam Justitiæ fuerit.

§ 2 Παρθένος δὲ εἶναι λέγεται, &c.] Hoc est, 'Dicitur autem virgo esse, quod indicium est, eam esse incorruptam, improbis nunquam concedere, non orationem suavem, non precationem, non adulationem, non denique quicquam aliud pati. Quas ob res merito tristis etiam ac contracta fronte pingitur, vultu gravi, aspectu contento et torvo, ut injustis terrorem incutiat, justis fiduciam præbeat: quando hujusmodi facies justis grata, injustis molesta est.'

Cap. v. *In Agrippæ campo*] Qui erat in septima regione Urbis, Via Lata dicta, ut est apud P. Victorem De Regionibus Urb. Rom. Hunc Agrippæ campum, porticu excepta,

Augustus publici juris fecit, teste Dione Cassio lib. LV. Τό τε πεδίον τὸ Ἀγρίππειον, πλὴν τῆς στοᾶς, καὶ τὸ Διριβιτώριον αὐτὸς ὁ Αὔγουστος ἐδημοσίευσε.

Quæ digamma appellabatur] Romani digamma Æolicum quod figuram F præferebat, pro V consona usurparunt. Δίγαμμα autem dictum, ut Fabius, Diomedes, Priscianus, alii, volunt, non a potestate, quæ plane diversa hic est ac in gamma, sed a Charactere; quia apud Græcos constet duobus gamma, quorum unum alteri impositum, haud secus ac fit apud Latinos in F. Claudius vero Imperator hanc figuram invertit, et V consonans per Ⅎ expressit. Unde in Vett. Lapidd. DIℲI, AMPLIAℲIT, TERMINAℲITQVE, aliaque hujusmodi.

Egregiissime] Ad exemplum Pacuvii, qui in Medo dixit: 'Mulier egregiissima forma.' Ejus comparativo usus Lucretius lib. IV. 'Nam nihil egregiu'st, quam res discernere apertas A dubiis.' Imo et ipse Juvenalis Sat. X. 'Egregius cœnat meliusque miserrimus horum.' Ubi *egregius* pro *egregiius* poni et testatur Priscianus, et ipsa sententia clamat.

CAP. VI. § 2 *Copiæcornum*] Vett. Edd. *copiæ cornu*, et ita notatum in margine Cod. Tornæs. cum in ipso contextu deletum esset *m*. Cæterum ad hujus capitis illustrationem videri potest Senecæ Epist. 88. ubi similes Grammaticorum nugas recenset, et explodit.

Quot fuerint Pythagoræ, &c.] Reperiuntur viginti octo in Antiquorum monumentis, quibus Pythagoræ nomen fuit, et referuntur a Jonsio lib. IV. versus finem De Scriptorib. Hist. Philos. Sic et viginti circiter Hippocrates Veteribus noti sunt.

In Ulixis domo ἀδυφῆνες] Vett. Edd. habent Σειρῆνες, Sirenes. Quod Petr. Victorius Variar. Lect. l. XXXV. c. 16. huic loco non convenire ait; se vero in libro calamo exarato, et satis fideli reperisse Ἀδυρῆνες; unde postea alii fecere Ἀδιφῆνες, quorum neutrum tamen usquam apud Homerum exstat. J. Casaubonus totum hunc fœde corruptum locum ita corrigit: *Cuimodi Homerus fuisse dicat in Ulixis domo* ὀρσοθύρην; *et quam ob causam, &c.* atque hoc res ipsa postulare videtur. Nam referendum est ad illum Homeri locum Ὀδυσσ. χ. Ὀρσοθύρη δέ τις ἔσκεν ἐϋδμήτῳ ἐνὶ τοίχῳ. Qui locus quam varie sit expositus a Veteribus Criticis, ex Eustathio, Hesychio, aliisque patet. Sed et hanc emendationem etiam confirmare videtur Vetus ille Codex, in quo legitur ἀδυρῆνες per υ. quod hoc modo minus malum foret. Vix etiam dubium est, quin principium hujus vocis ὀρσοθύρην cum præcedenti *domo* fuerit confusum, et τὸ ες ad finem fuisse adjectum ex illo *et*, quod ad sequentem quæstionem pertinebat.

Atque illud etiam scriptum fuit, &c.] Huc faciunt, quæ de hujusmodi Grammaticorum et otiosorum hominum nugis exstant apud Senecam Epistola 88. 'Hoc quidem me quærere, utrum major ætate fuerit Homerus an Hesiodus, non magis ad rem pertinet, quam scire an minor Hecuba fuerit, quam Helena, et quare tam male tulerit ætatem. Quid, inquam, annos Patrocli et Achillis inquirere, ad rem existimas pertinere? Quæris Ulysses ubi erraverit, potius, quam efficias, ne nos semper erremus? Non vacat audire, utrum inter Italiam et Siciliam jactatus sit, an extra notum nobis orbem: neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus.' Et paullo post: 'Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit, an verba seculo suo dederit, an Ulyssem illum esse, quem videbat, antequam sciret, suspicata sit.' Et magis inferius: 'Quatuor millia librorum Didymus grammaticus scripsit: miser, si tam

multa supervacua legisset. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Æneæ matre vera: in his libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit: in his an Sappho publica fuerit: et alia, quæ erant dediscenda, si scires.'

Ἐν τῇ ἔσω θαλάσσῃ] Id est, in interiori mari.

Κατὰ Ἀρίσταρχον] Juxta Aristarchum.

Ἐν τῇ ἔξω κατὰ Κράτητα] In exteriore juxta Cratetem.

§ 3 Ἰσόψηφοι] Qui versus Græcis dicantur Ἰσόψηφοι notat Muretus Var. Lect. lib. XIV. cap. 13. Nimirum quorum versuum omnes literæ pro numeris acceptæ eundem numerum efficerent ac constituerent, eos versus ἰσοψήφους vocabant. Cujusmodi etiam exemplum in duobus nominibus in Epigrammate Græco ex lib. II. Anthologias, adfert, quod si tanti videatur, apud ipsum vide sis; pudet enim his nugis diutius immorari. In eorum tamen gratiam, qui hisce, similibusve adhuc delectantur, adscribam quæ in Vossiano quodam Codice ad marginem notata reperio; nimirum, Ex Ms. reg. num. MCCCCXCVIII. p. 102. ἐν τοῖς Ὁμηρικοῖς στίχοις εὑρίσκονται τοιαῦτα ἰσόψηφα·

Ἀλλ' ἀναχασσάμενος λίθον εἵλετο χειρὶ παχείῃ,
Κείμενον ἐν πεδίῳ, μέλανα, τρηχύν τε, μέγαν τε. } Exst. Ἰλ. η. vs. 264.

Μή με πρὶν σίτοιο κελεύετε μηδὲ ποτῆτος,
Ἄσασθαι φίλον ἦτορ ἐπεί μ' ἄχος αἰνὸν ἱκάνει. } Exst. Ἰλ. τ. vs. 306.

Ὄρσας ἀργαλέους ἀνέμους καὶ κύματα μακρά;
Ἦπου ἀνάρσιοι ἄνδρες ἐδηλήσαντ' ἐπὶ χέρσου. } Exst. Od. ω. vs. 110.

Isopsepha nomina dicuntur, quæ suis literis ad numeri notam, quam unaquæque refert, æstimatis eandem pæne summam efficiant, sive δίστιχα fuerint, ut in Epigram. 61. lib. VI. cap. 12. sive μονόστιχα, ut in hisce Homericis; ubi nimirum prioris distichi uterque versus refert numer. 3498. secundi 2848. postremum vero claudicat: primus enim versus habet 3102. alter 3436. forte mendum in priori; cui facile addideris τ 300. si ita legas, Ὄρσας ἀργαλέους τ' ἀνέμους καὶ κύματα μακρά.

Παραστιχὶς] Id est, continua series. Muretus ait, Eustathium notare a primis literis quinque primorum versuum ultimi libri Iliados effici nomen λευκή. atque ibi etiam tradere, Veteres hujusmodi quæstiunculis lusitare solitos esse, quales aliquot ponit et explicat.

Quis adeo versus sit, &c.] Muretus non dubitat, quin illum significet e lib. III. Iliados: Ὦ μάκαρ Ἀτρείδη, μοιρηγενὲς, ὀλβιόδαιμον.

Terna parere] Qua ratione dicat Homerus singulas pecudes in Africa in singulos annos terna parere, explicat Eustathius in quartum Odysseæ. Quem si tanti putaveris, adire poteris.

Aonia] Bœotiam olim Aoniam dictam testatur et Stephanus de Urbib. in Ἄονες. Sic Callimachum et Dionysium Ἀόνιον pro Thebano posuisse scribit Eustathius. Dicti etiam Bœotii Ectines a Lycophrone; Cembyces et Hyanses a Strabone lib. VII.

Tyros Sarra] Sic et Festus, et ex eo Paulus, Tyrum olim Sarram dictam scribunt. Unde Ennius in Fragmentis, 'Pœnos Sarra oriundos,' id est, Tyro: et hinc apud Poëtas 'Sarranum' sæpius pro 'Tyrio' reperitur. Servius ad lib. IV. Georg. 'Quæ nunc Tyrus dicitur, olim Sarra vocabatur, a pisce quodam qui illic abundat, quem lingua sua Sar appellant.' Notum est Sarræ nomen deduci ex Hebræo צור *Tsor*, quo nomine Tyrum appellant Sacri Scriptores. Quod vero de pisce *Sar* Servius notat, non extat uspiam gentium, ut bene Bochartus observat, qui et Servium memo-

riæ lapsum vult Geograph. Sacr. P. 2. lib. II. cap. 10.

§ 4 *Ὀναιό σου .... ταύτης τῆς πολυμαθίας*] Id est, Proficiat, sive, bene sit tibi hujus multijugæ doctrinæ gratia.

Paupertinas literas] Id est, humiles et steriles. Sic apud Sidonium Apollinarem lib. III. Epist. 7. 'paupertini sermonis,' et lib. VII. Epist. ult. 'paupertinus recessus.' Ubi similes loquendi modos Savaro observat.

Isti] Ivisti.

Ὅ, ττι τοι, &c.] Id est, 'Quodcunque tibi in domibus malumque bonumque accidisset.' Exst. 'Οδ. δ. vs. 391. Quem versum et Socrati sæpius in ore fuisse testantur Diogenes Laërtius in ejus vita, et Sextus Empiricus advers. Mathematicos: quorum verba supra ad cap. 3. adduximus.

Cap. VII. *Senatum consuleret*] Consuli Senatus dicebatur, ubi de eo, quod Consul retulerat, Senatorum sententiæ ordine rogabantur. Livius lib. II. 'Eam rem Consules rati, ut erat, perniciosam, ad Patres referunt, sed delatam consulere ordine non licuit.' Et mox: 'Prius itaque quam ultima experirentur, Senatum iterum consulere placuit.'

§ 2 *Dictatorem*] Quia jus Dictaturæ summum erat, et libera potestas; nec Dictator nisi periculosissimis reipublicæ temporibus creabatur; ideo et jus habendi Senatus habebat, quod proprie ad eum magistratum spectabat, qui summam in Urbe potestatem gerebat. Unde Livius: 'Q. Fabius Maximus Dictator, quo die magistratum iniit, vocato Senatu, pervicit ut decemviri libros Sibyllinos adire juberentur.

Consulem] Cod. Tornæs. et Vett. Edd. *Consules.* Consulum munus proprium fuisse, Senatum convocare ex eo manifestum, quod neque superior magistratus, neque par Consulibus in Urbe erat; neque opus est multis hoc Veterum testimoniis confirmari, cum ubique occurrant. Sic Livius lib. VIII. 'Cum repentino tumultu coacti Consules Senatum vocarent.' Sallustius in Catilina: 'Consul, convocato Senatu, refert quod de iis fieri placeat, qui in custodias traditi erant.'

Prætores] Notandum Prætores jus convocandi Senatum duntaxat habuisse eo tempore, quo Consules Urbe abessent. Nam absentibus Consulibus consulare munus sustinebatur ab eo qui dignitate proximus erat. Is vero erat Prætor. Unde Livius lib. XXII. 'P. Furius Philus, M. Pomponius Prætores in curiam Hostiliam Senatum vocaverunt.' Cicero pro Plancio: 'Placuit nobis ut statim ad Cornutum Prætorem Urbanum literas deferremus, qui, quod Consules aberant, consulare munus sustinebat more majorum. Senatus est continuo convocatus.' Notandum etiam hoc discriminis inter Consules et Prætores fuisse, quod Consules quacunque de re volebant Senatum convocare poterant, Prætores autem nunquam, nisi ad rem novam. Honestius enim visum est, vetera in Consulum adventum reservari, neque in eorum absentia tractari; at nova, quia moram non paterentur, sed præsenti consilio opus haberent, ei magistratui, cui in absentia Consulum Senatus cogendi jus erat, qualis Prætor urbanus, tractari concedebantur.

Tribunos plebi] Tribuni plebis M. Valerio et Sp. Virginio Coss. Senatus convocandi jus sibi usurpare cœperunt, ut testatur Dionysius Halicarnass. lib. X. Τῷ δὲ ἑξῆς ἔτει Μάρκου Οὐαλερίου καὶ Σπ. Οὐεργινίου τὴν ὑπατείαν ἐχόντων, στρατιὰ μὲν ὑπερόριος οὐδεμία ἐξῆλθε Ῥωμαίων, πολιτικὰ δὲ προσκρούσματα τοῖς δημάρχοις πρὸς τοὺς ὑπάτους συνέστη πάλιν, ἐξ ὧν ἔσχον οἱ δήμαρχοι παρασπάσαντές τι τῆς ὑπατικῆς δυναστείας. τὸν μὲν γὰρ ἔμπροσθεν χρόνον ἐκκλησίας μόνον ἦσαν οἱ δήμαρχοι κύριοι, βουλὴν δὲ συναγαγεῖν ἢ γνώμην ἀγορεύειν οὐκ ἐξῆν αὐτοῖς, ἀλλ' ἦν τῶν

ὑπάτων τοῦτο τὸ γέρας. οἱ δὲ τότε δήμαρχοι πρῶτον συγκαλεῖν ἐπεβάλλοντο τὴν βουλὴν, Ἰκιλλίου τὴν πεῖραν εἰσηγησαμένου, ὃς ἡγεῖτο μὲν τοῦ ἀρχείου, δραστήριος δέ τις ἦν ἀνὴρ καὶ Ῥωμαίοις εἰπεῖν οὐκ ἀδύνατος. Id est, 'Anno sequenti M. Valerio, Sp. Virginio Coss. nullum Romanis bellum externum fuit; sed domi contentiones recruduerunt inter tribunos et Consules; qua conflictatione tribuni consulari potestati nonnihil detraxerunt. Nam antea concionum duntaxat jus penes tribunos erat, Senatum convocandi aut sententiam dicere eis non licebat; sed Consulum is honos fuit: hujus anni tribuni primi Senatum convocare aggressi sunt auctore Icilio, qui ejus collegii princeps erat, vir gravis et pollens Romana facundia.' Sed Tribunos Consulibus etiam in Urbe præsentibus Senatum sua auctoritate convocasse, ex Cicerone constare potest, qui in principio lib. III. de Oratore scribit, vocatu Drusi tribuni pleb. non solum Senatum, sed et Consulem Philippum in curiam venisse. Sic ut Tribuni, quando aliquid innovare vellent, aut in novo aliquo tumultu, Senatum sua auctoritate cogerent.

Interregem] Non solum Interrex dictus, qui interregni tempore medius inter duos Reges creabatur, verum etiam exactis regibus, interregni nomenclatio et interregis ad alios etiam magistratus translata; quando nimirum aliquis in locum magistratus sufficiebatur, tanquam interrex. Quoties enim comitia a Consulibus, aut morbo, aut bello, aut seditione impeditis, haberi non poterant, si Dictatorem dici non placuisset, Interrex prodebatur; qui cum quinque diebus, quod Interregni tempus erat, hoc magistratu functus fuisset, alteri imperium tradebat. Hujus officium erat, omnia ea obire, quæ vel Regum vel Consulum fuissent, itaque et Senatum convocare.

Præfectum Urbi] Hic sub Regibus et Consulibus quoque, quoties abessent, ad præsidium Urbis relictus, imperium summum habebat, præsidia ad tuendam urbem disponebat, jura civibus reddebat, Senatumque convocabat.

Tribunos quoque militares, qui pro Consulibus fuissent] Tribuni militum consulari potestate primum creati anno U. C. CCCX. Rempublicam pro Consulibus complures annos administrarunt, nimirum ad annum ab U. C. CCCLXXXVIII. Penes hos eadem quæ apud Consules jura et insignia erant.

Decemviros] Hos primum creatos anno U. C. CCCII. Livius lib. III. et Solinus tradunt, M. Varro autem anno CCCIII. idque factum in annum unum legum Reipublicæ scribendarum causa; et ea lege, ut a Decemviris provocare non liceret, neve quis alius eo anno magistratus esset. Decimo die, ut est apud Livium, jus populo singuli reddebant; eoque die penes præfectum juris fasces duodecim erant: collegis novem singuli accensi apparebant. Notatu etiam digna sunt verba Dionysii Halicarnassei lib. X. *Τῷ δὲ ἑξῆς ἔτει παραλαβόντες οἱ δέκα νομοθέται τὰ πράγματα, πολιτείας κόσμον τοιόνδε τινὰ καθίσταντο. εἷς μὲν αὐτῶν τάς τε ῥάβδους καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα τῆς ὑπατικῆς εἶχεν ἐξουσίας, ὃς βουλήν τε συνεκάλει, καὶ δόγμα ἐπεκύρου, καὶ τὰ ἄλλα ἔπραττεν ὅσα ἡγεμόνι προσῆκεν. οἱ δὲ ἄλλοι, συστέλλοντες ἐπὶ τὸ δημοτικώτερον τὸ τῆς ἐξουσίας ἐπίφθονον, ὀλίγῳ τινὶ διηλλαττον ὀφθῆναι τῶν πολλῶν· εἶτα αὖθις ἕτερος αὐτῶν ἐπὶ τὴν ἐξουσίαν καθίστατο. καὶ τοῦτο ἐκ παρανομῆς ἐγένετο παραλλὰξ, ἐπὶ ἐνιαυτοῦ τὴν ἡγεμονίαν παραλαμβάνοντος εἰς συγκείμενόν τινα ἡμερῶν ἀριθμόν.* Id est, 'Itaque sequenti anno Decemviri assumptis civitatis gubernaculis, talem Reipublicæ formam constituerunt: penes unum illorum fasces erant et reliqua consularis potestatis insignia. Is Senatum convo-

cabat, decreta confirmabat, ceteraque Prætoris munia exsequebatur; reliqui ad minuendam potestatis invidiam non multum a privatis differebant habitu: deinde alius in potestatem succedebat servatis vicibus, atque ita annuum imperium administrabatur, stato quodam dierum numero.' Hæc autem Reipublicæ mutatio minus insignis, ut ait Livius, quia non diuturna fuit; intra triennium enim Decemviri et instituti sunt et sublati. Primi et Patricii et Consulares omnes fuere, ex posterioribus vero tres plebei; propter tyrannidem affectatam consensu populi magistratu abire coacti sunt.

Trium viros reipublicæ constituendæ] Triumviratus Reipublicæ constituendæ origo ab Augusti, Antonii, et M. Lepidi fœdere, post J. Cæsaris necem, inito; qui, Imperium sive potius Tyrannidem occupare conantes, sese Triumviros Reipublicæ constituendæ appellavere; hoc nomine culpam prætexentes, atque sub eo omnia magistratus jura et insignia ad se trahentes; ita ut eorum nutui et auspiciis omnia Respublica niteretur.

Jus [*intercedendi*] *fuisse iis solis, qui eadem potestate, &c. majoreve essent*] Unde Cicero lib. III. de Legib. 'Ni potestas par majorve prohibessit SC. perscripta servanto.' Non itaque cuivis e Senatoribus intercedendi jus erat, sed iis tantum, qui aut magistratus majores erant, aut Tribuni plebis. His enim, etsi minorum magistratuum nomine censerentur, maxima tamen fuit potestas, intercedendique jus summum, edita solemni voce, VETO. Verum quotiescunque Senatusconsulta intercessionibus impediebantur, aut mora iis fiebat, id quod patres decreverant Senatus Auctoritas dicebatur, eaque perscribi solebat. Cælius lib. VIII. Epistol. Famil. ad Ciceronem: 'Si quis huic SC. intercesserit, Senatui placere auctoritatem perscribi, et de ea re ad Senatum populumque referri.' Et mox: 'Si quis huic SC. intercessisset, Senatui placere auctoritatem perscribi, et de ea re placere ad hunc ordinem referri.' Auctoritatum perscribendarum rationem habes apud Dionem Cassium lib. LV. 'Εβουλεύοντο μὲν, inquit, καὶ ἥ γε γνώμη συνεγράφετο, οὐ μέντοι καὶ τέλος τι ὡς κεκυρωμένη ἐλάμβανεν, ἀλλὰ Αὐκτώριτας ἐγίγνετο. ὅπως φανερὸν τὸ βούλημα αὐτῶν ᾖ· τοιοῦτον γάρ τι ἡ δύναμις τοῦ ὀνόματος τούτου δηλοῖ. Τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ εἴποτε, &c. ἢ ἐναντιωθέντων τινῶν δημάρχων, τὸ μὲν δόγμα οὐκ ἠδυνήθη γενέσθαι, τὴν δὲ δὴ γνώμην σφῶν οὐχ ὑπέμενον ἀποκρυφθῆναι, ἐνομίζετο. Id est, 'Consilium quidem capiebant, et quod statuissent, id perscribebatur: non tamen Senatusconsulti vim obtinebat, sed Auctoritas Senatus dicebatur, ut quæ sententia eorum fuerat, manifestum fieret. Nam id vis nominis hujus significat. Idemque hoc etiam observatum est, cum, &c. aut tribuni plebis aliqui intercessissent. Nam hic quoque cum Senatusconsultum fieri nequiret, tamen sententiam suam, quam Senatus nolebat esse occultam, edicebat.'

§ 3 *Nisi in loco per augures constituto, quod templum appellaretur*] Habebatur Senatus in locis per auguria constitutis, id est, aut in curiis inauguratis, aut in Deorum templis. Unde Cicero pro Milone, Curiam templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici appellat. Hinc apud Lampridium in Severo legimus: 'Cum Senatus frequens in Curiam, hoc est, ædem Concordiæ, templumque inauguratum convenisset.' Templum inauguratum addit, quia Romæ erant plures Concordiæ ædes, sed non omnes inauguratæ erant: hæc fuit in Liviæ porticu. Præter Concordiæ templum, maxime in Veterum monumentis celebrantur propter Senatus consilia, ædes Jovis Statoris, Jovis Capitolini, Apollinis, Martis, Bello-

næ, Vulcani, Castoris, Telluris, Virtutis, et Fidei. Inter Curias etiam inauguratas, Curia Calabra, Curia Hostilia, Curia ad portam Capenam, item Pompeia, Julia, Octavia. Erat autem utrobique religio par, neque enim minus sacræ curiæ, utpote inauguratæ, quam Deorum templa. Imo Veteres eum locum, ubi Senatus convenire soleret, sive in curia, sive in templo, indifferenter curiæ nomine insigniunt. Festus refert, Nicostratum, in libro De Senatu habendo, memoriæ prodidisse, quod olim tantum tria Senacula, ubi Senatus haberetur, fuerint. Unum, ubi postea ædes Concordiæ fuit, inter Capitolium et forum; alterum ad portam Capenam, tertium vero in æde Bellonæ, in quo exterarum nationum legatis, quos in urbem admittere solebant, Senatus dabatur.

In curia Hostilia] Hanc curiam, ut ex nomine patet, et a Varrone lib. IV. de L. L. Livioque lib. I. ac aliis traditum, Tullius Hostilius in urbe exstruxit, et consultandi locum Senatoribus esse voluit, cum antea Senatus haberetur extra urbem in Vulcani templo ex Romuli instituto. Postea Curia ista incendio periit, ex eo, quod Clodii a Milone interfecti corpus a plebe in eam perlatum, ibique rogo ex subselliis exstructo, una cum ipsa curia combustum. Verum statim a Fausto Syllæ filio, ut testatur Dion Cassius lib. XL. refecta est, ejusque nomine appellata; cum et prius Sylla pater curiam eandem Hostiliam novo ædificiorum genere exornaverat. Unde Cicero lib. v. de Finibus: 'Equidem curiam nostram, Hostiliam dico, non hanc novam, quæ mihi minor esse videtur, postea quam est major, intuens.' Refert autem Dio lib. XLIII. eandem hanc Curiam denuo dirutam esse, sub prætextu quidem, quod Felicitati fanum in ea area inædificandum visum esset, re ipsa autem ob hanc causam, ut ne et hoc monumentum Syllani nominis exstaret; ac nova curia, quam Senatus decreto Jul. Cæsar exstruxisset, Julia vocaretur. Deinde vere Hirtio et Pansa Coss. Urbe multis et terribilibus prodigiis perculsa, SC. factum de antiqua illa curia reficienda, veterique nomine Hostilia vocanda, ut idem Dio narrat lib. XLV.

In Pompeia] Hanc a Pompeio Magno dedicatam et ornamenti causa theatro adjectam ex Plutarcho in Cæsare et Bruto constat. In hac autem Senatum ludorum diebus convenire solitum scribit Appianus lib. II.

In Julia] Hæc, quæ erat prope Comitium, in locum curiæ Hostiliæ successit, quam quidem ut Jul. Cæsar construeret, SC. decretum fuerat, sed a Triumviris demum condita est, et ab Augusto, qui sibi unus Imperium Cæsaris, Lepido et Antonio debellatis, vendicaverat, dedicata: ut refert Dio lib. XLVII. et lib. LI.

Non omnis ædes sacras, templa esse] Huc faciunt quæ Varro habet l. VI. de L. L. 'quod addit templa ut sint dextra, aiunt sancta esse, qui glossas scripserunt: id est, falsum; nam curia Hostilia templum est, et sanctum non est: sed hoc ut putarent ædem sacram esse templum, et sanctum esse; quod in urbe Roma pleræque ædes sacræ sunt templa, eadem sancta.' Olim enim, ut optime Scaliger ex eodem Varrone lib. IV. de L. L. ad Festum observat, leges ædium in ædibus ipsis in postico earum ponebantur; quæ inter alia continebant, utrum ædes illa esset templum, nec ne. Hinc Festus in 'Opima spolia' ex Scaligeri emendatione: 'Hujus ædis lex nulla extat, neque templum habeat, nec ne, scitur.' Apponebantur etiam leges dedicationis, quibus ipsæ ædes sacræ fiebant, neque sine exauguratione transferri poterant. Hinc Plinius ad Trajanum: 'Dispice ergo, Domine, an putes ædem, cui nulla lex

dicta est, salva religione posse transferri.'

Ne aedem quidem Vestae templum esse] Lucem hæc quoque fœnerantur ab istis, quæ Servius lib. VII. Æneid. 'Centum Oratores augusta ad mœnia regis Ire jubet,' notat: 'Augusta ad mœnia, Augurio consecrata. Hinc paullo post illud est: *Tectum augustum, ingens.* Et nisi in augusto loco consilium Senatus habere non poterat. Unde templum Vestæ non fuit augurio consecratum, ne illuc conveniret Senatus, ubi erant virgines. Nam hæc fuerat regia Numæ Pompilii. In atrium sane Vestæ conveniebatur, quod fuerat a templo remotum.'

§ 4 *Ratum non fuisse*] Hinc est, quod in Philipp. III. Cicero Antonio Consuli objicit de Senatusconsulto vespertino, hisce verbis: 'Quam misera fuga! quam fœda! quam turpis! Præclara tamen Senatusconsulta illo ipso die vespertina!' Neque his obstat, quod legamus apud Dionysium Halicarnass. lib. IX. anno ab U. C. CCXC. Senatusconsultum noctu factum esse; illud enim non ex consuetudine, sed ex necessitate fuit, quia res tum urgebat, et procrastinandi locus non erat, cum per equites cum literis nunciatum esset Sp. Furium Consulem cum exercitu ab Æquis et Volscis obsideri. Quibus circa mediam noctem acceptis, collega Postumius patres per aliquot præcones domibus excitas in curiam convocat: factumque est SC. antequam clara illuxisset dies, T. Quintium ter consulatu functum cum robore peditum equitumque proconsulari potestate ornatum, recta in hostem pergere: alterum Consulum A. Postumium contractis cæteris copiis, quæ tam cito cogi non poterant, cum primum fieri posset, illum subsequi.

Opus etiam censorium fecisse existimatos] Hoc est, Censores in eos, qui Senatum vel ante Solis ortum, vel post ejus occasum convenire faciebant, habere, quod punire et animadvertere deberent. Opus censorium, quod censura et animadversione dignum.

Quibus diebus habere Senatum jus non sit] Ut erant Dies, qui Comitiales dicebantur, in quibus nempe comitia habebantur, et cum populo agebatur. Festus: 'Comitiales dies appellabant, cum in comitio conveniebant.' Istis autem diebus Senatum habere jus non fuisse, liquet ex Cicerone ad Q. Fratrem scribente: 'Comitialibus diebus, qui sequuntur Quirinalia, Appius interpretatur non impediri se lege Pupia, quo minus habeat Senatum.' Item ex Cæsare lib. I. De Bell. Civil. 'Qua ex die consulatum iniit Lentulus, biduo excepto comitiali, de Imperio Cæsaris et de amplissimis viris tribunis plebis gravissime in Senatu acerbissimeque decernitur.' Quando itaque comitia haberentur, Senatus convocari non poterat; nisi forte incidisset res gravior, quæ Senatus desideraret cognitionem; tum enim eodem etiam die post comitia Senatum coactum legimus. Sic Livius lib. XXXVIII. 'Senatus deinde concilio plebis dimisso haberi est cœptus.' Et lib. XLVIII. 'Consul dimissis comitiis Senatum vocavit, censuerunt frequentes ad populum cum Flacco agendum.' Eamque ob causam Comitia ex SC. nonnunquam dilata. Cicero pro Muræna: 'His rebus finitis, meministis fieri SC. referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in Senatu agere possemus.' Sed et atris et religiosis diebus Senatus non conveniebat, nisi summa necessitate urgente, ut testatur Dio lib. XLIV. Αὔλου δὲ δὴ Ἱρτίου μετὰ Γαΐου Οὐιβίου ὑπατεύσαντος βουλή τε ἐγένετο, καὶ γνῶμαι ἐπὶ τρεῖς ἐφεξῆς ἡμέρας, ἀπ' αὐτῆς τῆς νεομηνίας ἀρξάμεναι, προετέθησαν. ἔκ τε γὰρ τοῦ πολέμου ἐν χερσὶν ὄντος, καὶ ἐκ τεράτων, ἃ πλεῖστα καὶ ἐξαισιώτατα ἐγεγόνει, ταρασσό-

μενοι, οὐδὲ τῆς ἀποφράδος, τὸ μὴ ἐν ἐκείναις βουλεῦσαί τι τῶν συμφερόντων σφίσιν, ἀπέσχοντο. Id est, 'A. Hirtio C. Vibio Coss. Kalendis Januariis Senatus est habitus, perque dies tres, facto a Kalendis initio, deliberatum: ita enim perturbati erant instante bello prodigiisque, quæ multa et terribilia acciderant, ut ne quidem atris diebus consultationem de salute sua intermitterent.' Solemnes autem dies, quibus Senatus convenire solebat, erant omnes Kalendæ, Idus, Nonæ, quorum frequens mentio in Veterum monumentis, eosque inter maxime insignes Kal. Januarii, et antea Idus Martii, aliique, quibus Consules ex instituto majorum magistratum inibant. Unde Livius lib. XXVI. refert M. Marcellum cum Id. Mart. consulatum inisset, Senatum eo die moris tantum causa habuisse, professum se nihil absente collega neque de Republica, neque de Provinciis acturum. Et Ovidius lib. IV. de Kalend. Jan. 'Curia te excipiet, patresque ex more vocati Intendent aures ad tua verba suas.'

Immolareque hostiam prius, auspicarique debere] Quod et testatur Appianus lib. II. de Bello Civili: ubi de Cæsaris victima Senatum ingressuri: *Ἔθος δ' ἐστὶ τοῖς ἄρχουσιν ἐς τὴν βουλὴν εἰσιοῦσιν, οἰωνίζεσθαι προσιοῦσι· καὶ πάλιν τῶν ἱερῶν ἦν τῷ Καίσαρι τὸ μὲν πρῶτον ἄνευ καρδίας, ἢ, ὡς ἕτεροι λέγουσιν, ἡ κεφαλὴ τοῖς σπλάγχνοις ἔλειπε.* Id est, 'Est vero mos magistratibus Senatum ingressuris prius uti haruspicina: et rursum in Cæsaris victima cor, vel, ut alii dicunt, caput extorum deficiebat.' Unde Livius lib. XXII. 'Ita rebus divinis peractis, de bello reque publica Dictator retulit.' Et lib. XXIV. 'Perpetratis quæ ad pacem Deum pertinebant, de republ. belloque gerendo, et quantum copiarum, et ubi quæque essent, Coss. ad Senatum retulerunt.' Item lib. XXXI. 'Secundum rem divinam, precationemque de republ. deque provinciis Senatum consulerent.' Sed et postea Augustus decrevit, ut et senatores thure et mero supplicarent illi Deo, in cujus templo Senatus haberetur. Suetonius in ejus Vita: 'Quo autem lecti probatique et religiosius, et minori molestia senatorio munere fungerentur, sanxit, ut priusquam consideret quisquam, thure et mero supplicaret apud aram ejus Dei, in cujus templo coiretur.' Cujus etiam meminit Dio lib. LIV. *Μετὰ δὲ τοῦτο ὁ Αὔγουστος, ἐπιμελητής τε καὶ ἐπανορθωτὴς τῶν τρόπων ἐς ἕτερα πέντε ἔτη αἱρεθεὶς, θυμιᾷν τε τοὺς βουλευτὰς ἐν τῷ συνεδρίῳ, ὁσάκις ἂν ἕδρα αὐτὸ, ἢ καὶ τὴν ἄφιξιν πρὸς ἑαυτὸν ποιεῖσθαι, τὸ μὲν, ἵνα θεοσεβῶσι, τὸ δὲ, ἵνα ἀπονητὶ συνίωσιν, ἐκέλευσε.* Id est, 'Post hæc Augustus, in aliud quinquennium magister correctorque morum constitutus, jussit, ut senatores, quoties in curiam convenire, aut accedere deberent, suffitum adolerent, partim ut se religiose gererent, partim ut eo cum minore molestia convenirent.

De rebusque divinis] Omnia enim quæ ad Religionem cultumque Deorum publicum pertinerent, Senatus decreto stabilita erant, cum et maxima pars juris divini amplissimi ordinis fidei, potestati, et voluntati permissa esset. Hinc est, quod Tertullianus refert, nullum Deum Romæ cultum, nisi qui SC. adscitus esset. Inde etiam est, quod apud Dionem lib. XXXIX. legimus, nunquam ullum Sibyllinum carmen vulgatum, nisi id Senatus decrevisset: *Οὐ γὰρ ἐξῆν οὐδὲν τῶν Σιβυλλείων; εἰ μὴ ἡ βουλὴ ψηφίσαιτο, ἐς τὸ πλῆθος ἐξαγγέλλεσθαι.* De Religione autem rebusque divinis referre dicebantur Consules, cum prodigiis et ostentis nunciatis, de iis quæ ad pacem Deorum, et ad avertendas eorum iras pertinebant, vel quæ librorum Sibyllinorum monitu fieri debebant, Senatum consulerent. Livius lib. XXII. de prodigiis et os-

tentis quæ ex pluribus simul locis nunciata erant: 'His,' inquit, 'sicut erant nunciata, expositis, auctoribusque in Curiam introductis, Consul de Religione patres consuluit.' Sic Cicero Epist. 1. ad Lentul. de Marcellino Cos. 'Quod instituit referre de religione et sæpe jam retulit, ab eo deduci non potest.'

Ad Senatum referendum esse] Ad Senatum autem referebant non solum Consules, vel alii magistratus, qui Senatum habebant, sed etiam omnes ii quibus Senatum convocandi jus erat; sic ut eodem die diversos magistratus de rebus diversis ad Senatum nonnunquam retulisse legamus. Ut apud Ciceronem Philipp. VII. in principio: 'Parvis de rebus, sed forsan necessariis consulimur, P. C. de Appia via, et de Moneta, Consul, de Lupercis tribunus pleb. refert.' Ad Consulum etiam relationem tribunis concessum erat aliquid addere, et de eadem re, prout ipsis videretur, patres consulere. Sic in Epist. 2. lib. I. ad Lentulum Cicero scribit, Lupum tribunum plebis retulisse, ut Pompeius Ptolemæum in regnum reduceret, cum Consules retulissent, utrum reducendus esset, et si reducendus, a quo. Apud Tacitum etiam legimus lib. I. Annal. Consulis relationi tribunum plebis intercedere potuisse: 'Scaurus dixerat,' inquit, spem esse, ex eo non irritas fore Senatus preces, quod relationi Consulum jure tribunitiæ potestatis non intercessisset.' Consulum tamen honor præcipuus fuit, quod, si quid alii magistratus Consulibus invitis ad Senatum referrent, vetare possent, utpote qui maximam referendi potestatem haberent. Quo jure etiam superior collega suo videtur fuisse alter Consulum, penes quem fasces erant; primo scilicet magistratus mense e duobus Consulibus is, qui priori loco creatus erat Consul; penes eum enim fasces erant, ideoque primo mense, hoc est, Januario et Senatum habebat, et referebat, et sententias rogabat. Unde Livius lib. IX. 'Valerius,' inquit, 'Corvinus interrex Consules creavit Q. Publilium Philonem et L. Papyrium Cursorem iterum; qui cum eo quo creati sunt die, magistratum iniissent, solemnibusque sanctis perfectis, de pace Caudina retulissent, Publilius, penes quem fasces erant, Dic Spuri Postumi, inquit.' Sed et ambos Consules communiter retulisse liquet ex eodem Livio lib. XXXVI. 'Consulum de provinciis communis relatio fuit.' Quod et in tribunis aliisque magistratibus observatum, ut aliquando totius collegii una fuerit relatio, aliquando vero simul aliquot, sæpe separatim unusquisque ex iis suo nomine relationem fecerit.

Aut infinite de Republica] De Republica referre dicebantur Consules, de eo, cum generatim sive infinite, quod ad statum publicum et salutem communem pertinebat, referebant. Livius lib. XXIV. 'Perpetratis quæ ad pacem Deum pertinebant, de Republica belloque gerendo, et quantum copiarum, et ubi quæque essent Coss. ad Senatum retulerunt.' Et lib. XXXVIII. 'Itaque Consulibus novis, quo die de provinciis et de Republica retulerunt, Senatus utrisque Ligures provinciam decrevit.' Sic Cæsar lib. I. de Bello Civil. 'Referunt Coss. de Republica in civitate:' et hujusmodi exempla infinita apud Auctores occurrunt.

Aut de singulis rebus finite] Quod si Consules proprio motu non facerent, sed relatione sua generali de Republica res referrent adeo diversas, ut non idem de omnibus decernendum Senatoribus videretur, tum petere solebant, ut relatio divideretur, deque singulis rebus separatim consulerentur. Cujus exemplum habemus apud Livium lib. VIII. cum Camillus Consul de Latinis ad Sena-

tum retulisset, ac oratione sua varia et diversa complexus esset, 'Principes Senatus,' inquit Livius, 'relationem Consulis laudare; sed cum aliorum causa alia esset, ita expediri posse consilium, dicere, ut pro merito cujusque statueretur, si de singulis nominatim referrent populis. Relatum igitur de singulis, decretumque.'

Aut per discessionem] Senatusconsultum per Discessionem fiebat, cum non rogatis neque dictis sententiis, sed relatione a Consulibus facta, statim Senatores in hanc vel illam partem discederent; atque ita pedibus sententiam ferrent. Unde et pedibus in sententiam ire dicebantur, quod fiebat ut plurimum, cum de rebus haud adeo magni momenti, aut non ita dubiis ageretur. Atque hujusmodi Senatusconsultum per discessionem factum proprie appellabatur; istudque a Varrone hic designatur. Sic autem dicebatur, ad differentiam alterius Senatusconsulti, quod fiebat exquisitis singulorum senatorum sententiis. Nam etsi et ipsum discessione Senatorum fiebat, tamen simpliciter Senatusconsultum dicebatur: quam loquendi formulam, ut optime Manutius in De Senatu Romano observavit, non videtur Auctor noster agnovisse, cum in fine hujus capitis existimat Tuberonem a Varrone dissentire; quia scilicet Varro dixerat Senatusconsultum duobus modis fieri, aut per discessionem, si consentiretur; aut, si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas: Tubero autem, nullum Senatusconsultum fieri posse non discessione facta; quia in omnibus Senatusconsultis, etiam in iis quæ per relationem fierent, discessio esset necessaria: in quo neuter aberravit a vero; neque, ut putat Gellius, Varronis sententiæ repugnat id quod scripsit Tubero. Non enim dixit Varro, alia Senatusconsulta per discessionem sine sententiis fieri solita, alia per sententias sine discessione; sed hoc significavit, alia per discessionem omissis sententiis, alia vero sententiis exquisitis per discessionem tamen facta: et cum dixit, per singulorum sententias exquisitas, ideo non addidit per discessionem, quia nullum Senatusconsultum sine discessione fieri posse notissimum erat: itaque omisit ut supervacaneum et obscurum nemini, nisi si quis Romanarum rerum plane rudis esset.

Primum rogari solitum] Auctor noster supra lib. IV. cap. 10. 'Ordo rogandi sententias varius fuit: alias primus rogabatur, qui a censoribus princeps in Senatum lectus fuerat; alias qui designati Consules erant. Quidam e Consulibus studio aut necessitudine aliqua adducti, quem iis visum erat, honoris gratia, extra ordinem sententiam primum rogabant: observatum tamen est, cum extra ordinem fieret, ne quis quemquam ex alio quam ex consulari loco, sententiam primum rogaret.' Qui locus et ibidem notata huic nostro faculam accendunt

Princeps in Senatum lectus] Quem in recitando Senatu censor primum legerat, Princeps Senatus dicebatur, et inter senatores dignitate longe præstabat; imo, teste Zonara, Princeps Senatus dignitate omnes magistratus anteibat, etsi nec imperium nec potestatem haberet. Unde et Veteres, cum aliquem honoris causa nominare vellent; is, si principem in Senatu locum judicio censoris habuerat, non ab ullo potius magistratu quam ab hoc titulo denotabatur: quia magistratus a multis obtineri posset, in Principem vero Senatus nemo legi posset, nisi qui et magistratum ita gessisset, et omnia quæcunque summo cive digna sunt, ita in omni vita præstitisset, ut ei in civitate non modo non anteferri, sed nec comparari jure quisquam videre-

tur; cujus exemplum non unum apud Ciceronem exstat. Cæterum ante secundum bellum Punicum Princeps Senatus legebatur is, qui ex censoriis vetustissimus esset; quod qua occasione postea mutatum, ita ut etiam Consul aliquando in Senatus principem lectus fuerit, narrat Livius lib. XXVII. 'Senatus lectionem contentio inter censores de principe legendo tenuit. Sempronii lectio erat; cæterum Cornelius morem traditum a patribus sequendum aiebat; ut qui primus censor ex iis qui viverent, fuisset, eum principem legerent: is T. Manlius Torquatus erat. Sempronius, cui Dii sortem legendi dedissent, ei jus liberum eosdem dedisse Deos. Se id suo arbitrio facturum; lecturumque Q. Fabium Maximum, quem tum principem Romanæ civitatis esse, vel Annibale judice dicturus esset. Cum diu certatum esset verbis, concedente collega, lectus a Sempronio princeps in Senatu Q. Fabius Maximus Consul.' Hinc etiam manavit consuetudo, ut in legendo principe, non qui inter censores primus esset, observaretur, sed e censoribus legeretur is, qui sapientiæ laude rerumque gestarum gloria maxime inter omnes emineret.

§ 5 *De pignore capiendo disserit*] Pœna enim legibus constituta erat, qua senatores, qui absque justa causa Senatu abessent, afficerentur; nam multa iis dicebatur, et antequam hæc solverentur, pignora capiebantur. Hinc Cicero in Philipp. 'Quis unquam tanto damno senatorem coëgit? aut quid est ultra pignus et multam?' Et Livius lib. III. 'Postquam citati non conveniebant, dimissi circa domos apparitores ad pignora capienda, sciscitandumque, num consulto detrectarent.' Quæ pignora etiam vendi solita, si multa in condictum tempus non solveretur, haurire licet ex Cicerone in prooemio l. III. de Oratore, ubi Crassum sic loquentem introducit: 'An tu eum omnem auctoritatem universi ordinis pro pignore putares, eamque in conspectu populi Romani concideres, me his pignoribus existimas posse terreri? non tibi illa sunt cædenda, si Crassum vis coërcere.' Cædere antiquo verbo dixit, pro eo quod est auctione distrahere. Cæterum summa, quam pendere deberent senatores, qui in Senatum venire nolebant, lege haud dubie definita fuit; unde et Dio lib. LV. tradit Augustum has multas auxisse; *καὶ τὰ ζημιώματα*, de Augusti constitutis circa senatorium ordinem agens, inquit, *τοῖς μὴ δι' εὔλογόν τινα αἰτίαν τῆς συνεδρείας ἀπολειπομένοις ἐπηύξησεν*, 'Multamque eorum, qui nullam ob justam causam in Senatum non venissent, adauxit.'

Parum convenire] Imo optime Varronem cum Ateio Capitone sive Tuberone hac in re convenire, paullo ante demonstratum est.

CAP. VIII. *Latinarum causa*] Feriarum scilicet. Erant autem Latinæ feriæ inter conceptivas annales, quæ concipiebantur a Consulibus vel Pontificibus quotannis, non certis diebus aut mensibus; sic dictæ a Latinis populis. Varro lib. V. de L. L. 'Latinæ feriæ dies conceptivus dictus a Latineis populeis, quibus ex Albano monte ex sacreis carnem petere fuit jus cum Romaneis; a quibus Latineis Latinæ dictæ.' Originem et rationem harum feriarum intelligere licet ex Dionysio Halicarnasseo lib. IV. ubi satis abunde de iis agit. Ad Feriarum Latinarum rationem etiam pertinet, quod Consules non ante exire paludati in Provincias consueverint, quam ferias Latinas indixissent, atque iis in monte Albano cum Latinarum civitatum Magistratibus operam dedissent; et si forte ante ferias Latinas Urbe profecti fuissent, quod res ipsis male cederent, ut notat Dion Cassius lib. XLVI. Cum autem Consules hisce feriis operam darent, mo-

ris erat, ut interim aliquis ex prima nobilitate Urbi præficeretur, qui Præfectus Urbi Latinarum causa dicebatur, de quo Auctor noster hic ait, quæsitum fuisse, an jus Senatum convocandi haberet. Hisce autem feriis unum diem dicaverat Tarquinius Superbus, qui harum primus auctor; exactis vero regibus, alter additus est; ac demum anno ab U. C. CCLX. omposita, quæ diu civitatem turbaverat de plebeio Consulatu, seditione, tertius, ut est apud Dionysium Halicarnasseum lib. VI. circa finem.

Junius] Sic optime ex veteribus ibris emendavit L. Carrio Emendat. lib. I. cap. 19. cum vulgo male legeretur *Mutius*. Intelligitur autem Junius Gracchanus, cujus meminere Varro lib. vi de *L. L.* Censorinus de Die Natali, et Ulpianus l. un. D. de offic. quæst. qui ex ejus libro septimo De Potestatibus quædam refert. Et ad hos libros De Potestatibus etiam pertinere quæ Gellius hic adducit, si quis cum Carrione existimet, non longe aberrabit.

Quæ non sit senatoria] Olim quidem senatores a Romulo lectos a senectute sic dictos ex Festo notum est. Postea autem et Juniores in Senatum lectos, ex Historiarum monumentis constat; quænam tamen fuerit ætas senatoria dubium est. Onuphrius, in Commentario primo Fastorum, putat SC. factum fuisse eo tempore, quo Papirio Prætextato e Senatorum filiis soli in curiam venire permissum, ne cui minori XXV. annis in curiam aditus pateret. Sed verior videtur conjectura Sigonii, qui lib. II. De antiq. Jur. Civil. Roman. c. 2. annum senatorium eum, qui sequeretur quæsturam, fuisse suspicatur; quæsturæ autem capiendæ legitimus annus fuit XXVII. Nititurque hæc conjectura auctoritate Valerii Maximi, ubi scribit: 'P. Crasso Q. Fabius narravit, quod in curia erat actum, memor eum triennio ante quæstorem factum, ignarusque nondum eum a censoribus in ordinem senatorum electus.' Item Ciceronis in Philippicis, qui de Octaviani præmiis disserens ita censet: 'C. Cæsarem C. F. pontificem propr. senatorem esse, sententiamque loco prætorio dicere, ejusque rationem, quæcunque appetet, ita haberi prout haberi legi liceret, si anno superiore quæstor fuisset.' Sed quanquam XXVII. anno quæstor aliquis fieri potuerit, vix tamen quæsturam quisquam hac ætate gessit, vel si gessisset, raro in sequentem annum lustrum incidebat; ideoque forsan neminem ante 30. annum in senatorium ordinem lectum, haud absque ratione quis suspicaretur.

Quanquam senatores non essent ante Atinium plebiscitum] Simpliciter videtur intelligendum, quod Tribuni plebis inter Senatores non haberentur, antequam id Atinio plebiscito cautum fuerat. Lipsius tamen Elector. lib. II. cap. 18. dubitat, num hoc plebiscito cautum, ut nemo Tribunus nisi Senator esset. Sed durior hæc omnino interpretatio. Quanquam enim sub extremis temporibus liberæ reipublicæ cautum fuerit, ne quis Tribunus fieret, nisi senator, id est, ne jus quidem haberet petendi Tribunatus, nisi jam ante e patribus, ut manifestum ex Suetonio de Augusto: 'Et quo constantius cætera exsequeretur, in locum Tribuni plebis demortui candidatum se ostendit, quanquam Patricius, necdum Senator.' Ubi ut impedimentum ad Tribunatum Augusto ponit, quod non fuerit senator. Hoc tamen non tam ab Atinio, qui e plebe, quam alio quodam, e patriciis constitutum videtur; utpote quo Tribunitia potestas a plebe etiam infima ad Senatum translata, plebisque potentia hoc modo enervata fuerit. Appianus lib. I. Bell. Civil. dubitat, num a Sylla hoc factum, hisce verbis: Τὴν δὲ τῶν δημάρχων ἀρχὴν ἴσα καὶ ἀνεῖλεν, ἀσθενεστάτην ἀποφήνας, καὶ

νόμῳ κωλῦσαι μηδεμίαν ἄλλην τὸν δήμαρχον ἀρχὴν ἔτι ἄρχειν. καὶ οὐκ ἔχω σαφῶς εἰπεῖν, εἰ Σύλλας αὐτὴν, καθὰ νῦν ἐστιν, εἰς τὴν βουλὴν ἀπὸ τοῦ δήμου μετένεγκεν. Id est, 'Tribuniciam potestatem fere sustulit, enervatam eam prorsus relinquens, lege lata, ne quis qui Tribunus fuisset, alium ullum caperet magistratum. Nec liquido possim dicere, an Sylla hunc magistratum, uti nunc est, a plebe transtulerit ad Senatum.' In quam partem magis etiam Lipsius inclinat.

LIBER XV.

Cap. i. *Eum prosequebamur domum*] Moris enim erat, ut Rhetores post declamationem feliciter peractam speciosissima comitantium caterva domum reducerentur. Sic Libanius in Progymnasm. ait eos consuevisse παραπέμπεσθαι ἀπὸ τοῦ βήματος λαμπρότερον, 'honestissimo comitio reduci post actiones gloriosas.' Cujus etiam exemplum, præter Auctorem nostrum, habemus apud Eunapium, qui de Sophista Proæresio post celeberrimam declamationem summo cum applausu auditorum habitam, inquit: Ὁ δὲ ἀνθύπατος καὶ δορυφόρων μετὰ πάντων ἢ τῶν δυνάμεων ἐκ τοῦ θεάτρου παρέπεμψε, 'Proconsul vero cum omni satellitio sive copiis suis comitatum theatro honorifice deduxit.'

Montem Cispium] Festus: 'Cispius mons in urbe Esquilinæ regionis, de nomine cujusdam hominis dictum.' Esquiliæ enim duo montes habiti, ut ait Varro lib. iv. de L. L. quorum nomina Cispius et Oppius fuere. Festus in 'Septimontio,' ex Varrone Rer. human. lib. viii. 'Oppius,' inquit, 'appellatus est ab Opita Oppio Tusculano, qui cum præsidio Tusculanorum missus ad Romam tuendam, dum Tullus Hostilius Veios oppugnaret, consederat in Carinis, et ibi castra habuerat. Similiter Cispius, a Lævo Cispio Anagnino, qui ejusdem rei causa eam partem Esquiliarum, quæ jacet ad vicum Patricium versus, in qua regione est ædes Mephitis, tuitus est.' Idem Varro loco modo indicato de L. L. 'Esquiliæ duo montes habiti, quod pars Cispius mons suo antiquo nomine etiam nunc in sacreis appellatur. In sacreis Argeorum scriptum est sic: Oppius mons princeps lucum Esquilinum, &c. Cispius mons septicepsos apud ædem Junonis Lucinæ, ubi æditimus habere solet.'

Insulam] Id est, domum; nam et insula laxiori significatione pro quavis domo apud probatos Auctores reperiri nemini paullo humaniori ignotum est. Petronius Satyr. 'Vos mehercules, ne mercedem cellæ daretis, fugere nocte in publicum voluistis; sed non impune. Jam enim faxo sciatis, non viduæ hanc insulam esse, sed M. Mancii.' Sicque hac voce utitur Martialis Epigram. 37. lib. iv. Seneca de Benefic. lib. vi. cap. 16. Ulpianus l. si solitam, § solutam. D. de pign. actione. Quamvis etiam hoc loco insulam capere possis pro domo quæ non erat juncta communibus parietibus cum vicinis; hujusmodi enim domus magis proprie insulæ dictæ, a similitudine insularum in aqua. Festus: 'Insulæ dictæ proprie,' (sic legendum) 'quæ non junguntur communibus parietibus cum vicinis, circuituque publico aut privato cinguntur: a similitudine vide-

licet earum terrarum quæ fluminibus ac mari eminent, suntque in salo positæ.' Ita 'insulæ' voce usus Cicero pro Cœlio, Vitruvius lib. I. cap. 6. Suetonius in Nerone, &c. Hinc etiam 'Insularius' dictus servus qui insulas, hoc est, domos separatas, vel alias quascunque custodit. Sic Petronius: 'Interim coctores insulariique mulcant inclusam, et alius veru extis stridentibus plenum in oculos ejus intentat.' similiter in lib. XVI. § I. D. de Usu et habit. et l. ult. D. de off. præf. vigil.

§ 2 *Piræeum*] Piræeus Atheniensium portus, cujus murus ex ingenti cæso lapide quadrato, *ἐκ λίθου μεγάλου τε καὶ τετραγώνου*, ut ait Appianus de bello Mithridat. nec cæmento ullo aut luto, verum ferro ac plumbo junctus. Thucydides lib. I. *Ἐντὸς δὲ οὔτε χάλιξ, οὔτε πηλὸς ἦν. ἀλλὰ ξυνῳκοδομημένοι μεγάλοι λίθοι, καὶ ἐντομῇ ἐγγώνιοι σιδήρῳ πρὸς ἀλλήλους τὰ ἔξωθεν καὶ μολύβδῳ δεδεμένοι.* Ea autem latitudine hic erat murus, ut duo plaustra sibi obvia sine offensione mutua sese invicem prætergredi possent. Thucydides libro citato: *Καὶ ᾠκοδόμησαν τῇ ἐκείνου γνώμῃ τὸ πάχος τοῦ τείχους, ὅπερ νῦν ἔτι δῆλόν ἐστι περὶ τὸν Πειραιᾶ. δύο γὰρ ἅμαξαι ἐναντίαι ἀλλήλαις τοὺς λίθους ἐπῆγον.* Altitudo ejus etiam ad quadraginta cubitos procedebat. Appianus loco citato: *ἐπὶ τὸν Πειραιᾶ κατῆλθεν, καταχεκλεισμένων εἰς τὰ τείχη τῶν πολεμίων· ὕψος δ' ἦν τὰ τείχη πήχεων τεσσαράκοντα μάλιστα.* Hujus muri partem cum magno militum labore Sulla cuniculis subruisset, Archelaus vero Mithridatis præfectus novas iterum intus munitiones erexisset, ita ut oppugnantium et defendentium mutua clade enm longo tempore traheretur obsidio; Sulla totum impetum in Athenas convertit; ubi fames tanta fuit, ut medimnus tritici veniret mille drachmis, lora, calceos, vasaque aquis macerata in alimentum verterent; nec deessent, qui cadaveribus ad vitam sustentandam abstinerent; quibus calamitatibus fractas Athenas tandem Sullá Kalend. Martiis expugnavit. Urbe capta, Arystion tyrannus in arce, quo confugerat, obsessus, tandem aquæ penuria pressus, dedidit se. Nec multo post Piræeus, quem Archelaus tenebat, in Sullæ potestatem venit. Vide Plutarchum in Sulla, Appianum De Bello Mithridat. Florum lib. III. cap. 5. Velleium Paterculum lib. II. cap. 22. et Pausaniam in Atticis.

§ 3 *Tum Sulla conatus est, et tempore magno eduxit copias*] Vitium hisce Quadrigarii verbis subesse, facile deprehendi potest. Unde Lipsius olim legebat, *et opere magno eduxit copias.* Lambecius vero in Lucubrationibus Gellianis legendum censet: *Cum Sulla conatus esset magno tempore, eduxit copias, ut, &c.* Ut sensus sit: Postquam Sulla diu frustra tentavit eminus expugnare Archelaum, eduxit copias, &c.

Alumine] Robertus Titius in Loc. Controvers. olim hic reponere tentabat *albumine;* quo nomine merito ab Yvone Villiomaro, hoc est, Josepho Scaligero, castigatur. Cæterum modus alumine illinendi machinas bellicas adversus ignem concipiendum, etsi Syllæ tempore Romanis nondum innotuisse videatur, postea tamen ipsis satis familiarem fuisse liquet ex Ammiano Marcellino lib. XX. ubi inquit: 'Machinas Romanorum Persæ exurere vi magna nitebantur, et assidue malleolos, et incendiaria tela torquentes laborabant incassum; ea re quod humectis scortis et centonibus erant opertæ materiæ plures, aliæ unctæ alumine diligenter, ut ignis per eas laberetur innoxius.'

CAP. II. *Hebdomadibus Lunæ*] *Ἑβδόμη* festum erat publicum Athenis, quod septimo quoque die Lunæ celebrabant in honorem Apollinis, cui dies ille sacer. Suidas: *Ἡμέραι τινὲς ἐνομίζοντο Ἀθήνησι θεοῖς τισιν. οἷον, νου-*

μηνία, καὶ ἑβδόμη Ἀπόλλωνος. Natalis enim Apollinis dies iste habebatur. Hesiodus Ἡμέραις: καὶ ἑβδόμη, ἱερὸν ἦμαρ, Τῇ γὰρ Ἀπόλλωνα χρυσάορα γείνατο Λητώ. Perspicue Eustathius ad Odyss. φ. Ἀπόλλωνος ἱερὰ πᾶσα νουμηνία, καθὰ καὶ ἡ τοῦ σεληνιακοῦ μηνὸς ἑβδόμη, ὡς γενέθλιος Ἀπόλλωνος. Festum autem hoc celebrabant Athenienses laurum gestantes, canistrumque coronantes, ac hymnum Deo canentes, ut testis est Proclus in Hesiodi Ἡμέραις. Καὶ Ἀθηναῖοι ταύτην (τὴν ἑβδόμην) ὡς Ἀπολλωνιακὴν τιμῶσι δαφνηφοροῦντες, καὶ τὸ κανοῦν ἐπιστέφοντες, καὶ ὑμνοῦντες τὸν θεόν. Et tunc temporis etiam convivia agitari a juvenibus solemne fuisse, ex Auctoris hoc nostri loco manifestum.

§ 2 *Arbitris et magistris conviviorum*] De his vide quæ supra notata sunt p. VII. 20. et XIII. 2.

§ 3 *Exercitationes*] Ita quoque legit Macrobius. At Lipsius lib. I. Elector. cap. 7. melius censet, si legatur *exerrationes*. Et eleganter sic appellari ait mentis illos errores et quasi alucinationes ante plenam ebrietatem. Exerrandi autem verbo usum et Quadrigarium, 'Deinde Gallus irridere cœpit, atque linguam exerrare.' Item Statium lib. VI. Thebaid. 'Flectitur in gyros, dexterque exerrat Arion.'

Neque ullum unquam continentem prorsum, &c.] Platonis locus, quem Gellius hic innuit, haud dubie hic est lib. I. de Legib. Τί δ' ὅταν ἐπιχειρῶμεν τινὰ φοβερὸν ποιεῖν μετὰ δίκης, ἆρ' οὐκ ἀναισχυντίᾳ ξυμβάλλοντας αὐτὸν καὶ προσγυμνάζοντας, νικᾷν δεῖ ποιεῖν διαμαχόμενον αὐτοῦ ταῖς ἡδοναῖς, &c. Sed locus longior est, itaque Latine tantum eum ex interpretatione Ficini adscribam: 'Quem vero ut timeat quæ timenda sunt, eum profecto debemus rebus ad impudentiam declinantibus tentare, in pugna contra voluptates domesticas, aut anteactæ vitæ institutum exercere, et ad victoriam cohortari, atque ita vincentem vere fortem reddere. Qui vero nec periculum sui fecerit ullum, neque in his certaminibus exercitatus fuerit, ne mediam quidem virium suarum partem ad virtutem habebit. Temperans autem quomodo erit perfecte, nisi voluptatibus atque cupiditatibus plurimis ad impudentiam et injuriam compellentibus fortiter repugnaverit, ac ratione opereque et arte tam jocosis quam seriis in rebus devicerit? An temperans erit, inquam, qui nihil hujusmodi erit pepessus?' Reliqua huc facientia vide sis apud ipsum Platonem lib. I. et lib. II. de Legibus.

Libentiæ] Libentiæ, sive lubentiæ, ut bene J. Guilielmius observat, hic sunt conviviorum lauticiæ, et quæ ultro citro reciprocant invitationes. Apuleius De Asino aureo lib. I. 'Lectulo refoveo, cibo satio, poculo mulceo; jam ad lubentiam proclivis est joci et scitum est cavillum.' Estque hæc conviviorum vox propria, cum fronte jam exporrecta jocandi et sese exhilarandi cuique lubido est. Unde Terentius Adelphis: 'Hilarem ac lubentem fac te in nati nuptiis.' Hinc et 'lubentes' pro lætis et hilaris, et ipsa hilaritas 'lubentia' dicitur Plauto Asinaria, Act. II. Sc. 2. 'Ubi nunc Libanum requiram, aut familiarem filium, Ut ego illos lubentiores faciam quam lubentia est?' Et Sticho, Act. II. Sc. 2. 'Itaque onustum pectus porto lætitia lubentiaque.'

CAP. III. § 2 *Sed et dico*] Ita et Nonius: 'Autumare est dicere.' Quod confirmat exemplis e Pacuvio in Peribœa: 'Flexis non falsa autumare dictio Delphis solet.' Item Hermiona: 'Quid benefaciam ei, patris cujus opera te esse ultam autumat.' Lucilio lib. XXVIII. 'Socratium quid ante tyranno misisse Aristippum autumat.' Et Plauto Amphitr. 'Nisi hoc ita factum est, perinde ut factum esse autumo.' Sic

in Glossis Philoxeni: 'Autumat, λέγει; Autumator, 'Ονομαστής.'

M. Tullius non sola esse hæc duo verba dixisset] Ciceronis locus, quem denotat Gellius, exstat in Oratore ad Brutum: 'Quid si etiam, abfugit, turpe visum est, et, abfer, noluerunt? quæ præpositio, præter hæc duo verba, nullo alio in verbo reperitur.'

Αὖ ἔρυσαν, *&c.*] Id est, 'Retro traxerunt quidem primum, et jugularunt et excoriarunt.' Exstat Iliad. ά. vs. 459. In Vett. Edd. adduntur et ista ex Iliad. ν. vs. 41. "Αβρομοι αὐίαχοι, id est, 'Valde strepentes, valde resonantes.' Sic enim Eustathius ista interpretatur: Δηλοῖ δὲ τὸ ἄβρομοι, αὐίαχοι, τὸ ἅμα βρόμῳ, ἅμα ἰαχῇ, id est, 'cum fremitu et clamore.' Dum vero ista hic ex Homero Gellius adducit, nimium literionem, atque Grammaticis nugis nimis sese addictum fatetur.

Cap. iv. *Ventidio Basso*] De eodem ita Valerius Maximus lib. vi. cap. 9. 'Asculo capto,' inquit, 'Cn. Pompeius Magni pater P. Ventidium ætate impuberem in triumpho suo populi oculis subjecit. Hic est Ventidius, qui postea Romæ ex Parthis et per Parthos de Crassi manibus in hostili solo miserabiliter jacentibus triumphum dixit. Itaque qui captivus carcerem exhorruit, victor Capitolium felicitate celebravit. In eodem etiam illud eximium, quod eodem anno Prætor et Consul est factus.' Unde Juvenalis Satyr. vii. 'Si fortuna volet, fies de rhetore Consul, Si volet hæc eadem, fies de Consule rhetor. Ventidius quid enim? quid Tullius? anne aliud quam Sidus, et occulti miranda potentia fati? Servis regna dabunt, captivis jura triumphum.' Ubi Vetus Scholiastes: 'Ventidius ex mulione Cæsaris Dictatoris, ut Tullius in Epistolis et in Philippicis loquitur, opitulante Antonio et Augusto, usque eo profectus est, ut ei crederetur Parthicum bellum.' Sic enim ibi legendum. Vide sis Dionem Cassium lib. xlviii. et lib. xlix. Plutarchum in Antonio.

Qui sortiti provincias forent] Notum est, Senatum, postquam ad eum de provinciis relatio facta esset, jussisse provincias prætorias Prætores sortiri, Consules vero consulares, sive sortiri, sive inter se comparare; aut etiam, quamvis rarius, nonnunquam ipsum Senatum utrisque pro suo judicio nominatim singulas extra sortem decernere solitum. Cujus rei acervum testimoniorum apud Livium habemus, unum vel alterum tantummodo adducemus. Sic lib. xxvii. 'Consulatum ineunt C. Claudius Nero et M. Livius, qui quia jam designati provincias sortiti erant, Prætores sortiri jusserunt.' Alibi: 'Decreverunt patres, ut Consules inter se compararent, sortirenturve provincias.' Item: 'Scipio et Crassus, ut consulatum inierunt, nominatæ Consulibus provinciæ sunt. Sicilia Scipioni extra sortem, concedente collega, Bruttii Crasso evenerunt.' Et lib. xxxvii. 'Tum de Consulum C. Lælii et L. Scipionis provinciis cœptum est agi: ambo Græciam cupiebant: multum Lælius in Senatu poterat: is, cum Senatus aut sortiri, aut comparari inter se Consules jussisset, elegantius facturos dixit, si judicio patrum, quam si sorti eam rem permisissent,' &c.

Præbenda publice conduxisset] Magistratibus in Provincias proficiscentibus de viatico, ut vestibus, vasibus, vehiculis, mulis, tabernaculis, et id genus reliquis instrumentis de publico prospici solebat. Unde Cicero lib. iv. in Verrem: 'Majores nostri,' inquit, 'neminem, qui cum potestate aut legatione in provinciam esset profectus, tam amentem fore putarunt, ut emeret argentum; dabatur enim de publico: aut vestem; præbebatur enim legibus: mancipium putaverunt; quo et omnes utimur, et non

præbetur a populo. Sanxerunt, ne quis emeret mancipium, nisi in demortui locum.' Vide Livium lib. XLII. ubi ait neminem ante L. Postumium Consulem in itinere faciundo ullis unquam sociis, aut provincialibus in ulla re oneri, aut sumptui fuisse; quia magistratus mulis tabernaculisque, et omni alio instrumento militari ornabantur. Hæc autem instrumenta locari solebant, et a redemptoribus publice conduci; quemadmodum hic Gellius Ventidium Bassum ab initio fecisse commemorat; qui ἐργολάβος, et præbendorum manceps fuit. Postea Augustus sublata locatione publica, pecuniam ejus loco dari constituit, ut auctor est Suetonius in ejus Vita. 'Auctor,' inquit, 'et aliarum rerum fuit, in queis, ne acta Senatus publicarentur: ne magistratus deposito honore statim in provincias mitterentur: ut proconsulibus ad mulos et tabernacula, quæ publice locari solebant, certa pecunia constitueretur.' Idem testatur de Augusto Dion Cassius lib. LIV. Ubi et subjicit: τὸ μὲν γὰρ πάλαι ἐργολαβοῦντές τινες παρὰ τοῦ δημοσίου πάντα σφίσι τὰ πρὸς τὴν ἀρχὴν φέροντα παρεῖχον. Quæ verba ab omnibus interpretibus male accepta, rectissime Casaubonus hoc modo vertenda censet: 'Nam olim quidem erant qui præbenda *itueris in provincias* publice redimerent, et quicquid iis muneris sui causa opus esset, exhiberent.'

§ 2 *Parthosque in Syriam irrumpentes*] Sub ductu Pacori Parthorum regis filii: qua de re sic Plutarchus in Antonio: Ἐν τούτῳ δὲ Πάκορον τὸν βασιλέως παῖδα μεγάλῳ στρατῷ Πάρθων αὖθις ἐπὶ Συρίαν ἐλαύνοντα, συμπεσὼν Οὐεντίδιος ἐν τῇ Κυῤῥηστικῇ τρέπεται, καὶ διαφθείρει παμπόλλους, ἐν πρώτοις Πακόρου πεσόντος. τοῦτο ἔργον ἐν τοῖς ἀοιδιμωτάτοις γενόμενον, Ῥωμαίοις τε τῶν κατὰ Κράσσον ἀτυχημάτων, ἔκπλεω ποινὴν παρέσχε, καὶ Πάρθους αὖθις εἴσω Μηδείας καὶ Μεσοποταμίας συνέστειλε, τρισὶ μάχαις ἐφεξῆς κατὰ κράτος ἡττημένους. Id est, 'Interea Pacorum Parthorum regis filium ingenti exercitu Parthico iterum Syriam invadentem Ventidius signis collatis in Cyrrhestica fudit, multosque concidit. Inter primos cecidit Pacorus. Hoc factum, quod in celebratissimis fuit, abunde vindicavit populi Romani acceptas sub Crasso clades, Parthosque denuo intra Mediam et Mesopotamiam redegit tribus ordine certaminibus profligatos.' Vide et Dionem Cassium lib. XLIX.

Eumque primum omnium de Parthis triumphasse] Ita et Dio lib. XLIX. Καὶ συνέβη γε τῷ Οὐεντιδίῳ μόνῳ τά τε νικητήρια ἑορτάσαι, ὥσπερ καὶ μόνος ἐνικήσεν, καὶ δόξαν ἀπό τε τούτου καὶ ἐκ τοῦ παραλόγου ἅμα τῆς τύχης μείζω λαβεῖν· ἐν γὰρ τοῖς τοῦ Πομπηΐου τοῦ Στράβωνος ἐπινικίοις πομπεύσας ποτὲ μετὰ τῶν ἄλλων αἰχμαλώτων, αὐτὸς ἐπινίκια τῶν Πάρθων πρῶτος Ῥωμαίων ἤγαγε. Id est, 'Sed ut Ventidius solus vicerat, ita solus quoque de Parthis triumphavit, eaque res et insolitus fortunæ casus auxere gloriam Ventidii: quippe olim in triumpho Pompeii Strabonis cum aliis captivis ductus, primus postea temporis inter Romanos de Parthis triumphum duxit.' Similiter Plutarchus in Antonio: Οὗτος (Οὐεντίδιος) ἀπὸ Πάρθων ἄχρι δεῦρο τεθριάμβευκε μόνος, ἀνὴρ γενόμενος μὲν ἀφανὴς, ἀπολαύσας δὲ τῆς Ἀντωνίου φιλίας, τὸ λαβεῖν ἀφορμὰς πράξεων μεγάλων. Hoc est, 'Hic' (Ventidius) 'de Parthis ad hanc memoriam triumphavit solus: vir obscuro loco natus, sed per amicitiam Antonii magnarum rerum gerendarum accepit materiam.'

Publico funere sepultum] Hoc est, ob cujus mortem justitium indictum et publicus luctus, sumptusque ex ærario publico facti. Cujusmodi funere efferri pro eximio habebatur honore; quem Senatus aut imperatores Viris illustribus, et bene de se,

aut Republica meritis, solebant decernere. Tacitus Annal. VI. de Pisone: 'Dein Piso viginti per annos pariter probatus, publico funere ex decreto Senatus celebratus est.' Suetonius in Vitellio: 'Defunctum Senatus publico funere honoravit.' Quod Græci δημοσίᾳ θάπτειν et δημοσίᾳ ταφῇ τιμᾷν appellant. Sic Dio lib. XLVIII. de Sphæro Cæsaris Augusti pædagogo et liberto: Σφαῖρον ὁ Καῖσαρ παιδαγωγόν τε καὶ ἐλεύθερον αὐτοῦ γενόμενον δημοσίᾳ ἔθαψε. Et de Pisone idem Dio lib. VIII. Τόν τε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησεν, ὅπερ που καὶ ἄλλοις ἐχαρίζετο.

CAP. V. § 2 *Profligata sunt*] Pæne absoluta sunt.

Profligatum est] Deperditum est; quia malum nactum erat patronum, sive advocatum.

§ 3 *Non profligatum, sed affectum dixerunt*] Falleris utique Gelli; nam et qui probe et Latine locuti sunt, 'profligatum' pro 'adfectum' dixere. Sic M. Cicero Tusculan. Quæst. lib. V. 'Profligata jam et pæne ad exitum deducta quæstio est.' Augustus item in Ancyrano lapide: CEPTA. PROFLIGATAQVE. OPERA. A. PATRE. MEO. PERFECI. Et Tacitus Histor. lib. II. 'Profligaverat bellum Judaicum Vespasianus, oppugnatione Hierosolymorum reliqua.' Id est, prope absolverat.

CAP. VI. *De Gloria*] Meminit ipse Cicero librorum suorum de Honore et Gloria. Apud Græcos etiam Cleanthes et Sphærus de Gloria scripserunt, ut est apud Diog. Laërtium.

Ὁμήρου τὸ η] Homeri lib. VII. sc. Iliadis.

Hector de sepultura agit] Ejus scilicet, cum quo pugnaturus esset.

CAP. VII. *Sexagesimum tertium vitæ annum cum periculo et clade aliqua venire, &c. eum ætatis annum appellant κλιμακτηρικόν*] Plerique Veterum etiam antiquariorum et Philologorum, ut optime observavit Magnus Salmasius in opere eximio De Annis Climactericis, ignorarunt, quid esset Climacter, vel annus Climactericus. Et sic quoque Gellius noster, qui unicum tantum videtur admittere annum Climactericum, nempe sexagesimum tertium; quasi hic solus ætatis in vita hominis annus dictus fuerit ab Antiquis κλιμακτηρικὸς, cum potius nullus annus vitæ sit, qui non alicui habeatur Climactericus. Omnis enim annus, quando vitæ tenor prospere incedens aliquo interrumpitur infortunio, Climactericus dicendus. Sic ut pericula vitæ fortunarumque, quæ extrinsecus accidunt, in Climacteris annis eveniant, et Climactericos eos faciant. Per κλιμακτῆρας enim ipsa pericula denotantur, ut ex Vettio Valente constat. Et sic quoque Auctor noster ex Varrone supra lib. III. cap. 10. 'Pericula quoque vitæ fortunarumque hominum, quæ Climacteras Chaldæi appellant, gravissima quæque fieri affirmat septenariis.' Sic enim in Vett. Codd. legitur, quod perperam postea, etiam in hac editione, mutatum. Sic quod quis patitur mutationis ab externis accidentibus discriminum et periculorum variis ex causis ac rebus contingentium, ut sunt accusationes, delationes, insidiæ, peregrinationes periculosæ, damna, vulnera, cædes, patrimonii amissiones, dignitatum privationes, morbi, mortes, luctus, incendia, naufragia, ruinæ, condemnationes, et id genus calamitatum, ea omnia per Climactericam ἀγωγὴν, sive legem, in vitam invehuntur, et 'Climacteres' vocantur unumquodque eorum, quæ modo recensuimus. Hinc etiam falsa apparet recentiorum Medicorum et Philosophorum opinio, qui non putarunt alios fuisse cognitos Climactericos, præter Septenarios et Novenarios annos, quos Græci ἑβδομαδικοὺς et ἐννεαδικοὺς vocant. Nam, ut omit-

tam a ratione omnino alienum esse, homini cuipiam per septimum quemque vitæ annum, aut novenum subinde redeuntem hujusmodi, qualia ante memoravimus, solere contingere, ut aliquid simile singulis septem annis formidare necesse habeat, manifestis argumentis Salmasius probat J. Firmicum lib. IV. Astronom. cap. 14. quatuor Climacterum genera facere, nempe Hebdomadicos, Enneadicos, qui Hebdomadici simul sunt et Enneadici, et eos, qui neque Hebdomadici sunt, neque Enneadici. 'Si enim,' inquit Firmicus, 'septem ac novem anni qui Hebdomadici a Græcis et Enneadici appellantur, gravia semper hominibus indicunt pericula, quid annus faciet sexagesimus tertius, qui utriusque numeri multiplicatam et invicem sibi obligatam perficit summam?' Annus itaque sexagesimus tertius Hebdomadicus simul est et Enneadicus. Alii ex mente Firmici sunt simpliciter Hebdomadici; hi nempe, qui per omne vitæ tempus septenis periodis multiplicati currunt. Alii Enneadici, qui per novenos circuitus procedunt. Alii, qui ex neutrius numeri summis perficiuntur recurrentibus. Quos intellexit Firmicus in verbis, quæ modo adductis paullo antecedunt, prout eorum scriptura quæ vulgo corruptissima, in antiquissimo libro Bibliothecæ Regiæ a Salmasio reperta est. 'Extra cæteros Climacteras,' (vulgo legitur *Inter cæteros diametros* nullo plane sensu) 'etiam septimi et noni per omne vitæ tempus multiplicata ratione currentes naturali quadam et latenti ratione variis hominem periculorum discriminibus semper afficiunt.' Præter cæteros Climacteras, eos notat maxime esse periculosos, qui septeni et noni per omne vitæ tempus multiplicata ratione currunt. Ergo alios etiam Climacteras agnovit, qui nec septenarii sunt, nec novenarii. Vettius quoque Valens in Anthologiis Astrologicis diversa duo habet capita, unum περὶ κλιμακτῆρος ἑβδομαδικοῦ καὶ ἐννεαδικοῦ ἀγωγῆς, quo agit de Hebdomadico et Enneadico Climactere; alterum περὶ κλιμακτήρων, quo in genere tractat de omnibus Climactericis, qui non sunt Hebdomadici neque Enneadici. Cæterum male etiam vulgo accipiuntur Climacteres Hebdomadici pro septenis annis multiplicata ratione per omne vitæ spacium currentibus: quemadmodum et Enneadici pro novenis ita multiplicatis per novem annorum recurrentes periodos; quo in errore inter veteres Latinos præter Varronem, Censorinum, Gellium nostrum, quod minus mirum, etiam ipse fuit Firmicus; qui, ut ex citatis verbis manifestum, Græcorum Mathematicorum ἑβδομαδικοὺς et ἐννεαδικοὺς ita interpretatus est; cum Græci illi longe alios esse ἑβδομαδικοὺς et ἐννεαδικοὺς intellexerunt, et longe aliter computarunt. Quod manifestum ex Vettio Valente, eo capite, quo tractat περὶ ἑβδομαδικοῦ καὶ ἐννεαδικοῦ ἀγωγῆς. Ibi enim quadragesimum quintum annum facit Hebdomadicum, quem non esse septenarium res ipsa indicat. Quadragesimus quippe secundus vere septenarius est, ex sexies septenis compositus. Vettius vero Valens eo loci quadragesimum quintum ex libris Regis Petosiris esse Hebdomadicum, hoc modo declarat. Ægyptii qui initium anni faciebant ab ortu caniculæ, inde tempus numerabant usque diem ad nativitatis ejus, cujus Climacter erat inveniendus Hebdomadicus. Summam vero dierum quinquaginta et duorum cum septima parte diei, toties eximebant ex numero dierum collecto ab ortu caniculæ ad genituræ diem, quoties id fieri posset. Residuos deinde dies toties multiplicabant, quoties exemissent quinquaginta et duorum dierum summam cum septima. Ex his sic multiplicatis numerum Climacteris Hebdomadici colligebant. Exempli gratia, sit numerus dierum collectus ab

exortu caniculæ usque ad diem nativitatis, ducentorum et viginti. Eximantur hinc quater quinquaginta duo dies et septima. Numerus inde resultans erit ducentorum et octo cum quatuor septimis. Residui sunt undecim dies, et tres septimæ. Quæ si quater in se ducantur, efficiunt annum Hebdomadicum Climactericum, annum nimirum quadragesimum quintum; qui non est septenarius ea notione, qua vulgo accipitur, cum non ex septenis periodis componatur. In hac autem supputatione tot eximuntur dies ex summa dierum, quæ intercedit inter caniculæ ortum et genituræ diem, quot in annum septimanæ incurrunt; cum in anno quinquaginta duæ septimanæ sint: et septies quinquaginta duo dies cum unius diei parte septima, reddunt CCCLV. dies, id est, annum integrum vertentem. Sic ut non ab annis septenariis, vel per septenos circuitus gradatim consurgentibus hebdomadicus Climacter nomen hauserit, sed ab anni septimanis, quæ Hebdomades dicuntur, sic appellatus sit. Quæ omnia ex sententia Vettii Valentis latius diducuntur a Salmasio in De annis Climactericis, quo lectorem remittimus; nos enim hic littora tantum legimus; non quasi omnia probaremus, quæ attulimus, sed ut vanissimæ hujus artis, quæ non majorem fidem meretur, quam ipsa Astrologia Judiciaria, cui tota innititur, specimen hic, quasi per transennam, exhiberemus.

Aut vitæ interitus] Annus, in quo quis mortem oppetat, non proprie dici potest Climactericus, sed potius fatalis. Climactericus autem tantum dicitur, quo quis vitæ aliquod periculum vix quidem ac cum magna difficultate, sed tamen evadit. Nullus enim est Climacter letalis; et vox illa tantum significat periculum et discrimen vitæ, non ipsam mortem. Aliud enim mors, aliud periculum mortis. In discrimen capitis quis adductus, non tamen perdit, sed a perdendo parum abfuit, est κλιμακτήρ; si amittat, plus aliquid est, quam periculum, vel κλιμακτήρ. Sic Ptolemæus ἀναίρεσιν a Climactere separat, quia nimirum κλιμακτὴρ non est ex naturæ suæ vi ac proprietate nominis ἀναιρετικὸς, neque θανατικός. Nam lib. III. cap. de modis Aphesis, opponit tanquam res diversas θανάτους et κλιμακτῆρας μεγάλους καὶ ἐπισφαλεῖς. A Scholiaste quoque ejus Anonymo ad eum locum duo tantum statuuntur Climacterum genera, unus παροδικὸς et qui cito transeat, alter χαλεπὸς et δυσαπάλλακτος gravis et vix evitabilis. Is est, qui Ptolemæo μεγάλος et ἐπισφαλὴς dicitur. Utrumque ἀπὸ τοῦ θανάτου Scholiastes discernit. Qui et alio quodam loco notat: κακωθεὶς ὁ ἀφέτης ἰσχυρὸς ἔσται καὶ ποιήσεται τὴν ἀναίρεσιν, ἀγαθοποιηθεὶς δὲ σώζει καὶ ἀντὶ ἀναιρέσεως ποιήσει τὸν κλιμακτῆρα. 'Apheta afflictus, omnino interemptionem faciet, bene affectus, servat, et pro peremptione Climacterem dabit.' Climacter itaque vitam servat, non adimit. Sed et Vettius Valens non semel θανάτους et κλιμακτῆρας diversos facit, ut in istis verbis, τῶν ἰδίων κλιμακτῆρας ἢ θανάτους, 'propinquorum pericula et mortes.' Alibi quoque genituræ exemplum adducit, quæ usque ad annum sexagesimum secundum πολλοὺς κλιμακτῆρας ἔσχε, 'multos Climacteras habuit,' hoc est, multa discrimina vitæ incurrit; multi enim fatales sive letales anni vel dies in unum hominem cadere nequeunt. Nemini itaque annus, vel dies, quo finit vitam, Climactericus est, sed is duntaxat, quo vitæ aliquod discrimen vix, ac cum magna difficultate evadit. Quantumlibet enim δυσαπάλλακτος sit Climacter et vitatu difficilis, modo tamen evitetur, pro Climacterico censendus est ille annus vel dies. Si quis vero in eo fatis concesserit, non est proprie Climactericus, sed fatalis. Hæc ex Veterum sententia juxta Salmasium, hic annotare visum com-

tra recentiores illos, qui annum Climactericum et fatalem male confundunt. Quod et Auctor noster fecit, qui annum sexagesimum tertium, etiam cum vitæ interitu conjunctum, pro Climacterico habet. Verum de hoc anno mox adhuc quædam notanda venient.

§ 2 *Librum epistolarum divi Augusti*] Præter Epistolas Augustum etiam alia varia conscripsisse ex Suetonio in ejus vita, aliisque constat; quorum omnium quæ supersunt fragmenta et reliquias collegit, disposuit, et notis illustravit J. Rutgersius lib. II. Variar. Lect. c. 19.

VIII. Kalend. Octobr.] Lege *IX. Kalend. Octobr.* ut bene Vett. Cod. Nam scripsit hanc epistolam ipso natali suo Augustus; is vero non in VIII. sed in IX. Kalend. Octobr. incidit, ut ex Suetonio notum.

§ 3 *Qualis est hodiernus*] Natalis nimirum.

Κλιμακτῆρα communem seniorum omnium tertium et sexagesimum evasimus] Videtur hic Augustus, ut optime Salmasius notavit, confudisse annum sexagesimum tertium Climactericum, cum anno sexagesimo tertio fatali, cum dicat se evasisse annum sexagesimum tertium, quem appellat 'Communem omnium seniorum κλιμακτῆρα.' Atqui annus sexagesimus tertius cum alicui est Climactericus, magnum quidem in eo vitæ periculum imminet, fatalis autem et θανατηφόρος non est. Cum vero alicui θανατηφόρος est hic annus, eo ipso non est Climactericus. Verum quidem est, hoc anno ætatis quam plurimos senes, imo maximam eorum partem extingui; sed illis tum hic annus non est Climactericus, verum fatalis et θανατικός. Hinc et ἀνδροκλὰς, et ἀνδροκλάστης dictus est, quia plures frangat, quam quisquam alius. Apud Vettium Valentem Critodemus in Catalogo annorum Climactericorum de hoc anno notat, quod sit χαλεπὸς καὶ θανατηφόρος periculosus et mortem inferens. χαλεπὸς ad Climacterem pertinet, θανατηφόρος ad anni ipsius qualitatem et naturam, qua plures extinguuntur. Aliis igitur annus sexagesimus tertius Climactericus est, et quidem maxime periculosus, aliis vero fatalis, utpote in quo plurimi e vita abeunt. Sed quibus est fatalis et vitæ ultimus, iisdem non est Climactericus. Dupliciter itaque considerandus sexagesimus tertius annus, aut tanquam unus Climacterum maxime periculosorum, aut tanquam annus communiter fatalis plurimis senibus. Non enim hæc sunt confundenda; quemadmodum hic Augustus ex vulgari scilicet opinione fecisse videtur. Est vero annus sexagesimus tertius quam plurimis fatalis, quia qui ad id ætatis pervenere, jam videntur mortis maturitatem adepti; ita ut quædam quasi vitæ meta legitima in illo anno posita sit, qua plurimi senes maturi quasi morti fiunt. Ut enim fœtus in utero ut plurimum ad exeundum maturus fit nono mense, unde mensis ille longe majori hominum parti est natalis, etsi quidam etiam septimo, nonnulli rariores decimo, alii rarissimi etiam undecimo mense in lucem edantur; sic etiam communior vivendi finis videtur esse annus sexagesimus tertius, et maximæ senum parti fatalis; utpote qui jam ad hominis editi maturitatem pervenisse videantur; et rariores sint qui terminum istum transcendant.

Ἀνδραγαθούντων ὑμῶν, &c.] Id est, 'Fortiter ac viriliter agentibus vobis et suscipientibus,' quod sequitur scilicet, stationem meam.

CAP. VIII. *Qua usus est cum legem Liciniam de sumptu minuendo suasit*] Horum verborum ne umbram quidem in ipso capite habemus. Mirum autem est, nisi Gellius harum inscriptionum auctor, unde Librarii ista hauserint; neque enim Favorinus Legem Liciniam de sumptu suasit. Sed nomen istud forte mendo non caret in ipso capite; ideo et olim Pi-

thœus Fannii nomen pro Favorini reponendum censebat. Sane notum est C. Fannium auctorem fuisse legis sumptuariæ, quæ suo nomine Fannia appellata, de qua vide Notas supr. lib. II. cap. 24.

Flos cœnæ] Solemne optimis Auctoribus id quod optimum et maxime decorum cujusque rei, 'florem' appellare. Sic 'flos vini' apud Plautum pro vino generosissimo; 'Flos flammæ,' et 'Flos nardi' apud Lucretium. 'Flos populi,' apud Ennium, 'Flos illibatus populi, Suadæque medulla.' Et sexcenta hujusmodi passim occurrunt.

Ficedulam totam] In summis enim deliciis ficedulæ habitæ: et cum a semetipsis fatui fere forent saporis, piper iis addebatur. Martialis libr. XIII. Epigr. 5. 'Cerea quæ patulo lucet ficedula lumbo Cum tibi forte datur, si sapis adde piper.' Unde apud Petronium in Trimalcionis lautissimi hominis cœna Encolpion ait: 'Persecutus putamen manu, pinguissimam ficedulam inveni piperato vitello piperatum.' Quam Petronius 'pinguissimam,' Martialis 'ceream' vocat, ob pinguitudinem toto corpore flavescentem. Nomen accepit, quia ficuum usu pinguis fit. Varro lib. IV. de L. L. 'Ficedulæ et miliariæ a cibo: quod alteræ fico, alteræ milio fiant pingues.' Similiter Isidorus lib. XII. cap. 7. Unde Martialis in Xeniis, Epigr. 49. cujus lemma 'Ficedula.' 'Cum me ficus alat, cum pascar dulcibus uvis, Cur potius nomen non dedit uva mihi?' Ideo et ficuum tempore venari ficedulas ex Alexandro Myndio scribit Athenæus lib. II. Deipnosoph. Apud Suetonium legimus Asellium Sabinum HS. ducentis a Tiberio Cæsare donatum, quod in Dialogo quodam instituerit certamen inter boletos, ficedulas, ostreas et turdos.

A clunculis] Unde Martialis lib. III. Epigr. 60. 'Cereus immodicis turtur te clunibus implet.'

Eos palatum non habere] Hoc est, eos saporis sensu privatos esse. Palatum enim ut saporis sedes quibusdam consideratur; unde Latinis crebro usurpatur palatus pro delicatiori gustu. Sic Cicero lib. II. de Finib. 'Non sequitur ut cui cor sapiat, ei non sapiat palatus.' Quintilianus lib. I. cap. 2. ægre fert, quod ante palatus puerorum, quam os instituitur. Unde Horatii illud notissimum: 'Tres mihi convivæ prope dissentire videntur Poscentes vario multum diversa palato.' Ab his vero secedit Lactantius, qui putat eos falli, qui palato saporis sensum inesse velint. Sic enim lib. de Opific. Dei, cap. 10. 'Nam quod attinet,' inquit, 'ad saporem capiendum, fallitur quisquis hunc sensum palato inesse arbitratur. Lingua enim est qua sapores sentiuntur.' Quod haud dubie hausit ab Aristotele, qui lib. I. De Histor. Animal. in oris descriptione soli linguæ saporis sensum tribuere videtur, hisce verbis: Τὸ δ' ἐντὸς σιαγόνων καὶ χειλῶν στόμα, τούτῳ μέρη, τὸ μὲν ὑπερῷον. τὸ δὲ, φάρυγξ. τὸ δ' αἰσθητικὸν χυμοῦ, γλῶττα, ἡ δ' αἴσθησις, ἐν τῷ ἄκρῳ, ἐὰν δὲ ἐπὶ τῷ πλάτει ἐπιτεθῇ, ἧττον. Id est, 'Quod intra maxillas ac labia continetur, os est. Cujus partes palatum, et fauces, et gustus instrumentum lingua: in mucrone potissimum: nam lata pars minus sentit.' Ad quæ verba Vir summus J. Cæsar Scaliger notat: 'Gustus sedem in lingua cæteris animalibus Plinius tradit: homini etiam in palato. De palato hic Aristoteles nihil. At nos id experti sumus: Plinio vero quis dixit in palato non esse cæteris animalibus? Nam sale non solum linguam equis, verum etiam palatum fricamus ad gustum acuendum.' Gustus itaque sedes tam palatus, quam lingua.

Si proportione luxuria pergit crescere, &c.] Ita hunc locum Jos. Scaliger et L. Carrio correxere; cum in vulgatis antea legeretur: *Si proportione crescit, et debere epulas crescere.* Videte

quid relinquitur: *nisi ut delibari sibi cœnas jubeant, ne edendo defatigentur.* Unde Scriverius in suo codice olim faciebat, *Si proportione crescente luxuria, debeant epulæ crescere, videte quid relinq. &c.* Sensus vero totius loci est, ut bene notavit Scaliger; Si, inquit Favorinus, triclinia certant templis Deorum immortalium: quid relinquitur, nisi ut sibi e patella libari dapes jubeant, ut Diis immortalibus, et Laribus Penatibus solet.

Quando stratus auro, argento, &c.] Hoc est, quod Manilius Astron. lib. v. ait: 'Hæc fuerat quondam Divis concessa figura: Nunc jam luxuriæ pars est. Triclinia templis Concertant, tectique auro jam vescimur auro.' Quorum sensus, notante Scaligero, Ædes Deorum olim duntaxat bracteatæ et deauratæ erant, nunc vero et triclinia nostra; tectique aureis lacunaribus vescimur auro cavo; e vasis nimirum, quibus cibum sumimus, aureis. Cæterum de lectis et tricliniis aureis argenteisque Plinius lib. xxxiii. cap. 2. ubi et primum eorum laudat Auctorem. 'Lectos vero mulierum jam pridem totos operiri argento, et triclinia quædam, quibus argentum addidisse primus traditur Carvilius Pollio eques Romanus, non ut operiret, aut Deliaca specie faceret, sed Punicana. Idem et aureos fecit.' De Julio Cæsare narrat Suetonius, eum 'in aureo lecto veste purpurea decubuisse.' E solido etiam argento postea factos constat ex Lampridio in Heliogabalo: 'Solido argento factos habuit lectos et tricliniares et cubiculares.' Unde Ulpianus l. xix. D. de aur. arg. leg. ait; 'Lectum plane argenteum, vel si quæ alia suppellex argentea sit, argenti appellatione non continetur.'

Purpura] Id est, purpurea stragula vel veste coopertus lectus. Ut in illis Suetonii de Julio Cæsare: 'In aureo lecto veste purpurea decubuisse.'

Aliquot hominibus] Quibusdam hominibus. Alii legunt *aliqua* et referunt ad purpuram: *purpura amplior aliqua hominibus, quam Diis immortalibus adornatur.*

Cap. ix. *Cæcilius*] Inclytus Comœdiarum Poëta, ut a Gellio vocatur lib. iv. cap. 20. ubi et ait 'Statii' cognomen habuisse. Floruit temporibus Ennii. Hieronymus in Chronico ex Tranquillo: Olymp. cl. an. 11. 'Statius Cæcilius Comœdiarum scriptor clarus habetur, natione Insuber Gallus, et Ennii primum contubernalis. Quidam Mediolanensem ferunt. Mortuus est anno post mortem Ennii et juxta Janiculum sepultus.' Eum male Latine locutum scribit Cicero in Bruto: 'Mitto C. Lælium, P. Scipionem. Ætatis illius ista fuit laus, tanquam innocentiæ, sic Latine loquendi; non omnium tamen: nam illorum æquales Cæcilium et Pacuvium male locutos videmus.'

Subditivo] Cod. Tornæs. *in Subditivo.* Hæc fabula eadem cum Hypobolimæo. Quasdam enim Fabularum Cæcilius nominibus Latinis inscripsit, ut 'Fallaciam,' 'Exsulem,' &c. quasdam Græcis, ut 'Asotum,' 'Hymnidem,' &c. Quasdam mixto ab utroque titulo, ut 'Hypobolimæam rastrariam;' vel etiam utroque, ut 'Obolestatem' ac 'Fœneratorem;' 'Hypobolimæum' et 'Subditivum;' quemadmodum Plautus 'Phasma' et 'Mostellariam,' 'Astrabam' et 'Clitellariam.' Alioquin Plauti Epigraphæ omnes Latinæ, uti et Titianii et Afranii; Terentii contra et Turpilii omnes Græcæ; quarum nomina vide apud Mercerum ad Nonium in voce 'frontem.'

Nam hi sunt inimici pessumi, &c.] Huc faciunt illa Augustini lib. xix. De Civit. Dei cap. 5. ex Tullio de Amicitia: 'Nullæ sunt occultiores insidiæ, quam hæ, quæ latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine. Nam eum, qui palam est adversarius, facile cavendo

vitare possis. Hoc vero occultum, intestinum ac domesticum malum, non solum existit, verum etiam opprimit, antequam prospicere atque explorare potueris.'

Neque ut millas scias] Apud Nonium in voce 'frontem,' ubi hos Cæcilii versus quoque adducit, est, *neque vitare scias*.

Fronte hilare, non fronte hilara dixit] Nonius: 'Frontem fœminino genere Virgilius ait: Et frontem obscœnam rugis arat. Masculino Titinnius Secina: Quasi Hermaphroditus fimbriatum frontem gestas. Pacuvius: Fronte suppressa, innato fronte, vultu turpido.' Ubi præter Cæcilii exemplum, et alia ex Catone et Plauto adducit.

Alis] Male vulgo *aliis*. Notum enim, Alas dictas exercitus equitum ordines, qui circum legionis dextra sinistraque, tanquam alæ in avium corporibus, locabantur.

§ 2 *Ætas*] Juvenilis nimirum.

Triginta dies] Alludit ad triginta dies æris confessi; de quibus in XII. Tabulis. Vide infra cap. 13. et lib. XX. cap. 1.

CAP. X. Περὶ ψυχῆς] Id est, *De anima*. Horum librorum meminit et Auctor noster supra l. I. c. 3. Historia autem hæc adhuc hodie habetur apud Plutarchum lib. De Virtutibus Mulierum.

Sine ulla evidenti causa] Plutarchus De Virtut. Mulierum ait, quasdam putasse aërem veneno infectum in causa fuisse: Verba ejus, Τὰς Μιλησίων ποτὲ παρθένους δεινὸν πάθος, καὶ ἀλλόκοτον κατέσχεν, ἐκ δή τινος αἰτίας ἀδήλου. μάλιστα δὲ εἰκάζετο κρᾶσιν ἐκστατικὴν καὶ φαρμακώδη λαβὼν ὁ ἀὴρ, τροπὴν αὐταῖς καὶ παραφορὰν τῆς διανοίας ἐνεργάσασθαι. Id est, 'Milesias virgines quodam tempore atrox animi et absurda incessit perturbatio: qua de causa, incertum: nisi quod putabatur aëris temperies veneno infecta et ad insaniam excitandam parata, mutationem istam animorum atque alienationem effecisse.' Sunt, qui putent virgines hasce Milesias laborasse furore uterino; Hippocrates enim περὶ παρθενίων, hoc morbo affectas nonnunquam ob oppressionem, quæ circa cor est, suffocationem sibi parare, seseque strangulare scribit, vel etiam in puteos desilire ac præcipitare; existimantes hoc ut præstantissimum remedium, omnemque utilitatem excedere; sic ut voluptas quædam mortis tanquam boni cujusdam expetendæ eas incedat.

CAP. XI. *Senatusconsultum de philosophis, &c.*] Exstat hoc Senatusconsultum, uti et quod mox sequitur Edictum Censorium, etiam apud Suetonium in principio libri De Claris Rhetorib. unde utrumque ab Auctore nostro desumptum videtur. Factum vero hoc Senatusconsultum Anno III. Olympiadis CLIV. ab U. C. anno DXCII. quo Philosophi simul et Rhetores Urbe pelluntur. Viro summo J. Casaubono videtur, quod circa hæc tempora Philosophiæ et Rhetoricæ studia magnum Romæ et in Italia ceperint incrementum, per illos mille Achæos exules, quos Senatus e patria accitos post bellum Persei in urbe, aut per Italiam per multos annos detinuit. Non enim dubium, in tanta multitudine hominum Græcorum, qui præcipuas in urbibus suis dignitates obtinuerant, plures fuisse doctos literas, et studiis Philosophiæ imbutos. Existimat igitur istos, cum et ignavo otio torperent, et rebus necessariis, ut solent exules, plurimum carerent, ad Philosophiæ studia conversos, multis Romanorum ad simile propositum hortatores extitisse, atque huic Senatusconsulto occasionem præbuisse. Quæ conjectura fudamento suo non caret. Meminit et hujus Senatusconsulti Athenæus lib. XIII. ubi Sophistas vocat uno verbo, qui in Senatusconsulto philosophi et rhetores appellantur.

Ῥωμαῖοι, inquit; οἱ πάντα ἄριστοι ἐξέβαλον τοὺς σοφιστὰς τῆς Ῥώμης, ὡς διαφθείροντας τοὺς νέους, οὓς ἔπειτα οὐκ οἶδ' ὅπως κατεδέξαντο. 'Romani omnium omnibus in rebus præstantissimi atque optimi, Sophistas, quod juvenes corrumperent; ejecerunt urbe: qua vero de causa postea receperint, me latet.' Hinc et Seneca Consolatione ad Helviam: 'Apicius in ea urbe, ex qua aliquando philosophi, velut corruptores juventutis, abire jussi sunt,' &c.

Latinis] Hæc vox suspecta est Stephano Pighio Annal. lib. XII. cum nec Suetonius, nec ipsum SC. ejus meminerit: ideoque putat forte suppositam, ut magis tritam, ab indocto librario pro voce *Inquilinis*. Nam M. Pomponius Prætor de extraneorum scholis adventiciis ad Senatum retulit; unde et vix dubium est, licet SC. verba non exprimant quam jurisdictionem is in Urbe obtinuerit, quin jurisdictio peregrina ejus provincia fuerit.

QUOD. VERBA. FACTA. SUNT] Solemnia hæc verba in Senatusconsultorum initiis adhibita: Sic apud Ciceronem lib. VI. in Verrem: 'Id adeo ipso SC. cognoscite. Nam principium sententiæ perscribi solet, Recita: QUOD VERBA FACTA SUNT de S. Peduceo. Dicit qui primi suaserint, decernitur. Refertur deinde de Verre; dic quæso, quomodo? QUOD VERBA FACTA SUNT de C. Verre.' Verba enim fecisse dicebantur Consules vel alii de eo, quod ad Senatum retulerant; idque etiam manifestum ex iis, quæ a Frontino lib. II. de Aquæductibus, et a Cœlio lib. VIII. Epist. Famil. et ex Opimiano SC. quod a Cicerone VIII. Philipp. citatur, uti et ex SC. Velleiano, et De petitione hereditatis, quæ in Pandectis referuntur. Ut solemnia verba autem hæc singularibus literis scribi solebant, hoc modo, Q. V. F. S. quemadmodum et illa, 'De ea re ita censuerunt. D. E. R. I. C.'

UTI. EI. E. REPUBLICA. FIDE. QUE. SUA. VIDERETUR] Hæc etiam solemnis formula SC. quando aliquid negotii magistratibus a Senatu dabatur. Cicero V. Philipp. 'Senatui placere uti C. Pansa, Hirtius Coss. designati, cum magistratum iniissent, si eis videretur, primo quoque tempore ad hunc ordinem referrent, ita uti e Republica fideque sua videretur.' Plura ejusmodi exempla vide sis apud Brissonium De Formulis.

Aliquot deinde annis post] Annis nimirum septuaginta duobus. Factum enim hoc Censorium Edictum anno ab U. C. DCLXII. Nam hoc Urbis anno Censores fuere Licinius Crassus et Domitius, ut est apud Plinium in principio lib. XVII. Hist. Natur. Pighius vero ex Fastis Capitolinis in Annalibus hos Censores refert ad annum U. C. DCLXI. C. Claudio Pulchro, Marco Perpenna Coss.

L. Licinius Crassus] Hic est Crassus ille Orator, qui hujus sui Edicti mentionem facit apud Ciceronem lib. III. de Oratore: 'Rerum est magna silva,' inquit, 'quam cum Græci jam non tenerent, ob eamque causam juventus nostra dediscere pene discendo; etiam Latini (si Diis placet) hoc biennio magistri dicendi exstiterunt, quos ego Censor edicto meo sustuleram; non quo, ut nescio quos dicere aiebant, acui ingenia adolescentium nullum; sed contra ingenia obtundi, nolui corroborari imprudentiam.' Hujus etiam Edicti meminit Vipsanius Messalla apud auctorem Dialogi De Caus. corruptæ Eloquentiæ, hisce verbis: 'At nunc adulescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui rhetores vocantur: quos paullo ante Ciceronis tempora exstitisse, nec placuisse majoribus nostris ex eo manifestum est, quod L. Crasso et Domitio censoribus cludere, ut ait Cicero, ludum imprudentiæ jussi sunt.'

RENUNCIATUM. EST. NOBIS] Renunciare, nunciare, verba facere, referre, solemnia sunt verba in hoc genere, quorum exempla apud Auctores passim occurrunt; et copia jam olim a Brissonio collecta in De Formulis.

NOBIS. NON. PLACERE] Hæc verba sententiæ solemnia: ut et his contraria illa 'Senatui populoque placere.'

Verum etiam Domitiano imperante] Suetonius in ejus vita: 'Junium Rusticum' (interemit) 'quod Pæti Thraseæ et Helvidii Prisci laudes edidisset, appellassetque sanctissimos viros: cujus criminis occasione, Philosophos omnes urbe Italiaque submovit.' Nota est Sulpiciæ Poëtriæ Satyra De Edicto Domitiani, quo Philosophos urbe exegit. Pertinent huc etiam illa Philostrati e lib. VII. De Vita Apollonii Tyanæi, ubi De Domitiano sermo: *Ὅθεν ἠκρωτηριάσθη μὲν ἡ βουλὴ τοὺς εὐδοκιμωτάτους. φιλοσοφία δὲ οὕτω τι ἔπτηξεν, ὡς ἀποβαλόντες τὸ σχῆμα, οἱ μὲν, ἀποδράναι σφῶν ἐς τὴν Κελτῶν ἑσπέραν, οἱ δὲ ἐς τὰ ἐρημα Λιβύης τε, καὶ Σκυθίας.* Id est, 'Quapropter Senatus membra sunt amputata, optimis quibusque viris ab eo interfectis. Philosophia autem adeo perterrita est, ut habitu mutato philosophi, partim in Hispaniam, partim in Libyæ, Scythiæque deserta confugerent.' Eusebius in Chronico bis a Domitiano Philosophos pulsos notat ad Olympiad. CCXVI. ann. IV. et Olympiad. CCXVIII. an. III. Cæterum et a Græcis ipsis olim non semel Philosophi Urbibus ejecti. Sic Theophrasti tempore Philosophos Athenis lege Sophoclis Amphiclidæ filii pulsos scribit Laërtius in Theophrasto: *Τοιοῦτος δὲ ὢν, ὅμως ἀπεδήμησε πρὸς ὀλίγον καὶ οὗτος, καὶ πάντες οἱ λοιποὶ φιλόσοφοι, Σοφοκλέους τοῦ Ἀμφικλείδου νόμον εἰσενεγκόντος, Μηδένα τῶν φιλοσόφων σχολῆς ἀφηγεῖσθαι, ἂν μὴ τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ δόξῃ· εἰ δὲ μὴ, θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν.* 'Cum esset hujusmodi' Theophrastus, 'tamen secessit ad tempus et ipse et philosophi reliqui: quippe Sophocles Amphiclidæ f. legem tulerat, uti ne quis Philosophorum præesset scholæ, nisi id senatus aut plebs decrevisset: qui secus faceret, capitale esset.' De hac etiam Pollux lib. IX. c. 5. *Ἔστι δὲ νόμος Ἀττικὸς κατὰ τῶν φιλοσοφούντων γραφεὶς, ὃν Σοφοκλῆς Ἀμφικλείδου Σουνιεὺς εἶπεν. ἐν ᾧ τινα κατὰ αὐτῶν προειπὼν ἐπήγαγεν, μὴ ἐξεῖναι μηδενὶ τῶν σοφιστῶν διατριβὴν κατασκευάζεσθαι.* 'Est et Lex quædam Attica contra Philosophos scripta, quam Sophocles Amphiclidis filius Suniens tulit, qua contra illos statuit, non licere cuiquam Sophistarum, scholam instituere.' Meminit et hujus legis Athenæus lib. XIII. Sic Philosophos e regione sua ejecit Antiochus, ut testatur idem Athenæus lib. XII. ut et Lysimachus, teste eodem lib. XIII. Epicureos exulare jusserunt Messenii, ut scribit idem Athenæus lib. cit. XII. et Ælianus Hist. Variar. lib. IX. cap. 12. item Sextus Empiricus adversus Mathemat. lib. II. Philosophos etiam ejecere Thebani, Spartiates, et Argivi, ut testis Tertullianus in Apologetico. 'Inde et a quibusdam quoque ejecta philosophia, a Thebanis dico, a Spartiatis, et Argivis, dum ad nostra contaminantur.'

Epictetus] De hoc supra I. 2. et II. 19. quædam notata. Adde sis Lipsium Manuduct. ad Philosoph. Stoic. lib. I. Diss. 19.

CAP. XII. *Orationem ad populum in concione habuit*] Qua occasione hæc oratio a C. Graccho habita fuerit, discimus ex Plutarcho in ejus Vita. Nimirum cum C. Gracchus Proquæstore in Sardinia cum L. Aurelio Procos. esset, existimaretque quod inimicorum optimatum opera in eum finem Aurelio Procos. prorogatum, misso supplemento, imperium fuisset, ut ipse cogeretur etiam diutius in provincia manere Proquæstore et ab

Urbe abesse, ipse sua sponte relicto Procos. nec exspectato successore, contra morem majorum provincia decessit, atque Romam ad Tribunatum plebis petendam perrexit. Itaque præter exspectationem Romæ conspectus, amicis pariter ac inimicis materiam reprehensionis adversum se præbuit. Cum denique hanc ob causam apud Censores ipsi dies dictus fuerat, oratione hac gravi non solum apud ipsos, verum etiam apud populum in concione semetipsum excusavit, se nihil contra leges fecisse contendens. Citatur etiam C. Gracchi Oratio ad Censores Charisio lib. I. Grammatic.

Neque pueri eximia facie stabant] Stare proprie dicebatur de iis, qui ad mensam ministrabant, ut pocillatores. Hinc Ausonius de Ganymede: 'Stat Jovis ad cyathum, generat quem Dardanius Tros.' Suetonius in Cæsare: 'Sed C. Memmius etiam ad cyathum et vinum Nicomedi stetisse objecit illi cum reliquis obsoletis.' Seneca lib. III. de Beneficiis cap. 27. 'Servus, quum cœnanti ad pedes steterat, narrat quæ inter cœnam ebrius dixisset.'

Apud principia] Sic primus hunc locum ex optimo codice Ms. correxit Petr. Victorius Var. Lect. lib. III. cap. 5. cum vulgo legeretur *apud Principem*. Principia autem, ut hic accipitur, erat locus in castris, ubi Tribuni jus dicere solebant, quare, ut ait Polybius lib. VI. maxima semper hominum frequentia celebrabatur. Livius lib. XXXVII. 'Ibi in principiis sermo inter Tribunos militum secretus oritur; inde ad aures ipsius Æmilii pervenit.' Et lib. XXXVIII. 'Milites Tribunos jura reddere in principiis sinebant.' Sic apud Florum lib. III. c. 10. 'Itaque tantus gentis novæ terror in castris, ut testamenta passim et in principiis scriberentur.' Adde l. IV. officium. D. de re militari. Alias etiam principia ipsos principes, seu principales milites significant; interdum etiam ipsum ordinem principalium; unde apud Terentium ille: 'Hic ego ero post principia, inde omnibus signum dabo.' Et ita sæpissime apud Livium, Tacitum, Sallustium, alios.

Biennium enim fui in provincia] Τὸ *enim* abest a Cod. Tornæs. Cæterum Gracchus hic dicit se biennium fuisse in provincia; quod omnino verum esse et Annales testantur. Plutarchus tamen eum triennio Quæstorem fuisse tradit. Lipsius olim Antiq. Lect. lib. v. c. 4. putabat, aut hic *triennium*, aut apud Plutarchum *biennium* reponendum. Sed Pighius in Annalibus existimat Plutarchum etiam annum quo Gracchus provinciam reliquit, et Tribunatum petiit, ejus quæsturæ adjicere.

Omnium natorum] Id est, omnium qui unquam, aut usquam nati. Ita Lipsius in Electis hunc locum primus correxit, cum vulgo legeretur *omnium nationum*. Haud bene.

Zonas quas plenas argenti extuli, &c.] Sic idem Gracchus apud Plutarchum: Μόνος δὲ τῶν στρατευσαμένων πλῆρες τὸ βαλλάντιον εἰσενηνοχέναι, τοὺς δὲ ἄλλους ἐκπιόντας ὃν εἰσηνέγκαν οἶνον, ἀργυρίου καὶ χρυσίου μεστοὺς δεῦρο τοὺς ἀμφορεῖς ἥκειν κομίζοντας. 'Solum ex militibus zonam se quam in provinciam plenam intulisset, exportasse inanem: cæteros exhausto quod importaverant vino, auro et argento domum plenas amphoras retulisse.' Notum autem milites olim in bellum ituros pecuniam in zonis gestasse. Unde Spartianus in Pescennio Nigro: 'Idem jussit, ne in zonis milites ad bellum aureos vel argenteos nummos portarent, sed publice commendarent, recepturos post prælia, quod dederant.' Cujus rationem reddit Lampridius in Alexandro: 'Miles non timet nisi vestitus, armatus, calceatus, satur, et habens aliquid in zona.'

Cap. xiii. *Hem isto parentum, &c.*] Versus hosce laborare, dudum est, quod Viri doctissimi animadvertere; Muretus Var. Lection. lib. vii. cap. 4. hoc modo emendandos censet: *Horumce parentum est vita bilis liberis, Qui malunt metui, quam vereri se a suis.* Et interpretatur de parentibus nimis severis in liberos, quorum vita liberis bilis sit, id est, amara, et odiosa, ita ut eorum mortem exoptent. Vulgo legebatur *vitabilis* unica voce, quæ nihili est. Lipsius vero Mureti emendationem haud probans, quia non putet Latinum esse, Ejus vita mihi bilis est; ideoque vitium contigisse existimat, eo quod B et V, tam in scriptura, quam pronuntiatione sæpe olim confusa fuerint. Unius igitur literæ mutatione locum sic restituendum putat. *Horumce parentum est vita vilis liberis, Qui malunt metui, &c.* Quomodo etiam Cicero locutus est Oratione in Catilinam: 'Quorum est tibi videlicet auctoritas cara, vita vilissima.' Et hoc modo sensus satis commodus efficitur.

§ 2 *Novius*] Sæpius hujus mentio fit apud Nonium Marcellum, qui complura ex eo exempla adducit. Fuit Atellanarum scriptor, claruitque circa tempora Pomponii itidem Atellanarum scriptoris, ut haurire est ex Macrobio lib. i. Saturn. cap. 10. 'Mummius post Novium et Pomponium, diu jacentem artem Atellanicam suscitavit.' Floruit itaque Novius circa Olymp. clxxiii. si Pomponii tempore vixerit. De hujus enim ætate sic Eusebius in Chronico Olymp. clxxiii. ann. i. 'Pomponius Atellanarum scriptor clarus habetur.'

In Ligatarea] Vett. Edd. *in Ligararta.* Cod. Tornæs. *in Ligataria.* Ascens. et Gr. legunt: *in Ligararta Licinaria.* In Ms. Reg. est *in Ligarchia Liganaria.* Unde Lambecius hic legendum censet *Novius in Lignaria;* cum hujus nominis fabulam Novianam citet Priscianus lib. v. quamvis ibi perperam pro *Novius*, legatur *Nævius*, quomodo sæpius erratum in nomine hujus Poëtæ.

Pransum paratum] Pransi ac parati milites dicebantur duci ad pugnam, cum curatis corporibus et expediti in aciem ducerentur; unde postea in proverbium abiit 'Pransus paratus,' pro homine qui paratus est ad omnem casum, rebusque suis semper intentus. Hinc et olim Varro hoc nomine Satyram quandam inscripsit. eoque utitur in Flexibulis: 'Quare, o Marce, pransum ac paratum esse hoc minime oportet.' Huic contrarium est, et diversum sensum habet 'Pransus potus;' quod dicitur de homine dissoluto et temere negligenterque res suas agente. Unde Cicero pro Milone: 'Adde inscitiam pransi poti oscitantis ducis.' Plautus Menæchm. 'Prandi ac potavi, scortum accubui.' Martialis lib. iv. Epigr. 90. 'Prandeo, poto, cano, ludo,' &c.

§ 4 *Conjugio Anchisa, &c.*] Exstat lib. iii. Æneid. vs. 390.

Cursusque dabit] Exstat lib. iii. Æneid. vs. 385.

Æris. confessi. &c.] Hujus Fragmenti ex Legibus xii. Tabularum optimus interpres est ipse Gellius infra lib. xx. cap. 1. ubi inquit: 'Confessi æris ac debiti judicatis triginta dies sunt dati, conquirendæ pecuniæ causa, quam dissolverent: eosque dies Decemviri justos appellaverunt, velut quoddam justitium,' (vel, ut vetustissimus habet liber, *justidium*,) 'id est, juris inter reos,' (sic lego, non *eos*, ut vulgo,) 'quasi interstitionem quandam et cessationem, quibus diebus nihil cum his jure agi posset.' Cæterum '*Æris*' nomine hic intelligitur quævis pecunia debita, imo etiam quævis res, quæ pecunia æstimatur. Neminem vero, nisi plane hospes sit in his rebus, fugit, Romanos primum ære rudi et gravi, quod in rebus contrahendis, et in solutionibus solebant appendere, deinde

etiam signato seu nota publica percusso usos fuisse. Notandum etiam hoc loco, confessos eodem loco haberi a Decemviris cum judicatis, sive condemnatis. Quod et in juris nostri libris tralatitium est. Sic enim Ulpianus in l. LVI. in fin. D. de re judic. inquit: 'In jure confessi pro judicatis habentur.' Similiter Paulus in l. I. et l. III. D. de confess. et idem Ulpianus in l. VI. § 2. D. eod. Item Imp. Antoninus in l. un. C. de confessis rescribit, 'Confessos in jure pro judicatis haberi placet.' Cui consentiunt Impp. Diocletianus et Maximilianus in l. IV. C. de repud. et abstin. hæredit. Hinc etiam qui fatentur debere, et qui ex re judicata necesse habent reddere, conjunguntur in Rescripto Divi Pii, quod refert Callistratus in l. XXI. D. de re judic.

DEBITIQUE. JUDICATIS] Infra lib. XX. cap. 1. 'Debitique jure judicatis.'

TRIGINTA. DIES. JUSTI. SUNTO] Id est, sunto illis, qui debitum vel confessi sunt, vel etiam jure condemnati, triginta dies justi ad conficiendam pecuniam; interim vero in jus ne vocantor, sed jura pro illis stent ac sileant. Hi quidem erant justi dies privatis dati, quod ad exemplum videtur factum eorum, qui publice justi dicebantur, quando scilicet in tota urbe juris erant feriæ. Sic justi dies dicebantur triginta, cum exercitus esset imperatus, et vexillum in arce positum, ut scribit Festus; quibus diebus non licebat etiam hostem lacessere. Alii erant 'Præliares dies,' quibus licebat cum hoste confligere. Idem Festus: 'Præliares dies appellantur, quibus fas est bello hostem lacessere: erant enim quædam feriæ publicæ, quibus nefas fuit id facere.' Per 'ferias publicas' justos intelligit dies. Sed et 'præliares dies,' quibus in arce vexillum proponebatur ad imperandum exercitum, 'justos' appellatos scribit Macrobius, lib. I. Saturn. cap. 16. 'Præliares,' inquit, 'dies ab justis non segregaverim. Siquidem justi sunt continui triginta dies, quibus exercitu imperato vexillum rufi coloris in arce positum est.' Recte autem ex sententia Salmasii in De M. U. Macrobius præliares dies ab justis non segregandos putat, quia quacunque de causa jura Romæ cessarent, illi dies 'justi' appellati, quod in iis jus staret, cessaretque. Inde a justis diebus *Justidium* (sic enim vetustissimus liber apud Gellium scribit, quod vulgo *justitium*) appellatum, hoc est, tempus vel spatium justorum dierum, vel unus etiam justus dies, quo jure agi non licebat.

QUI. SE. SIERIT. TESTARIER] Salmasius ad Jus Atticum ex vetustissimis libris certissima, ut ait, conjectura, hujus legis verba ita scribenda censet, *Qui se am sirit testarier, libripensve fieri, ni testimonium fari iatur, improbus intestabilisque esto.* More enim illius seculi vulgato per transpositionem scriptum, *Qui se am sirit testarier.* Ut hujus capitis sensus sit, qui se siverit testem fieri, non potest testimonium defugere, et nisi veniat ad testimonium dicendum in judicio cum citetur ab eo, a quo amtestatus est, improbus intestabilisque sit. Amtestatio enim ipsa non erat testimonii dictio, sed qui amtestabatur aliquem, eum sibi testem destinabat et præparabat, tacta et vulsa auricula, quasi admonens testem eum sibi esse futurum. Unde et apud Latinos 'aurem vellere' pro admonere. Hinc vetus Interpres Horatii hæc verba amtestantis aliquem fuisse dicit, 'memento quod tu in illa causa mihi testis eris.' Idem ibi adnotat, prius dixisse solitum qui amtestabatur ac testem faciebat, 'licetne amtestari?' nisi responderet ille, qui testis destinabatur, 'licet,' invitum non licebat testem facere. Si autem 'licet' respondisset, ac se sivisset amtestari, non poterat postea testimonium de-

fugere, nisi improbus intestabilisque haberi vellet. Ex modo diductis liquet, quantum errent, qui hanc legem ad 'Testimonii denunciationem' referunt; quasi qui denunciati testimonium detrectant, improbi intestabilesque esse hac lege declarentur. Cum lex loquatur de eo, qui, cum se jam sivisset amtestari, id est, cum jam ut testis rei vel actui alicui, item velut libripens adhibitus fuisset, postea testimonium ferre de eo, cui interfuit, detrectat. Quæ actio Græcis δίκη λειπομαρτυρίας dicitur. Non minus etiam errant, qui putant hoc legis caput pertinuisse ad causam formamque testamenti, quod per æs et libram fiebat.

LIBRIPENSVE. FUERIT] Glossæ Philoxeni: 'Libripens, ζυγοστάτης.' In omnibus olim contractibus ex Leg. XII. Tabul. Romæ libripens adhibitus, hoc est, qui libram æneam tenebat, quam emptor rauduscnlo, sive ære gravi feriebat; tumque res in contractum diducta, mancipio nexuque ejus fieri dicebatur; unde in XII. Tabul. erat: 'Hanc ego rem ex jure Quiritium meam esse aio, eaque mihi empta esto hoc ære æneaque libra.' Et: 'Rauduscnlo libram ferito.' Sæculo Decemvirali libra in contractibus Romæ dominabatur, quia ea opus erat, ut stipem sive æs grave adpenderent; sed et postmodum recepto jam usu pecuniæ signatæ sive numeratæ, libræ tamen usus permansit, ut constat ex Plinio lib. XXXIII. Hist. Natural. cap. 3. cujus verba inter alia: 'Quin et militum stipendiorum, hoc est, stipis ponderandæ pensatores, Libripendes dicuntur; qua consuetudine in his emptionibus, quæ mancipi sunt, etiam nunc libra interponitur.'

NI. TESTIMONIUM. FARIATUR.] Cujacius hic olim reponebat, *Si in testimonium feriatur*, id est, pulsetur, cogatur, ἀναγκάζηται. Hotomanno autem pro *fariatur*, corrigi placuit *fateatur*. Quomodo et legit Turnebus Adversar. lib. XIII. cap. 26. qui et ait non male *ferat* hic legi posse. Quorum nullum Salmasio arridet, qui hic scriptum fuisse contendit, ut jam antea diximus, *Ni testimonium fari iatur*, id est, ni testimonium eat dicere; ἀρχαϊκῶς *iatur*, pro *eat*, ut alia lege *ni itur*, pro *ni it*. Et apud Priscianum lib. VIII. *Fitur*, pro *fit*, et *fiebatur*, pro *fiebat*. 'Testimonium fari,' est testimonium dicere. In ipso enim amtestandi actu non dicebat testimonium is, qui testis fiebat, sed testis destinabatur, testimonium paullo post in judicio dicturus de eo, quod actum esset. Qui hoc non faceret postquam se testem fieri, sive 'amtestari' passus esset, 'testimonium defugere' dicebatur. Non enim testimonium defugit, qui non vult testis fieri, nec se sinit amtestari, sed qui postea testimonium in judicio dicere recusat, postquam se testem fieri permisit. Hujusmodi autem homo improbus intestabilisque hac lege declaratur.

IMPROBUS] Hoc nominis hic gravem et atrocem habet significationem; denotat enim hominem, quem Jurisconsulti nostri alias dicunt 'infamem,' vel 'infamia notatum.' Sic in lege Valeria olim 'improbe factum' in hac significatione fuisse videtur, pro facinore nempe infamia et nota censoria digno, et ex quo quis infamis intestabilisque fiat. Quamvis Livius, ubi ejus legis verba refert, per 'improbe factum' intelligere tantum videatur, quasi Lex Valeria nihil aliud vellet, quam malum factum. Sic enim lib. X. 'Valeria' Lex, inquit, 'cum eum, qui provocasset' (ad populum scil.) 'virgis cædi, securique necari vetuisset: si quis adversus ea fecisset, nihil ultra, quam, improbe factum, adjecit. Id (qui tum pudor hominum erat) visum credo vinculum satis validum legis: nunc vix serio ita minetur quisquam,' &c. Sed vix dubium, quin in lege Valeria æque

ac in XII. tabulis 'improbus,' pro 'infami' positum fuerit.

INTESTABILIS. QUE. ESTO] Ad hujus lucem faciunt illa Caii in l. XXVI. D. qui testam. fac. poss. ubi inquit: 'Cum lege quis intestabilis jubetur esse, eo pertinet, ne ejus testimonium recipiatur; et eo amplius, ut quidam putant, neve ipsi dicatur testimonium.' Similiter Ulpianus in lib. XVIII. § 1. D. eod. 'Si quis ob carmen famosum damnetur, SC. expressum est, ut intestabilis sit: ergo nec testamentum facere poterit, nec ad testamentum adhiberi.' Vide et lib. XXI. D. de testib. item lib. V. § ult. D. de injuriis: in quibus legibus etiam exstat vox 'Intestabilis;' quam et uno et altero loco habent Glossæ Philoxeni, ubi Græce redditur 'Intestabilis,' per ista verba, ἀπηγορευμένος, ἄτιμος, μὴ προσδεκτέος εἰς μαρτυρίας; item ἀτελὴς, ἀμάρτυρος. Hinc itaque factum, ut intestabilis homo, pro inviso, scelerato, flagitioso, et execrabili haberetur. Unde Plautus Curcul. Act. I. Sc. 1. 'Semper caveto, ne sis intestabilis.' Horatius lib. II. Satyr. 3. 'Is intestabilis et sacer esto.' Item Sallustius in Orat. Lepidi ad populum: 'Neque se aliter tutum putat, quam si pejor, atque intestabilior metu vestro fuerit.' Huic contrarium est nomen 'Testabilis' apud Auctorem nostrum supra lib. VI. cap. 7. ubi de lege Horatia agit.

CAP. XIV. *Ex orationibus Græcis*] Dura locutio, pro *ex lingua Græca:* et vix credibile hoc modo Gellium locutum ait Stephanus.

Metellum Numidicum] De quo vide notata supra XII. 9.

Pecunias maximas exactos esse] Græcorum more etiam Turnebo Adversar. lib. XII. cap. 17. videtur locutum esse Cœlium lib. VIII. famil. Epistol. 20. 'Ne quod furore Paulini ademptus esset boni.' Sic enim constituendam putat scripturam, non *adeptus.* Ac si Græce diceretur εἴπερ ἀγαθόν τι ἀφῃρημένος εἴη. Quemadmodum et Plautus in Trinummo Act. II. Sc. 4. 'Quas sponsione pronuper tu exactus es.'

In Hypobolimæo Æschino] Apud Festum in voce 'Noxia' citatur Cæcilius in 'Hypobolimæo Chærestrato:' quæ alia est ab hac fabula, cui distinctionis causa titulus inscriptus 'Hypobolimæus Æschinus.' Scripserat et aliam adhuc fabulam idem Cæcilius, cui titulus 'Hypobolimæa Rastraria:' cujus Nonius sæpius mentionem facit. Alia adhuc erat fabula, quæ simpliciter 'Hypobolimæus,' sive 'subditivus' inscripta: cujus Auctor noster meminit supra h. l. cap. 9.

CAP. XV. *Non a verbo suo, quod est Patior, &c.*] Recte notat Stephanus, si verba huic capiti præfixa, essent Gellii, eum omnino ridicule et absurde loqui dicendum. Si enim constat, participium istud 'passis,' cum de velis et manibus dicitur, habere suum verbum 'patior,' quid venit in mentem Veteribus, ut, cum hoc scirent, eo tamen participio ita uterentur, ut suo verbo nullum jus in ipsum esse vellent, verum id in alienum verbum transferrent? Participium autem 'passus,' cum de velis et manibus dicitur, non est a 'pando,' ut ab alieno, sed omnino, ut a suo et genuino verbo.

Non passum] Errat Gellius, uti et Servius in Æneid. lib. I. dum a 'pando' Veteribus 'pansum' dictum negant. Ex 'pansus' enim, ut G. Scioppius in Grammatica Philosophica notat, factum fuit 'passus.' 'Dispansus' autem dixit Lucretius lib. I. 'Vestes dispansæ in Sole serescunt.' 'Pansum' vero dictum a 'pando' eodem modo, ut a 'scando,' 'scansum,' a 'tundo,' 'tunsum.' Quamvis receptius fuerit 'passum' dici: unde 'passo velo' apud Plautum; apud Virgilium, 'Crinibus passis,' apud Ennium et Cæsarem 'passis palmis' pro manibus expansis. Plautus etiam,

ut mox notat Auctor noster, 'dispessus' dixit, pro 'dispassus.'

In Synaristosis] Hoc nomine fabulam e Græcis etiam scripsit Crates, teste Julio Polluce Onomast. lib. VI. cap. 17. item Menander, qui Synaristusas edidit, ut testatur Plinius lib. XXIII. cap. ult.

Capillo quoque .... passo] Disperso et soluto. Habitus mulierum lugubris. Petronius de Matrona Ephesina: 'Hæc cum virum extulisset, non contenta vulgari more funus passis prosequi crinibus,' &c. Sic Terentius Heautontimor. Act. II. Sc. 3. puellæ describens lugubrem habitum inquit: 'Capillus passus, prolixus, circum caput Rejectus negligenter.' Et sexcenta similia passim apud Auctores occurrunt. Adde sis Plutarchum in quæstion. Roman. ubi inquit, Cur filiæ, cum parentes efferuntur, sint γυμναῖς ταῖς κεφαλαῖς, καὶ ταῖς κόμαις λελυμέναις; 'Intectis capitibus et crinibus passis?'

In Milite glorioso] Exstat Act. II. Sc. 4. vs. 6. et 7.

CAP. XVI. *Milo Crotoniensis*] Hunc Milonis casum similiter describit Valerius Maximus lib. IX. cap. 12. 'Milo Crotoniates,' inquit, 'cum iter faciens quercum in agro cuneis adactis fissam vidisset; fretus viribus, accessit ad eam, insertisque manibus divellere conatus est: quas arbos excussis cuneis in suam naturam revocata compressit, eumque cum tot gymnicis palmis lacerandum feris præbuit.' Adde sis Ovidium in Ibin, Strabonem lib. VI. Suidam.

Olympiade quinquagesima] Ita recte a Viris doctissimis restitutum, cum antea legeretur in omnibus Codd. *Olympiade prima:* quod falsissimum. Sed error inde natus, quod scriptum erat *Olympiade L*, quæ litera accepta pro I. et prima pro quinquagesima facta. L enim et I sæpissime in veteribus libris figura confunduntur, ita ut vix inter sese discerni possint. Quod hic de Milonis ex Olympico certamine luctæ corona reportata Auctor noster tradit, id capiendum de primo ejus certamine; quod factum quo tempore Tarquinius Priscus Romæ regnaverit; is vero obiit initio Olympiadis quinquagesimæ primæ; ante ejus autem obitum Milonem jam inclarescere cœpisse scribit Solinus: 'Milon porro,' inquit, 'Tarquinii Prisci temporibus eminuit.' In aliis libris est *Tarquinii Superbi:* quæ diversitas, ut optime notat Salmasius, manavit ex geminatæ editionis, quam fecerat ipse Solinus, diversa lectione. Regnum autem iniit Tarquinius Superbus anno IV. Olympiad. LXI. In veteri Ὀλυμπιονικῶν ἀναγραφῇ notatur, Milonem sexies luctam vicisse Olympiad. LXII. ubi et aliæ Milonis victoriæ recensentur: Μίλων Κροτωνιάτης πάλην, ὃς νικᾷ Ὀλύμπια ἑξάκις, Πύθια ἑξάκις, Ἴσθμια δεκάκις, Νέμεα ἐννάκις. Ex quibus manifestum eo tempore Milonem sexies Olympico certamine coronatum fuisse; itaque ejus nomen tum celeberrimum evasisse. Igitur sub Tarquinio Prisco, hoc est, Olympiad. L. Milo primum inclarescere cœpit, sub Tarquinio vero Superbo, id est, Olympiad. LXII. celeberrimus undique fuit, utpote qui sexies Olympicorum certaminum palmas reportasset.

Rimis] Sic primus, quod sciam, reposuit G. Ranchinus Variar. Lect. lib. I. cap. 5. cum in omnibus libris legeretur *ramis:* haud bene. Nam *rimis* legendum, ut omittam, quod Valerius dicit, 'quercum cuneis adactis fissam,' evincit sententia, et verba illa, quæ sequuntur, 'immissis in cavernas arboris digitis,' id est, in rimas. His similia videtur locutus Apuleius lib. IX. Metamorphos. 'Hoc tibi dolium,' inquit, 'nimis vetustum est, et multifariam rimis biantibus cassum.' Et lib. X. 'Clausis ex more foribus per quandam modicam cavernulam rimantur me passim expositis

epulis inhærentem.' Ubi cavernula, nihil aliud quam rima.

CAP. XVII. *Alcibiades Atheniensis, quum, &c. artibus ac disciplinis liberalibus erudiretur, &c.*] Sic Plutarchus in Alcibiadis Vita: *ἐπεὶ δὲ εἰς τὸ μανθάνειν ἧκε, τοῖς μὲν ἄλλοις ὑπήκουε διδασκάλοις ἐπιεικῶς, τὸ δὲ αὐλεῖν ἔφευγεν ὡς ἀγεννὲς, καὶ ἀνελεύθερον.* Id est, 'Postquam se ad disciplinas transtulit, aliis quidem obtemperavit magistris æquo animo, tibia autem canere refugiebat.' Ubi et rationem subjicit, quod plectri quidem et lyræ usus nihil neque ex habitu, neque ex forma ingenuo digna depravaret, vultus vero ejus, qui tibias ore inflat, vix a familiarissimis dignosci posset. Quod cytharæ etiam usus colloquium, nec concentum tolleret, tibia vero os obturaret et intersepiret, adeoque vocem et sermonem auferret. Dicere itaque Alcibiades soleret, tibia canere debere Thebanorum filios, quippe qui disserere non nossent; Athenienses vero sequi debere Minervæ et Apollinis exemplum, quorum illa quidem abjecerat tibiam, hic vero tibicinem etiam excoriaverat.

Ea res cum percrebuisset] Similiter Plutarchus: *ταχὺ διῆλθεν ὁ λόγος εἰς τοὺς παῖδας, ὡς εὖ ποιῶν ὁ Ἀλκιβιάδης βδελύττοιτο τὴν αὐλητικὴν, καὶ χλευάζοι τοὺς μανθάνοντας. ὅθεν ἐξέπεσε κομιδῆ τῶν ἐλευθέρων διατριβῶν, καὶ προεπηλακίσθη παντάπασιν ὁ αὐλός.* Id est, 'Statim dilata est inter pueros fama, merito Alcibiadem fastidire tibiam, et ejus studiosos deridere; unde ex oblectamentis liberalibus plane fuit explosa et prorsus irrisa tibia.'

Pamphilæ] Vixit hæc tempore Neronis, genere Epidauria, ut scribit Suidas; et filia fuit Soteridis; nupta vero Socratidi. Scripsit Historiar. libros 33. et Epitomen Ctesiæ lib. 3. ac epitomas alias historicorum, aliorumque scriptorum plurimorum. Quos libros etiam a quibusdam Soteridi adscriptos, dicit Suidas in voce Σώτηρις; ubi et sui oblitus Pamphilam non filiam, sed uxorem Soteridis fuisse ait. Photius autem Tmem. VIII. Pamphilam genere Ægyptiam fuisse scribit; ac conscripsisse perutiles octo libros Historiæ Miscellæ, quibus congesserat, quæ vel ex marito audisset, vel ex viris eruditis, qui mariti, quicum tredecim annis nupta fuerit, ædes frequentassent: vel quæ ipsa etiam observasset. Sed quamvis Photius non plures quam 8. ejus libros viderit, verosimilius tamen est, quemadmodum Suidas ait, Pamphilam libros 33. conscripsisse, cum et Auctor noster hic ejus citet Commentarium vigesimum nonum; et Laërtius qui hujus Pamphilæ sæpius meminit, ut in Pittaco, in Periandro, in Socrate, Thalete, Chilone, Cleobulo, &c. etiam in Platone quædam ex lib. XXV. afferat, item in Theophrasto ejus lib. XXX. mentionem faciat. Vide Vossium de Histor. Græc. lib. II. cap. 7.

CAP. XVIII. *Cornelius quidam sacerdos, &c.*] Hanc historiam, sive fabulam mavis, Plutarchus in J. Cæsare, ex deperditis T. Livii libris, hoc modo narrat: Ἐν δὲ Παταβίῳ, Γάϊος, Κορνήλιος, ἀνὴρ εὐδόκιμος ἐπὶ μαντικῇ, &c. Quia enim longior est locus, Latine tantum eum referam; sic itaque sonat: 'Patavii C. Cornelius auguralis scientiæ peritus, Livii Historici civis et familiaris, sub idem forte tempus operam dabat auspicio. Hic primum, ut Livius auctor est, tempus prælii cognovit, præsentibusque geri ait nunc rem, et prælium duces committere. Ubi iterum aves inspexit, advertitque signa, fanaticus exiliit clamans, Vincis, Cæsar. Obstupescentibus illis qui aderant, detracta capiti corona, juravit non prius se reposituram eam, quam arti res esset ipsa adstipulata. Hoc Livius verum esse affirmat.' Hujus etiam rei ita memi-

nit Lucanus lib. VII. 'Euganeo, si vera fides memorantibus, Augur Colle sedens, Aponus terris ubi fumifer exit, Atque Antenorei dispergitur unda Timavi, Venit summa dies, geritur res maxima, dixit: Impia concurrunt Pompeii et Cæsaris arma.'

Pugnam acerrimam pugnari] Sic Lucilius apud Donatum ad Eunuch. Act. v. Sc. 2. et Adelph. Act. v. Sc. 3. et 4. 'Vicimus, o Socii, et magnam pugnavimus pugnam.' Plautus in Pseudolo Act. I. Sc. 5. 'Priusquam istam pugnam pugnabo, ego etiam prius Dabo aliam pugnam claram et commemorabilem.' Nec absimiliter Boëthius lib. I. de Consol. Philos. Pros. 3. 'Nonne apud Veteres quoque ante Platonis nostri ætatem, magnum sæpe certamen cum stultitiæ temeritate certavimus?'

CAP. XIX. Περὶ ἐδεσμάτων] De Eduliis.

Milibus centum] Subintellige *æris*, vel si mavis *sestertium*. Videtur Varro hic alludere ad civium censum maximum, qui primis temporibus Urbis fuerat centum millia æris. Sic Livius lib. I. 'Prima classis eorum fuit, qui centum millium æris, aut majorem censum haberent.' Postea vero census maximus tot millia sestertium fuisse videtur; quod haurire licet ex illis Asconii Pediani ad lib. I. Ciceronis in Verrem, ubi Ciceronis verba de P. Annio Asello, 'neque census esset,' ita exponit: 'Neque centum millia sestertium possideret. Nam more veteri Censi dicebantur,' inquit, 'qui centum millia professione detulissent: hujusmodi adeo facultates censos vocabantur.'

Nemo centussis] Sic Mss. et Vett. Edd. in aliis postea repositum *centussi*. Perperam, ut notat Vir Summus, neque absque honore nominandus, Gronovius, in consummatissimo Opere de Pecunia Veteri lib. I. cap. 8. Nam 'emere centussis' per ellipsin dicitur, pro emere ære, vel pondere centussis. Ibidem eodem modo antiquam lectionem reponit apud Statium in Risu Saturnalico: 'Noster purpureus novusque charta, Et binis decoratus umbilicis Præter me mihi constitit decussis.' Ubi viri docti similiter scripserant *decussi*. Simili ellipsi Latine dici 'valere quinquessis,' 'decussis,' &c. nempe æs vel pondus, similesque loquendi modos ab eodem Viro Summo exemplis adductis ibidem latius probatos vide sis. Cæterum Centussis erat nummus æreorum omnium maximus, pretii et ponderis centum assium. Varro lib. IV. de L. L. 'Centussis, a centum assibus, quo majus Æris vocabulum non est.'

CAP. XX. *Euripidis poëtæ matrem*] Sic Valerius Maximus lib. III. cap. 4. 'Quam matrem Euripides, aut quem patrem Demosthenes habuerit; ipsorum quoque seculo ignotum fuit: alterius autem matrem olera, alterius patrem cultellos venditasse omnium pæne doctorum literæ loquuntur.' Caute addit *pæne* Valerius. Suidas enim a Philochoro demonstratum ait Euripidis matrem non fuisse olerum venditricem, verum ex valde nobilibus: Οὐκ ἀληθὲς δὲ, inquit Suidas, ὡς λαχανόπωλις ἦν ἡ μήτηρ αὐτοῦ· καὶ γὰρ τῶν σφόδρα εὐγενῶν ἐτύγχανεν, ὡς ἀποδείκνυσι Φιλόχορος.

Theopompus] Insignis hic Historicus, cognomento Chius, claruit circa Olymp. XCIV. ut est apud Anonymum ἐν Ὀλυμπιάδων ἀναγραφῇ, iisdem temporibus quo in Persia Artaxerxes Ochus, in Macedonia Philippus Amyntæ filius, et Alexandri Magni pater regnarent. Fuit Isocratis discipulus, eosque inter, ut ait Dionysius Halicarn. Epist. ad Pompeium, omnium clarissimus. Multa ac varii argumenti scripsit; sed præ cæteris nomen comparavit Historia conscribenda, quam duplicem consignavit, præclari utramque argumenti. Una enim partem posteriorem belli Pelo-

ponnesiaci continebat, altera vero agebat de rebus a Philippo gestis, ut idem testatur Dionysius. Hujus Philippicæ historiæ fuere libri 58. ut scribit Diodorus Siculus Biblioth. lib. XVI. et Photius in Biblioth. Plura de Theopompo vide sis apud Magnum Vossium in De Histor. Græc. lib. I. c. 7.

Per ambiguam ætatem] Hoc vult, Euripidem inter athletas pueros in certamen non receptum fuisse, quia jam pubertatem attigisset. Puberes ambiguæ ætatis existimati, quia non amplius pueri, neque dum viri; solis autem viris (quo nomine etiam juvenes intelligebantur, sed qui plenam pubertatem attigissent, atque adeo militarem ætatem, quæ a septimo et decimo anno inchoabatur) aut pueris impuberibus ad certamen gymnicum aditus patebat in antiqua Græcia. Quod latius a P. Fabro diductum vide Agonist. lib. III. c. 3.

Eleusinio] In Eleusiniis sacris in honorem Cereris Eleusinæ celebratis, majoribus quidem mense Boëdromione, minoribus vero Anthesterione mense, vigesimo primo mensis die, qui erat Mysteriorum septimus, certamen haberi solebat; cujus hic meminit Gellius; cum ait Euripidem in eo coronatum fuisse. Loquitur de hoc certamine Aristides in Panathenaica, ubi et antiquissimum totius Græciæ fuisse dicit: Ἐνδοξότατοι πάντων οἱ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἀγῶνες. καὶ μὲν τούτων πρεσβύτατος ὁ τῶν παναθηναίων. εἰ δὲ βούλει, ὁ τῶν Ἐλευσινίων. Id est, 'Celeberrima judicantur Græciæ certamina: horum antiquissimum est Panathenæum, aut potius Eleusinium.' Item in Eleusinia: Μυηθῆναι δὲ ξένων πρώτους Ἡρακλέα, καὶ Διοσκούρους. ἀγῶνά τι γυμνικὸν γενέσθαι πρῶτον Ἐλευσῖνι τῆς Ἀττικῆς, καὶ τὸ ἆθλον εἶναι τοῦ καρποῦ τοῦ φανέντος. Id est, 'Primos autem hospitum Herculem ac Dioscuros initiatos fuisse, primum quoque gymnicum certamen peractum esse, cum quidem et frugibus recens natis constaret præmium.' Præmium, quod ex frugibus recens natis constare dicit Aristides, hordeum erat, quod victori dabatur: Sic Scholiastes Pindari Olymp. Od. IX. Ἄγεται δὲ αὐτόθι (de Eleusine loquitur) ἀγὼν Κόρης, καὶ Δήμητρος, ὃς καλεῖται Ἐλευσίνια. οὗ ἔπαθλον κριθαί. Et Etymologici Magni Auctor in Ἐλευσὶς ex emendatione Meursii: Ἐλευσίνια, ἑορτή. καὶ τοῖς νικῶσι τὰ Ἐλευσίνια ἆθλον ἐδίδοτο, κριθαί.

Theseo] Festum in honorem Thesei Athenis institutum, Θήσεια dictum. Hesychius: Θήσεια, ἑορτὴ Ἀθήνησι. Celebrabantur vero Thesea octavo mensis die. Scholiastes Aristophanis Pluto: Ταῖς ὀγδόαις τὰ Θήσεια ἤγετο. Suidas: Ἡμέραι τινὲς ἐνομίζοντο Ἀθήνησι θεοῖς τισίν. οἷον νουμηνία, καὶ ἑβδόμη Ἀπόλλωνι· τετάρτη Ἑρμῇ· ὀγδόη Θησεῖ. 'Dies quidam Athenis sacri sunt Diis quibusdam, ut mensis primus et septimus Apollini; quartus Mercurio; octavus Theseo.' Unde et sacrificium ipsi factum Ὀγδόδιον dictum. Hesychius: Ὀγδόδιον, θυσία παρὰ Ἀθηναίοις, τελουμένη Θησεῖ.

Auditor fuit Physici Anaxagoræ, &c.] De Euripidis præceptoribus similiter Suidas: Γέγονε δὲ τὰ πρῶτα ζωγράφος. εἶτα μαθητὴς Προδίκου μὲν ἐν τοῖς ῥητορικοῖς. Σωκράτους δὲ ἐν τοῖς ἠθικοῖς καὶ φιλοσόφοις. διήκουσε δὲ καὶ Ἀναξαγόρου τοῦ Κλαζομενίου. 'Fuit autem initio pictor; deinde Prodici quidem in Rhetoricis discipulus, Socratis vero in doctrina de Moribus et rebus philosophicis auditor. Frequenter etiam Anaxagoram Clazomenium audivit.'

Prodici rhetoris] Hunc a καλλιλογίᾳ commendat Maximus Tyrius Dissert. VII. Tanti vero ejus Declamationes habitæ fuere, ut singuli, qui eas audire voluerint, quinquaginta drachmas, hoc est, quattuor coronatos Gallicos, et præterea duos regales Hispanicos, pendere consueverint. Unde Suidas de eo: Πρῶτος δὲ οὗτος, τὴν

πεντηκοντάδραχμον ἐπίδειξιν ἐποιήσατο. 'Hic vero primus quinquaginta drachmis declamationem fecit.' Hujus rei etiam meminit Aristoteles lib. III. Rhetor. cap. 14. Et Plato, qui eandem rem memorat in Cratylo, ea causa δραχμιαίαν ἐπίδειξιν appellat. Celeberrimum autem ejus nomen reddit commentum illud, quo introducit mulieres duas Herculem adolescentem, exquisita oratione, alteram ad virtutis, alteram ad voluptatis viam pellicentes. De quo sic Suidas: Φέρεται δὲ καὶ βιβλίον Προδίκου, ἐπιγραφόμενον Ὧραι. ἐν ᾧ πεποίηκε τὸν Ἡρακλέα τῇ ἀρετῇ καὶ τῇ κακίᾳ συντυγχάνοντα, καὶ καλούσας ἑκατέρας ἐπὶ τὰ ἤθη αὐτῶν, καὶ προσκλῖναι τῇ ἀρετῇ τὸν Ἡρακλέα, καὶ τοὺς ἐκείνης ἱδρῶτας προκρῖναι τῶν προσκαίρων τῆς κακίας ἡδονῶν. Id est, 'Exstat et Prodici liber inscriptus Horæ, in quo facit Herculem cum Virtute et Vitiositate colloquentem. Cum autem eum ad suos mores utraque vocans alliceret, ait Herculem ad Virtutem accessisse, et illius sudores anteposuisse Vitiositatis voluptatibus, ad modicum tempus tantum durantibus.'

Tragœdiam scribere] Quod qua occasione ab Euripide inceptum, sic narrat Suidas: Ἐπὶ τραγῳδίαν δὲ ἐτράπη, τὸν Ἀναξαγόραν ἰδὼν ὑποστάντα κινδύνους δι' ἅπερ εἰσῆξε δόγματα. 'Animum vero ad tragœdiam scribendum appulit, cum vidisset Anaxagoram pericula subiisse et in discrimen capitis venisse propter dogmata quæ introduxerat.'

§ 2 *Philochorus*] Magni nominis hic fuit historicus, qui floruit tempore Ptolemæi Philopatoris, variisque scriptis insignis, ut testis est Suidas. Ea inter excelluere De Attica libri 17. quibus complexus fuerat res gestas Atheniensium, eorumque reges, et Prætores, usque ad tempora Antiochi Θεοῦ. Scripsit et speciatim de Euripide, teste eodem Suida, ex quo libro forte hausta, quæ Gellius de eo hic tradit. Plura de Philochoro qui desideras, adi Vossium de Histor. Græc. lib. I. cap. 18. et Jonsium de Scriptorib. Hist. Philos. lib. II. c. 9.

In qua Euripides tragœdias scriptitarit] Infra lib. XVII. cap. 4. Auctor noster ex Varrone tradit, Euripidem cum quinque et septuaginta tragœdias scripserit, in quinque solum vicisse, sæpiusque eum victum a poëtis etiam ignavissimis. Qua de re etiam ita Suidas: Δράματα δὲ αὐτοῦ κατὰ μέν τινας οε'. κατὰ δὲ ἄλλους ϟβ', σώζονται δὲ οζ'. νίκας δὲ εἷλετο ε'. τὰς μὲν τέσσαρας περιών. τὴν δὲ μίαν μετὰ τελευτὴν, ἐπιδειξαμένου τὸ δρᾶμα τοῦ ἀδελφιδοῦ αὐτοῦ Εὐριπίδου. Id est, 'Fabulæ vero ipsius, ut quidam aiunt, fuere septuaginta quinque; ut alii, nonaginta duæ. Exstant autem septuaginta septem. Victorias quinque est adeptus. Quatuor quidem superstes; unam vero post obitum, actore fabulæ Euripide, fratris ipsius filio.' Euripidem esse poëtarum τραγικώτατον ait Aristoteles in Arte Poëtica.

Decreto ab Atheniensibus facto] Decretum hocce Atheniensium, quod qui vellet duas simul uxores ducere posset, factum ob raritatem hominum, quibus civitas exhausta esset, sic enim Athenæus lib. XIII. Deipnosoph. ubi refert Socrati duas simul uxores in matrimonio fuisse, Xantippem et Mirtonem Aristidis alicujus filiam; nec tamen id Socrati vitio datum ab ejus reprehensoribus, quoniam ex decreto Atheniensium ob hominum penuriam, cui libuisset, duas uxores habere tum liceret. εἰ μὴ ἄρα συγκεχωρημένον κατὰ ψήφισμα τοῦτο ἐγένετο, τότε διὰ σπάνιν ἀνθρώπων, ὡς ἐξεῖναι καὶ δύο ἔχειν γυναῖκας τὸν βουλόμενον. Quod et confirmat Diog. Laërtius in Socrate: Ἔνιοι δὲ καὶ ἀμφοτέρας ἔχειν ὁμοῦ, ὧν ἐστι Σάτυρός τε καὶ Ἱερώνυμος ὁ Ῥόδιος. Φασὶ γὰρ βουληθέντας Ἀθηναίους, διὰ τὸ λειπανδρεῖν, συναυξῆσαι τὸ πλῆθος, ψηφίσασθαι, γαμεῖν μὲν ἀστὴν

μίαν· παιδοποιεῖσθαι δὲ καὶ ἐξ ἑτέρας. ὅθεν τοῦτο ποιῆσαι καὶ Σωκράτην. Id est, 'Nonnulli ambas simul habuisse tradunt, ex quibus Satyrus est, et Hieronymus Rhodius. Nam Athenienses cum civitatem viris exhaustam procreatione liberorum augere vellent, decrevisse referunt, ut urbanam quidem unam uxorem cives ducerent, liceret autem et ex altera procreare liberos, idque tum et Socratem fecisse.' Ad præceptoris autem sui exemplum etiam Euripides simul duas uxores domum duxisse videtur. Suidas tamen Euripidem non tam eas simul, quam secundam post primam repudiatam duxisse scribit, ubi et ejus mores recenset hisce verbis: Σκυθρωπὸς δὲ ἦν τὸ ἦθος, καὶ ἀμειδὴς, καὶ φεύγων τὰς συνουσίας· ὅθεν καὶ μισογύνης ἐδοξάσθη, ἔγημε δὲ ὅμως πρῶτον μὲν Χοιρίνην θυγατέρα Μνησιλόχου, ἐξ ἧς ἔσχε Μνησίλοχον, καὶ Μνησαρχίδην, καὶ Εὐριπίδην. ἀπωσάμενος δὲ ταύτην, ἔσχε καὶ δευτέραν, καὶ ταύτης ὁμοίως ἀκολάστου πειραθεὶς. Id est, 'Fuit autem homo severis moribus præditus, et tristis, et qui mulierum congressum fugiebat. Unde etiam osor mulierum est habitus. Nihilominus tamen uxorem duxit, primum quidem Chærinam, Mnesilochi filiam, ex qua Mnesilochum, et Mnesarchidem, et Euripidem habuit. Hac vero repudiata, habuit et alteram, quam æque impudicam est expertus.'

§ 3 Νῦν οὖν ἅπασι, &c.] Id est, 'Omnes igitur nunc admoneo et dico Virum hunccine ulcisci multis de causis: Agrestia enim vobis, matronæ, facit mala, Utpote qui in agrestibus oleribus enutritus sit.'

§ 4 *Alexander autem Ætolus*] Hic est Alexander Ætolus Grammaticus, Poëta tragicus, qui Ptolemæi Philadelphi temporibus floruit, unde et a Suida et Hephæstionis Scholiaste altero, in septem tragicorum Pleiade reponitur. Præter hosce ejus versus ab Auctore nostro hic citatos, tres alios etiam ejus versus refert Strabo lib. XII. quos ipsos iterum recenset lib. XIV. Parthenius vero Eroticon cap. 4. ex ejus Apolline elegantissimum adducit carmen.

Ὁ δ' Ἀναξαγόρου] Id est, 'At Anaxagoræ alumnus veteris ille Durus quidem mihi videtur ad salutandum, Et ridendi exosus, et jocari ne ad vinum quidem Consuetus; verum quicquid scripserit, id A melle et Sirenibus profluit.'

§ 5 *Canibus a quodam æmulo immissis, &c.*] De hoc vulgato mortis genere, quo Euripidem periisse volunt, dubitasse videtur Pausanias in Atticis. Sic enim scribit: Εἰσὶ δὲ τάφοι κατὰ τὴν ὁδὸν γνωριμώτατοι Μενάνδρου τοῦ Διοπείθους, καὶ μνῆμα Εὐριπίδου κενόν. τέθαπται δὲ Εὐριπίδης ἐν Μακεδονίᾳ παρὰ τὸν βασιλέα ἐλθὼν Ἀρχέλαον. ὁ δὲ οἱ τοῦ θανάτου τρόπος, πολλοῖς γάρ ἐστιν εἰρημένος, ἐχέτω καθὰ λέγουσι. Id est, 'Viæ' (quæ ex Piræeo ducit ad urbem) 'adjuncta sunt virorum minime ignotorum sepulcra, Menandri Diopitis filii et Euripidis, atque hoc quidem honorarium. Nam Euripides cum in Macedoniam ad Archelaum profectus esset, illic sepultus est. Mortis vero genus quale a multis vulgatum est, tale per me fuerit.' Unde et Suidas in Euripidis morte referenda variat: Ἐτελεύτησε δὲ ὑπὸ ἐπιβουλῆς Ἀῤῥιδαίου τοῦ Μακεδόνος, καὶ Κρατεύα τοῦ Θετταλοῦ, ποιητῶν ὄντων, καὶ φθονησάντων αὐτῷ, πεισάντων τε τὸν βασιλέως οἰκέτην κύνας ἐπαφεῖναι αὐτῷ. Οἱ δὲ ἱστόρησαν οὐχ ὑπὸ κυνῶν, ἀλλ' ὑπὸ γυναικῶν νύκτωρ διασπασθῆναι, πορευόμενον ἀωρὶ πρὸς Κράτερον τὸν ἐρώμενον Ἀρχελάου. καὶ γὰρ σχεῖν αὐτὸν καὶ περὶ τοὺς τοιούτους ἔρωτας. Οἱ δὲ πρὸς τὴν γαμετὴν Νικοδήμου τοῦ Ἀρεθουσίου. I. e. 'Obiit autem sublatus insidiis Arrhidæi Macedonis, et Cratevæ Thessali, qui Poëtæ erant, ac ipsi invidebant, et Regis servo persuaserant, ut canes in ipsum immitteret. Alii vero non a canibus, sed a mulieribus noctu la-

ceratum fuisse tradunt, dum intempesta nocte ad Craterum Archelai delicias iret. Nam illum et hujusmodi amoribus addictum ferunt. Alii vero cum iret ad uxorem Nicodemi Arethusii.'

Οὔποτε σὸν μνῆμα, &c.] Id est, 'Nunquam memoria tua, Euripides, peribit.'

Morte obita] Obiit Euripides, teste Suida, Olympiade XCIII. cum vixisset annos LXXV. ossaque ipsius ab rege Archelao Pellam translata sunt.

CAP. XXI. *Humanissimique*] Hanc vocem de suo adjecisse τιτλογράφον putat Stephanus; quasi necesse esse existimarit, cum Neptuni filii dicerentur 'inhumanissimi,' Jovis filios contra dici 'humanissimos;' quod Gellius tamen non dicit.

Æacum] Fuit Jovis filius ex Ægina Asopi filia, ut scribit Hyginus Mytholog. cap. 155.

Minoa et Sarpedona] Fuere Jovis filii ex Europa Atlantis filia procreati, ut ibidem Hyginus refert.

Tanquam e mari genitos] Hujus rationem reddit Phornutus de Deor. Natur. *Διὰ δὲ τὴν θεωρουμένην βίαν παρὰ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντας τοὺς βιαίους καὶ μεγαλεπιβούλους γενομένους, ὡς τὸν Κύκλωπα, καὶ τοὺς Λαιστρυγόνας, καὶ τοὺς Ἀλωΐδας, Ποσειδῶνος ἐμύθευσαν ἐκγόνους εἶναι.* Id est, 'Ob violentiam autem in mari conspectam, omnes quoque violentos et præfractos homines, ut Cyclopem, et Læstrygonas, et Aloidas, Neptuno prognatos esse fabulantur.'

Cyclopa] Polyphemum Neptuni filium.

Cercyona] Hyginus in Fabul. cap. 158. Cercyonem Vulcani filium facit. Forte hic legendum *Bergiona*, ut est apud Melam lib. II. cap. 5.

Scyrona] Hunc hospites in mare præcipitare solitum Theseus eodem mortis genere affecit. Hyginus Fabul. cap. 38.

Læstrygonas] J. Schegkius in Præmessis Epistol. 6. ad H. Stephanum, ex Ms. profert *Læstrygonas atque Thesea.* quod an legitime sit, non disputat, sed aliorum judicio permittit, etiamsi Theseus ob fortitudinem etiam pro Neptuni filio habitus fuerit. Cæterum Læstrygones olim dicti genus hominum in Sicilia immane, ferox, utpote quod ferino more humana carne vesci solitum, ut testatur Plinius lib. VII. Hist. Natur. cap. 2. J. Tzetzes in Lycophronem: *Λαιστρυγόνες, οἱ νῦν Λεοντῖνοι. Εἰσὶ δὲ ἐν Σικελίᾳ, ὡς ληροῦσι, ὑπάρχοντες ἀνθρωποφάγοι.* 'Læstrygones, qui nunc Leontini. Sunt autem in Sicilia, ut nugantur, qui vescuntur humana carne.'

CAP. XXII. *Sertorius vir acer, &c.*] Hujus vitam egregie describit Plutarchus in Parallelis, ubi cætera inter de ejus moribus hunc in modum disserit: *Λέγεται δὲ ὁ Σερτώριος οὔτε ὑφ' ἡδονῆς, οὔτε ὑπὸ δέους εὐάλωτος γενέσθαι. φύσει δὲ ἀνέκπληκτος ὢν παρὰ τὰ δεινὰ, καὶ μέτριος εὐτυχίαν ἐνεγκεῖν. καὶ πρὸς μὲν εὐθυμαχίαν οὐδενὸς ἀτολμότερος τῶν καθ' ἑαυτὸν ἡγεμόνων. ὅσα δὲ κλωπείας ἐν πολέμοις ἔργα καὶ πλεονεξίας, περὶ τόπους ὀχυροὺς καὶ διαβάσεις τάχους δεομένας, ἀπάτης τε καὶ ψευδῶν ἐν δέοντι σοφιστὴς δεινότατος. ἐν δὲ ταῖς τιμαῖς τῶν ἀνδραγαθημάτων δαψιλὴς φαινόμενος, περὶ τὰς τιμωρίας ἐμετρίαζεν τῶν ἁμαρτημάτων.* Id est, 'Perhibetur Sertorius neque lætitiæ neque timori patuisse, fuisse natura in periculis imperterritus, et secundam fortunam moderate tulisse, ad dimicandum signis collatis nemo sui temporis ducum timidior: ubi vero in bello quid præcipiendum esset ex occulto, aut præoccupanda loca munita, aut transeundum cum celeritate, aut cum dolo et impostura, artifex in loco astutissimus. In tribuendis ob præclara facta honoribus prolixus exstitit, et in suppliciis ob delicta exigendis moderatus.' Paullo post etiam addit: *Ἔστι δὲ ἃ καὶ σοφιστικῶς αὐτὸς εἰς ἀπάτην καὶ κήλησιν ἐμηχανᾶτο.* 'Quædam

autem etiam ipse vafre ad imposturam et illecebras est commentus.'

Cerva alba, &c.] Plutarchus, postquam dixerat Sertorium etiam ad imposturas usque quasdam commentatum fuisse, hanc de cerva alba narrationem, ut insigne specimen, subjicit, quam etiamsi aliquo modo longior sit, Latine tamen hic transcribere non defugiemus; ea vero hujusmodi est: 'Spanus vir popularis ex iis qui degebant ruri, incidens in cervam, quæ recens pepererat et venatorem fugiebat, non est illam assequutus, sed hinnulum coloris raritate obstupefactus (totus enim candidus erat) insequutus cepit. Agebat forte illis in locis Sertorius. Cui, cum quicquid sibi ex venatione, aut ex agri fœtibus offerreretur muneris, exciperet comiter, et benigne remuneraret se colentes, donavit ille hinnulum, et accepit eum Sertorius. Fuit hic ei primum modice gratus: quem cum tempore cicurasset et domasset adeo ut audiret vocantem, et pergentem aliquo sequeretur, turbamque et strepitum omnem ferret castrensem, traxit rem paullatim in religionem, donum Dianæ cervam ferens, multaque arcana jactabat ab ea se edoceri. Quippe barbaros sciebat natura in superstitionem esse proclives. Attexebat ille insuper talia. Cum incurrisse hostes occulte rescivisset aliquo in provinciam suam, aut oppidum ad defectionem sollicitasse, cervam fingebat se in somnis allocutam monuisse, ut paratas haberet copias. Alias intellecta legatorum suorum victoria, nuntium abscondebat, ac cervam producebat ob faustum nuntium coronatam, gratulari jubens et Diis honorem habere, quod brevi aliquid essent audituri boni. Ita mansuefactus est ubique obsequentioribus, quod arbitrarentur non ab hominis se consiliis peregrini, sed regi a Deo,' &c.

Dianæ numine colloqui secum, &c.] Hoc strategemate usus Sertorius, ad exemplum aliorum, qui ut majori auctoritate et reverentia imperium et leges suæ a populo reciperentur, fingebant divinitus eas sibi traditas, et quicquid populo præscriberent, id divini numinis jussu et instinctu facere, adeo ut sub religionis specie superstitionem ipsam foverent. Hac arte Leges suas tradidere Lycurgus Lacedæmoniis, Solon Atheniensibus, Minos Cretensibus. De quorum postremo Nicolaus Damascenus ita scribit: Κρῆτες πρῶτοι Ἑλλήνων νόμοις ἔσχον Μίνωος θεμένου, ὃς καὶ πρῶτος ἐθαλασσοκράτησεν. προσεποιεῖτο δὲ Μίνως παρὰ τοῦ Διὸς αὐτοῦ μεμαθηκέναι, δι' ἐννέα ἐτῶν εἰς τὸ ὄρος φοιτῶν, ἐν ᾧ Διὸς ἄντρον ἐλέγετο, κἀκεῖθεν ἀεί τινας νόμους φέρων. Id est, 'Cretenses primi inter Græcos leges habuerunt a Minoë Rege conditas, qui et primus maris imperio potitus est. Fingebat autem Minos se ab ipso Jove didicisse, quod per annos novem ad montem quendam commearet, ubi antrum Jovis sacrum erat; a quo reversus semper leges aliquas Cretensibus afferebat.' De Lycurgo vero scribit Polybius Histor. lib. x. eum simulasse ex Pythiæ consilio omnia agere; ubi et similitudinem aliquam inter Scipionem Africanum, qui in somnis se moneri fingebat de iis, quæ agenda forent, et Lycurgum fuisse, tradit. Verba ejus ex interpretatione J. Casauboni, nam ut Græce transcribam nimia sunt, sic sonant: 'Enimvero mihi videtur Scipio et natura et genere institutorum similitudinem aliquam cum Lycurgo Lacedæmoniorum Legum latore habuisse. Nam neque de Lycurgo par est existimare, ipsum adeo fuisse superstitiosum, ut in constituenda Spartanorum Republica Pythiæ per omnia adhæreret; neque Scipio existimari debet, cum patriæ suæ tantum imperium pararet, e somniis quibusdam, aut ominibus pependisse. Sed cum vide-

rent ambo, plerosque mortalium neque ea temere admittere, quæ abhorrent a communibus opinionibus; neque res arduas et periculo junctas audere aggredi, nisi spes aliqua læti exitus ab aliquo Deorum fuerit ostensa: et Lycurgus quoties aliquid aggrediebatur, sententiæ suæ auctoritatem oraculi a Pythia editi adjiciendo, ut facilius reciperentur, et plus fidei invenirent sua consilia efficiebat: et Publ. item Scipio, in multitudinis animis hanc persuasionem alens, quasi divinitus monita mente ageret cuncta, eos quibus imperabat confidentiores, atque paratiores adversus omnia formidolosa et terribilia incepta reddebat.' Sic notum est, Numam Pompilium secundum Romanorum Regem, ut populo Romano sacra, cærimonias, modum colendi Deos ex suo præscripto persuaderet, consuetudinem se habere cum Nympha sive Dea Egeria finxisse, quasi omnia ista ejus monitu faceret. Omnes enim isti norant, Religionis magnum esse imperium in hominum animos; hominemque absque religione esse instar equi sine fræno, qui nullo modo regi possit. Religionem vero, etiamsi falsa sit, dummodo vera credatur, animorum ferociam domare, libidines coërcere, subjectos Principum imperio obsequentes efficere. Quod et impostor ille Muhammedes in magnæ generis humani partis exitium non nisi nimis noverat, dum Alcoranum suum ex ore Angeli Gabrielis se recepisse fingeret, atque ejus monitu omnia se gerere mentiretur. Alia omnino res fuit in Propheta Mose, qui Leges ab ipsomet Deo Tabulis inscriptas, populo Judaico tradendas, in monte Sinai accepit.

§ 2 *In fugam se prorupit, &c.*] Plutarchus, ubi prælium inter Sertorium et Pompeium commissum narrat, subjicit: 'At erat Sertorius majorem in modum perculsus, quod nusquam compareret cerva. Mira enim adversus barbaros orbatus erat machina, qui tunc vel maxime confirmandi erant. Mox tamen nocte quidam forte errantes offendunt eam, et a colore agnitam capiunt. Quibus Sertorius, ut ad eum delatum est, grandem summam, si id non vulgassent, ostendit se daturum. Cervam autem cum paucis diebus occultasset, processit in concionem vultu admodum remisso, barbarorum præfectis rem lætissimam in somnis sibi a Deo exponens prænuntiatam. Hinc tribunal conscendit. Dum adeuntibus vacat, cerva a custodientibus eam in propinquo dimissa est. Quæ cernens Sertorium, cursu hilaris ad tribunal fertur, assistensque caput genibus ejus imponit, dextramque ore, quod facere etiam ante solebat, attrectat. Quam demulcente vicissim in speciem Sertorio, manantibus quoque nonnihil lacrymis, stupor primum defixit spectatores, deinde plausu et acclamatione ut sanctum virum Sertorium et Diis charum ad tabernaculum ejus prosequuti sunt, et bona spe erecti.'

Visum sibi ait in quiete] Ita Petronius: 'Videbatur mihi secundum quietem Priapus dicere.' Similiter Cæcilius apud Minucium Felicem in Octavio: 'Etiam per quietem Deos videmus.'

Mobilissimum] Ut Horatius de plebe Romana Od. I. 'Hunc, si mobilium turba Quiritium, Certat tergeminis tollere honoribus.' Et Cicero Orat. pro Roscio: 'Quem hominem? levem? imo gravissimum: mobilem? imo constantissimum.' Et Cæsar lib. III. de Bello Gall. 'Itaque cum intelligerent, omnes fere Gallos novis rebus studere, et ad bellum mobiliter celeriterque excitari.'

CAP. XXIII. *Hellanicus initio belli Peloponnesiaci*] Bellum Peloponnesiacum cœpit anno secundo Olympiad. LXXXVII. Si itaque tum temporis Hellanicus Mitylenæus Historicus, fuerit annorum sexaginta quinque,

necesse est natalem ejus incidere in annum primum Olympiad. LXXI. Eusebius in Chronico ad Olympiad. LXX. notat: ‘ Hellanicus Historiographus, et Democritus Philosophus, et Heraclitus cognomento Tenebrosus, et Anaxagoras Physici clari habentur.’ Hoc modo Hellanicus floruerit IV. annis ante ejus natalem: quod omnino absurdum. Lapsus itaque hic, ut alias non semel Eusebius, in temporis assignatione. Scripserat Hellanicus librum de antiquissimis gentium principibus, primisque urbium conditoribus; quem κτίσεις ἐθνῶν καὶ πόλεων inscripserat. Edidit etiam Deucaliona, item Troica, aliaque, quorum mentio apud Veteres exstat. Alius fuit ab hoc Hellanico Mitylinæo ejusdem nominis Hellanicus, cognomento Milesius, itidem Historicus, ut Suidas tradit. De utroque, plura qui desideras, vide Voss. de Histor. Græc. lib. I. cap. 1. et lib. IV. cap. 5.

Herodotus tres et quinquaginta] Duodecim itaque annis minor Hellanico fuit Herodotus; quippe cujus natalis incidit in annum primum Olymp. LXXIV. quatuor annis ante transitum Xerxis in Europam, qui contigit ann. I. Olymp. LXXV. annis vero octo post pugnam Marathoniam, quippe quæ acciderit anno I. Olymp. LXXII. Neminem ex Historicis Græcis, qui hodie exstant, Herodoto antiquiorem habemus. Historiam suam novem libris complexus est, quos Musarum nominibus inscripsit.

Thucydides quadraginta] Natus itaque Thucydides annis tredecim post Herodotum; annis autem viginti quinque post Hellanicum. Sic ut annus ejus natalis inciderit in annum secundum Olympiad. LXXVII. Scripsit Peloponnesiorum cum Atheniensibus bellum octo libris, ut hodie quidem Historia ejus divisa est.

Pamphilæ] De hac vide quæ notavimus ad cap. 17. hujus libri.

CAP. XXIV. *Sedigitus in libro quem de Poëtis scripsit, quid de iis sentiat*] Putidum hoc et insulsum Volcatii Sedigiti de Latinis Comicis judicium, dudum est, quod a Viris doctissimis explosum est, eosque inter a J. Rutgersio Var. Lect. lib. IV. cap. 19. Hunc etiam de Plauti Fabulis quæ dubiosæ, quæ genuinæ haberi deberent, judicium suum interposuisse, colligere possumus ex Auctore nostro lib. III. cap. 3. Quo tempore autem Volcatius Sedigitus vixerit, etsi certo dici nequeat, post Turpilium tamen Comicum, qui obiit Olymp. CLXIX. teste Hieronymo in Chronicis, eum vixisse, ex hisce versibus, in quibus de Turpilio quoque loquitur, facile constare potest. Hujus Volcatii Sedigiti meminisse videtur Cicero ad Atticum lib. VII. Epist. 3. ‘ Nec mihi concederet, ut imitarer Volcatium aut Servium, quibus tu es contentus.’ Item, Messala Corvinus, ut ex antiquo Codice ejus nomen restituit J. Wouwerus lib. De Polymathia cap. 4. apud Suetonium De Illustr. Grammat. cap. 4. ‘ Messala Corvinus in quadam epistola, non esse sibi dicens rem cum Furio Bibaculo, nec cum Sedigito quidem aut literatore Catone.’ Ubi vulgo legitur *Segida*, pro *Sedigito*.

Cæcilio palmam Statio de comico] Unde Statii cognomen Cæcilio adhæserit, docet Auctor noster supra lib. IV. cap. 20. Cæcilio Sedigitus palmam tribuit inter Comicos; facilius id fortasse factum quam decuit: quamvis enim de eo, cujus nulla exstant scripta, judicari nihil possit, non parvi tamen Ciceronis judicium faciendum est, qui nunc malum eum Latinitatis Auctorem esse, nunc male locutum dicit. Verum Acidalius Divinat. in Plaut. cap. 1. putat Sedigitum non tam sermonis puri, quam argumenti rationem habuisse; quo nomine etiam Cæcilio palmam tribuit Varro apud Nonium: ‘ In argumentis

Cæcilius poscit palmam, in Ethesia Terentius, in sermonibus Plautus.' Sic Horatius etiam Cæcilium gravitate dicit vincere.

Plautus secundus] Ex Varronis sententia in sermonibus Plautus princeps, ut modo vidimus. Acidalius putat Sedigitum non inepte Plauto secundum locum dedisse, ut Cæcilio primum, ab argumento scilicet: ut rerum argumentorumque omnium prima, verborum deinde sermonisque secunda ratio habeatur. Neque id diffitendum; quamvis enim Terentius sermonis puritate multis parasangis Plautum superet; argumentorum tamen varietate et rerum copia itidem Terentius a Plauto vincitur.

Si erit, quod quarto detur, dabitur Licinio] Ita legendus hic versus e Ms. Vett. Edd. habent: *Si quid quarto detur, dabitur Licinio.* Melius sane, quam eo modo quo Stephanus edidit: *Si erit, quod quarto; dabitur Licinio.* Quem etiam secutus erat Vir Doctissimus in postrema editione. Intelligitur autem hic Licinius Imbrex, de quo jam supra ad lib. XIII. cap. 22. quædam notavimus. Meminit hujus Licinii etiam Cicero lib. I. de Finib. et libb. de Divinatione.

Post insequi Licinium facio Attilium] Hic omnino Sedigiti judicium claudicat, qui Terentio præponit Attilium, quem Cicero lib. XIV. ad Attic. Epist. 28. vocat 'durissimum Poëtam;' Licinius etiam ferreum nuncupavit, eodem Cicerone teste lib. I. de Finib. his verbis: 'A quibus tamen dissentio, ut cum Sophocles vel optime scripsit Electram, tamen male conversam Attilii mihi legendam putem: de quo Licinius: Ferreum scriptorem opinor; verum scriptorem tamen Ut legendus sit.' Ex quibus Ciceronis verbis liquet Attilium Sophoclis Electram Latine reddidisse, quamvis male. Hujus etiam meminit Suetonius in Jul. Cæsare, ubi ait in C. Julii Cæsaris funerationis processu inter ludos cantata esse quædam ad miserationem et invidiam cædis ejus accommodata, 'ex Pacuvii Armorum Judicio, et ex Electra Attilii, alia ad similem sententiam:' ubi male Casaubonus *Attii* nomen pro *Attilii* reposuit. Videtur tamen Attilius circa eadem tempora ac Attius vixisse, nimirum circa annum U. C. DCXXII. Volcatius hic Attilium inter Comicos recenset; quamvis Sophoclis Electram Tragœdiam verterit; quia quæ ex suopte ingenio scripserit comici argumenti fuerint; unde et fragmenta illa, quæ Cicero, Varro, Macrobius ex eo adducunt, desumpta esse videntur.

In sexto sequitur hos loco Terentius] Cod. Tornæs. et Vett. Edd. *consequitur.* Omnino vix ferri potest hic Sedigiti Censura, qui sexto demum loco Terentium in Comicorum ordine collocat. Cum Terentium tantopere venerata sit Antiquitas, ut optimus et ipse Comicus Afranius ullum ei conferri, nedum præponi, vetet. Mirum etiam, ne quidem ullam Afranii mentionem a Volcatio fieri, quem optimus Censorum Horatius ipse Menandro conferre non dubitat. Unde Velleius Paterculus eum juxta Terentium et Cæcilium ponit lib. I. 'Dulcesque Latini sermonis facetiæ,' inquit, 'per Cæcilium, Terentiumque et Afranium, suppari ætate floruerunt.' Et Quintilianus lib. X. Instit. Orator. cap. 1. Afranium in Togatis excellere scribit. Ex his etiam constare potest, quanti hoc Sedigiti judicium faciendum.

Turpilius septimum] Floruit hic Sextus Turpilius temporibus Terentii; et mortuus est admodum senex Sinuessæ Olymp. CLXIX. ut scribit Hieronymus in Chronicis. Terentium amasse fertur Turpilius, iisdemque ludis aliquando utriusque fabulas actitatas. Ejus Thrasyleontem, Fugitivos, ac Leucadiam, item Demetrium, quem ex Alexide transtulit, laudant inter Veteres Varro, Festus, Nonius, alii.

Trabea octavum obtinet] Iisdem etiam temporibus atque Attilius, Trabea quoque Comicus floruisse videtur. Meminit hujus Cicero lib. II. de Finibus: 'Nam et ille,' inquit, 'apud Trabeam voluptatem animi Lætitiam nimiam dicit.' In libris etiam Tusculanar. Quæstionum multos Trabeæ versus Cicero adfert.

Luscium] Quem hic nono loco adducit Sedigitus Luscium, fuit Terentio æqualis; inter fabulas ejus Thesaurus memoratur, cujus argumentum Donatus in Eunucho recitat.

Ennium] Natus hic anno U. C. DXIV. C. Mamilio Turrino et Q. Valerio Falcone Coss. Obiit vero septuagenarius, Q. Marcio Philippo et Cn. Servilio Cæpione Coss. ut scribit Cicero in Bruto et de Senectute. Præter Annalium libros plures insuper scripsit comœdias et tragœdias; quam ob causam ei propter antiquitatem decimum inter Comicos hic locum dat Sedigitus.

CAP. XXV. *Cn. Mattius*] Vide Notas ad lib. VI. cap. 6. Sæpius hujus Martii Auctor noster meminit, ut et Varro, Macrobius, Nonius, Priscianus. De eodem etiam est illud Terentiani Mauri: 'Hoc mimiiambos Mattius dedit metro, Nam vatem eundem est Attico thymo tinctum Pari lepore consecutus et metro.' Quibus verbis docet Terentianus Maurus Cn. Mattium Mimiiambos suos scripsisse Scazonte Hipponactæo, atque ideo assecutum Hipponactem Græcum poëtam et lepore et metro. Quod et facile constare potest consideranti ea quæ Veteres ex Cn. Mattio adferunt, ut Gellius hoc loco, et infra lib. XX. c. 9.

Recentatur] Nonius: 'Recentari honeste positum pro renovari, quod est Græco ἀνανεοῦσθαι.' Atque idem citat Mattii exemplum, quod ex nostro hausit.

'*Ἀνανεοῦται*] Id est, 'denuo nascitur, atque iterum fit recens.'

Edulcare] Sic Nonius, 'Edulcare, pro dulcius facere,' et Mattii verba adducit, quæ ex Gellio descripsit. Simili modo 'Obdulcare' dixit Cæl. Aurelianus tardar. passion. lib. III. cap. 1. 'Cætera coquentes, atque obdulcantes sale et oleo ægris offerunt.' Utitur et Ambrosius lib. V. Hexam. cap. 21. de melle: 'Nec salum voluptati, sed etiam saluti est: Fauces obdulcat, et curat vulnera.' Sic 'Indulcare' est apud Tertullianum advers. Judæos cap. 13. 'Hoc enim lignum tuum in sacramento erat, quo Moses aquam amaram indulcavit.'

Λόγος ἐκ τῶν τεθέντων, &c.] Ad verbum: 'Oratio in qua positis quibusdam aliud quid a positis necessario consequitur, per ea quæ posita sunt.'

CAP. XXVII. *Q. Mucium*] Sc. Scævolam Jurisconsultum, de quo supra III. 2.

Calata Comitia] Primum omnia 'Comitia Calata' dicta, hoc est, convocata; postea vero cum in desuetudinem hoc verbum abiisset, retentum est nomen Calatorum Comitiorum in his tantum, quæ pro collegio Pontificum habebantur, aut Regis sacrorum, aut flaminum inaugurandorum causa, de quibus hic Labeo; vel etiam quæ testamentorum condendorum causa fiebant, idque religionis cujusdam et antiquitatis ratione. De quibus Gellius mox subjicit. Cæterum ad hujus capitis pleniorem intelligentiam, Antiquitatum Romanarum Scriptores Onuphrius Panvinus, Sigonius, J. Perionius, Rosinus consulendi; præ cæteris vero Nic. Gruchius, qui totum Comitiorum Romanorum negotium tribus libris doctissime et fusissime complexus est. Nobis tantum hic littora legere animus est.

Pro collegio Pontificum] Id est, a Collegio, vel apud Collegium Pontificum.

Aut Regis sacrorum] Sic omnes

Vett. Edd. In Editione Stephani, aliisque ejus editionem secutis, deest τὸ *sacrorum*: nescio an Ms. cujusdam auctoritate id factum. Forte Stephanus id pro glossemate habuit; ut qui satis notum putaret de rege sacrorum hic sermonem esse, cum de flaminibus inaugurandis sequeretur. Nos tamen non dubitavimus veterem lectionem postliminio reducere. Notum autem Regem sacrorum, sive Sacrificulum apud Romanos dictum, qui in Sacerdotum ordine primus esset et maximus, et in ipsis inaugurationis conviviis solus supra omnes accumberet, ut scribit Festus in verbo 'Ordo sacerdotum.' Qua de causa vero primum creatus, docet Livius lib. II. 'Regibus exactis et parta libertate rerum deinde divinarum habita cura, et quia quædam publica sacra per ipsos reges factitata erant, nec ubi regum desiderium esset, Regem Sacrificulum creant. Id sacerdotium Pontifici subjecere, ne additus nomini honos aliquid libertati, cujus nunc prima erat cura, afficeret.' Quod et tradit Dionysius Halicarnass. lib. IV.

Aut Flaminum] Ut Dialis, Quirinalis, Martialis, Vulcanis, Furinalis, aliorumque. Singuli enim Dii suos habuere Flamines cognominatos, ut scribit Varro lib. IV. de L. L. De Flaminibus vide notata supra I. 12.

Sacrorum detestatio] Supra lib. VI. cap. 12. Gellius refert Serv. Sulpitium Jurisconsultum librum conscripsisse De Sacris Detestandis. Ubi vide notata VI. 12.

Unum, quod calatis comitiis] Quæ hic de testamentorum faciendorum tribus apud Veteres usitatis modis breviter traduntur, haud aliunde meliorem lucem capere possunt, quam ab iis, quæ scribit Theophilus in Paraphrasi Institut. lib. II. tit. 10. De testamentis. Sic autem de testamento quod calatis comitiis dicebatur, verba ejus Latine sonant: 'Testamentum calatis comitiis tempore pacis fiebat bis in anno hunc in modum. Præco universam circuibat civitatem conclamans, et totus populus congregabatur, et ita qui volebat teste populo testamentum scribebat. Inde calatis comitiis dictum est. Calare enim vocare est. Comitiæ autem, congregatio populi. Quoniam igitur vocati congregabantur, appellatum est testamentum calatis comitiis.'

Alterum in procinctu] Subjicit ibidem Theophilus: 'Procinctum vero testamentum est, quod fiebat, cum in prælium essent exituri: nomenque ab habitu in quo testamenta faciebat sortitum est. Procinctus enim dicitur, qui accinctus est et paratus ad confligendum cum hoste. Nam cum in incerto esset, an redituri essent, testamento prius facto in prælium exibant.'

Tertium per familiæ emancipationem] Quomodo tertium hoc testamentorum genus, quod per 'æs et libram' dicebatur, introductum sit, loco citato in sequentibus tradit Theophilus hisce verbis. 'Porro cum hæ duæ tantum species' (testamentorum sc. calatis comitiis et in procinctu) 'in usu essent, eveniebat, ut nonnulli, repentina morte sublati, intestati morerentur; neque enim calatis comitiis testabantur, quia nondum instaret tempus; neque item in procinctu, quia bellum non esset. Deinde et illud mali ominis videbatur, sano quempiam et valente corpore testamentum facere. Ob hæc igitur tertia species inventa est, quæ dicebatur per Æs et Libram. Fiebat enim per emancipationem. Porro emancipatio est imaginaria venditio. In hunc vero modum vendebatur. Quinque aderant testes et Libripens, cives Romani, hique puberes. Atque his præsentibus, is qui successor defuncti erat futurus, patrimonium morituri emebat, verba quædam dicens solemnia, quæ nunc frustra sit referre: et imaginarii pretii nomine nummum rerum domino

dabat; appellabaturque is qui emebat, Familiæ Emptor. Deinde ordinabat moriens, quid post mortem suam fieri vellet, dicebat enim familiæ emptori, sive hæredi: Huic volo dari fundum, illi domum, alii centum solidos. Hoc vero testamenti genere invento, priora illa calatis comitiis et in procinctu jam longo tempore in desuetudinem abierant. Sed et tertium genus per Æs et Libram paulatim sperni cœperat.. Nam, cum idem familiæ emptor esset, et hæres, pro certo habens is se hæredem futurum, in dominum hæreditatis insidias comparabat: unde complures pro veteri more familiæ emptorem adhibebant, qui imaginaria emptione patrimonium morituri emeret: sed testator seorsum in tabulis aut chartis, quem sibi hæredem esse vellet, scribebat.'

§ 2 *Non comitia, sed concilium*] Hoc Comitiorum et concilii discrimen videtur observare Cicero lib. II. De Legib. 'Quid enim majus est,' inquit, 'si de jure quærimus, quam posse a summis imperiis et summis potestatibus comitiatus, et concilia vel instituta obnunciare, vel habita rescindere?' Et post reditum in Senatu: 'Tribunus pl. tulit, ne obnunciare concilio, aut comitiis liceret.' Livius tamen indifferenter comitiorum et concilii nomine in eadem re utitur. Sic lib. III. 'Judicii die cum excusaretur solum vertisse exilii causa, nihilominus Virginio comitia habente, collegæ appellati demisere concilium.' Item lib. ubi agit de judicio Manlii, quod centuriatis comitiis peractum fuit, inquit: 'In lucum Petilinum concilium populi indictum est.' Quod et alibi Livius non semel facit: ex quibus apparet Livium non ita anxie observasse illam comitiorum et concilii differentiam, quam hic Lælius Felix ponit. Verum Lælius hic comitiorum et concilii nomen in maxime propria significatione unumquodque accepit. Ut comitia dicantur universi populi conventus ad aliquid suffragiis suis decernendum. Concilia vero partis populi conventus ad aliquid jubendum. Cujus generis erant, quæ a Tribunis plebis indicebantur comitia. Habebant enim jus vocandæ plebis, non universi populi. Itaque Tribuni pl. verius concilia, quam comitia habere dicebantur.

Quibus rogationibus ante patricii non tenebantur, donec Q. Hortensius dictator] Ante Hortensium tamen jam anno ab U. C. CCCIV. secessione secunda in Aventinum, L. Valerius et M. Horatius Coss. cum veluti in controverso jure esset, tenerenturne patres plebiscitis, legem centuriatis comitiis tulerunt, ut quod tributim plebes jussisset, populum teneret, ut constat ex Livio lib. III. Hanc legem postea confirmavit Q. Hortensius Dictator, lege lata, quæ suo nomine Hortensia dicta; quod factum anno U. C. CCCLXVII. cum plebes tertio secessisset in Janiculum. Denique idem iterum statutum a Dictatore Q. Publilio, anno U. C. CCCCXIII. Vide Liv. lib. VIII. Florum in Epitome IX.

§ 3 *Quum ex generibus hominum suffragium feratur, curiata comitia esse*] Curiata comitia erant, in quibus populus curiatim suffragium dicebat; hoc est, in quibus populi per curias divisi sententia rogabatur, ut quod plures curiæ statuissent, id jussum populi esse diceretur. Hæc omnium comitiorum antiquissima fuere, ita ut primis illis temporibus omnia, quæ populi suffragiis fierent, non nisi comitiis curiatis fierent. Fiebant vero hæc comitia intra pomerium, et ut plurimum in foro, in loco qui inde 'Comitium' dictus, ut testis est Varro lib. IV. de L. L. Et post ejectos reges duabus potissimum rationibus curiata comitia habebantur: una fuit legum ferendarum, altera vero Sacerdotum quorundam creandorum.

Differebant a Tributis, quod in his simul vocentur, qui ejusdem regionis sunt, ut quisque suam dicat sententiam; in curiatis vero singuli vocentur, qui ejusdem curiæ sunt. Itaque si contigisset quosdam, qui nomina professi erant in aliqua curia, domicilium mutare et in alterius curiæ locum commigrare, hi non cum iis, inter quos primum nomen suum professi erant, ad comitia curiata, sed cum viciniis suis ejusdem regionis, sive tribus, ad tributa comitia vocabantur. Aliud adhuc discrimen, idque non parvum, legimus apud Dionysium Halicarnass. libr. IX. Τίς δὲ τούτων διαφορὰ τῶν ἀρχαιρεσιῶν, ἐγὼ σημανῶ. τὰς μὲν φρατριακὰς τὰς ψηφηφορίας ἔδει, προβουλευσαμένης τῆς βουλῆς, καὶ τοῦ πλήθους, κατὰ φρατρίας τὰς ψήφους ἐξενέγκαντος, καὶ μετὰ ἀμφότερα ταῦτα τῶν παρὰ τοῦ δαιμονίου σημείων τε καὶ οἰωνῶν μηδὲν ἐναντιωθέντων, τότε κυρίας εἶναι. τὰς δὲ φυλετικὰς μήτε προβουλεύματος γινομένου, μήτε τῶν ἱερῶν καὶ οἰωνοσκόπων ἐπιθεσπισάντων, ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ τελεσθείσας ὑπὸ τῶν φυλετῶν τέλος ἔχειν. Id est, 'Quæ sit horum comitiorum differentia, ego indicabo. Curiata suffragia tum demum rata habebantur, ubi et Senatusconsultum præcessisset, num ad populum id promulgari oporteret, suffragiis curiatim collectis, nulloque vitio ex auguriis vel ostentis obnunciato: Tributa vero suffragia sine Senatusconsulto, vel sacerdotum vel augurum approbatu fiebant, oportebatque ea intra unum diem confici.'

Quum ex censu et ætate, centuriata] Ut a curiis curiata, ita a centuriis comitia centuriata dicta, quia in iis populus per classium centurias suffragium ferebat. Primum hæc instituta fuere a Servio Tullio, qui populum in classes et centurias distribuit, ut refert Livius lib. I. et adhuc melius Dionysius Halycarnass. lib. IV. et lib. IX. Ubi in causa Marcii Coriolani primum tributa comitia habita narrans, horum differentiam a comitiis centuriatis describit, quibusque modis suffragia in centuriatis comitiis colligi solerent omnium optime declarat. Cujus verba, etsi ampliora, Latine tamen hic inserere non pigebit: 'Antiquis temporibus,' inquit, 'cum suffragium populus ituturus esset de re quapiam ex Senatus permissu, Consules ipsi cogebant centuriata comitia, sacris quibusdam adhibitis, ut lex dictat. Quin nonnulla etiam ad hæc nostra tempora observantur. Coibat autem multitudo ad Martium, qui ante urbem est, campum, ordinibus instructis, sub centurionibus et signis, tanquam in expeditione. Neque omnes sumptis calculis suffragium ferebant, sed singuli per suas centurias, cum evocati a Consulibus essent. Cæterum, cum sint in universum centum et nonaginta tres centuriæ, eæque distinctæ in sex classes, prima classis vocabatur, et calculum promerebant qui erant maximi census, et qui primum locum in acie obtinebant: in quibus erant equitum septemdecim centuriæ, peditum vero octoginta. Secunda classis suffragium ferebat minoris patrimonii, et qui proximo ordine in acie consistebant, et quibus non eadem arma cum principibus, sed minora fuere: ejus classis numerus in viginti centurias distinguebatur. His duæ tribus ex fabris lignariis ferrariisque adjunctæ erant, aliisque qui bellica instrumenta conficiunt. Qui vero e tertia classe vocabantur, centurias explebant viginti: iidem et censu et ordine infra secundanos subsidebant, nec eadem arma cum illis gestabant. Jam qui post istos arcessebantur, minori censu æstimati sunt: locusque illis et in bello tutior, et levior armatura; divisi erant et isti in viginti centurias, sed addebantur ipsis duæ centuriæ buccinatorum et tubicinum. Qui vero in quinta classe, tenui isti admodum pecu-

nia censi; quibus arma erant pila et fundæ: hi in acie locum non habebant, sed nudi et expediti gravis armaturæ legionibus commilitio associabantur, ipsi quoque in triginta centurias distributi. Pauperrimi autem civium, reliquis omnibus numero non inferiores, ultimas vices suffragandi nanciscebantur, in unam omnes centuriam conjecti. Isti erant et liberi a dilectibus, et a tributis immunes, atque ideo in ferendis suffragiis minimæ auctoritatis. Si igitur in primis centuriis equitum et peditum, quibus in acie primus locus attribuebatur, ejusdem sententiæ fuissent omnes illæ septem et nonaginta centuriæ, finem suam habebat suffragatio, neque deinceps reliquis sex et nonaginta centuriis calculi permittebantur. Sin minus, secunda classis duarum et viginti centuriarum vocabatur, ac tertia deinde. Idque ordine procedebat; donec idem decerneretur a septem et nonaginta centuriis. Et pleræque controversiæ primis calationibus decidebantur, ut extremorum operam non requirerent. Raro autem negotium ita anceps incidebat, ut ad tenuissimorum suffragia progrederetur. Et hic erat quasi finis, dissectis in duas partes, pari numero, centum et nonaginta tribus centuriis, cum ultimum suffragium illis superduceret, ac in alteram partem pondere numeri inclinaretur.' Hactenus Dionysius; ex quibus perspicuum, centuriata comitia fuisse, quibus populus per classium centurias divisus suffragium ferebat, ita ut suffragia colligerentur centuriatim, et quod plures centuriæ jussissent, id ratum haberetur. Fiebant autem illa tribus potissimum de caussis, quarum una erat creandorum magistratuum; altera legum ferendarum; tertia, judicii exercendi causa.

Quum ex regionibus et locis tributa] Ut a curiis curiata, a centuriis centuriata, ita a tribubus tributa comitia nomen accepere; quibus non solum tributim divisus populus suffragium ferret, sed etiam quid plures tribus juberent, aut vetarent, spectaretur. Hæc primum, ut scribit Dionysius Halicarnass. lib. VII. habita fuere in judicio Martii Coriolani, contra patriciorum sententiam, qui centuriata comitia postulabant. 'Tribuni vero,' inquit, 'convocabant multitudinem ad tributa comitia, loca fori vestibus circumvincientes, in quibus singulæ per se tribus consisterent. Ac tum primam concio viritim suffragium datura, hoc est, tributa comitia, habita fuit, magnopere patriciis adversantibus, ne hoc fieret, postulantibusque centuriata comitia ex more patrio.' Hisce Dionysius subjicit, quæ modo de centuriatis comitiis ex eo retulimus, ac postea addit: 'Qui igitur partes tuebantur Martii, comitia centuriata pro censu habenda calari postulabant, persuasi facile ex prima calatione a septem et nonaginta centuriis hominum absolutum iri: sin minus, a secunda saltem, vel tertia. Verum id ipsum spectantes Tribuni, tributa comitia cogi malebant, et eorum judicio hanc litem decerni, ne pauperes deteriori conditione quam divites essent, neve tribules pejori loco, quam milites consisterent, aut rejectis ad ultimam calationem, excluderetur plebs a pari jure suffragiorum, sed æquales in suffragando, similesque inter se omnes et ejusdem auctoritatis, una calatione per tribus calculos ferrent.' Visique sunt justiora quam alteri petere, cum pro universi populi, non pro paucorum sententiis judicium populi peragi oportere censerent, et in injuriis publicis cognitionem ad omnes pertinere contenderent.' Atque hoc modo tributa comitia primum introducta sunt, cum omnia ante, in quibus populi desiderabatur suffragium, curiatis, aut centuriatis comitiis peragi solerent. Quatuor autem de caussis po-

tissimum tributa comitia habita fuere; primum, ad creandos minores magistratus; deinde ad sacerdotes collegiorum cooptandos; tertio, ad leges ferendas; postremum, quæ eorum etiam origo fuit, judiciorum causa.

Exercitumque imperari præsidii causa solitum] Imperare exercitum hic nequaquam est rogare, ut optime jam pridem Doctissimus Gronovius contra J. Gutherium in libris De Jure Pontificio observavit lib. I. Observat. cap. 1. an vellent juberent Quirites arma præsidii causa capi, sed convocare populum dispositum per centurias, et sub signis partem in campum Martium ducere ad suffragia ferenda, partem præsidii causa locare in Janiculo. Denique, ut ex Varrone lib. IV. de L. L. constat, imperare exercitum est mittere accensum circum muros, ut vocet in licium Quirites, hoc est, Populum Romanum Quiritium convocet ad comitia centuriata. Deinde locare, non quidem omnes centurias, sed tamen bonam partem cum armis in arce, ut ibi excubarent, dum cæteri suffragia inirent. Moris enim fuit in omnibus comitiis centuriatis, ut in arce poneretur præsidium adversus subitam hostium vim, quæ urbe vacua, profectoque ad suffragandum exercitu urbano, ingruere forte posset. Idque est, quod hic dicit Lælius Felix, 'exercitum imperari præsidii causa solitum: quoniam populus esset in suffragiis ferendis occupatus.'

CAP. XXVIII. *Corn. Nepos*] Vide supra VII. 18.

In primo librorum, quos de vita illius] Ex hoc opere etiam fragmentum adducit Hieronymus Epistol. ad Pammachium. Cætera inter etiam scripsit Corn. Nepos Vitam Terentii, teste Suetonio in Vita Terentii, item Vitam T. Pomponii Attici, quæ hodie adhuc exstat, et Vitam Catonis: de quo tamen ad finem ejus Vitæ dicit se rogatu T. Pomp. Attici singulari volumine uberius egisse; quod temporum injuria nobis invidit.

A Q. Cæpione et Q. Serrano] Consules hi fuere an. ab U. C. DCXLVII.

Ad M. Tullium et Cn. Dolabellam] Qui Consules fuere anno ab U. C. DCLXXII.

Sex et viginti anni reperiuntur] Sic Eusebius in Chronico, anno IV. Olymp. CLXXIV. 'Vicesimo sexto anno ætatis Cicero Quintium defendit.' hoc est, cum ageret annum vigesimum sextum. Quintii causam egit Cicero post Idus Martias, M. Tullio Decula et Cn. Dolabella Coss.

Annos jam septem et viginti natus] Fallitur Gellius in supputatione annorum. Neque enim Cicero jam septem et viginti annos natus, verum vigesimum septimum agens, ideoque viginti sex tantum natus, pro Sexto Roscio dixit. Totidem enim sunt anni a Q. Cæpione et Q. Serrano, quibus Coss. ante diem III. Januar. Non. natus est Cicero, ad L. Sullam Felicem et Q. Metellum Pium, Coss. quibus Roscium defenderit. His enim Coss. ante diem III. Non. Januar. Cicero viginti sex annos absolvit. Sic ut non viginti septem annos natus dici potuerit, si nondum hos absolvisset, sed tantum viginti sex annos natus, quamdiu vigesimum septimum adhuc ageret. Dixit igitur anno ætatis vigesimo septimo, jam natus annos viginti sex. Et hoc est, quod Quintilianus lib. XII. cap. 6. scribit, Ciceronem sex et viginti annos natum pro Roscio dixisse. Gellius itaque uno anno Ciceronis ætatem male auget, ut Fenestella, quemadmodum mox dicemus, uno anno minus ejus ætatem facit.

L. Sulla Felice et Q. Metello Pio Coss.] Anno ab U. C. DCLXXIII.

Fenestellam] Floruit Fenestella Augustæo ævo. Obitus ejus notatur ab Hieronymo in Chronico Eusebiano ad annum MMXXXVI. qui in sextum Tiberii Cæsaris incidit: 'Fenestella,

Historiarum scriptor et Carminum, septuagenarius moritur, sepeliturque Cumis.' Notat et Plinius lib. XXXIII. cap. 9. 'Repositoriis argentum addi sua memoria cœptum, Fenestella dicit, qui obiit novissimo Tiberii Cæsaris principatu.' Scripserat Annalium libros, qui periêre; item Archaica, quorum meminit Fulgentius lib. III. Mythol. Circumfertur vulgo Libellus de Magistratibus Romanis, sub nomine Fenestellæ, sed istum ab Andrea Dominico Flocco conscriptum, dudum est quod Viri Doctissimi demonstrarunt. Non semel Fenestellæ Veteres mentionem faciunt, ut Seneca Epist. CVII. Suetonius in Vita Terentii, Censorinus, Plinius, Macrobius, Priscianus, Lactantius, alii. Meminit et ejus Ulpianus l. I. D. de Off. Quæst.

Pedianus Asconius] Hic sub Vespasiano floruit; quemadmodum videre est ex Chronico Eusebiano ad annum MMXCI. qui est Vespasiani septimus: 'Q. Asconius Pedianus, scriptor historicus, clarus habetur, qui LXXII. ætatis suæ anno captus luminibus, XII. postea annis in summo omnium honore consenescit.' Hunc etiam auctorem esse Commentariorum in Ciceronis Orationes, qui hodie exstant, contra Scaligeri sententiam, existimat Vossius lib. I. De Hist. Latin. cap. 27.

Quod eum scripserit sexto vicesimo ætatis anno pro S. Roscio dixisse] Jure Fenestella ab Asconio Pediano reprehensus est. Non enim sexto et vicesimo ætatis anno, sed viginti sex annos natus, ut modo diximus, Cicero causam pro Roscio egit. Vigesimum enim sextum annum Cicero absolverat ante diem III. Non. Januar. L. Sulla Felice et Q. Metello Coss. ideoque vigesimum septimum annum agens, sive vigesimo septimo ætatis anno Roscium parricidii reum defendit. Uno itaque anno minus dixit Fenestella, cum sexto et vigesimo ætatis anno pro Roscio dixisse scripserit; quemadmodum Gellium, cum septem et viginti annos natum putaverit, uno anno Ciceronis ætatem male auxisse, modo diximus.

§ 2 *Quadriennium suppressisse*] Peccat denuo hic Gellius, cum dicit Corn. Nepotem, qui scripserat Ciceronem tres et viginti annos natum S. Roscium parricidii reum defendisse, quadriennium suppressisse. Neque enim quadriennium, sed tantum triennium aberrat. Ex Nepotis enim sententia Cicero vigesimum quartum ætatis annum agens pro Roscio dixit, cum revera vigesimum septimum egerit annum. Triennii itaque solum, non quadriennii discrimen, ut Gellius putavit.

Alter tres et sexaginta annos] Occisus est Cicero Antonii jussu, anno U. C. DCCX. C. Vibio Pansa et A. Hirtio Coss. VII. Idus, ut testimonio Tironis liberti scribit Auctor Dialogi De Caus. corrupt. Eloquent. quod intelligendum de VII. Id. Decemb. quoniam Triumviri inierunt V. Kalend. Decemb. ejusdem anni, ut est in lapide Coloriano. Vixit igitur Cicero annos LXIII. menses VI. dies V. sive annos LXIV. minus XXVI. diebus.

CAP. XXIX. *Pisonem*] Intelligit L. Calpurnium Pisonem, cui cognomen Frugi, propter frugalitatem, etiam optimis illis temporibus, cum nemo invenire nequam posset, soli tamen tributum, ut scribit Cicero Orat. pro M. Fonteio. Consul fuit cum P. Muncio Scævola anno U. C. DXX. quo anno Tib. Gracchus occisus est, teste eodem Cicerone Verrina VI. Idem et Censor fuit cum Q. Cæcilio Metello Balearico anno U. C. DXXXIII. Annalium libros scripsit, quorum sæpius Veteres meminere. Vide Vossium de Historicis Latin. lib. I. c. 6.

Quia Tarquinium nomen esset] Eodem modo Livius lib. I. 'Cui parentes Ascanium dedere nomen.' Et

'L. Tarquinium Priscum dixere nomen.' Virgilius lib. III. Æneid. 'Æneadasque meo nomen de nomine fingo.' Quasi dicat, impono illis nomen Æneados.

Mihi nomen est Julium] In hoc loquendi modo 'Julium' est adjectivum recti casus. Ideoque barbare loqui, qui inde dicunt, 'Est mihi nomen Petrum,' ait Vossius in de Arte Gramm. lib. VII. c. 34. Servius tamen ad I. Æneid. notat: 'Dicimus autem, et, nomen est mihi Cicero, ut, 'Hecyræ est huic nomen fabulæ,' et, Ciceronis, ut Sallust. 'Cui nomen oblivionis condiderant:' et, Ciceroni, ut, 'Cui Romulo cognomen erat:' et, Ciceronem, ut, 'Æneadasque meo nomen de nomine fingo.' Melius tamen est dativo uti.'

Cap. xxx. *Retorridi*] Id est, vigore et virili succo exhausti, inque senium vergentes. Posses etiam cum Salmasio ad Historiam Augustam, 'retorridos' hic accipere pro exercitatis, et longo rerum usu edoctis; quod senibus familiare; quippe qui plerumque experientia et rerum usu valent. Hos enim Latini 'retorridos' dicunt, quemadmodum et Græci τριβακοὺς et τρίβωνας. Sic Phædrus murem vetulum, ut multarum rerum peritum, et experientia callidum factum, 'retorridum' vocat: 'Aliquot sequutis venit et retorridus, Qui sæpe laqueos et muscipula effugerat.' Eodem modo et 'recoctus' dicitur de homine exercitato, et multo rerum usu detrito. Sic Horatius: 'plerumque recoctus Scriba ex quinqueviro.' Ubi Acro notat: 'Recocti dicuntur scribæ, qui sæpius proconsulibus ad provincias missi, exercitatiores facti sunt usu ipso et frequentia.'

Petorritum] Gallicum id origine esse testatur et Quintilianus lib. I. c. 5. 'Plurima Gallica valuerunt: ut rheda et petorritum: quorum altero Cicero tamen: altero Horatius utitur.' Horatii locus est lib. I. Sat. 6. 'plures calones atque caballi Pascendi: ducenda petorrita.' Utitur et hac voce Ausonius Epist. 8. 'Cornipedes rapiant imposta petorrita muli.' Et Epistol. 14. 'Canteri moneo male nota petorrita vites.'

§ 2 *Lanceam*] Hispanicam esse vocem tradit hic Varro. Sed et ipsum teli genus Hispanicum fuisse, ex Hispania in Italiam cum nomine delatum haud dubium est. Imo non Hispanis solis, sed omnibus pariter Celtis et rem et nomen quondam fuisse communia, exinde haud vane diduci potest, quod Sisenna apud Nonium, id teli genus Suevis, Germanicæ genti, tribuat: 'Gallia materibus, Suevi lanceis configunt.' Et Diodorus Siculus lib. v. Germanis simul ac Gallis: Προβάλλονται δὲ λόγχας, ἃς ἐκεῖνοι λογκίας καλοῦσι. 'Hastas jaciunt, quas ipsi Lanceas appellant.' Hodieque adhuc nobis id teli genus *lance* dicitur, unde *Landtsknecht*, quasi dicas lancearium militem.

Cap. xxxi. *Rhodum*] Vide supra ad lib. vii. c. 3.

Demetrius] Hujus vitam eleganter a Plutarcho descriptam habemus in Parallelis. Cæterum causam quare Demetrius Rhodiis bellum intulerit, ait Plutarchus fuisse, quod socii forent Ptolemæi Ægyptiorum regis: Ἐπολέμησε δὲ Ῥοδίοις, inquit, Πτολεμαίου συμμάχοις οὖσι, καὶ τὴν μεγίστην ἑλέπολιν τοῖς τείχεσι προσήγαγεν. Hujus obsidii meminit et Vitruvius lib. x. in fine.

Machinarumque solertia] Plutarchus scribit Demetrium fuisse ducem in exercitu instruendo quam tractando meliorem, quod omnia ad usum suppetere vellet affluenter, essetque in classe machinamentisque splendide parandis, atque in iis cum voluptate commentandis nimis quam curiosus. Neque enim ingenii sui præstantiam, otiumque suum ad ludicra et futilia applicuit aliorum regum more, verum vulgaria ipsius opificia, regia erant,

gravitatemque ratio fabricæ habebat; una cum artificio et solertia celsitudinem quandam mentis et magnanimitatem auctoris repræsentantibus operibus, ut non ingenio tantum et opulentia; verum etiam manu regia viderentur digna.

Cognomentum πολιορκητὴς fuit] Quod et testatur Plutarchus: unde Vitruvius lib. x. 'Rex Demetrius, qui propter animi pertinaciam Poliorcetes est appellatus.'

Imago Ialysi, Protogenis manu facta] Plutarchus imaginem non jam factam, sed affectam a Protogene fuisse scribit, eamque jam in potestatem Demetrii pervenisse. *Ἔτυχε γὰρ*, inquit, *αὐτοῖς ὁ Καύνιος Πρωτογένης γράφων τὴν περὶ τὸν Ἰάλυσον διάθεσιν, καὶ τὸν πίνακα μικρὸν ἀπολείποντα τοῦ τέλος ἔχειν, ἔν τινι τῶν προαστείων ἔλαβεν ὁ Δημήτριος. πεμψάντων δὲ κήρυκα τῶν Ῥοδίων, καὶ δεομένων φείσασθαι καὶ μὴ διαφθεῖραι τὸ ἔργον, ἀπεκρίνατο, τὰς τοῦ πατρὸς εἰκόνας ἐμπρῆσαι μᾶλλον, ἢ τέχνης πόνον τοσοῦτον. ἑπτὰ γὰρ ἔτεσι συντελέσαι λέγεται τὴν γραφὴν ὁ Πρωτογένης.* 'Nam forte pingebat eis Caunius Protogenes Ialysi figuram, tabulamque ceperat Demetrius in uno ex suburbiis pene absolutam. Mittentibus caduceatorem et deprecantibus eum Rhodiis, picturæ ut parceret, neque eam violaret, patris respondit se prius simulacra concrematurum, quam tantos artis sudores. Septem enim annis explevisse Protogenes picturam hanc memoratur.' Addit Plutarchus hac imagine ab Apelle conspecta, eum usque adeo obstupuisse, ut vox faucibus hæserit; ac tandem dixisse, ingentem laborem et inclytum opus esse; defici tamen gratiis, ob quas picturæ suæ cœlum attingerent. Addit denique tabulam hanc una cum aliis postea Romam congestam, ibi incendio esse absumptam.

Hoc ubi ex legatis audivit, oppugnatione desita, et imagini et civitati pepercit] Hoc unde Gellius hauserit, equidem nescio. Sane Plutarchus non propter hanc legationem, sed quod Rhodii strenue se defenderent, Demetrium velamentum quæsisse, ut ab obsidione desisteret, ideoque Atheniensibus intercedentibus, inter Demetrium et Rhodios fœdus ictum hac lege, ut socii Antigoni et Demetrii Rhodii præterquam contra Ptolemæum essent. Hæc enim ejus verba: Τῶν δὲ Ῥοδίων *κατεξανισταμένων τοῦ πολέμου, δεόμενον προφάσεως, τὸν Δημήτριον Ἀθηναῖοι παραγενόμενοι διήλλαξαν, ἐπὶ τῷ συμμαχεῖν Ῥοδίους Ἀντιγόνῳ καὶ Δημητρίῳ, πλὴν ἐπὶ Πτολεμαῖον.* Vitruvius etiam lib. x. ait Demetrium cum classe sua discessisse, cum vidisset magnam suam machinam Helepolim, sapientia et arte Diogneti Rhodiensium Architecti inutilem redditam.

LIBER XVI.

A Musonio philosopho] Est hic Musonius Rufus Tyrrhenus, qui 'equestris ordinis studium Philosophiæ et placita Stoicorum æmulatus,' ut loquitur de eo Tacitus lib. III. Histor. qui et eum laudat Annal. XIV. et XV. sub Nerone, sub quo eum floruisse et Suidas scribit, additque eum propter nimiam dicendi libertatem a Nerone occisum esse: in quo falsus est. Neque enim Musonius a Nerone occisus, verum in exilium actus est. Xiphilinus l. LXII. ex Dione, ubi de conjuratione in Neronem, subjicit: 'Ῥοῦφος μεν τοι Μουσώνιος ὁ φιλόσοφος ἐπὶ τούτοις ἐφυγαδεύθη. 'His de causis Musonius Rufus Philosophus in exilium missus est.' Anonymus Ὀλυμπ. ἀναγρ. ad Olymp. CCXI. annum II. Θρασέας καὶ Σωρανὸς ὑπὸ Νερώνος ἐθανατώθησαν, Μουσώνιος ὁ φιλόσοφος ἐξωρίσθη. 'Thraseas et Soranus a Nerone morte affecti sunt, Musonius autem Philosophus exulatus.' Subjicit et postea Suidas Musonium Munitionum præfectum a Nerone exulare jussum, quem hoc modo alium videtur facere a Musonio Rufo Stoico; quod et magno Scaligero videtur. Verum optime colligit Jonsius de Scriptor. Histor. Philosoph. lib. III. cap. 7. ex Taciti Annal. XIV. ubi de Plauto morte a missis percussoribus afficiendo scribit, eum hoc nuncio nihil permotum, dudum enim ei 'doctores sapientiæ Cæranum Græci, Musonium Thusci generis, constantiam opperiendæ mortis pro incerta et trepida vita suasisse.' Optime, inquam, colligit Jonsius ex his verbis, Musonium Stoicum illum Philosophum, et Musonium Thuscum sive Tyrrhenum munitionum præfectum, unum eundemque fuisse; quandoquidem hic Musonius Stoicus esse cognoscitur e consilio de morte constanter ferenda. Revocatus vero ab exilio est Musonius per Vespasianum Imp. sub eo enim Romæ fuit, ut constat ex Tacito Histor. lib. IV. Xiphilino et Zonara. Plura de Musonio, aliisque quibus idem fuit nomen, vide sis apud Jonsium loco citato.

Ἄν τι πράξῃς καλὸν, &c.] Id est, 'Si cum labore honeste quippiam egeris, labor abit, honestum manet. Si cum voluptate turpe feceris quippiam; quod suave est, abit, quod turpe est, manet.'

CAP. II. *Disciplinæ dialecticæ*] Dialecticæ vox olim generatim a quibusdam, præsertim Stoicis, pro tota disserendi et argumentandi arte accepta, ita ut sub Dialectica et Τοπικὴν et Ἀποδεικτικὴν comprehenderent. Et διαλέγεσθαι, unde Dialectica dicitur, illis idem sit ac λόγῳ χρῆσθαι, id est, 'ratione uti, ratiocinari, disserere, disputare, argumentari,' quæ omnia eodem redeunt. Peripatetici tamen Dialectices vocem non tam generaliter accepere, sed tantum ea usi sunt pro ea Logices parte, quæ docet ex probabilibus argumentari, ita ut Τοπικὴν sub ea tantum intelligant. Ita enim Aristoteles veteresque Peripatetici ejus Interpretes. Cæterum totum hoc caput adeo bonarum rerum sterile est, ut nihil in eo dignum reperiatur, quod nos amplius morari debeat.

CAP. III. *Inediam tridui*] Varia exempla eorum qui diu inediam pertulerint, collegit Lilius Gyraldus Dia-

logismo XVII. in Thesaur. Crit. Tom. II. pag. 426. Faciunt huc etiam libri copiosissimi Fort. Liceti, De his qui diu sine alimento vivunt.

Erasistratus] Hic Aristotelis Stagiritæ e filia nepos, Chrysippi Medici discipulus, et Stratonis Medici præceptor, vixit temporibus Ptolemæi Philadelphi, ut testis Eusebius in Chronicis. Dictus 'Juliates,' itidem 'Ceus,' quia natus in Julide Ceæ Insulæ urbe, teste Suida. Qui et addit hunc esse qui Antiochum regem ex amore Stratonices ægrum sanavit. Manu enim cordi admota, ex palpitatione, quoties Stratonicem fortuito prætereuntem videret, amorem deprehendit. Vide et Plinium l. XXIX. Hist. Nat. cap. 1. Senecam lib. VI. Epit. Declam. Controv. VII. Val. Maximum lib. V. cap. 7. Galenum lib. De præcogn. ad Postumum cap. 6. alios. Scripsit idem Galenus librum contra hujus sectatores Erasistrateos, in quo citat Erasistrati libros De Febribus, De Passionibus ventris, περὶ παρέσεων, De Resolutionibus, De Podogra, ὑγιεινῶν διαιρεσεῶν. Sepultus est, juxta Mycalen montem, e regione Sami, ut ait Suidas. Unde forte est, quod Julianus Imp. Μισοπώγ. Erasistratum Saminm appellet, sepulturæ locum pro nativitatis, memoriæ lapsu falso accipiens.

Esuritionem] Catullus: 'Omnium pater esuritionum.' Martialis: 'Post hæc omnia forte si movebit Bacchus, quam solet esuritionem.' Unde et 'Esuritor' eidem Martiali lib. III. Epigr. 14. 'Romam petebat esuritor Tatius.'

§ 3 Ἐλογιζόμεθα οὖν, *&c.*] Id est, 'Cogitabamus itaque propter nimiam ventris compressionem summam esse inediam: nam et ii qui sponte abstinent cibo, primis temporibus afficiuntur, post autem minus.'

Εἰθισμένοι δέ εἰσι, *&c.*] Id est, 'Consueverunt etiam Scythæ, si quando cujuspiam rei causa inediam ferre coguntur, latioribus fasciis ventrem cohibere, quasi ita fames minus eos infestet. Ventre autem fere pleno, quia nulla in eo sit inanitas, fit, ne esuriant. Dum autem venter compressus admodum est, caret inanitate.'

§ 4 Βούλιμον] Hoc morbi genus ita describit Galenus Definit. Medic. Βούλιμός ἐστι διάθεσις καθ' ἣν ἐπιζήτησις ἐκ μικρῶν διαλειμμάτων γίνεται τροφῆς. ἐκλύονται δὲ καὶ καταπίπτουσι, καὶ ἀχροῦσι καὶ καταψύχονται τὰ ἄκρα, θλίβονταί τε τὸν στόμαχον, καὶ σφυγμὸς ἐπ' αὐτῶν ἀμυδρὸς γίνεται. Id est, 'Βούλιμος est affectus, in quo per exigua intervalla cibus exquiritur. Qui ita affecti sunt, exsolvuntur, concidunt, decolores fiunt, et extrema refrigerantur, stomachus angitur, pulsusque languidus efficitur.' Ab Alexandro etiam Tralliano lib. VIII. c. 6. hoc modo describitur: Ὁ βούλιμος καλούμενος ὡς καὶ τοὔνομα δηλοῖ, μέγας ἐστὶ λιμός. γίνεται δὲ, ὡς ὁ λόγος ὑποδείκνυσιν, ἀπὸ ἀμέτρου θερμότητος καὶ ἀσθενείας τοῦ στόματος τοῦ γαστρός. ὅθεν εἰ μὴ προφέροιντο τροφὴν ἀμέτρως λειποθυμοῦσι καὶ πίπτουσι. Id est, 'Βούλιμος dictus, ut etiam nomen Græce indicat, magna est fames. Fit autem, ut ratio subindicat, ab immoderato oris ventriculi calore, et imbecillitate: unde nisi alimentum immodice assumant ægri, animo deficiunt, conciduntque.'

Quam quum serenum, atque placidum est] Male hic Gellius Erasistrati verba ἐν ταῖς εὐδίαις, pro tempore sereno accepit; quasi frigus et serenum tempus ab Erasistrato sibi invicem opponerentur; cum εὐδία ibi non 'serenitatem,' verum 'teporem' designet, ut optime jam olim ab H. Magio Miscell. lib. II. cap. 1. animadversum. Quamvis enim εὐδία etiam pro serenitate nonnunquam accipiatur, in ea tamen significatione hic locum habere nequit, sed reddenda est per 'teporem.' Qua significatione quoque ea utitur Hippocrates Aphorism. XII. part. III. cum inquit: ἢν δὲ νότιος ὁ χειμὼν καὶ ἔπομβρος, καὶ εὔδιος γένηται,

τὸ δὲ ἔαρ αὐχμηρὸν καὶ βόρειον, αἱ μὲν γυναῖκες, &c. Hoc est, 'Si vero hyems Austrina, pluvialis et tepida fuerit; ver autem siccum et Aquilonium, mulieres quidem,' &c. Et sic quoque optime ab Erasistrato tempus frigidissimum tepidiori opponitur.

Oriatur] Et homines afficiat.

Nondum sibi esse compertas dicit] Hujus rei tamen rationem saltem verisimilem vel Erasistratus, vel etiam Gellius petere potuit ex Aristotele, qui Problemate IX. Section. VIII. quærit quam ob causam bulimus temporibus frigidis et hyeme magis incidat, quam æstate? Id vero asserit evenire, quod hyberno tempore calor ad interiora retractus validius operetur, magisque alimenta aut assumpta, aut inexistentia absumat; quibus absumptis bulimum produci ait. Huc enim redeunt, quæ aliquomodo fusius Aristoteles ibi diducit.

Ἄπορον δὲ, &c.] Id est, 'Dubium autem est, indigensque considerationis, cum in hoc, tum in cæteris famelicis, quare frigidis temporibus magis quam tepidis, hujusmodi casus incidat.'

CAP. IV. *Cincius*] Cincii nomen semel iterumque exstat apud Macrobium in Saturnalib. ubi eum citat De Fastis, item in Suasione Legis Fanniæ. Haud dubie idem est, cujus de Re Militari libros Gellius hic adducit; e quorum tertio, quinto et sexto nisi Gellius unum alterumve fragmentum nobis servasset, idem plane fatum Cincius habuisset cum quam plurimis aliis scriptoribus Strategeticis et Tacticis antiquis, qua Græcis qua Latinis, quorum præter nudum nomen hinc inde apud quosdam laudatum, nihil nobis hodie temporis et fortunæ injuria relictum est. Omnium qui de Re Militari, sive Tacticis, aliquid scriptis consignarunt, cum Antiquorum deperditorum, tum eorum qui adhuc supersunt, tam in Bibliothecis latentium, quam editorum ut et Recentiorum ad sua usque tempora, Catalogum, judicio suo hinc inde de ipsis addito, collegit et inseruit Libris suis De Studio Militari, Librorum iste suæ ætatis Helluo Doctissimus G. Naudæus lib. II. cap. 4. § 6. et seqq.

Fecialem] Collegium Fecialium, qui bellis præessent, a Numa institutum esse scribit Dionysius Halicarnassæus lib. II. cum eorum leges et jura ab Æquicolis sive Ardeatibus esset mutuatus. Livius vero lib. I. et Sextus Aurelius Victor de Viris Illustrib. Ancum Marcium hoc fecisse scribunt, jusque, quo Feciales uterentur, ab antiqua gente Æquicolis descriptum. Eligebantur Feciales ex familiis nobilissimis, eoque sacerdotio perpetuo fungebantur. Viginti numero fuisse innuere videtur Varro lib. III. de Vita populi Romani, cum inquit: 'Si cujus legati violati essent, qui id fecissent, quamvis nobiles essent, ut dederentur civitati statuerunt, Fecialesque viginti, qui de his rebus cognoscerent, judicarent, et statuerunt et constituerunt.' Horum munus erat amplissimum; sed quemadmodum legere est apud Dionysium Halicarnass. lib. II. huc potissimum spectabat: Nimirum ut darent operam, ne Romani ulli fœderatæ civitati injustum bellum inferrent; quod si prior aliqua contra fœderis conditiones aliquid commisisset, Legatos ipsi Feciales agebant, et verbis primum res repetebant, quod si postulata facere negligerent, bellum indicebant. Iidem si qui populi illatam sibi a populo Romano injuriam querebantur, causas eorum cognoscebant, sontesque comperto crimine læsis dedebant; judicabant itidem de Legatorum injuriis; dabantque operam, ut servarentur fœderum conditiones; pacem conficiebant; aut si parum legitime facta videretur, irritam reddebant; denique si quid Imperatores contra jusjurandum peccavissent, de eo cognoscebant, expiabantque. Hinc est quod Cicero lib. II. de Legib. hanc

legem sanxit: 'Fœderum pacis, belli, induciarum, oratores Feciales judicesque sunto.'

Bellum indicentem hostibus] Belli per Fecialem indicendi modum, formulamque in eo usitatam habemus et apud Livium lib. I. Ubi postquam narrasset, quæ præmitti solemnia solerent, antequam bellum per Fecialem indiceretur, subjicit: 'Inde ordine alii rogabantur: quandoque pars major eorum qui aderant, in eandem sententiam ibant, bellum erat consensu fieri solitum: ut Fecialis, hastam ferratam, aut sanguineam præustam ad fines eorum ferret, et non minus tribus puberibus præsentibus diceret: Quod populi priscorum Latinorum, hominesque prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt: Quod populus Romanus Quiritium bellum cum priscis Latinis jussit esse, Senatusque populi Romani Quiritium censuit, consensit, conscivit, ut bellum cum priscis Latinis fieret: ob eam rem ego, populusque Romanus populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico, facioque. Id ubi dixisset, hastam in fines eorum immittebat.'

Telumque in agrum eorum jacientem] Hastam scilicet sanguineam, ut ait Livius. Ad quam hastæ jaciendæ consuetudinem, ut Servius notat, respexit Virgilius lib. IX. 'En, ait, et jaculum intorquens immittit in auras Principium pugnæ.' Hastam autem sanguineam, de qua Livius, quidam ita putant appellatam, quod e sanguineo frutice, vel ex arbore sanguinea esset, et quia coloris esset cruenti, idcirco ea ad bellum indicendum Feciales usos. Turnebus vero Advers. lib. IX. cap. 17. putat eam hastam, cujuscunque demum ligni hastile haberet, sanguine fuisse cruentatam, ut cruentum atroxque bellum minaretur. Quo faciunt illa Ammiani Marcellini lib. XIX. de Persis Amidam obsidentibus: 'Vix ubi Grumbates hastam infectam sanguine, urit, patrio nostrique more conjecerat fecialis, armis exercitus concrepans, involat in muros.'

§ 2 *Quum dilectus antiquitus fieret*] In delectu militum faciendo, Consules stante Republica, dimissis per loca præconibus, diem edicebant, quo Romani omnes qui in urbe, quive in agris erant militaris ætatis, Romæ adessent. Is dies ubi advenerat, universa multitudo in Capitolium, aut in forum, aut in Campum Martium convenire solebat. Ibi Consules in tribunali positis sellis, et quatuor legionum Tribuni, singuli seorsim sedentes, delectum habebant, ut latius hæc diducit Polybius lib. VI. et ejus ductum sequens Lipsius De Militia Rom. lib. I. Dialog. 8.

Jusjurandum eos Tribunus militaris adigebat] Hoc jusjurandum quod Gellius hic præpostero ordine refert, non statim post dilectum, verum demum in castris præstabatur. De eo sic Polybius: *Μετὰ δὲ τὴν στρατοπεδείαν συναθροισθέντες οἱ χιλίαρχοι, τοὺς ἐκ τοῦ στρατοπέδου πάντας ἐλευθέρους ὁμοῦ καὶ δούλους ὁρκίζουσι, καθ' ἕνα ποιούμενοι τὸν ὁρκισμόν. ὁ δ' ὅρκος ἐστίν.* ΜΗΔΕΝ ΕΚ ΤΗΣ ΠΑΡΕΜΒΟΛΗΣ ΚΛΕΨΕΙΝ· ΑΛΛΑ ΚΑΝ ΕΥΡΗ ΤΙΣ, ΤΟΥΤ' ΑΝΟΙΣΕΙΝ ΕΠΙ ΤΟΥΣ ΧΙΛΙΑΡΧΟΥΣ. Id est, 'Peracta metatione castrorum, conveniunt in unum Tribuni, et ab omnibus qui in legione quaque sunt liberi aut servi, jusjurandum exigunt, viritim singulis jurantibus. Quod tale est: NIHIL. E. CASTRIS. SE. FURATURUM. VERUM. ETSI. QUID. FORTE. ALIQUIS. INVENERIT. AD. TRIBUNOS. RELATURUM.' Jurisjurandi summam tantum Polybius adfert. Distinctius vero illud, et solemnia ejus verba habemus hic ex Cincio ab Auctore nostro relata.

FURTUM. NON. FACIES] De pœna furti in castris commissi sic Polybius: *Ξυλοκεῖται δὲ ὁ κλέψας τι τῶν ἐκ τοῦ στρατοπέδου.* 'Fuste autem percutitur, qui aliquid furto abstulit e castris.' Quod ultimum fuit supplicium,

'fustuarium' Latinis dictum; quod Polybius ξυλοκοπίαν reddens, ejus pœnam fuisse scribit, quando Tribunus fustem capiens condemnatum leviter tangeret et delibaret, quo facto, omnes qui in castris erant, ferientes alius fustibus, alius lapidibus, illum in ipsis castris occiderent. Hujus rei exemplum etiam narrat Suetonius in Tiberio, et Spartianus in Pescennino.

SOLUS. NEQUE. CUM. PLURIBUS] Hanc jusjurandi formulam, ut bene notavit Lambecius, Romani ab Atheniensibus mutuarunt. Apud eos enim Ephebi, ubi vigesimo anno Civium albo inscribebantur, ita sub dio jurabant, ut refert Jul. Pollux Onomast. lib. VIII. cap. 9. § 25. οὐ καταισχυνῶ τὰ ὅπλα, οὐδὲ καταλείψω τὸν προστάτην, ᾧ ἂν τύχω, ἀμυνῶ δὲ καὶ ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων, ΚΑΙ ΜΟΝΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΠΟΛΛΩΝ. 'Arma non dehonestabo, nec adstantem quisquis is fuerit, socium relinquam: pugnabo quoque pro aris et focis ET. SOLUS. ET. CUM. PLURIBUS.' Et paullo post: καὶ ἄν τις ἀναιρῇ τοὺς θεσμοὺς οὐκ ἐπιτρέψω, ἢ μὴ πείθηται, ἀμυνῶ δὲ ΚΑΙ ΜΟΝΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΠΑΝΤΩΝ. 'Et si quis leges receptas sustulerit, nisi comprobaverit, non permittam: tuebor denique ET. SOLUS. ET. CUM. RELIQUIS. OMNIBUS.'

EXTRAQUE. HASTAM. HASTILE. &c.] Hoc est, si quid præter hastam, hastile, ligna, &c. inveneris, quod tuum non erit, illud, &c.

SIVE. QUEM. AD. UTRUM. EORUM. JUS. ERIT] Recte hunc locum Viri Doct. sic legendum censuere. cum vulgo legeretur: *sive ad quem eorum jusserit.* In Vett. vero Edd. *Sive ad quem uter eorum jusserit.* Unde Scriverius in suo codice ad marginem faciebat: *sive ad quem alteruter eorum jusserit.* Verum rectum est *jus erit.* Quemadmodum et apud Varronem lib. v. de L. L. pro *ut jussit vinum legere*, rectius legendum censet R. Fornerius Rer. quotid. lib. IV. cap. 18. *ut jus sit vinum legere.* Et hoc modo suæ ætatis Jurisconsultorum litteratissimus J. Gothofredus ad Leg. XII. Tabul. Ovidii locum lib. v. Fastorum emendat: 'Adde quod Edictis, pompa qui funeris irent, Artifices solos jus erat esse decem.' Ubi vulgo *Ædilis*, et *jusserat*. Sed 'Edicta' vocat Ovidius leges XII. Tabularum, quemadmodum etiam Plinius lib. XI. cap. 37. 'Interdictum XII. Tabular.' Sensus Ovidii est: 'Edictis jus tantum fuisse decem Tibicines funeri adhibere.' In XII. autem Tabul. erat Lex. 'Decem Tibicinibus foris efferre jus esto.' Atque hæc obiter.

§ 3 *Militibus autem scriptis dies præfiniebatur, &c.*] Melius cum doctissimo R. Schelio in Dissertationibus De Re Militari, post Notas ad Hygini Gromatici Librum de Castrametatione a se editum, adjectis, cap. 1. hic apud Gellium legas, ac distinguas hoc modo: *Militibus autem scriptis dies præfiniebatur, quo die adessent, et ut citanti Consuli responderant, deinde ita concipiebatur jusjurandum, ut adessent, his additis exceptionibus, &c.* Agit enim hic Gellius, licet præpostero ordine, ut supra monitum, ubi jusjurandum quod tempore postremum, et in ipsis castris præstitum de furto non committendo, primum adduxit, agit hic, inquam, de jurejurando, in quod adigebantur milites vel in ipso delectu, vel utique statim post delectum, priusquam dies præfineretur quo adessent; tum enim jurabant 'Conventuros se jussu Consulum,' quoties Consules vellent. Militibus enim scriptis primum dies dicebatur ad conveniendum, tum delectu facto jusjurandum exigebatur se conventuros quocunque die et quoties Consules vellent. Hinc apud Livium lib. III. L. Quintius Cincinatus inquit: 'Nobis vero nihil delectu opus est, cum quo tempore P. Valerius ad recipiendum Capitolium arma plebi dedit, omnes in verba juraverint, conventuros se jussu Consulis, nec injussu abituros. Edicimus itaque omnes, qui in verba jurastis crastina die

armati ad lacum Regillum adsitis.' Cum itaque Gellius dicit 'et ut citanti Consuli responderant, deinde ita concipiebatur jusjurandum,' &c. Sensus est, postquam milites ad nomen respondissent, et nomen dedissent, tum eos ad jusjurandum adactos, ut jussu Consulum semper et quotiescunque ipsis necessum videretur, adessent.

His additis exceptionibus] Quæ etiam posteriori militia diligenter examinari solebant, an scilicet ex justa causa miles non adfuerit. Unde Arrius Menander Digestis De Re Militari: 'Examinantur autem causæ semper emansionis, cur et ubi fuerit, et quid egerit, et datur venia valetudini, affectioni parentum et affinium, et si servum fugientem persecutus est, vel si qua hujusmodi causa.'

Funus familiare] Justa absentiæ excusatio erat funeris familiaris procuratio; quando scilicet aliquis ex familia ejus qui militiæ nomen dedisset, fatis concesserat; cujus si eo die efferendum esset funus, miles conscriptus id prosequi et ducere poterat. Officium enim hujusmodi non sine impia fraude negligi posse credebatur.

Feriæve denicales] Vett. Edd. omnes male hic legunt, *Feriæ vindemiales Kalendæque*. Aldina: *Feriæ denicales Kalendæque*. Et sic quoque Cod. Tornæs. In H. Stephani editione legitur: *Feriæve devicales:* nisi mendum sit pro *denicales*. Quod tamen vocabuli monstrum aliæ editiones post Stephanicam retinuere. Scriverius in suo Codice notaverat, forte legendum: *Feriæve denique aliæ, quæ non ejus rei causa in eum diem conjectæ sunt*. Sed rectissimum est *Feriæve denicales*. Feriis enim Denicalibus familia funere polluta quibusdam cærimoniis purgabatur. Festus: 'Denicales feriæ colebantur, cum hominis mortui causa familia purgabatur.' De his etiam Cicero lib. II. de Legib. 'Nec vero tam Denicales, quæ a nece appellatæ sunt, quia residentur mortui, quam cæterorum cœlestium quieti dies, feriæ nominarentur, nisi majores eos, qui ex hac vita migrassent, in Deorum numero esse voluissent. Eas in eos dies conferre jus, quibus nec ipsius, neque publicæ feriæ sunt.' Ex quibus postremis verbis etiam manifestum, Denicales ferias status non fuisse, cum Cicero dicat eas conferendas in eos dies, quibus nec privatæ ejusdem familiæ feriæ sint, nec ullæ publicæ. Per triduum celebratas idem docet Cicero paulio post: 'Contra censuit habendas triduum ferias.' Quam religiose vero hæ feriæ cultæ, constare potest ex iis, quæ tradit Columella, quod ne quidem mulos iis jungere licuerit. Sic enim lib. II. cap. 22. 'Nos apud Pontifices legimus feriis tantum Denicalibus mulos jungere non licere, cæteris licere.' Non mirum itaque earum celebrationem etiam justam excusandi causam militi præbuisse, si die condicto non adfuisset.

Sacrificiumve anniversarium] Sacrificia anniversaria, ἀμφιετερίδες, vel θυσίαι ἐτήσιοι, erant, quæ omnibus, et singulis annis peragebantur; horum alia Verna, alia Autumnalia, alia vero Æstiva, alia Hiemalia; quorum nomina in Veteri Kalendario Romano videre est.

Status condictusve dies cum hoste] In leg. XII. Tabul. erat: SI. STATUS. CONDICTUS. DIES. INTERCEDIT. CUM. HOSTE. ITO. Qui vero Status dies dicatur, explicat Festus: 'Status dies vocatur, qui judicii causa est constitutus cum peregrino: ejus enim generis ab Antiquis hostes appellabantur: quod erant pari jure cum populo Romano; atque hostire ponebatur pro æquare.' Plautus in Curculione: 'Si status condictus cum hoste intercedit dies, Tamen est eundum.' Decemviri quidem in XII. Tabulis 'statum condictum diem' παραλλήλως conjunxere, fuit tamen aliquomodo discrimen, ut jam olim observavit

Marcilius. 'Status' enim dies a Prætore statuebatur; 'condictus' vero ab ipsis litigatoribus sive reis sibi invicem denunciabatur in jure.

§ 4 *Alæ dictæ exercitus equitum ordines*] Servius ad lib. IV. Æneid. vs. 121. 'Dum trepidant alæ' notat: 'Alæ: Equites: ob hoc alæ dicti, quia tegunt pedites alarum vice.' Et lib. IX. Æneid. vs. 604. 'Ala Camillæ.' Id est, 'Equitatus. Alæ autem dicuntur equites, quod alarum vice pedestrem exercitum tegunt.'

In legione sunt centuriæ sexaginta] Militum in legione numerus non idem fuit omnibus temporibus. Romulus enim legionem trium millium scripsit; postea atplurimum status fixusque numerus quaternum millium et ducentorum peditum fuit; qui deinde sub Cæsaribus auctus ad quinum et demum senum millium peditum. Sed ut Veteris recentiorisque Romanæ militiæ discrimen, et quantum in ea mutatum, quasi uno sub conspectu discerni facilius possit, Tabulam sequentem, quam olim, cum Salmasii De Re Militari Romanorum Librum, sive potius ἀποσπασμάτιον, ubi quam plurima a Viris etiam Doctissimis antehac in Militia Romana, quia hæc tempora non bene distinxerant, mirum in modum intricata, feliciter evolvit, legeremus, inde excerpsimus, subjungere placuit:

Legio Romanorum antiqua tempore (*A*) Polybii et postea sub (*B*) Cæsaribus hisce inter se distabant.

- 1. Numero
  - *A* Erat peditum 4200. utplurimum.
  - *B* Erat peditum 5000. vel etiam 6000.
- 2. Divisione et Partium Denominatione.
  - *A* dividebatur
    - ab armis in
      - Hastatos et Pilanos
    - ab ætate in
      - Hastatos juniores, Principes robustiores, et Triarios veteranos.
    - Tota porro Legio in decem Manipulos. Singuli autem Manipuli habebant
      - 120. Hastatos 120. Principes, et 60. Triarios.
    - His addebantur 1200. Velites, æquali portione per manipulos dispersi, qui ita juncti conficiunt 4200. milites.
  - *B* dividebatur in decem Cohortes.
    - Cohortes autem singulæ in ternos Manipulos.
      - Manipuli in binas Centurias.
        - Hæc Legio denique senum millium fuit, habuitque Denas Cohortes, Tricenos Manipulos, Sexagenas Centurias.
- 3. Ordinatione, Disponebatur enim
  - *A* per Manipulos ex 120. peditibus per intervalla dispositos. nempe
  - *B* per Cohortes ex 600. peditibus invicem junctas sive confertas.
    - 1. Hastatorum.
    - 2. Principum.
    - 3. Triariorum.

In hac Tabula litera A Legionem Polybii tempore, B Legionem sub Cæsaribus denotat. Horum autem omnium explicationem et diductionem latius videre poteris apud ipsum Salmasium lib. cit. cap. 2. et 3.

CAP. V. *Primorem*] Quamvis rarius in singulari reperiatur; dixit tamen et Cato 'primorem partem,' uti et Lucretius lib. VII. 'nasi primoris;' item Tacitus alicubi 'primori acie.'

§ 2 *Cæcilius Gallus*] Sic quidem etiam Macrobius lib. VI. Saturnal. cap. 8. ubi integrum hoc Gellii caput transscripsit. Verum utrobique legendum *C. Ælius Gallus*, quem Libros De Verborum significatione scripsisse constat. Meminit ejus Festus in voce 'postliminium,' et in 'tribunicia,' ubi lib. XII. de Verb. signif. citat. Adducitur etiam in Pandectis Florentinis lib. LVII. D. de Verb. signif. hoc modo: 'Ælius Gallus lib. I. de Verbor. quæ ad jus pertinent signif.'

Quum dextra sinistraque inter januam tectaque, &c.] Sic Vett. Codd. Quorum lectionem hic revocandam duximus. In Editione Stephanica est: *Cum dextra sinistraque januam tecta sunt viæ juncta; atque ipsa janua procul via est area vacanti intersita.* Quod vix sensum admittit. Unde et Vir Doctus in postrema sua editione fecerat: *Cum dextra sinistraque januarum tecta sunt viæ juncta, atque ipsa janua procul via est a. v. i.* Haud multo melius. Sed proba est antiquorum Codd. lectio. Macrobius lib. VI. Satur. c. 8. Gellii verba exscribens horum partem omisit. Statim enim post *per quem de via aditus accessusque ad fores ædium fit;* subjungit, *Ipsa enim janua procul a via fiebat, area intersita, quæ vacaret.*

Quæ porro huic vocabulo ratio sit] Cujusmodi 'vestibulum' originis ex Sulpicii Apollinaris sententia sit, ex Gellio discimus. Aliam vero adducit Ovid. l. VI. Fastor. et 'Vestibulum' a 'Vesta' dictum ait, quia nimirum ignis, qui est in Vestæ potestate, in vestibulo antiquitus accenderetur. Verba ejus: 'At focus a flammis, et quod fovet omnia dictus Qui tamen in primis ædibus ante fuit. Hinc quoque vestibulum dici reor: inde precando Dicimus, o Vesta, quæ loca prima tenes.' In eadem sententia est Servius ad Æneid. II. vs. 469. quanquam is et aliud ἔτυμον adferat, cum inquit: 'Vestibulum est prima janua; dictum vel quia januam vestiat: vel quoniam Vestæ consecratum est. Unde nubentes puellæ limen non tangunt. Lucanus: Translataque vetat contingere limina planta. Singula enim domus sacrata sunt Diis: ut Culina, penatibus.' Idem Servius ad Æneid. VI. vs. 273. notat: 'Vestibulum, ut Varro dicit, non habet proprietatem, sed fit pro captu ingenii. Nam Vestibulum, ut supra diximus, dictum ab eo, quod januam vestiat. Alii dicunt a Vesta dictum per imminutionem. Nam Vestæ limen est conservatum. Alii dicunt ab eo, quod nullus ibi stet. In limine enim solus est transitus; quomodo vesanus dicitur non sanus: sic vestibulum, quasi non stabulum.' Similiter apud Nonium Marcellum legis: 'Vestibula quidam putant sub ea proprietate distincta, quod in primis ingressibus et in spatiis domorum Vestæ, hoc est, aræ ac foci soleant haberi.' Subjicit postea Apollinaris sententiam Nonius, quam ex Gellio descripsit. Qui itaque a 'Vesta' vestibulum dictum velint, isti 'vestibulum' pro primore ædium parte, quam 'atrium' dixere, accipiunt. Ibi enim focus antiquitus exstruebatur, qui Vestæ sacer erat; atque inde locus ipse 'vestibulum' dictus. Gellius vero hoc capite 'vestibulum' ab 'atrio' diversum facit. Quemadmodum etiam Vitruvius lib. V. cap. 7. 'His qui communi sunt fortuna, non necessaria magnifica vestibula, nec tablina, neque atria, quod hi aliis officia præstant ambiundo, quæ ab aliis ambiuntur.' Sic itaque vestibulum erit locus, quem Græci πρόδομον et πρόθυρον appellant. Glossæ Veteres: 'Vestibulum, προπύλαιον.'

item πρόθυρον. Galli hodie dicunt *Bassecour*. Vossius in Etymologico propter Veterum de vestibuli voce dissensum, suspicatur, antiquitus cum essent Romuleæ casæ, idem fuisse 'atrium' et 'vestibulum:' postea autem cum luxuries crevisset, non in atrio, sed area inter viam et domum interjecta, homines priusquam admitterentur, consistere solere: indeque 'atrii' et 'vestibuli' voces fuisse distinctas; quanquam diu fuerit, ut multi re quoque immutata, veterem retinerent loquendi consuetudinem.

Lucretius] Lib. I. vs. 326. 'Nec mane quæ impendent vesco sale saxa peresa.' Gellio adsentit Festus ubi scribit: 'Lucretius Vescum dixit edacem.'

Lucilius vescum appellat cum edendi fastidio] Lucilii verba nobis servavit Nonius Marcellus: 'Vescum, minutum, obscurum.' Lucilius lib. XXVI. 'Quam fastidiosum ac vescum cum fastidio vivere.' Ubi et addit ex Virgilio Georg. lib. III. 'Nec vescas salicum frondes.' Item ex Afranio in Sororibus: 'At puer est vescis imbecillus viribus.' Sic Festus: 'Vescus, fastidiosus; ve enim pro pusillo utebantur.'

§ 3 *Qui dominum ejus domus salutatum venerant*] Nonius Marcellus: 'Invenitur etiam apud Veteres doctos vestibula ob eam significantiam dicta, quod in his locis ad salutandos dominos domorum quicunque venissent, stare soleant, dum introëundi daretur copia, atque ob hanc constitionem et quasi stabulationem primos ingressus domus vestibula nominatos.'

Salutatum venerant] Salutatores Romæ passim divitum et potentiorum limina obiisse, et matutinum 'Ave' portasse vulgatum est. Unde Martialis lib. I. 'Et matutinum portat ineptus Ave.' Quo alludit Virgilius lib. II. Georgic. 'Ingentem foribus domus alta superbis Mane salutantum latis vomit ædibus undam.' De his Seneca l. VI. de benef. c. 34. 'Ad quemcunque istorum veneris, quorum salutatio urbem concutit, scito, etiamsi animadverteris obsessos ingenti frequentia vicos, et commeantium in utramque partem catervis itinerum compressa, tamen venire te in locum hominibus plenum, amicis vacuum: in pectore amicus, non in atrio quæritur.' Officiosæ hujus salutationis hora fuit antelucana. Juvenalis Satyr. III. 'Quod porro officium, ne nobis blandiar, aut quod Pauperis hic meritum, si curet nocte togatus Currere, cum Prætor lictorem impellat, et ire Præcipitem jubeat, dudum vigilantibus orbis, Ne prior Albinam, et Modiam collega salutet?' Et Satyra V. 'habet Trebius propter quod rumpere somnum Debeat, et ligulas dimittere sollicitus, ne Tota salutatrix jam turba peregerit orbem Sideribus dubiis, aut illo tempore, quo se Frigida circumagunt pigri Sarraca Bootæ.'

§ 4 *Ab ista, de qua diximus, proprietate*] Proprietatem vocat τὸ ἔτυμον vocis 'Vestibulum.' Qua in significatione sæpissime hac voce utitur Nonius Marcellus, qui et primum sui operis caput, in quo nihil fere nisi vocum origines tractat, inscripsit 'De proprietate Sermonum,' ut optime notavit Mercerus. Similiter Apuleius in fine libri de Mundo dixit: 'Hæc illis conditio ex nominum eorundem proprietate contingit, ut sit Atropos præteriti temporis fatum,' &c. Et Isidorus lib. XV. c. 2. 'Plateæ, perpetuæ ac latiores civitatum viæ, juxta proprietatem linguæ Græcæ a latitudine nuncupatæ.' Idem lib. XVI. cap. 17. 'Thesaurus juxta Græcam proprietatem ἀπὸ τῆς θέσεως.'

Virgilii] Lib. VI. Æneid. vs. 273. 274.

CAP. VI. *Virgilii*] Lib. VII. Æneid. vs. 94.

Pomponius Atellanarum poëta] Quando vixerit indicat Hieronymus in Chronico Eusebiano Olymp. CLXXIII. ann. 1. ‘L. Pomponius Bononiensis Atellanarum scriptor clarus habetur.’ Meminit ejus Macrobius Saturnal. lib. I. cap. 10. ‘Mummius post Novium et Pomponium diu jacentem artem Atellanicam suscitavit.’ De eo etiam loquitur Velleius Paterculus lib. II. cap. 9. ‘Sane,’ inquit, ‘non ignoramus eadem ætate, qua Sisenna, Rutilius et Quadrigarius historici floruere, fuisse Pomponium, sensibus celebrem, verbis rudem, et novitate inventi a se operis commendabilem.’ Cætera inter scripsit fabulam Adelphos; ut e Græcis fecerat Menander, e Latinis autem ad ejus exemplum Terentius.

Redierit] Apud Macrobium, qui Saturnal. lib. VI. cap. 9. verbotenus pæne hoc e Gellio descripsit, legitur, *rediero*.

§ 3 *Quasi biennes*] Servius ad lib. IV. Æneid. ‘Bidentes autem,’ inquit, ‘dictæ sunt quasi biennes: quia neque minores, neque majores licebat hostias dare.’ Sic vetus Horatii Interpres ad lib. III. Od. XXIII. bidentes interpretatur ‘oves bimas.’ Bidentes etiam sic dici quasi ‘biennes’ ab ætate, vult quoque Nonius Marcellus, et Macrobius ex Auctore nostro. Sed verior eorum videtur opinio, qui ‘bidentes’ a ‘dentibus’ dictas velint. Nam, ut notat Scaliger in Conjectan. ad Varronem, si ‘bidens’ dicta est quasi ‘biens,’ non ‘bidentis,’ sed ‘bidennis’ vel ‘biennis’ dicendum foret. A dentibus autem esse apparet etiam in ‘Ambidens.’ De quo Festus: ‘Ambidens, sive bidens ovis appellabatur, quæ superioribus et inferioribus est dentibus.’ Bidentes itaque erant hostiæ quæ et cornigeræ essent, et duos dentes eminulos haberent, in qua sententia etiam ex Veteribus quamplurimos fuisse, mox videbimus. Hinc vero Hesychius: Κεράδες, τῶν προβάτων τὰ θήλεα τὰ ἔνδον ὀδόντας ἔχοντα. His vero si carerent ineptæ erant ad sacrificia, et ἀτέλειοι. Necesse itaque erat in hostia, ut haberet duos dentes longiores aliis, unde bidens appellata; quemadmodum et in tauro τελείῳ requirebatur, ut diversa haberet et patentia cornua, cujusmodi boves ‘Patales’ dicuntur Plauto in Truculento.

§ 4 *Bidentes scripsit hostias qui per ætatem duos dentes altiores haberent*] Hisce subscribit Festus, qui etiam ‘bidentes’ exponit ‘hostias quæ duos dentes cæteris longiores haberent.’ Similiter Servius ad lib. IV. Æneid. statim post verba modo citata subjicit: ‘Sunt etiam in ovibus duo eminentiores dentes inter octo, qui non nisi circa bimatum apparent: nec in omnibus, sed in his quæ sunt aptæ sacrificiis inveniuntur.’ Idem ad lib. VI. Æneid. ‘Bidentes,’ inquit, ‘oves sunt circa bimatum, habentes duos dentes eminentiores; quæ erant aptæ sacrificiis.’ Sic quoque Acron Vetus Horatii Scholiast. l. III. Od. 23. ‘Bidentes proprie dicuntur oves, quæ duos annos habent, sic vocatæ ab eminentioribus dentibus, qui circiter duos annos nascuntur.’ Et Isidorus lib. XII. c. 1. ‘Ex ovibus quasdam bidentes vocant, eo quod inter octo dentes, duos altiores habent: quas maxime Gentiles in sacrificium offerebant.’ Atque hoc modo capienda illa Philoxeni in Glossis. ‘Bidentes: ἐπὶ τῶν προβάτων, διὰ τὸ διόδοντα αὐτὰ εἶναι.’ Intelligenda enim sunt non simpliciter de duobus dentibus, sed de duobus dentibus longioribus, et extra cæteros eminentibus.

CAP. VII. *Laberius*] Floruit Decius Laberius Olympiad. CLXXXI. anno III. sive U. C. anno DCC. Fuitque Mimographus, et Eques Romanus; adeo vero Jul. Cæsar eo delectatus est, ut eum in suorum ludorum fine annulo aureo et quingentis sestertiis

donaverit, atque e vestigio e scena per orchestram in quartumdecimum ordinem ad spectandum transmiserit, ut referunt Suetonius et Macrobius in Saturnal. Admodum dicax fuit, ita ut nemini, ne quidem ipsi Cæsari, in Mimis suis pepercerit. Scommata ejus in Ciceronem, imo in ipsum Cæsarem, exstant apud Macrobium. Hinc est, quod Cicero in epistola ad Trebatium, quæ habetur l. VII. Epistol. Famil. ait, si non augeat rem suam apud Cæsarem, satius esse ut Romam revertatur, ne vacuo rediens rideatur a Laberio et Valerio. 'Si te cito retuleris,' inquit, 'sermo nullus erit: sin frustra diutius abfueris, non modo Laberium, sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco.' In Mimis tamen victus fuit a P. Syro omnes provocante et superante, quos inter etiam Laberius fuit. Utriusque versus hac de re habentur apud Macrobium Saturnal. lib. II. cap. 7. Obitum ejus notat Hieronymus in Chronico Euseb. ad Olymp. CLXXXIV. anno II. 'Laberius Mimorum scriptor decimo mense post C. Julii Cæsaris interitum Puteolis moritur.'

Mendicimonium] Nonius Marcellus: 'Mendicimonium et Mœchimonium. Laberius in libro quam Cropium inscripsit: in eo verba hæc inveniet, qui doctrinæ studium putaverit adhibendum. In eo quoque libro Manuatus, quod est furatus, inveniet.' Quæ haud dubie ex Gellio nostro hausit. Ideoque, ut monuit quoque Mercerus, scribendum apud Nonium *Cophinum*, non *Cropium*. Qui et in eo lapsus est, quod omnia ex isto mimo esse putaverit, cum Gellius ex eo non aliud adducat, quam *Manuatus*.

Adulterionem] Idem Nonius: 'Adulterionem, pro adultero. Laberius Caprino; quem si quis legere voluerit, ibi inveniet, et fidem nostram suâ diligentia juvabit.' Legendum cum Junio et Mercero *Cophino*. Descripsit enim Nonius, ut assolet, ex Gellio; et putavit 'adulterionem,' quemadmodum et fecerat in 'mendicimonium,' ut modo diximus, esse ex *Cophino*: in quo similiter lapsus est.

Fullone] Hoc nomine etiam fabulam conscripsit Titinnius, quæ passim a Nonio citatur: quod non mirum, cum fullonum olim Romæ magna copia, unde et crebra eorum mentio in Juris nostri libris. Cum enim togis albis utplurimum Romani uterentur, quæ facile sordes contraherent, qui nitidiori cultui studiosi, eos statim fulloni poliendas, curandasque tradebant. Officium enim fullonis est polire, curare, lavare. His enim verbis Jurisconsulti nostri utuntur, ut constat ex l. XXXI. D. Loc. conduct. l. XLVIII. § 4. l. LXXXII. D. de furt. l. II. D. de cond. sin. caus. Et in institut. de locat. conduct. § 1. 'Qua de causa si fulloni polienda curandave vestimenta quis dederit.' Poliebantur autem et lavabantur creta, idque quo modo et ordine fieri deberet, lege Metella Fullonibus dicta, præscriptum erat, ut refert Plinius lib. XXXV. cap. 17. ubi et poliendi modum tradit, ex quo partim Isidorus transcripsit lib. XVI. c. 1. 'Creta cimolia candida est: a Cimæa Italiæ insula dicta: quarum altera vestimentorum preciosos colores emollit, et confricato sulfure quodam nitore exhilarat: altera gemmis nitorem præstat.' Sordes itaque creta elutæ, nitorque et candor vestibus inductus. Hinc Titinnius Fullonibus a Nonio Marcello in 'argutari:' 'Terra hæc est non aqua, ubi tu argutari pedibus, cretam dum compescis, vestimentaque lavas.' Ubi 'argutari pedibus' dixit eleganter, quia fullones pedibus vestimenta subagitare et comprimere solebant.

§ 2 *In Catonium*] Sic optime Vett. Codd. quod recte primus, quod sciam, Beroaldus in lib. VI. Apuleii explicavit, dixitque 'catonium' denotare Inferorum locum, ut 'in catonium' sit εἰς τὸ κατώνιον, 'ad Inferos.' Ca-

tonium itaque voce mere Græca dictum *κατώνιον*, et locum inferum significat, vel inferos. Quæ explicatio etiam probata Viris Maximis Salmasio, et Vossio. Voce catonii etiam usus Cicero lib. VII. ad Famil. Epist. 25. 'Sed heus tu manum de tabula: magister adest citius quam putaramus. Vereor ne in Catonium Catones:' quomodo legit Beroaldus, sive ut ex veteri scriptura P. Victorius, Lambinus et Salmasius legendum censent, *Vereor ne in Catonium Catoninos.* Quasi dicat, Metuo ne Cæsar me, teque qui Catonem extollimus, ut Catonianarum partium homines, in catonium, hoc est, ad Inferos agat præcipites; sive, ut Virgilius ait, 'ad Orcum demittat.' Quæ sententia et Vossio impense placet. Meursius in Auctuario Philologico cap. 34. apud Laberium, legit *Caronium*, id est, *Charonium*, *χαρώνιον*; quomodo et ante Meursium jam legerat Jac. Nic. Loënsis Epiphyllid. lib. III. cap. 5. atque etiam in Ascensiana editione expressum est. Nam *Caron* dixere Veteres pro *Charon*. Vetus poëta, 'Quoniam Caron eas faciebat nuptias.' Ubi 'Caron' est 'Orcus.' Glossæ Græcolat. '*χάρων*, Orcus.' Ita 'Caronium' erit locus iste, cujus fines 'Orci cancros' appellat Appuleius. Sed elegantior, ut optime Vossius notat, fit *παρονομασία*, si *Catonium* retineamus. Turnebus tamen lib. I. Adversar. c. 28. apud Laberium et Ciceronem legendum censet *catomum*; et 'catomum' censet esse 'vinculum' sive 'catenam.' Quoad lectionem assentitur Turnebo Jos. Scaliger ad Manilium, qui etiam utrobique legit *catomum*; verum aliter et longe melius rectiusque explicat 'catomum' factum esse ex Græco *κατ' ὤμων*, proprieque sic dici 'commissuram cervicum cum humeris;' unde, cum in Veterum Martyrologiis sæpius occurrat, 'catomis cædi,' id esse vult, in cervice cædi plumbatis: quod fieri solitum ex Prudentii hisce versibus constat: 'Tundatur, inquit, terga crebris ictibus, Plumboque cervix verberata extuberet.' Sic in vetusto Martyrologio XIV. Kal. Decembr. 'Catomo eum suspendi ac verberari,' Scaliger explicat 'Cervice seu capite deorsum suspendi, *κατώκαρα κρέμασθαι*.' Hæc quidem satis bene. Quod vero ad hæc 'catoma,' quæ cervices significant, etiam trahat hæc Laberii verba, et 'tollet nudas in Catomium' interpretatur *γυμνὰς κατώκαρα ὑμᾶς στήσεται*, sive ut Plautus dixisset, 'nudas capite sistet.' in eo lapsus est, cum et interpretatio et lectio 'catomium' Laberii loco non conveniat, ut jam pridem Viris summis Salmasio ad Hist. August. et Vossio in Etymolog. notatum. Nihil itaque hic mutandum, sed retinendum *in Catonium*, et explicandum 'ad Inferos.'

Elutriare lintea] Haud dubie pro *eluere lintea*, hoc est 'lavare,' 'sordibus purgare.' In Veteri Onomastico: Elutrio, *διαχέω*. Sic 'elutriare' idem erit quod 'diffundere,' hoc est, 'de vase in vas fundere.' Quæ significatio, quomodo hic apud Laberium locum habere possit, non video.

Malaxavi] Id est, 'mollivi.' Malaxo enim significat 'mollire,' 'subigere:' a Græco *μαλάσσω*, ejusdem significationis. hinc et *μάλαγμα* 'malagma' pro fomento, quo apostemata molliuntur, ac matura redduntur. Unde et 'commalaxare' pro 'maturefacere,' notante Nonio Marcello, dixit Varro in Flexabulis, sive *περὶ ἐπαρχιῶν*. 'Nec dolere adiaphoron esse, quod philosophia commalaxarem ea patrem, neque cupiditas non imposuit frænos.'

Gurdus] Id est, stultus. Quintilianus lib. I. cap. 5. 'Et gurdos, quos pro stolidis vulgus accipit, ex Hispania duxisse originem audivi.' Hodieque ea vox adhuc Hispanis in usu. *Gordo* enim ipsis significat 'pinguem:'

pro 'stolido' autem usurpatum more Græcorum, quibus παχὺς dicitur proprie 'pinguis,' et per translationem 'stupidus.'

§ 8 *Natal*] Vet. Ed. *Nata, L. cippum.* Al. *Nacca L. Cippum.* Unde Læv. Torentius ad Horat. lib. I. Sat. 6. totum hunc locum legit: *Qui inscribitur Nata* vel *Natta, Alcippum dicit et Obbam.* Et *Natta* dicit inscribi mimum hunc, ut modo citatus *Restio. Natta* enim celebre Pinariorum cognomen, ut *Restio* Antiorum erat cognomen.

Cippum] Cippus hic haud dubie positum a Laberio pro ποδοκάκῃ, sive ποδοστράβῃ, hoc est, instrumento quo servorum et captivorum pedes distringebantur: sic dictus a 'capiendis pedibus.' Alioquin Cippus Horatio, Persio, aliis, etiam denotat 'columnam cum inscriptione' erectam ad conservandam memoriam. Quo nomine et monumenta sepulchralia vocari possunt.

Obbam] Nonius Marcellus: 'Obba, poculi genus vel ligneum, vel ex sparto.' Citatque Varronem in, 'Est modus matulæ: Dolia atque apothecas tricliniares, melicas, calenas, obbas et Cumanos calices.' Item in Epistol. ad Marullium: 'Utrum meridie, an vesperi libentius ad obbam accedas, locus actus, adventus declaravit.' Legimus etiam in Glossis Philoxeni: 'Obva (l. *obba*) ἄμβιξ, ἐν ᾧ τοῖς νεκροῖς σπένδουσιν.' Usus et ea voce, quamquam in alia significatione ac Nonius et Philoxenus explicant, Persius Sat. v. 'tibi torta cannabe fulto Cœna sit in transtro, Veientanumque rubellum Exhalet vapida læsum pice sessilis obba.' Denotat enim apud Persium 'vas vinarium,' idque amplum et capacissimum.'

Camellam] Camella dictum vas eximiæ artis, in quo mundus et jocalia uxoris erant, quod quoniam nuptialia munera soceri generis mittere lege prohibebantur, opertum in nuptiis ferebant. Usus et ea voce Ovidius Fastorum lib. III. 'Dum licet apposita velut in cratere camella Lac niveum potes, purpureamque sapam.'

Capitium tunicæ pictacium] Capitium Nonius accipit pro capitis tegumento. Varro tamen lib. IV. de L. L. id ponit pro muliebri tegumento, quo illæ pectus vinciebant, atque ita dictum a capiendo, id est comprehendendo, non vero a capite: 'Capitium,' inquit, 'ab eo quod pectus capit, id est, ut Antiqui dicebant, induta comprehendit.' Idem lib. III. de Vit. Pop. Rom. 'Neque id ab orbita matrumfamilias instituti, quod eæ pectore et lacertis essent apertis, nec capitia habebant.' Hinc Ulpianus, l. XXVII. D. de aur. et arg. leg. 'Muliebria sunt,' inquit, 'veluti stolæ, pollia, capitia, zonæ.' Capitium autem 'pictacium' hic apud Laberium explico 'capitium pictum,' i. e. figuris exornatum, sive intextum, et variegatum, quemadmodum dicebatur 'toga picta.'

In Anna Perenna] Hujus nominis fabulam Laberii citat et Nonius Marcellus in 'collabella.' Vett. Edd. pro *in Anna Perenna*, hic habent *manua pro annua.* Quod quidem melius se habere dicunt, quam, ut postea editum, *Anna Perenna.* Veterem enim lectionem, etsi mendo non careat, viam tamen monstrare dicunt, quo ad veram lectionem perveniri possit. Scribunt itaque, *Præterea manua pro annuas.* Adduntque Gellium hoc velle, 'Manuare' verbum noviter factum fictumque a Laberio, pro 'Annuere.' Manu enim vulgo et innuimus et annuimus alio alioque schemate: atque hinc natum Laberio verbum 'manuare.' Ita ad oram Veteris Codicis manu Viri cujusdam doctissimi annotatum inveni. Quamvis non omnia probem.

Planum pro Sycophanta] Præter Ciceronem, quem Gellius voce 'plani' pro sycophanta usum agnoscit, eo-

dem modo usurpat et Horatius lib. I. Epistol. 8. 'Fracto crure planum.' Itemque Petronius: 'Notavit me miles, sive ille planus sit, sive nocturnus grassator.' Similiter loquitur Arnobius lib. II. 'Aliisque institoribus atque planis.' Haud itaque nimia licentia Laberius 'planum' in hac significatione dixit. Glossar. Vetus, 'planos' interpretatur 'erraticos,' 'erroneos,' 'seductores.' In Glossis etiam Philoxeni legimus 'Planum, fallacem, ἀπὸ τοῦ πλανᾷν.' 'Planus' itaque pro impostore, est a Græco πλάνος.

Nanum] Auctor noster infra lib. XIX. cap. 13. refert Frontoni, qui credebat 'nanos' esse verbum sordidum et barbarum, Apollinarem respondisse: 'Et quidem hoc in consuetudine imperiti vulgi frequens, sed barbarum non est, censeturque linguæ Græcæ origine: νάνους enim Græci vocaverunt brevi atque humili corpore homines paulum supra terram exstantes.' Unde 'Nanis' nomen sit, docere conatur et Festus his verbis: 'Nanum,' inquit, 'Græci vas aquarium dicunt humile, et concavum, quod vulgo vocant situlam barbatam, unde nani pumiliones appellantur.' Sed 'nanus' omnino est a Græco νάνος, quod idem notat. Scholiastes Aristophanis εἰς εἰρήνην: Νάνοι γὰρ λέγονται οἱ κολοβοὶ τῶν ἀνθρώπων. οἱ δὲ κολοβοὶ τῶν ἵππων, ἦννοι λέγονται.

Cluentio] Hisce verbis: 'Hic ille planus improbissimus, quæstu judiciario pastus.'

Botulum] Festus: 'Botulus genus farciminis, propter connexionem a bolis sic appellatur.' Idem enim est quod lucanica carnis suillæ bolis fartæ. Unde in Glossis Philoxeni 'Botulus' exponitur φύσκος. Utitur et hac voce Tertullianus Apologetic. cap. 9. 'Denique inter tentamenta Christianorum, botulos etiam cruore distentos admovetis.' Item adversus Psychicos cap. 1. 'Exteriores et interiores botuli Psychicorum.' Hujus diminutivum est 'botellus' apud Martialem lib. V. Epigr. 79. et Sidonium Apollinar. lib. VIII. Epist. 2. item apud Apicium de Re Culinaria lib. II. c. 5. ubi et ejus apparandi modum docet.

Cocionem pervulgate dicit] Usus tamen et ea voce Plautus in Asinaria act. I. sc. 3. 'Vetus est, Nihili Cocio est. Scis cujus? non dico amplius.' In Glossis Philoxeni: 'Cocio,' redditur μετάβολος. It. 'Cociatura,' μεταβλητική. In iisdem et *Cociatria* legitur, sive ut Scaliger mavult, *Cociatrina*. Festus *Coctiones* vocat. 'Coctiones dicti videntur,' inquit, 'a cunctatione, quod in emendis vendendisque mercibus tarde perveniant ad justi pretii finem. Itaque apud Antiquos prima syllaba per u literam scribebatur.' A Veteribus itaque *Cuctio* qui postea *Coctio*, et *Cocio*. 'Cuctio,' vero sive 'Coctio' a 'cunctatione' sic dicitur, quasi *cunctio* sive *cuctio*, pro quo postea *coctio*, et elisa litera *t*, *cocio* dixere, quod Scaligero ad Festum placet. Turnebus Advers. lib. XIII. cap. 14. 'coctionem' a 'coquendo' dictum vult; eundemque 'arulatorem' vocari ab 'arula,' hoc est, 'forulo,' in quo 'coquit.' Idque confirmare tentat e Glossis Philoxeni, in quibus 'Arulator' redditur ἑψέτης. Sed hac de re statim dicemus. Meursius Auctar. Philolog. cap. 34. Festi originationem non probans, 'Arrulatores' et 'Ociones' dictos putat divites tenaces, quod pecuniam quam debebant, quia lente solvebant, quodammodo apud se elixarent et coquerent: mallentque arra lata tricones esse maximi, cum interim præ avaritia, ut Plautinus ille Euclio, ollas domi nummis refertas haberent. Scomma itaque in eos jactum, ita coquere pecuniam in istis suis ollis, veluti coqui cibos. Hinc etiam 'Auricoctores' vocatos vult.

Quemadmodum in iisdem Glossis: 'Auricoctor χρυσεψέτης.' Salmasius etiam hac in re variat, in De Usuris enim Festi veriloquium probans, 'cociones' ideo sic dictos, quod cunctarentur in pretio mercibus faciendo; atque Latinis 'Cociones,' proprie eos esse, quos Græci καπήλους et μεταβόλους dixere. Homines enim hujusmodi, qui totos dies in foro rerum venalium consistebant ementes vendentesque quas libet tenues merces, et ex iis lucrum captantes. Ubi 'cocionum' vocem ter Petronio restituit, apud quem vulgo *conciones* male, pro *cociones* legitur. In Confutatione vero Thesium De Mutuo contra Wissenbachium, 'Arilatores' etiam 'Cociones' vulgariter dictos vult a coquendo, id est, ἕψεται, ut 'cocus' et 'cocina.' quod statim melius intelligetur.

Quem Veteres Arulatorem dixerunt] Cod. Tornæs. *Arillatorem*. Festus: 'Arilator, qui etiam cocio appellatur, dictus videtur a voce Græca, quæ est αἶρε, id est, tolle, quia sequitur merces, ex quibus quid cadens possit tollere.' Scaliger mavult *Arrilator*, et putat non ab 'ara,' sed ab 'arra' ita dictum. Et Arrilatorem esse, qui empturiens data arra sibi postulat credi. Quod et Meursio placuisse vidimus, qui *Arrulatores* vocatos ab arra censet, qui etsi opulenti essent, tamen tricones essent maximi, arraque data reliquum persolvere tergiversarentur. In optimis tamen Glossis scribitur *Arillator*, et explicatur, 'Εψέτης, βωμολόχος, πραγματευτής. Item in Glossis Isidori 'Arilator, Cocio, μεταβολεύς.' Unde et Salmasius contra Wissenbachium vix dubium esse putat, quin ita dictus sit a diminutivo 'aræ.' Nam 'Arulator' est ab 'arula;' et alio diminutivo, etiam 'arillator' ab 'arilla.' Hinc et optimus ille Glossarum Auctor βωμολόχον Græce reddidit. Græcos autem Grammaticos ait, βωμολόχους exponere, de genere quodam hominum sordido, vili et abjecto, qui lucelli gratia, quidvis facere ac pati sustinerent: εὐτελεῖς τινες ἄνθρωποι, καὶ ταπεινοὶ, πᾶν ὁτιοῦν ὑπομένοντες ἐπὶ κέρδει. Assidebant enim aris, et carnes victimarum, quas domum referre ex ara jus erat, emebant, quas coctas postea pauperioribus venderent. Inde autem ad alios minutos lucelli sectatores translatum esse, qui quaslibet tenues merces emebant, ut scruta et alia quæcunque vilia mercimonia, ut illa possent carius revendere. Atque hinc etiam 'Cociones' vulgariter dictos a coquendo, id est, ἕψεται, ut 'cocus' et 'cocina,' qui veteri verbo Latino 'arillatores' dicerentur.

Cap. viii. *L. Ælii*] Ita recte L. Carrio Antio. Lect. lib. i. cap. 8. reposuit, cum vulgo legeretur *Lælii*. Intelligitur hic autem L. Ælius Stilo, quemadmodum plene vocatur supra lib. x. cap. 21. cujus meminit et Suetonius in De Illustrib. Grammaticis, et sæpius Festus Pompeius. L. Ælius simpliciter etiam vocatur a Nostro supra lib. ii. cap. 21. lib. iii. cap. 8. lib. v. cap. 21. item lib. x. cap. 21. ubi vide notata.

In Pacis bibliotheca] In Bibliotheca Pacis Templo adjuncta. Quod templum a Vespasiano ædificatum, ut notum ex Suetonio, 'pulcherrimum operum quæ unquam,' ut Plinius loquitur lib. xxxvi. cap. 15. Qui procul dubio etiam Bibliotheca adjuncta illud exornare voluit. Meminit hujus Bibliothecæ etiam Galenus lib. i. de Compos. Medicam.

Sui magis admonendi, quam aliorum docendi gratia] Insolitus loquendi modus. Melius foret, *quam alios docendi gratia*. Supra Noster in Præfatione: 'Ut ea non docendi magis, quam admonendi gratia scripta existiment.' Verba hæc etiam jungit Quintilianus lib. iv. cap. 1. 'Hic est admonendus Judex, illic docendus.' Item Appuleius Apolog. 'Dicam igitur quam

brevissime potero: et enim admonendus es mihi, non docendus.'

§ 2 *'Αξίωμα definitum esse his verbis λεκτὸν αὐτοτελὲς, &c.*] Hoc est, 'Axioma est dictum per se absolutum, enuntiabile quantum ex semetipso.' Definitur hic Axioma ex sententia Stoicorum, quibus ἀξίωμα significat omnem enunciationem tam probabilem quam necessariam; sive rem perfectam, quæ quantum in ipsa est, enunciari potest. Ita enim Laërtius in Zenone: *'Αξίωμα δέ ἐστιν ὅ ἐστιν ἀληθὲς ἢ ψεῦδος, ἢ πρᾶγμα αὐτοτελὲς, ἀποφαντὸν ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ.* Sic ut Stoicis ἀξίωμα idem sit, quod πρότασις, et ἀπόφασις. Quod etiam manifeste indicat Proclus in II. ad Euclidem, ubi de differentia inter ὑποθέσεις, αἰτήματα et ἀξιώματα ex sententia Aristotelis agit: *πολλάκις δὲ*, inquit, *καὶ ταῦτα πάντα καλοῦσιν ὑποθέσεις. ὥσπερ οἱ ἀπὸ τῆς Στοᾶς ἀξίωμα πᾶσαν ἀπόφασιν ἁπλῆν. ὥστε κατὰ μὲν τούτους καὶ αἱ ὑποθέσεις, ἀξιώματα.* Item Ammonius in procemio ad librum Aristotelis περὶ ἑρμηνείας: *τὸν δὲ ἀποφαντικὸν λόγον ἀξίωμα καλοῦσιν οἱ Στωϊκοί.* Atque in hac significatione ἀξίωμα semper accipitur apud Ciceronem: unde et Tusculanar. Quæstion. lib. IV. illud definit ex mente Stoicorum: 'Id ergo est pronunciatum, quod aut verum, aut falsum esse dicitur.' Hic ἀξίωμα Cicero reddit 'pronunciatum,' ut notavit Gellius; in Lucullo 'effatum' appellat; in libro de Fato 'enunciationem.' *'Αξιώματος* voce ex Stoicorum mente utitur quoque Plutarchus in Quæstionibus Platonicis; Quæstion. VII. et ultima. Longe vero aliter usurpat Aristoteles, et qui eum sequuntur, Peripatetici, item Mathematici. Iis enim ἀξίωμα est principium certum et notum, quod a quovis homine rationis compote, primo conceptu intelligitur: qualia sunt communia illa principia disciplinarum, a Græcis vocata *κοιναὶ ἔννοιαι*, id est, 'communes notiones.' Ut, 'Totum est majus sua parte. Si ab æqualibus æqualia demas, quæ relinquuntur, æqualia erunt:' et id genus alia. Hujusmodi vero communes animi conceptiones Stoici προλήψεις vocabant: quasi diceres 'præsumptiones,' quæ animum sui natura et certitudine quasi præoccupassent. Sic apud Arrianum in Dissertation. Epicteti cap. 22. *περὶ τῶν προλήψεων*, ubi eas ita describit: *προλήψεις κοιναὶ πᾶσιν ἀνθρώποις εἰσὶ, καὶ πρόληψις προλήψει οὐ μάχεται.* 'Præsumptiones communes omnibus insunt hominibus; præsumptioque præsumptioni non repugnat.' Et pro exemplo subjicit, *ὅτι τὸ ἀγαθὸν συμφέρον ἐστὶ καὶ αἱρετὸν*, 'Quod bonum est, idem conducibile esse et persequendum.' Quanquam et Simplicius ad Epicteti Enchiridion testetur, Stoicos ἀξιώματος voce usos esse pro 'principio evidenti,' et 'secundum communes notiones vero.' Ita enim scribit c. 58. *ἤτοι ἡμέρα ἐστὶν, ἢ νύξ ἐστιν, ὡς ἀξίωμα· τουτέστιν, ὡς ἐναργῶς καὶ κατὰ τὰς ἐννοίας ἀληθὲς παραλαμβάνεται. ταῦτα γὰρ ἀξίωματα ἐκάλουν οἱ Στωϊκοί.* Hujus rei utique singularis testis est Simplicius, itaque quanti faciendus, aliis considerandum relinquo.

A M. autem Cicerone pronuntiatum] Locus quem Gellius innuit, exstat lib. I. Tusculan. Quæstion. ubi Cicero; 'An tu,' inquit, 'Dialecticis ne imbutus quidem es? Inprimis enim hoc traditur, Omne pronunciatum (sic enim mihi in præsentia occurrit, ut appellarem ἀξίωμα: utar post alio si invenero melius, &c.)'

§ 4 *Παραδιεζευγμένον*] Vitiose disjunctum.

§ 5 *In principiis quidem tetra et aspernabilis, &c.*] Quod hic Gellius de Dialectica addiscenda, idem refert infra h. l. cap. 18. Varronem de disciplinis Mathematicis dixisse. Nempe, 'Voluptas vel utilitas talium disciplinarum in postprincipiis exsistit, cum perfectæ absolutæque sunt; in

principiis vero ipsis ineptæ et insuaves videntur.'

Cap. ix. 'Ἀδιαφορεῖν] Indifferens esse.

In lecto adverso sedet] Lectus adversus quis Antiquis esset, primus omnium Joseph. Scaliger ad Festum docuit. Matronæ nimirum Romanæ simul ac in mariti manum convenerant, lectum ante januam sibi in atrio sternebant, qui dicebatur lectus adversus. Asconius Pædianus in Miloniana: 'Deinde omni vi janua expugnata, et imagines majorum dejecerunt, et lectulum adversum uxoris Corneliæ, cujus castitas pro exemplo habita est, fregerunt: itemque telas, quæ ex veteri more in atrio texebantur, diruerunt.' Unde et Propertius: 'Seu tamen adversum mutarit janua lectum, Sederit aut nostro cauta noverca toro.' Hoc est, si alia uxor superinducatur, quæ adversum lectum nostrum mutet, id est sibi, non mihi sternat. Unaquæque enim matrona domi sibi lectum adversum in atrio sternebat. Quo in lecto fœtæ cubabant dicis causa. Quod etiam his versibus ex Scaligeri sententia Laberius indicare vult; utpote quorum sensus sit, Uxor tua fœta de more in adverso lecto sedet, adstantibus improbissimis servulis, neque suspicaris de stupro. Quare et ultimum versum legit: *Servis sex tantis, vernulis nefariis.* Et τὸ 'utitur' refert ad sequentia. 'Utitur M. Varro.' Quemadmodum et quidam libri legunt. Scriverius vero in suo Codice legendum notaverat: *Servus sex ante vernulas nefarios Fututor.* Alii etiam legunt: *Servus exhaustis nervis nefarius utitur.* Verum cum vetustissimi libri constanter habeant, ut edidimus, puto Laberium per *servum sextantis*, intelligere 'servum duorum assium,' hoc est, servum nequissimum et hominem nihili. Quasi dicat, servus improbus nequissimusque in præsentia uxoris tuæ verbis nefariis, hoc est, obscœnis et castis auribus indignis utitur, tuque istud nihil moraris.

§ 2 *Quod si non horum omnium*] L. Carrio Antiq. Lect. lib. ii. cap. 15. ex Buslidiano Codice legit: *Quod si non omnino similia essent principia, et postprincipia: susque deque esset.* In vulgatis deerat τὸ *ac postprincipia.* Quomodo tamen legendum, indicant et Varronis ista infra h. l. cap. 18. ubi *principia* et *postprincipia* similiter conjungit.

Αἰγίλιποι montes] Veram hanc hujus loci scripturam primus eruit Theodorus Canterus Var. Lect. lib. ii. c. 8. cum in Mss. legeretur *αἰπίλιποι*, quæ vox nihili, unius literæ mutatione in veram lectionem *αἰγίλιποι* restituitur. Quod ex Homero plusquam satis probatur, quippe apud quem sæpius legitur: Ἢ τε κατ' αἰγίλιπος πέτρης, cum loquitur de scopulo aliquo prærupto, et rupe adeo alta, ut præ altitudine a capris relinquatur. Describens itaque Lucilius lib. iii. Satyrarum iter suum, quod Romæ fecit Capuam, et inde ad fretum usque Siciliense, ut notat Porphyrion in Horat. lib. i. Sat. 5. his versibus indicare vult totum iter ad Setinorum, qui populi sunt in Campania, usque fines viatoribus tam fuisse commodum, ut etiam ludendo, connugando, et festivis jocis indulgendo fuerit peractum. Ubi vero ad Setinorum agros perventum est, ibi fuisse opus durum, ibi laborem. Nam exinde viam fuisse instar altissimorum montium, ita ut omnes Ætnæ et asperi Athones viderentur. In vulgatis Gellii libris pessime antea exstabat: ἐπὶ τὸ λοιπὸν 'ut aiunt montes Ætnæ omnes atque asperi Athones.'

Cap. x. *Feroque Ornatur ferro*] Ut hic 'ferum ferrum,' sic Lucretius lib. ii. dixit 'fera ferri corpora.' Et eodem libro paulo ante 'fera tela.'

§ 2 Assiduo. Vindex. Assiduus. esto] Fit et hujus legis mentio a Cicerone in Topicis. Item a Varrone

lib. I. De Vita Pop. Roman. cujus verba apud Nonium in 'Proletarii,' vulgo intricatiora, hoc modo legenda censeo: 'Quibus erat pecuniæ satis, assiduos, contrarios, proletarios. Assiduum neminem vindicem nisi assiduum esse voluerunt.' Tangit eam quoque Fabius lib. v. cap. 10.

VINDEX] Optime omnium Festus: 'Vindex,' inquit, 'ab eo quod vindicat, quominus is qui prensus est, ab aliquo teneatur.' Hinc in Glossis Philoxeni, 'Vindex,' Ἔκδικος. Vindex itaque speciatim appellatus, qui cum cuipiam esset injecta manus, ut ad Prætorem judicemve duceretur, eum liberabat. Male illi, qui 'Vindicem' cum 'Vade' confundunt. Vindex enim reum ab in jus eundi necessitate liberabat. 'Vas' autem, ut statim latius dicemus, ad judicium vocatum, seu reum certo die affuturum promittebat.

PROLETARIO. QUOI. QUIS. VOLET. VINDEX. ESTO] Sic Mss. Alii leg. *Proletario civi quivis volet vindex esto.* sive *civi cuivis*, ut Turnebus, quod eodem redit. Illud *civi* tamen constanter Mss. rejiciunt. *Quoiquis* autem antique pro *quisquis* sive *quivis*, ut etiam *cuicui* pro *quiqui*, sive *quicunque*. Sententia itaque legis est, Homini assiduo, sive locupleti, solum assiduum sive locupletem fieri posse vindicem; at proletario ac nullius classis homini quisquis velit, hoc est, non assiduum tantum, utpote meliorem, sed etiam proletarium tanquam parem. Secus tamen Viro maximo in De Fœnere Trapezitico, videtur, qui non putat verisimile acceptum proletarium proletarii vindicem. Ideoque verba Legis rescribit: *Proletario civi, qui solvet, vindex esto.* Quasi qui proletario vindex esse voluerit, statim solvere debuerit, ut eum vindicaret in jure. Hanc Salmasii sententiam Jurisconsultorum sui temporis Doctissimus J. Gothofredus in Not. ad Leg. XII. Tabul. non admittit; sed putat ex legis mente quemlibet pro proletario admissum, quod proletarius assiduum invenire facile non posset. Denique ad mentem revocandum, multa in Leg. XII. Tabul. in plebis gratiam sancita fuisse.

§ 8 *Sanates*] Lex in XII. Tabulis erat FORCTI. SANATI. QUE. IDEM. IUS. ESTO. Qui autem sic dicti fuerint, declarat Festus in Epitoma: 'Sanates dicti sunt, qui supra infraque Romam habitaverunt, quod nomen his fuit, quia cum defecissent a Romanis, brevi post redierunt in amicitiam quasi sanata mente. Itaque in duodecim cautum est, ut idem juris esset Sanatibus quod Forctibus, id est, bonis, et qui nunquam defecerant a Romanis.' Sic quidem Festus in Epitoma, sive potius Paulus ex eo. Ipse vero Festus sequentia ex Scaligeri mente in hanc propemodum sententiam adjecerat: 'Sulpicius autem Sanates et Opilius aiunt dici inferioris loci gentes, ut Tiburtes et alios, qui cum populo Tiburtino habitarent in agro Tiburti, id est, omnes peregrinos inferiorisque loci. Itaque scriptum esse in XII. *Nexo solutoque Forcti Sanatique idem jus esto*, id est, bono Romano, idem et peregrino qui et inferiori loco est. Sunt qui intelligunt colonias, quæ sunt deductæ in Priscos Latinos a Tarquinio Prisco, quas inegerit secundum mare infra Romam in civitates Latinorum eosque Sanatis, propterea quod præter opinionem eos pacavisset sanavissetque, et cum eis pacisci potuisset, nominavit, ut auctores sunt Cincius lib. II. de Officio Jurisconsulti, M. Valerius Messala in XII. explanatione. Idem tamen in eo libro, quem de dictis involute inscribit, Forctis et Sanatis ait duas gentis finitimas mari, de quibus legem hanc inscriptam esse videri. Uti duæ maritimæ gentis eodem cum P. R. haberentur jure. Neque alios quam Forctes et Sanates legem hanc significare

existimat hoc intellectu. Multi sunt, quibus id quod pluribus placuit, displiceat: et aliter in XII. *Sanati*, *Forcti* interpretentur: hoc est sanati, insani.'

Vades] Varro lib. v. de L. L. 'Vas appellatus, qui pro alieno vadimonium promittebat. Consuetudo erat, cum reus parum esset idoneus in certis rebus, ut pro se alterum daret.' Paulus ex Festo 'Vadem' interpretatur 'sponsorem datum in re capitali.' Quam differentiam etiam Ausonius inter 'vadem' et 'prædem' ponit: 'Quis subit in pœnam capitali judicio? Vas. Quid si lis fuerit nummaria, quis dabitur? Præs.' In capitali judicio 'Vas' quasi sponsor mortis habitus. Quæ enim pœna manebat reum, si non sisteretur, sponsor sistendi se eodem supplicio obnoxium reddebat. Hujusmodi 'Vas sistendi' et 'Vas mortis' Ciceroni dicit ut, quemadmodum et Græcis ἐγγυητὴς θανάτου appellatur. Non solum autem in re capitali, sed etiam in judiciis privatis hi Vades dari soliti, qui sponsores erant, vel fidejussores sistendi aliquem in judicio. Magnus Salmasius in De Modo Usur. cap. 16. contendit, 'Vadem' proprie esse, qui citatus in judicium, ire debet, ὁ βὰς. Esse enim reum principalem, qui sese ad diem dictam sistere judicio tenetur, et ire, vel vadere, quo est vocatus. Quem vero sponsorem pro se dat, ut, nisi eat ipse, pœnam, qui pro eo fidejussit, vicem ejus subeat, eum etiam 'Vadem' appellatum, quasi qui pro vade promiserit, eum iturum in judicium. Sic ergo cum 'vas' ὁ βὰς, vere esset ille, qui vocatus in jus vadere deberet, illum, qui exhibiturum se eum judicio cavebat, quasi vadendi, et in jus eundi pro alio sponsor, 'vadis' quoque nomen nactum esse, quia pro vade caveret. Hinc 'vadimonium promittere' hic sponsor dicebatur, hoc est, 'itionem in jus pro alio.' Atque hoc etiam verbum 'vadari' ostendit, quod non solum spondere est, et vadem se pro alio constituere, sed etiam in jus vocare et denunciare alicui, ut in jus eat, diem illi dicere, ut sit 'vas,' hoc est, in jus ambulet. Hinc in Glossis Philoxeni, 'Vadatur' redditur, κατεγγυᾶται, et μετὰ παραγγελίας συντάσσεται. Quibus utraque significatio attingitur. Nam μετὰ παραγγελίας συντάσσεσθαι est constituere alicui diem cum denunciatione, qua in jus ire debeat. Sic Plautus in Aulularia, 'Ut sibi liceret milvum vadarier;' id est, in jus vocare, diem milvo dicere. Inde et 'vadimonium' duas quoque res significat, ipsam ἐμφάνειαν 'exhibitionem,' sive 'in jus itionem,' et ἐμφανείας ἐγγύην 'exhibitionis sponsionem.' Sic 'vadimonium facere' dicitur is, qui sese sistit judicio et exhibet, non qui sponsionem facit. 'Vadimonium' vero 'præstare' dicitur is, qui pro alio sponsionem in judicio sistendi facit. Vadimonium quippe præstare est, quod Græci dicunt ἐγγύην δοῦναι, ἱκανοδοσίαν δοῦναι. Ita Cornelius Nepos in Vita Attici de Fulvia Antonii: 'Nunquam illa vadimonium præstitit.' At in illa loquutione 'Vadimonium facere,' nemo potest vadimonium pro sponsione et ἐγγύῃ interpretari. Omnium optime hoc discrimen ostendit Seneca in libro De Brevit. Vitæ his verbis: 'Quantum vadimonia sua atque aliena occupent.' Ubi 'sua vadimonia' sunt ἡ ἰδία ἐμφάνεια, quibus suo nomine in jus quis ire citatus debet. At 'aliena' ἡ ἐμφανείας ἐγγύη, quibus alium promittit aliquis se exhibiturum. Plura in hanc sententiam vide sis apud Salmasium loco indicato.

Subvades] Subvades, ut optime Salmasius De Mod. Usur. dicto cap. 16. observat, sunt vadum vades, hoc est, qui spondent pro ipsis vadibus. Ut 'subprædes' erant qui pro ipsis prædibus fidejubebant. Hi 'sequentes,' vel 'secundi fidejussores,' ut hi pro

quibus intercedebant, 'primi' et 'principales.' Ita in l. XXVIII. D. de fidejussor. 'Præterea si quæratur an solvendo sit principalis fidejussor, etiam vires sequentis fidejussoris ei adrogandæ sunt.' Ille 'vas' vel 'præs:' hic sequens vel secundus fidejussor, antiquo sermone 'subvas' et 'subpræs.' Si vadimonium promitteret fidejussor, qui pro eo iterum fidejussor existeret, 'subvadis' nomine appellabatur olim. An vero 'subvadum' nomen tam antiqua res fuerit, ut quidem ineptus ille tergiversator hic apud Auctorem nostrum persuadere vult, qui illud cum omni antiquitate duodecim tabularum evanuisse dicit, merito dubitat Salmasius. Nam cum 'vadum' appellatio ab optimis quibusque auctoribus usurpata legatur, qui ætatem illam non multum antecessere, ut Augusti ævo et adhuc inferiori, quo 'vades' noti erant pro sponsoribus in judicio sistendi, quid obstabit, quo minus 'subvades' nominari tum potuerint, qui vadibus existebant vades? Sic 'Subnero' Tertulliano, quasi secundus Nero de crudelitate, ut 'Submarius' Ciceroni, secundus Marius, præ similitudine morum. Ergo et 'subvades' secundi vades. Gellii tamen temporibus 'subvadum,' ut et 'vadum' vox ab usu recessisse et in foro minus frequentata videtur, cum generali potius nomine 'sponsores' vel 'fidejussores' appellarentur.

Et viginti quinque asses] Intelligit pœnam injuriæ levioris, ex Leg. XII. Tabularum, in quibus scriptum erat, SI. INJURIAM. FAXIT. ALTERI. VIGINTI. QUINQUE. ÆRIS. PŒNÆ. SUNTO. ut testatur Auctor noster infra lib. XX. cap. 1. ubi et narrat Favorinum Philosophum adversus Sext. Cæcilium Jurisconsultum, hanc pœnam ut minus levem exagitasse hisce verbis: 'Quis erit tam inops, quem ab injuriæ faciendæ lubidine viginti quinque asses deterreant? Itaque cum eam legem Q. Labeo quoque vester in libris quos ad XII. tabulas conscripsit, non probaret, Quidam,' inquit, 'L. Veratius fuit, egregie homo improbus atque immani vecordia, is pro delectamento habebat, os hominis liberi manus suæ palma verberare: eum servus sequebatur crumenam plenam assium portitans: et, quemcunque depalmaverat, numerari statim secundum duodecim tabulas viginti et quinque asses jubebat. Propterea, inquit, Prætores postea hanc pœnam abolescere et relinqui censuerunt; injuriisque æstimandis Recuperatores se daturos edixerunt.' Cui Cæcilium etiam respondisse refert: 'Decemviros non omnino omnes injurias isto pauco ære XXV. assium diluisse: tametsi et hæc ipsa paucitas assium grave pondus æris fuerit, quod librariis assibus in ea tempestate populus uteretur. Atrociores vero injurias impensiori damno vindicatas, quibusdam etiam talionis pœna opposita.'

Et taliones] Talionis Lex hujusmodi in XII. Tabulis erat: SI. MEMBRUM. RUPIT. NI. CUM. EO. PACIT. TALIO. ESTO. Hanc quoque legem infra lib. XXII. cap. 1. Favorinus reprehendit, ob ulciscendi acerbitatem, et exsequutionis difficultatem; cui etiam Cæcilius suo more respondet, Decemvirosque in talionis pœna in atrocioribus injuriis statuenda defendit. Priscianus lib. VI. ex Catonis lib. IV. Originum locum profert, ad hujus legis interpretationem singularem: 'Si quis membrum rupit, aut os fregit, talione proximus cognatus ulciscitur.' Imper. in Cod. Theodosian. lib. IX. tit. 3. de exhib. vel transmitt. reis lib. III. appellatur 'pœna reciproci.' Theophilus Instit. De injur. vocat ταυτοπάθειαν. Talionis pœnam legibus Mosaicis etiam obtinuisse, 'ut dens pro dente, oculus pro oculo,' &c. notum est. Aristoteles lib. V. Ethicor. scribit Rhadamanto etiam

placuisse, ut quod quis alteri fecisset, ipse pateretur: quod tamen Aristoteli non adeo probatur. Hujus XII. Tabul. legis meminit etiam Justinianus in Instit. De injur. § pœna.

Furtorumque quæstio cum lance et licio] De Furto per lancem et licium quæsito, vide notata supra XI. 18.

Omnisque illa duodecim tabularum antiquitas, nisi in legis actionibus centumviralium causarum lege Æbutia lata] Ex hisce verbis Antonius Augustinus lib. de Legibus, Centumviralia judicia lege Æbutia constituta esse existimat, quod etsi verba ipsa non exprimant, putat tamen utrumque et de centumvirali judicio, et de Legis actionibus XII. Tabul. nisi earum causarum, quæ apud Centumviros essent agendæ, abrogandis fuisse cautum. Paulus vero Manutius in De Legib. Roman. simpliciter lege Æbutia XII. Tabulas correctas fuisse putat. Cui accedit Hotomanus lib. de Legib. qui Æbutium Tribunum plebis de tollendis legum actionibus XII. Tabularum legem rogasse scribit. Ant. autem Augustino subscribit Sibr. Siccama lib. I. cap. 8. De Centumvir. judicio. Neque id factum absque ratione verisimili. Cum enim ejus temporis historia, quo consentaneum est Centumviros esse institutos, apud Livium temporum injuria deperdita sit, aliique ejus rei speciatim non meminerint, constet vero Æbutiorum familiam eo tempore et postea diu varios magistratus gessisse, putat ille Æbutium Tribunum pleb. legem de Centumviris populum rogasse, idque factum ipsius judicio Anno U. C. DXIII. Q. Lutatio Cercone A. Manlio Coss. aut paulo post. Centumviri enim ex triginta quinque tribubus electi sunt, ut ex Festo constat. Tribuum vero numerus demum anno U. C. DXIII. ad XXXV. pervenit, ut docet Florus Epitom. XIX. Igitur non ante, sed vel eo ipso anno, vel paulo post, Centumvirale judicium constitutum. Stephanus quoque Pighius in Annalibus, Centumvirale judicium lege Æbutia existimat institutum esse, sed refert ad annum U. C. DXX. Q. Fabio Maximo, M. Pomponio Coss. Ex Gellii enim verbis videtur sibi colligere Æbutiam legem latam esse, cum centumvirale judicium institueretur: et eadem XII. Tabularum leges de jure privato imprimis fuisse correctas et reformatas, actionibus quibusdam certis et solemnibus, ut Pomponius D. de Orig. Juris tradit, compositis ad illius sæculi statum, et ad novi judicii exercitium accommodatis, quibus inter se homines disceptarent, ne populus ut vellet ex legum tabulis XII. actiones diutius varie institueret. Nam cum anno præcedenti, quo tribus ad numerum XXXV. suppletas diximus, novus Prætor qui inter cives et peregrinos jus diceret, priori urbano Romæ adjectus esset, accessit non diu post insuper centumvirale judicium, ne in civitate potenti et in dies augescente justitia deesset. Quod et Pomponius D. de Orig. jur. non dissimulat, qui post duos Prætores urbanum et peregrinum, centumviros litibus judicandis constitutos fuisse tradit. Quemadmodum igitur eodem quasi tempore, sic eadem quoque de causa, Prætorem alterum peregrinum, et centumviros Romæ creatos ex jam dictis liquet; ille quidem, ut collegam urbanum Prætorem judiciorum onere sublevaret; hi autem, ut sublevarent utrumque, crescente simul cum ipsa Republica atque Imperio in tanta civitate, litium et causarum multitudine, privatis civibus apud exteras nationes et longinquis in regionibus negotiari incipientibus.

§ 4 *Neque amplius, quam mille quingentum æris in censum deferebant*] Falsum est, ut optime notavit Salmasius De Fœn. Trapezit. quod hic Jul.

Paulus, ait tantulam summam, ut est mille quingentum æris, quæ efficiunt in auro illius ævi, tres aureos cum tribus aurei quartis, in censum delatam fuisse. Nemo enim, qui minus quam quinquaginta aureos in bonis haberet, aliquid in censum deferre solebat, quia nec in ulla classe erat. Minimus quippe census ultimæ et quintæ classis fuit eorum, qui duodecim millibus æris et quingentis censebantur. Infra hunc censum positi omnes extra classes fuere, et capite, non ære, censebantur. Et quamvis inter hos etiam quidam gradus fuerint, ut inter divites, ita ut alii aliis aliquanto plus in substantia habuerint, omnes tamen 'Proletarios' et 'Capitecensos' eosdem dictos esse vult Salmasius, non, ut Paulus hic, hoc discrimine separatos 'Proletarios' et 'Capitecensos,' quasi hi pauperiores essent, illi minus. Unde et ridiculum esse ait, quod statim hic subjicitur: 'Qui mille, aut perquam parvo ære censebantur, capitecensi vocabantur. Extremus autem census capitecensorum, æris fuit trecenti septuaginta quinque.' Si enim capitecensi dicebantur, nullo ære censos constat. Et quid miserius istis hominibus, in quorum substantia tota nihil amplius esset, quam trecenti et septuaginta quinque asses, id est, triginta septem drachmæ cum dimidia, sive aureus unus cum vix dimidio?

Proletarii] Nonius: 'Proletarii cives dicebantur, qui in plebe tenuissima erant, et non amplius quam mille et quingentos æris in censum deferebant.' Quæ ex Auctore nostro more suo descripsit, et eundem errorem erravit, cum Proletarios dixit mille quingentos æris in censum detulisse. Alio loco meliorem Auctorem Nonius secutus scribit: 'Proletarii dicti sunt plebei, qui nihil Reipubl. exhibeant, sed tantum prolem sufficiant.' Proletarios autem et capitecensos pro eodem hominum genere, ex infima scilicet plebe, ut modo juxta Salmasii sententiam notavimus, Romæ habitos, constat etiam ex Festo, quamvis verba ejus a Paulo truncata sint, ubi inquit: 'Proletarium censum dictum, quod ex his civitas constet, quasi prolis progenie.' Sic enim lego. Ex infima itaque plebe 'Capitecensi' dicti, qui nihil præter caput suum in censum deferebant. Iidem cum prolem Reip. progignerent, 'Proletarii' inde dicebantur; et non amplius a capitis censione, sed prosperiore vocabulo a munere, officioque prolis edendæ appellabantur.

§ 5 *Res, pecuniaque familiaris*] Legendum forte, *Res, pecunia, atque familia.* Ut statim de capitecensis, 'quia familia pecuniaque his aut tenuis.' Pecunia enim familiaque junctim posita pro tota hominum substantia sæpius apud Auctores occurrit, et non semel etiam apud nostrum.

Neque proletarii, neque capitecensi milites] His similes fuere qui apud Atticos *θῆτες* dicebantur. Ab omnibus enim reipublicæ oneribus et tributionibus erant immunes, et a militia etiam vacationem habebant. Sic Harpocration: *Θῆτες οἱ ἀπορώτατοι ἐλέγοντο. οὗτοι δὲ οὐδεμίας μετέχον ἀρχῆς, ὡς καὶ Ἀριστοτέλης δηλοῖ ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ. ὅτι δὲ οὐκ ἐστρατεύοντο εἴρηκε καὶ Ἀριστοφάνης.* Similia tradunt Plutarchus in Solone, et Vetus Scholiastes Aristophanis *ἐν ἱππεῦσι* pag. 326. Edit. Colon. Allobrog. anni 1607.

Armaque iis sumptu publico præbebantur] Hoc est quod Ennius scribit: 'Proletarius publicitus scutisque feroque Ornatur ferro.' Additque 'muros, urbemque forumque Excubiis curant.' Quibus notat Proletarios milites etiam scriptos, muros duntaxat custodiisse et urbem. Neque enim, in aciem id genus hominum educebant, aut cæteris legionibus immisce-

bant, sed in urbe retinebant sub oculis et cura seniorum: Post Marium tamen et Capitecensi vulgo in militiam scripti, cæterisque militibus permixti.

§ 6 Assiduus *in* xii. *tab. pro locuplete, &c.*] Festus *Adsiduus* per *d* scribit: 'Adsiduus dicitur,' inquit, 'qui in ea re quam frequenter agit, quasi consedisse videatur: alii adsiduum locupletem, quasi multorum assium dictum putarunt; alii eum qui sumptu proprio militabat, ab asse dando vocatum existimarunt.' Quem scribendi modum Sosipater Charisius reprehendit lib. i. 'Adsiduus quidam per *d* scribunt, quasi sit a sedendo figuratum, sed errant. Nam cum a Servio Tullio populus in quinque classes esset divisus, ut tributum, prout quisque possideret, inferret; ditiores, qui asses dabant, Assidui dicti sunt; et quoniam soli in negotiis publicis frequentes aderant, eos qui frequentes assunt, Assiduos, ab assibus dixerunt.' Sane rectius assiduus cum pro locuplete ponitur, sic dictus ab assibus dandis, quia 'asses duit,' hoc est, 'det.'

De C. Mario Consule et de capitecensis] De eadem re Plutarchus in Mario: Ἀναγορευθεὶς δὲ λαμπρῶς, εὐθὺς ἐστρατολόγει παρὰ τὸν νόμον καὶ τὴν συνήθειαν, πολὺν τὸν ἄπορον καὶ δοῦλον καταγράφων, τῶν πρόσθεν ἡγεμόνων οὐ προσδεχομένων τοὺς τοιούτους, ἀλλ' ὥσπερ ἄλλο τι τῶν καλῶν, τὰ ὅπλα μετὰ τιμῆς τοῖς ἀξίοις νεμόντων. ἐνέχυρον τὴν οὐσίαν ἑκάστου τιθέναι δοκοῦντος. Id est, 'Consul declaratus splendide, statim delectum habuit præter legem et morem, plurimos e pauperibus et servili genere conscribens: cum antea duces hos tales non susciperent, sed arma quoque, ut aliud aliquid honestorum, non nisi honestis dignisque darent, cum quisque velut pignus rem familiamque opponere videretur.'

Cap. xi. *Marsis hominibus*] Plinius libr. viii. cap. 2. ubi de Psyllorum vi contra serpentum ictus dixerat, subjungit: 'Simile et in Italia Marsorum genus durat, quos a Circes filio ortos servant, et ideo inesse iis vim naturalem eam.' Et lib. xxviii. cap. 3. 'Quorundam hominum tota corpora prosunt, ut ex his familiis, quæ sunt terrori serpentibus, tactu ipso levant percussos, suctuve humido. Quorum e genere sunt Psylli, Marsique, et qui Ophiogenes vocantur in insula Paro.' Glossæ Philoxeni: 'Marsæ: Ἀσπιδοθήρας, Ὀφιοδιώκτας.' Aliæ Glossæ Cyrillo asscriptæ: 'Ὀφιοδιώκτης, Marsio.' leg. *Marsus*. Hinc J. Firmicus lib. i. Astronom. cap. 6. 'Marsi erunt, qui pestiferos angues, sopitis et accubatis aculeis oppriment.' Adde ejusdem libri cap. 16. et 25. Item lib. iv. cap. 7. Res satis vulgata, nec opus, ut diutius inhæreamus.

Incentionibus] Incantationibus. Nam Marsos etiam cantaminibus usos tradit Lucilius Satyr. lib. xx. 'Jam disrumpetur medius, jam ut Marsus colubros Disrumpit cantu, venas cum extenderit omnes.' Inde etiam ex Pomponii Pistoribus. 'Mirum ni hæc Marsa est, in colubros callet canticulam.' Idem de Marsis tradunt Virgilius lib. vii. Æneid. et Silius Ital. lib. viii.

Qui Psylli vocantur] De Psyllis vide quæ supra notata sunt ix. 12.

In quarto denique Herodoti libro] Herodoti verba hæc sunt: Νασαμῶσι δὲ προσόμουροί εἰσι Ψύλλοι· οὗτοι ἐξαπολώλασι τρόπῳ τοιῷδε· ὁ νότος σφι πνέων ἄνεμος τὰ ἔλυτρα τῶν ὑδάτων ἐξηύηνε, ἡ δὲ χώρη σφι πᾶσα ἐντὸς ἐοῦσα τῆς Σύρτιος, ἦν ἄνυδρος, οἱ δὲ βουλευσάμενοι κοινῷ λόγῳ, ἐστρατεύοντο ἐπὶ τὸν νότον (λέγω δὲ ταῦτα τὰ λέγουσι Λίβυες) καὶ ἐπεί τε ἐγίνοντο ἐν τῇ ψάμμῳ, πνεύσας ὁ νότος κατέχωσέ σφεας. ἐξαπολομένων δὲ τουτέων, ἔχουσι τὴν χώρην οἱ Νασαμῶνες. Id est, 'Nasamonibus confines sunt Psylli, qui hunc in modum interciderunt: Auster eis omnia re-

receptacula aquarum arefecerat: erat autem omnis eorum regio, quæ intra Syrtim est, aquarum inops. Ob id isti publico colloquio atque consilio expeditionem fecere adversus austrum, (quæ Libyes memorant refero) hos, cum ad arenas venissent, auster spirans illic obruit. Psyllis extinctis, eorum terram Nasamones obtinent.'

§ 2 *Ad unum omnis interisse*] Sic Noster supra lib. III. cap. 7. 'Quadringenti omnes ad unum perfossi gladiis, aut missilibus operti, cadunt.' Sic enim ibi lego, non ut vulgo editum, *omnes tum una perfossi, &c.* Eodem modo Ammianus Marcellinus lib. XXXI. 'Trucidassetque omnes ad unum, ni,' &c. Idem lib. XIV. 'Periissent ad unum, ni,' &c. Item Sextus Aurel. Victor de Viris Illustrib. 'Ad unum occisione perierunt.' Appuleius Metamorphos. lib. IV. 'Statimque custodes, qui prope sepiti quiescebant, mox ad unum omnes etiam janitorem ipsum gladio conficit.'

CAP. XII. 'Ἀπὸ τοῦ ἔῤῥειν] 'A vagando,' sive 'ægre eundo.' Verbum ἔῤῥω, usurpatur, imprimis, cum quis in malam rem ire jubetur. Ut Homerus in versu sequenti.

Ἔῤῥ' ἐκ νήσου, *&c.*] Id est, 'Abeas ocius ex insula pessime viventium.' Exst. Ὀδυσσ. κ'. vs. 72.

Alucinari factum scripsit ex eo quod dicitur Græce ἀλύειν] Glossæ Philoxeni: 'Alucinatur, ἀλύει.' Nonius scribit cum aspiratione *halucinare*, et interpretatur 'aberrare, et non consistere atque dissolvi, et obstupefieri atque tardari;' atque ita hoc verbo Veteres usos ait, subjicitque exemplum, quod proculdubio ab Auctore nostro, tacito ejus nomine, ut solet, hausit: 'Et assiduo oscitantem vidit, atque illius quidem delicatissimas mentis et corporis halucinationes.' Vestigium horum verborum exstat in lemmate cap. 3. lib. VIII. *Alucinari* tamen scribunt omnes libri Veteres, ut testatur Salmasius in Plinianis Exercitation. quod etiam non, ut Cloatius Verus hic apud Gellium, factum putat ab ἀλύειν, verum ex ἀλύκῃ. Psellus de antiquis Medicinæ vocabulis: Ἀλύκη, ἡ μετ' ἐκλύσεως ἀπορία. Erotianus in Lexico: Ἀλύκη, ἀπορία μετὰ χάσμης. Unde et Hesychius ἀλύκην per χάσμησιν exponit. Quia scilicet frequentes oscitationes oboriuntur eis, qui simili tenentur languore et anxietate animi. Sic Gellius supra l. VII. c. 17. 'At ille oscitans et alucinanti similis.' Et lib. IV. cap. 20. De Oscitatione, eam esse dicit, 'indicium vagi animi et alucinantis.' Aliter Fulgentius de prisco Sermone: 'Alucinari, dicitur vana somniare: tractum ab allucitis, quos nos κώνωπας dicimus, sicut Petronius Arbiter asserit: Nam centum vernales me allucitæ molestabant.' Octavius Pantagathus, ut in Ortographia scribit Aldus, id olim deducebat a præverbio *a* et *luce*, ut proprie sit 'a luce aberrare.' Quemadmodum Veteres 'oblucinare' dixerint, pro 'errare.' Festus: 'Oblucinasse dicebant Antiqui, mente errasse, quasi in luco Deorum alicui occurrisse.' Quamquam videmus Festum aliam hujus vocis originem adducere. Magnus Vossius in Etymologico adsentitur iis, qui 'alucinari' a 'luce' derivant. Nec tamen arbitratur, tam esse 'a luce aberro,' quam ad lucem offendo. Eoque scribendum putat *allucinari*, quasi 'adlucinari.' Ut de iis dicatur, qui luce oculos præstringente, minus vident. Quemadmodum illis usu venire solet, qui contra claram Solis lucem direxere pertinacius oculos, vel e locis tenebricosis in apricum devenerint.

Unde elucum quoque esse dictum putat] Varie de hac voce Festus: 'Elucus significat languidum ac semisomnum, vel ut alii volunt, alucinatorem, et nugarum amatorem. Sive halonem, id est, hesterno vino languen-

tem, quem ἠλεὸν vocant Græci.' Alio loco: 'Helucus, ab hiatu et oscitatione dictus.' Salmasio in Plinianis placet 'Elucus' esse ex Græco ἠλυγός. Tardumque et hebetem significare proprie, vel tarditatem et stuporem. Ἠλυγὰ ὄρη apud veterem Poëtam, τὰ ἐν σκότῳ κατεχόμενα. Hinc Ἠλυγὸς, homo Elucus, ὁ ἐπισκιασμένος, tarditate et stupore obsessus. Sed 'Elucum' etiam pro ipso affectu sumitur, quem Gellius definit 'tarditatem animi et stuporem, qui alucinantibus plerumque usu venit.' Et sane 'Elucum' proprie videtur stupor esse animi ex hesterno vino, sive crapula procedens. Quo stupore affectum Græci ἕωλον appellant. Atque ita usus Tertullianus lib. de Corona militis: 'Liberum, eundem apud Ægyptios Osirin, Harpocration industria hederatum argumentatur, quod hederæ natura sit, cerebrum ab eluco defensare.' Quasi dicat, hederam conducere, ne quis ex hesterno vino capitis dolorem sentiat. Ἑωλοκρασία Græcis dicitur, quia causa ejus τὸ ἕωλον κρᾶμα; ubi ἕωλον est χθεσινὸν, hesternum, pridianum. Hesychius: Ἑωλοκρασία, χθεσινὴ μέθη. Hac significatione etiam Apuleius in Apolog. 'Crassus ipse ubi gentium est? an Alexandriam tædio domus remeavit? an parietes suos detergit? an quod verius est, ex crapula eluco attentatur?'

Βάσκανον] Invidum.

Βασκαίνειν] Invidere. Βασκαίνω vero dicitur, quasi φάεσι καίνω, hoc est 'oculis' vel 'adspectu occido,' ut scribit Auctor Etymologici Magni, item Theocriti Scholiastes. Oculis autem fascinandi vim inesse Veteres credidisse, constat ex Virgilio Eclog. III. 'His certe neque amor caussa est, vix ossibus hærent. Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.' Item ex illis Plinii lib. VII. cap. 2. 'In eadem Africa familias quasdam effascinantium Isigonus et Nymphodorus tradunt, quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Esse ejusdem generis in Triballis et Illyriis adjicit Isigonus, qui visa quoque effascinent, interimantque, quos diutius intueantur, iratis præcipue oculis.'

§ 2 Ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι, &c.] Id est, 'Ab apparendo ad id, quod melius ac benignius est.'

Hypsicratem] Citatur hic etiam a Varrone lib. IV. de L. L. item a Festo in voce 'aurum,' ubi male vulgo *Hippocrates* editum: legendum enim, ut monuit J. Scaliger, *Hypsicrates*, qui de Romanis vocibus scripsit, quæ a veteri lingua Græca derivantur. Alius ab hoc videtur Hypsicrates Amisenus Historicus, cujus mentio apud Lucianum in Macrobiis.

§ 3 *Fenus autem dictum a fetu*] Varroni subscribit Festus: 'Fenus,' inquit, 'appellatur naturalis terræ fetus; ob quam causam et nummorum fetus, fenus est vocatum, et de ea re leges fenebres. Fenus et feneratores, et lex de credita pecunia, Fenebris, a fetu dicta; quod crediti nummi alios pariant, ut apud Græcos eadem res τόκος dicitur. Fenum quoque prætorum ab hac caussa est appellatum, quando id ipsum manens quotannis novum parit.' Eadem est sententia Nonii Marcelli: 'Fenus,' inquit, 'ab eo dictum est, quod pecuniam pariat increscenti tempore, quasi fetus aut fetura. Nam et Græce τόκος dicitur, ἀπὸ τοῦ τίκτειν.' Ubi et subjicit eundem Varronis locum, quem Gellius adducit, idemque de Catone scribit; quæ more suo ex Gellio desumpsit. Salmasio vero de Usuris cap. 2. ineptum falsumque etymum videtur *fenus* a *fetu*. Nec dubium ait esse, quin a Græco originem duxerit, unde res ipsa traducta est. Græcis enim ποῖνος idem est, quod ποινή. Ex ποῖνος igitur natum illud Latinis 'fœnus,' ut 'Fidus' ex Æolico πιττὸς, et 'fides' ex πίττις. Cæ-

terum ποινὴ vel ποῖνος Græcis non solum pœnam vel multam notat, aut pecuniam qua depeciscebatur is, qui aliquem occiderat, cum cognatis vel affinibus mortui, sed etiam quod in mercedem ac pretium, præmiumque vel compensationem cujuslibet rei dabatur. 'Fœnus' itaque e Græco antiquo ποῖνος venit, quæ est merces, vel pretium, vel etiam pœna. Idcirco autem sic proprie appellarunt pecuniam creditam ea conditione, ut pro ejus usu medii temporis, quamdiu maneret apud accipientem, solveretur aliquid mercedis nomine, quæ est usura. Vossius autem in Etymologico putat verius esse, quod 'fenus' sit ab obsoleto 'feo:' unde et 'fetus,' 'fecundus,' 'femina,' 'femur' alibi deducit.

CAP. XIII. *D. Hadrianus in oratione*] Citatur D. Hadrianus Orationum XII. a Charisio lib. II. Scripsit etiam sermonum libros, quorum primum idem Charisius eodem libro laudat.

De Italicensibus] Italicenses dicti ab Italica urbe a Scipionibus in Hispania condita. Stephanus de Urbibus: Ἰταλικὴ πόλις Ἰβερίας, τὸ ἐθνικὸν Ἰταλικήσιον. De eadem Ptolemæus Geograph. lib. II. cap. 6. 'Juxta Lusitaniam tenent Turditani urbes plurimas, in quibus Lælia, et Italica, et Gallica ad Lusitaniam spectat, utraque in ultimis Hispaniarum sita.' Condidit autem Scipio hanc urbem, cum rebus in Hispania compositis, de reditu in Italiam cogitans omnes Italos vulneribus affectos in una urbe collocavit, quam de ipsorum patria Italicam appellavit, ut Auctor Appianus Alexandrinus in Ibericis.

Unde ipse ortus fuit] Unde scilicet D. Hadrianus originem duxit. Non quod in Italica natus fuerit, ut male scribunt Eutropius, et Hieronymus in Chronico Eusebiano. Origo quippe Imperatoris Hadriani vetustior a Picentibus, posterior ab Hispaniensibus manat; siquidem Hadria ortos majores suos, apud Italicam, Scipionum temporibus, resedisse in libris vitæ suæ Hadrianus ipse commemoraverat, ut scribit Spartianus in ejus vita. Majores itaque Hadriani fuere Italicenses, ipse vero natus est Romæ IX. Kal. Febr. Vespasiano septies et Tito quinquies Coss.

§ 2 *Municipes ergo sunt cives Romani ex municipiis*] Festus: 'Municipes erant, qui ex aliis civitatibus Romam venissent, quibus non licebat magistratum capere, sed tantum muneris partem. At Servius filius aiebat initio fuisse, qui ea conditione cives Romani fuissent, ut semper Rempublicam separatim a populo Romano haberent, Cumanos videlicet, Acerranos, Atellanos, qui æque cives Romani erant, et in legione merebant, sed dignitates non capiebant.' Idem paulo post: 'Municipium id genus hominum dicitur, qui cum Romam venissent, neque cives Romani essent, participes tamen fuerunt omnium rerum ad munus fungendum una cum civibus Romanis, præterquam de suffragio ferendo, aut magistratu capiendo; sicut fuerunt Fundani, Formiani, Cumani, Acerrani, Lanuvini, Tusculani, qui post aliquot annos cives Rom. effecti sunt. Alio modo cum id genus hominum definitur, quorum civitas universa in civitatem Romanam venit, ut Aricini, Cærites, Anagnini. Tertio, cum id genus hominum definitur, qui ad civitatem Romanam ita venerunt, uti municipia essent sua cujusque civitatis, et coloniæ, ut Tiburtes, Prænestini, Pisani, Arpinates, Nolani, Bononienses, Placentini, Nepesini, Sutrini, Lucenses.' Ex his Festi verbis videmus, 'Municipes' non semper eodem modo acceptos. Illud interim constat, Municipes ex eo nominatos, quod jus adepti essent cum populo Romano munera capiendi. Unde et Ulpianus, Municipes proprie dictos ait, 'qui in civitatem Romanam accepti, munerum partici-

pes fierent;' item Paulus dicit, 'Municipes appellatos, quod munera civilia caperent.' Munera vero nihil aliud sunt, quam officiorum civilium jura. Municipes itaque fuere homines juris civium Romanorum participes, et municipium oppidum jure civium Romanorum donatum. Cæterum notandum etiam, Municipes non semper ejusdem fuisse juris. Nam primis temporibus civitas aliis cum suffragio, aliis vero sine suffragii jure data fuit; quibus autem cum suffragio data erat, ii Romanis vivebant legibus, ac habebant jus Romæ petendi magistratus; quibus vero sine suffragio data erat civitas, ii suis vivebant legibus, neque Romæ ad dignitates admittebantur. Postea exæquatum est municipiorum jus, omnibusque suffragii ferendi potestas delata. Tandem etiam hæc conditio mutata, quod Municipes suæ libertatis amantes, vivere mallent Romanis soluti legibus. Atque de hoc postremo Municipum genere, Gellii verba capienda, quippe quod suo tempore potissimum obtinuit. Hinc etiam 'Municipalis lex,' sic dicta, quod fuerit proprium cujusque municipii jus constitutum: quo cives ante adeptam Romanam civitatem utebantur.

Muneris tantum cum pop. Roman. honorarii participes] Per munus honorarium hic non intelligitur Magistratus petendi jus, sed quidam tantum dignitatis gradus; quod nempe honoris causa in civitatem Romanam accepti, cives Romani dicerentur, et in legione, tanquam cives Romani, non in auxiliis, ut socii, militarent: hoc est, quod Festus dixit in verbis adductis, 'quod æque cives Romani erant, et in legione merebant, sed dignitates non capiebant.'

Ni, inquam, populus eorum fundus factus est] Vulgo, *cum nunquam populos eor. f. f. esset*. At Mss. *nunquam populus eorum fundus factus est*. Unde nihil facilius quam legere, ut jam olim edidit Stephanus, *ni, inquam, pop. &c.* Populus autem fundus factus hoc loco dicitur, qui jura et leges Romanorum adscivit, et in se recepit. Hoc itaque vult Gellius, Municipes nimirum suis legibus municipalibus vivere, nisi populus eorum, hoc est, tota civitas juri Quiritium sese subjecisset, ac secundum id se victurum in se recepisset; tum enim ea lege municipes teneri, quia populus eorum fundus factus esset, hoc est, leges Romanas adscivisset, approbassetque. Sic Cicero Oratione pro L. Cornelio Balbo, ubi quis populus fundus esse dicatur, explicat: 'Totum hoc,' inquit, 'in ea fuit positum semper ratione, atque sententia, ut cum jussisset populus Rom. aliquid, si id adscivissent socii populi ac Latini, et si ea lex, quam nos haberemus, eadem in populo aliquo tanquam in fundo resedisset: ut tum eadem lege is populus teneretur.' Et paulo post: 'Innumerabiles leges de civili jure sunt latæ, quas Latini voluerunt, adsciverunt: ipsa denique Julia, qua lege civitas est sociis et Latinis data, qui fundi populi facti non essent, civitatem non haberent: in quo magna contentio Heracliensium et Neapolitanorum fuit, cum magna pars in iis civitatibus, juris sui libertatem civitati anteferret.' Additque, 'Hæc vis est istius et juris et verbi, ut fundi populi, beneficio nostro, non suo jure fiant, cum aliquid populus Romanus jussit, id, si est ejusmodi, ut quibusdam populis sive fœderatis, sive liberis permittendum esse videatur, ut statuant ipsi, non de nostris, sed de suis rebus, quo jure uti velint: tum utrum fundi facti sint, an non, quærendum esse videatur.' Hotomanus Observat. lib. II. cap. 19. existimat Ciceronem in hac Oratione non tam explicare voluisse, quis 'populus fundus factus' proprie diceretur, quam causæ ac tempori inservire. Nam, ut Festus scribit, 'Populus fundus

dicitur esse rei quam alienat, id est, auctor.' Eodem modo Plautus in Trinummo dixit: 'Ei rei fundus pater sit,' id est, auctor. Unde manifestum, fundum populum fieri, qui auctor fit; ut fundus sit auctor. Contra tamen, et recte quidem meo judicio, Turnebus Adversar. lib. IV. cap. 12. contendit Ciceronem vere sincereque hoc argumentum tractasse, sine ulla captione verborum, fraudeque. Nam etsi 'fundus factus' latius patet, ac auctoritatem omnem significat, tamen in legibus et ea re, de qua agebatur, de populo dicebatur in eam rationem atque sententiam, ut si quid juris Romæ sancitum esset, id si socii approbarent et adsciscerent, ea lege tenerentur, et fundi facti dicerentur. Atque in hac significatione hæc verba hic apud Gellium intelligenda sunt. Neque enim significare possunt, quemadmodum Hotomanus vult, Municipes, hoc est, singulos cives ex municipio ortos legibus Romanis non esse adstrictos, nisi populus eorum ejus rei auctor esset: neque licere quemquam ex sua civitate in aliam sese dare absque sui populi consensu. Nam Cicero in eadem Oratione negat in mutanda civitate opus esse populi auctoritate, cum ita cuique sua constet libertas, ut ex urbe, cujus est civis, demigret, alioque domicilium sedemque conferat et collocet:. et si in civitatem aliquam adsciscatur, ei se dicare possit, relicto nativo solo; quod idem juris Romanis esse comparatum. Si quis enim, Roma relicta, se alicui civitati dicasset, eum civitate mutatum fore sine populi Romani suffragio, et auctoritate, hujusque rei populum Romanum fundum fieri non oportere: 'Sed cum est illud,' inquit, 'imperitissime dictum de populis fundis, quod commune est liberorum populorum, non proprium fœderatorum: ex quo intelligi necesse est, aut neminem ex sociis civem fieri posse, aut etiam posse ex fœderatis: tum vero jus omne noster ignorat: quod est, judices, non solum in legibus publicis positum, sed etiam in privatorum voluntate. Jure enim nostro neque mutare civitatem quisquam invitus potest, neque, si velit mutare, non potest, modo adsciscatur ab ea civitate, cujus esse se civitatis velit: ut si Gaditani sciverint nominatim de aliquo cive Romano, ut sit is civis Gaditanus, magna potestas sit huic nostro civi mutandæ civitatis, ne fœdere impediatur, quo minus ex Cive Romano civis Gaditanus esse possit.' Ex quibus etiam verbis manifestum, Ciceronem quidem non negare 'populum fundum factum,' etiam pro 'auctorem fieri' dici. Ita de accusatore Balbi inquit: 'Negat ex fœderato populo quemquam potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hanc civitatem venire.' Id est, nisi populus auctor fuisset. Et paulo post: 'Quid enim potuit dici imperitius, quam fœderatos populos fieri fundos oportere? id est, auctores.' Sed negat Cicero in ea significatione ibi locum habere posse, subjicitque rationem, unde hoc genus dicendi, 'populus fundus factus est,' originem traxerit, verbis istis, quæ modo adduximus, nimirum, quod, cum populus aliquis legem quandam Romanorum adscivit et approbavit, videatur in eo populo, ut in fundo resedisse: proinde quasi lex urbem Romam in qua lata est, pro civitate habeat: populum illum, a quo est adscita, pro fundo quodam suo, ut in eo sedem ponat. Hinc autem per translationem ea dicendi ratio auctoritatem significare cœpit.

Cærites] Sic dicti a Cære, nobilissimo Etruriæ opido, olim etiam Agylla dicta a Pelasgis, a quibus condita fertur, ut ait Strabo lib. v. Stephanus de Urbibus: Ἀγύλλα, πόλις Τυῤῥηνίας. Λυκόφρων, Ἀγύλλαν Αὐσονῖτιν εἰσεκώμασεν. Ἔστι δὲ κτίσμα τῶν ἐκ Θετταλίας Πελασγῶν, μετωνομάσθη

δὲ Καῖρε.

Ut civitatis Romanæ honorem quidem caperent, &c.] Hoc est, ut beneficii loco jure civitatis populi Rom. donarentur; sic tamen, ut ad dignitates capiendas non admitterentur. Quo nomine Romani a Strabone taxantur, quasi ipsi Cæritanos, non ut a se benefactis suis meriti essent, tractassent. Sic enim lib. v. ubi de Etruscorum claritate egerat, subjicit: Καὶ ἔτι τὰ τοῖς Καιρετανοῖς πραχθέντα· καὶ γὰρ τοὺς ἑλόντας τὴν Ῥώμην Γαλάτας κατεπολέμησαν, ἐπιοῦσιν ἐπιθέμενοι κατὰ Σαβίνους· καὶ ἃ παρ' ἑκόντων ἔλαβον Ῥωμαίων ἐκεῖνοι λάφυρα, ἄκοντας ἀφείλοντο· πρὸς δὲ τούτοις, τοὺς καταφυγόντας παρ' αὐτοὺς ἐκ τῆς Ῥώμης ἔσωσαν, καὶ τὸ ἀθάνατον πῦρ, καὶ τὰς τῆς Ἑστίας ἱερείας. Οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι διὰ τοὺς τότε φαύλως διοικοῦντας τὴν πόλιν, οὐχ ἱκανῶς ἀπομνημονεῦσαι τὴν χάριν αὐτοῖς δοκοῦσι· πολιτείαν γὰρ δόντες, οὐκ ἀνέγραψαν εἰς τοὺς πολίτας· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς μὴ μετέχοντας τῆς ἰσονομίας, εἰς τὰς δέλτους ἐξώριζον τὰς Καιρετανῶν. Id est, 'Quibus addi potest Cæritanorum facinus. Hi enim Gallos, qui Romam ceperant, debellaverunt, adorti eos in Sabinis: invitisque eam extorserunt prædam, quam illi volentibus Romanis abstulerant. Præterea Romanos qui Cære confugerant, et æternum ignem, ac Vestales virgines conservaverunt. Ac videntur mihi Romani propter eos, qui tum urbem male administrabant, non satis memores beneficii accepti se exhibuisse. Cum enim eis jus civitatis darent, inter cives tamen nomina eorum non retulerunt, quin et alios, qui æquali jure cum civibus reliquis non fruerentur, in Cæritum tabulas rejiciebant.'

Pro sacris bello Gallico susceptis] Livius lib. v. Post Gallos Roma pulsos, Senatusconsultum factum ait, quo inter alia decretum: 'Cum Cæritibus publice hospitium fieret, quod sacra populi Romani ac sacerdotes recepissent, beneficioque ejus populi non intermissus honos Deum immortalium esset.'

Hinc tabulæ Cærites appellatæ, versa vice] In quas scilicet referebantur non qui beneficii loco, ut ante Cærites; sed qui ignominiæ causa moti tribu, suffragiis privabantur. In Cæritum tabulas autem referebantur plebei. Censores enim, ut scribit Asconius Pedianus in Divinat. Ciceron. cives sic notabant, 'Ut qui senator esset, ejiceretur Senatu; qui eques Romanus, equum publicum perderet. Qui plebeius, in Cæritum tabulas referretur, et ærarius fieret, ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ; sed ad hoc esset civis tantum, ut pro capite suo tributi nomine æra penderet.' Hinc apud Horatium lib. I. epist. 6. 'Cærite cera digni.' Glossæ Philoxeni: 'Cærites: Δέλτοι, ἐν αἷς τὰς ἐγγραφὰς ἀποτίθενται.'

§ 3 *Coloniarum*] Coloniæ quid, et unde sint, declarat Servius ad illud lib. I. Æneid. "Tyrii tenuere coloni.' Sane Veteres colonias ita definiunt. Colonia est cætus eorum hominum, qui universi deducti sunt in locum certum ædificio munitum, quem certo jure obtinerent. Alii: Colonia est, quæ Græce ἀποικία vocatur, dicta autem est a colendo. Est autem pars civium aut sociorum, missa ubi Rempublicam habeant ex consensu suæ civitatis, aut publico ejus populi, unde profecta est, consilio. Hæ autem coloniæ sunt, quæ ex consensu publico, non ex secessione, sunt conditæ.' Sex autem potissimum apud Romanos causæ coloniarum deducendarum reperiuntur fuisse; Vel enim id fiebat ad priores populos a se devictos coërcendos; vel ad hostium incursus repellendos; vel seditionis sedandæ causa; vel stirpis augendæ; vel plebis urbanæ exhauriendæ; vel denique præmiis milites veteranos afficiendi caussa: unde militares coloniæ appellatæ. De coloniis plura qui

desideras, vide accuratissime disserentem Marcum Velserum lib. IV. et V. Rer. Augustan. Vindelicarum.

Cap. XIV. *Festinare, &c.*] Nonius Marcellus, 'Festinare et properare Veteres voluerunt habere distantiam.' Ubi Catonis exemplum ex Gellio petitum subjicit, additque: 'Verum utrorumque verborum ratio sub hac significantia proxima est veritati, ut sit sæpe animi properare studiose ad res aliquas contendentis; festinare corporis necessitatibus obsequentis.' Virgil. Æn. l. IV. 'Et mediis properas Aquilonibus ire per altum?' Idem Æneid. lib. II. 'Festinate viri, nam quæ tam sera moratur Segnities?' Aliter Cornel. Fronto lib. de Differ. voc. 'Qui properat, apparet non esse fessum. Qui festinat, videtur esse defatigatum.' Sed hæ Grammaticorum argutiæ Veterum auctoritate facile refelli possunt, qui utroque verbo utuntur pro 'accelerare,' nisi quod 'festinare' videatur motum et celeritatem majorem exprimere.

Ignaviores] Lipsius Elect. lib. II. cap. 3. reponit *ignaviones*. quod formatum putat, ut Optiones, Volones, Edones, Geriones, Gestiones; a veteri verbo 'ignavire,' quo Accius usus est, notante Nonio.

Cap. XV. *Theophrastus*] Scripsit Theophrastus inter alia multa, etiam septem Libros De Animalibus, ut testatur Laërtius in ejus vita. Unde haud dubie hausta, quæ Gellius hic ex eo de Perdicibus Paphlagoniæ tradit. Quod et facit Ælianus de Animalib. lib. X. c. 35. Παφλαγόνων δὲ ἄρα περδίκων διπλῆν ὁρᾶσθαι καὶ καρδίαν Θεόφραστός πού φασιν. 'Paphlagoniæ perdicum cor geminum reperiri Theophrastus alicubi prodidit.' Et lib. XI. cap. ult. Πέρδικες οἱ Παφλαγόνες δικάρδιοί εἰσιν, ὡς ἱστοροῦν Θεόφραστος λέγει. 'Perdices, ut scribit Theophrastus, in Paphlagonia cor geminum habent.'

Theopompus in Bisaltia] Idem ex eo testatur Ælianus de Animal. lib. V. cap. 27. Τοὺς ἐν τοῖς Βισαλταῖς λαγὼς διπλᾶ τὰ ἥπατα ἔχειν Θεόπομπος λέγει. 'In Bisaltia duplex jecur habere lepores Theopompus ait.' Et lib. XI. cap. ult. Θεόπομπος τοὺς ἐν Βισαλτίᾳ λαγὼς, διπλᾶ ἥπατα ἔχειν ἕκαστόν φησιν. 'In Bisaltia, Theopompus ait, singulos lepores duplex habere jecur.' Putem hoc a Theopompo scriptum fuisse in eo libro, quem 'Thaumasia' inscripserat, cujus meminit D. Laërtius in Epimenide et Pherecyde. Item Servius ad Eclog. VI. Virgilii.

Cap. XVI. *Agrippæ appellati*] Glossæ Philoxeni: 'Agrippæ, Ὁ ἐπὶ πόδας γεννηθείς.' Plinius lib. VII. cap. 8. 'In pedes procidere nascentem, contra naturam est. quo argumento eos appellavere Agrippas, ut ægre partos.'

Ab ægritudine et pedibus conficto] Legendum cum Salmasio ad Solinum: *ab ægritudine partus conficto*. Ridiculum enim est illud de pedibus, cum Agrippam non ab ægritudine pedum, sed ab ægro partu dictum voluerint, ut modo ex Plinio vidimus. Et Gellium etiam sic scripsisse indicat lemma capitis: 'Agrippas a partus ægri et improsperi vitio appellatos.' Et sic quoque Nonius, qui plerumque ex Gellio nostro describere solet: 'Agrippæ, qui cum labore matris eduntur; hoc est, per pedes contra naturam, non per caput. Quasi ab ægro partu.' Sed, ut bene ibidem notavit Salmasius, suavissime somniarunt Veteres illi, quamquam doctissimi homines, qui 'Agrippam' quasi ægre partum dici putaverint, cum vocabulum sit mere Græcum ὁ Ἀγρίππας. Ita Sosipater Grammaticus Ἀγρίππαν inter nomina mere Græca recenset: 'Sed tum primi ordinis, cum genitivum Græcum habuerint per ου: ut ὁ Αἰνείας, τοῦ Αἰνείου, hujus Æneæ: ὁ Ἀγρίππας, τοῦ Ἀγρίππου, hujus Agrippæ.' Sic τοῦ Ἀγρίππας, ut nominis Græci meminit alicubi Vetus Theocriti Scholiastes. Latini ita-

que hoc nomen, ut alia multa, a Græcis desumpsere; quod primum illis prænomen, postea vero cognomen fuit.

Capite infimo nixos] Si Varro intellexerit toto gestationis tempore fœtum in utero materno capite deorsum, pedibusque sursum elatis situm esse, lapsus est. Ut plurimum enim fœtus in utero situs est capite prono, naso inter genua versus caput elevata recondito, ut videre est in Schemate II. Tab. XXIX. Anatomiæ Reformatæ Bartholini l. I. cap. ult. Instante vero partus tempore, infans jam perfectus ruptis ex impetu membranis, laxatoque exinde utero, in caput deorsum rotatur, ingredientemque aërem persequitur, sicque tandem in partu naturali capite primum foras, in lucem exit, et nascitur.

Postverta] In Lapide Veteri reperto apud Lingones sub capite Mercurii et Mulieris:

DEO. MERCURIO. ET. POS
TUERTE. C. ANTIUS. TITI.
FILIUS. EX. VOTO.

Exstat in Corp. Inscript. apud Grurum pag. 50. n. 9. Alio tamen sensu atque Varro, scribit Ovidius in Fastis lib. I. 'Porrima placantur, Postvertaque, sive sorores, Sive fugæ comites, Mænali diva, tuæ. Altera, quod porro fuerat, cecinisse putatur, Altera venturum postmodo quicquid erat.' Sic Macrobius lib. 1. cap. 7. ubi de Jano ait: 'Qui et præterita nosset et futura prospiceret, sicut Antevorta et Postvorta divinitatis scilicet aptissimæ comites apud Romanos coluntur.'

Prosa] Al. *Prorsa*. Sed eodem redit, sive *Prorsa*, sive *Prosa* legatur. Quemadmodum dicitur *prorsus* et *prosus*. Ennius: 'Prosus rusus (pro *rursus*) reciprocat fluctus feram.' Apud Plautum etiam in Milite legimus: 'Prosus Athenas protinus abibo tecum.' Sic in antiquissimis Mss. Plauti Codd. legitur 'susum' pro 'sursum.' Denique apud Festum est 'prorsi limites' pro 'directis ad orientem.' In Glossis etiam est 'prorsa tunica,' cui opponitur 'inversa.' 'Prorsus' itaque vel 'prosus' est rectus, unde 'Prosa Dea,' quæ recto sive naturali partui præsidet; hujusmodi scilicet partui, quando infans primum capite in lucem editur. Uti 'Dea Postverta,' sive 'Postvorta' præposteris partubus præesse diceretur.

CAP. XVII. *Sicut Aius*] Nimirum *Locutius*. Livius lib. v. 'Expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nuncia cladis ante bellum Gallicum audita neglectaque esset, mentio illata, jussumque templum in Nova via Aio Locutio fieri.' Meminit ejus rei et Cicero lib. I. De Divinat. 'Non multo ante urbem captam exaudita vox est a luco Vestæ, qui a Palatii radice in Novam viam devexus est, ut muri et portæ reficerentur: futurum esse, nisi provisum esset, ut Roma caperetur. Quod neglectum, cum caveri poterat, post acceptam illam maximam cladem explicatum est: ara enim AIO LOQUENTI, quam septam videmus, adversus eum locum consecrata est.' Plutarchus libro de Fortun. Roman. eandem historiam narrans, dicit templum constructum esse in honorem φήμης καὶ κληδόνος Famæ et Ominis.

Vaticanus] Augustinus De Civ. Dei lib. IV. cap. 11. 'Ipse in vagitu os aperiat, et vocetur Deus Vaticanus.' Sic enim ibi cum antiquissimis libris legendum, non, ut vulgo, *Vagitanus*. Quemadmodum et dict. lib. cap. 8. 'Aut Vaticano, qui infantum vagitibus præsidet.'

CAP. XVIII. *Pars quædam Geometriæ* Ὀπτικὴ *appellatur*] Geometriæ voce hic Gellius generatim pro Matheseos uti videtur, cum dicit Ὀπτικὴν et Κανονικὴν Geometriæ esse partes. Alioquin notum est, Arithmeticam et Geometriam proprie consti-

tuere disciplinas mere Mathematicas, sive puras: Opticam vero et Canonicam esse partes Matheseos mixtæ. Hoc autem modo consideratur Optica, ut Geometriæ ὑπάλληλος, sive subordinata. Sicut enim Geometria agit de lineis, angulis, superficiebus, &c. in abstracto consideratis, ita Optica, quia ejus est prospectus rationem reddere, in visionis et illuminationis radiis lineas, angulos, superficies, pyramidas, conos, axes, aliaque quæ ad Geometriæ objectum pertinent, considerat, iisque utitur ad demonstranda ea, quæ circa visorios radios accidunt.

'Οπτική] Vulgo redditur 'Perspectiva,' melius vero diceretur 'Adspectiva.' Dividitur autem Optica utplurimum in tres partes, pro triplici radiorum profusione; in 'Opticam' scilicet proprie sic dictam, quæ agit de visione et illuminatione, quæ simpliciter per rectos radios fit; in 'Catoptricam,' quæ tractat de radio repercusso, sive reflexo in κατόπτροις, sive speculis; ac denique in 'Dioptricam,' quæ considerat visionem et illuminationem per radios refractos, propterea quod transeant per medium raritate et densitate differens, velut partim per aërem, partim per aquam, vel etiam per lentem convexam aut concavam, ut fit in Tubis Opticis.

Κανονική vocatur] Latine dici possit 'Regularis.' Sed Latini etiam Græcam vocem retinuere. Unde Vitruvius lib. I. cap. 1. 'Musicen autem sciat oportet, uti Canonicam rationem et Mathematicam notam habeat.' Nititur enim Musica θεωρητική partim Canonica ratione, partim Mathematica. Postea autem Harmonice dicta, quæ prius dicebatur Canonica. Quare autem prius sic vocaretur, explicat Porphyrius in Harmonicis ex Ptolemaide Cyrenaica, clarissima fœmina, ipsismet ejus verbis, ubi alia inter: Ἡ οὖν Κανονικὴ πραγματεία κατὰ τίνας μᾶλλόν ἐστι καθόλου; Κατὰ τοὺς Πυθαγορικούς. ἣν γὰρ νῦν Ἁρμονικὴν λέγομεν, ἐκεῖνοι Κανονικὴν ὠνόμαζον. Ἀπὸ τίνος Κανονικὴν αὐτὴν λέγομεν; Οὐχ, ὥς ἔνιοι νομίζουσι, ἀπὸ τοῦ κανόνος ὀργάνου παρονομασθεῖσαν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς εὐθύτητος, ὡς διὰ ταύτης τῆς πραγματείας τὸ ὀρθὸν τοῦ λόγου εὑρόντος. Id est, 'Canonicum ergo studium secundum quos generalius est? Juxta Pythagoricos. Quam enim nunc Harmonicam vocamus, Canonicam illi dicebant. Cur vero illam Canonicam appellamus? Non, ut aliquibus visum fuit, a canone instrumento; sed a rectitudine. Siquidem ratio id, quod est rectum, repetit utendo canonibus, sive regulis harmonicis.' Ut autem Optica Geometriæ, ita Canonica sive Musica Arithmeticæ ὑπάλληλος, sive subordinata est. Quod et Auctor noster innuere videtur, cum addit: 'Utraque harum spatiis et intervallis linearum, et ratione numerorum constat.' Prius enim ad Opticam, posterius ad Canonicam referendum.

Multa demiranda] Sane stupenda plane et miranda sunt, quæ Optices beneficio tam in cœlo quam in terris fiunt; Catoptrices præsertim, et Dioptrices ope. Ex hujus enim præceptis Tubus Opticus constructus hodie nobis multa admiratione summa dignissima in cœlo detexit, quæ Veteribus omnino ignota fuere. Nam ejus ope cognoscimus maculas et faculas in Sole; Lunam quasi alium terrenum orbem esse nostro persimilem, ejusque superficiem esse inæqualem, terra et aqua distinctam, ac quasi montibus attolli, vallibusque deprimi; Venerem Lunæ instar, nunc plenam esse, nunc in cornua abire; Mercurium etiam reliquorum planetarum instar a Sole lumen accipere, et modo in orbem, modo semiplenum sese conspiciendum præbere. Circa Jovem quatuor deprehendimus planetas, qui tanquam totidem Lunæ certis periodis et intervallis ejus cir-

cnitum faciunt. Ipsum etiam Jovis corpus quasi fasciis quibusdam cingi; earumque situm mutari, prout scilicet ipse Jupiter super centrum suum rotetur. Novissime quoque a Campano et Cassino Romæ excellenti Tubo Optico in Jovis disco sive potius globo detecta est nova macula permanens; quam observarunt decem fere horarum spatio ad eundem semper locum redire: unde haud immerito infertur, Jovem ipsum tanto temporis spatio super centrum suum circumvolvi. Eodem modo novimus Lunulam quandam Saturnum sedecim dierum spatio circumire, ejusque corpus annulo circumcinctum esse; atque exinde pro vario ad Solem Terramque nostram situ, modo ansatum, modo rotundum, nonnunquam etiam linea recta ad utrumque latus extensa apparere. Per Telescopium denique Viam lacteam, quod jam olim Democritus suspicatus fuerat, scimus nihil esse, nisi congregationem densam stellarum minutarum, quemadmodum et sunt stellæ nebulosæ vulgo sic dictæ, quæ ita constipatæ ex minutis stellulis, albedinem quandam, nebulæ instar, repræsentent. In terris etiam speculorum ope multa miranda præstari a gnaris Opticos possunt. Eorum enim compositione pro uno centum apparere facimus; vel ut videatur homo in aëre suspensus capite deorsum pedibusque sursum versis ambulare, aut etiam per aërem volare; denique ut manes ab Inferis videamur suscitare, vel spectrum aliquod per cubiculum incedens exhibere, et alia id genus infinita præstemus, ad quæ artis hujus ignari attoniti, mente oculisque in terram defixis obstupescere soleant.

Ut in speculo uno, &c.] Ad quod præstandum opus est speculo concavo; ejus enim ope idem objectum potest habere in speculo duas, tres, quatuorve imagines. Quod demonstratur a Vitellione lib. VIII. Opticæ, Proposit. 25. 26. 40. et 41. ex Alhazeno, et ex utroque auctor Perspectivæ Communis lib. II. Proposit. 46. 47. et 48. Hujusque rei Praxin exhibet Maginus lib. De Phænomen. Speculi Concavi Sphærici, cap. 13. Ratio vero est, quia potest ita collocari objectum et oculus, ut a pluribus punctis speculi reflexio fiat ad oculum. 'Alioquin fiunt et specula quædam,' ut ait Seneca lib. I. Nat. quæst. cap. 5. 'ex multis minutisque composita: quibus si unum ostenderis hominem, populus apparet, unaquaque parte faciem suam exprimente.' Sed de ejusmodi speculo non sapiendus hic Gellius; quamvis quæcunque breviter hic de speculis tangit magis quam explicat, historice potius id faciat quam philosophice, ut et facit Apuleius in Apologia, licet aliquo modo accuratius, distinctiusque Nostro; utpote qui pro diversa speculorum forma diversos eorum effectus recenseat, hisce verbis: 'Videnturne vobis debere Philosophi hæc omnia vestigare et inquirere, et cuncta specula vel uda vel suda soli videre? Quibus præter ista quæ dixi, etiam illa ratiocinatio necessaria est, cur in planis quidem speculis ferme pares obtutus et imagines videantur; in tumidis vero et globosis omnia defectiora: at contra in cavis auctiora: ubi et cur læva cum dextris permutentur: quando se imago eodem speculo tum recondat penitus, tum foras exerat: cur cava specula, si exadversum soli retineantur, appositum fomitem accendant? qui fiat, ut arcus in nubibus, varii et duo soles æmula similitudine visantur? alia præterea ejusmodi plurima, quæ tractat volumine ingenti Archimedes Syracusanus, vir in omni quidem Geometria multum ante alios admirabili subtilitate, sed haud sciam, an propter hæc vel maxime memorandus, quod inspexerat speculum sæpe et diligenter.' Inter Archimedis opera

superest adhuc hodie libellus de speculis ustoriis parabolicis.

Ut speculum in loco certo positum nihil imaginet] Hoc itidem ope speculi concavi præstari potest. Omne enim objectum existens in centro speculi concavi videri nequit, quoniam radii ab eo perpendiculariter cadunt super superficiem speculi, atque ita in seipsos redeunt, neque ad ullum aliud punctum declinant extra centrum. Cum igitur oculus sit extra centrum, non potest videre id, quod est in centro. Hinc etiam sequitur, oculum existentem in centro speculi concavi sphærici, nihil præter seipsum videre. Similiter oculus existens in semidiametro speculi concavi sphærici, nihil eorum videt, quæ in illo semidiametro continentur. Quorum omnium demonstrationem habes apud Joannem Pisanum Perspectiv. Commun. lib. II. Proposit. 40. 41. et 42.

Nihil imaginet] Nullam reddat imaginem. Glossæ Vett. '*Εἰκονίζω*, Imaginor.' Hoc modo usus Apuleius Apologia; 'Atque ita quod extra tangunt ac visant, id intra speculum imaginentur.' Sidonius Apollinaris lib. II. Epist. 2. 'In hanc ergo piscinam, &c. sex fistulæ prominentes leonum simulatis capitibus effundunt, quæ temere ingressis veras dentium crates, meros oculorum furores, certas cervicum jubas imaginabuntur.' Lactant. lib. V. c. 14. 'Sed terram digitis suis imaginatam metuant et adorent.'

Item, si rectus speculum spectes, &c.] Hoc est, si speculum jaceat in plano horizontali, tuque juxta speculum erectus stans in illud inspicias, videbis imaginem tuam capite deorsum, pedibus sursum versis. Idem continget si speculum sit elevatum supra planum horizontale, sive supra caput tuum, in illud inspicienti imago tua eversa tibi apparebit. Idque semper fit in speculis planis et convexis; in concavis vero speculis ita collocatis aliquando eversa, aliquando erecta, seu in proprio situ imago apparet. Quibus autem casibus alterutrum contingat demonstratur ab Euclide in Catoptric. Proposit. 2. et Vitellione lib. VIII. Optic. Proposit. 52. Ista vero Mathematico stilo sic enunciari solent. In cavis speculis sphæricis, Altitudines et Profunditates aliquando apparent eversæ, aliquando vero ut re ipsa se habent; in planis autem et convexis speculis, hujusmodi Altitudines et Profunditates semper apparent eversæ. Si enim, verbi gratia, speculum concavum sphæricum jaceat in plano horizontali, ita ut concavitas sursum vergat, et in eodem plano erectum sit perpendiculariter objectum quodcunque, ex. gr. baculus; dicitur hujusmodi objectum respectu speculi, Altitudo, seu Sublimitas. Si vero idem speculum sit elevatum supra planum horizontale, ita ut concavitas deorsum tendat, et in eodem plano erectum sit objectum perpendiculariter, dicitur hujusmodi objectum respectu speculi, Profunditas.

Ut quæ in aqua conspiciuntur, majora ad oculos fiant] Hoc idcirco accidit, quia aqua densior est aëre, ideoque radii refringuntur. In Dioptricis vero demonstratur, Rerum in medio densiore existentium imaginem et majorem et propinquiorem apparere. Contra, si in medio rariore res, quam oculus existat, imago et remotior et minor apparet.

§ 2 *Κανονικὴ autem longitudines et altitudines vocis emetitur*] Hoc modo ad Musicam non parum conferet Geometria; cum ejus sit quantitatem metiri. Sed et Geometriam Musicæ inservire, videre est ex toni et hemitonii leimatici *ἀνατομῇ*, sive 'sectione;' in qua multum sudabit Arithmeticus; Geometræ vero ex doctrina de magnitudinum dimensione, facile negotium ex voto succedet.

'Ῥυθμὸς] Modus, numerus. Est vero Rhythmica Musicæ pars, quæ in voce considerat τὴν ταχύτητα καὶ βραδύτητα, celeritatem et tarditatem. Numerat enim syllabas, easque ad aurium judicium examinat non habita ratione quantitatis, ut facit Μετρική. Agit autem Rhythmica de quinque rebus. I. De primis temporibus, sive quæ primo sensu apprehenduntur. II. De generibus rhythmicis, pedumque differentiis. III. De celeritate, aut tarditate temporum. IV. De mutatione rhythmorum. V. De facultate efficiendi rhythmos, quæ ῥυθμοποιΐα dicitur.

Μέλος] Modulatio, Cantus. Per μέλος Gellius hic indicare videtur eam Musices partem, quæ Veteribus Harmonica dicitur, quæque in sonis perpendit acutum et grave. Sic enim Ptolemæus: 'Ἁρμονική δύναμίς ἐστι καταληπτική τῶν ἐν τοῖς ψόφοις περὶ τὸ ὀξὺ καὶ βαρὺ διαφορῶν. 'Harmonica est facultas apprehendens sonorum differentias ratione acuminis et gravitatis.' Hæc in Musices scientia ordine prima erat, et elementa in primis complectebatur, ejusque septem erant partes. I. De Sonis. II. De Intervallis. III. De Systematis. IV. De Generibus. V. De Tonis. VI. De Commutationibus. VII. De ipsa cantus Compositione. De quibus videndi antiquæ musicæ Auctores a Meibomio junctim editi.

Est et alia species Κανονικῆς] Sic reposuimus ex Ms. Cod. Tornæs. et Vett. Edd. Male Stephanus ediderat, quod et alii post eum retinuere, *Est et alia species Geometriæ.* Metrica enim species est Canonicæ sive Musicæ, non Geometriæ. Nec obstat, quod in titulo hujus capitis est, 'et tertia itidem, quæ dicitur μετρική.' Inscriptiones enim istæ non tam a Gellio, quam sciolo quodam nugatore appositæ sunt.

Μετρική] Dimensio. Hæc tertia Musices pars Metrica dicta, quæ circa syllabarum quantitates versabatur, despiciebatque utrum breves vel longæ essent. Agebat vero de quinque hisce rebus. I. De Elementis, sive literis. II. De Syllabis. III. De Pedibus. IV. De Metris. V. De Poëmatis.

In postprincipiis exstitit] Hac voce etiam alibi usus Varro, ut in Sisenna, vel de Historia: 'Quod si non horum omnium similia essent principia, ac postprincipia.' Et lib. III. de R. R. 'Quare unde velis me incipere, Axi, dic. Ille, Ego vero, inquit, a postprincipiis, ut in castris, hoc est, ab his potius temporibus, quam superioribus.' Sic enim recte hunc locum legit Scaliger, ubi et Varroniana hæc ex Gellio adducit. Est autem proverbialis loquendi modus a castris desumptus, a postprincipiis incipere, in postprincipiis stare, in postprincipiis esse, cujus usus ex hisce Varronis verbis percipitur.

Cap. XIX. *Cohibili oratione*] Glossæ Philoxeni: Cohibilis, Facilis, Εὐχερής. Supra Noster lib. VII. c. 14. 'Genus dicendi subtile et cohibitum.' Appuleius Apolog. 'Ordinatius et cohibilius eadem Græce et Latine adnitar conscribere.'

Herodotus] Narrat hanc de Arione fabulam Herodotus lib. I. Quod et facit Hyginus Fab. CXCIV. et Servius ad Virgilium Eclog. VIII. licet paulo aliter. Sed et quæ corruptiora apud Servium exstant, ex Gellio suppleri et corrigi possent.

Eum Arionem rex Corinthi Periander amicum amatumque habuit] Periander iste Cypseli filius fuit, ut constat ex Herodoto. adiit vero Principatum Olympiad. XXXIX. anno 1. Sic enim Anonymus in Descript. Olympiad. ad istum annum: Περίανδρος, Κυψέλου πατρὸς ἀποθανόντος, τὴν Κορινθίων ἀρχὴν διεδέξατο. Quod et ipsum indicare vult Diog. Laërtius in ejus Vita, ubi ait eum floruisse circa Olympiadem XXXVIII. ac regnasse annis deinde

LX. Ἤκμαζε δὲ περὶ τὴν τριακοστὴν ὀγδόην Ὀλυμπιάδα, καὶ ἐτυράννησεν ἔτη τεσσαράκοντα. Atque ita Suidas: Περίανδρος, Κυψέλου, Κορίνθιος. τῶν ζ′ σοφῶν. γεγονὼς κατὰ τὴν λη′ Ὀλυμπιάδα.

§ 3 *Quod Orthium dicitur*] Carmen Orthium, sive Orthius modus, talis erat modus qui ad accendendos animos, exigendosque trepidos in prælio efficax esset et accommodatus: videlicet intensus, sonorus et classicus. Sic Eustathius ad Ἰλιαδ. λ′. Τοιοῦτος γὰρ παρὰ τοῖς μουσικοῖς ὄρθιος νόμος, ἤγουν τρόπος ἐκεῖνος εἰς τὸν πόλεμον ἐρεθιστικός. Τιμόθεος οὖν ᾄσας τοσοῦτον ἔρεος Ἀλέξανδρον ἔπλησεν, ὡς εἰς τὰ ὅπλα εὐθὺς ἐκεῖνος ἀναπηδῆσαι. Et Scholiastes Vetus Aristophanis in Acharnensibus: Ὄρθιος νόμος καλούμενος, διὰ τὸ εἶναι εὔτονος, καὶ ἀνάτασιν ἔχειν, ὡς δὲ λαλεῖ καὶ Ὅμηρος, Ἔνθα στᾶσ' ἤϋσε θεὰ μέγα τε δεινόν τε, Ὄρθι' Ἀχαιοῖσιν, μέγα δὲ σθένος ἔμβαλ' ἑκάστῳ. Suidas: Ὄρθιον νόμον καὶ τροχαῖον. τοὺς δύο νόμους ἀπὸ τῶν ῥυθμῶν, ὠνόμασε Τέρπανδρος, ἀνατεταμένοι δὲ ἦσαν καὶ εὔτονοι. Ubi et idem exemplum ex Homero adducit.

Delphinum] Delphinos musica mulceri scribit etiam Solinus cap. 12. ubi præter Arionis alia et exempla refert.

Simulacra duo ænea ad Tænarum viserentur] Solinus Polyhist. cap. 7. 'Est et Tænaron promontorium adversum Africæ, in quo fanum est Methymnæi Arionis, quem Delphine eo advectum imago testis est, ad effigiem casus et veri operis expressa ære.'

LIBER XVII.

CAP. I. *Gallus Asinius*] Hic filius fuit Pollionis Asinii, librosque scripsit De Comparatione patris et Ciceronis, in quibus patrem Ciceroni longe præferebat. Qua de re ita Plinius lib. VII. Epistol. 'Cum libros Galli legerem, quibus ipse parenti Ausus de Cicerone dare palmam decusque.' Adversus hos Asinii Galli libros Claudius Cæsar Apologetici instar defensionem Ciceronis conscripsit. Ita Suetonius in Claudio. 'Composuit et De Vita sua octo Volumina, magis inepte quam eleganter. Item Ciceronis Defensionem adversus Asinii Galli libros satis eruditam.' Asinii Pollionis et Asinii Galli, qui Ciceronem ambo insectati sunt, indeque eruditionis et eloquentiæ gloriam quæsierunt, sæpius meminit Seneca pater Declamat. et Controversar. libris. Item Quintilianus Instit. Orat. De morte Galli Asinii sub Tiberio ita Tacitus lib. VI. Annal. 'Iisdem Consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem egestate cibi peremtum haud dubium; sponte vel necessitate, incertum. Consultusque Cæsar, an sepeliri sineret, non erubuit permittere, ultroque incusare casus, qui reum abstulissent antequam coram convinceretur: scilicet medio triennio defuerat tempus subeundi judicium consulari seni, tot consularium parenti.' Dio lib. LVIII. narrat Asinium Gallum eodem die et convivam Tiberii fuisse, et eo subornante damnatum. Eusebius quoque in Chronicis scribit, 'Asinium Gallum diris suppliciis mactatum anno ante T. Livii mortem.'

Ciceromastix] Præter Gallum Asinium, et Largum Licinium, de quibus hic Gellius, aliorum etiam multorum

iniquiora judicia expertus est Cicero, eorumque absque causa justa reprehensionem effugere nequivit. Quod et testatur Ammianus Marcellinus lib. XXII. 'Herodianus aliique scriptores nobilium in literis studiorum, inter quos Chalenterus emicuit, multiplicis scientiæ captu memorabilis, qui in illis sex libris, ubi nonnunquam imperfecte Tullium reprehendit, sillographos imitatus, scriptores maledicos, judicia doctarum aurium incusat.'

§ 2 *Ut eum pœniteat non deformem esse natum*] Ad Ciceronis exemplum verbo 'pœnitere' etiam de eadem re usus Apuleius Metamorph. lib. IV. 'Jam faxo hujus etiam illicitæ formositatis pœniteat.'

CAP. II. *Laudis, aut culpæ adnotamentis digna*] Solebant enim Veteres inter legendum ad libri oram Notas quasdam appingere, quibus indicarent, quæ ipsis loca notatu et observatione digna, vel etiam corrupta, aut vitiosa, aut etiam improbanda viderentur. Laudis nomine hic Laudabilia Gellius denotat, quorum nota duplex L apud Latinos fuisse videtur. Unde apud Paullum Diaconum in Notis Liter. LL. 'Laudabiles loci.' Alibi etiam est L. SENT. 'Laudabilis sententia.' Græci notam literæ X apponebant, quæ significabat χρηστὸν, sive χρήσιμον. Unde Diogenes Laërtius in Platone: X περιεστιγμένον πρὸς τὰς ἐκλογὰς τῆς καλλιγραφίας λαμβάνεται. Et Cassiodorus I. De Divin. Lection. 'Ticonius Donatista in eodem volumine quædam non respuenda subjunxit, quædam vero venenosa dogmata juri permiscuit. Cui tantum in bonis dictis Chresimon, in malis Achreston, quantum transiens valui aperire, ut arbitror, competenter adfixi.' Ἄχρηστον quod Græci adscribebant ad ea, quæ improbabant, Gellius 'culpæ adnotamenta' vocat. Ut enim 'laudis' nomine Laudabilia ita 'culpæ' contraria significat. Sic Ausonius Ludo Sept. Sapient. 'Palmas non culpas esse putabo meas.' Idem ad Theodosium Imperat. 'Inque tuis culpis tu tibi da veniam.' Horatius De Arte Poëtica. 'Vir bonus et prudens versus reprendet inertes, Culpabit duros, incomtis allinet atrum Transverso calamo signum ... Arguet ambigue dictum, mutanda notabit, Fiet Aristarchus.' Ubi Acro: 'Notam culpæ significat. Nam notare versum male formatum dicimus.' Unde et Gellius infra lib. XIX. cap. 10. 'deculpatum verbum' dicit, pro rejectitio, et culpæ notis compuncto ac damnato. Culpæ nota utplurimum erat 'Obelus.' Isidorus Origin. lib. I. cap. 20. 'Obelus, id est, virgula jacens, apponitur in verbis aut sententiis superflue iteratis, sive ubi lectio aliqua falsitate notata est, ut quasi sagitta jugulet supervacua, et falsa jugulet.' Unde Quintilianus 'virgulam censoriam' vocat. Sed ad eandem rem etiam litera θ adhibita. Sidonius Apollinaris: 'Isti qui valet exarationi Distinctum, bonus, applicare Theta.' Persius Sat. IV. 'Et potis es vitio nigrum præfigere Theta.' Quod ad exemplum judicum factum videtur, qui, ut notat ibidem Vetus Persii Scholiastes, 'literam θῆτα apponunt, ad eorum nomina, quos supplicio afficiunt.' De hujusmodi similibusque Veterum Notis plura vide sis apud Wouwerum De Polymathia cap. 17. et Th. Reinesium Variar. Lect. lib. III. cap. 7.

Ex Q. Claudii] Quadrigarii scilicet. De quo supra I. 7.

Inermi] Pro 'inermes.' Nonius Marcellus: 'Inermis pro inermibus:' Sallustius in Jugurth. 'Neque quemquam dicere, qui manus armaverit, ab inermis pedibus auxilium petere.' Sisenna Histor. lib. III. 'Plerisque inermis in castra confugiunt.'

Inlatebrant] Nonius Marcellus: 'Illatebrare a latebris honestissime dictum.' et addit Claudii exemplum,

quod more suo e Gellio descripsit. Male autem *Cœlii* nomen pro *Claudii* in Nonii libris legitur.

§ 2 *Subnixo*] Nonius Marcellus: 'Subnixum, sublime, hoc est, susum nixum. Cœlius' (lege *Claudius* ex Gellio nostro) 'Annali lib. I. 'Et Latini subnixo animo ex victoria inerti consilium ineunt.''

Frunisci] Nonius Marcellus: 'Frunisci pro frui.' Lucilius lib. XVIII. 'Æque fruniscor ego ac tu:' subjicit postea idem exemplum ex Claudio lib. I. quem iterum male *Cœlium* vocat; item ex Novio. ubi legendum: *Novius Pareo*. Quod libri juvant, qui habent *pareo*: ut monuit quoque Mercerus. 'Frunisci' etiam dixit Plautus Rud. Act. IV. Sc. 3. 'Heus mane: Hinc tu, nisi malum, frunisci nil potes.' Sic enim ibi veteres libri: pro quo male in vulgatis *fruisci*. Usus et eo Cato, ut indicat Festus: 'Fruniscor et frunitum dixit Cato, nosque cum adhuc dicimus infrunitum, certum est Antiquos dixisse frunitum.'

§ 3 *Q. Metellus Numidicus*] Vide notata supra ad lib. VI. cap. 11.

Ego neque aqua neque igni careo] Hoc est, licet mihi Romæ aqua et igni interdictum sit, neutrius tamen copia in loco, ubi dego, mihi deest. Ut enim veteri jure Quiritium civi Romano vita adimi non poterat: quod Cæsar apud Sallustium in conjuratione Catilinaria elegantissime persequitur; ita etiam eodem jure nemo invitus civitatem, aut libertatem amittebat, ut notum ex Ciceronis Oration. pro Balbo, pro Cæcinna, et pro Domo sua. Ne tamen delicta impunita relinquerentur, ratio a Romanis excogitata, qua noxii cives, salvis majorum suorum constitutionibus, civitate pellerentur. Itaque aqua et igni èis interdixerunt, ut his subsidiis, quibus vita humana continetur, destituti, in alias terras migrare, seque in aliam civitatem conferre cogerentur, in quam recepti Romanam civitatem amittebant; quia nemo duarum civitatum civis esse poterat, ut testatur Cicero pro Balbo et Cornelius Nepos in Vita Attici. Nominatim etiam in ipsa interdictione comprehendebatur, ne liceret eos, quibus aqua et igni interdictum erat, tecto excipere; et lege Julia De Vi publica et privata tenebatur, qui eos recepissent, celassent, tenuissent, teste Paulo Sentent. lib. V. tit. 26. Hac itaque ratione Romani noxios suos cives, non palam, sed vi ipsa e civitate expellebant, ut scribit Pomponius leg. fin. D. de legationib. Permansit autem Romæ aquæ et ignis interdictio, usque ad Augustum Imperatorem, qui deportationem primus in Rempublicam introduxit. Primus enim, ut scribit Dio lib. LVI. constituit, μηδένα πυρὸς καὶ ὕδατος εἰρχθέντα ἐν ἠπείρῳ διατρίβειν. atque hoc modo deportatio in locum aquæ et ignis interdictionis successit, ut est in l. II. § 1. D. de pœnis. l. III. D. ad leg. Jul. pecul. l. pen. D. de Var. et extraord. cogn.

Novius] Vide quæ de eo diximus supra ad lib. XV. cap. 13.

Copiantur] Id est, 'augentur:' Nonius Marcellus: 'Copiantur, a copia honeste positum, ut lignantur, et pabulantur, et aquantur. Cœlius' (lege denuo *Claudius*) 'lib. I. 'Armis et magno commeatu, et præda ingenti copiantur.' Virg. Georg. lib. III. 'Sub mœnibus urbis aquantur.'' Copiari autem verbum castrense sic formatum a 'copia,' quod pro annona et alimentis Veteres accipiunt. Valerius Maximus lib. V. cap. 1. 'Censuitque ut domus ei Romæ quam optima conduceretur, et copiæ non solum ipsi, sed etiam comitibus ejus publice præberentur.' Sic Cassiodorus Variar. lib. V. Epistol. 18. de Præfecto annonæ: 'Is certe debet esse gloriosus, qui ad copiam populi Romani probatur electus.' Unde et in Vet. Inscriptione mentio fit

Præfecturæ cujusdam 'A copiis militaribus.'

§ 4 ANTE. MERIDIEM. CAUSAM. CONSCITO] Sic cum Vett. libb. hanc Legis XII. Tabul. particulam legimus. Et ita quoque est apud Auctorem ad Herennium lib. II. ubi etiam aliquomodo plenior exstat: hoc modo: NI. PAGUNT. IN. COMITIO. AUT. IN. FORO. ANTE. MERIDIEM. CAUSAM. CONSCITO. Alii pro *causam conscito*, hic legunt *causam conjicito*, vel *causam conjiciunto*, quemadmodum et ediderat Stephanus. Verum id neutiquam hic locum habere potest, cum non de *causæ conjectione*, verum de *causæ cognitione* verba hæc capienda sint. *Causam* itaque *conscito*, idem est, ac *causam cognoscito*, scilicet, tu Prætor, sive judex; quam interpretationem et in scriptis quibusdam Codd. ad Herennium ad marginem adjectam se invenisse testatur Hotomannus Antiquitat. Roman. lib. III. Et sic in Glossis Cyrilli: 'συγγιγνώσκω, σύνοιδα· conscio.' Apud Philoxenum vero in Glossis est, 'Consciscit, συγγιγνώσκει.' Unde et quidam in XII. Tabul. legunt *consciscito*. Verum rectius est, et genuinum XII. Tabularum verbum *conscito*, ut optime observat J. Gothofredus, non *consciscito*, non etiam, ut Rævardus vult, *gnoscito;* ac multo adhuc minus *conjicito*, vel *conjiciunto*. 'Conscire' enim 'causam' dicebatur Prætor, cum de causa apud se acta cognoscebat. 'Conjicere' vero 'causam' quid sit, docet Asconius Pedianus hisce verbis: 'Cum,' inquit, 'ad jus ventum esset, antequam causa ageretur, litigatores quasi per indicem rem exponebant: idque dicebatur *Causæ conjectio*, quasi causæ in breve coactio.' Litigatores itaque causam conjiciebant, Prætor vero causam consciebat. Atque adeo verba hæc 'causam conscito,' non ad litigatores; sed ad Prætorem ipsum jus dicentem referenda sunt; idque etiam manifestum ex iis, quæ sequuntur: QUOM. PERORANT. AMBO. PRÆSENTES. item, STLITEM. ADDICITO. Nam omnino necesse est, alios esse, qui postulant, sive perorant, alium vero, qui, postulantibus aliis, de causa cognoscat, et iis addicat. Sententia itaque Legis est, ut Prætor ante meridiem, cum actor et reus perorassent, id est, causam dixissent, de causa cognosceret. Unde constat eos falli, qui 'causæ conjectionem' ex hac Lege XII. Tabular. originem accepisse existimarunt; quod et faciunt Notæ supra ad l. v. c. 10.

MERIDIEM] 'Meridiei' mentionem in XII. Tabul. factam disertis verbis hic habemus apud Gellium, et Auctorem ad Herennium lib. II. item Censorinum De Die Natali cap. 22. ubi inquit: 'Horarum nomen non minus annos CCC. Romæ ignoratum esse credibile est: Nam XII. Tabulis nusquam nominatas horas invenies, ut in aliis postea Legibus: sed ANTE MERIDIEM: eo videlicet, quod partes diei, bifariam tum divisi, meridies dividebat.' Quod autem Censorinus hic de horis, id ipsum testatur Plinius de 'Meridie,' scilicet in XII. Tabulis non inveniri. Ita enim scribit lib. VII. c. 60. 'Duodecim Tabulis Ortus tantum et Occasus nominantur. Post aliquot annos adjectus est et Meridies, accenso Consulum id pronunciante, cum Curio inter Rostra et Græcostasin prospexisset talem Solem' (sc. Meridianum.) Quæ in speciem contraria hoc modo cum J. Gothofredo concilianda existimo. Nimirum, Lucem diei in Leg. XII. Tabul. in duas quidem partes παχυμερέστερον distinctam sic fuisse, ut una 'ante meridiem,' altera 'post meridiem' diceretur: 'Meridiem' tamen ipsam in XII. Tabulis speciatim designatum non fuisse; quia eo tempore, cum Leges XII. Tabularum conscriberentur, nondum observatum fuisset exacte momentum illud, quod medium diem divideret.

POST. MERIDIEM. PRÆSENTI. STLITEM. ADDICITO] Jubetur Prætor hac lege 'Litem præsenti addicere,' hoc est, præsenti actionem dare, litigandique potestatem facere; non autem, ut aliqui volunt, absentem causæ damno propter absentiam multare, eamque præsenti adjudicare. Per solam itaque absentiam neminem causa cadere volebant Decemviri, cum constituerent Prætorem 'post meridiem præsenti litem addicere;' sed hanc absentis pœnam statuebant, quod, cum regulariter, judicium, non nisi actore et reo præsentibus, constitui soleret, hoc tamen casu, post meridiem nimirum, etiam ei, qui solus præsens erat, actionem Prætor daret, atque litigandi potestatem faceret.

SOL. OCCASUS. SUPREMA. TEMPESTAS. ESTO] Ad hujus capitis illustrationem faciunt illa Varronis lib. V. de L. L. 'Suprema, summum diei: id a superrimo' (sc. dictum) 'Hoc tempus XII. Tabulæ dicunt OCCASUM. ESSE. SOLIS. Sed postea Lex Plætoria id quoque tempus jubet esse supremum, quo Prætor in comitio *supremum* pronunciavit populo.' Et lib. VI. de L. L. 'Supremum a superrimo dictum. Itaque in XII. Tabulis, SOLIS. OCCASU. DIES. SUPREMA. TEMPESTAS. ESTO. Libri Augurum pro tempore *tempestatem* dicunt, id est, supremum Augurii tempus.' Addesis Festum in v. 'supremum' et Macrobium lib. I. Saturnal. cap. 18. in fine. Sed et Censorinus De Die Natali cap. ult. inquit: 'Plurimi supremam post occasum Solis esse existimant: quia in XII. Tabulis scriptum est sic: SOL. OCCASUS. SUPREMA. TEMPESTAS. ESTO. Sed postea M. Plætorius Trib. plebis SC. tulit, in quo scriptum est: Prætor Urbanus qui nunc est, quique posthac fiet, duos lictores apud se habeto, isque usque ad supremam jus inter cives dicito.' Lex itaque XII. Tabul. vult Sole occidente, supremum, sive ultimum judiciorum terminum esse, judiciaque tum dissolvi; ad Solem vero occasum usque Prætorem jus reddere debere. Inter Leges Atticas, unde caput hoc desumptum, ad verbum etiam hujusmodi erat: Ο ΗΛΙΟΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΟΡΩΝ ΕΣΧΑΤΗ ΩΡΑ ΕΣΤΩ. Unde Musonius apud Stobæum Serm. I. De capitali Socratis judicio agens, inquit, *Καὶ τριῶν ἡμερῶν αὐτῷ δοθεισῶν τῇ πρώτῃ ἔπιεν, καὶ οὐ προσέμεινεν τῆς τρίτης ἡμέρας* ΤΗΝ ΕΣΧΑΤΗΝ ΩΡΑΝ *παρατηρεῖν, εἰ ἔστιν* ΗΛΙΟΣ ΕΠΙ ΤΩΝ ΟΡΩΝ, *ἀλλ' εὐθαρσῶς τῇ πρώτῃ*. Id est, 'Ac triduo ei' (Socrati) 'concesso, primo bibit, et noluit tertii diei horam supremam exspectare, donec Sol juga montium transcenderet' (hoc est, donec Sol occideret), 'sed animose primo die bibit.'

§ 5 *Magnum viaticum*] Viaticum pro peculio et facultatibus militis dixit etiam Suetonius in Julio: 'Ingresso civile bellum centuriones cujusque legionis singulos equites e viatico suo obtulerunt.' Uti et Horatius lib. II. Epist. 2. 'Luculli miles collecta viatica multis Ærumnis,' &c. Sic Ulpianus l. XVII. D. de reb. cred. inquit: 'Si filius familias viaticum suum mutuum dederit.' Quanquam ibi in propria significatione accipi videatur, cum additur, 'cum studiorum causa Romæ ageret,' &c. Ejus diminutivo 'viaticulum' usus idem Ulpianus l. XVIII. in fin. D. de judic. Item Apuleius lib. VII. Metamorph.

§ 7 *Diurnare*] Nonius Marcellus: 'Diurnare, honestum verbum pro diu vivere, ut apud veterem prudentem auctoritatis incognitæ: neque optimum quemquam inter nos sinunt diurnare.' Descripsit more suo ex Gellio, quem etiam non semel intelligit per veterem prudentem auctoritatis incognitæ. Admodum vero supinus fuit Nonius, ut monuit etiam Mercerus, cum non animadvertit exemplum adductum esse ex Claudii

Annali primo, quem non incognitæ auctoritatis esse alibi sæpius agnovit, præsertim in iis, quæ ex hoc eodem Gellii capite transcripsit; quanquam apud Nonium, ut ante jam diximus, male *Cœlius* pro *Claudio* legatur.

Perennare] Hoc verbum Plauto familiare. Columella de R. R. lib. I. cap. ult. 'Ut et obsequantur ejus imperiis et diutius perennent boves non confecti vexatione simul operum verberumque.' Et lib. II. cap. 9. 'Ita reposita perennant diutius quam cætera.' Item lib. XXII. c. 20. 'Ea res si non in totum perennat, certe usque in alteram vindemiam plerumque vini saporem servat.' Sic Ovidius de Arte: 'Arte perennat amor.' Tertullianus De Resurrect. 'Constat non tantum ossa durare, sed et dentes incorruptos perennare:' et alibi non semel.

Sermocinari] Utitur et Sidonius Apollinaris lib. II. Epistol. 9. 'Diversa censentes sermocinabamur.' Et lib. IV. Epistol. 3. 'Cui tamen sermocinari Latialiter cordi est.'

Duritudinem] Nonius Marcellus: 'Duritudo, pro duritia. Cato in Veturium: 'Qui illius,' inquit, 'imprudentiam et duritudinem.'' Lege *impudentiam*, ut hic apud Gellium.

§ 8 *Arrabonem*] Usus et Plautus Milit. Act. IV. Sc. 1. 'Hunc arrabonem amoris primum a me accipe.' Item Terentius Heaut. Act. III. Sc. 3. 'Ea relicta est arraboni huic pro argento.' Ubi Eugraphius notat 'arrabonem' poni pro 'pignore.' Est autem 'arrabo' a Græco ἀῤῥαβών. Varro lib. IV. De L. L. 'Arrabo sic dicta, ut reliquum reddatur: hoc verbum a Græco ἀῤῥαβών.' Etymologici Magni Auctor: Ἀῤῥαβὼν, ἡ ταῖς ὠναῖς περὶ τῶν ὠνουμένων διδομένη πρώτη καταβολὴ ὑπὲρ ἀσφαλείας. Ἀῤῥαβὼν autem videtur esse ab Hebræo ערבין quod 'pignus' denotat, ab ערב 'spondere,' ἐγγυᾷν.

Ac multo videtur rectius arra] Sic recte Vett. Codd. Male correctores ediderant: *ac multo videtur sordidius arra*. Vox autem 'arra' sæpius in Juris nostri libris occurrit. Reperitur et apud Plinium, et Jul. Capitolinum in Maximino Juniore. Quæ inter 'arram' et 'pignus' differentia sit, explicare conatur Isidorus Orig. lib. V. cap. 26. 'Interest in loquendi usu inter pignus et arram. Nam pignus est, quod datur propter rem creditam, quæ dum redditur, statim pignus aufertur. Arra vero est primum quod pro re bonæ fidei contractu empta ex parte datur, et postea completur. Est enim arra complenda, non auferenda: unde qui habet arram, non reddit, sicut pignus, sed desiderat plenitudinem.'

Et complures, inquit, in laboribus miserrimas vitas exegerunt: at hic nimiis in otiis consumtus] Sic optime huic loco genuinam lectionem e vestigiis Vett. Codd. restituit Lambecius in Lucubrationibus Gellianis. In Vett. enim Edd. post vocem *dixerint* interpunctum est, quemadmodum et nos edidimus; ac postea incipit nova ἐκλογὴ ex Claudii Annalibus in hunc modum concepta, *Et compluries*, inquit, *in laboribus miserrimas vitas exegerunt; et hic motus in otiis*, inquit, *consumtus est*. Hæc cum non intelligerent Correctores, temere et verba et sensum veteris scripturæ mutarunt. Hoc enim modo legitur in Stephanica editione: *Quanquam arra quoque Veteres sæpe dixerint, et compluriens Laberius. Miserrimas, inquit, vitas exegerunt, et hic nimus in otiis, inquit, consumptus est*. Ex *laboribus*, fecerunt *Laberius*, quo nihil absurdius fingi potest. Interpungendum enim post *dixerint*, cum veteribus libris. Et verba sequentia sunt ex Quadrigarii Annalibus, quæ Gellius excerpsit. Licet enim illa aliquomodo mendosa sint in Vett. Codd. nihilominus integritatis suæ satis in-

culenta vestigia indicant. Nec dubitandum, quin veram et genuinam lectionem Lambecius eruerit; quam idcirco et in contextum Gellianum recipiendam judicavimus. Quippe quæ approbetur ab iis, quæ ipse Gellius Glossematis loco addit: *Eligantia*, inquit, *utrubique ex multitudinis numero quæsita est*. Multitudinis numerum dicit, quem vulgo pluralem vocant, et respicit ad ista verba, 'in laboribus,' et 'in otiis;' quæ duo elegantissime hoc loco a Quadrigario sibi invicem opposita sunt.

Arboreta] In Glossario Gelliano, cujus particula a G. Barthio Adversarior. lib. VIII. cap. 16. edita, 'Arboretum' explicatur 'Seminarium.'

§ 9 *Hæc ego, &c. quorum memoria post lectionem suppetierat, mihi notavi*] Sic distinguo, non ut vulgo, *Hæc ego &c. q. m. p. l. suppetierat mihi, notavi.* Elegans enim loquendi modus 'notare sibi.' Quomodo non semel loquitur Petronius: 'Non notavi mihi Ascylti fugam.' Et, 'Notavit sibi ad Lunam tonsorem.' Item: 'Proxima nocte cum miles notasset sibi et lumen inter monumenta clarius fulgens.' Hic autem finis capitis secundi, ut primus, quod sciam, monuit J. Lipsius lib. I. Antiq. Lect. cap. 10. et caput tertium sequens incipiendum a verbis *In sermonibus, &c.* quæ antea in vulgatis male usque ad verbum *agitabamus*, huic capiti secundo adjecta erant.

CAP. III. *Sparti*] De 'Sparto' multis agit Salmasius ad Solinum pag. 261. et seqq. qui videndus. Breviter tamen notandum, a Veteribus Græcis σπαρτὸν usurpatum de herbis omnibus ad vitilia, nexilia et textilia aptis, ut sunt linum, cannabis, junci, genistæ, aliaque id genus. Quod vel ex Dioscoride patet, ubi σπαρτίον describens ait: Σπαρτίον θάμνος ἐστὶ φέρων ῥάβδους μακρὰς, ἀφύλλους, στερεὰς, δυσθραύστους, αἷς τὰς ἀμπέλους δεσμεύουσι, φέρει δὲ λοβοὺς ὥσπερ φασήλους, ἐν οἷς σπερμάτια φακοειδῆ, ἄνθος μήλινον ὥσπερ. λευκοῖον. Hæc genistæ descriptio est, ea enim vitibus ligandis apta est. Latini vero 'spartum' vocabant solam herbam Hispanicam, ex qua funes necterent. Hujusmodi funes ex Hispanico sparto designat Horatius Epodon libro, cum ait: 'Ibericis peruste funibus latus.' Sed et Græci postquam herbæ Hispanicæ notitiam habuere, eam etiam σπαρτὸν appellavere; quia quicquid vinculorum usum haberet, et ad nexus aptum esset, σπαρτὸν vocabant.

'Αγοραίους] Id est, Viles, mercenarios, circumforaneos.

Καὶ δὴ δοῦρα, &c.] Id est, 'Atque adeo navium ligna putrefacta sunt, et sparta dissoluta.' Exst. Iliad. β. vs. 135. Hunc Homeri versum præ oculis habens Plinius lib. XXIV. cap. 9. ubi de genista: 'Dubito,' inquit, 'an hæc sit, quam Græci auctores sparton appellavere, cum ex ea lina piscatoria apud eos factitari docuerim, et numquid hanc designaverit Homerus, cum navium sparta dissoluta dixit. Nondum enim in usu fuisse Africanum vel Hispanum spartum, certum est: et cum fierent sutiles naves, lino tamen, non sparto unquam sutas.' Et lib. XIX. ubi de lino: 'Hinc fuisse et navium armamenta apud eundem' (Homerum sc.) 'interpretantur eruditiores: quoniam cum sparta dixerit, significaverit sata.' Lapsus autem in eo Plinius cum suis eruditioribus, ut bene notavit Salmasius, quod τὰ σπάρτα apud Homerum intellexerit de 'armamentis navium,' hoc est, de funibus et rudentibus navium. 'Armamenta' enim, sive ὅπλα, sunt funes vel rudentes nautici. Hesychius: ὅπλα, τὰ τῆς νεὼς σχοινία. Non enim de armamentis navium, aut rudentibus, τὰ σπάρτα Homerus dixit; sed τὰ ῥάμματα intellexit, quibus sutæ et condensatæ naves. Sutiles enim tum fiebant naves. Sic Hesychius τὰ σπάρτα interpretatur ῥάμ-

ματα. Verba ejus: Σπάρτα, σχοίνια, ῥάμματα. Et versum illum Homericum explicat σπαρτίου ῥάμματος. Per 'Sparta' itaque 'dissoluta' Homerus intellexit 'suturas navium dissolutas,' sive ῥάμματα, quibus naves sutæ. Atque hoc modo etiam Doctissimus Romanorum Varro τὰ σπάρτα apud Homerum accepit, ut ex iis quæ Gellius hoc capite nobis servavit, manifestum est.

§ 2 *Non plus Spartum significare puto*] Spartum scilicet Hispanicum, quod Romani solum hoc nomine vocabant.

Σπάρτους] Per 'Spartos' hic Varro designat Cadmeos fratres, qui e dentium interfecti a Cadmo draconis satu nati erant, de quibus Ovidius Metamorph. lib. III. et Apollodorus Bibliothec. lib. III. ubi et addit eos exinde 'Spartos' dictos: Κάδμος κτείνει τὸν δράκοντα, καὶ τῆς Ἀθηνᾶς ὑποθεμένης τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ σπείρει. τούτων δὲ σπαρέντων ἀνέτειλαν ἐκ γῆς ἄνδρες ἔνοπλοι, οὓς ἐκάλεσαν Σπάρτους. Ammianus Marcellinus lib. XIX. Fabulæ originem indicat, ubi scribit: 'Terrigenas illos non finibus terræ emersos, sed exuberanti pernicitate credimus natos: qui quoniam inopini per varia visebantur Sparti vocitati, humo exiliisse, vetustate, ut cætera fabulosius extollente, sunt æstimati.'

Neque ea ipsa facultate usi Liburni] Hoc est, Neque ipsi Liburni qui olim re nautica et Piratica claruere, sparto Hispanico, sed plerumque naves suas loris suebant; cæteri vero Græci sutilium navium ῥάμματα non ex lino tantum, sed ex cannabe et stuppa, cæterisque sativis rebus, in quibus et linum, factitabant.

Cæterisque sativis rebus, a quibus σπάρτα appellabant] Sic Plinius lib. XIX. in verbis paullo ante adductis: 'Quoniam cum sparta dixerit, significaverit sata.' Verum, ut optime observavit Salmasius, tralatitius hic error omnium fere olim eruditorum, præsertim Latinorum, qui τὰ σπάρτα in Homeri versu 'sata,' sive 'sativa' interpretabantur, aut certe funes ex rebus sativis factos, ut lino, cannabe, et cæteris hujusmodi. Cum tamen Græci σπάρτον et σπάρτην passim appellarint quemcunque funem etiam ex juncis et genistis, quæ tamen non seruntur, sed sponte proveniunt, factum. Similiter Latini ad exemplum Græcorum, herbam illam Hispanicam faciendis funibus aptam, quæ serebatur, 'spartum' dixere. Sed sciendum est, σπάρτον, quando pro fune ex quacunque materia, etiam sponte proveniente, facto accipitur, non venire a verbo σπείρειν in ea significatione, qua accipitur pro 'seminare,' sed potius, qua significat 'nectere.' Quemadmodum et Latinorum 'sero,' quod ipsum est a σπείρω, duplicem habet significationem, unam, qua notat 'semino,' alteram, qua 'necto.' Sic a σπείρω pro 'sero,' est σπαρτὸν, 'satum;' a σπείρω vero pro 'necto,' erit σπάρτον, pro 'eo unde aliquid fit ad nectendum ligandumque.' Unde Homerus σπάρτα νεῶν appellavit funiculos e lino vel cannabe, quibus suebantur naves, non quod e sativis herbis necterentur. Nam σπείρειν est ῥάπτειν, et partes inter se condensare et jungere.

CAP. IV. *Menander*] Vide quæ supra de eo notata sunt lib. II. c. 23.

Philemone] Floruit quidem iisdem temporibus Philemon atque Menander, sed ætate tamen paulo major fuit. Patrem habuit Damonem, qui claruit sub Alexandro Magno, Olymp. CXI. uti Philemon sub Antigono rege. Suidas eum Syracusanum facit, at Strabo Pompeiopoli Ciliciæ urbe natum refert. Appuleius in Floridis mediæ Comœdiæ Poëtam facit, ubi etiam memoratu digna quædam de ipso refert: 'Poëta fuit hic Philemon,' inquit, 'mediæ Comœdiæ scriptor. Fabulas cum Menandro in scena dictavit, certavitque cum eo:

fortasse impar, certe æmulus. Namque eum etiam vicit sæpenumero, pudet dicere. Reperias tamen apud ipsum multos sales, argumenta lepide inflexa, agnatos lucide explicatos, personas rebus competentes, sententias vitæ congruentes: joca non infra soccum, seria non usque ad cothurnum. Raræ apud illum corruptelæ: et uti errores, concessi amores. Nec eo minus et leno perjurus, et amator fervidus, et servulus callidus, et amica illudens, et uxor inhibens, et mater indulgens, et patruus objurgator, et sodalis opitulator, et miles præliator: sed et parasiti edaces, et parentes tenaces, et meretrices procaces. Hisce laudibus diu in arte Comœdica nobilis,' &c. De eo etiam est illud Fabii Quintiliani lib. x. Instit. Orat. cap. 1. 'Habent tamen alii quoque Comici, si cum venia legantur, quædam quæ possis decerpere: et præcipue Philemon, qui ut pravis sui temporis judiciis Menandro sæpe prælatus est, ita consensu omnium meruit credi secundus.' Varias conscripsit fabulas, easque inter unam, quam Ἔμπορος inscripserat, ad cujus imitationem Plautus fecit suam nomine 'Mercator.' Ut ipse testatur in Prologo: 'Græce hæc vocatur Emporos Philemonis. Eadem Latine Mercator Marci Accii.' Grandis ætate demum obiit Philemon, et nonaginta septem, vel, ut alii, novem annos vixisse dicitur. Mire de ejus morte variant Veteres, ut videre est apud L. Gyraldum De Poëtar. Histor. Dialog. VII.

Ambitu, gratiaque] Sic apud Petronium: 'Ego,' inquit, 'Poëta sum, et, ut spero, non humilis spiritus, si modo coronis aliquid credendum est, quas etiam ad imperitos deferre gratia solet.'

In quinque solis vicisse] Quod et testatur Suidas de Euripide: Δράματα δὲ αὐτοῦ κατὰ μέν τινας οε΄. κατὰ δὲ ἄλλους ϙβ΄, σώζονται δὲ οζ΄. νίκας δὲ εἵλετο ε΄. τὰς μὲν τέσσαρας περιών. τὴν δὲ μίαν μετὰ τελευτὴν, ἐπιδειξαμένου τὸ δρᾶμα τοῦ ἀδελφιδοῦ αὐτοῦ Εὐριπίδου. Id est, 'Fabulæ vero ipsius, ut quidam aiunt, fuere septuaginta quinque; ut alii, nonaginta duæ. Exstant autem septuaginta septem. Victorias quinque est adeptus. Quatuor quidem superstes; unam vero post obitum, actore fabulæ Euripide, fratris ipsius filio.' Alii Euripidem quindecies vicisse tradunt. Unde et Is. Casaubonus olim hic apud Gellium legebat: *in quindecim solis vicisse.* Quia Græci scriptores testantur Euripidem νίκας νικῆσαι πεντεκαίδεκα.

Apollodori] Fuit hic Apollodorus Atheniensis Asclepiadæ filius Grammaticus, Panætii Rhodii Philosophi, et Aristarchi Grammatici discipulus, inventor versuum, qui τραγιάμβων nomine vocantur, ut auctor est Suidas. Vixit autem sub Ptolemæo Euergete secundo. Ejus Chronica etiam non semel citantur a Diogene Laërtio, ut in Empedocle: Ἀπολλόδωρος δὲ ὁ γραμματικὸς ἐν τοῖς χρονικοῖς φησιν. Item in Thalete, Aristotele, Zenone, et alibi. Nec non a Diodoro Siculo Bibliothec. lib. III. Luciano in Macrobiis, Clemente Alexandrino lib. I. Στρωμ. multisque aliis. Hujus sunt, qui hodie adhuc superstites, Bibliothecæ, sive De Deorum origine libri tres; qui olim longe plures fuerint; cum librum decimum quartum citet Macrobius lib. I. Saturnal. cap. 17. et decimum septimum Stephanus de Urbibus in Ἀρκάς. Plura de Apollodoro vide sis apud Vossium De Histor. Græc. lib. I. cap. 21. et Jonsium De Scriptorib. Histor. Philos. lib. II. cap. 15.

Κηφισιεὺς ὤν, &c.] Id est, 'Cephiseus genere ex Diopete patre, Quinque et centum cum scripsisset fabulas, Fato est defunctus, annos natus duo et quinquaginta.' Græcos versus edidimus, quemadmodum eos olim correxit Doctissimus I. Casaubonus.

Cap. v. § 2 *Qui τεχνικοὶ appellantur*] Quasi dicas, 'Artificiales.' Maximus Victorinus lib. i. de Grammat. Technicos interpretatur 'artium traditores.' A mediæ ætatis scriptoribus Latinis 'Artigraphi' nominantur, ut sæpius facit Albinus Flaccus Alcuinus lib. De Sept. Artib. 'Technicos' Gellius vocat minutos istos doctores, qui totam Philosophiæ et Eloquentiæ Artem per præcepta, in compendium redacta, et libellos exiguos se tradere profitebantur. De quibus etiam Quintilianus lib. ii. cap. 14. 'Nolo,' inquit, 'se juvenes satis instructos, si quem ex his, qui brevesplerumque circumferuntur, artis libellum edidicerunt, et veluti decretis Technicorum tutos putent.' Græci tamen Τεχνικῶν vocem in laude ponunt. Sic Eunapius in Juliano: Ἦσαν μὲν γὰρ καὶ κατὰ ταυτὸν ἕτεροί τινες παραφαίνοντες τοῦ καλοῦ. καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου δόξαν διαιρόμενοι, Ἀψίνης τε ὁ ἐκ Λακεδαίμονος, δόξαν ἔχων Τεχνικοῦ τινος. Id est, 'Erant eodem tempore alii nonnulli, qui honestatis amore accensi, ad illius gloriam aspirantes animos erigebant, quos inter et Apsines Lacedæmonius Technici,' (sive, ut vertit Hadrian. Junius, *professoris artium liberalium*) 'nomen adeptus.' Sic in Platone οἱ περὶ τοὺς λόγους τεχνικοὶ, 'dicendi artifices.' Tzetzes quoque Chiliad. ii. Rhetorum Technicorum eloquentiam et in dicendo vim laudans, ait: Δεῖξαι ῥητόρων βουληθεὶς τῶν Τεχνικῶν τὸ σθένος.

Ἀμφισβητούμενον, &c.] Id est, 'Dubium pro confesso et certo.'

Hominis] Cod. Tornæs. *viri.*

Cap. vi. *M. Cato Voconiam legem suadens*] Orationem hanc, qua legem Voconiam suasit contra mulierum impotentiam, habuit Cato, Cæpione et Philippo Coss. cum esset quinque et sexaginta annos natus, ut ipse apud Ciceronem De Senectute prædicat. Cæterum de Lege Voconia vide sis quæ supra lib. vii. cap. 13. notata sunt; sed iis omnino adde, quæ infra ad lib. xx. cap. 1. dicemus.

Principio vobis mulier magnam dotem attulit] Hæc Catonis verba Apuleius exprimere videtur Apologiâ: 'Dixere, me grandem dotem mox in principio conjunctionis nostræ mulieri amanti, &c. extorsisse.'

Attulit] Id est, adfert, ut explicat Sosipater lib. iii. Grammat. 'Sustuli, ejus perfecti instans sustulo est; atque dicebant Antiqui, Magnam dotem ad nos attollit. Cato: Magnam dotem attulit; quod geminum est. Dotem attollit, est adfert. Dotem attulit, et dotem attollit.'

Receptitium servum] Nonius Marcellus: 'Receptitium servum quidam ab ea proprietate dictum volunt, ut si nequam et nihili sit, qui venundatus, ob aliquod vitium, aut maleficium a distractore recipiatur. Sed vera hæc est ejus nominis interpretatio, quem in data dote, aut donatione quis exceperit, quod est proprie, receperit,' &c. quæ verbotenus ex Gellio nostro descripsit; quamvis aliquomodo corrupta apud Nonium exstent, et facile ex Auctore nostro emendari possint.

Et flagitare pecuniam jubebatur] Glossæ Philoxeni: 'Flagitaverit, μετὰ βοῆς ἀπαιτήσῃ.' hoc est, cum clamore exposcit. Proprius ejus verbi usus, quando ab obæratis pecunia credita reposcitur. Sic Plautus in Pseudolo: 'Si non dabis, Clamore magno et multum flagitabere.' Idem Casina: 'Ducite ex animo curam atque æs alienum, Nec quis formidet flagitatorem suum.' Hinc etiam Lactantius De Opif. Dei cap. 3. 'Magnisque clamoribus conditionem pristinam flagitant.'

§ 2 *In Trinummo*] Exst. Act. i. Sc. 2. vs. 157.

Cap. vii. Quod. subreptum. erit. &c.] Sic ante legem Atiniam in xii. Tabulis Lex concepta erat: rei. furtivæ. æterna. auctoritas. esto.

Hoc est, Res furtiva nunquam potest usucapi, sed semper manet penes eum cujus fuit tempore furti facti, nec ullius temporis quamvis longissimi possessione ei adimi, aut alteri acquiri potest. Latius autem aliquomodo se extendit Lex Atinia, quam Lex XII. Tabul. latior quippe 'subrepti,' quam 'furtivi' significatio; nam et res per uxorem amotas comprehendit. Præter Gellium Legis Atiniæ De Usucapione meminit et Justinianus §. furtivæ Institut. De Usucap. et Paulus l. IV. D. eod. ubi et refert exceptionem in Lege Atinia additam, qua furti vitium elueretur, si nimirum res furtiva in potestatem ejus, cui surrepta erat, reverteretur. Hoc autem quomodo accipiendum ibidem explicat Paulus hisce verbis: 'Quod autem dicit Lex Atinia, ut res furtiva non usucapiatur, nisi in potestatem ejus, cui surrepta est, revertatur, sic acceptum est, ut in domini potestatem debeat reverti.' Idem Paulus in l. sequitur. §. quod autem D. eod. scribit: 'In lege Atinia in potestatem domini rem furtivam venisse videri, si ejus vindicandi potestatem habuerit, Sabinus et Cassius aiunt.'

ÆTERNA. AUCTORITAS. ESTO] Id est, Jus perpetuo persequendæ rei. Modus loquendi e XII. Tabulis desumptus, in quibus sæpius hæc verba occurrunt. Ut 'Adversus hostem æterna auctoritas esto.' Item, 'Fori bustive æterna auctoritas esto;' et, 'Intra quinque pedes æterna auctoritas esto,' &c.

Patrem suum] Q. Mucium Scævolam. Idem enim nomen patri et filio fuit. Verba autem Q. Mucii, quæ Gellius innuit, referuntur, haud dubie a Pomponio lib. XXVI. ad Q. Mucium, et habentur in l. 123. D. de V. S. 'Verbum, erit, interdum etiam præteritum, nec solum futurum tempus demonstrat.' Quod Pomponius etiam aliquot exemplis confirmat.

§ 2 *In campo est*] Intellige campum Martium.

In comitio est] Comitium locus Romæ in foro, ubi comitia habebantur.

CAP. VIII. *Aula*] Festus: 'Aulas Antiqui dicebant, quas nos dicimus ollas: quia nullam literam geminabant. Itaque aulicoqua exta, quæ in aulis coquebantur, dicebant, id est, elixa.' Aulæ voce sæpius utitur Plautus; cætera inter in Captivis dixit 'frangere aulas in caput.' Hinc etiam 'Aulularia' Plauti, dicta ab aula Euclionis auro referta. Apud Festum etiam est: 'Auxilla, olla parvula.' Jos. Scaliger ad Varronem ab 'aula' etiam 'aular' dictum vult, pro 'ollæ operculo,' eadem ratione qua dicitur 'puteal,' pro 'putei operculo.' Unde apud Varronem lib. III. de R. R. cap. 15. legit: 'In tenebris cum aular impositum est, fiunt pingues glires.'

Lentis Ægyptiæ et cucurbitæ] Cœnæ frugalis tenuisque ac plane Philosophicæ indicium. Utplurimum enim Philosophi in victu leguminibus vescebantur, quæ inter lentes, fabæ, pisa, siliquæ, et similia. Unde Persius de Philosophorum victu: 'Siliquis et grandi pasta polenta.'

Guttum Samium] E terra Samia factum. De 'gutti' voce sic Varro lib. IV. de L. L. 'Quo vinum dabant, ut minutatim funderent, a guttis guttum appellarunt: et quo sumebant minutatim, a sumendo simpulum nominavere.' Guttus itaque dictum vasis genus, quod vinum eo funderent guttatim. Græcis dicitur ἐπίχυσις, qua voce etiam usus Plautus Rudente, Act. V. Sc. 11. Ex Varronis etiam verbis manifestum, 'guttum' et 'simpulum' ita differre, ut 'epichysis' et 'cyathus.' Ex 'epichysi' enim et 'gutto,' fundebant 'guttatim' in 'cyathum,' sive 'simpulum,' unde vinum ore hauriebant. Sic ut Latini 'guttum' et 'simpulum' dicant, quæ Græci ἐπίχυσιν et κύαθον appellent. Ex Gellio autem

apparet, guttum non tantum ad vinum effundendum, sed etiam ad alios liquores conservandos et guttatim ex eo effundendos, adhibitum fuisse, ut hoc loco oleum. 'Gutturnium' ex Glossis Philoxeni, idem videtur vasis genus atque 'guttus.' Interpretantur enim 'gutturnium,' Εἶδος σκεύους ὀστρακίνου.

Μὴ γελᾶτε, *&c.*] Id est, 'Ne ridete, inest oleum, verum vos nescitis qualis matutino diluculo hodie rigor fuerit; itaque congelatum est.'

§ 2 *Verbero, ... nonne is curriculo*] Servorum enim est, festinatim dominorum jussa exsequi. Eodem modo hac voce usus Appuleius Metamorph. lib. x. 'Jussi de meis aliquem curriculo tabernam promptam afferre.' Et in Apologia: 'Misimus qui eum curriculo advehat.' Ibidem paullo post: 'Jussi curriculo iret aliquis, et ex hospitio meo Mercuriolum afferret.'

Stet] Verbum hoc abest in Ms. Reg. notante Lambecio: Legiturque hoc modo: *Consideremus cur oleum quidem sæpe et facile: sed vina rarenter congelascant.* Atque ita aptius ipsi hic locus cohærere videtur; et majorem vim habere particula *quidem*, quam, ut otiosam, H. Stephanus extra suam editionem eliminavit. *Stare* tamen non minus bene hic locum habere potest, atque paullo inferius, ubi Gellius ait: 'Mare Scythicum gelu stringi atque consistere.' Putavit igitur Taurus oleum etiam congelascere. Quo nomine a Mureto Variar. Lect. lib. XIII. cap. 11. castigatur; oleum enim frigore quidem crascescere, sed nunquam congelascere. Unde et Heracleo in Iliad. ψ. nunquam ait conglaciare oleum propter calorem qui ei admistus est: τὸ ἔλαιον, inquit, οὐκ ἀποκρυσταλλοῦται, πολὺ ἔχον ἐν αὐτῷ τὸ θερμόν. Quod et Taurus ex Aristotele discere potuisset, ille enim lib. IV. Meteorologic. docet: οὔτε ὑπὸ ψυχροῦ πήγνυσθαι τὸ ἔλαιον, οὔτε ὑπὸ πυρὸς, ἀλλὰ ὑπ' ἀμφοῖν παχύνεσθαι. propterea quod aëris plenum sit: ex quo etiam fieri, ut aqua innatet; quod etiam tradit lib. II. de Generat. Animal. ἐν τοῖς ψύχεσι δὲ καὶ πάγοις παχύνηται τὸ ἔλαιον, πήγνυται δ' οὔ. διὰ μὲν γὰρ θερμότητα οὐ πήγνυται. Oleum itaque frigore densius et crassius quidem fit; nunquam autem congelascit, sive κεκρυστάλλωται; quo verbo puer Atticus hic utitur; et super quo verbo universa disputatio hic instituta. Unde manifestum Taurum imperite πάχυσμον olei κρυστάλλωσιν appellasse, ut ait Yvo Villiomarus, hoc est, Josephus Scaliger Animadvers. in Loc. Controvers. Rob. Titii lib. VI. cap. 7. ubi Titius Taurum a Mureto male correptum scripserat; quasi Taurus non existimarit oleum κρυσταλλοῦσθαι, verum mitigasset hoc verbum, et quod congelascere primum dixerat, id postea stare, concrescere dixisset. Hoc vero eodem redit; nam quod congelascit, id stat, consistit, et concretum est. Et quæritur hic disertim, cur oleum sæpe stet, vinum autem rarenter? Omnis autem dubitandi ratio tollitur, si vera est lectio, quam supra ex Ms. Reg. adduximus: *Cur oleum quidem sæpe et facile, sed vina rarenter congelascant?*

Vina rarenter congelascant] Bene additum *rarenter;* ergo nonnunquam vinum etiam congelascit, ex sententia Tauri; quod in frigidioribus regionibus perquam frequens est. Unde et Virgilius de vinis congelatis in Scythia lib. III. Georgic. dixit: 'Cæduntque securibus humida vina.' Et Ovidius lib. III. Trist. 'Nudaque consistunt formam servantia testæ Vina, nec hausta meri, sed data frusta bibunt:' ubi loquitur de immoderato frigore in tractibus Ponti. Sic Xenophon lib. VII. de Expedit. Cyri, de populis Thynnis: ἦν δὲ χιὼν πολλὴ, καὶ ψῦχος οὕτως, ὥστε τὸ ὕδωρ, ὃ ἐφέροντο ἐπὶ δεῖπνον, ἐπήγνυτο καὶ ὁ

οἶνος ἐν τοῖς ἀγγείοις. Id est, 'Jacebat nix ingens et tantum frigus erat, ut etiam aqua ad cænam allata, et vinum ipsum in vasis congelasceret.' Plinius tamen lib. XIV. Hist. Natur. Vini naturam non gelascere, sed ad frigus stupere tantum scribit.

§ 3 *Quod semina quædam caldoris in sese haberet*] Semina caldoris appellat, quæ Democritus, Epicurus, aliique ejus sectæ Atomos caloris dicerent. Epicurus enim corpora calida certas quasdam Atomos continere ait, quæ sua mole, figura ac motu sensum caloris creant. Cartesius diceret, vinum eo rarius quam aquam congelascere, quia vini particulæ a materia subtilissima majori vehementia moveantur et agitentur, quam quidem eadem subtilissima materia aquæ particulas concutiat; unde cum non tantum habeat roboris in particulis aquæ commovendis, ac quidem habet in vini particulis inflectendis et agitandis, facilius multo aquæ particulæ confusim et sine ordine unæ aliis impositæ sistuntur, atque ita corpus durum, glaciem nimirum, constituunt.

Ob eamque rem dictum esse ab Homero αἴθοπα οἶνον] Id est, 'vinum urens,' sive 'calidum' ex mente Gellii. Athenæus lib. I. Deipnosoph. ubi de virtutibus vini nigri agit, inquit: Ἐπαινῶν δὲ Ὅμηρος τὸν μέλανα οἶνον, πολλάκις αὐτὸν καὶ αἴθοπα καλεῖ, δυναμικώτατος γάρ ἐστι, καὶ μένων ἐν ταῖς ἕξεσι τῶν πινόντων πλεῖστον χρόνον. Id est, 'Vinum autem nigrum cum Homerus laudat, sæpicule id vocat αἴθοπα, id est, vel atrum, vel urens. Alendi enim corporis vim maximam habet, diutissimeque in eorum habitu permanet, qui biberunt.'

Atque id nunquam tamen concrescit] Acetum nunquam concrescere, sive gelu constringi, falsissimum est. Nam in locis frigidioribus versus alterutrum polum, tempore hyemis acetum non minus atque vinum congelascere, certissimum est.

Mare omne incongelabile sit] Taurum Philosophum a veritate rei hic aberrare, nemo nostrum est qui nesciat. Nam ipsum Oceanum in hisce etiam oris quando durior hyems frigusque acrius existat, circa littora gelu stringi et consistere novimus. Ex Diariis etiam nauticis eorum qui versus Polum nostrum navigationes instituere, scimus mare propter glaciem ibi impervium ut plurimum esse.

Herodotus] Locus quem innuit, exstat apud Herodotum lib. IV. Ubi Scythiam describens, cætera inter inquit: Πᾶσα χώρη οὕτω δή τι ἐστι· ἔνθα τοὺς μὲν ὀκτὼ τῶν μηνῶν ἀφόρητος οἷος γίνεται κρυμός. ἐν τοῖσι ὕδωρ ἐκχέας, πηλὸν οὐ ποιήσεις· πῦρ δὲ ἀνακαίων, ποιήσεις πηλόν. ἡ δὲ θάλασσα πήγνυται, καὶ ὁ Βόσπορος πᾶς ὁ Κιμμέριος· καὶ ἐπὶ τοῦ κρυστάλλου οἱ ἐντὸς τάφρου Σκύθαι κατοικημένοι στρατεύονται. καὶ τὰς ἁμάξας ἐπελαύνουσι πέρην ἐς τοὺς Ἰνδούς. Hoc est, 'Omnis autem quam dixi regio adeo infestatur hyberna sævitia, ut octo mensibus tolerari non possit: tale illic gelu est. Quibus si aquam effundas, lutum non facies: facies autem si illic ignem accenderis. Ibidem quoque mare glaciatur, et omnis Cimmerius Bosphorus: super quam glaciem omnes, qui intra fossam incolunt, Scythæ exercitus ducunt, et plaustra agunt trans mare usque ad Indos.' Quod Herodotus hic de mari Scythico et Bosphoro Cimmerio gelu constricto scribit, omnino veritati consonum est; et nugatur Gellius, sive potius Taurus Philosophus, cujus verba hic referuntur, cum dicat id ab Herodoto factum contra omnium ferme opinionem.

CAP. IX. *In his epistolis*] De hoc literarum in epistolis Cæsaris transmutato situ Suetonius in Jul. Cæsare: 'Exstant epistolæ ejus ad familiares domesticis de rebus. In quibus si qua occultius quædam perfe-

renda erant, per notas scripsit, id est, sic structo literarum ordine, ut nullum verbum effici posset. Quæ si quis investigare vellet, quartam elementorum literam D pro A, et deinde reliquam commutet.' Meminit ejus rei quoque Dio lib. XL. ubi de Cæsare scribit: Εἰώθει δὲ καὶ ἄλλως, ὁπότε τι δι' ἀποῤῥήτων τινὶ ἐπέστελλε, τὸ τέταρτον ἀεὶ στοιχεῖον ἀντὶ τοῦ καθήκοντος ἀντιγράφειν, ὅπως ἀνάγνωστα τοῖς πολλοῖς ᾖ τὰ γραφόμενα. Id est, 'Consueverat alioquin, si quid secreti cuipiam per literas significaret, quartum semper elementum in scribendo pro eo, quod scribi debebat, sumere, ne obvia literarum lectio cuivis esset.' Similem scribendi modum ab Augusto usurpatum idem testatur Suetonius in ejus Vita: 'Quoties per notam scribit B pro A, C pro B, ac deinde eadem ratione sequentes literas ponit.' Item Dio lib. LI. 'Επέστελλε δὲ καὶ ἐκείνοις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς πάνυ φίλοις, ὁπότε τι δέοιτο δι' ἀποῤῥήτων σφίσι δηλῶσαι, τὸ δεύτερον ἀεὶ στοιχεῖον τοῦ τῷ ῥήματι προσήκοντος ἀντ' ἐκείνου ἀντιγράφων. Id est, 'Si quid vel iis, vel aliis suis necessariis scriberet, quo res eis erant significandæ modo quodam secreto, proxime sequentem semper literam pro ea, quæ exarari deberet, ponebat.' Sed totum hoc artificium occulte scribendi per literarum transpositionem, facillime a quovis sagaciori deprehendi potest, ut vix pro arcano quodam id haberi debeat; imo Jul. Cæsar Scaliger Exercitat. CCCXXVII. contra Cardanum, merum id vocat delirium et imposturam. Sagaciores multo fuere Recentiores in excogitandis variis occulte scribendi modis, eosque inter aliquos, qui a nemine, nisi ab arcani conscio, ad quem epistola perscripta est, detegi possint; imo etiam hujusmodi, ut quis arcanum animi suum conceptum per epistolam absenti artificii conscio manifestare possit, sine ulla secreti latentis suspicione, si forte epistola intercepta fuerit. De quibus videndus Illustrissimus Gustavus Selenus in Cryptographia, et Gasparus Schottus in Schola Steganographica, anno præcedenti in lucem edita.

Literæ singulariæ] Literæ singulæ: Festus: 'Nota nunc significat signum, nunc literas singulas, aut binas.' Notæ itaque et literæ. Et quod dicitur in l. VI. § ult. D. de bonor. poss. 'Notas, literas non esse,' intelligendum de scriptura integra. Justinianus in Pandectarum Prœmio 'Sigla' vocat, eorumque usum in juris libris vetat sub pœna falsi: 'Eandem autem pœnam falsitatis constituimus adversus eos, qui imposterum leges nostras per Siglorum obscuritates ausi fuerint conscribere. Omnia enim, id est, et nomina Prudentum, et titulos, et librorum numeros per consequentias literarum volumus, non per Sigla manifestari. Ita ut qui talem librum sibi paraverit, in quo Sigla posita sunt, in qualemcunque locum libri, vel voluminis, sciat inutilis se esse codicis dominum. Neque enim licentiam aperimus ex tali codice in judicium aliquid tale recitare, qui in quacunque sui parte Siglorum habet malitias.'

Probi Grammatici Commentarius] Commentarius iste omnino alius fuit a Libello Valerii Probi adhuc superstite, 'De Notis Romanorum:' quo explicat Literarum Notas, quibus Romani Veteres in publicis monumentis ut plurimum uterentur. Hoc vero Commentario, cujus hic Gellius mentionem facit, ea tantum explicaverat, quæ brevibus Notis et singulariis literis exarata, et studio occultata in C. Cæsaris Epistolis essent. Qui scribendi mos Cæsari peculiaris erat in epistolis; cum cæteræ Notæ usus essent communis; utpote in Legibus, Senatusconsultis, Plebiscitis, Edictis, Judiciis, Testamentis, Conventionibus, aliisque similibus, adhiberi solitæ.

§ 2 *Epistolas id genus mittebant. Surculi duo erant teretes, &c.*] Quæcunque hic Gellius de Scytale Lacedæmoniorum tradit, videtur descripsisse ex Plutarcho in Lysandro. Accurate etiam eadem de re Suidas hisce verbis: *Σκυτάλη, ἐπιστολὴ Λακωνική. ἦν δὲ ἡ σκυτάλη ξύλον ἐξεσμένον, ἐπίμηκες. δύο δὲ παρὰ Λακεδαιμονίοις σκυτάλαι. καὶ τὴν μὲν μίαν, κατεῖχον οἱ ἔφοροι τῶν Λακεδαιμονίων· τὴν δὲ ἑτέραν, τῷ ἐκπεμπομένῳ παρ' αὐτῶν στρατηγῷ παρεῖχον. καὶ, ὁπότε ἐβούλοντό τι ἐπιστεῖλαι αὐτῷ, φέροντες ἱμάντα λευκὸν, περιεῖλουν τὴν σκυτάλην, καὶ ἐπὶ τοῦ ἱμάντος ἔγραφον. καὶ ἀνελίττοντες, παρεῖχον τὸν ἱμάντα τῷ ἀποφέροντι. τοῦτο δὲ ἐποίουν, ἵνα μὴ μανθάνωσιν οἱ ἀποφέροντες τὸ δηλούμενον ἐν αὐτῷ. ὁ δὲ στρατηγὸς, δεχόμενος τὸν ἱμάντα τῇ ἑαυτοῦ σκυτάλῃ περιείλιττε, καὶ ἐγίνωσκεν οὕτω τὰ γεγραμμένα.* Id est, 'Scytale, epistola Laconica; Scytale vero erat lignum politum, oblongum. Duas autem Scytalas habebant Lacedæmonii; et alteram quidem ipsi eorum ephori tenebant; alteram vero, duci suo, quem emittebant, dabant. Ac quoties aliquid mandatum ei cupiebant, afferebant lorum, quo Scytalem involvebant, et in loro scribebant: lorum autem revolventes, tradebant ablaturo. Ideo autem id faciebant, ne, qui ferrent, scirent, quidnam ipso indicarent: dux vero, postquam lorum accepisset, suæ Scytalæ circumvolvens, quæ inscripta, cognoscebat.' Breviter etiam Ausonius ad Paulinum Epist. 23. 'Vel Lacedæmoniam scytalen imitare, libelli Segmina Pergamei, tereti circumdata ligno Perpetuo inscribens versu: qui deinde solutus Non respondentes sparso dedit ordine formas: Donec consimilis ligni replicetur in orbem.' Videndi quoque Joannes Tzetzes Var. Histor. Chil. IX. cap. 258. Vetus Scholiastes Pindari ad Olymp. Od. VI. item Demetrius Triclinius ad eandem Pindari Odam: uti et Scholiastes Aristophanis ad Aves: qui omnes etiam cum cura de Scytale Lacedæmonum agunt.

§ 3 *Ejusdemque longitudinis*] Quæ vero fuerit longitudo, nemo Veterum præter Demetrium Triclinium ad Pindari Olymp. Od. VI. tradit, qui scribit scytalen trium aut quatuor cubitorum longitudinem habuisse: *Ὅτε πρός τινα πόλιν*, inquit, *οἱ Λάκωνες στρατηγὸν ἔπεμπον, βουλόμενοι δηλῶσαί τι αὐτῷ τῶν ἀποῤῥήτων, οὐκ ἐπίστευον χάρτῃ, ἀλλὰ τοιοῦτό τι ἐποίουν. τορεύοντες ξύλον στρογγύλον, τριῶν ἢ τεττάρων πήχεων, καὶ τέμνοντες εἰς δύο, τὸ μὲν ἐν τῷ ἐκπεμπομένῳ στρατηγῷ ἐδίδουν, θάτερον δὲ αὐτοὶ κατεῖχον.* Id est, 'Cum ad urbem aliquam Lacedæmonii ducem mitterent, aliquid arcani ipsis indicare cupientes, chartæ minime credebant, sed ad istum modum agebant: torno elaborantes lignum rotundum, trium aut quatuor cubitorum, et in duo dissecantes, partem unam huic quem emittebant, alteram ipsi retinebant.' Scholiastes quoque ad eandem Pindari Odam, dicit lignum fuisse nigrum. *Ἡ δὲ σκυτάλη, τοιοῦτόν ἐστι. Λάκωνες, κήρυκας διαπεμπόμενοι, ξύλον μελαίνοντες, περιείλισσον λευκῷ ἱμάντι*, &c. 'Scytale vero talis est. Lacedæmonii præcones passim mittentes, lignum, nigro colore tinctum, circumvolvebant loro albo.'

Hoc genus epistolæ Lacedæmonii Σκυτάλην appellant] Scytale Lacedæmonum baculi habuit formam. Unde Etymologici Magni Auctor: *Ἡ σκυτάλη παρὰ Λακεδαιμονίοις, ἐπὶ βακτηρίας τίθεται.* 'Scytale apud Lacedæmonios pro baculo ponitur.' Item Hesychius, *Σκυτάλαι, βακτηρίαι.* 'Scytalæ, baculi.' Ejusque usum breviter describit, ut et facit Etymologici Auctor, cujus verba: *Ἔθος δὲ Λακεδαιμονίοις χρῆσθαι σκυτάλῃ ἀντὶ τῶν γραμματείων.* 'Solent vero Lacedæmonii Scytala uti pro tabellis.' Item Athenæus lib. X. *Λευκῷ ἱμάντι περιειλοῦντες τὴν σκυτάλην οἱ Λάκωνες, ἔγραφον ἃ ἐβούλοντο.* 'Candido loro Scytalem circumvolventes Lace-

dæmonii, scribebant quæ vellent.' Ubi et Achæo Erythriensi ait vocatam fuisse 'Cyrbim Spartanam,' quod factum inquit Junius Animadvers. lib. IV. cap. 14. quia, uti in *κύρβεσι*, publicis videlicet tabulis, Leges exaratæ erant; ita in Scytale, præcepta ad Duces et Imperatores militiæ scribebantur, 'Spartanam' vero a civitate. Sed merito ridet hanc artem Jul. Cæsar Scaliger, et Exercitat. CCCXXVII. ad Cardanum, vocat 'Laconica nugalia.' Facillime enim quicquid in hujusmodi loro perscriptum erat, a quovis sagaciori, etiamsi ipsam scytalem non haberet, deprehendi potuit: et quivis hodie, qui hoc scribendi modo uti vellet, damno suo facile experiretur arcanum suum detectum iri.

§ 4 *Pugillaria nova, nondum etiam cera illita*] In tabulis ligneis cera oblitis Veteres olim scripsisse notum est, unde 'cerei pugillares;' sic dicti, quia stilo in his pungendo scribebatur. Hujus singulari 'pugillar' utitur Ausonius: 'Bipatens pugillar expedi.' Pugillarium autem materia olim varia. Fiebant enim e buxo, unde *πυξὸν*, e citro, ebore, laminis membraneis, &c. De 'Pugillaribus citreis,' sive e citri ligno factis, Martialis lib. XIV. 'Secta nisi in tenues essemus ligna tabellas, Essemus Libyci nobile dentis opus.' Idem de 'eburneis' ibidem Epigr. V. 'Languida ne tristes obscurent lumina ceræ, Nigra tibi niveum litera pingat ebur.' Et de 'membraneis' ibidem Epigr. VII. 'Esse putas ceras, licet hæc membrana vocetur, Delebis, quoties scripta notare velis.'

In monumentis rerum Græcarum] Exstat hæc historia de Histiæo apud Herodotum, qui lib. V. ita scribit: *Συνέπιπτε γὰρ καὶ τὸν ἐστιγμένον τὴν κεφαλὴν ἀπῖχθαι ἐκ Σουσέων παρ' Ἱστιαίου, σημαίνοντα ἀπίστασθαι Ἀρισταγόρην ἀπὸ βασιλῆος. ὁ γὰρ Ἱστιαῖος βουλόμενος*, &c. Sed longior est locus, ideoque Latine tantum apponam: sic autem sonat: 'Contigit enim e Susis ab Histiæo venire quendam compuncto notis capite, quibus Histiæus Aristagoram commonefaciebat, ut ab rege deficeret. Id namque volens Histiæus Aristagoræ indicare, quia alia ratione non poterat, utpote itineribus custoditis, fidelissimo e servis caput erasit, literasque impressit, et hominem retinens quoad capilli renascerentur, ubi illi renati essent, raptissime hominem demisit Miletum, nihil aliud mandans, nisi, ut cum Miletum pervenisset, juberet Aristagoram eraso suo capite inspicere.'

§ 5 *In literarum formas compungit*] Hoc est, literas stigmatitias impressit, sive literas stigmate capiti ejus inussit. Quod Herodotus dixerat *ἔστιξε*, et Susis venisse quendam *τὸν ἐστιγμένον τὴν κεφαλήν*.

Cap. X. *Pindaro*] Floruit Pindarus, ut scribit Eusebius in Chronico, Olympiad. LXXVI. quo tempore etiam Æschylus in scena Tragœdiis suis viguit. Suidas Pindarum claruisse ait Olympiad. LXV. Sed addit, sub expeditione Xerxis; hæc vero incidit in Olympiad. LXXV. Ideoque non male Gyraldus putat Pindarum Olymp. LXV. natum fuisse, atque Xerxe expeditionem faciente, eum XL. annum egisse. Thebanus fuit ac discipulus Myrtidos poëtriæ. De eo Quintilianus lib. X. Inst. Orat. 'Novem Lyricorum longe Pindarus princeps, spiritu, magnificentia, sententiis, figuris; beatissimus rerum verborumque copia, et velut quodam eloquentiæ flumine.' Non solum autem Lyricus fuit poëta et Dithyrambicus: verum etiam tragœdiis scribendis operam impendit. Varia quoque Epigrammata fecit, et alia, quæ temporis injuria perierunt.

Ut illa bestia fœtum ederet ineffigiatum informemque, &c.] Pervulgata hæc apud Veteres fuit opinio, ursas parere massam rudem, membrisque in-

distinctis informem, quam postea lambendo figurarent perficerentque, ut videre est apud Aristotelem l. VI. Hist. Animal. cap. 30. Horum Apollinem in Hieroglyph. lib. II. cap. 83. Plinium lib. VIII. cap. 36. et ex eo Solinum cap. 29. Ælianum lib. II. de Animalib. cap. 19. aliosque. Sed fabulosa hæc opinio inde ortum duxisse videtur, quia ursæ pariant catulos suos crassissimis secundinis involutos, qui hoc modo contecti informis carnis speciem præferunt; hasce autem secundinas mater dentibus rumpere et avellere solet, fœtumque suum a sordibus lambendo purgare; quod et aliis animalibus in more est. Sic Dalechampius ad Plinii locum indicatum notat; se in utero gravidæ ursæ a venatoribus captæ et exenteratæ, omnibus suis membris distinctos catulos formatos vidisse. Quod et de se testatur Jul. Cæsar Scaliger De Subtilitate Exercitat. VI. Sect. 15. ubi scribit: 'Quid hujus fabulæ auctoribus fidei sit habendum, ex hac historia cognosces. In nostris Alpibus venatores fœtam ursam cepere: dissecta ea, fœtus plane formatus intus inventus.'

Ineffigiatum] Hoc verbi etiam utitur Ammianus Marcellinus lib. XXVI. 'Aureos scilicet nummos effigiatos in vultum principis.' Item Apuleius lib. I. Floridor. circa initium: 'Vel truncus dolomine effigiatus.' Et lib. II. Florid. 'Magna etiam vis æris, vario effigiatu, veterrimo et spectabili opere.' Ut et Sidonius Apollinaris lib. VI. Epist. 12. Minucius Felix in Octavio. Prudentius περὶ στεφάνων. Augustinus De Civ. Dei lib. VIII. Lactantius, aliique.

§ 2 *Petivit, oravitque a suis amicissimis impense, ut Æneida, quam nondum satis elimasset, abolerent*] Hujus rei meminit quoque Macrobius lib. I. Saturnal. cap. 24. Ac varia etiam exstant Epigrammata in Catalectis Veterum Poëtarum a Scaligero editis, quæ Scholastici Veteres ea de re confecere. Alia inter est C. Sulpitii Apollinaris Grammatici in Æneidem Virgilianam Epigramma, ad cujus imitationem cætera ab aliis facta sunt. 'Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis Virgilius, Phrygium quæ cecinere ducem. Tucca vetat, Variusque simul, tum, maxime Cæsar, Non sinis, et Latiæ consulis historiæ. Infelix alio cecidit prope Pergamon igni, Et pene est alio Troja cremata rogo.' De eadem re exstat etiam sub nomine Augusti Cæsaris, Veteris Poëtæ Scholastici Carmen, cujus initium: 'Ergone supremis potuit vox improba verbis Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes Magnaque doctiloqui morietur Musa Maronis? Ah scelus indignum:' et quæ sequuntur in ipsa Collectione videnda.

§ 3 *Nam quum Pindari veteris poëtæ carmen, &c. æmulari vellet*] Totum hunc locum ex Gellio more suo descripsit Macrobius lib. V. Saturnal. cap. 17. et Virgilium Pindari de Ætna descriptionem imitatum quidem esse, verum haud exæquasse vult. Joan. Jov. Pontanus vero in Dialogo Antonio pluribus contendit, Pindarum a Virgilio in Ætnæ montis descriptione superatum; et irridet Favorinum, et omnes eos qui dicunt Virgilium voluisse montis Ætnæ flagrantiam ad Pindari imitationem exsequi, eosque censet delirare et cæcutire; cum nemo tam aversi aut parvi sit ingenii, qui non palam videat Virgilium in versibus sequentibus se totum a Pindarica enarratione avertisse, ut nec verbis nec tralatione, qua ille utitur, parte aliqua similis esse velit; quæ omnia uberiori orationis flumine a Pontano tractata dicto loco invenies. Huic adstipulatur etiam Turnebus lib. XX. Adversar. cap. 18. ubi ait Virgilium a Gellio et Macrobio injuria in versibus, quos de Ætna scripsit, reprehendi; neque ex Pindaro eos esse imitatos, cum Virgilius de

eo nihil tum cogitaverit: sed potius rei fidem, et Lucretii lib. VI. descriptionem secutus sit. Si quis autem non maligne æstimare velit, multis partibus in Ætnæ descriptione Virgilium Pindaro anteponet, utpote qui tantum miraculum, tantumque prodigium orationis gravitate non videtur æquare.

Carmen Pindari] Carmina sequentia exstant apud Pindarum in Pythior. Oda I.

Τᾶς *ἐρεύγονται, &c.*] Id est, 'Cujus eructantur inaccessi ignis liquidissimi ex cavernis fontes: fluviique interdiu quidem profundunt fluxum fumi candentem: noctu vero saxa pumicea evoluta flamma in profundum defert maris æquor cum fragore. Illa autem Vulcani bestia gurgites horrendissimos ejectat: prodigium quidem mirabile aspectu: miranda vero etiam res ab iis, qui illas transierunt, auditu.'

'Ερπετὸν] Ad verbum 'reptile:' ut etiam vulgo apud Pindarum redditur. Sed sæpe *τὸ ἑρπετὸν* pro 'quacunque bestia' aut 'bruto' accipitur, ut apud Homerum *'Οδυσσ. δ'. "Οσσ' ἐπὶ γαῖαν* 'Ερπετὰ *γίνονται.* Et sic quoque apud Pindarum hoc loco capiendum. Quod quidem de Typhone intelligunt; quasi Pindarus Typhonem 'Vulcani bestiam' appellaret. Sed potius cum Heraldo in Animadversionib. ad Arnob. lib. III. *τὸ* 'Αφαίσ*τοιο ἑρπετὸν* exponendum de ipso igne, quem Pindarus appellat 'Vulcani bestiam;' quia ignis dicitur vorare, tanquam truculenta aliqua bestia. Unde Arnobius lib. III. advers. Gentes: 'In tutela Vulcani est ignis, et materies ejus in illius regimine constituta est: et cur ædes frequentissime sacras, atque urbium portiones, ad cinerem patitur flammarum voracitate collabi?'

§ 4 *Virgilii versus*] Exst. Æneid. lib. III. vs. 570. et seqq. Cæterum de Ætna, præterquam quod ab aliis Poëtis Latinis est scriptum, exstat elegantissimum Carmen Cornelii Severi inter Catalecta Veterum Poëtarum, cujus meminit Seneca Epistola ad Lucilium, ubi eum hortatur, cum esset in Sicilia, ut sibi de Ætna scribat, hisce verbis: 'Solemnem omnibus poëtis locum attingas: quem quominus Ovidius tractaret, nihil obstitit, quod jam Virgilius impleverat. Ne Severum quidem Cornelium uterque deterruit.'

Attollitque globos flammarum] Hue videtur respexisse Ausonius in Selone, cum inquit: 'Quin flamma totum se per ambitum dabat, Volvens in altum fumidos æstu globos.' Sic Zeno Veronensis De Daniele Sermon. I. ubi loquitur de tribus pueris in fornace ardenti illæsis, ait: 'Inter tetros undantis incendii globos.'

§ 5 *Interdiu fumare Ætnam, noctu flammigare*] Ita et Strabo lib. VI. de Ætna: *Νύκτωρ μὲν οὖν καὶ φέγγη φαίνεται λαμπρὰ ἐκ τῆς κορυφῆς, μεθ' ἡμέραν δὲ καπνῷ καὶ ἀχλύϊ κατέχεται.* 'Noctu quidem clari etiam a vertice fulgores eduntur; interdiu vero fumo et caligine obtinetur.'

Atque ille Græcus quidem, fontes imitus ignis eructare] Ita rectissime, meo judicio, hunc locum olim correxit J. Lipsius Elect. lib. II. cap. 3. cum in vulgatis legatur: *atque ille Græcos quidem fontes imitatus ignis eructare.* Quomodo etiam vulgo editum est apud Macrobium lib. V. Saturnal. cap. 17. Sed quis juxta vulgatam hanc lectionem dicitur *Græcos fontes imitatus?* Virgilius enim hic intelligi nequit, cum nusquam in ejus versibus legatur, quod hic subjicitur. Multo minus de Pindaro dici potest, eum imitari Græcos fontes; neque enim convenienter Græcus dicetur imitari Græcos. Imo ne sermo quidem ipse 'Imitari Græcos fontes' satis lautus Latinusque est. Nam eos nemo sane imitatur; sed sumit ex iis, haurit, delibat, ut bene ibi disputat Lipsius.

Omnino itaque cum ipso legendum, ut edidimus: *Atque ille Græcus quidem, fontes imitus ignis eructare, &c. luculente dixit.* Scripsit autem Gellius *imitus*, ut Stirpitus, Radicitus, Medullitus, et ad verbum reddidit Græca illa Pindari: *Τοῦ πυρὸς ἁγνότατοι Ἐκ μυχῶν παγαί.*

Quasi quosdam igneos angues] Hæc similiter Lipsii est emendatio, quam priori statim subjunxit. Vulgo apud Nostrum, uti et apud Macrobium, intricatissime legitur, *quasi quosdam igneos amnes.* Sed legendum est *igneos angues.* Quod bene Lipsius ait facere interpretandis illis Pindari: *Ἀφαίστοιο ἑρπετόν.* Imagine quidem audaci et vere poëtica, sed quæ ipsi tamen arridet.

Ῥόον καπνοῦ αἴθωνα] Id est, 'fluxum fumi calidum,' sive, 'candentem.' Quod vero addat Favorinus Virgilium hoc interpretari voluisse istis verbis: 'Turbine fumantem piceo, et candente favilla.' In eo sane, ut in tota hac de re ejus Dissertatione, labitur, cum Virgilius potius præ oculis habuerit illa Lucretii lib. VI. 'Funditque ardorem longe, longeque favillam Differt, et crassa volvit caligine fumum.'

Κρουνοὺς] Fluenta.

§ 6 *Quod saxa autem et scopulos eructari, &c. dixit, hoc nec a Pindaro scriptum, nec unquam fando auditum*] Esto, hoc a Pindaro non esse scriptum, an inde sequitur, ut ais, nec nunquam fando auditum esse? Atqui ante Virgilium etiam Lucretius scripserat lib. VI. 'Extruditque simul mirando pondere saxa.' Et mox: 'Atque efflare foras: ideoque extollere flammas, Saxaque subjectare, et arenæ tollere nimbos.' Et neutrum etiam a rei veritate abiisse, indicant ista Strabonis lib. VI. Geograph. ubi de monte Ætna inquit: Καὶ *τοτὲ μὲν ῥύακας ἀναπέμποντος. τοτὲ δὲ φλόγας καὶ λιγνὺς, ἄλλοτε δὲ καὶ μύδρους ἀναφυσῶντος.* Id est, 'Et aliquando flammas et fuliginem, interdum etiam massas exsufflat.' Hinc impudentia et inscitia Grammaticastrorum, nimis quam manifestatur, dum temere in Virgilio reprehendunt, quæ ipse majori cum veritate dixerit, quam aut Favorinus, aut Gellius, qui hæc memoriæ consignavit, scivere.

Nec unquam fando auditum] Sic Plautus Amphitr. 'Quæcunque neque fieri Possunt, nec fando unquam accepit quisquam.' Apuleius Apolog. 'Quis unquam fando audivit:' quod etiam alibi non semel apud eum occurrit.

CAP. XI. *Plutarchus*] Lib. VII. Symposiac. Quæst. 1.

Erasistrato] De quo vide quæ supra notavimus lib. XVI. cap. 3.

Quod potum dixit defluere ad pulmonem] Platonis locus, qui innuitur, exstat apud eum in Timæo, ubi de hominis formatione disserens, alia inter Pulmonum officium hisce verbis describit: *Τὴν τοῦ πνεύμονος ἰδέαν ἐνεφύτευσαν· πρῶτον μὲν μαλακὴν καὶ ἄναιμον, εἶτα σήραγγας ἐντὸς ἔχουσαν οἷον σπόγγου κατατετρημένας· ἵνα τό, τε πνεῦμα καὶ τὸ πόμα δεχομένη, ψύχουσα, ἀναπνοὴν καὶ ῥαστώνην ἐν τῷ καύματι παρέχοι.* 'Pulmonis speciem inseruerunt; primum quidem et mollem et exsanguem, deinde ita constitutam, ut fistulis quibusdam, veluti spongia, intus diduceretur: ut, dum spiritum et potum reciperet, et recreatione quadam recrearetur, æstum illum respiratione et quiete restingueret.'

Alcæum] Alcæus Mytilinæus Lyricus poëta, ut scribit Herodotus lib. V. vixit temporibus Periandri, qui inter septem Sapientes numeratur; et cum altero etiam eorum, Pittaco nimirum, inimicitias gessit, qui floruit Olymp. XLII. teste Diogene Laërtio in ejus vita, Anonymo in Descriptione Olymp. Suida in Pittacus; unde etiam Eusebius in Chronicis Alcæum Poëtam claruisse scribit Olympiad. XLIV. an. II. De Alcæo Quintiliani exstat testimonium lib. X. cap. 1. 'Alcæus

in parte operis aureo plectro merito donatur, quoniam tyrannos insectatus est: multum etiam moribus confert: in eloquendo quoque brevis et magnificus et diligens, Homero similis. Sed et in lusus et in amores descendit, majoribus tamen aptior.' Quam operis partem respexit quoque Horatius lib. II. Od. 13. 'Et te sonantem plenius aureo, Alcæe, plectro, dura navis, Dura fugæ mala, dura belli.' Hæc autem ejus Poëmatum pars fuit, quæ ad domesticas seditiones et tyrannos, quos insectabatur, spectabat, ut testatur Strabo lib. XV. Unde et Horatius lib. IV. Od. 9. 'Alcæi minaces' vocat 'Camœnas.' Vir fuit omnino gravis et severus, quique patriam et foris, contra Athenienses, et domi contra tyrannorum oppressionem, armis, non minus, quam carminibus strenue defendere conatus est. 'Alcaico carmini,' quo genere potissimum utitur Horatius, nomen dedit, et Lyricorum prope princeps habitus; sic, ut in arte modulandorum carminum præ cæteris excelluisse Alcæum Veteres testentur.

Τέγγε πνεύμονας οἴνῳ] Id est, 'Madefacito pulmones vino; astrum enim nunc exoritur.'

§ 2 *Per earumque alteram deduci, &c.*] Quæ nimirum proprio nomine 'Œsophagus' dicitur. *Οἰσοφάγος* enim proprie dicitur hæc pars, per quam *ἡ τροφὴ πορεύεται εἰς τὴν κοιλίαν, καθάπερ εἴς τι ταμεῖον κοινὸν ἁπάντων μορίων*, 'cibus proficiscitur in ventriculum, tanquam in penum cunctis partibus,' ut loquitur Aristoteles lib. III. De Part. Anim. cap. 3. et Galenus lib. IV. De Usu part. c. 1. Latinis 'gulæ' nomine venit; quanquam etiam 'stomachi' vocem, pro 'gula,' sive œsophago ponant, ut statim dicetur.

In stomachum] Per 'stomachum' Gellius hic videtur intelligere superiorem ventriculi partem, sive ipsum osculum ventriculi. Proprie quidem *στόμαχος* vocatur *ἁπάσης κοιλίας ὁ προτεταγμένος αὐχὴν στενὸς, οἷον ἰσθμός τις*, 'quodcunque collum angustum, isthmi instar, cuicunque cavitati seu ventri præpositum,' ut loquitur Galenus lib. IV. de Usu part. c. 1. Deinde etiam ad œsophagum sive gulam hæc vox defluxit. postea quoque ad ventriculi osculum, quod *καρδίαν* Veteres dixere, nomen hoc translatum Galeni ætate, ut idem ibidem scribit. Item lib. II. De loc. affect. *Τὸ στόμα τῆς κοιλίας καταχρώμενοι προσαγορεύουσιν στόμαχον οὐχ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἰατρῶν οἱ δοκιμώτατοι.* Id est, 'Ventriculi os, vocabulo abutentes stomachum nominant non plebeii tantum, verum etiam ex Medicis probatissimi quique.' Stomachum autem pro œsophago sive gula accipi Latinis, liquet ex Corn. Celso lib. IV. cap. 1. et 4. Quomodo etiam usurpatur a Cicerone lib. II. de Natur. Deor. hisce verbis: 'Linguam autem ad radices ejus hærens excipit stomachus, quo primum illabuntur ea, quæ accepta sunt ore,' &c.

Qui Græce appellatur ἡ κάτω κοιλία] Ventriculum Gellius dicit Græce appellari *κάτω κοιλίαν*, quod intelligendum de inferiori ventriculi parte, in qua alimentorum digestio concoctioque fit: hanc enim *κάτω κοιλίην*, ut superiorem ejus partem, sive ipsius osculum *τὴν ἄνω κοιλίην* vocat etiam Hippocrates Aphorism. 29. lib. VI. Epidem. Sect. 5. Quam etiam ventriculi partem per 'stomachi' vocem Gellius paulo ante denotare videtur. Obiter interim notandum, quam singularis in vocibus eligendis et usurpandis Gellius noster videri amat. Nam *ἡ κάτω κοιλία* rarissime, et nescio, an alibi præter quam loco annotato, ab Hippocrate, pro ventriculo, ut plurimum vero pro inferiori ventre, sive alvo ponitur; quemadmodum etiam *τῆς ἄνω κοιλίας* nomine sæpius ventriculum, in quem cibi recipiuntur; nonnunquam tamen quoque thoracem ipsum Veteres intellexerunt.

Quod manifestum ex verbis Galeni Com. IV. in lib. de rat. vict. in morb. acut. ubi et alias harum vocum significationes recenset: Τούτων οὕτως εὐλόγως εἰρημένων, inquit, ἐπισκεπτέον τίνα λέγει τὴν ἄνω κοιλίαν. ἐνίοτε μὲν γὰρ οἱ παλαιοὶ τὸν θώρακα τὴν ἄνω κοιλίαν ὀνομάζοντες, τὸ μετὰ τὸ διάφραγμα πᾶν τῆς τροφῆς ἀγγεῖον, κάτω κοιλίαν προσαγορεύουσιν, ἐνίοτε δὲ ἄνω κοιλίαν ὀνομάζοντες, εἰς ἣν καταπίνομεν τὰ σιτία, ποτὲ μὲν μετ' αὐτὴν ἅπαντα. κοιλίαν μὲν οὖν καλοῦσι κάτω. ἐνίοτε δὲ μόνα τὰ παχέα τῶν ἐντέρων. εἰσὶ δὲ οἱ κῶλον μόνον ὀνομάζουσι τὴν κάτω κοιλίαν. Id est, 'His ita et non sine ratione enunciatis, videndum est, quemnam superiorem ventrem (τὴν ἄνω κοιλίαν) vocet. Interdum enim Veteres thoracem ventris superioris nomine appellantes, quod post septum transversum est alimenti vas universum, ventrem inferiorem (τὴν κάτω κοιλίαν) nominant. Interdum autem ventrem superiorem appellantes in quem cibum deglutimus, nonnunquam quidem quæ ab eo sunt omnia, ventrem tamen inferiorem vocant. Interdum quoque sola crassa intestina. Sunt etiam nonnulli, qui colon solum inferiorem ventrem nominant.' Plura qui de his vocibus τῆς ἄνω κοιλίας et κάτω κοιλίας, earumque vario in scriptis Veterum, præsertim Hippocraticis, usu desideras, vide sis A. Foësii Œconomiam Hippocratis in voce κοιλία.

Recrementa] Sic quidem omnes libri. Macrobius tamen, qui lib. VII. Saturnal. cap. 15. quamplurima verbotenus ex hoc capite descripsit, videtur legisse *retrimenta*.

Quod Græce κῶλον dicitur] Sic habent Vett. Codd. et ita quoque Macrobius loco modo citato. In Stephanica editione legitur κοιλόν. Quod etiam aliæ editiones postea retinuere. Quid autem hæc vox significet, fateor me ignorare, cum ne Græcam quidem putem. Κοῖλον quidem dicitur de quacunque cavitate; unde et κοῖλα dicuntur cavitates sub oculis sitæ; et κοῖλον etiam accipitur pro cavitate in ima pedis planta; sed qui κοιλὸν dixerit pro 'alvo,' neminem inveniri puto. Itaque κῶλον cum Vett. Codd. et Macrobii auctoritate revocandum duximus. Κῶλον quidem proprie dicitur Intestinum magnum, sive crassum, ordine a ventriculo quintum, inter cæcum et rectum medium; quod *Colon* dicitur propter summam corporis amplitudinem; unde et ab Hippocrate lib. VI. Epid. Sect. 4. Aphoris. 8. ἔντερον 'intestinum' simpliciter dicitur: sed ob eandem causam καὶ κάτω κοιλίαν ὀνομάζουσί τινες, 'etiam inferiorem ventrem nominarunt quidam,' ut testatur Oribasius in Excerptis anat. Gal. c. 19. et Ruffus Ephesius lib. II. cap. 11. Unde et Galenus in verbis modo adductis inquit: Εἰσὶ δὲ οἱ τὸ κῶλον μόνον ὀνομάζουσι τὴν κάτω κοιλίαν: 'Sunt etiam nonnulli, qui Colon solum inferiorem ventrem nominant.' Et sic Gellius, qui paullo ante nimio studio ventriculum, τὴν κάτω κοιλίαν a Græcis appellari scripserat, eodem modo etiam 'alvum' a Græcis κῶλον dici, non minori affectatione hic notavit.

Quæ Græce nominatur τραχεῖα ἀρτηρία] Latine 'Arteria aspera;' propterea quod ex partibus cartilaginosis, quæ βρόγχια appellantur, duris et asperis magna ex parte constituta sit. Olim simpliciter 'Arteria' dicebatur; postquam vero 'arteriæ' nomen ad venas pulsatiles, quæ prius æque atque aliæ, venæ appellabantur, translatum est, fistula hæc sive canalicula, quæ a faucibus oris ad pulmones descendit, dici cœpit ἀρτηρία cum additione τραχείας, 'asperæ,' ut scribit Galenus lib. VI. de Comp. med. sec. loc. cap. 1. Hæc ab Hippocrate Fragm. περὶ ἀνατομ. hoc modo describitur: Ἀρτηρία ἐξ ἑκατέρου φαρυγγέτρου τὴν ἔκφυσιν ποιευμένη ἐς ἄκρον πνεύμονος τελευτᾶ, κρίκοις ξυνκειμένη

ὁμοιορυσμοῖς τῶν περιηγέων ἁπτομένη κατ' ἐπίπεδον ἀλλήλων. Hoc est, 'Arteria ab utrisque faucibus facto exordio in summum pulmonem desinit, ex annulis compacta consimilibus, talibusque aptæ, qui undiquaque inter se superficie tenus sint colligati.' Annuli autem isti, quos Celsus 'circulos' appellat, ex quibus arteria aspera constat, non sunt integri, sed formam litteræ C referunt; hoc est, sunt paulo plus quam semicirculares. Celsus lib. IV. c. 1. aliam similitudinem adfert. 'Constat,' inquit, 'ex circulis quibusdam compositis ad imaginem earum vertebrarum, quæ in spina sunt.' Galenus etiam l. VII. De Usu part. cap. 3. eos *ὀρτρώκοις τοῦ καράβου* 'testulis locustæ' comparavit.

Spiritum a summo ore in pulmonem, atque inde rursum in os, &c.] Hoc est, quod Aristoteles lib. III. De Part. anim. cap. 3. et lib. de Respir. cap. 7. dixit, *εἶναί τινα κοινὸν οἷον αὐλὸν, δι' οὗ μερίζεται τὸ πνεῦμα κατὰ τὰς ἀρτηρίας, εἰς τὰς σύριγγας.* 'Pulmonem esse quandam communem quasi porticum, in qua ultro citroque commeat aër per arterias in fistulas.' Et lib. I. Histor. Animal. cap. 16. *φυσωμένης τῆς ἀρτηρίας διαδίδωσιν εἰς τὰ κοῖλα τοῦ πνεύμονος τὸ πνεῦμα.* 'Inflata arteria distribuit spiritum in cava pulmonis.' Ut autem commodius hoc munere aspera arteria fungi posset, composita est ex substantia cartilaginea, adeo solida, *ἵνα ἀσύμπτωτος μένῃ,* 'ne concidat in seipsam,' ut non inconcinne loquitur Auctor Introductionis apud Galenum.

Ἐπιγλωττὶς] 'Minor lingua' Plinio et Celso dicitur. Gaza 'ligulam' vertit, quia linguæ formam refert. Licet verius *ἐπιγλωττὶς* dicatur, quia laryngis, quæ est asperæ arteriæ caput operculumve, rimæ incumbit. Laryngem enim Galenus *γλωττίδα* appellat. *Ἐπιγλωττὶς* autem est membrana cartilaginosa, oblonga, rotunda, laryngis meatui incumbens, ne quod transglutimus, in laryngem aut pulmones transmittatur, tum etiam, ut aërem a pulmonibus vi et impetu pulsum percutiat ad vocis modulationem. Substantia ejus cartilago est, eaque prætenuis; quia necesse est eam crebro attolli deprimique. Quo enim tempore animal respirat, attollitur, ut viam aëri faciat: cum autem quidvis transglutit, in laryngem deprimitur, ne id in pulmones decidat. Quod enim transglutitur, primo quidem quasi ipsius radici incidens, post autem dorso inversum inclinare ipsam cogit et collabi. Nam cartilago hæc inspirantibus nobis et exspirantibus semper hiat, neque unquam sponte, sed solo alimenti pondere deprimitur; quamvis non adeo exquisite obturetur in deglutione; quin portiuncula quædam potus per rimam in arteriam asperam delabatur, ut mox pluribus dicemus.

§ 3 *In libro Symposiacorum*] Lib. VII. Quæst. 1.

Auctorem Platonis sententiæ Hippocratem dicit fuisse] Sane Hippocrates in libello *περὶ καρδίας* apertissimis verbis scribit portionem quandam potus ferri in pulmones per arteriam asperam. Locus quia longior est, ut Græce transcribatur, Latine huc redit: 'Cor humiditatem tantam habet,' inquit, 'quanta maxima ad æstuantis medelam facit. Hoc humidum cor in serum vertit, pulmonis potum elambendo ebibens, assumens et consumens. Nam eum quis bibit, maximam partem in ventrem demittit. Gula enim velut infundibulum et potus copiam, et quæcunque expetimus excipit. Bibit autem et in guttur et arteriam, verum quasi ex mamma sugens (*τυττὸν δὲ οἷον*, vel, ut alii, *ἧττον δὲ*, minus vero) et quantum latere possit per rimam illapsum. Epiglottis enim operculum exactum ne permiserit quidem aliquid amplioris potus penetrare. (*πῶμα γὰρ ἀτρεκὲς ἡ ἐπιγλωσσὶς οὐκ ἂν διήσει μεῖζον ποτοῦ οὐδέν.*) Cujus rei

hoc est indicium: Si quis enim aquam cæruleo colore tinctam valde sitienti bibendam dederit, præsertim sui, (hoc enim pecus neque curam adhibet, et immundum est) deinde adhuc bibenti jugulum secuerit, hunc potu coloratum reperiet. Verum non cuivis hanc manuum actionem aggredi datur. Non igitur nobis fides est detrahenda de potu, quod in hominis guttur et pulmonem feratur.' Verum idem Hippocrates contrariam videtur tueri sententiam lib. IV. de Morbis, ubi multis rationibus et argumentis, iisque validissimis, eos convellit, qui potum in pulmonem ferri contendebant. Sed utraque hæc opinio facile conciliari potest ex iis, quæ tradit Galenus lib. VIII. De Placitis Hippocratis et Platonis, ubi inquit: 'Si Plato potum omnem in pulmonem ferri existimat, merito accusandus est: quippe qui apertissimam rem ignoret. Si vero portionem aliquam potus per asperam arteriam in pulmonem deerrare arbitratur; probabile quidpiam dicit.' Ubi etiam Hippocratis argumenta ex lib. IV. De Morbis Galenus solvit, hac adhibita distinctione: 'Si multa potio ἀθρόως, hoc est, confertim in pulmones influat, ut spirationis vias occupet, tussim excitabit, vocem intercipiet, et difficilem spirationem pariet; quod si sensim per latera arteriæ asperæ in pulmonem feratur, nec tussim, nec ullum irritationis sensum excitabit.' Hanc autem esse Hippocratis sententiam: Libello enim περὶ καρδίας, portionem tantum potus in pulmonem deferri putat. at lib. IV. De Morb. eos refellit, qui universum potum in pulmones defluere asseverabant.

Hippocratem] Natus Hippocrates, quem tota posteritas merito pro Medicorum principe habet, Olympiad. LXXX. an. 1. Parentibus Heraclide et Praxithea: fuitque discipulus Herodici, qui sub Artaxerxe Longimano claruit, et Διαιτητικὴν invenit. De eo Plinius lib. VII. cap. 37. ubi agit de iis, qui in artibus excelluere: 'Hippocrates renituit Medicina: qui venientem ab Illyriis pestilentiam prædixit, et discipulos ad auxiliandum circa urbes dimisit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decrevit Græcia.' Hunc 'omnis medicinæ parentem' vocat Cornelius Celsus. Notum etiam est quam magnifice de eo Macrobius dicat: 'Hippocrates, qui tam fallere, quam falli, nescit.' Hinc est, quod ejus sententias ut Dei vocem habendas esse, Galenus scribat lib. I. De Usu partium cap. 9. Filios etiam duos reliquit magni nominis Medicos, Thessalum et Draconem.

Philistiona Locrum] Præter Plutarchum in Symposiacis, qui Philistionem Locrum vocat pervetustum hominem, et qui arte medica magnam sibi gloriam paravit, unde Gellius sua descripsit. Philistionis veteris medici meminit Plinius lib. XX. cap. 12. qui non alius ab hoc Philistione Locrensi videtur; uti et ille, qui ab Athenæo lib. XII. cap. 3. inter ὀψαρτυτικῶν Scriptores recensetur. Nec ab hoc Philistione Locro diversus est Philistio Siculus Medicus, quo in medicina præceptore usus est Eudoxus Cnidius, ut auctor est Callimachus in Tabulis, teste Diogene Laërtio in Eudoxo. Floruit itaque temporibus Philippi Amyntæ filii, Regis Macedoniæ circa Olympiad. CVI. Tribuitur huic Liber De Diæta, qui vulgo inter Hippocratis Opera exstat.

Dioxippum Hippocraticum] Sic etiam disertim hujus medici nomen exstat apud Plutarchum. Nusquam autem alibi, quod sciam, inter Veteres medicos Hippocratis discipulos, Dioxippus nominatur, sed Dexippus quidam Cous, qui Hippocratis discipulus fuit. Ita Galenus De optima Secta ad Thrasybulum cap. 11. 'Ἀπολλώνιος δὲ καὶ Δέξιππος οἱ Ἱπποκράτους ἀκροαταὶ, οὐχ' ὅπως οἶνον, ἀλλ'

οὐδὲ ὕδωρ ἐδίδοσαν. 'Apollonius vero et Dexippus, Hippocratis discipuli, ne aquam indulgebant, nedum vinum.' De eo etiam Suidas: *Δέξιππος, Κῷος ἰατρὸς, Ἱπποκράτους μαθητὴς, ὃς μεταπεμφθεὶς ὑπὸ Ἑκατόμνου τοῦ Καρῶν βασιλέως, ἰάσασθαι αὐτοῦ τοὺς παῖδας ἀπογνωσθέντας Μαυσωλὸν καὶ Πιξώδαρον, ἐπὶ ὑποσχέσει ἰάσατο, τοῦ παῦσαι τὸν πρὸς Κᾶρας* (leg. *Κῴους*) *τότε αὐτῷ ἐνεστῶτα πόλεμον.* Id est, 'Dexippus Cous, medicus, Hippocratis discipulus, qui arcessitus ab Hecatomno Carum Rege, ut ipsius filios desperatis morbis laborantes curaret, eos ea conditione sanavit, ut bellum, quod tum adversus Caras' (leg. *Coos;* verisimile enim est, voluisse Dexippum bellum a patria sua amoliri) 'gerebat, deponeret.' Sed omnino Dioxippus hic apud Plutarchum et Gellium, non alius videtur, ac Dexippus Cous, ut a Galeno et Suida, aliisque vocatur. Scripsit autem Dexippus Cous librum de Re Medica unum, et duos De Præcognitionibus, ut idem Suidas auctor est.

Ἐπιγλωττίδα non iccirco in eo loco constitutam, ut quid, &c.] Hac de re ex Dioxippo, sive potius Dexippo, ita Plutarchus: *Ἡ γὲ μὲν πολυτίμητος ἐπιγλωττὶς οὐκ ἔλαθε τὸν Διώξιππον, ἀλλὰ περὶ ταύτης φησὶ τὸ ὑγρὸν ἐν τῇ καταπόσει διακρινόμενον, εἰς τὴν ἀρτηρίαν ἐπιῤῥεῖν,* &c. Hoc est, 'Neque vero illam tanto honore dignatam epiglottidem ignoravit Dexippus, sed ad eam ait humorem in deglutiendo secerni, in arteriamque delabi, devolvente se in stomachum cibo: et in arteriam sane esculentorum nihil incidere: stomachum una cum sicco nutrimento etiam aliquam humidi partem admixtam excipere. Est vero hoc probabile. Nam epiglottidem ait arteriæ præpositam esse veluti sepimentum et penu, ut sensim paulatimque potum percolet, ne subito confertimve infusus spiritum opprimat aut turbet,' &c.

Cap. xii. *Quas Græci ἀδόξους ὑποθέσεις appellant*] Vel etiam *ἀτόπους ὑποθέσεις*, aut, ut quidam vocant, *παραδόξους.* quamquam Tzetzes Chil. xi. inter laudes *ἀδόξους* et *παραδόξους* subtiliter distinguat; et *ἄδοξον ἐγκώμιον* dicat esse *πορνείας, ἢ μέθης,* 'Si quis flagitiosum libidinis genus, aut ebrietatem commendet. *Παράδοξον δὲ ἐγκώμιον εἶναι, ὃ παρὰ τὴν ὑπόληψιν καὶ δόξαν, καὶ τὴν γνώμην τῶν ἁπάντων λέγεται, εἴτε καὶ τῶν πλειόνων. Ὡς τὸ πενίαν ἐπαινεῖν, θάνατον, ἢ φαλάκραν.* 'Paradoxum vero encomium esse, quod præter suspicionem, opinionem et sententiam omnium aut plurimorum dicitur, veluti paupertatem laudare, mortem, calvitium,' &c. Sæpius tamen hæc duo confunduntur, et sub eodem *τῶν ἀδόξων* nomine comprehenduntur.

Non Sophistæ solum] Sophistarum quippe ea laudandi ratio propria fuit. Unde Philostratus lib. i. De Vit. Sophistar. in Dione: *Τὸν δὲ Εὐβοέα καὶ τὸν τοῦ ψιττακοῦ ἔπαινον, καὶ ὁπόσα οὐχ ὑπὲρ μεγάλων ἐσπούδασται τῷ Δίωνι, μὴ μικρὰ ἡγώμεθα, ἀλλὰ σοφιστικά. Σοφιστοῦ γὰρ τὸ καὶ ὑπὲρ τοιούτων σπουδάζειν.* 'Quod autem ad Euboicum et Psittaci laudem attinet, cæteraque quæ de minus rebus seriis sunt a Dione conscripta, ne quis levia aut parva censeat, sed Sophistæ potius accommodata. Sophistæ siquidem ea quoque studiose tractanda sunt.' De hoc hominum genere loquitur Isocrates in Helenæ laudatione in ipso initio: *Εἰσί τινες οἳ μέγα φρονοῦσιν, ἐὰν ὑπόθεσιν ἄτοπον καὶ παράδοξον ποιησάμενοι, περὶ ταύτης ἀνεκτῶς εἰπεῖν δυνηθῶσι.* Id est, 'Sunt qui sibi valde placeant, si argumentum absurdum et a communi opinione remotum aggressi, de eo tolerabiliter dicere possint.' Additque paulo post hujus instituti auctores fuisse, et præ cæteris in hoc dicendi genere excelluisse Protagoram, Gorgiam, Zenonem, Melissum Sophistarum Coriphæos, qui

res omnium opinione incredibiles sibi defendendas tuendasque existimarent, aut etiam refutandas, quæ ab omni tempore receptæ, majorumque sententiis stabilitæ essent.

Et noster Favorinus] Inde haud dubie est, quod Philostratus Favorinum lib. I. De Vit. Sophist. inter Sophistas recenseat, ejusque vitam incipiat hisce verbis: Καὶ Φαβωρῖνον τὸν φιλόσοφον ἡ εὐγλωττία ἐν Σοφισταῖς ἐκήρυττεν. 'Et Favorinum Philosophum eloquentia inter Sophistas prædicavit.' Paulo post etiam, ubi de rixa inter Palæmonem et Favorinum, subjicit: Τοῖς μὲν οὖν Σοφιστὴν τὸν Φαβωρῖνον καλοῦσιν, ἀπόχρη ἐς ἀπόδειξιν καὶ αὐτῷ Σοφιστῇ διενεχθῆναι αὐτόν. 'Favorinum ergo Sophistam appellantibus, satis est ad hoc probandum, quod cum aliquo Sophista certaverit.'

Vel ingenio expergificando ratus idoneam, &c.] Causis ab Aulo Gellio enumeratis addere potes, quod Sophistæ ut plurimum hujusmodi materias pertractandas susciperent ostentationis causa, ut scilicet de re natura sua exili, et ob improbitatem aut tenuitatem non satis ad dicendum idonea, eloquentiæ et ingenii suæ vires ostenderent, speciosa et ad pompam elaborata oratione. Unde Ennodius lib. I. epist. 6. de Fausto, qui Cornum, materiam, ut ipse existimabat, illaudabilem et absurdam, magnis laudibus evexerat: 'Tanti,' inquit, 'fuit divitias facundiæ in rebus laude carentibus ostentare.' Quo faciunt etiam ista Sidonii Apollinaris lib. VIII. Epist. 10. ubi inquit: 'Nam moris est eloquentibus viris, ingeniorum facultatem negotiorum probare difficultatibus, et illic stilum peritum quasi quendam fœcundi pectoris vomerem figere, ubi materiæ sterilis argumentum, velut arida cespitis macri gleba jejunat.' Id autem facere solebant Sophistæ, ut persuaderent omnibus, ὡς εἰ περὶ πονηρῶν πραγμάτων ἔχουσί τι λέγειν, περὶ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ῥᾳδίως εὐπορήσουσι, 'Se, cum de rebus adeo improbatis verba suppeterent, ad res præclaras probatasque exponendas luculenta oratione facile abundaturos,' ut loquitur Isocrates Orat. de Laud. Helenæ.

Quum Thersitæ laudes quæsiverit] Quem Homerus Iliad. β. sic describit: Αἴσχιστος δὲ ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε· φολκὸς ἔην, χωλὸς δ' ἕτερον πόδα· τὼ δέ οἱ ὤμω Κυρτὼ, ἐπὶ στῆθος συνοχωκότε· αὐτὰρ ὕπερθε, Φοξὸς ἔην κεφαλὴν, ψεδνὴ δ' ἐπενήνοθε λάχνη. Id est: 'Turpissimus autem vir ad Trojam venit; Strabo erat, claudus altero pede, et ipsius humeri Curvi et in pectus contracti; cæterum desuper Acutus erat capite, raraque conspersus lanugine.' Ut autem Favorinus 'Thersitem' et 'Febrem quartanam' laudaverit, sic quam plurimi inter Veteres hujusmodi materias infames, et inopinabiles pertractarunt, propriasque laudes in iis copiose atque accurate adornandis, quæsivere. Sic Gorgias omnibus orationis copiis probare conatus fuit: 'Nihil esse in rerum natura, quod vere sit.' Dio Prusæus 'Psittacum' miris laudibus extulit; Polycrates 'Mures;' Lucianus 'Muscam;' Synesius 'Calvitium;' Aristophanes 'Paupertatem;' Alcidamas 'Mortem;' Pittacus, unus ex septem sapientibus, 'Molam;' Michaël Psellus 'Pulicem:' Polymates et Isocrates 'Busiridem;' Eliensis quidam adolescens 'Podagram,' 'Surditatem,' 'Cæcitatem,' ut refert Philostratus in Vita Apollonii lib. IV. cap. 9. alii alias id genus materias. Ad quorum exemplum inter Recentiores quidam fecere 'Moriæ' Encomium, alii lusere in laudibus 'Asini,' 'Pediculi,' 'Ovi,' 'Entis rationis,' &c.

Sed in febris laudibus testem etiam Platonem produxit, &c.] Non occurrit hodie, quod sciam, in scriptis Platonis, quæ exstant, hujusmodi locus, ubi dicat, Eos, qui ex febri quartana convaluerint, postea saniores vali-

dioresque existere. Qui vitam Platonis conscripsere, dicunt quidem Platonem ob Academiæ habitationem passum esse quartanam febrem menses decem atque octo: sed sobrietate et diligentia sua vires post febrem validiores, quam antea recuperasse. Et hinc forte est, quod Cicero ad Tironem lib. ult. ad Famil. Epist. 10. scribat: 'Sed quando in quartanam conversa est vis morbi, spero te diligentia adhibita etiam firmiorem fore.'

Ἄλλοτε μητρυιὴ, &c.] Id est, 'Ipsa dies quandoque noverca, quandoque mater est.'

Μία μητρυιὰ, &c.] 'Una novercæ, duæ matres.'

CAP. XIII. *Quin triumphus decernatur*] Hoc loco 'quin' videtur significare 'ut non.' Ita ut sensus sit: Venit Imperator Romam, ubi vir auctoritate sua evincere atque superare poterat, ut sibi triumphus non decerneretur.

§ 2 *De summo pectore*] Id est, Incogitanter; sive, Re minime profundius cogitata et pensiculata.

Compositam] Est enim *quin* compositum ex *qui* et *ne* pro *non*, ut dicitur *quin κατ' ἀποκοπὴν* pro *quine*.

Publius] Fuit natione Syrus, qua ratione Publius Syrus dictus. Floruit cum Laberio, minor licet ætate, sub Julio Cæsare. Qua de re sic Hieronymus in Chronico Eusebiano ad Olympiad. CLXXXIV. an. II. 'Laberius Mimorum scriptor decimo mense post C. Julii Cæsaris interitum, Puteolis moritur. Publius Mimographus, natione Syrus, Romæ scenam tenet.' Multis de ejus salibus et ingenio agit Macrobius lib. II. Saturnal. cap. 7. cætera inter inquit: 'Publius natione Syrus, cum puer ad patronum domini esset adductus, promeruit eum non minus salibus et ingenio, quam forma. Nam forte cum ille servum suum hydropicum jacentem in area vidisset, increpuissetque Quid in Sole faceret? respondit, Aquam calefacit. Joculari deinde super cœna exorta quæstione, Quodnam esset molestius otium? aliud alio opinante, ille, Podagrici pedes, dixit.' Additque Macrobius, Publium ob hæc et alia manumissum postea et majori cura eruditum, ad mimos componendos se contulisse, unde et in Cæsaris notitiam pervenerit, a quo et postmodum in pretio habitus.

Qui suppar Laberio judicaretur] Sic disertim Ms. Reg. ut testatur Lambecius. Vulgo erat, *qui super Laberio judicaretur;* haud ita bene. Ignoratio remotioris vocabuli corruptioni causam præbuit. Sensus est, Publium Syrum, propter Mimos suos, tanto in honore fuisse, ut non suppar tantum Laberio judicaretur, sed a Cæsare, qui Laberii arrogantia et maledicentia offendebatur, ipsi etiam præferretur. Quomodo autem Laberius etiam a Publio Syro in mimis peragendis omnes provocante, victus est, narrat idem Macrobius lib. II. cap. 7. 'Productus' (Publius) 'Romæ per Cæsaris Ludos omnes qui tunc scripta et operas suas in scenam locaverant, provocavit, ut singuli secum posita materia pro tempore contenderent: nec ullo recusante superavit omnes; in quis et Laberium: unde Cæsar arridens hoc modo pronunciavit: Favente tibi me victus es, Laberi, a Syro? Statimque Publio palmam, et Laberio annulum aureum cum quingentis sestertiis dedit: tunc Publius ad Laberium recedentem ait: Quicum contendisti scriptor, hunc spectator sublevа. Sed et Laberius sequenti statim commissione, mimo novo interjècit hos versus: Non possunt primi esse omnes in tempore. Summum ad gradum cum claritatis veneris; Consistes ægre, et quam descendas, decides. Cecidi ego, cadet qui sequitur. Laus est publica.'

Cæsarem ita Laberii maledicentia et arrogantia offendebat]. De Laberio vi-

de quæ notavimus supra ad lib. XVI. cap. 7. Macrobius lib. II. Saturnal. cap. 7. causam reddens, quare Cæsar quem Laberio favorem ante exhibuerat, in Publium transtulerit, postquam dixerat Laberium asperæ libertatis equitem Romanum a Cæsare quingentis millibus invitatum, sive potius coactum, ut prodiret in scenam, et ipse ageret Mimos, quos scriptitabat, ut etiam ipse Laberius in prologo conquestus fuerat, subjicit: 'In ipsa quoque actione subinde se qua poterat ulciscebatur, inducto habitu Syri: qui velut flagris cæsus, præripientique se similis, exclamabat: Porro Quirites libertatem perdimus. Et paulo post adjecit: Necesse est multos timeat, quem multi timent. Quo dicto universitas populi ad solum Cæsarem oculos et ora convertit, notantes impotentiam ejus hac dicacitate lapidatam. Ob hæc in Publium vertit favorem.'

Et ad communem sermonum usum commendatissimæ] Ita edidit H. Stephanus. Vet. Codd. habent *commodatissimæ*. Et ita quoque videtur legisse Macrobius lib. II. Saturnal. c. 7. ubi hunc locum ex Gellio nostro transcripsit, habet enim *accommodatissimæ*. Verissimum autem esse, quod hic Gellius de Publii Mimis scribit, præterquam quod ex Mimorum Reliquiis hodie adhuc superstitum, facile cuivis apparere possit, haud abs re erit utriusque Senecæ, Patris et Filii de iis unum vel alterum testimonium adjungere: ille enim Controversiar. lib. III. 18. inquit: 'Cassius Severus, summus Publii amator aiebat non illius hoc vitium esse,' sed illorum, qui illum ex parte, qua transire deberent, imitarentur: mitterent ea quæ apud eum melius essent dicta, quam apud quemquam Comicum Tragicumque, aut Romanum aut Græcum.' Filius vero lib. I. De tranquillit. cap. 11. 'Nunquam me in bona re,' inquit, 'mali pudebit auctoris. Publius Tragicis Comicisque vehementior ingeniis, quoties mimicas ineptias et verba ad summam caveam spectantia reliquit, inter multa alia cothurno, non tantum siparia fortiora, et hoc ait: Cuivis potest accipere, quod cuiquam potest.' Idem Epistola VIII. 'Quam multa Poëtæ dicunt, quæ a Philosophis aut dicta sunt aut dicenda? Non attingam Tragicos aut Togatas nostras; habent enim hæ quoque aliquid severitatis, et sunt inter comœdias et tragœdias mediæ: quantum disertissimorum versuum inter Mimos jacet? quam multa Publii non excalceatis, sed cothurnatis dicenda sunt?' &c.

§ 2 *Frugalitas inserta est rumoris boni*] Ita recte primus J. Scaliger ad Manilium ex lectione Ms. Vetustiss. Gellianorum Excerptorum reposuit; cum vulgo inepto aut plane nullo sensu legeretur, *Frugalitas miseria est rumoris boni*. 'Inserta' autem, ut ibidem optime Scaliger interpretatur, ad verbum est quod Græcis dicitur ἔμβλημα. Sic ut Publius Syrus τὸ ἔμβλημα, quod Tiberii temporibus ne quidem constabat, quomodo Latine diceretur, ut ex Suetonio cognoscimus, jam plusquam sexaginta annis antea 'insertam' verterat. Sed et *inserta* dici potest, quæ aliter *instita* dicitur, ut quoque ad Publii Mimos idem Scaliger animadvertit. Quomodo utrumque erit ab eadem origine: Græce: πάρυφος διὰ τῆς ἐσθῆτος. Ut instita non est tota vestis, sed sequela et ornamentum: ita Frugalitas non omnino causa est rumoris boni, sed accessit ornamentum illi. Quæ sententia plane Publianæ elegantiæ est. Sic Tertullianus lib. De Idololatria, literaturam profanam insertam prædicationis Idololatriæ vocat: 'Si fidelis,' inquit, 'literas doceat insertas Idolorum prædicationis.' Ita recte corrigit Scaliger pro *prædicatione*. Idem Tertullianus eodem li-

bro 'insignia, dignitatum insertas' dixit, hisce verbis: 'Cæterum purpura vel cætera insignia, dignitatum insertæ, dignitati et potestatibus Idololatriæ ab initio dicata.' Insignia et purpuram vocat insertas dignitatum, quasi dicas ornamenta, ut est instita vesti, aut emblema annulo. Tam enim inserta potest esse instita, quam emblema. Unde et Scaliger utroque modo hunc versum Græce interpretatus est. Pro emblemate enim ita versum concipit: Ἔμβλημα φειδὼ καλὸν εὐκλείας ἔφυ. Pro instita vero hoc modo: Λιτὴ δίαιτα πάρυφός ἐστ' εὐδοξίας.

Heredis fletus] Ita hunc versum citat et Macrobius. In Ms. tamen Frisingensi legitur: *Hæres fictus sub persona risus est.* Quod vix sensum admittit. Prout vero hic citatur, eleganter significat, Fletum hæredis esse risum personatum, id est, dissimulatum. Gaudet enim, etiamsi fleat.

§ 8 *Improbe Neptunum accusat*] Ita unico versu hæc legenda; non ut vulgo, quasi τὸ *improbe* pars foret versus præcedentis. Est enim Trochaicus tetrameter; cujus hic sensus: Qui semel periculum expertus iterum exponit se periculo, imprudenter accusat fortunam.

CAP. XV. *Carneades Academicus*] Hic novæ sive tertiæ Academiæ fuit auctor, ut tradunt Cicero, Clemens Alexandrinus, Sextus Empiricus, alii; quamvis Diogenes Laërtius Lacydem Arcesilæ discipulum et successorem novæ faciat Academiæ auctorem. Vir exstitit, si quis alius, studiosissimus, magnamque gloriam præsertim in morali Philosophia est assecutus, ut testatur idem Laërtius in ejus Vita; ubi et scribit, eum, cum Stoicorum libros et Chrysippi diligentissime legisset, adversus ea bene disputasse. Quod ipsi ita ex sententia successit, ut crebro diceret, 'Nisi Chrysippus fuisset, ego non fuissem.' Hujus tamen rei quam de Carneade hic Gellius tradit, Laërtius non meminit. Sed fit quoque ejus mentio apud Plinium lib. XXV. Histor. Natural. cap. 5. Valerium Maximum lib. VIII. cap. 7. et Fulgentium lib. I. Mythologic. Idem tamen Fulgentius in Virgiliana Continentia, Chrysippo Elleborum tribuit: 'Ego vero Chrysippi ellebori rancidulo acore postposito.' Quod haud dubie hauserat ex Petronio, qui similiter scribit: 'Chrysippus, ut ad inventionem sufficeret, ter elleboro animum detersit.' Idem de Chrysippo tradunt Tertullianus de Anima cap. 6. et Hieronymus Comment. I. in Epist. ad Galatas. Sed perperam, ut opinor, Chrysippo quoque tribuitur, quod solummodo ad Carneadem pertinet.

Scripturus] Nihil tamen hic Carneades scripsit, ut testantur Plutarchus et Laërtius. Animum itaque tantum ad scribendum induxit; nihil autem absolvit. Valerius etiam Maximus lib. VIII. cap. 7. eum non scribere, sed disputare voluisse ait.

Zenonis] Carneadem elleborum sumpsisse responsurum Zenonis libris, scribit quoque Plinius lib. XXV. cap. 5. Valerius vero Maximus non Zenonis, verum Chrysippi causa id ab eo factitatum tradit lib. VII. c. 7. 'Idem cum Chrysippo disputaturus, elleboro se ante purgabat, ad exprimendum ingenium suum attentius et illius refellendum acrius.' Sed utrumque esse potest; cum Laërtius Carneadem Chrysippi cæterorumque Stoicorum libros diligenter lectitasse, atque eis contradixisse scribat. Per Zenonem autem, cujus mentio hic a Gellio fit, non tam videtur intelligendus Zeno Cittieus, Stoicorum princeps, quam Zeno quidam Tarsensis, sive, ut alii volunt, Sidonius, Dioscoridis filius, Chrysippi Salensis, sive Tarsensis discipulus et successor, ut testis Suidas in Ζήνων. et cujus

etiam meminit Laërtius in Vita Zenonis. Quamvis, si quis de Zenone Cittieo Gellium et Plinium capere malit, non multum repugnaturus sim.

Discerniculo coloris insignes] Modus loquendi Gellio peculiaris, pro, diverso colore præditas, sive, quæ diverso colore discernuntur. 'Discerniculum' enim proprie dicebatur acus, qua mulieres capillos suos discernebant. Varro lib. IV. de L. L. 'Discerniculum, acus, quæ capillos mulierum ante frontem dividit.' Eadem et 'discriminalis' vocata, item 'discriminale;' et lapsus Isidorus, qui 'discriminale' ab acu distinguit.

Candidi et nigri: eos autem colores non in semine ellebori, neque in virgulis, sed in radice dinosci] Mirum hic Gellium, nullas quod ad formam et colorem differentias inter Elleborum candidum et nigrum, nisi a radice desumptas proponere; cum tamen si inquisiverit, ut dicit, apud Græcos, facile ipsi occurrere potuit, non omnes in eadem, quam hic adfert, fuisse sententia; sed alios in diversam abiisse. Quod manifestum ex Theophrasto, qui lib. IX. Histor. Plantar. cap. 11. de utroque elleboro diversam ex aliorum sententia, descriptionem tradit hisce verbis: 'Ο δὲ ἐλλέβορος ὅτι μέλας καὶ λευκὸς, ὥσπερ ὁμώνυμοι φαίνονται. περὶ δὲ τῆς ὄψεως διαφωνοῦσιν. οἱ μὲν γὰρ ὁμοίους εἶναι, πλὴν τῷ χρώματι μόνον διαφέρειν. τὴν δὲ ῥίζαν τοῦ μὲν λευκὴν. τοῦ δὲ μέλαιναν. οἱ δὲ τοῦ μέλανος τὸ φύλλον δαφνῶδες, τοῦ δὲ λευκοῦ, πρασῶδες, τὰς δὲ ῥίζας ὁμοίας, πλὴν τῶν χρωμάτων. οἱ δ' ἀνομοίας λέγοντες, τοιάνδε φασὶν εἶναι τὴν μορφήν. τοῦ μέλανος μὲν καυλὸν ἀνθερικώδη ἢ ὅμοιον τῷ τοῦ νάρθηκος βραχὺν σφόδρα. φύλλον δὲ πλατανόσχιστον μῆκος ἔχον εὐμήκες. εὐθὺς δ' ἐκ τῆς ῥίζης ἠρτημένον τε καὶ ἐπιγειόφυλλον. πολλόρριζον δ' εὖ μάλα ταῖς λεπταῖς καὶ χρησίμοις. Sic hunc Theophrasti locum cum viris doctissimis legendum censeo, cujus sensus Latine huc redit: 'Elleborus vero niger et candidus, veluti æquivoce dici videntur; sed de facie varia est sententia. Alii enim similes esse aiunt, præterquam quod colore inter se differant, alterius nempe radicem esse candidam, alterius nigram. Alii folium nigri, lauri colore, candidi porraceo scribunt, radices autem similes, colore excepto. Qui vero dissimiles dicunt, hujusmodi formam esse tradunt. Nigri quidem caulem esse asphodeli aut ferulæ similem sed valde brevem, folium platani modo fissum, statim a radice pendens, et humi sparsum, radices multas prætenues atque utiles.' Albi ellebori porro descriptionem non adjunxit Theophrastus; et nigri quoque delineatio valde etiam confusa in vulgatis exstat. De utroque elleboro breviter etiam Plin. l. XXV. Hist. Natur. c. 5. ubi facta mentione de ellebori genere, quod Melampodium dicitur, addit: 'Quamobrem de omnibus ejus generibus dici simul convenit. Primo duo sunt, candidum et nigrum. Hoc radicibus tantum intelligi tradunt plerique. Alii folia nigri, platani similia, sed minora nigrioraque, et pluribus divisuris scissa: albi, betæ insipientis. Hæc quoque nigriora, et canalium dorso rubescentia: utraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis convoluto, radice vibrata cæparum modo.' Exactior vero ellebori albi delineatio habetur apud Dioscoridem lib. IV. cap. 150. 'Ελλέβορος λευκὸς φύλλα ἔχει ὅμοια τοῖς τοῦ ἀρνογλώσσου, ἢ σεύτλου ἀγρίου, βραχύτερα δὲ καὶ μελάντερα καὶ τῇ ῥάχει ἐρυθρά· καυλὸν, περιφλοιζόμενον ὅτε ἄρξεται ξηραίνεσθαι· ῥίζαι δ' ὕπεισι πολλαὶ, λεπταὶ, ἀπὸ κεφαλίου μικροῦ καὶ ἐπιμήκους, ὡσπερεὶ κρομμύου, συμπεφυκυῖαι. Φύεται ἐν ὀρεινοῖς τόποις καὶ τραχέσι. Id est, 'Elleborus albus folia fert plantaginis aut betæ sylvestris similia, sed breviora, nigriora, et dorso rubescentia: caulem palmi altitudine, concavum: qui quidem

tunicas quibus convolvitur abdicat, cum arescere incipit. Radices subjacent numerosæ, tenues ac fibratæ, ab exiguo et oblongo capitulo ceu cæpa exeuntes, eidemque annexæ. Nascitur in locis montosis et asperis.' Capite quoque sequenti ejusdem libri, Dioscorides descriptionem facit ellebori nigri, sed quæ in quamplurimis abit a delineatione ellebori nigri, quam ante ex Theophrasto adduximus. Sic enim inquit: Ἐλλέβορος μέλας, &c. ἔχει τὰ φύλλα χλωρὰ, πλατάνῳ προσεμφερῆ, ἐλάττονα δὲ, πρὸς τὰ τοῦ σπονδυλίου καὶ πολυσχιδέστερα καὶ μελάντερα, καὶ ὑποτράχεα. καυλὸς βραχύς· ἄνθη δὲ λευκὰ, ἐμπόρφυρα, τῷ δὲ σχήματι βοτρυώδη· καὶ ἐν αὐτῷ καρπὸς κνίκῳ ὅμοιος, ὃν καὶ αὐτὸν καλοῦσιν οἱ ἐν Ἀντικύρᾳ σησαμοειδῆ· χρώμενοι πρὸς τὰς καθάρσεις αὐτῷ· ῥίζαι δ' ὕπεισι λεπταὶ, μέλαιναι, οἱονεὶ ἀπό τινος κεφαλίου κρομμυώδους ἠρτημέναι, ὧν καὶ ἡ χρῆσις· φύεται ἐν τραχέσι καὶ γεωλόφοις καὶ καταξήροις τόποις. Id est, 'Veratrum nigrum folia habet viridia platani similia, sed minora, foliis spondilii proxima, pluribus divisuris scissa, nigriora et subaspera; caulis brevis; flores candidi, purpurascentes, figura racemosi: semen intus cnici simile, quod et Anticyræi sesamoides vocant, et in purgationes adhibent. Radices subsunt tenues, nigræ velut e capitulo quodam cæpæ simili dependentes, quarum etiam usus est. Nascitur in asperis, editioribus, sitientibusque locis.' Hæc quidem ellebori nigri descriptio multum diversa est a vulgari elleboro; quod uberius examinare, non est hujus loci. Vulgare autem veratrum magis convenit cum Theophrasti delineatione; qua de re videndi rerum Botanicarum Scriptores.

Candido stomachum et ventrem superiorem vomitionibus purgari] Ita Plinius lib. XXV. cap. 5. 'Candidum autem vomitione, caussasque morborum extrahit, quondam terribile: postea tam promiscuum, ut plerique studiorum gratia, ad pervidenda acrius, quæ commentabantur, sæpius sumitaverint.' Inter cæteras ellebori candidi virtutes, quas Dioscorides l. IV. c. 150. recenset, de eo quoque scribit: Καθαίρει δὲ δι' ἐμέτων, ἄγων ποικίλα. 'Vomitionibus autem purgat humores varii coloris extrahens.'

Nigro alvum, quæ inferior vocatur, dilui] Idem tradit Dioscorides lib. IV. cap. 151. Καθαίρει δὲ τὴν κάτω κοιλίαν, ἄγων φλέγμα καὶ χολὴν καθ' ἑαυτὸν ἢ μετὰ σκαμμωνίας διδόμενος καὶ ἁλῶν, ∠ α'. ἢ τριωβόλου ὁλκῆς. 'Purgat vero per inferna, trahitque pituitam et bilem, datum per se, aut cum scammonia et sale, drachma una, seu obolis tribus.' Et Plinius libro citato: 'Nigrum externum vocant, alii polyrrizon, purgat per inferna.' Idem paulo post: 'Trahit alvum, et bilem, pituitasque.'

Esse autem periculum, &c.] Utriusque Ellebori præsertim vero albi assumptionem etiamsi variis morbis medendis prodesse possit, esse tamen magno cum periculo conjunctam, nisi summa cautione et cura detur; testatur Plinius lib. XXV. c. 5. 'Album optimum, quod celerrime movet sternutamenta, sed multum terribilius nigro, præcipue si quis apparatum potatorum apud Antiquos legat, contra horrores, strangulatus, intempestivas somni vires, singultus infinitos, aut sternutamenta, stomachi dissolutiones, tardiores vomitus aut longiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dari soliti, quæ concitarent vomitiones, ipsumque elleborum extraherent medicamentis et clysteribus, sæpe etiam sanguine venis emisso. Jam vero et cum prospere cedat, terribili visu variis coloribus vomitionum, et post vomitiones observatione alvi, balinearum dispensatione, totius corporis cura, antecedente omnia hæc magno terrore famæ.' Additque Veterum hoc fuisse

vitium, quod propter hos metus parcius darent, cum elleborum celerius erumpat, quo largius sumitur.

§ 2 *Plinius Secundus in libris Naturalis Historiæ*] Tradit hoc Plinius citato jam sæpius lib. XXV. cap. 5. 'Drusum quoque apud nos,' inquit, 'tribunorum popularium clarissimum, cui ante omnes plebs stans plausit, optimates vero bellum Marsicum imputavere, constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula, ibi enim tutissime sumitur, quoniam sesamoides admiscent.' Plinii hæc verba capienda de elleboro nigro; quamvis ipse hoc Livii Drusi exemplum statim subjungat exemplo Carneadis, qui elleborum album assumpserat. Alioquin Plinius ipse erravit, si putaverit Drusum quoque elleborum album hausisse. Album enim non nascitur in Anticyra. Sed paucis tantum in locis provenit, ut ipse Plinius ibidem, et ante eum Theophrastus Hist. Plant. lib. IX. c. 11. testatur. Nigrum vero ubique nascitur; sed præsertim probatur, quod in Helicone et Anticyra invenitur. Dioscorides lib. IV. cap. 151. Φύεται ἐν τραχέσι καὶ γεωλόφοις καὶ καταξήροις τόποις. καὶ ἄριστος ὁ ἐκ τῶν τοιούτων λαμβανόμενος χωρίων. οἷός ἐστιν ὁ ἐξ Ἀντικύρας. καὶ γὰρ ὁ μέλας καὶ κάλλιστος ἐν αὐτῇ γεννᾶται. Id est, 'In asperis, editioribus, sitientibusque locis enascitur. Optimum quod ex locis hujusmodi petitur, quale quod ex Anticyra: nigrum enim inibi probatissimum gignitur.' Hinc est, quod Anticyram pro elleboro Veteres dixerint, quia optimum ibi inveniretur. Persius Sat. IV. 'Anticyras melior sorbere meracas.' Horatius lib. De Arte Poëtica: 'Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam Tonsori Licino commiserit.' Plutarchus lib. De cohibenda Ira: καὶ τὴν μανίαν αὐτὴ καθ' αὑτὴν ἡ Ἀντίκυρα θεραπεύει. 'Et insaniam ipsa per se sanat Anticyra.' Sic Stephanus, sive potius Hermolaus Bizantius De Urbibus, narrat Anticyrensem quendam fuisse, qui Herculem elleboro dato, liberarit ab insania: Ἀντίκυραι. πόλεις δύο, ἡ μία Φωκίδος, ὡς Δημήτριος ὁ Καλλατιανος, ἡ δὲ ἐν Μαλιεῦσιν, ὡς Ἀπολλόδωρος. ἐνταῦθά φασι τὸν ἐλλέβορον φύεσθαι τὸν ἀστεῖον. ἦν δὲ καὶ ἀνήρ τις Ἀντικυρεὺς, ὅν τινά φασιν ἐλλεβορίσαι τὸν Ἡρακλέα μετὰ τὴν μανίαν.

Gallos in venatibus] Scribit hoc quoque Plinius eodem loco: 'Galli sagittas in venatu elleboro tingunt, circumcisoque vulnere teneriorem sentire carnem affirmant.'

CAP. XVI. *A Lenæo*] Meminit hujus quoque Suetonius lib. De Illustr. Grammat. ubi ait, Lenæum Pompeio Magno in omnibus pene expeditionibus comitem fuisse: eo vero ac filiis ejus defunctis, schola se sustentavisse, atque docuisse in Carinis ad Telluris ædem, in qua regione Pompeiorum domus fuerat. Gratis autem manumissum fuisse ob ingenium et doctrinam, cum antea puer adhuc catenis surreptus, in patriam refugisset, perceptisque liberalibus disciplinis pretium domino suo retulisset. Hunc inter primos fuisse, qui apud Romanos de Re Medica quædam scriptis mandaverint, testatur Plinius l. XXV. c. 2. Jussu enim Pompeii Magni, qui debellato Mithridate, omni ejus regia præda potitus, ea, quæ Mithridates de herbarum viribus et usu commentatus fuerat, in Latinum sermonem transtulit: quo primum tempore hæc scientia ad Romanos pervenit.

Medicinæ rei] Pro, *Medicæ rei*: modus loquendi Gellianus. Sic infra lib. XVIII. cap. 10. inquit, 'Medicinæ disciplinæ libros attigi.'

Solitumque earum sanguinem miscere medicamentis] Plinius lib. XXV. Histor. Natur. cap. 2. de Mithridate: 'Illius inventum autumant, sanguinem anatum Ponticarum miscere

antidotis; quoniam veneno viverent.' De anatum Ponticarum sanguine idem Plinius lib. XXIX. c. 5. inquit: 'Coagulum quoque agninum adversus omnia mala medicamenta pollet; item sanguis anatum Ponticarum. Itaque et spissatus servatur, vinoque diluitur. Quidam fœminæ anatis efficaciorem putant.' Sanguinem anatum utilissime in antidotis misceri scribit quoque Dioscorides lib. II. cap. 97. Meminit et ejus Scribonius Largus Composit. Medic. CLXXXVII.

Ipsum autem regem assiduo talium medelarum usu, &c.] Idem Plinius loco citato lib. XXV. 'Mithridates maximus sua ætate regum, quem debellavit Pompeius, omnium ante se genitorum diligentissimus vitæ fuisse argumentis, præterquam fama intelligitur. Uni ei excogitatum quotidie venenum bibere præsumptis remediis, ut consuetudine ipsa innoxium fieret.'

Quum prælio victus] Quod contigit ab U. C. anno DCXCI. ut constat ex Appiano in Mithridaticis. Dione lib. XXXVI. Plutarcho in Pompeio. Floro lib. III. cap. 5. aliisque.

Suo se ipse gladio transegit] De Mithridatis morte variant Auctores. Dion Cassius lib. XXXVI. scribit quidem Mithridatem post venenum frustra assumptum semet gladio suo ipsum vulnerasse, sed propter imbecillitatem ipsius, vulnus non adeo penetrasse, ut lethale fuerit, ideoque ab iis, quos in filium emiserat, lanceis et gladiis esse occisum. Appianus etiam in Mithridaticis ait, eum militem Bituitum nomine, ad se interimendum invitasse. Sextus vero Aurelius Victor De Viris Illustribus scribit, Mithridatem immissum percussorem Gallum, auctoritate vultus territum, revocasse, et in cædem suam manum trepidantis adjuvisse. Lucanus etiam innuere videtur, quosdam fuisse, qui scripserint Mithridatem acutissimo veneno extinctum, quorum opinionem et ipse secutus lib. I. De Bello Pharsalico, ubi inquit: 'Post Cilicasque vagos, et lapsi Pontica regis Prælia barbarico vix consummata veneno.'

Hujus regis antidotus celebratissima est, quæ Mithridatios vocatur] Mithridatis antidoti plures apud Galenum lib. II. De Antidotis cap. 1. 2. et 9. formulæ inter se diversæ habentur.. A quibus etiam abeunt formulæ, quæ exstant apud Celsum lib. v. cap. 23. et Scribonium Largum Composit. CLXX. Plane itidem diversam habet Plinius lib. XXIII. cap. 7. ubi scribit: 'In sanctuariis Mithridatis maximi regis devicti Cn. Pompeius invenit in peculiari commentario ipsius manus compositionem antidoti e duabus nucibus siccis, item ficis totidem, et rutæ foliis viginti simul tritis, addito salis grano. Et qui hoc jejunus sumat, nullum venenum nociturum illo die.' Plinio in descriptione antidoti consentit Serenus Sammonicus cap. 60. 'Antidotos vero multis Mithridatica fertur Consociata modis, sed Magnus scrinia regis Cum caperet victor, vilem deprehendit in illis Synthesin, et vulgata satis medicamina risit. Bis denas rutæ frondes, salis et breve granum Juglandesque duas totidem cum corpore ficus. Hæc oriente die parco conspersa Lyæo Sumebat.' Satis hæc compositio vilis est, ut ait Sammonicus; et vix homine plebeio nedum rege digna. Plane etiam fallacem esse, scribit Joan. Rhodius in Notis ad Scribonium Largum, se observasse, cum pestis Anno MDCXXXI. universam prope Italiam, sed imprimis Patavinam urbem diris modis vastaret.

CAP. XVII. *Duarum et viginti gentium linguas percalluit, &c.*] Sic omnes Vett. Codd. In Stephanica editione est: *Quinque et viginti g. l.* Unde vero illud hauserit, mihi ignotum. Sane et alii non nisi viginti et duarum gentium linguas Mithridatem calluisse scribunt. Ita Plinius lib. VII.

Hist. Natur. cap. 24. 'Mithridates, duarum et viginti gentium rex, totidem linguis jura dixit, pro concione singulas sine interprete affatus.' Item lib. XXV. cap. 2. 'Illum solum mortalium viginti duabus linguis locutum certum est, nec de subjectis gentibus ullum hominem per interpretem appellatum ab eo annis LVI. quibus regnavit.' Idem testatur et Solinus cap. 7. qui Plinium exscripsit; quod et Gellius hoc capite, quemadmodum et duobus proxime præcedentibus, haud dubie fecerit.

CAP. XVIII. *In adulterio deprehensum*] Sallustium Historicum stupris et adulteriis infamem fuisse, Veteres non semel testantur; unde et Auctor Orationis invectivæ in Sallustium, quæ vulgo Ciceroni adscribitur, ait eum ob stupra et adulteria Senatu fuisse motum ab Appio Claudio Pulchro, et L. Calpurnio Pisone Censoribus: quod accidit anno U. C. DCCIII. L. Æmilio Paullo et C. Claudio Marcello Coss. ut vult Pighius in Annalibus. Suetonius etiam lib. de claris Grammaticis, scribit Sallustium a Pompeio Lenæo, Magni liberto, Satyra laceratum, et 'lastaurum, et lurconem et nebulonem popinonemque' appellatum, et vita scriptisque monstrosum. Hinc etiam est quod Lactantius lib. II. Instit. Divin. dicat: 'Quod quidem non fugit hominem nequam Sallustium, qui ait: Sed omnia nostra vis in animo et corpore sita est; animi imperio, corporis servitio magis utimur. Recte si ita vixisset ut locutus est. Servivit enim fœdissimis voluptatibus; suamque ipse sententiam vitæ improbitate dissolvit.'

Loris bene cæsum] Petronius: 'Lorum de pera solvit et me cæpit non perfunctorie verberare.'

Pecuniam] Quid si legas, *et cum dedisset panem?* ut ad modo dictum 'loris bene cæsum' respiciat.

CAP. XIX. *Factis procul, verbis tenus*] Huc pertinent, quæ habet Arrianus Dissertat. Epictet. lib. II. cap. 19. cujus inscriptio: Πρὸς τοὺς μέχρι λόγου μόνον ἀναλαμβάνοντας τὰ τῶν φιλοσόφων. 'Ad eos qui verbo tenus duntaxat se pro Philosophis gerunt.'

Arrianus] De quo vide quæ supra notata ad lib. I. cap. 2. et iis adde breve hoc, quod de Arriano habet elogium Photius in Bibliotheca: Οὗτος ὁ Ἀῤῥιανὸς, φιλόσοφος μὲν ἦν τὴν ἐπιστήμην, εἷς τῶν ὁμιλητῶν Ἐπικτήτου, κατὰ δὲ τοὺς χρόνους Ἀδριανοῦ, καὶ Ἀντωνίνου τοῦ πίου, καὶ Μάρκου τοῦ Ἀντωνίνου ἐγνωρίζετο. ἐπωνόμαζον δὲ αὐτὸν Ξενοφῶντα νέον. διὰ δὲ τὸ τῆς παιδείας ἐπίσημον, ἄλλας τε πολιτικὰς ἀρχὰς ἐπιστεύθη, καὶ εἰς τὸ τῶν ὑπάτων ἀνέβη τέλος. Id est, 'Hic Arrianus professione Philosophus, unus ex Epicteti familiaribus, Adriani, et Antonini Pii, et Marci Antonini Impp. temporibus viguit, et ob singularem doctrinam novi Xenophontis cognomen adeptus, cum alios in republica magistratus gessit, tam ad ipsum quoque consulatum aliquando pervenit.'

In libris, quos de Dissertationibus ejus composuit] Dissertationum libri, quorum hic Gellius meminit, haud dubie iidem sunt, quos Simplicius in Procemio Comment. ad Epicteti Enchiridion Διατριβῶν nomine vocat, in quibus ait Arrianum de vita et morte Epicuri egisse prolixis libris. Qui omnino alii fuere ab iis, qui hodie exstant et vulgo inscribuntur Ἀῤῥιάνου Ἐπίκτητος; ipse vero Arrianus in Præfatione ad L. Gellium Λόγους τοῦ Ἐπικτήτου appellat. Cum in iis nihil fere habeatur, quod ad vitam et mortem Epicteti pertineat. Sententia vero hæc Epicteti, quam Gellius hic subjicit, ad vitam Epicteti omnino spectare videtur; neque hodie quod sciam, in libris Arriani superstitibus occurrit. Quorum etiam quatuor duntaxat supersunt, cum olim duodecim fuerint; quemadmodum etiam

Διατριβῶν libri octo ab Arriano conscripti fuerint, ut testatur Photius in Bibliotheca, ubi de Arriano inquit: Ἔγραψε δὲ βιβλία καὶ ἕτερα. τῶν μὲν Διατριβῶν Ἐπικτήτου τοῦ διδασκάλου ὅσα ἴσμεν βιβλία ὀκτώ. τῶν δὲ Ὁμιλιῶν τοῦ αὐτοῦ Ἐπικτήτου βιβλία δώδεκα. 'Scripsit et alia volumina: Dissertationum Epicteti præceptoris, quos novimus, Libros octo; Sermonum vero ipsius Epicteti Libros duodecim.' Ὁμιλιῶν libros vocat Photius, quos Auctor noster infra lib. XIX. cap. 1. Διαλέξεων appellat, ubi et quædam ex quinto libro adducit. Supra etiam lib. I. cap. 2. Dissertationum Epicteti ab Arriano digestarum nomine eosdem vocavit. Quas si quis melioribus rationibus atque ego habeam, instructus, etiam hoc loco ab Auctore nostro designari putet, postquam mihi de iis constiterit, lubenter pedibus in sententiam ejus discessurus sum.

§ 2 *Suspicari*] Leges fortasse rectius, *ruspari*, quod est, 'scrutari,' ut Nonius exponit, sive, 'studiose quærere.' Quomodo eo usus Accius in Nyctegresia et Meleagro, ut ex Nonio liquet; item Apuleius in Apologia, et Tertullianus de Pallio cap. 2.

Ἄνθρωπε, ποῦ βάλλεις; *&c.*] Id est, 'Mi homo, ubinam mittis? considera numquid purgatum vas sit? Nam si ad inanem opinionem ea immittas, prorsum interierint. Sin computrescant, in urinam, aut acetum convertentur; aut si quid iis ipsis est deterius.'

Κυνικώτερον] 'Magis cynicum.' hoc est, 'multo acerbius.'

CAP. XX. *Verba, &c. scite, modulate, apteque exercendi gratia in Latinam orationem versa*] Titulus hic omnino arrogantissimus est, nec modestiæ, quam Gellius alibi, et in ipso etiam hoc capite, in Græcis vertendis adhibere solet, minime conveniens. Quod satis evincit, ut Henricus Stephanus quoque animadvertit, inscriptionem hanc huic capiti potius a sciolo quodam, quam ab ipso Gellio, esse præfixam.

Πᾶσα γὰρ πρᾶξις ὧδε ἔχει, *&c.*] Hoc est, 'Omnis enim actio sic sese habet. Nam ipsa quantum in semetipsa agitur, neque honesta neque turpis est: quemadmodum sunt quæ nunc nos ipsi facimus, aut bibere, aut cantare, aut disputare. Non enim est horum honestum per seipsum quicquam, sed in actione, ut quidem est actum, ejusmodi evenit. Nam honeste gestum et recte, honestum fit, contra vero, turpe. Eodem modo et amare ipsum, et amor, non omnis quidem honestus est, neque commendatione dignus; verum is, qui amare honeste nos adhortatur.'

§ 2 *Atque ibi Taurus mihi*] 'Atque' hoc loco est, statim. Vid. supra lib. X. cap. ultim.

Ἐνθύμημα] Commentum.

§ 3 *Sed qui facit*] Stephanus reponit, *sed qui commonefacit*, quod respondet Platonis verbo ὁ προτρέπων. Quod neutiquam per verbum simplex 'facit' reddi potest.

CAP. XXI. *Post Romam conditam*] Ex variis de Urbis Romæ condita sententiis, quas Onuphrius Panvinus Commentar. in lib. I. Fastor. accuratissime in suas classes distribuit, atque recensuit, duæ potissimum hoc tempore celebres sunt. Quarum altera tribui solet Verrio Flacco, et vulgo dicitur Capitolinorum Fastorum, quæ Romam conditam statuit anno IV. Olymp. VI. Altera vero Varronis est, ut auctor Plutarchus in Romulo, quæque longe plurimos sectatores habuit, atque hodie adhuc habet, et Urbis Palilia constituit in annum III. exeuntem Olymp. VI. Est et tertia sententia, quæ Urbis annum natalem confert in ann. I. exeuntem Olympiad. VII. quæ Græcos præsertim assertores habuit Eratosthenem scilicet Cyrenæum, Apollodorum, Polybium, Dionysium Halicarnass. Dio-

dorum Siculum, Anonymum in Descript. Olympiad. Inter Latinos etiam M. Catonem, Q. Catulum Lutatium, C. Sempronium, Corn. Nepotem, alios; quorum etiam sententiam sequitur Steph. Vinand. Pighius in Consummatissimo Annalium Romanorum Opere. Instituti et loci ratio non permittit, ut hasce sententias uberius discutiamus; verum de iis prolixius tractantes vide sis Onuphrium lib. allegato, J. Scaligerum De Emendat. Temp. l. v. ac denique Dionys. Petavium lib. IX. De Doctrina Tempor. c. 45. &c. Nos in sequentibus aut Varronis calculum, aut Capitolinos Fastos ut plurimum sequimur.

Ante secundum bellum Carthaginiensium] Quod cœpit anno ab U. C. DXXXV. P. Cornelio Scipione et T. Sempronio Longo Coss. ut Pighius in Annalibus; quos tamen, ut et hujus belli initium alii ad annum sequentem referunt. Decimo vero septimo demum anno exitum habuit Coss. T. Claudio Nerone, M. Servilio Gemino ann. U. C. DLI. vel ut alii an. U. C. DLII.

§ 3 *De Homero et Hesiodo*] De utriusque horum ætate ex Variorum sententia egit Auctor noster supra lib. III. c. 11. ubi vide quæ notata sunt. Quam varie autem Veteres ipsi in Homeri ætate designanda variaverint, ex unico Eusebii testimonio manifestum reddi potest, qui in Chronico ad ann. DCCCCVIII. scribit: 'Homerus secundum quorundam opinionem his fuisse temporibus judicatur. Quanta autem de eo apud Veteres dissonantia fuerit, manifestum esse poterit ex sequentibus. Quidam eum, ex quibus Crates, ante descensum Heraclidarum ponunt. Eratosthenes post centesimum annum Trojanæ captivitatis. Aristarchus Ionica migratione, sive post annos centum. Philochorus migrationis Ionicæ tempore, sub Archippo Atheniensium magistratu, et post captam Trojam anno CLXXX. Apollodorus Atheniensis CCLX. anno eversionis Ilii. Exstiterunt alii, qui modico ante quam Olympiades inciperent, id est CCCC. retro annis a Trojana captivitate, eum fuisse putant; licet Archilochus vicesimam tertiam Olympiadem et quingentesimam Trojanæ eversionis supputet.'

Silviis Albæ regnantibus] Alba scilicet Silvio, Æneæ Silvii filio; ad cujus annum regni sextum, sive num. Eusebian. DCCCCXCVI. Hieronymus in Chronico Eusebiano scribit: 'Quidam Homerum et Hesiodum his temporibus fuisse scribunt:' in quo sequitur sententiam Cassii, ut bene ibi notavit Scaliger. Nam anni CLX. cum numero DCCCXXXV. in quo Troja capta, compositi, efficiunt numerum DCCCCXCV. qui numerus uno anno minor superiori est, ad quem Hieronymus dixit quosdam scripsisse, Homerum et Hesiodum vixisse. Quod nullius est momenti, cum etiam ipse Cassius annis plus centum et sexaginta, post bellum Trojanum, Homerum et Hesiodum floruisse scripserit.

Cassius] Intelligitur L. Cassius Hemina, qui floruit ludis secularibus quartis, C. Cornelio Lentulo et L. Mummio Achaico Coss. anno U. C. DCVIII. ut testis est Censorinus de Die Natali cap. 17. nec confundendus cum Cassio Severo, qui sub Augusto et Tiberio vixit, ut aliqui faciunt: quos bene notat Vossius lib. I. De hist. Latin. cap. 7. et cap. 21. Scripsit Noster Annalium libros quatuor, qui omnes temporum injuria periere, exceptis fragmentis quibusdam hinc inde in Veterum libris adductis.

Plus centum atque sexaginta] Lipsius in Notis ad Velleium Paterculum hic corrigendum censet, *Plus ducentis atque sexaginta* scil. annis post bellum Trojanum, ut hoc modo conveniat cum sententia Cornelii Nepotis, qui in primo Chronicorum, ut statim

sequitur, de Homero dixit, eum vixisse annis circiter centum et sexaginta ante Romam conditam. Sed, ut optime Salmasius ad Solinum notavit, hic annorum numerus apud Cassium non est mutandus; cum opinio Cassii nihil commune habeat cum sententia Nepotis. Sed uterque alios sequutus est auctores: Cassius enim paullo plus quam centum et sexaginta annos post Trojam captam Homerum vixisse voluit: Nepos vero annis centum et sexaginta ante Romam conditam. Nepotis supputationi calculum addere et consensum omnes ferme Latinos scriptores, uberius supra III. 2. ex Salmasio annotatum est.

§ 3 *Solonem ergo accepimus, &c. leges scripsisse Atheniensium*] Omnes Auctores consentiunt Solonem hoc præstitisse Olympiade quadragesima sexta: quamvis alii alium ejus designent annum. Anonymus enim in Descriptione Olympiad. annum ponit tertium. Quod etiam confirmat Diogenes Laërtius in Solone, ubi dicit eum floruisse circa Olympiad. XLVI. ejusque anno III. Archontem Atheniensium fuisse: atque eo tempore leges suas constituisse: quod verissimum est. Eusebius vero in Chronico ejusdem Olympiad. anno II. Solonem leges suas scripsisse vult: 'Solon,' inquit, 'Draconis legibus antiquatis, extra eas, quæ ad sanguinem pertinebant, jura sua constituit.' Qui id etiam factum notat anno regni Tarquinii Prisci vigesimo quarto, non vero trigesimo tertio, ut Gellius scribit. Et sane, cum Tarquinius Priscus secundum Hieronymum in Chronico Eusebiano Romæ regnum adierit Olympiad. XL. an. III. vel, ut alii volunt, Olymp. XLI. an. II. sive anno U. C. CXXXIX. Solon vero leges suas tulerit Olympiad. XLVI. necessario inde sequitur, id non ultra vigesimum quartum regni Tarquinii Prisci factum fuisse. Lapsus itaque hoc loco Gellius παραχρονισμῷ novem aut decem annorum: nisi forte quis dicat in Codicibus Gellii numerum mendosum XXXIII. pro XXIII. irrepsisse. ideoque ita rescribendum.

Tarquinio Prisco Romæ regnante] Quo tempore hic regnum adierit, optime notat Dionysius Halicarnasseus lib. III. Παραλαμβάνει τὴν βασιλείαν ἐνιαυτῷ δευτέρῳ μάλιστα τῆς μιᾶς καὶ τεσσαρακοστῆς Ὀλυμπιάδος ὁ Ταρκύνιος, ἣν ἐνίκα στάδιον Κλεωνίδας ὁ Θηβαῖος, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἡνιοχίδα. Id est, 'Regnum accepit Tarquinius anno secundo primæ et quadragesimæ Olympiadis, qua victor stadio erat Cleonidas Thebanus, Archonte Athenis Heniochida.' Regnavit vero annis XXXVII. vel, ut alii, ann. XXXVIII.

Servio autem Tullo regnante] Servius Tullus Tarquinii Prisci gener, post ejus cædem, regnare cœpit anno IV. Olympiad. L. Archonte Athenis Archestratide, ut scribit Dionysius Halicarnass. l. IV. qui est annus U. C. CLXXVI. secundum Fastos Capitolinos: ex Varronis vero calculo ann. U. C. CLXXVII. Regnum summa cum laude administravit per annos XLIV. donec ipsi generi sui Tarquinii ac filiæ execrando parricidio vita erepta est.

Pisistratus Athenis tyrannus fuit] Tyrannidem Pisistratus invasit Olympiad. L. anno 1. ut est apud Anonymum in Descriptione Olympiad. Illud autem certum, quod eo tempore, quo Pisistratus tyrannidem arriperet, Athenis Archon Comias fuerit, ut in Vita Solonis docet Plutarchus: Ἐπὶ Κωμίου ἤρξατο τυραννεῖν Πεισίστρατος. 'Archonte Comia Pisistratus cœpit dominari.' Petavius in Paralipomenis Librorum de Doctr. Temporum, Pisistratum tyrannidem primum Athenis arripuisse vult ann. I. Olympiad. LV. ad quem annum etiam Comiam Archontem refert: ac Anonymi Olympiad. Scriptoris auctoritatem elevare conatur. Quem, si tanti rem putaveris, adi sis: Nobis enim ube-

rius eam discutere hic, nec vacat, nec lubet.

Solone ante in exilium voluntarium profecto] Solonem Athenis abiisse postquam Pisistratus Tyrannidem occupaverat, testatur etiam Diogenes Laërtius in ejus Vita: Ἤδη δὲ αὐτοῦ (Πεισιστράτου) κρατοῦντος οὐ πείθων, ἔθηκε τὰ ὅπλα πρὸ τοῦ στρατηγίου, καὶ εἰπὼν, Ὦ πατρὶς, βεβοήθηκά σοι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἀπέπλευσεν εἰς Αἴγυπτον καὶ εἰς Κύπρον. I. e. 'Sed cum Pisistrato jam dominante nemini persuaderet, arma ante Prætorium deponens, et inquiens, O Patria et verbo et re opem tibi tuli, in Ægyptum atque in Cyprum navigavit.' Quamquam Laërtius in eo fallat, quod putaverit Solonem Pisistrato dominante demum in Ægyptum navigasse: cum omnino Solon hanc peregrinationem susceperit, postquam leges condidisset, ut robur iis post absentiam decennalem compararet, ut ex Plutarcho in Solone quoque observavit Meursius in Solonis Vita. Sic etiam non videtur verosimile, quod Plutarchus de Solone scribit, eum scilicet Athenis mansisse, etiam post occupatam a Pisistrato tyrannidem, quamvis amici ejus suaderent, ut abiret: quod etiam legere est apud Ælianum Var. Histor. lib. VIII. cap. 16. Sed præter Gellii et Diogenis Laërtii testimonium contrarium, illud ipsum etiam evinci potest ex Epistolis, quæ leguntur apud Laërtium, tam nomine ipsius Pisistrati ad Solonem datis, quibus eum ad reditum in patriam invitat: quam Solonis nomine ad Pisistratum Responsione, qua reditum suum excusat, utpote qui, eo dominante, sibi honestus esse non posset. Quamvis enim hasce epistolas non a Pisistrato ipso, nec Solone conscriptas existimem, sed ipsorum nomine confictas, liquet tamen ex iis, Veteres in ea fuisse opinione, Solonem sub Pisistrati tyrannide Athenis non commoratum fuisse. Optime etiam Meursius in Solone observat, tum demum Solonem profectionem in Lydiam ad Crœsum instituisse, ut tradit Diogenes Laërtius. Secus atque facit Plutarchus, et eo prior quoque Herodotus: qui in eo errant, quod commemorent Crœsum a Solone aditum, postquam confirmandis legibus in decennium peregre abiisset, quod neutiquam fieri potuit. Cum, ut antea etiam notatum, Solon leges suas scripserit Olympiade XLVI. Crœsus vero regnare demum cœperit Olympiad. LIV. anno II. ut testatur Eusebius in Chronico.

Quoniam id ei prædicenti non creditum est] Quomodo Solon Pisistrati Tyrannidem præviderit, atque prædixerit, narrat Laërtius in ejus Vita: ᾟξας γὰρ (ὁ Σόλων) εἴς τινα ἐκκλησίαν μετὰ δόρατος καὶ ἀσπίδος, προεῖπεν αὐτοῖς τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Πεισιστράτου· καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ βοηθεῖν ἕτοιμος εἶναι, λέγων ταῦτα, Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν μὲν σοφώτερος, τῶν δὲ ἀνδρειότερός εἰμι. σοφώτερος μὲν τῶν τὴν ἀπάτην Πεισιστράτου μὴ συνιέντων· ἀνδρειότερος δὲ τῶν ἐπισταμένων μὲν, διὰ δέος δὲ σιωπώντων. Id est, 'Cum enim Solon in concionem quandam cum hasta clypeoque prosiliisset, non solum Pisistrati conatum prædixit, sed et se ad resistendum paratum esse ostendit his verbis: Ego quidem, Athenienses, quibusdam sapientior, quibusdam vero fortior sum: sapientior his, qui Pisistrati dolum non intelligunt: his autem fortior, qui intelligunt quidem, sed ob metum tamen silent.' Atque hinc est quod Valerius Maximus lib. V. cap. 3. de Solone dicit: 'Pisistrati tyrannidem primus vidit orientem: et solus armis opprimi palam dictitare ausus est.' Addit autem Laërtius, Senatum, qui Pisistrato favebat, Solonem pro insano habuisse: Solonem vero dixisse: Δείξει δὴ μανίην μὲν ἐμὴν βαιὸς χρόνος ἀστοῖς, Δείξει, ἀληθείης ἐς μέσον ἐρχομένης. Id est, 'Ostendet furorem meum breve tempus ci-

vibus, Ostendet, veritate in medium procedente.' Subjicit quoque Laërtius Elegiam Solonis, qua Pisistrati tyrannidem prædixerit, quæ talis erat: 'Ἐκ νεφέλης φέρεται χιόνος μένος ἠδὲ χαλάζης, Βροντὴ τ' ἐκ λαμπρῆς γίνεται ἀστεροπῆς. Ἀνδρῶν δ' ἐκ μεγάλων πόλις ὄλλυται. εἰς δὲ μονάρχου Δῆμος ἄϊδρις ἐὼν δουλοσύνην ἔπεσεν. Id est, 'Ex nebula fertur nivis vis, grandinisque Tonitrusque ex splendido generatur fulgure. Viris autem ex magnis urbs perit, et in Monarchæ Populus insciens servitutem concidit.'

§ 4 *Postea Pythagoras Samius in Italiam venit*] Jamblichus De Vita Pythagoræ scribit, Eum venisse in Italiam κατὰ τὴν Ὀλυμπιάδα τὴν δευτέραν ἐπὶ ταῖς ἑξήκοντα, 'circa Olympiadem sexagesimam secundam.' Quod an ita se habuerit, mox videbimus. Causam vero, quare in Italiam Pythagoras profectus fuerit, refert Laërtius in ejus Vita, hanc fuisse, quod post longam peregrinationem in patriam reversus, eam a Polycratis tyrannide oppressam offendisset. Εἶτα ἐπανῆλθεν εἰς Σάμον, καὶ εὑρὼν τὴν πατρίδα τυραννουμένην ὑπὸ Πολυκράτους, ἀπῆρεν εἰς Κρότωνα τῆς Ἰταλίας. Cui consentit Malchus, sive Porphyrius De Vita Pythagoræ. Μετὰ δὲ ταῦτα τῆς Πολυκράτους τυραννίδος Σαμίους καταλαβούσης οὐ πρέπον ἡγούμενος ὁ Πυθαγόρας ἐν τοιαύτῃ πολιτείᾳ βιοῦν ἀνδρὶ φιλοσόφῳ, διενοήθη εἰς Ἰταλίαν ἀπαίρειν. Id est, 'Postea autem cum Samii Polycratis tyrannide oppressi tenerentur, Pythagoras indecorum sibi viro philosopho arbitratus, in ejusmodi republica vivere, navigare in Italiam cogitare cœpit.' Alii Sylosontem Polycratis fratrem et successorem (quem Strabo lib. XIV. adeo sæviter regnasse scribit, ut plurimi Samum desererent) aiunt non potuisse ferre. Quod rei veritati propius accedere videtur. Si enim Pythagoras, ut idem scribit Jamblichus, viginti duos annos in Ægypto versatus sit; atque eo ibi commorante, a Polycrate jam dominante Ægyptiorum Regi Amasidi per literas commendatus sit, ut refert Laërtius; non potuit sane Pythagoras circa Olympiadem LXII. in Italiam abire, quippe quo tempore primum Polycrates dominari cœperit. Syloson vero post Polycratis necem, Sami Principatum a Dario Persarum rege, donec accepit Olympiad. LXVI. anno IV. qui fuit annus U. C. CCXLI. quo tempore adhuc Romæ Tarquinius Superbus regnabat; atque ita Pythagoras sub Tarquinio in Italiam pervenisse potuit, ut vult Auctor noster. At Solinus sub Bruto demum Consule Pythagoram Italiam adiisse scribit cap. 16. 'In Samo,' inquit, 'nihil nobilius, quam Pythagoras civis, qui mox offensus fastu tyrannico, relicta domo patria, Bruto Consule, qui reges Urbe exegit, Italiam advectus est.' Sic Cicero Tusculan. Quæstion. lib. IV. scribit Pythagoram fuisse in Italia iisdem temporibus, quibus L. Brutus patriam liberavit. Quicquid sit de Pythagoræ in Italiam adventu, an fuerit scilicet sub extremis regni Tarquinii Superbi temporibus, an vero, illo exacto, sub Bruti demum Consulatu, istud certissimum est, Pythagoram Italiam non adiisse circa Olympiadem LXII. ut voluit Jamblichus, vel, quod eodem redit, paulo post initium regni Polycratis, ut Diogenes Laërtius et Malchus in Vita Pythagoræ innuere videntur.

Tarquinii filio regnum obtinente: cui cognomentum Superbus] Regnum invasit Tarquinius Superbus occiso Servio Tullio Rege socero suo, ut refert Dionysius Halicarnasseus lib. IV. Olympiad. LXI. an. IV. hoc est, anno ab U. C. CCXX. ut habent Fasti Capitolini, Varroniano vero ann. U. C. CCXXI. Idem Dionysius scribit Tarquinium ἕως εἰκοστοῦ καὶ πέμπτου προαγαγεῖν τὴν ἀρχήν, 'regnum perduxisse usque ad vigesimum quintum annum,' hoc est, ut ego cum D. Petavio lib.

x. De Doctrina Temp. cap. 21. interpretor, eum annos XXIV. solidos explevisse, et an. XXV. libasse. qui est ann. U. C. CCLXV. Varron. et incidit in Olympiad. LXVII. annum III. euntem. Cujus U. C. anni a. d. VI. Kalend. Martii, ut habet Vetus Kalendarium; vel, ut alii volunt, a. d. IX. Kalend. Jun. Tarquinius cum uxore et liberis exulare jussus; eo, quod filius ejus major natu Sex. Tarquinius pudicissimæ matronæ Lucretiæ per vim stuprum intulisset: atque ita regium nomen Romæ abolitum, ac Libertate restituta Consules introducti. Sic ut Regifugii fuerit annus U. C. CCXLV. Varronianus a. d. VI. Kal. Mart. vel a. d. IX. Kal. Jun. quo primi Consules creati L. Junius Brutus et L. Tarquinius Collatinus.

Isdem temporibus occisus est Athenis ab Harmodio et Aristogitone Hipparchus Pisistrati filius] Quod contigit festo Panathenæorum Olymp. LXVI. anno IV. hoc est, an. U. C. CCXLI. Vide sis Notas supra ad lib. IX. c. 2.

Hippiæ tyranni frater] Qui etiam anno quarto post Hipparchi cædem Athenis ejectus est, hoc est, anno III. Olympiad. LXVII. sive an. U. C. CCXLIV.

Archilochum] Scilicet, Parium. Hunc Eusebius in Chronicis insignem fuisse scribit circa annum II. Olymp. XXIX. qui secundum eum est annus undecimus regni Tullii Hostilii Romanorum Regis tertii. Tatianus vero contra Græcos, et Cyrillus lib. I. contra Julianum, Archilochum referunt ad Olymp. XXIII. Sed et Herodotus eum Candaulis et Gygis temporibus fuisse scribit, quorum etiam Historiam Iambicis eum complexum esse tradit Priscianus. Verum hæc facile conciliari possunt, neque adeo longe abeunt, atque facit Anonymus in Descript. Olympiadum, qui Archilochum nunc refert ad annum I. Olympiad. XV. nunc ad an. I. Olympiad. XVIII. et an. III. Olympiad. XIX. Sed et juxta Clementem Alexandrinum lib. I. Στρωματ. cujus opinionem sequitur Petavius, Archilochus floruit circa Olymp. XX. Fuit quidem Archilochus in cæteris Poëta generosus et eximius, sed nimium maledicus, et in versibus suis adeo obscœnus, ut Lacedæmonii libros ejus extra suam urbem ejecerint; unde Valerius Maximus ait, Maximum Poëtam, aut certe summo proximum, quia domum sibi invisam obscœnis maledictis laceraverat, carminum exilio multatum. Plura de Archilocho qui desideras, vide sis apud Lil. Gyraldum De Poëtar. Historia Dialog. IX.

Tullo Hostilio Romæ regnante] Universæ civitatis consensu delatum sibi ultro in honorem virtutis regnum suscepit Tullus Hostilius tertius Romanorum Rex anno Varroniano U. C. LXXXIII. Olympiad. XXVII. anno II. ut scribit Dionysius Halicarnasseus lib. III. Regnavit autem annos XXXII. ac de cœlo tactus, cum uxore familiaque periit anno U. C. CXVI.

§ 5 *Ducentesimo deinde et sexagesimo anno post Romam conditam, &c.*] Sic quoque Sulpitius Severus Histor. Sacr. lib. II. 'Hic' (Darius) 'ante quadriennium quam decederet, apud Marathonem pugnavit, celeberrimo Græcis Romanisque historiis prælio. Id gestum post Romam conditam anno fere ducentesimo et sexagesimo; Macerino et Augurino, Coss.' In tabulis tamen Capitolinis Consules hi referuntur ad ann. U. C. CCLXI. Anonymus in Descriptione Olymp. Marathoniam pugnam refert ad an. I. Olympiad. LXXII. quo Athenis Archon fuit Diognetus. Dionysius etiam lib. V. auctor est, Prælium Atheniensium ad Marathonem accidisse sedecim annis post mortem L. Bruti Romanorum primi Consulis. Ὑστερεῖ δὲ καὶ τὰ Μαραθώνια καὶ τῆς Βρούτου ταφῆς, εἰ δὴ ἀπὸ τούτων πρώτων ἤρξαντο οἱ ἔπαινοι λέγεσθαι τοῖς ἀπογενομένοις, ἑκκαίδεκα ἔτεσιν. Quod eodem redit. Nam

Bruti Regum exacteris mors incidit in Olympiad. LXVIII. annum I. cui annorum numero si sedecim annos addas, reperies ann. I. Olymp. LXXII. qui potest esse annus CCLX. ab U. C. si sententiam Eratosthenis et ipsius Dionysii sequamur, qui, ut supra monuimus, Romam conditam statuunt anno I. Olympiad. VII. a quo, si deinceps ducentos sexaginta annos numeres, habebis Olympiad. LXXII. ann. I. Ad quem etiam annum Marathoniam pugnam contigisse scribit Eusebius in Chronicis. Scaliger Marathoniam cladem refert ad ann. II. Olymp. LXXII. Hujus vero adversarius Petavius lib. X. de Doctr. Tempor. ad sequentem, sive ann. III. Olympiad. LXXII. qui ipsi, ex Varroniano calculo, est annus U. C. CCLXIV.

Pugnam illam inclytam Marathoniam] De Marathonia illa pugna celeberrima vide Herodotum lib. VI. Pausaniam lib. I. et lib. IV. Cornelium Nepotem in Miltiade, Justinum lib. II. alios.

Damnatus a populo Atheniensi, &c.] Causam apud alios legimus, eo, quod Miltiades, Parum insulam, quam obsidebat, terrore falso ingruentis Persarum exercitus, deseruisset, totidemque navibus, atque erat profectus, Athenas rediisset. Quare proditionis accusatus a Xantippo Ariphronis filio, quod, cum Parum expugnare posset, a rege corruptus, infectis rebus a pugna discessisset. Causa cognita, capitis quidem absolutus est, verum quinquaginta talentis, hoc est, aureorum triginta millibus multatus est. Hanc pecuniam cum solvere in præsentia non posset, in vincula publica conjectus est, ibique diem obiit supremum. Addit Nepos, Parium crimen Miltiadi objectum, prætextum tantum fuisse damnationis; verum autem ejus causam fuisse, quod Athenienses extimescebant, ne Miltiades summa in Urbe auctoritate pollens, Pisistrati in morem, tyrannidem in suos cives affectaret, atque tandem etiam exerceret; ideoque eum innoxium maluisse plecti, quam se diutius esse in timore.

Tum Æschylus Athenis tragœdiarum poëta celebris fuit] Pugnavit enim fortiter et ipse Æschylus in Marathonia pugna, ut est apud Suidam et Scholiastem in ejus Vita. Unde et Eusebius in Chronicis eum claruisse scribit ad annum I. Olympiad. LXXI. Ex Pausania etiam in Atticis discimus, ipsum Æschylum paulo ante obitum, cum Carmen quoddam suum de Marathonia pugna ederet, in ipso Operis fronte suum et patriæ nomen inscripsisse: *καὶ ὡς τῆς ἀνδρείας μάρτυρας ἔχοι τὸ Μαραθώνιον ἄλσος, καὶ Μήδους τοὺς ἐς αὐτὸ ἀποβάντας.* 'Et ut fortitudinis suæ testes citasse Marathonium saltum, et Persas, qui illuc descenderunt.' De Æschylo plura qui desideras, vide Gyrald. Histor. Poëtar. Dialog. VI.

Romæ autem istis ferme temporibus tribunos, &c.] Quod factum alii volunt anno U. C. CCLX. alii an. U. C. CCLXI. Cum plebs Rom. ob fœnebrem pecuniam, qua premebatur a patribus graviter dissentiens, seditione facta in Sacrum montem cum armis secessisset, atque ibidem trans Anienem amnem castra posuisset, inde reducta patribusque placata per Menenium Agrippam, virum facundum et plebi carum, hac conditione, et lege etiam lata Senatu permittente, ut plebs suos haberet annuos magistratus sacrosanctos, Tribunos plebis vocatos, quibus auxilii latio adversum Consules, magistratus quosve, atque universam nobilitatem esset; neve cui patrum hunc magistratum capere liceret. Creati primum duo Tribuni, a. d. IV. Id. Decembr. quibus mox tres adjecti; denique an. U. C. CCXCVII. iterum quinque additi, decemque in universum facti; qui deinde numerus in Republica permansit. Vide Livium lib. II. Dio-

nys. Halicarnass. lib. VI.

Et ædiles] Plebeia ædilitas Patricios excludens eodem quidem anno cum tribunatu plebi introducta, non tamen simul cum tribunis in monte Sacro creati ædiles, ut scribit Dionysius Halicarnass. sed postea reconciliatis jam ordinibus, creatisque dudum tribunis, plebs a Senatu petiit, ut sibi permitteret, binos e suo corpore singulis annis creare, qui tribunis subministrarent; quique eas causas judicarent, quas ipsi eis committerent, unde etiam primum judices dicti; postea vero ab ædium cura, in quibus omnia sua scita plebs deferebat, ædiles appellati sunt; ut testatur Varro, et Pomponius D. de Orig. Jur.

Coriolanus] Cognomen hoc ipsi datum, quod Volscis prælio profligatis, captisque Longula et Polusca eorum oppidis, præcipua Cn. Marcii virtute Corioli munitissima urbs vi expugnata est; ejus enim solius opera victoriam cum in prælio, tum in urbis expugnatione obtinuerunt Romani; unde Coriolanus dictus est. Vide Livium, Dionysium Halicarnass. Plutarchum in ejus Vita, Valerium Maximum lib. IV. c. 3. alios.

Exagitatus vexatusque a tribunis pl.] Hic primus e Patriciis fuit, in quem tribunitia potestas judicium Senatui extorsit. Tribuni enim Cn. Marcio Coriolano perduellionis diem ad populum dixère, quod de tribunorum potestate abolenda in Senatu disseruisset, neque prius frumentum e Sicilia populo dividendum censuisset anno U. C. CCLXII. vel, ut alii, an. CCLXIII. M. Minucio Augurino et A. Sempronio Atratino Coss. Cum ipse liberius resisteret, per ministros ædiles comprehendere et saxo Tarpeio dejicere conati sunt; sed obstante omni nobilitate, ac Senatu prohibiti, tandem de ejus capite plebem primis tributis comitiis in suffragia vocarunt, atque absentem, ut Livius lib. II. tradit, exilio multarunt. Adde Dionys. Halicarnass. et Plutarch. in Coriolano.

Ad Vulscos, qui tum hostes erant] Coriolanus exilio damnatus ad Volscos abiit, minitans patriæ hostilesque spiritus gerens; ut autem honesta belli a Volscis inferendi populo Romano causa quæreretur, astute ejus consilio et Tulli Arrii, cujus hospitio utebatur, factum, ut, cum Romæ sub Coss. C. Julio et P. Pinario Rufo, Ludi magni magnificentissime instaurarentur, atque ad eos magna vis hominum ex vicinis civitatibus confluxisset, Volscorum sola juventus, quæ frequentissime advenerat, ignominiose a Consulibus, tanquam insidias moliretur, Urbe expulsa fuerit. Qua injuria irritati Volscorum populi omnes, ipso Tullo auctore, ac Coriolano duce, in Romanum agrum irrumpunt, Circeos profecti, colonos Romanos expulere, captisque Satrico, Longula, Polusca, Coriolis, Novella, Labicis, Lavinio, aliisque nonnullis Latini nominis et Romanæ ditionis oppidis; tandem adversus Romam ipsam Coriolanus castra movit, et ad quartum ab Urbe lapidem posuit, eam hostibus infestissimis in excidium daturus, nisi matris Veturiæ, uxoris Volumniæ ac mulierum Romanarum obviam in castra prodeuntium precibus ad misericordiam commotus, earumque comploratione fractus fuisset. Unde legiones ex agro Romano movit. Quæ res etiam ipsi tantam apud Volscos invidiam creavit, ut non diu postea ab eis occideretur, quod factum Sp. Nautio et Sex. Furio Coss. ann. U. C. CCLXV. vel, ut alii, ann. U. C. CCLXVI. Videndi Auctores modo citati.

§ 6 *Post deinde paucis annis Xerxes Rex ab Atheniensibus, &c.*] Decem scilicet annis post Marathoniam pugnam certatum est ad Salaminem, ut testis est Thucydides lib. I. Si itaque Marathonia pugna inciderit in

an. I. Olympiad. LXXII. sive ann. U. C. CCLX. ut Gellius paullo ante dixit, et nos etiam ex Eratosthenis opinione ibidem firmare conati sumus, necesse est, ut Salaminia pugna incidat in annum III. Olymp. LXXIV. sive ann. U. C. CCLXX. Alium tamen calculum hic videtur sequi Gellius in designando anno pugnæ Salaminiæ, cum mox addat, anno fere inde quarto Fabios apud Cremeram cæsos; Sic ut ex ipsius sententia prælium ad Salamina factum fuerit ann. U. C. CCLXXII. ut statim melius intelligetur. Ex Recentiorum vero quorundam opinione, qui Marathoniam pugnam collocant in ann. III. Olympiad. LXXII. qui ipsis ex Varroniano calculo est ann. U. C. CCLXIV. pugna ad Salamina peracta erit ann. I. Olympiad. LXXV. et an. U. C. CCLXXIV. Et sane verior hæc sententia, quæ ann. I. Olympiad. LXXV. Xerxem ad Salamina superatum vult, quo tempore Athenis Archon fuit Callias, ut scribit ad hunc annum Anonymus in Descript. Olympiad. qui Archonte Callia Xerxem in Græciam trajecisse, Atticam vastasse, Athenas incendisse, atque inde prælio ad Salamina victum notat, hisce verbis: *Διάβασις Ξέρξου εἰς Ἑλλάδα. Ξέρξης εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐμβαλὼν, τὴν μὲν χώραν ἐδῄωσε, τὰς δὲ Ἀθήνας κατέσκαψε, καὶ τοὺς ναοὺς ἐνέπρησεν. ἡ ἐπὶ Σαλαμῖνι ναυμαχία.* Quod facile etiam esset aliorum testimoniis confirmare.

Quod ad Salamina factum est] De hoc navali ad Salamina inter Persas Græcosque commisso prælio, vide Herodotum lib. VIII. Justinum l. II. Cornel. Nepotem in Themistocle, Ælianum lib. XIII. Var. Histor. cap. 3. alios.

Atque inde anno fere quarto Menenio Agrippa, M. Horatio Pulvillo Coss.] In Fastis Capitolinis ad ann. U. C. CCLXXVI. nominantur Consules C. Horatius Pulvillus et T. Menenius Agrippæ F. Atque ita horum Coss. nomina apud Gellium reponenda censet Pighius in Annalibus, *Menenio Agrippæ F. C. Horatio Pulvillo.* Consentiunt Livius et Dionysius Halicarnass. qui C. Horatium Marci ejus, qui Capitolium dedicavit, et T. Menenium, Agrippæ Menenii, qui plebem patribus reconciliavit, filios fuisse scribunt. Gellius vero hoc loco a librariis corruptus, qui ignorarunt, quod Agrippa in Meneniis prænomen esset. Ex horum itaque Consulatu, qui ad ann. U. C. CCLXXVI. in Fastis Capitolinis collocantur, apparet, quod modo indicabamus, Gellium existimasse pugnam Salaminiam contigisse anno U.C. CCLXXII. qui quarto inde anno hos Consules fuisse dicit; sub quorum consulatu, sex et trecentos Patricios Fabios cum familiis suis apud Cremeram a Veientibus cæsos esse scribit. Quod rectissime ab eo factum: nam hisce Coss. cladem hanc Romani passi sunt. Qui Varronianum U. C. calculum sequuntur, Consules hosce fuisse volunt anno U. C. CCLXXVII. qui ipsis est ann. IV. Olymp. LXXV. Prochronismo duodecim annorum hinc recedit Eusebius in Chronicis, qui Fabios a Veientibus cæsos notat ad ann. IV. Olymp. LXXII. Contra Anonymus in Descript. Olymp. Parachronismo quinque annorum serius hanc cladem accidisse scribit: nimirum ann. I. Olymp. LXXVII. ubi ejus verba: *Ῥωμαίοις πρὸς Οὐειεντανοὺς ἐνστάντος πολέμου περὶ τὸν Κρεμέραν, Ῥωμαίων ἡττηθέντων, οἱ τριακόσιοι Φάβιοι, συγγενεῖς ἀλλήλων ὄντες, ἔπεσον.* Quod ex ipsius sententia incideret in an. U. C. CCLXXXI. Romam enim ipse conditam scribit ad ann. I. Olymp. VII. ut supra monitum.

Sex et trecenti Patricii Fabii, &c.] Romanis adversus Veientes bellum gerentibus, familia Fabiorum illustris, hostes sibi privato nomine debellandos poposcit; et profecti CCCVI. Patricii, assumptis clientibus, ac duce Fabio Vibulano proconsule, ad Cre-

meram fluvium castra posuere; cum vero sæpius hostes fudissent, crebra victoria incautiores facti, ab insidiis hostium circumventi sunt. Veientes enim ad dolos conversi pecora ex adverso in conspectu eorum posuerunt, ad quæ progressi Fabii, et in insidias delapsi, ad unum omnes cum proconsule Fabio Kæsone Vibulano, et ejus fratre Marco legato, occisi sunt. Unus autem ex ea gente, domi relictus propter impuberem ætatem, genus Fabiorum postea propagavit. Historiam latius narrant Livius et Dionysius. Hic dies, quo clades hæc accepta, a populo Romano inter atros et nefastos relatus est. Ovidius lib. II. Fastor. 'Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus arvis Tercentum Fabii, ter cecidere duo.' Et paulo post: 'Una dies Fabios ad bellum miserat omnes, Ad bellum missos abstulit una dies.' Portam etiam, qua profecti erant, Sceleratam dictam scribit Florus lib. I. cap. 12. ubi hanc historiam breviter recenset: 'Cæsi apud Cremeram trecenti, patricius exercitus; et scelerato signatur nomine, quæ proficiscentes porta demisit. Unus ex ea gente, propter impuberem ætatem domi relictus, genus propagavit ad Q. Fabium Maximum, qui Annibalem mora fregit.' Hoc est, quod Ovidius dict. lib. II. Fastor. ait: 'Nam puer impubes, et adhuc non utilis armis Unus de Fabia gente relictus erat. Scilicet ut posses olim, tu Maxime, nasci; Cui res cunctando restituenda foret.'

Juxta ea tempora Empedocles Agrigentinus, &c. floruit] Floruit Olymp. LXXXIV. ut testatur Diogenes Laërtius in ejus Vita: Ἤκμασε δὲ κατὰ τὴν τετάρτην καὶ ὀγδοηκοστὴν Ὀλυμπιάδα. Anonymus etiam in Descript. Olymp. ad I. Olymp. LXXXIV. Μέλισσος Σάμιος, ὁ φιλόσοφος, Πρωταγόρας, καὶ Ἐμπεδοκλῆς, ἤκμασεν. Gellius autem Empedoclem floruisse scribit circa ea tempora, quibus cæsi apud Cremeram trecenti sex Fabii, quod juxta Varronis calculum fuisse diximus an. U. C. CCLXXVII. sive ann. IV. Olymp. LXXV. Quæ est differentia triginta sex annorum ab eo tempore, quo Empedoclem claruisse scribunt Laërtius et Anonymus. Ab his iterum abit Eusebius in Chronicis, qui ad ann. IV. Olymp. LXXX. Empedoclem et Parmenidem in Physicis excelluisse notat. Quod tamen facile cum Laërtio conciliari potest, utpote qui scribat Empedoclem ad summam pervenisse ætatem. Poëta fuit Physicus et Medicus, quem de Rerum natura et De Medicina libros versibus heroicis conscripsisse testatur Laërtius. Mirum in modum Lucretius lib. I. Empedoclem extollit; ubi de eo et Sicilia, patria ejus, sic scribit: 'Nil tamen hoc habuisse viro præclarius in se, Nec sanctum magis et mirum, clarumque videtur, Carmina quin etiam divini pectoris ejus Vociferantur, et exponunt præclara reperta, Ut vix humana videatur sorte creatus.' Fragmenta quædam Empedoclis collecta sunt ab Henrico Stephano in Poësi Philosophica; quæ et auctiora fieri possent iis versibus, quos Philostratus lib. I. De Vita Apollonii cap. 1. et Pachymerius Commentariis in Aristotelem ex eo adducunt.

Romæ autem per eas tempestates Decemviros legibus scribundis creatos constitit] Infra lib. XX. cap. 1. Sextus Cæcilius apud Gellium, anno CCC. post Romam conditam tabulas decemvirales compositas et scriptas dicit. Sicque etiam Eusebius in Chronicis trecentesimo anno ab U. C. Decemviros creatos scribit. Biennio isti abeunt, alios forte Annales secuti, nisi numeri corrupti sint, a Fastis Capitolinis, qui Decemviros collocant creatos anno U. C. CCCII. quibus suffragatur Livius lib. III. 'Anno trecentesimo altero,' inquit, 'quam condita Roma erat, iterum mutatur forma civitatis ab Coss. ad

Decemviros.' Et ita quoque Solinus cap. 2. Item Eutropius lib. I. 'Anno trecentesimo et altero ab Urbe condita imperium consulare cessavit; et pro duobus Consulibus Decem facti sunt, qui summam potestatem haberent, Decemviri nominati.' Hic juxta Varronem est ann. U. C. CCCIII. qui incidit in ann. II. Olymp. LXXXII.

Mox alias duas additas] Quod factum anno proxime sequenti; cum iterum Decemviri creati ad supplendas eas leges, quæ propter brevitatem temporis adhuc deesse videbantur, ut tradunt Livius lib. III. et Dionysius lib. X. sub finem. Qua de re etiam Pomponius libro singulari Enchiridii l. II. § 4. D. de Orig. Jur. ubi postquam dixerat decem primum tabulas a Decemviris conscriptas fuisse, subjicit: 'Qui ipsi' (Decemviri) 'animadverterunt aliquid deesse istis primis legibus: ideoque sequenti anno alias duas ad easdem tabulas adjecerunt, et ita ex accidentia appellatæ sunt Leges XII. Tabularum.' Has autem duas legum tabulas, quas prioribus adjecerunt Decemviri, non pertulerunt, ut moris erat, Centuriatis Comitiis; cum jam ipsi omnia pro libidine agere inclperent. Postquam vero Decemviri imperium abdicare coacti essent, Consules Duodecim tabulas Legum æreas ante rostra publicaverunt, ut latius narrant Livius lib. III. et Dionysius lib. II.

§ 7 *Bellum deinde in terra Græcia maximum Peloponnesiacum*] Quod cœpit ann. II. Olymp. LXXXVII. quo tempore Athenis Archon erat Pythodorus, ut scribit Thucydides lib. II. Gellius id cœpisse scribit an. U. C. CCCXXIII. in quo sequitur Varronis calculum. Duravit vero XXVII. annis et VI. mensibus amplius; hoc est, ad Olymp. XCIV. ann. I. sive ann. U. C. CCCL. quo tempore post VI. mensium obsidionem Athenis a Lysandro captis, Munichionis XVI. hoc est, Aprilis circiter XVIII. triginta Tyranni constituti. Occasionem belli Pericles Atheniensium dux præbuit, ne rationem redderet septingentorum millium talentorum, quæ in Propylæis Arcis Atheniensium ædificandis consumpserat, dum in alios etiam usus pecuniam publicam converterat; ideoque ne repetundarum reus peteretur, omnia permiscuit.

Quod Thucydides memoriæ mandavit] Complexus quidem Thucydides suis libris Historiam XXVII. annorum; quot annis Peloponnesiacum bellum duravit; totum tamen illud non descripsit; sed altius exorsus, nimirum a bello inter Corinthios et Corcyræos; quod octennio Peloponnesiacum antecessit, Peloponnesiaci belli descriptionem ad primi et vigesimi anni æstatem perduxit, ut ipse in historiæ fine testatur. Hodie ejus Historia octo libris dividitur; olim autem istud opus, ut testis Marcellinus in ejus Vita, a nonnullis in lib. XIII. atque ab aliis aliter distribui solebat. Ἰστέον δὲ, inquit, ὅτι τὴν πραγματείαν αὐτοῦ οἱ μὲν κατέτεμον εἰς τρεισκαίδεκα ἱστορίας, ἄλλοι δὲ ἄλλως. ὁμῶς δὲ ἡ πλείστη καὶ ἡ κοινὴ κεκράτηκε, τὸ μέχρι τῶν ὀκτὼ διῃρῆσθαι τὴν πραγματείαν, ὡς καὶ ἐπέκρινεν ὁ Ἀσκληπιός. 'Sciendum autem est totam Thucydidis historiam a quibusdam in XIII. libros divisam fuisse, ab aliis aliter. Frequens tamen et communis usus obtinuit, ut totum hoc opus in octo tantum libros divideretur, quod et Asclepius suo judicio comprobavit.' Quæ vero in Thucydidis historia desiderantur, ea supplevit Xenophon lib. VII. qui Ἑλληνικῶν inscribuntur; quibus partim reliqua belli Peloponnesiaci continuavit, partim ea conscripsit, quæ deinceps variis in Græciæ locis acciderunt.

Olus Postumius Tubertus] Male in Vet. Ed. et vulgatis est *Torquatus*, pro *Tubertus*. Qui hoc anno Romæ Dictator a Senatu invitis Consulibus

dictus fuit, ad bellum contra Volscos et Æquos gerendum, quos etiam in Algido ad internecionem fere delevit, ut scribit Livius lib. IV. Errorem induxit historia ipsa, quæ eadem de duobus refertur, Postumio videlicet Tuberto et Manlio Torquato.

Qui filium suum] Idem de Postumio Tuberto tradit Diodorus Siculus lib. XII. ubi ait, Postumium Dictatorem in castris filium victorem securi percussisse, quod suo injussu præsidio decedens, cum hoste pugnasset. Secus tamen Livius l. IV. qui soli Manlio Torquato, unde et Manliana imperia dicta, hanc severitatem asscribit; De A. Postumio autem id ab aliis quoque memoratum, ait ibidem Livius. Valerius quoque Maximus lib. II. cap. 7. de utroque illud refert, et Postumium et Manlium in proprios animadvertisse filios scribit.

Fidenates] Bello Fidenati Gellius hoc accidisse vult; cum tamen alii bello contra Æquos et Volscos in Algido, quibus cæsis Postumius Dictator triumphavit, id contigisse referant. Livius lib. IV. Diodor. Sicul. lib. XII.

Sophocles] Natus est Sophocles Olympiad. LXXI. ann. II. Archonte Athenis Philippo, ut est apud Anonymum in Descript. Olympiad. et Sophoclis Scholiaste in ejus Vita: qui est ann. U. C. CCLIX. Alii ejus natalem rejiciunt in Olympiad. LXXIII. ut idem testatur Anonymus. Inclarescere cœpit Olympiad. LXXVII. ac floruit etiam Olympiad. LXXXV. ann. IV. ut ait Eusebius in Chronicis. Qui et obitum ejus refert ad Olymp. XCII. an. I. Quamvis Diodorus Siculus lib. XIII. et Anonymus in Descript. Olympiad. eum obiisse scribant ejusdem Olympiadis anno III. Chronicon vero Alexandrinum demum Olymp. XCIII. an. III. ut ita pervenerit ad nonagesimum ætatis annum.

Ac deinde Euripides] Aliquot annis enim junior Sophocle Euripides fuit. Anonymus in Descript. Olymp. ejus natalem refert ad Olympiad. LXXV. ann. I. Ut etiam facit Diogenes Laërtius in Vita Socratis: Καὶ Εὐριπίδης, ὃς καὶ τῷ πρώτῳ ἔτει τῶν ἑβδομηκοστῆς πέμπτης Ὀλυμπιάδος ἐγέννηθη, ἐπὶ Καλλιάδου. 'Et Euripides, qui natus est anno primo Olympiadis septuagesimæ quintæ, Archonte Calliade.' Idem testatur Thomas Magister in ejus Vita, et Suidas in Εὐριπίδης. Hic autem ann. I. Olympiad. LXXV. incidit in an. U. C. CCLXXIV. Quod si ita se habeat, verum non potest esse, quod scribit Eusebius in Chronicis, nimirum Euripidem una cum Sophocle jam floruisse Olympiad. LXXVII. hoc est, ann. U. C. CCLXXXII. Imo Auctor Vitæ Sophoclis, Euripidem demum Olymp. LXXVII. ann. II. natum scribit, atque Sophocle XXIV. annis juniorem facit. Quicquid sit, aliquo tamen tempore simul Euripides et Sophocles floruere. Nam Olympiad. LXXXVII. anno I. hoc est, anno U. C. CCCXXII. Euripides Phœnissis editis cum Euphorione certavit et Sophocle, ut testis est Anonymus in Description. Olympiad. Qui et ait eos eodem anno, videlicet ann. III. Olympiad. XCII. obiisse. Diodorus autem Siculus ex Apollodoro Chronographo refert Euripidem cum Sophocle mortuum eodem ann. III. Olympiad. XCIII. qui incidit in ann. U. C. CCCXLVIII. Vide supra XIII. 18.

Hippocrates] Soranus in Vita Hippocratis ejus natalem refert ad an. I. Olympiad. LXXX. Γεννηθεὶς, ὥς φησὶν Ἱστόμαχος, ἐν τῷ πρώτῳ περὶ τῆς Ἱπποκράτους αἱρέσεως, κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ὀγδοηκοστῆς Ὀλυμπιάδος. qui est an. U. C. CCXCVIII. Eusebius vero in Chronicis Hippocratem jam floruisse scribit circa Olymp. LXXXVI. In ejus ætatis annis maxime variatur. Alii enim Hippocratem vixisse vo-

lunt annos XC. alii LXXXV. alii vero annos CIV. quidam etiam annos CIX. ut Soranus testatur in ejus Vita: ubi et refert eum obiisse eodem anno, quo Democritus: Ἐτελεύτα δὲ (ὁ Ἱπποκράτης) παρὰ Λαρισσαίοις, ὅθι καὶ Δημόκριτος φέρεται τελευτήσας. Καὶ οἱ μὲν ἐννενήκοντα ἐτῶν. οἱ δὲ, πε'. φασίν. ἄλλοι, ρδ'. τινὲς, ρθ'. Quomodo autem circa obitum Democriti Veteres etiam varient, mox indicabimus.

Et Democritus Philosophus] De hujus anno natali non una exstat Veterum opinio, apud Diogenem Laërtium in ejus Vita. Quidam enim Democritum XL. annis juniorem faciunt Anaxagora. Anaxagoras autem ex quorundam sententia annum agebat vigesimum, quo tempore Xerxes trajiciebat in Græciam, hoc est, ann. I. Olymp. LXXV. hoc modo Democritus nasci debuit Olympiad. LXXX. ann. I. hoc est, ann. U. C. CCXCIV. Quo tempore eum etiam natum scripsit Apollodorus in Chronicis, ut est apud eundem Laërtium. Hoc tamen nullo modo fieri potuit, si verum est, quod idem scribit Laërtius, Democritum Librum, quem μικρὸν Διάκοσμον inscripserat, composuisse annis DCCXXX. post Trojam captam, hoc est, Olymp. LXXXI. an. III. Vero similior itaque est Thrasylli opinio, quam Laërtius refert, qui Democritum natum scripsit an. III. Olymp. LXXVII. qui incidit in an. U. C. CCLXXXIV. ita ut Democritus anno uno major Socrate fuerit. Dicet aliquis forte hinc sequi, Democritum librum modo dictum conscribere debuisse, cum esset tantum annorum XV. Sed fieri facile potuit, ut ipse Trojæ excidium aliquot annis ulterius removerit. Nec minus variant Auctores in ejus mortis anno assignando. Anonymus enim in Descript. Olymp. eum obiisse scribit ann. I. Olymp. XCIV. cum esset C. aut CIV. annorum. Quod ad ætatem Democriti CIV. ann. idem de eo testatur Lucianus, et Phlegon Trallianus in Longævis. Apud Laërtium etiam legimus ex Hipparchi sententia, eum vixisse CIX. annos. Diodorus vero Siculus lib. XIV. eum quidem mortuum eodem anno dicit, atque Anonymus, sed tantum annos XC. vixisse. Eusebius autem in Chronicis Democriti mortem refert in ann. IV. ejusdem Olymp. XCIV. His accedat Chronicon Alexandrinum, ubi Democritus obiisse dicitur ann. II. Olympiad. CV. Hujus Auctor excessu laborare videtur, uti cæteri defectu. Si enim ex probabiliori Thrasylli sententia natalem Democriti constituamus in ann. III. Olymp. LXXVI. atque eum, utpote quem Veteres inter Longævos recensent, centesimum ætatis annum excessisse, et, uti etiam plurimorum est sententia, vixisse annos CIV. obitus ejus incidet in ann. III. Olymp. CIII. hoc est, ann. U. C. CCCLXXXVIII. Si itaque eodem anno atque Democritus, obierit Hippocrates, ut modo vidimus ex Sorano in ejus Vita, oportet Hippocratem tum fuisse plus minus annorum XCIV. atque ita pro πε'. apud Soranum reponendum censerem ϟε'. Sin autem Democritus vixerit annos CIX. ut voluit Hipparchus, ejus annus mortalis erit Olympiad. CV. ann. I. quod tempus proxime convenit cum Chronico Alexandrino; atque ita etiam fieri potuit, ut Hippocrates vixerit circiter C. annos, uti quosdam statuisse Soranus etiam testatur.

Quibus Socrates Atheniensis natu quidem posterior fuit] Si Gellius Socratem etiam Hippocrate juniorem esse putaverit, in eo falsus est; novem enim ad minimum annis ante Hippocratem natus est Socrates; nimirum ann. IV. Olympiad. LXXVII. ut ex Apollodori Chronicis refert Laërtius in Socrate: Ἐγεννήθη δὲ (ὁ Σωκράτης) καθά φησιν Ἀπολλόδωρος ἐν τοῖς χρονικοῖς, ἐπὶ Ἀψεφίωνος, ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει τῆς ἑβδομηκοστῆς ἑβδόμης

Ὀλυμπιάδος. Θαργηλιῶνος ἕκτῃ, ὅτε καθαίρουσι τὴν πόλιν Ἀθηναῖοι. Id est, 'Natus est autem Socrates, ut ait Apollodorus in Chronicis, Apsephione Archonte, anno quarto septimæ et septuagesimæ Olympiados, sexta Thargelionis, qua die Athenienses urbem purgant.' Socratis itaque natalis incidit in an. U. C. CCLXXXV. Alii etiam, ut scribit Anonymus in Descript. Olympiad. Socratis annum natalem rejiciunt in an. IV. Olymp. LXXIV. Sed verior est Apollodori sententia; ut paulo post ex ætatis anno, quo Socrates veneno exstinctus est, videbimus.

§ 8 *Tribunis militaribus consulari imperio Remp. Romæ regentibus*] Tribuni militum consulari potestate primum creati sunt an. U. C. CCCIX. ut vult auctor Capitolinorum Fastorum, vel an. U. C. CCCX. ut Livius lib. IV. et alii tradunt. In quorum locum tamen tertio post mense Consules suffecti sunt. Iterum creati ann. U. C. CCCXVI. uti et anno U. C. CCCXXI. et CCCXXII. variisque postea annis modo Consules, modo Tribuni militares consulari potestate et insignibus præditi, Rempublicam administravere; donec an. U. C. CCCLX. ut habent Fasti Capitolini, sive ex Varronis calculo, ann. U. C. CCCLXI. postquam per annos XV. continuos a Tribunis militaribus Consulum loco Romæ regnatum esset, denuo ex Senatusconsulto consulare imperium revocaretur, et duobus sequentibus annis duo Consules iterum crearentur. Postea iterum per Tribunos militares consulari imperio Respublica administrata usque ad ann. U. C. CCCLXXXVIII. Varronianum; quo primum altero Consulum e plebe creari cœpto, deinceps imperium ad Consules rediit.

Ad annum fere C. U. CCCXLVII. *triginta illi tyranni præpositi sunt a Lacedæmoniis Atheniensibus*] Alios hic sequitur Annales Gellius, atque supra fecit, ubi scribit Bellum Peloponnesiacum cœpisse ann. U. C. CCCXXIII. ubi Varronem secutus est. Istud autem duravit XXVII. annis amplius, hoc est, ad ann. U. C. CCCL. qui est an. I. Olymp. XCIV. quo demum tempore Athenis a Lysandro captis, et Thebanis Urbem diruendam censentibus, eam tamen servari placuit, Rectoribus triginta constitutis; qui summa potestate præditi, tyrannidem postea in cives exercuere. Quos inter Theramenes cæteris moderatior, a Collegis accusatus, cicutam bibere cogitur. Vide Xenophontem Ἑλληνικῶν lib. II. Meminit etiam Cicero lib. I. Tuscul. Quæst.

In Sicilia Dionysius] Hic tyrannidem occupavit circa annum ultimum belli Peloponnesiaci. Nam Dionysius Halicarnasseus lib. VII. initio scribit, Archonte Gallia, ann. III. Olymp. XCIII. hoc est, ann. U. C. CCCXLVIII. Dionysium Syracusis tyrannidem invasisse: eodem autem astu, quo Pisistratus Athenis, primum Satellites, mox tyrannidem obtinuit. Vide Diodorum Siculum lib. XIII. Xenophontem Ἑλληνικ. lib. II.

Paucisque annis post, Socrates, &c. veneno necatus] Quod accidit ann. U. C. CCCLIV. sive ann. I. Olymp. XCV. Archonte Lache, ut testatur Diodorus Siculus lib. XIII. ad hunc annum, ubi de Socrate scribit: Ἀθήνησι δὲ Σωκράτης ὁ φιλόσοφος, ὑπ' Ἀνύτου καὶ Μελίτου κατηγορηθεὶς ἐπ' ἀσεβείᾳ, καὶ φθορᾷ τῶν νέων, θανάτῳ κατεδικάσθη, καὶ πιὼν κώνειον ἐτελεύτησε. Id est, 'Tum Athenis Socrates Philosophus, ab Anyto et Melito impietatis in Deos, et corruptæ juventutis accusatus, capite damnatur, et hausta cicuta, periit.' Erat autem Socrates, cum mortem obiret, natus annos LXX. ut scribit Laërtius ex Demetrio Phalereo in Socratis Vita: Ἐτελεύτησε δὲ τῷ πρώτῳ ἔτει τῶν ἐνενηκοστῆς πέμπτης Ὀλυμπιάδος, γεγονὼς ἐτῶν ἑβδομήκοντα. Idem in Vita Xe-

nophontis ejusdem Olympiadis designat annum primum, ut mortalem Socrati, cum de Xenophonte refert: Ἤκμαζε δὲ κατὰ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς τετάρτης καὶ ἐννενηκοστῆς Ὀλυμπιάδος, καὶ ἀναβέβηκε σὺν Κύρῳ ἐπὶ ἄρχοντος Ξεναινέτου, ἑνὶ προτέρῳ ἔτει τῆς Σωκράτους τελευτῆς. Id est, 'Floruit anno IV. Olympiad. XCIV. et cum Cyro profectus est, Xenæneto Archonte, anno uno antequam Socrates mortem obiret.' Eodem anno Socratem obiisse, cicuta hausta, scribit Anonymus in Descriptione Olympiad. Σωκράτης, πιὼν κώνειον, ἐτελεύτησε. Socrates autem tum temporis erat annorum LXX. ergo non potuit nasci ann. IV. Olymp. LXXIV. quem tamen, ut natalem Socratis, eundem Anonymum referre, supra monuimus; sed demum an. IV. Olympiad. LXXVII. ut ex Apollodoro Laërtius testatur.

Ea fere tempestate Romæ M. Furius Camillus Dictator fuit] Anno nimirum U. C. CCCLVIII. Varroniano, rebus male a Tribunis militum Consulari potestate in Faliscis gestis, unde magnus Romæ terror, et in castris ad Veios, ad excidium illius urbis, servandæque patriæ fatalis dux M. Furius Camillus Dictator dictus est. Qui post fusos Faliscos et Capinates, majore mole Veios aggressus, urbem opulentissimam cepit, et in prædam dedit. Vide Livium lib. v. et Plutarchum in Vita Camilli.

Tum Galli Romam præter Capitolium, ceperunt] De anno, quo Roma a Gallis capta, non una exstat Veterum et Recentiorum opinio. Dionysius Halicarnasseus lib. XI. Romam captam censet ann. I. Olymp. XCVIII. Archonte Pyrrhione, vel Pyrgione; qui est annus U. C. CCCLXVI. ex Varronis calculo. Polybius vero lib. I. Urbis Romanæ ἅλωσιν conjicere videtur in annum sequentem. Scaliger lib. v. De Emendatione Tempor. annum captæ Urbis definit esse Period. Jul. an. 4325. qui est ann. U. C. Varronianus CCCLXV. a Palilibus vero Catonianis CCCLXIV. Quem tamen in sua argumentatione Paralogismum committere, demonstrat Petavius De Doctrina Tempor. lib. X. cap. 30. et verum tempus captæ Urbis designat Period. Jul. an. 4324. Olymp. XCVII. ann. III. ineuntem, Archonte Demostrato; ann. U. C. CCCLXIV. ex Varronis calculo, Capitolinorum vero Fastorum ann. U. C. CCCLXIII. Qui omnino verus captæ Urbis annus est. Nam extra controversiam est, Romam a Gallis occupatam fuisse eo anno, quo Tribuni militum Consulari potestate fuere cum totidem aliis, Fabii tres fratres, qui Gallorum irruptioni causam dederant, ut legere est apud Livium lib. v. Horum vero Tribunatus incidit in annum Varronianum CCCLXIV. Qui est a Regifugio, sive Consulatus annus CXX. secus ac putavit Halicarnasseus, et ex eo Scaliger, qui CXXI. Consulatu Urbem captam volunt; cum revera Consulatu CXX. capta sit; quemadmodum id a Petavio dicto loco uberius probatur.

Neque multo postea Eudoxus Astrologus] Floruit Eudoxus Cnidius Olympiad. CIII. an. I. ut scribit Anonymus in Descript. Olympiad. Item Diogenes Laërtius ex Apollodoro in Eudoxo: Ὁ δ' αὐτὸς (Ἀπολλόδωρος) φησὶ τὸν Κνίδιον Εὔδοξον ἀκμάσαι κατὰ τὴν γ' καὶ ρ' Ὀλυμπιάδα. 'Ipse vero Apollodorus ait Eudoxum Cnidium floruisse circa centesimam et tertiam Olympiadem.' Sic enim recte legitur in Stephanica editione. In Romana vero Aldobrandini pro γ' καὶ ρ', habetur γ' καὶ ο'. Quasi Eudoxus floruisset Olympiade LXXIII. Quod fieri non potuit, cum teste eodem Laërtio, et Cicerone lib. II. De Divinat. Platonis auditor fuerit, qui demum an. I. Olympiad. LXXXVIII. natus est. Eusebius in Chronicis scribit, nunc ad an. III. Olymp. LXXXIX. 'Eudoxus Cnidius clarus habetur.' nunc, alios

secutus Auctores, ad an. I. Olympiad. XCVII. ‘Eudoxus Astrologus agnoscitur.’ Inter utrumque numerum est intervallum XXX. annorum. Neuter tamen numerus cum rei veritate convenire videtur. Nam Diogenes Laërtius testatur, Eudoxum ætatis anno XXIII. Socraticorum fama pellectum, Athenas profectum, ibique duobus mensibus commoratum; mox in patriam reversum, atque collecta ab amicis pecunia, in Ægyptum navigasse, cum commendatitiis ab Agesilao ad Nectanabin, Ægyptiorum regem. Hic autem regnare cœpit ann. II. Olymp. XCVIII. Sic ut Eudoxus ante istud tempus vix famam aliquam habere potuerit. Nam in Ægypto a Sacerdotibus astrorum doctrina imbutus est, ibique Octaëteridem conscripsit. Quare Eudoxus inclarescere demum potuit circa Olymp. XCIX. hoc est, an. U. C. CCCLXX. cum autem obierit ætatis anno LIII. majus adhuc nomen habere cœpit circa Olympiad. CIII. sive an. U. C. CCCLXXXVI. ut est apud Anonymum et Laërtium. Gellius tamen, qui Eudoxum non multo post Romæ ἅλωσιν nobilitatum scribit, etiam jam circa Olymp. XCIX. eum claruisse innuere videtur. Insignis omnino fuit Geometra et Astrologus. Unde de ipso Cicero lib. II. de Divinat. ‘Eudoxus, Platonis auditor, in Astrologia, judicio doctissimorum hominum facile princeps.’ Et hinc etiam Cæsaris illa gloriatio apud Lucanum lib. X. ‘Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus.’ Suidas etiam in Εὔδοξος, καὶ ἔσχε πρὸς ἀστρολογίαν ὑπερφυῶς. Observavit enim in Asia, Sicilia et Italia φάσεις ἀπλανῶν καὶ ἐπισημασίας. Planetarum quoque motum ab occasu in ortum, Democriti tempore Græcis nondum comprehensum fuisse, et ab Eudoxo primum in Græciam delatum scribit Seneca lib. VII. Natural. Quæst. cap. 3. Sic Plutarchus narrat Eudoxum et Archytam primos ὀργανικὴν sive ‘machinalem scientiam’ tradidisse; et propterea in eos graviter invectum esse Platonem, ὡς ἀπολλύντας καὶ διαφθείροντας τὸ γεωμετρίας ἀγαθὸν, ‘ut qui Geometriæ bonum perderent et corrumperent.’ Plato enim Mathesi pura tantum delectabatur.

Lacedæmoniique ab Atheniensibus apud Corinthum superati, duce Phormione] Notabilis Gellii παραχρονισμὸς, qui hanc Lacedæmoniorum cladem collocat post Romam a Gallis captam, hoc est, post an. III. Olympiad. XCVII. sive an. U. C. CCCLXIV. cum revera Lacedæmonii ab Atheniensibus, duce Phormione, navali prælio prope Corinthum profligati sint anno tertio belli Peloponnesiaci, qui fuit ann. IV. Olympiad. LXXXVII. sive ann. U. C. CCCXXV. Hoc enim anno Phormio Atheniensium Dux Lacedæmonios navali prælio bis vicit: semel circa Rhium, ubi XLVIII. naves Lacedæmoniorum oppugnat, ac XII. αὐτάνδρους capit; quos deinde nova navium accessione auctos rursus aggreditur, sed ambigua victoria recedit; mox vero ipse Phormio XX. navibus auctus, Lacedæmonios in fugam conjecit Corinthum usque, ut tradit Diodorus Sicul. lib. XII. et Thucydides lib. II.

M. Manlius Romæ, &c. saxo Tarpeio præceps datus] Historiam late narrat Livius lib. V. ubi scribit M. Manlium Capitolinum perduellionis et affectati regni reum a Tribunis pleb. factum ad populum, eundemque convictum in Comitiis centuriatis in Petelino luco extra portam Flumentanam, unde conspectus in Capitolium non esset, condemnatum, ab ipsis postea de Saxo Tarpeio dejectum; ita ut locus idem in uno homine et eximiæ gloriæ et pœnæ ultimæ fuerit. Factum hoc an. U. C. CCCLXX. an. I. Olympiad. XCIX. Meminere ejus rei quoque Plutarchus in Camillo, Valerius Maxim. lib. VI. cap. 3. Sext.

Aurel. Victor De Vir. Illust. aliique.

Qui erat post reciperatam urbem septimus] Recuperata enim Roma, ductu et auspiciis Furii Camilli Dictatoris eodem anno, quo a Gallis capta erat, nimirum an. U. C. CCCLXIV. Vide Livium lib. V.

Aristotelem Philosophum natum esse] Natus est Aristoteles, ut ex Apollodori Chronicis tradit Laërtius in ejus Vita, ann. I. Olympiad. XCIX. *φησὶ δ' Ἀπολλόδωρος ἐν Χρονικοῖς, γεννηθῆναι μὲν τῷ πρώτῳ ἔτει τῆς ἐννάτης καὶ ἐννενηκοστῆς Ὀλυμπιάδος.* Item Dionysius Halicarnass. in Epistola ad Ammæum, qui et Archontem Athenis fuisse Diotrephem ait: *Ἐγενήθη δὲ (ὁ Ἀριστοτέλης) κατὰ τὴν ἐννενηκοστὴν καὶ ἐννάτην, Ὀλυμπιάδα, Διοτρεφοῦς Ἀθήνησι ἄρχοντος.* De Aristotelis anno natali idem testatur Suidas. Hic vero est ann. U. C. CCCLXX. quem Gellius post Romam recuperatam vocat septimum.

Bellum Senonicum] Sic etiam supra bellum Gallicum appellavit: quia a Senonibus, gente Gallicia illatum.

Thebani Lacedæmonios, duce Epaminonda, apud Leuctra superaverunt] Lacedæmonii, duce Cleombroto, a Thebanis numero longe paucioribus, duce Epaminonda, apud Leuctra Bœotiæ, victi et ingenti clade affecti sunt, cæso etiam ipso Cleombroto an. II. Olymp. CII. Archonte Phrasiclide, ut refert Diodorus Siculus lib. XV. et Anonymus in Descript. Olympiad. ubi ad ejusdem Olympiadis annum notat: *Ἡ περὶ Λεῦκτρα μάχη, ἐν ᾗ Κλεόμβροτος ὁ Λακεδαιμονίων βασιλεὺς ἀνῃρέθη.* qui est an. U. C. CCCLXXXIII. Varronianus. Cæterum de Leuctrica pugna præter Diodorum, vide etiam Xenophontem Ἑλληνικ. lib. VI. Plutarchum in Pelopida, Pausaniam in Bœoticis. Meminit ejus etiam Strabo lib. IX. hisce verbis: *Τὰ δὲ Λεῦκτρά ἐστιν, ὅπου Λακεδαιμονίους μεγάλῃ μάχῃ νικήσας Ἐπαμινώνδας, ἀρχὴν εὕρετο τῆς καταλύσεως αὐτῶν. οὐκέτι γὰρ ἐξ ἐκείνου τὴν τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίαν ἀναλαβεῖν ἴσχυσαν, ἣν εἶχον πρότερον.* Id est, 'Leuctra sunt, ubi Epaminondas, superatis magno prælio Lacedæmoniis, eorum potentiæ enervandæ exordium reperit. Nunquam enim ab eo tempore Spartani recuperare principatum potuere, quem in Græcos habuerant.'

Ac brevi post tempore in urbe Roma, &c. Consules etiam creari ex plebe cœpti] Quod factum, post atrocem seditionem, ingentiaque certamina, quibus L. Sextius et C. Licinius tribuni pleb. pro plebeio consulatu pugnassent, an. U. C. CCCLXXXVIII. Varroniano; et primus de plebe Consul factus L. Sextius princeps seditionis, et cujus lege partus erat, ut loquitur Livius l. VII. Qui etiam videndus in fine l. VI. et Plutarchus in Camillo.

§ 9 *Circa annum deinde urbis conditæ* CCCC. *Philippus, &c. regnum Macedoniæ adeptus est*] Nimis secure hic Gellius numerum annorum expressit. Neque enim Philippus Amyntæ F. circa ann. U. C. CCCC. Macedoniæ regnum adeptus, verum ann. II. Olympiad. CV. fratri Perdiccæ ab Illyriis occiso in Macedoniæ regno successit, ut auctor Diodorus Siculus lib. XVI. Qui incidit in ann. U.C. CCCXCV. Varronianum: quo anno etiam Athenienses ad Methonem in prælio vicit. Circa annum vero U. C. a Gellio nominatum, sive Olympiad. CVI. Philippus, re feliciter ubique gesta, ac variis gentibus devictis, et imperio suo subjugatis, amplissimum sibi regnum acquisiverat, stabiliveratque.

Inque eo tempore Alexander natus est] Natus est Alexander M. an. I. Olympiad. CVI. die VI. mensis Hecatombæonis, qua die templum Dianæ ab Herostrato incensum conflagravit, ut scribit Plutarchus in Alexandro, et Diodorus Sicul. lib. XVI. Item Anonymus in Descript. Olympiad. ad ejusdem Olymp. annum: qui secundum Varronem est ann. U. C. CCCXCVIII.

Plato Philosophus ad Dionysium Siciliæ tyrannum posteriorem profectus est] Iterum hic Gellius παραχρονισμὸν aliquot annorum committit, cum scribit Platonem paucis post Alexandrum M. natum annis in Siciliam ad Dionysium juniorem profectum esse. Quod omnino fieri nequivit. Nam ante Alexandrum natum jam Plato tertium ex Sicilia in patriam redierat. Ter enim Platonem in Siciliam navigasse scribit Diogenes Laërtius in ejus Vita; primo, ut insulam et montis Ætnæ crateras inviseret, quo tempore a Dionysio majore Siciliæ tyranno adeo male habitus est, ut eum etiam venum dederit: quemadmodum etiam testatur Plutarchus in Dione, et Diodorus Siculus lib. XV. Quod accidit circa an. III. Olympiad. XCVIII. hoc est, ann. U. C. CCCLXVIII. Quo tempore Plato jam quadragesimum annum ætatis excesserat, ut ipse testatur in Epistola septima. Secundo autem profectus est ad Dionysium Juniorem αἰτῶν γῆν καὶ ἀνθρώπους τοὺς κατὰ τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ζησομένους, 'locum atque homines postulans in Republica a se instituta victuros,' quod Dionysium quidem promisisse, non tamen præstitisse idem ait Laërtius. Itaque in patriam rediens, quamvis ægre a Dionysio dimissus, postea tertia vice Syracusas profectus, Dionis Dionysio reconciliandi causa, ab utroque iterum iterumque arcessitus. Sed re infecta denuo in patriam rediit sospes. Paulo vero post Platonis discessum, Dio, clam collectis copiis, in Siciliam navigans Dionysium Syracusis expulit, ac libertatem Syracusanis restituit. Quod factum an. IV. Olympiad. CV. ut est apud Diodorum Sicul. lib. XVI. Qui est ann. U. C. CCCXCVII. uno anno antequam Alexander M. natus erat. Plato vero ejusdem Olympiadis an. I. reversus videtur; quippe qui in Epist. VII. scribat, se paulo post suum ex Sicilia reditum, in Peloponneso Dionem offendisse ludos spectantem Olympiacos. Ultra annum vero Platonem apud Dionysium Syracusis hæsisse, ex eadem Epistola Platonis facile colligi potest; ita ut Plato circa ætatis annum septuagesimum, tertiam hanc in Siciliam profectionem suscepisse videatur: post reditum vero suum adhuc vixit ad an. IV. Olympiad. CVIII. sive U. C. an. CCCCVI. quo anno natus annos LXXXI. mortuus est, ut est apud Laërtium in ejus Vita.

Philippus apud Chæroneam prælio magno Athenienses vincit] Reportata hæc Victoria a Philippo apud Chæroneam Bœotiæ, fusis Atheniensibus cum eorum sociis Bœotis, an. III. Olymp. CX. ut scribit Diodorus Siculus lib. XVI. qui incidit in Varron. an. U. C. CCCCXVI. Hujus pugnæ meminit etiam Strabo lib. IX. Χαιρώνεια δ' ἐστὶν Ὀρχομένου πλησίον, ὅπου Φίλιππος ὁ Ἀμύντου μεγάλῃ μάχῃ νικήσας Ἀθηναίους τε καὶ Βοιωτοὺς καὶ Κορινθίους, κατέστη τῆς Ἑλλάδος κύριος. 'Chæronea Orchomeno vicina est, ibi Philippus Amyntæ filius magno prælio devictis Atheniensibus et Bœotis et Corinthiis, dominus Græciæ factus est.' Vide et Pausaniam in Atticis.

Tum Demosthenes, &c. salutem fuga quæsivit] Hanc Demosthenis fugam narrat etiam Plutarchus in ejus Vita: Ἐν τῇ μάχῃ, inquit, καλὸν οὐδὲν οὐδ' ὁμολογούμενον ἔργον οἷς εἶπεν ἀποδειξάμενος, ᾤχετο τὴν τάξιν ἀποδρὰς αἴσχιστα καὶ τὰ ὅπλα ῥίψας, οὐδὲ τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἀσπίδος, ὡς ἔλεγε Πυθέας, αἰσχυνθεὶς, ἐπιγεγραμμένης γράμμασι χρυσοῖς, ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ. Id est, 'In conflictu nihil præclare, vel quod dictis ejus responderet, edidit: sed cepit fugam turpissime deserto ordine et armis abjectis, nec inscriptionem, ut dixit Pythias, veritus clypei, cui fuit literis inscriptum aureis, BONA FORTUNA.'

'Ἀνὴρ ὁ φεύγων, *&c.*] Id est, 'Vir fugiens rursus pugnabit,' vel 'pugnare potest.'

Postea Philippus ex insidiis occidi-

tur] Interfectus est Philippus Alexandri M. pater Ægis Macedoniæ inter ludos a Pausania, qui ultionem hoc modo a Philippo de summa injuria sibi ab Attalo facta, et a rege, apud quem sæpius Attalum accusaverat, insuperhabita, sumpsit, cum regnasset annos XXIV. ut testatur Diodorus Siculus lib. XVI. ubi id contigisse tradit an. I. Olymp. CXI. Archonte Pythodoro, quem Anonymus in Olympiad. Descriptione etiam Pythodemum vocat, ubi et ad ejusdem Olympiadis annum I. notat: *Φίλιππος ὁ Μακεδὼν ἀναιρεῖται ὑπὸ Παυσανίου, βασιλεύσας ἔτη κδ΄.* Uti et facit Arrianus l. I. De Expedit. Alexan. *Λέγεται δὲ Φίλιππος μὲν τελευτῆσαι ἐπὶ ἄρχοντος Πυθοδήμου Ἀθήνησι.* Quomodo autem Philippus a Pausania occisus breviter ex Trogo narrat Justinus lib. IX. 'Ad ludorum,' inquit, 'spectaculum Philippus, cum sine custodibus medius inter duos Alexandros, filium generumque, contenderet, Pausanias, nobilis ex Macedonibus adolescens, nemini suspectus, occupatis angustiis, Philippum in transitu obtruncat: diemque, lætitiæ destinatum, fœdum luctu funeris facit.' Paulo post etiam subjicit: 'Creditum est etiam immissum ab Olympiade matre Alexandri fuisse; nec ipsum Alexandrum ignarum paternæ cædis exstitisse.' Cui consentit Plutarchus in Vita Alexandri, ubi scribit maximam criminis partem apud Olympiadem hæsisse, quod Pausaniam ira flagrantem adhortata esset, et stimulasset; neque immunem a calumnia Alexandrum fuisse. Annus autem I. Olympiad. CXI. quo Philippus occisus, incidit in Varronianum U. C. ann. CCCCXVIII.

Et Alexander regnum adeptus] Philippo mortuo eodem anno successit Alexander M. ejus filius annos circiter viginti natus, qui cædis paternæ conscios ad tumulum ejus occidi jussit. Vide Diodor. Sicul. lib. XVI.

In Asiam atque in Orientem transgressus] Anno III. Olympiad. CXI. Archonte Ctesicle, qui est Varron. ann. U. C. CCCCXX. Alexander ad Hellespontum cum exercitu progressus, ex Europa in Asiam copias trajecit, videlicet Peditum XXX. M. Equitum vero IV. M. et D. eodemque anno Darii exercitum ad Granicum amnem in majori Phrygia primum profligavit, ut latius tradunt Diodor. Siculus lib. XVII. et Arrianus lib. I. De Expedit. Alexand. Breviter etiam ad ejusdem Olympiad. an. III. Anonymus in Olymp. Descript. notat: *Ἀλέξανδρος διαβὰς ἐς τὴν Ἀσίαν τοὺς Σατράπας βασιλέως ἐνίκησε περὶ τὸν ἐν Φρυγίᾳ Γρανικὸν ποταμόν.*

Alter autem Alexander, &c. in Italiam venit] Fuit avunculus Alexandri Magni, frater quippe Olympiadis, et Rex Epiri. Hic in Italiam a Tarentinis, auxilia adversus Bruttios deprecantibus, sollicitatus, ita cupide profectus fuerat, veluti in divisione Orbis terrarum, Alexandro Olympiadis sororis suæ filio Oriens, sibi Occidens sorte contigisset, ut scribit Justinus lib. XII. Livius lib. VIII. constare scribit, hunc Alexandrum in Italiam classem appulisse, T. Manlio Torquato III. et P. Decio Mure Coss. qui fuit an. U. C. CCCCXIV. sive an. I. Olympiad. CX. Itaque septem annis ante Alexandri Magni in Asiam trajectionem. Plutarchus quoque lib. De Fortuna Romanor. prope finem, Alexandri Molossi expeditionem priorem facit, cum scribit Alexandrum M. etiam de expeditione in Italiam suscipienda cogitasse, sub prætextu, quod Alexander Molossus apud Pandosiam a Bruttiis et Lucanis esset occisus, re vera autem gloriæ stimulo et imperii æmulatione adversus Romanos agitatum. Hoc modo verum esse nequit, quod Gellius de Alexandro Molosso mox subjicit, eum scilicet dixisse, cum in Italiam transiret; 'se quidem ad Romanos ire, quasi in ἀνδρωνῖτιν; Mace-

donem isse ad Persas, quasi in *γυναικωνῖτιν*.' Cum eo tempore Alexander M. nondum in Asiam trajecisset.

Vita decessit] A Lucanis scilicet et Bruttiis, quibuscum bellum gerebat, ad flumen Acheronta occisus. Quod accidit an. U. C. CCCCXXVIII. C. Pætelio, L. Papinio Mugillano Coss. ut est apud Livium lib. VIII. Vide et Justinum lib. XII.

§ 10 *Quum annos undecim regnavisset obiit mortis diem*] Arrianus lib. VII. ex Aristobulo scribit Alexandrum M. decessisse Olymp. CXIV. Archonte Athenis Hegesia; vixisse annos XXXII. menses VIII. regnasse XII. annos menses octo. Et sic etiam Auctor Olympiad. de ejus regni annis ad ann. I. Olymp. CXIV. notat: *Ἀλέξανδρος ἐν Βαβυλῶνι ἐτελεύτησε, βασιλεύσας ιβ´, καὶ μῆνας ζ´*. Diodorus vero Siculus Alexandrum regnasse ait *ἔτη δώδεκα καὶ μῆνας ἑπτὰ*, 'annos duodecim et menses septem.' Sane Alexandrum obiisse Olympiade CXIV. omnes fateri testatur Josephus contra Appionem: *Ἀλέξανδρον δὲ τεθνᾶναι πάντες ὁμολογοῦσιν ἐπὶ τῆς ἑκατοστῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης Ὀλυμπιάδος*. Ab anno autem primo Olympiad. CXI. quo regnare cœpit Alexander, ad ann. I. Olymp. CXIV. quo fatis concessit, anni sunt integri XII. Lapsus itaque Gellius *προχρονισμῷ* unius anni; nisi forte dicendum, mendosum numerum XI. pro XII. irrepsisse. Mortis autem Alexandri an. I. Olymp. CXIV. incidit in ann. U. C. CCCCXXX. Varron.

Aristoteles Philosophus] Obiit Aristoteles in Chalcide an. III. Olymp. CXIV. qui est an. U. C. CCCCXXXII. cum ageret annum ætatis LXIII. ut ex Apollodori Chronicis refert Laërtius in ejus Vita: *Εἶτα ἀπᾶραι (φησὶ δ' Ἀπολλόδωρος) εἰς Χαλκίδα τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς δεκάτης καὶ τετάρτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, καὶ τελευτῆσαι ἐτῶν τριῶν που καὶ ἑξήκοντα, νόσῳ*. 'Deinde refert Apollodorus, eum Chalcidem profectum esse anno tertio centesimæ et quartædecimæ Olympiadis, ac ætatis an. sexagesimo tertio morbo extinctum esse.' Idem ad ejusdem Olympiadis ann. III. notat Anonymus in Olympiad. Descriptione: *Ἀριστοτέλης ἀπάρας εἰς Χαλκίδα ἐτελεύτησεν ἐτῶν τριῶν που καὶ ἑξήκοντα*. In mortis genere variant Auctores. Nam Suidas in *Ἀριστοτέλης*, scribit eum aconito hausto obiisse: *Ἀπέθανεν ἀκόνιτον πιὼν ἐν Χαλκίδι, διότι ἐκαλεῖτο πρὸς εὐθύνας, ἐπειδὴ ἔγραψε παιᾶνα εἰς Ἑρμείαν τὸν εὐνοῦχον*. Id est, 'Mortuus est Chalcide, cum aconitum bibisset, quod in judicium vocaretur, propter Hymnum quem in Hermiam Eunuchum composuerat.' Cui assentitur Hesychius Milesius in De Viris Illustrib. Eustachius vero in Dionysii Periegesin notat Aristotelem in Eubœa circa Euripum obiisse.

Et post aliquanto Demosthenes] Idem Anonymus Demosthenem mortuum esse refert anno post Aristotelem, videlicet an. IV. Olymp. CXIV. Archonte Apollodoro. Laërtius tamen in Vita Aristotelis, Demosthenem, ex Apollodoro in Chronicis, obiisse scribit in Calabria, eodem anno, quo Aristoteles decessit, Archonte Athenis Philocle. Quod veritati magis accedit, cum et Plutarchus in Vita Demosthenis scribat, Demosthenem veneno sibi mortem conscivisse in insula Calauria; quo fugerat eodem anno, quo Athenienses a victore Antipatro pacis conditiones accipere coacti, et præsidium Munichiæ impositum est. Hoc vero contigit an. III. Olymp. CXIV. Cæterum de Demosthenis morte vide et Pausaniam in Atticis, Strabonem lib. VIII. Plinium lib. XXXIII. cap. 1.

In locis iniquis apud Caudium] Ad Caudinas scilicet furculas. Temeritate enim et imperitia T. Veturii et Sp. Postumii Coss. Romanæ legiones in eum locum deductæ, et Samnitum præsidiis circumsessæ, turpem, sed necessariam pacem facere coactæ

sunt. Nam ibidem totus, antequam demitteretur, exercitus, una cum Consulibus, legatis, tribunis militum, a Samnitibus, duce C. Pontio, sub jugum missus est; ut late et eleganter hanc historiam narrat Livius lib. IX. in principio. Contigit an. U. C. CCCCXXXIII. secundum Fastos Capitolinos, ex Varronis autem calculo an. U. C. CCCCXXXIV.

Ac sub jugum missi] Mos usitatus in Romana militia, quoties hostes ipsi traditis armis deditionem facerent, eos sub jugum mittere. Hoc autem quomodo fieret, declarat Festus: 'Jugum, sub quo victi transibant, hoc modo fiebat: fixis duabus hastis super eas ligabatur tertia; sub iis victos discinctos transire cogebant.' Et postea: 'Sub jugum mitti dicuntur hostes victi, ereptis omnibus armis telisque, cum hastis defixis duabus in terra, tertiaque ad summum earum deligata, ipsi eam jubentur transire.' Eleganter etiam de eo Dionysius Halicarnassens lib. III. Ἔστι δὲ Ῥωμαίοις νόμιμον, ὅταν πολεμίων παραδιδόντων τὰ ὅπλα γένωνται κύριοι, δύο καταπήττειν ξύλα ὀρθὰ, καὶ τρίτον ἐφαρμόττειν αὐτοῖς ἄνωθεν πλάγιον, ἔπειθ' ὑπάγειν τοὺς αἰχμαλώτους ὑπὸ ταῦτα, καὶ διελθόντας ἀπολύειν ἐλευθέρους ἐπὶ τὰ σφέτερα. τοῦτο καλεῖται παρ' αὐτοῖς ζυγόν. Id est, 'Est autem Romanis mos, quoties hostes traditis armis deditionem faciunt, duo tigna recta humi defigere, hisque tertium transversum superimponere, captivosque sub ista tigna ductos transmittere, atque liberos ad sua demittere. Hoc ipsi jugum vocant.'

Turpi fœdere facto] Livius lib. IX. negat, pacem Caudinam fœdere icto factam esse. 'Consules,' inquit, 'profecti ad Pontium in colloquium, cum de fœdere victor agitaret, negarunt injussu populi fœdus fieri posse: non sine fecialibus cærimoniaque alia solemni. Itaque non, ut vulgo credunt, Claudiusque etiam scribit, fœdere pax Caudina, sed per sponsionem facta est.' Additque ibidem: 'Quid enim aut sponsoribus in fœdere opus esset, aut obsidibus, ubi precatione res transigitur?' Per quem populum fiat, quo minus legibus dictis stetur, ut eum ita Jupiter feriat, quemadmodum a Fecialibus porcus feriatur? 'Spoponderunt Consules, Legati, Quæstores, Tribuni militum: nominaque omnium, qui spoponderunt, exstant: ubi si ex fœdere acta res esset, præterquam duorum Fecialium non exstarent; et propter necessariam fœderis dilationem obsides etiam sexcenti equites imperati, qui capite luerent, si pacto non staretur.' Lapsus itaque Gellius, qui cum vulgo putaverit, pacem Caudinam fœdere factam fuisse.

Samnitibus per Feciales dediti, recepti non sunt] Quod factum L. Papirio Cursore, Q. Publilio Philone Coss. anno sequenti, quo Tib. Veturius et Sp. Postumius Consules superioris anni, cum Legatis, Quæstoribus, Tribunis militum, qui coacti ad furculas Caudinas turpem pacem pro populo Romano sponsponderant, ex Senatusconsulto, vincti, nudique Samnitibus per Fecialem Arvinam A. Cornelium, coram tribunali C. Pontii Samnitium Ducis, dediti sunt; a Samnitibus autem non recepti; ut prolixe et pulchre omnino narrat Livius lib. IX.

§ 11 *Bellum cum rege Pyrrho sumtum est*] Non accuratum annorum numerum expressit Gellius, ut alias quoque non semel fecit, quo bellum cum Pyrrho Epirotarum rege cœptum est. Ex Fastis enim Capitolinis fuit is annus U. C. CCCCLXXIII. Varronis vero ann. U. C. CCCCLXXIV. quo Pyrrhus Epirotarum Rex a Tarentinis in auxilium vocatus, venit cum exercitu atque elephantis in Italiam. De cujus belli successu vide Plutarchum in Pyrrho, Justinum lib. XVIII. Pausaniam in Atticis, alios.

Epicurus Atheniensis] Natus est

Epicurus, ut tradit Laërtius in ejus Vita, ex Apollodori Chronicis, ann. III. Olympiad. CIX. Archonte Sosigene: Ἐγεννήθη δὲ, καθά φησιν Ἀπολλόδωρος ἐν Χρονικοῖς κατὰ τὸ τρίτον ἔτος τῆς ἐννάτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ Σωσιγένους ἄρχοντος. Ad ejusdem Olympiadis annum III. Epicuri natalem refert Anonymus in Olympiad. Descript. qui est Varronianus ann. U. C. CCCCXII. Obiit vero annos natus septuaginta duos, ann. II. Olympiad. CXXVII. Archonte Pytharato, teste eodem Anonymo: Ἐπίκουρος ἐτελεύτησε, γεγονὼς ἔτη οβ'. Unde Cicero de Fato: 'Morietur Epicurus,' inquit, 'cum duo et septuaginta annos vixerit, Archonte Pytharato, neque tamen erant causæ fatales, cur ita accideret.' Quomodo omnino etiam legendum apud Laërtium in Vita Epicuri, ut habent Codd. Regii teste eruditissimo Menagio, et jam olim quoque monuerat J. Casaubonus ad Theophrasti Characteres, et ad ipsum Laërtium, hoc nimirum modo: Ἐπειθ' οὕτως εἰς Ἀθήνας μετελθεῖν καὶ τελευτῆσαι κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἑβδόμης καὶ εἰκοστῆς καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος ἐπὶ Πυθαράτου, ἔτη βιώσαντα δύο πρὸς τοῖς ἑβδομήκοντα. Id est, 'Indeque se Athenas contulisse fertur annoque secundo centesimæ et vigesimæ septimæ Olympiadis, Archonte Pytharato mortem obiisse, cum duos et septuaginta annos vixisset.' Hic autem an. II. Olymp. CXXVII. incidit in Varronianum U. C. annum CCCCLXXXIII. Ita, ut recte Gellius Epicurum floruisse scribat circa ann. U. C. CCCCLXX. multum vero falli Eusebium in Chronicis constet, qui florentem jam Epicurum facit Olymp. CXIII. quo tempore Philosophiam vixdum attigerat, ut ex Laërtio discimus.

Zeno Cittiensis] Zenonem Cittieum, Stoicæ sectæ principem, Suidas floruisse scribit sub Antigono Gonata Olympiad. CXX. Verum cum Antigonus Gonata demum regnare cœperit Olymp. CXXV. haud dubie apud Suidam in numero ρ' καὶ κ', erratum est; et reponendum ρ' καὶ κε', vel κϛ', hoc est, Olymp. CXXV. vel CXXVI. ut ita Zeno floruisse dicatur intra an. U. C. CCCCLXX. et CCCCLXXX. Mortem ejus refert Eusebius in Chronicis ad ann. I. Olymp. CXXIX. qui est Varron. an. U. C. CCCCXC. Apud Laërtium in ejus Vita legimus, Zenonem octo et nonaginta annos sine morbo et semper sanum vixisse.

Censores Romæ fuerunt] Anno nimirum U. C. CCCCLXXVIII. secundum Fastos Capitolinos; Varroniano autem CCCCLXXIX. C. Fabricius Luscinus, Q. Æmilius Papus Censores lustrum Romæ fecerunt XXXIII. Censa sunt civium capita CCLXXI. M. cum CCXXIV. ut habet Epitome Liviana lib. XIV.

P. Cornelium Rufinum, &c. Senatu moverunt] Vide supra lib. IV. cap. 8. et quæ ibi notata sunt.

§ 12 *Bellum adversum Pœnos primum cœptum est*] Sequitur hic Gellius Varronis calculum, cum ait primi Belli Punici initium fuisse anno U. C. CCCXC. In Fastis enim Capitolinis est an. U. C. CCCCLXXXIX. Causam et originem, uti et successum hujus belli latius legere poteris apud Polybium lib. I. Zonaram lib. II. et L. Florum lib. II. alios. Duravit per XXIII. annos, ad ann. U. C. DXIII. Varron. sive Olymp. CXXXIV. ann. IV. quo anno Q. Lutatio Cerco, A. Manlio Torquato II. Coss. pax Carthaginiensibus data est, his legibus, ut Pœni insulis omnibus cederent, quæ inter Italiam et Africam jacerent; MMCC. talenta penderent in annos viginti, aliaque præstarent, quæ vide sis apud citatos modo Auctores.

Neque diu post Callimachus poëta] Floruit itaque Callimachus secundum Gellium Olympiad. CXXIX. an. I. hic enim est ann. U. C. CCCCXC. Sui-

das autem in Καλλίμαχος, eum jam floruisse scribit sub Ptolemæo Philadelpho, hoc est, circiter Olympiad. CXXV. pervenisse autem usque ad Ptolemæum Euergetem, qui regnare cœpit ann. II. Olympiad. CXXVII. Ἐπὶ δὲ τῶν χρόνων ἦν Πτολεμαίου τοῦ φιλαδέλφου. πρὶν δὲ συσταθῇ τῷ βασιλεῖ, γράμματα ἐδίδασκεν ἐν Ἐλευσῖνι κωμυδρίῳ τῆς Ἀλεξανδρείας. καὶ παρέτεινε μέχρι τοῦ Εὐεργέτου κληθέντος Πτολεμαίου. Ὀλυμπιὰς δὲ ἦν ρκζ΄. ἧς κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος ὁ Εὐεργέτης Πτολεμαῖος ἤρξατο τῆς βασιλείας. Id est, 'Fuit autem temporibus Ptolemæi Philadelphi. Antequam autem regi commendaretur, literas docuit in Eleusine viculo Alexandriæ. Et ætatem extendit usque ad Ptolemæum Euergeten. Erat vero Olympias CXXVII. cujus anno II. Ptolemæus Euergetes regnare cœpit.' Hinc etiam Anonymus in Olymp. Descript. ad ejusdem Olymp. CXXVII. an. II. notat: Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης τὴν Αἰγυπτίων βασιλείαν παραλαμβάνει. Καλλίμαχος Βάττου καὶ Μεσάτμας ἤκμαζεν. Scribit quoque Suidas Callimachum adeo accuratum fuisse, ut quovis carminum genere poëmata scripserit, oratione soluta plurima composuerit; ultra vero octingenta volumina ab ipso conscripta esse. Ex quibus paucula tantum hodie supersunt.

Pace cum Pœnis facta] Anno, ut diximus, U. C. DXIII.

Primus omnium L. Livius poëta fabulas Romæ docere cœpit] Consulatus Claudii Centonis et M. Sempronii Tuditani incidit in an. U. C. DXIV. quo Livium Andronicum primum Romæ fabulas dedisse, testis etiam Cicero Tusculan. Quæst. lib. I. 'Serius poëticam nos accepimus,' inquit, 'annis enim fere quingentis et quatuordecim post Romam conditam Livius fabulam dedit, C. Claudio Cæci filio, M. Tuditano Consulibus, anno ante natum Ennium.' Idem Cicero in Bruto: 'Livianæ fabulæ non satis dignæ, quæ iterum legantur: atque hic est Livius, qui primus fabulam C. Clodio Cæci filio et M. Tuditano Coss. docuit, anno ipso antequam natus Ennius: post Romam conditam autem quarto decimo et quingentesimo, ut hic' (Pomponius Atticus in Annalibus) 'ait, quem nos sequimur.' Annus itaque quo Livius Andronicus primus Romæ fabulam dedit, erat primus post bellum primum Punicum finitum, sive ann. I. Olympiad. CXXXV.

Post Sophoclis et Euripidis mortem annis plus fere centum et sexaginta] Si CLX. annos deducas ab an. U. C. DXIV. obitus Sophoclis et Euripidis incidet in an. U. C. CCCLIV. sive ann. I. Olympiad. XCV. supra autem XVII. 21. ex Diodoro Siculo diximus eos obiisse eodem ann. III. Olymp. XCIII. sive an. U. C. CCCXLVIII. sed fortasse Gellius eos sequitur, qui Sophoclem sexennio post Euripidem decessisse volunt, ut etiam supra XIII. 18. notatum.

Post Menandri annis circiter quinquaginta duobus] Deductis itaque ann. LII. ab an. U. C. DXIV. mortalis Menandri erit an. U. C. CCCCLXII. sive an. I. Olympiad. CXXII. Biennio tamen post Menandrum obiisse, collige posse videtur ex Veteri Inscriptione, quæ Romæ exstat, et vulgata est in Corpore Gruteriano pag. 1027. n. 2. ubi scribitur, Menandrum obiisse anno ætatis quinquagesimo secundo, Archonte Philippo, natum autem fuisse sub Archonte Sosigene. ΜΕΝΑΝΔΡΟϹ. ΔΙΟΠΕΙΘΟΥϹ. ΚΗΦΙϹΙΕΥϹ. ΕΓΕΝΝΗΘΗ. ΑΡΧΟΝΤΟϹ. ϹΩϹΙΓΕΝΟΥϹ. ΕΤΕΛΕΥΤΗϹΕΝ. ΕΤΩΝ. Ν΄. ΚΑΙ. Β΄. ΕΠΙ. ΑΡΧΟΝΤΟϹ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ. ΚΑΤΑ. ΤΟ. Β΄. ΚΑΙ. Λ΄. ΕΤΟϹ. ΤΗϹ. ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ. ΤΟΥ. ϹΩΤΗΡΟϹ. ΒΑϹΙΛΕΙΑϹ. Id est, 'Menandrus Diopithis F. populo Cephisieus, natus est Archonte Sosigene. Obiit annorum duum et quinquaginta, Archonte Philippo, anno altero et trigesimo regni Ptolemæi

Soteris.' Sosigenes vero Archon Athenis fuit ann. III. Olymp. CIX. sive an. U. C. CCCCXII. quibus si addas annos quinquaginta duos, habebis an. III. Olymp. CXXII. sive ann. U. C. CCCCLXIV. quod vero additur in Inscriptione, Menandrum obiisse an. XXXII. Ptolemæi Soteris, istud sane non convenit cum prioribus sed potius cum Gellio. Nam annus XXXII. Ptolemæi Soteris incidit in annum I. Olymp. CXXII. sive an. U. C. CCCCLXII. siquidem regni ipsius anni computantur a morte Alexandri Magni an. I. Olymp. CXIV. sive an. U. C. CCCCXXX. In alterutro itaque erratum, vel in annis ætatis Menandri, vel in annis Regni Ptolemæi Soteris, sive Lagidæ assignandis. In Prolegomenis tamen Aristophanis totidem anni Menandro tribuuntur: τελευτᾷ δ' ἐν Ἀθήναις ἐτῶν ὑπάρχων νβ'. Anonymus autem Olympiadum Scriptor Menandri mortem refert ad ann. II. Olymp. CXXIII. quo Archontem Philippum, sive eundem, quem Inscriptio Vetus habet, iterum, sive alium cognominem facit, Menandro vero L. tantum annos tribuit: Μένανδρος Διοπείθους Κηφισιεὺς κωμῳδοποιὸς ἐτελεύτησεν ἐτῶν ν'. Sed multum fallitur, nec sibimet ipse constat Anonymus; cum enim Menandri natalem faciat an. III. Olympiad. CIX. Archonte Sosigene; si inde numeres quinquaginta annos, habebis an. I. Olymp. CXXII. Quod convenit cum Gellio, et an. XXXII. regni Ptolemæi, quo Menandrum mortuum esse Vetus ait Inscriptio. Ab his uno anno iterum abit Eusebius in Chronicis, qui Menandri mortem refert ad ann. IV. Olympiad. CXXI. sive ann. U. C. CCCCLXI.

Q. Valerius et C. Mamilius] Sic alterius horum Consulum nomen legendum, non, ut vulgo, C. *Manilius*. Consules enim Romæ fuere C. Mamilius Furius, Q. Valerius Fabro ann. U. C. DXIV. secundum Fastos Capitolinos, sive Varron. an. U. C. DXV. Quo anno Ennium natum esse etiam ex Cicerone, Tusc. Quæst. lib. I. et Bruto; in verbis paulo ante adductis, manifestum est.

Quum septimum et sexagesimum annum ageret, duodecimum Annalem scripsisse] Qui fuit Varron. ann. U. C. DLXXXII. Cæterum pro *duodecimum Annalem*, ut omnes habent Libri, P. Merula in Commentariis ad Ennium lib. XVIII. legendum censet, *duodevigesimum Annalem*, cui assentitur Vossius lib. I. cap. 2. De Histor. Latinis, quasi Gellius dicat, extremam Annalium partem, quæ ex Vargunteii divisione librum XVIII. constitit, demum ab Ennio conscriptam esse, triennio ante obitum suum. Ennium autem libros XVIII. Annalium conscripsisse, designare videtur Diomedes lib. III. ubi in Putschiana editione legitur: 'Epos Latinum primus digne scripsit is, qui res Romanorum XIIX. complexus est libris, qui et Annales inscribuntur, quod singulorum fere annorum actus contineant; sicuti publici Annales, quos Pontifices Scribæque conficiunt de Romanis, quod Romanorum res gestas declarant.' In aliis etiam Codd. apud Diomedem, teste Merula, ipsum 'Ennii' nomen expressum invenitur, hoc modo: 'digne scripsit Ennius, is, qui,' &c. Vide sis etiam Vossium dict. lib. I. De Histor. Latin. cap. 2.

§ 18 *Quingentesimo undevicesimo*] Supra lib. IV. cap. 3. Gellius scribit divortium a Sp. Carvilio cum uxore factum ann. U. C. DXXIII. M. Attilio et P. Valerio Coss. unde annorum numerus hoc loco reponendus. Sed Consulum nomina male apposuit; nam an. U. C. DXXIII. non M. Attilius et P. Valerius, sed M. Pomponius Matho et C. Papyrius Maso Consules fuere, ut ex Fastis manifestum. Atque sub hisce Consulibus primum divortium Romæ factum fu-

isse, testatur etiam Dionysius Halicarnasseus lib. II. ubi de Romuli legibus matrimonialibus agens, inquit: Ὁμολογεῖται γὰρ ἐντὸς ἐτῶν εἴκοσι καὶ πεντακοσίων μηδεὶς ἐν Ῥώμῃ διαλυθῆναι γάμος. κατὰ δὲ τὴν ἑβδόμην ἐπὶ ταῖς τριάκοντα καὶ ἑκατὸν Ὀλυμπιάσιν, ὑπατευόντων Μάρκου Πομπωνίου, καὶ Γαΐου Παπυρίου, πρῶτος ἀπολῦσαι λέγεται τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Σπούριος Καρουΐλλιος ἀνὴρ οὐκ ἀφανὴς, ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τῶν τιμητῶν ὀμόσαι τέκνων ἕνεκα γυναικὶ μὴ συνοικεῖν. ἦν δ' αὐτῷ στεῖρα ἡ γυνή. Id est, 'Constat enim per DXX. annos Romæ nullum accidisse divortium. Septima demum supra centesimam et trigesimam Olympiade, M. Pomponio, C. Papyrio Consulibus, primus dicitur uxorem dimisisse Sp. Carvilius, vir non obscurus, coactus a Censoribus jurare, liberorum causa se conjugem non retinere; erat enim sterilis.' Olympias autem CXXXVII. incidit in ann. U. C. DXXII. ex Fastis Capitolinis; qui eosdem Coss. hoc anno habent, quos Dionysius recenset. Hic autem ex Varronis calculo est an. U. C. DXXIII. quo divortium primum Carvilium fecisse Gellius supra scripsit. Itaque Consulum nomina apud Gellium lib. IV. cap. 3. non autem annorum U. C. numerus utrobique mutandus in annum U. C. DXXVII. quo consules fuere M. Attilius et P. Valerius, ut voluit Lambecius; sub illis enim Coss. nulli Romæ Censores fuere; a quibus tamen Sp. Carvilius jurare coactus fuit. Cæterum ad totum hunc de Carvilii divortio locum illustrandum faciunt, quæ supra IV. 3. notata sunt.

Uxorem se liberum quærendorum causa habere] Solemnem hanc legitimi conjugii formulam, ut observavit quoque Lambecius, elegantissime Græce reddit Aristænetus: ἐπ' ἀρότῳ παίδων γνησίων γαμετὴν ἄγειν. Damascius in Vita Isidori: γυναῖκα παιδοποιὸν ἄγειν. Pythagoras in Symbolis: γυναικὶ πλησιάζειν ἐπὶ τεκνοποιΐᾳ.

Eodemque anno C. Nævius Poëta fabulas apud populum dedit] Nævius itaque sexennio post primum bellum Punicum finitum, quod desiit ann. U. C. DXIII. fabulas dedit; quinquennio autem post Livium Andronicum, quem primum an. U. C. DXIV. Romæ fabulas dedisse Gellius paulo ante dixit. Diu itaque ante Ennium floruit Nævius; utpote quo mortuo Ennius demum clarescere cœperit; et a quo in Annalibus multa desumpserit, ut testis est Cicero in Bruto. Mortuus vero est Nævius an. U. C. DL. Varron. M. Cornelio Cethego et P. Sempronio Tuditano Coss. ut ibidem testatur Cicero: 'At hic Cethegus Consul cum P. Tuditano fuit bello Punico secundo. Quæstorque his Coss. M. Cato. modo plane annis CXL. ante me Consulem.' Et mox: 'His Consulibus, ut in veteribus Commentariis scriptum est, Nævius est mortuus. Quanquam Varro noster, diligentissimus investigator antiquitatis, putat in hoc erratum, vitamque Nævii producit longius. Nam Plautus, P. Claudio, L. Porcio viginti annis post illos, quos ante dixi, Coss. mortuus est, Catone Censore.' Eusebius autem in Chronicis Nævii mortem refert ad an. II. Olympiad. CXLIV. qui foret annus U. C. DLI. Sic ut uno tantum anno a Veteribus abeat Commentariis, de quibus Cicero loquitur. Epitaphium, quod ipse Nævius sibi scripserat, relatum est supra ab Auctore nostro lib. I. cap. 24.

In eo carmine, quod de eodem bello scripsit] Versibus Bellum istud a Nævio conscriptum fuit Saturniis dictis, ut testatur Festus: 'Versus antiquissimi, quibus Faunus fata cecinisse hominibus videtur, Saturnii appellantur; quibus et a Nævio bellum Punicum conscriptum est.' Hoc bellum unico volumine et continenti scriptura Nævius scripserat: Caius autem Octavius Lampadio divisit in libros septem, ut Suetonius inquit lib. de

illustr. Grammat.

§ 14 *Porcius autem Licinius*] Hujus meminit et infra Auctor noster lib. XIX. cap. 9. ubi quosdam ejus versus adducit. Nobili prosapia apud Romanos ortum putat Gyraldus de Historia Poëtarum Dialog. X. Torrentius vero Comment. ad Horatium, Libertum a Porciorum aliquo manumissum. Quicquid sit, saltem constat Porc. Licinium variis scriptis, præsertim Epigrammatis conscribendis excelluisse: post bellum etiam Punicum secundum floruisse, satis manifestum ex disticho sequenti; quo autem anno U. C. natus sit, vel decesserit, cum Veteres sileant, mihi incompertum.

Punico bello secundo, &c.] Etsi enim rudia quædam initia Poësios Latinæ fuerint mox a primo bello Punico, ut ex iis fabulis, quas Livius Andronicus, et haud longe post eum Cn. Nævius populo dedisse constat, videtur tamen Porcius Licinius ob illustre incrementum, quod mox sumpserit bello Punico secundo, eo præsertim tempore ejus initium statuere. Quo etiam respexit Horatius lib. II. Epist. I. ubi de populo Romano scribit: 'Serus enim Græcis admovit acumina chartis, Et post Punica bella quietus, quærere cœpit, Quid Sophocles et Thespis et Æschylus utile ferrent.'

Ac deinde annis fere post quindecim bellum adversus Pœnos sumptum est] Ex Fastis Capitolinis belli Punici secundi initium fuit an. U. C. DXXXV. secundum Varronem autem ann. U. C. DXXXVI. P. Cornelio Scipione, Ti. Sempronio Longo Coss. Pax Carthaginiensibus data an. U. C. DLIII. Varroniano, Cn. Cornelio Lentulo, P. Ælio Pæto Coss.

M. Cato Orator] Intelligitur Cato Major, qui et Censorius dicitur, cujus Vitam Plutarchus conscripsit. De eo enim Plinius lib. VII. cap. 27. scribit: 'Tres summas in homine res præstitisse existimatus est, optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator.' Unde et apud Justinum lib. XXXIII. eodem modo, quo apud Gellium hic, 'Cato Orator,' pro Majore, aut Censorio legitur. Catonem autem Majorem hoc loco intelligi vel inde manifestum, quod natus an. U. C. DXX. ut colligi potest ex Cicerone De Senectute, ubi ipse Cato se natum dicit sex annos, postquam Livius Andronicus fabulam primum docuisset, Centone Tuditanoque Coss. florere cœperit bello Punico secundo, in quo sub Fabio Maximo militaverit. Vixit autem usque ad bellum Punicum tertium, quod cœpit an. U. C. DCV. L. Marcio Censorino et M. Manilio Coss. ejusque persuasione potissimum factum, quod Romani incitati Carthaginiensibus bellum indixerint.

Plautus Poëta in scena] Annum, quo Plautus fatis concesserit, indicat Cicero in Bruto: 'Plautus P. Claudio, L. Porcio, viginti annis post illos' (Cethegum et Tuditanum) 'quos ante dixi, Coss. mortuus est.' Horum consulatus incidit in annum U. C. DLXX. sive ann. I. Olympiad. CXLIX. Lapsus itaque Hieronymus in Chronico Eusebiano προχρονισμῷ XVI. annorum, qui anno I. Olympiad. CXLV. scribit: 'Plautus ex Umbria Sarsinas Romæ moritur, qui propter annonæ difficultatem ad molas manuarias pistorem se locaverat. Ibi quoties ab opere vacasset, scribere fabulas solitus ac vendere.' Is foret ann. U. C. DLIV. quo Consules erant P. Sulpitius Galba et C. Aurelius Cotta.

Isdemque temporibus Diogenes Stoicus et Carneades, &c. legati sunt] De celebri hac Atheniensium legatione ad S. P. Q. R. etiam Auctor noster supra lib. VII. c. 14. egit. Plutarchus in Catonis Vita scribit hanc trium celeberrimorum virorum legationem e Græcia Romam advenisse Catone valde sene. Annum designat Cicero in Lucullo, sive Academ. Quæst. lib. IV. ubi ex Clitomacho Carneadis dis-

cipulo, eam confert in Consules P. Cornelium Scipionem, et M. Marcellum, cum A. Albinus Prætor Romæ esset, qui fuit annus Varronianus U. C. DXCIX. hoc est ann. II. Olympiad. CLVI. Falsus itaque Gellius, qui istam legationem contigisse vult sub bellum Punicum secundum, ante Ennii mortem; cum Ennius diem obierit an. U. C. DLXXXV.

Diogenes Stoicus] De quo Athenæus lib. V. Deipnosoph. cap. 13. ita scribit: Διογένης Ἐπικούρειος, ἕξιν ἔχων ἱκανὴν ἐν οἷς μετεχειρίζετο λόγοις, τὸ μὲν γένος ἦν ἐκ Σελευκίας τῆς ἐν Βαβυλῶνι· ἀναδοχῆς δ' ἐτύγχανε παρὰ τοῦ βασιλέως καί τοι τοῖς ἀπὸ τῆς στοᾶς λόγοις χαίροντος. Id est, 'Diogenes Epicureus satis promptus atque disertus, cum de re quapiam disputaret, qui genus ducebat e Seleucia Babyloniæ vicina, acceptus gratusque' (Alexandro Syriæ) 'regi fuit, quamvis Stoicorum placitis gauderet.' Subjicit postea Athenæus, hunc Diogenem, mandato Antiochi, qui Alexandro in regno successit, cum ejus virulentam maledicentiam pati non posset, occisum esse. Regnare autem cœpit Antiochus ann. IV. Olymp. CLVIII. Itaque non diu post Diogenes Babylonius occisus. Vixit autem annos LXXXVIII. ut testatur Lucianus in Macrobiis. Si itaque ponamus Diogenem occisum Olympiad. CLIX. hoc est, circiter an. U. C. DCX. annos fuit natus Diogenes LXXVII. quo tempore legationem cum Carneade et Critolao obierit.

Carneades Academicus] Scribit Laërtius in ejus Vita ex Apollodori Chronicis, Carneadem discessisse ann. IV. Olympiad. CLXII. Φησὶ δὲ Ἀπολλόδωρος ἐν Χρονικοῖς ἀπελθεῖν αὐτὸν ἐξ ἀνθρώπων ἔτει τετάρτῳ τῆς δευτέρας καὶ ἑξηκοστῆς καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος, βιώσαντα ἔτη πέντε πρὸς τοῖς ὀγδοήκοντα. 'Refert Apollodorus in Chronicis, eum rebus humanis excessisse Olympiadis centesimæ sexagesimæ secundæ anno quarto, cum vixisset annos octoginta quinque.' Antea dixerat Laërtius moriente Carneade, defectionem Lunæ factam; quod et testatur Anonymus in Olympiad. Descript. qui ad an. IV. Olympiad. CLXII. notat: Ἔκλειψις σελήνης, καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ Καρνεάδης ὁ φιλόσοφος τὸν βίον μετήλλαξε. De Lunæ eclipsi idem tradit Suidas in Καρνεάδης. Mortuus itaque Carneades ann. IV. Olympiad. CLXII. qui est an. U. C. DCXXV. Varron. cum vixisset annos LXXXV. ut præter Laërtium etiam scribit Lucianus in Macrobiis. Cicero lib. IV. Academ. Quæstion. ait Carneadem vixisse annos XC. ut et facit Valerius Maximus lib. VIII. cap. 7. sed haud dubie numero rotundo, nec adeo accurato, uterque usus est, ut quidem fecit Apollodorus in Chronicis. Petavius tamen in Miscellan. Exercit. post Juliani Imper. Opera, cap. 8. ex Cicerone demonstrare conatur, Carneadem adhuc in vivis fuisse ann. U. C. DCLII. sive ann. III. Olymp. CLXIX. cui iterum assentiri nequit, sed hac in re Apollodori potius, quam Ciceronis testimonium sequendum, contendit Jonsius De Scriptor. Hist. Philos. lib. II. c. 14. cui et nos calculum adjicimus.

Critolaus Peripateticus] Hunc quoque Lucianus inter Longævos ponit, et vixisse scribit ultra LXXXII. annos. Quo vero anno U. C. obierit, incertum. Crassus apud Ciceronem lib. I. de Oratore, ait, se, cum Quæstor ex Macedonia venisset Athenas, inter cæteros viros celebres, etiam Critolaum Peripateticum vidisse. Quæstura autem functus est Crassus circa annum U. C. DCL. Si itaque tum temporis adhuc vixerit Critolaus; necesse est, ut legationis tempore tantum fuerit annorum circiter XXX. Quod autem Crassus Critolaum Athenis viderit, dubio non carere, merito scribit Jonsius dicto lib. II. cap. 14. quem vide sis.

Negotii publici gratia] Supra lib.

VII. cap. 14. Auctor noster causam expressit, nempe, ut Atheniensibus multa quingentorum talentorum ob Oropii vastationem indicta remitteretur. Altius totum hoc negotium repetit Pausanias in Achaicis, sive lib. VII. ubi narrat, cum Athenienses egestate potius, quam libera voluntate impulsi, (utpote qui Macedonico bello rebus accisis, Græcorum jam prope egentissimi essent,) sociam civitatem Oropum diripuissent, ab Oropiis Romanum Senatum appellatum; Senatum vero Romanum cum injuriam factam illis censuisset, Sicyonios jussisse ab Atheniensibus multam petere, quanti scilicet illatam Oropiis injuriam ipsi æstimassent. Sicyonios autem diem judicii non obeuntibus Atheniensibus, multam illis quingentum talentorum irrogasse; eam vero Athenienses pendere recusantes ad S. P. Q. R. provocasse; quod factum hac illustri legatione; quæ tantum valuit, ut Senatus Romani Decreto ea multa ad centum duntaxat talenta redacta fuerit. Vide et Plutarchum in Catone Majore.

Neque magno intervallo postea Q. Ennius] Falsissimum hoc. Nam Ennium jam XIV. annis ante hanc legationem diem suum obiisse, manifestum ex Cicerone in Bruto, et De Senectute, ubi scribit, eum mortuum Q. Marcio Philippo et Cn. Servilio Cæpione Coss. hoc est, ann. U. C. DLXXXV. sive ann. IV. Olymp. CLII. Hieronymus tamen in Chronico Eusebiano mortem Ennii refert uno anno post, ac Cicero fecit, nempe ad Olympiad. CLIII. an. I. ubi notat: 'Ennius Poëta septuagenario major articulari morbo periit: sepultusque in Scipionis monumento, via Appia, intra primum ab Urbe miliarium. Quidam ossa ejus Rudiam ex Janiculo translata affirmant.'

Et juxta Cæcilius] Quando Cæcilius floruerit, ac fatis concesserit, scribit Hieronymus ex Tranquillo, in Chronico Eusebiano, ad an. II. Olymp. CL. 'Statius Cæcilius Comœdiarum scriptor clarus habetur, natione Insuber Gallus, et Ennii primum contubernalis. Quidam Mediolanensem ferunt. Mortuus est anno post Ennii mortem, et juxta Janiculum sepultus.' Cæcilius itaque XIII. annis ante Atheniensium legationem jam mortuus erat.

Terentius] Floruit Terentius medio tempore inter bellum Punicum secundum ac tertium. Obitus annum notat Hieronymus in Chronico ad an. III. Olympiad. CLV. 'Publius Terentius Afer Comœdiarum scriptor ob ingenium et formam libertate donatus in Arcadia moritur, qui primam Andriam antequam Ædilibus venderet, Cæcilio' (leg. *Acilio*. Nam Andria Terentii acta est an. U. C. DLXXXVIII. Cæcilius autem jam decesserat an. U. C. DLXXXVI. anno scilicet post mortem Ennii, ut modo vidimus) 'multum se miranti legit.' Is vero est annus U. C. DXCVI. Triennio ita mors Terentii ante legationem Carneadis et sociorum accidit.

Pacuvius] Celebris fuit anno U. C. DC. sive ann. III. Olymp. CLVI. ut scribit ad eum annum Hieronymus in Chronico: 'Pacuvius Brundusinus, Tragœdiarum scriptor, clarus habetur: vixitque Romæ quoad picturam exercuit, ac fabulas vendidit. Deinde Tarentum transgressus prope nonagenarius diem obiit.' Vixit autem adhuc anno U. C. DCXXV. M. Aquilio et C. Sempronio Tuditano Coss. Sub horum enim consulatu Romæ fabula ejus 'Orestes' inscripta acta fuit; de qua Cicero in De Amicitia.

Accius] Claruit anno U. C. DCXV. sive Olymp. CLX. an. II. ut idem scribit Hieronymus in Chronico ad hunc annum: 'Lucius Accius Tragœdiarum scriptor clarus habetur, natus Mancino et Serrano Coss.' (hoc est, ann. U. C. DLXXXIV. Varron.) 'pa-

rentibus libertinis: et seni Pacuvio Tarenti sua scripta recitavit; a quo et fundus Accianus juxta Pisaurum dicitur, quia illuc fuerat ex Urbe deductus.'

Lucilius] Natus Lucilius Olympiad. CLVIII. an. I. ut est apud Hieronymum in Chronico, hoc est, anno U. C. DCVI. Sp. Postumio Albino, L. Calpurnio Pisone Coss. Obitus annum et locum idem refert Hieronymus ad an. II. Olymp. CLXIX. 'Caius Lucilius Satyrarum Scriptor Neapoli moritur, ac publico funere effertur, anno ætatis XLVI.' hoc est, anno U. C. DCLI. C. Mario et L. Aurelio Oreste Coss.

LIBER XVIII.

CAP. I. *Æstate anni novi*] Recte observat Turnebus Adversarior. lib. XXIII. cap. 8. Novum annum non uno modo dici apud Veteres; nonnunquam enim initium anni intelligitur, ut novum ver, nova æstas, veris et æstatis initium. Sic Ovidius Fastor. 'Dic, age, frigoribus quare novus incipit annus.' Nonnunquam etiam novus annus est pars illa anni, quæ novas fruges novosque fructus parit. Tibullus lib. I. Eleg. 1. 'Et quodcunque mihi pomum novus educat annus.' Ita forte Gellius 'æstatem novi anni' dixit, quod æstas novas fruges adferat. Sic Servius ad illud Virgilii Æneid. lib. VII. 'Vel cum Sole novo densæ torrentur aristæ,' notat: 'Prima æstatis parte. Nam proprie Sol novus est VIII. Kalend. Jan. sed tunc non sunt aristæ.' Alioquin et Romani annum vel Solem novum appellabant primum annum alicujus novi Imperatoris, vel Consulis primum diem, quo magistratum inierat. Seneca Apocolocynth. 'Quid factum sit in cœlo ante diem III. Id. Octob. Asinio Marcello, Acilio Aviola Coss. anno novo, initio seculi felicissimi, volo memoriæ tradere.' Sic Statius de XVII. Consulatu Domitiani lib. IV. Sylv. 5. 'Insignemque aperit Germanicus annum Atque oritur cum Sole novo.' Q. Symmachus lib. I. Epist. 22. 'Deinde gaudeo cum te Consulem novus annus exspectat.' Sidonius Apollinaris Carmine II. in principio: 'Et effulgens trabealis mole metalli, Annum pande novum, Consul vetus.'

Vitam beatam hominum virtute animi sola, &c. effici] Stoicorum enim, Zenonis, Cleanthis, aliorumque sequacium sententia fuit, solam virtutem sic sufficere ad beatam vitam, ut etiam Aristo præ aliis existimarit, habita virtute, nihil interesse, an optime valeas, an gravissime ægrotes; cæterisque rebus ad vitam tolerandam necessariis abundes, an vero omnium adeo egentissimus sis, ut nihil eorum suppetat. Secundum Stoicos enim beate vivere, nihil aliud est, quam vivere secundum virtutem, seu, quod idem est, secundum naturam.

§ 2 *Sed ad complendos omnes beatæ vitæ numeros virtutem solam nequaquam satis esse existimabat*] Hanc Aristotelis et Peripateticorum esse opinionem notum ex lib. I. Ethic. cap. 8. ubi Aristoteles primas quidem contemplationi et Virtuti defert, negat autem eum posse dici felicem, qui in maximis doloribus calamitatibusque versetur, et Vitæ beatæ congruere putat, ut quis opibus, liberis, et amicis floreat. Sane, quicquid etiam a superciliosis et rigidioribus quibusdam Magistris, Censuram sibi in omnes absque suffragio frustra arrogantibus, dici et incassum in contrarium adferri soleat, omnino, ut paucis totam rem complectar, ad bene beateque, et cum animi tranquillitate vivendum, necesse est, ut quis gerat mentem sanam in corpore sano, non deficiente crumena. A quibus non abeunt illa Scleriæ apud Stobæum Serm. CI. Ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον ἀνδρὶ θνατῷ, Δεύτερον δὲ φυὰν καλὸν γενέσθαι. Τρίτον δὲ πλουτεῖν ἀδόλως, εἶτα Τέταρτον, ἡβᾶν μετὰ τῶν φίλων. Id est, 'Optima quidem est sanitas viro mortali, Deinde bonum ingenium: Tertio divitiæ sine dolo partæ: Postremo vi-

gens ætas inter amicos.' Notum etiam omnium ore celebratum Epigramma Martialis lib. x. Epig. 47. 'Vitam quæ faciunt beatiorem, Jucundissime Martialis, hæc sunt: Res non parta labore, sed relicta; Non ingratus ager, focus perennis; Lis nunquam, toga rara, mens quieta; Vires ingenuæ, salubre corpus; Convictus facilis, sine arte mensa; Nox non ebria, sed soluta curis. Non tristis thorus, at tamen pudicus; Somnus, qui faciat breves tenebras; Quod sis, esse velis, nihilque malis; Summum nec metuas diem, nec optes.'

Et pecunia familiaris] Pridem monuit Salmasius ad Solinum hic legi debere, *et pecunia, familiaque*. Vide Notas supra ad XVI. 10. Alibi etiam Auctor noster: 'Quod quisque familiæ pecuniæque habebat, in medium dabant.'

§ 4 *Vini amphoram*] Amphora mensura erat liquidorum, 'Quadrantal' Veteribus dicta, capiens urnas duas, sextarios octo et quadraginta, congios octo, &c. ut ex hisce Volusii Metiani videre est: 'Quadrantal, quod nunc plerique amphoram vocant, habet urnas duas modios tres, semodios sex, congios octo, sextarios quadraginta octo, heminas nonaginta sex, quartarios centum nonaginta duos, Cyathos quingentos septuaginta sex.' Sic Festus: 'Quadrantal vocabant Antiqui, quam Græci amphoram dicunt: quod vas pedis quadrati octo et quadraginta capit sextarios.' Et Julius Africanus in Fragmento περὶ μέτρων: Ὁ τοῦ οἴνου ἀμφορεὺς, ὃν καὶ μετρητὴν λέγουσι πολλοὶ, ἡμιαμφόρια μὲν δύο, ἃ καλοῦσι κάδδους ὀνόματι κοινῷ, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι οὔρνας· ὥστε τὸν ἀμφορέα εἶναι ξεστῶν μη'. Id est, 'Amphora vini, quam et metretam multi vocant, continet semiamphoras duas, quas cados communi nomine appellant, Romani vero urnas dicunt, ita ut amphora sit sextariorum 48.'

Congius] Congius Romanus, mensura liquidorum, erat octava pars amphoræ, et senos quaquaversum habebat pollices Romanos, capiebatque sextarios Rom. sex. ac pendebat libras Romanas novem, si oleo: decem, si vino: tredecim et semis, si melle impleretur. Unde Cato de R. R. cap. 57. 'Mense quinto, sexto, septimo et octavo bibant servi indies sextarium unum, in menses congios quinque.' Si enim singulis diebus sextarius unus hauriatur, triginta diebus sive mensis spatio, congios quinque, hoc est, sextarios triginta efficient. Apud Plinium lib. XIV. Histor. Natural. cap. 22. de strenuis bibonibus legere est, qui bicongii et tricongii dicerentur, ut de Ciceronis filio, qui binos congios simul haurire soleret; et de Novellio Torquato, qui spectante Tiberio Imp. uno impetu tres congios evacuasset.

CAP. II. *Saturnalia Athenis agitabamus*] In Græcia enim æque ac Romæ Saturnalia, Græcis Κρόνια appellata, in Saturni honorem celebrabantur. Scholiastes Aristophanis in Nebulis: Ἔστι δὲ Κρόνια παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἑορτὴ, τὰ παρὰ Ῥωμαίοις καλούμενα Σατουρνάλια. 'Cronia apud Græcos festum, quod apud Romanos Saturnalia vocatur.' Unde Suidas: Κρόνια, ἑορτὴ ἀγομένη Κρόνῳ καὶ τῇ μητρὶ τῶν θεῶν. Macrobius etiam lib. I. Saturnal. cap. 4. ex Verrio Flacco refert: 'Saturnaliorum dies apud Græcos quoque festi habentur.' Idem Macrobius eod. lib. I. cap. 7. ex Annalibus L. Accii hosce versus adducit, quibus solemnia tum peragi solita, describit: 'Maxima pars Graium Saturno et maxime Athenæ Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis Eumque diem celebrant: per agros urbesque fere omnes Exercent epulis læti: famulosque procurant Quisque suos: nostrique itidem et mos traditur illinc Iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.'

Easdem auditiones] Hoc sensu Seneca Pater lib. IX. Controvers. III. 'Cassius Severus ab auditione ejus cum rediret, interrogatus quomodo dixisset, respondit, Male.' Item Filius Epist. 108. 'Auditionem Philosophorum, lectionemque ad propositum beatæ vitæ trahendam.' Græci *ἀκρόασιν* appellant. Polybius Legat. 122. *Ἰσοκράτης γραμματικὸς, τῶν τὰς ἀκροάσεις ποιουμένων.* Unde et Suetonius De Illust. Gramm. 'Primus in urbem intulit studium Grammatices Crates Mallotes, Aristarchi æqualis, qui missus ad Senatum ab Attalo rege inter secundum et tertium bellum Punicum, plurimas *ἀκροάσεις* subinde fecit; assidueque disseruit.'

Coronam e lauro plexam] Intellige coronam ex integra fronde lauri plexam; Hujusmodi enim coronæ, quas ex integris frondibus et intonsis Veteres nectebant, 'plectiles' vel 'nexiles' dicebantur. Unde apud Plautum Bacchid. Act. I. Sc. 2. 'Corona plectilis,' ad differentiam earum, quas ex mero folio funiculis suebant, quæ 'tonsiles' vel 'tonsæ' appellatæ, ideo quod ex foliis detonsis textæ essent, ut bene observat Salmasius ad Solinum, ex Servio ad istum Virgilii versum, 'Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ.' Quem Servius recte de corona tonsili interpretatur. 'Tonsæ,' inquit, 'olivæ, minutis foliis compositæ. Habiturum se autem coronam tonsilem dixit.' De Coronis porro Antiquorum, earumque apud Veteres usu, exstat Opus insigne Caroli Paschalii.

§ 2 *Decreti cujuspiam ex Philosophia*] Sic supra lib. XII. cap. 4. 5. et 9. alibique sententias Philosophorum 'Decreta' appellat Gellius. Græci *γνώμας* et *δόγματα* vocant. Quintilianus lib. VIII. cap. 5. 'Sententiæ vocantur, quas Græci *γνώμας* appellant.' Appuleius lib. I. de Dogmate Platonis: 'Quæ autem consulta, quæ *δόγματα* Græce licet dici, ad utilitatem hominum, vivendique et intelligendi et loquendi rationem extulerit, hinc ordiemur.'

Quæsita esse memini numero septem] Quia scilicet septem aderant convivæ; qui legitimus convivarum numerus olim habebatur. Vide Notas supra XIII. 2.

§ 3 *Nam qui lepide postulat alterum frustrari*] Jos. Castalio in Variis Lectionib. cap. 23. refert M. Ant. Muretum hosce Ennii versus sic solitum explicare: Qui vult alium lepide fallere, dicere non debet errare ac falli eum, quem ipse fallere cogitat. Nam, ubi quis sentit frustra alium operam dare, ut se fallat, tum nisi is, cui dolus tenditur, fallitur, is ipse frustra est, qui eum frustrari volebat, hoc est, ipse fallitur, qui fallere volebat. Nam 'Frustrari,' est fallere; 'Frustra esse,' falli, ac decipi. Valens vero Acidalius Divinat. et Interpretat. in Amphytrion. Plauti cap. 2. Ennii versus hunc in modum rescribendos putat: *Qui se lepide postulat alterum frustrari, Quem frustratur, frustra eum dicit frustra esse. Nam qui sese frustrari quem frustra sentit, Qui frustratur, is frustra est, non ille est frustra.*

Quod Plato in civitate, &c. κοινὰς τὰς γυναῖκας esse censuit] Cod. Tornæs. post *γυναῖκας* addit, *id est, communes esse mulieres censuit.* Quomodo autem Plato in Republica sua, *κοινὰς τὰς γυναῖκας* 'mulieres communes esse' censuit, ipse late explicat lib. V. De Republica.

Et præmia viris fortibus, summisque bellatoribus posuit saviationes, &c.] Platonis locum e libro V. de Republica præ oculis habuisse videtur, ubi inquit: *Καὶ τοῖς ἀγαθοῖς γέ που τῶν νέων ἐν πολέμῳ, ἢ ἄλλοθί που, γέρα δοτέον καὶ ἆθλα ἄλλα τε, καὶ ἀφθονεστέρα ἡ ἐξουσία τῆς τῶν γυναικῶν ξυγκοιμήσεως, ἵνα καὶ ἅμα μετὰ προφάσεως ὡς πλεῖστοι τῶν παίδων ἐκ τῶν τοιούτων σπείρωνται.* Id est, 'Et illis qui inter juvenes præ-

stantiores sunt in rebus sive militaribus, sive aliis quibusdam, munera ac præmia danda sunt, et talia permulta, quin et uberior mulieribus congrediendi licentia, ut ex hac simul occasione filii plures, quam ex aliis, ex his serantur.'

Quod non perdidisti, habes] Vide supra lib. XVI. c. 2. Hujusmodi Captiones 'Ceratinas' vocat Quintilianus lib. I. Exemplo Græcorum, qui *κερατίνην, κερατίδας*, item *κεράτινον λόγον* et *κέρατα* appellant, a cornibus scilicet, quæ materia syllogismi; frequens olim in ore erat Chrysippi, ut est apud Laërtium hoc modo: *Εἴ τι οὐκ ἀπέβαλες, τοῦτο ἔχεις, Κέρατα δὲ οὐκ ἀπέβαλες· κέρατα ἄρα ἔχεις.* Quod ad verbum Gellius hic vertit; ut et fecit Seneca Epistol. 49. ubi 'acutam delicationem' appellat.

§ 4 *Megalensibus*] De Ludis Megalensibus vide notata supra ad lib. II. cap. 24.

Mutitare soliti sint] Id est, mutua inter sese dominia, sive convivia agitare soliti sint, ut Auctor noster ipse supra lib. II. cap. 24. interpretatus est, ubi vide Notas II. 24. Causam addit Ovidius lib. IV. Fastor. quod Magna Deum Mater, ex Pessinunte, Phrygiæ Romam accita et transportata, sedem bene mutavisset, et inde patricios vicissim mutua inire convivia; sic enim inquit: 'Cur vicibus factis ineant convivia, quæro, Tum magis, indictas concelebrentque dapes? Quod bene mutarit sedem Berecynthia, dixit, Captant mutatis sedibus omen idem.'

Cerealibus] Ludi Cereales in honorem Cereris instituti, et celebrati a pridie Idus Aprilis per dies octo in Circo, proximo post Circenses die, ut indicat Ovidius lib. IV. Fastor. 'Proxima victricem cum Romam inspexerit Eos Et dederit Phœbo stella fugata locum. Circus erit pompa celeber, numeroque Deorum Primaque ventosis palma petetur equis, Hinc Cereris ludi: non est opus indice causa Sponte Deæ munus, promeritumque patet,' &c. Cur autem Cerealibus plebes, ut patricii Megalensibus, mutua agitare convivia solerent, cum nusquam, quod sciam, causam ejus rei Veteres promant, præstat eam silentio involvere, quam temere divinando aliis forte risum præbere. Quod fecit olim Mosellanus, qui ad hunc locum notavit, eam non admodum remotam esse; quod magnos magna deceant, parvos autem parva et rustica. Sic Patricius ordo, ut honestissimus in civitate, ita Megalensia maximorum Deorum festa; Plebs vero, ut infima est inter cives, ita quoque rusticæ Deæ sibi vindicaverit festa. In quibus verbis non unus est error, præsertim quod existimaverit ludos Megalenses in honorem magnorum Deorum institutos, cum tantum Magnæ Deum Matri fiebant, ut recte notatum supra II. 24.

Νήπιοι οὐδ' ἴσασιν, &c.] Hunc primum Hesiodi versum et Cod. Torn. et Vett. Edd. habent. Male istum omisit Stephanus in sua editione. Ambo vero exstant apud Hesiodum *Ἔργων καὶ Ἡμέρων* vs. 40. et 41. eorumque sensus est, 'Stulti neque sciunt, quanto plus dimidium sit toto, Neque quam magnum in malva et asphodelo bonum.' Ad quem locum videndi Interpretes Græci Moschopulus, Proclus, Tzetzes ab Heinsio olim junctim editi, qui primum versum, ubi Hesiodus 'dimidium plus esse toto' dicit, explicant, quod intellexerit, dimidium jure acquisitum, multo præstare toto, quod quis dolo malo, sive injusto modo nactus fuerit: *τὸ ἥμισυ τὸ μετὰ δικαιοσύνης, πλέον εἶναι τοῦ ὅλου μετὰ ἀδικίας.* Secundo autem versu Hesiodus frugalitatem et temperantiam in cibis commendat; summamque voluptatem in victu simplicissimo ac tenuissimo, malva nimirum et asphodelo, sitam esse innuens. Vide omnino quæ olim ad hunc He-

siodi versum notavit Vir postea Summus, tum adhuc juvenis, Heinsius.

Ἐν μαλάχῃ] Malva alia sylvestris, alia sativa; utriusque differentiam tradit Plinius lib. XX. Hist. Natur. cap. 21. 'In magnis laudibus malva est utraque et sativa et sylvestris. Duo genera earum, amplitudine folii discernuntur. Majorem Græci molochen vocant in sativis; alteram ab emolliendo ventre dictam putant malachen. E sylvestribus cui grande folium, et radices albæ Althea vocatur,' &c. De malva vide etiam Dioscoridem lib. II. cap. 144.

Καὶ ἀσφοδέλῳ] Asphodeli descriptionem habes apud Dioscoridem lib. II. cap. 199. *Ἀσφόδελος φυτὸν τοῖς πλείστοις γνώριμον, φύλλα ἔχων πράσῳ μεγάλῳ ὅμοια, καυλὸν δὲ λεῖον, ἔχοντα ἐπ' ἄκρου ἄνθος καλούμενον ἀνθέρικον· ῥίζαι δὲ ὕπεισιν ἐπιμήκεις, στρογγύλαι, βαλάνοις ὅμοιαι, δριμεῖαι κατὰ τὴν γεῦσιν, καὶ δύναμιν θερμαντικαί.* Id est, 'Asphodelus planta est, plerisque omnibus cognita, foliis magni porri, caule vero levi, ferente in cacumine florem, quem Anthericon appellant. Radices subjacent rotundæ, teretes, glandibus similes, gustu acres, et calefaciendi vi præditæ.' De asphodelo porro vide quæ habet Plinius lib. XXII. cap. 17. et cap. 22. ubi et hujus versus meminit, quod et facit Galenus lib. II. de alimentor. facultat. cap. 65. et Athenæus lib. II. cap. 18. aliique inter Veteres.

CAP. III. *Æschines*] Hujus Vitam breviter descripsit Plutarchus inter Decem Rhetores. Perpetuus Antagonista Demosthenis fuit, cujus tamen eloquentiæ vi et factionibus in Republica victus, Rhodum exulatum abire coactus est, ubi sustentandæ vitæ causa ludum literarium aperuit. Deinde Samum profectus, atque in insula degens, non multo post obiit.

In oratione illa, &c. qua Timarchum] Quæ hodie adhuc superest, et habetur impressa inter Opera Demosthenis et Æschinis in Editione Francofurtensi, p. 260. et seqq. E tribus orationibus, quas publicas Æschines habuit, hæc ordine prima fuit, ut testatur Apollonius in Vita Æschinis.

Nimium quantum] Cod. Tornæs. et Vett. Edd. *nimium quanto.* Æschines in ipsa oratione dicit *εἰς ὑπερβολήν*; scribit enim consilium hujusmodi fuisse datum *ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς βεβιωκότος μὲν αἰσχρῶς, λέγειν δ' εἰς ὑπερβολὴν δυνατοῦ.*

Quænam, inquit, Lacedæmonii ratio, &c.] Æschines in Oratione ipsa postquam obiter dixerat, Senum cognomine summum apud Lacedæmonios Magistratum honestari, subjicit: *Τούτων εἷς, ὥς λέγεται, παρελθὼν, ἰσχυρῶς ἐπέπληξε τοῖς Λακεδαιμονίοις, καί τι τοιοῦτο κατ' αὐτῶν ἐβλασφήμησεν, ὡς οὐ πολὺν χρόνον τὴν Σπάρτην ἀπόρθητον οἰκήσουσι, τοιούτοις ἐν ταῖς ἐκκλησίαις συμβούλοις χρώμενοι.* Id est, 'Horum igitur unus prodiisse fertur, et acriter objurgasse Lacedæmonios, ac tale quoddam in eos maledictum jecisse: non diu Spartam fore ab hostili violentia incolumem, si talibus in concione suasoribus uterentur.'

§ 2 *Elegit virum fortitudine, &c.*] Verba Æschinis sunt: *Ἅμα δὲ παρακελεύσας ἄλλον τινὰ τῶν Λακεδαιμονίων ἄνδρα, λέγειν μὲν οὐκ εὐφυᾶ, τὰ δὲ κατὰ πόλεμον λαμπρὸν, καὶ πρὸς δικαιοσύνην καὶ ἐγκράτειαν διαφέροντα, ἐπέταξεν αὐτῷ τὰς αὐτὰς εἰπεῖν γνώμας, οὕτως ὅπως ἂν δύνηται, ἃς εἶπεν ὁ πρότερος ῥήτωρ.* Id est, 'Simul autem arcessens alium quendam Lacedæmoniorum, virum haud sane disertum, sed rebus bello gestis illustrem, justitiaque et continentia præstantem; ac jussit, ut easdem sententias, quas prior ille orator dixisset, prout posset, utcunque repeteret.'

CAP. IV. *Prætextam*] Vide Notas supra I. 23.

In Sandaliario] Scilicet 'vico;' erat enim Romæ vicus 'Sandaliaris' dictus; sive etiam 'Sandaliarium,' ut

hic vocat Gellius, et Galenus lib. περὶ τοῦ προγινώσκειν. Mentio hujus vici in Veteri Inscriptione.

D. M.
M. AFRANI. HELIODORI
MAGISTRI. VICI
SANDALIARII
M. AFRANIUS. IMMOL
PATRONO. FEC.

In alia etiam Inscriptione legere vicum hunc fuisse in IV. Urbis regione:

SEX. FONTEIVS. C. L. ROPHIMVS
CN. POMPEIVS. CN. L. NICEPHOR
MAG. VICI
SANDALIARI. REG
IIII. ANNI. XVIII.
D. D.

Quod et confirmat P. Victor, qui templum 'Apollinis Sandaliarii' in IV. Urbis regione ponit. Ab hoc vero vico 'Apollo Sandaliarius' dictus, cui templum ab Augusto exstructum docet Suetonius in ejus Vita: 'Pretiosissima Deorum simulacra mercatus, vicatim dedicabat; ut Apollinem Sandaliarium, et Jovem Tragœdum, aliaque.'

Apud Librarios] Qui nimirum libros describebant, et vendebant. Unde in Glossis: Βιβλιογράφος, *Librarius*. Βιβλιοπώλης, *Libellio*. Palladius De R. R. Præfatione libri de insitione: 'Quod volumina hæc ruris colendi serius quam jusseras scripta sunt, librarii segnior manus fecit.' Hinc et in Vett. Inscriptionib. 'Scribæ librarii' dicuntur. Et Vetus Horatii Interpres in De Arte Poëtica ex Suetonio notat: 'Scriptor, librarius, bibliopola.' De Librariis et Scribis plura vide apud Barthium Adversar. lib. L. cap. 1. et Wouwerum De Polymathia cap. 6.

§ 2 *Cn. Lentulus*] Cn. Lentulus Clodianus, Consul fuit cum P. Licinio Crasso anno U. C. DCLVI. ut habent Fasti Capitolini.

§ 3 *Labearumque ductu*] Sic Stephanus edidit e Mss. vulgo, *labiorumque ductu*. Possis etiam legere *labiarumque ductu*: ut supra lib. X. cap. 4. ubi ex Nigidio 'labias' adfert. Cæterum labiarum ductu aliquem contemnere, idem valet, quod irridere; quod Plautus 'labiis ductare' dixit. 'Labiis dum ductant eum.' Græci eodem modo, ἐπὶ τοῦ τὰ χείλη διαστρέφειν. Hesychius: διαμυλλαίνειν, χλευάζειν. ἐπὶ τοῦ τὰ χείλη διαστρέφειν. Vide Salmasium ad Histor. August. Scriptor. p. 283.

§ 4 *Vanos proprie dici, &c. mendaces, et infidos*] Sic Nonius Marcellus: 'Vanum est mendax:' et adducit ex Virgilii Æneid. lib. I. 'Ni frustra augurium vani docuere parentes.' Item ex Cicerone, lib. I. De Offic. 'Nihil enim proficiant, nisi admodum mentiantur; nec vero est quicquam turpius vanitate.' Et Quæstion. Tuscul. lib. III. 'Tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, et opinioni confirmatæ natura ipsa cedat.' Ita Servius ad illud Virgilii lib. II. Æneid. 'Nec si miserum Fortuna Sinonem Finxit: vanum etiam mendacemque improba finget.' Interpretatur, 'Vanum, fallacem et qui etiam sine utilitate mentitur. Mendacem vero, qui tantum ad decipiendum.' Sic Arnobius adversus Gentes lib. I. 'Vanos, mendaces, stolidos' conjunxit.

Levia inaniaque, &c. astutissime componentes] Vanos tamen dici, non qui astutissime tantum mendacia componunt, sed etiam qui pro ingenita mentiendi voluptate, sine proposito sæpius mentiuntur; ac pro levibus, inconsideratis et simplicibus nonnunquam accipi, arguit locus Sallustii in Conjurat. Catilinæ, ubi Q. Curii mores describens, ait: 'Huic homini non minor vanitas, quam audacia; neque reticere quæ audierat; neque suamet ipse scelera occultare, prorsus neque dicere, neque facere quicquam pensi habebat.'

Μοχθηροὺς καὶ φορτικοὺς] Id est,

'Improbos et graves.' Henr. Stephanus concludit Gellium μοχθηρῶς fecisse; si ita scripserit, ut hic legitur, tetros et molestos, atque illepidos a Græcis μοχθηροὺς et φορτικοὺς vocari, quod μοχθηροὺς cum φορτικοὺς junxerit; magisque verisimile sibi fieri, ὀχληροὺς cum φορτικοὺς junxisse. quamvis nec 'tetros,' nec 'illepidos' satis apta ne horum quidem interpretatio sit.

Et intulisse me jam aliquo in loco] Forte Gellius id fecerat lib. VIII. c. 14. ubi ex lemmate apparet, eum ex Nigidio Origines quasdam retulisse.

Cap. v. *Viro hercle bono et facundiæ florentis*] Sic Antonium Julianum Gellius vocat, cum dicere vult, eum perfectum fuisse Oratorem. Ut Quintilianus lib. XII. cap. 1. 'Sit ergo nobis Orator, quem instituimus, et qui a M. Catone definitur, Vir bonus dicendi peritus.' Et paulo post: 'Neque enim tantum id dico, eum qui sit Orator, virum bonum esse oportere, sed ne futurum quidem Oratorem, nisi virum bonum.' Hinc Rutilius Numatianus Itinerar. lib. I. 'Hic docuit qualem poscat facundia sedem, Ut bonus esse velit, quisque disertus erit.'

'Αναγνώστην] Prælectorem.

Inter ingentes clamores] Hoc est, inter ingentes acclamationes, applaususque et laudationes. Ut Cicero lib. I. in Epist. ad Atticum licet ὑπερβολικῶς inquit: 'Clamores tanti fuerunt, ut ego eo brevior sim, quod usque istinc exauditos putem.' Sic Plinius lib. II. Epistol. 19. 'Infinitos clamores commoveri' ait. Quintilianus lib. IV. c. 2. 'omnia tumultu, ac vociferatione concutere.' Et lib. XI. c. 3. 'immodicas laudationum moras' vocat. Unde et Eunapius in Proæresio *τὸ θέατρον βοῶν ῥήγνυσθαι*, 'consessum clamoribus disrumpi' scribit.

Neque postea multis versibus additis, &c. discessit] Quia scilicet pauci versus restabant ex libro septimo Annalium Ennii; ad cujus umbilicum fere pervenerat Anagnostes; quod vel liquet ex Fragmentis, quæ ex lib. VII. Annal. Ennii a P. Merula collecta sunt, et collocata, quemadmodum Historiæ series requirebat.

Alicujus æris] Id est, alicujus pretii.

§ 3 *In Georgicis*] Lib. III. vs. 115. et seqq.

Atque equitem docuere] Ubi et Junius Philargyrus notat: 'Hic Equitem, sine dubio equum dicit, maxime cum inferat, Insultare solo.' Similiter ibidem Servius. 'Equitem,' ait, 'id est, equum. Nam pro equo rectorem posuit.' Vide et Macrobium lib. VI. Saturn. c. 9. ubi plurima more suo ex Auctore Nostro transcripsit.

§ 4 *Lucilius, &c. equum equitare dicit*] Hinc et Nonius Marcellus: 'Equitare quoque Lucilius equum dicit, cum sit hominis equum insidentis.'

Quis hinc currere equum, &c.] Dixit Lucilius in Sophistas, ut olim F. Duzæ indicavit Jos. Scaliger; Quasi diceret, Tu vides currere equum tuis oculis, ergo tuis oculis currit.

Sed ut puræ liquentisque esset] Ita optime restituit Lipsius Elector. lib. I. cap. 21. cum vulgo legeretur, *sed ut pure liquentiusque esset.* Liquentem enim et puram fidem Julianus opponit turbidæ; prorsus proprie. Liquens autem et pura fides, id est, clara et certa.

Lampadionis manu emendatum] Haud dubie idem est, cujus meminit Suetonius lib. De Illustrib. Grammat. et Caium Octavium Lampadionem vocat, quem scribit Nævii Bellum Punicum in septem libros divisisse, ut postea factum a Q. Vargonteio in Annalibus Ennii. Sed ex hoc Gellii loco manifestum, Veteres existimasse Lampadionem corrigendis Ennii Annalibus etiam manum admovisse.

Cap. vi. *Ælius Melissus in nostra memoria*] Vixit itaque hic Ælius Melissus temporibus Gellii. Lenæi Me-

lissi meminit Suetonius De Illustr. Grammat. cap. 3. et cap. 21. Caii Melissi, quem Mæcenati gratum acceptumque fuisse ait; a quo etiam Augusto insinuatum, eoque delegante curam ordinandarum bibliothecarum in Octaviæ porticu suscepisse scribit. Hunc proculdubio inter majores suos habuit Ælius Melissus, cujus mentionem facit Gellius.

Σοφιστείᾳ] Inani sapientia.

Matronam dictam esse proprie, quæ in matrimonium cum viro convenisset, &c.] Sic et Servius ad Virgil. Æneid. lib. XI. notat, 'rectius Matronam dici, quæ in matrimonio cum viro convenerit, et in eo matrimonio manserit, etiamsi liberi nondum nati fuerint, dictam matris nomine, spe atque omine; unde et matrimonium dictum.' Matronas itaque hic Gellius dicit, quas Cicero in Topicis 'uxores' simpliciter vocat; quæ scilicet in matrimonium convenissent; quo denotabant eam uxorem, non concubinam fieri, et in matrimonium, non in concubinatum datam. Unde Plautus Trinummo: 'Sed ut inops infamis ne sim, ne mihi hanc famam differant Me germanam meam sororem in concubinatum tibi Sic sine dote dedisse magis, quam in matrimonium.' Festus autem scribit, 'Matronas eas esse, quibus stolas habendi jus erat.' Sic ut matronæ dicerentur notæ auctoritatis, spectatæque vitæ et pudicitiæ fœminæ. Ut apud Livium lib. X. 'Ut nulla nisi spectatæ pudicitiæ matrona, et quæ uni viro nupta esset, jus sacrificandi haberet.'

Matrem autem familias, &c. quæ in mariti manu mancipioque, &c.] Similiter Servius ad dict. Æneid. lib. XI. scribit: 'Matrem familias eam esse, quæ in mariti manu mancipioque, aut in cujus maritus manu mancipioque esset: quomodo in familiam quoque mariti, et sui heredis locum venisset.' Sic enim apud Servium legendum: In manum vero mariti mulier veniebat per coëmptionem. Unde Boëthius ad Topica Ciceronis inquit: 'Matresfamilias erant, quæ ducebantur per coëmptionem.' Et Servius ibidem subjicit: 'Alii matresfamilias dicunt illas, quæ in matrimonium' (lege, *in manum*) 'per coëmptionem convenerunt. nam per quandam juris solemnitatem in familiam migrant mariti.' Quomodo id autem fieri solebat, notatum est supra III. 2.

CAP. VII. *Apud fanum Carmentis*] Quod fuit in parte infima montis Capitolini versus Tiberim, ubi prius fuerat habitaculum Carmentæ matris Evandri: postea vero Carmentis fanum, et porta Carmentalis ibi exstructa. Ita Solinus: 'Pars infima Capitolini montis habitaculum Carmentæ fuit, ubi et Carmentale fanum est, a quo Carmentalis portæ nomen est.' Unde et P. Victor in VIII. urbis Regione ponit 'Templum Carmentale, alias Carmentæ.'

Δημηγορίας] Actiones ad populum.

Mortuaria Glossaria] Al. *mortualia Glossaria*: quod eodem redit. Sic Plautus Asinaria Act. IV. Sc. 1. 'Hæc non sunt nugæ, non enim mortualia.' Ubi Plautus ponit pro 'Næniis' sive 'carminibus præficarum.' Nævius vestimenta, quæ in luctu sumuntur, 'mortualia' appellat. 'Pallis petagiis, crocotis, malacis, mortualibus.' Et recte omnia, quæ ad mortuos pertinent, 'mortualia' dici possunt. Unde et Cato hic 'mortuaria Glossaria' vocat, quæ mortuorum nomina perscripta habebant: ut fieri solebat in limine conditoriorum, in quibus mortui condebantur, ut colligere licet ex Epistola LXI. Senecæ, ubi, quod alii 'conditorium,' ipse 'conditivum' appellat: 'Qui latitant et torpent,' inquit, 'sic in domo sunt quomodo in conditivo: horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortem suam antecesserunt.'

Eleganter vero Cato, per translationem Philosophos appellavit 'mortuaria Glossaria,' acriter eos pungens, quasi ipsi non aliter, atque conditorii limen, nomina tantum mortua præ se ferrent, neque vivere se ulla re præclara testarentur: ut notavit alicubi Meursius lib. De Funere: vel etiam cum Turnebo Adversar. lib. XXIII. cap. 8. intelligere possis, quasi Cato innuere vellet, eos tantum esse loquaces, et inanes verborum funditatores, præficisque similes, quæ in mortuos næniam argutam, et nugacem canere solebant.

Namque colligitis lexidia, res tetras, et inanes] Sic ex Carrionis mente edidit primum Stephanus: cum in vulgatis antea legeretur: *nam qui collegisti et lectitasti res tetras et inanes, &c.* quæ lectio nihili est. Scaliger vero in Conjectaneis ad Varronem, ubi hunc Gellii locum adducit, se legisse indicat: *nam qui collegistis et lectitastis res tetras et inanes, &c.* Aliquomodo quidem melius: Carrionis vero emendatio præferenda. Scriverius in suo Codice notaverat, veram hujus loci lectionem sibi videri: *Vos Philosophi, mera estis, ut M. Cato ait, mortualia Glossaria, vanaque colligitis lexidia, res tetras, et inanes, &c.* ad quam eruendam Carrio ipsi præiverat.

Præficarum] Festus: 'Præficæ dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductæ, quæ dant cæteris modum plangendi, quasi in hoc ipsum præfectæ.' Sic et Nonius Marcellus: 'Præficæ dicebantur apud Veteres, quæ adhiberi solent funeri, mercede conductæ, ut et flerent, et fortia facta laudarent.' Unde et in Glossis Philoxeni: Præfica, Ἡ πρὸ τῆς κλίνης ἐν τῇ ἐκφορᾷ κοπτομένη. θρηνῳδὸς ἐπ' ἐκφοράν. Declarat et Lucilius lib. XXII. in verbis a Nonio adductis: 'Mercede quæ Conductæ flent alieno in funere Præficæ Multo, et capillos scindunt, et clamant magis.' Quos etiam respexit Nævius in Freto: 'hæc quidem Mehercle, opinor, Præfica est, sic mortuum Collaudat.' Præficarum autem appellationem non diutius quam ad bellum usque Punicum secundum durasse scribit Varro lib. IV. De Vita P. R. 'Ibi a muliere, quæ optima voce esset, Pergama laudatur: deinde Næniam cantari solitam ad tibias et fides eorum, qui ludis Troicis cursitassent. Hæc mulier olim vocitata fuit Præfica usque ad secundum Pœnicum bellum.' Sic optime Scaliger hunc locum olim restituit. Proprie autem Varro dixit, 'Næniam cantari ad tibias solitam:' ita enim peculiari nomine vocabatur carmen illud, quod a Præficis ad tibias cantari solebat. Præ multis, qui e Veteribus istud notarunt, unus sufficiat Nonius Marcellus: 'Nænia, ineptum et inconditum carmen, quod adducta mulier, quæ Præfica diceretur, his, quibus propinqui non essent, mortuis exhiberet.' Ubi tamen Nonius fallitur; nam etiam Præfica in funere eorum, quibus propinqui essent, Næniam cantare solebat.

'Επισημαίνεσθαι] Sic quidem recte ediderat Stephanus, cum in vulgatis legeretur ἐπιμαίνεσθαι, hoc est, 'insanire;' haud tamen bene idem Stephanus in Emendationibus ad Gellium, τὸ ἐπισημαίνεσθαι explicat, quasi Favorinus intellexerit, Domitium Grammaticum sermone uti, qui aliquid portendat, et male ominosus sit. Melius multo Salmasius in Exercitationibus Plinianis ad Solinum, ubi observat eodem modo, quo Febrium accessiones ἐπισημασίαι dicuntur, ut in Glossis: Accessio, ἐπισημασία; ita et in furoris morbo, cum post dilucidum intervallum insania redit, ἐπισημασία. In hac vero significatione Favorinus hic verbo ἐπισημαίνεσθαι utitur. Domitius enim iste, de quo loquitur, homo fuit melancholicus et insanus. Qui ista intemperie laborant, aliquando habent intervalla, quibus sunt re-

missiores, aliquando morbus iis recrudescit. Ἐπισημαίνεσθαι dicuntur, qui in accessu sunt morbi, quos insania rursus percipit. Dicebat igitur Favorinus, haud tempestive Domitium accessisse, utpote qui jam inciperet ἐπισημαίνεσθαι, hoc est, qui jam esset in ipso articulo τῆς ἐπισημασίας.

Μελαγχολία] Atra bilis.

Ἀλλὰ εἶναι σχεδόν τι, &c.] Id est, 'Sed affectionem fere hanc heroicam esse.' Hæc enim est sententia Aristotelis, quam copiosius tractat Sect. 30. Problemate 1. ubi rationem reddere conatur, quam ob causam Homines, qui vel ingenio excelluerunt, aut in Philosophia, aut in civili scientia, aut in Poësi, aut in actionibus, melancholici fuerint? Ubi etiam videndus Septalius in Commentariis, cui adde sis Cœlium Rhodiginum lib. XVII. Antiquar. Lect. cap. 5.

Μήτε καιροῦ, μήτε μέτρου] Neque temporis, neque modi.

Antisthenes] Hujus vitam descriptam habemus a Diogene Laërtio lib. VI. Auditor fuit Socratis, quem, cum in Piræo habitaret, quotidie quadraginta stadiis confectis, adire solebat. Cynicæ sectæ initium dedit, quippe cujus Princeps et Auctor fuerit. Hujus esse dictum refert Laërtius, cum aliquando audiisset Platonem sibi maledicere, Βασιλικὸν, καλῶς ποιοῦντα κακῶς ἀκούειν, 'Regium est bene facere, et male audire.'

Diogenes] Hunc Antisthenis auditorem fuisse, tradit Laërtius in Diogene: qui et addit, Diogenem pertinacia et assiduitate sua tantum effecisse, ut Antisthenes, qui neminem recipere volebat, eum admittere coactus fuerit. Cum enim Antisthenes etiam baculo aliquando adhibito capiti ejus intentaret, ipse caput subjiciens, Παῖε, εἶπεν, οὐ γὰρ εὑρήσεις οὕτω σκληρὸν ξύλον ᾧ με ἀπείρξεις, ἕως ἄν τι φαίνῃ λέγων. Id est, 'Cæde,' inquit, 'nec enim lignum tam durum invenies, quo me arceas, donec aliquid dicas.' Atque ex eo tempore Diogenes Antisthenem audivit. Refert quoque Laërtius ex Demetrio, Diogenem eadem die Corinthi mortuum, qua Alexander Magnus Babyloniæ fatis concessit.

Escendi] Sic in Veteribus puræ et liquentis fidei membranis reperiri testatur L. Carrio Emendat. lib. I. c. 5. ubi et plurima hujus generis exempla exhibet. In vulgatis antea erat *ascendi*.

Item significare cœtum populi assistentis] Ut in verbis Ciceronis modo adductis: 'Conciones sæpe exclamare vidi,' hoc est, cœtum. Idem Cicero Attico lib. XV. Epistol. 1. 'Brutus noster misit ad me orationem suam habitam in concione Capitolina:' hoc est, in cœtu hominum, qui in Capitolio aderant.

Pro verbis et oratione] Sic etiam ipse Gellius usus supra lib. IX. c. 3. 'Inclutæ illæ Demosthenis orationes concionesque,' &c.

CAP. VIII. Ὁμοιοτέλευτα, καὶ ἰσοκατάληκτα, &c.] Hoc est, 'Similiter finientia, et æqualiter desinentia, et comparia, et similiter cadentia.'

Ἀπειρόκαλοι] Inepti, sive mavis, Infruniti, Opici, ut alibi Gellius loquitur.

Quo in maxima nunc est] Vulgo: *Quo in maxima non est Pars hominum.* Unde Nannius dicto loco legit, 'quo maxima non est Pars hominum.' Sententiam vero Luciliani carminis hanc esse arbitratur. Quo me pacto habeam, tametsi non quæris, docebo, quoniam in eo numero hominum non es, in quo plerique, ut eum quem debent adjuvare, cum nolunt, periisse cupiant; ut morte interveniente ipsi a pudore amici destituti liberentur.

Hoc Nolueris et Debueris te] Franciscus Duza ad Lucilium legit: *hoc Nol' et Debueris te*, more Enniano decurtatis verbis. Nimirum ut, si τὸ *visere* retineatur, hoc modo versus sibi constare possit.

'Ατεχνον] Sic omnes quidem libri. Scaliger vero in Ausonianis Lectionib. lib. II. cap. 4. legit: *τεχνίον Isocratium est*. Fr. Duza: *Isocrateum est*. Nannius: *Isocratium* 'Οχληρῶδesque *simul*... ut prima syllaba in ὀχληρῶδες ad hunc priorem versum pertineat. Quod tamen etiam fieri potest legendo, ut hic editum, *Isocratium est* ὀ-χληρῶδesque *simul*... Si penult. syllaba in *Isocratium* absorbeatur in *est*; pronunciando *Isocrati' est* ὀχληρῶδesque, *&c*. Scaliger tamen dicto loco post *τέχνιον Isocratium est*, sequentem versum sic legendum censet: *Ληρῶδesque si mitu, tum συμμειρακιῶδες*.

Cap. IX. *De Ptolemæo*] Intelligitur Ptolemæus minor, cui cognomen Euergetes II. sive Physcon fuit; septimus Ægypti Rex, et successor Philometoris fratris. Vide Justinum lib. XXXVIII. Strabonem lib. ult. Athenæum lib. IV. et lib. XII. qui testes sunt, Ptolemæum hunc tyrannum fuisse crudelissimum.

Ejusmodi scelera nefaria] Hæc Ptolemæi minoris scelera recenset Justinus lib. XXXVIII. 'Infestus omnibus,' inquit, 'statim ubi Alexandriam ingressus est; fautores pueri trucidari jussit: ipsum quoque die nuptiarum, quibus matrem ejus in matrimonium recipiebat, inter apparatus epularum, et solemnia religionum, in complexu matris interficit, atque ita torum sororis cæde filii ejus cruentus ascendit. Post quod non mitior in populares, qui eum in regnum vocaverant.' Et paulo post: 'Accersitum maximum deinde a Cyrenis filium, ne eum Alexandrini contra se regem crearent, interficit: tunc populus statuas et imagines ejus detrahit: quod factum studio sororis existimans, filium, quem, ex ea susceperat, interficit, corpus in membra divisum, et in cista positum, matri die natali ejus inter epulas ferri curat.'

§ 2 *Plauti de Menæchmis*] Exst. Act. v. Sc. 7. In Plautino versu in Buslidiano codice erat *sectius*: ut notat Canterus; apud Plautum tamen in editis habetur *secius*.

§ 3 *Insece*] Insecere, est dicere, narrare. Nihil autem refert scribas, *inseque*, an *insece*. Sic ex Festo Paulus: 'Inseque apud Ennium, dic.' Et in Glossis Philoxeni, 'Inseque,' εἶπε. Veteres enim promiscue scribebant, *hujusque* et *hujusce*. Unde eadem 'Fortuna hujusce diei' apud Plinium lib. XXXIV. et 'Fortuna hujusque diei' apud Ciceronem lib. VIII. de Legib. Ut et apud Victorem De Reg. Urb. in Reg. X. 'Vicus hujusque diei Fort. æd.' Item *cujusque* et *cujusce*, similiter *inseque* et *insece*: quæ vetus pronunciatio, sive usus, Grammaticis postea causam præbuit hæc subtilius distinguendi.

Homeri versu] In initio scilicet 'Οδυσσ. deerat vulgo hic versus; quem recte primus inseruit ex Ms. L. Carrio Antiq. Lect. l. III. c. 17.

"Ανδρα μοι, *&c*.] Dic mihi, Musa, virum.

"Εσπετε νῦν μοι, Μοῦσαι] Pandite nunc, Musæ, mihi.

'Από τοῦ ἕπεσθαι, *&c*.] Ab eo quod est sequi, et dicere.

Cap. X. *C. V.*] Id est, Consularis viri: Vide lib. I. cap. 2. et lib. XIX. c. 12.

Cephisiæ] Κηφίσια, tractus circa Athenas, ubi fuit Herodis Attici V. C. Villa, ut notat Gellius hoc loco, et supra lib. I. cap. 2. item Philostratus in Vita Herodis Sophistæ. Cephisiadum templum hoc tractu describit Diogenes Laërtius in Vita Platonis. Dicebatur a Cephiso fluvio Atticæ, qui circa Athenas in mare labebatur. Vide et notata supra I. 2.

Æstu anni medio] Id est, media æstate: summo calore dominante. Sic supra lib. I. cap. 2. 'æstu anni, et sidere autumni flagrantissimo.' Item lib. XVII. cap. 10. 'Quum in hospitis sui Antiatem villam æstu anni concessisset.' Similiter lib. XIX. cap. 5. 'æs-

tate anni flagrantissima' dixit.

Alvo mihi cita] Id est, profluvio alvi laboranti. Sic infra etiam lib. XIX. cap. 4. 'alvum citam' dixit; item 'alvum pronam atque præcipitem.' Scribonius Largus Composit. CXI. 'alvum citatam;' quomodo et loquitur Cornel. Celsus De Re Medica lib. I. cap. 6. qui et alibi 'alvum citam' dixit.

Quibusque intervallis accederet febris] Seneca Epist. 78. 'Intervalla morbos tolerabiles faciunt.'

Sinceriore corpusculo] Id est, sine febre. Ita Scribonius Largus Composit. CXIII. 'Datur unus jejuno ante meridiem, alter in noctem ex aqua, si febres erunt: ex vino Signino, si sincere corpus erit.' Hoc Celsus lib. III. cap. 4. 'ex toto integrum esse' dixit: et ibidem paulo ante: 'cum jam bene venæ conquieverunt.'

§ 2 *Quod venam pro arteria dixisset*] Gellii quidem ætate peritiores Medici hanc differentiam observasse inter venam et arteriam, ex Galeno et aliis manifestum est. Sed ab antiquissimis temporibus tam 'venas,' quam 'arterias' τῆς φλέβος nomine designatas, disertis verbis testatur Rufus Ephesius lib. de forma humana: Τὰς δὲ ἀρτηρίας τὸ ἀρχαιότατον φλέβας ὠνόμαζον, καὶ σφύζειν ὅποτε λέγοιεν τὰς φλέβας, ἀρτηρίας ἐβούλοντο καλεῖν· ἀρτηριῶν γὰρ τὸ σφύζειν ἔργον. Id est, 'Tam inde ab antiquissimis temporibus arterias venas nominarunt: Ut cum dicebant venas pulsare, arterias innuere volebant. Arteriarum enim opus, pulsare.' Et ita sæpius Hippocratem usitata Antiquis notione, φλεβῶν nomine arterias comprehendere non uno loco testatur Galenus, præsertim vero Comm. 6. in lib. VI. Epidem. Ὁμολογούντων ἁπάντων τῶν ἐξηγησαμένων τὰ Ἱπποκράτεια βιβλία, φλέβας οὐχ ὑπὸ τούτου μόνου, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων παλαιῶν ὀνομάζεσθαι καὶ τὰς ἀρτηρίας. Id est, 'Cum fateantur omnes qui Hippocratis libros exposuerunt, venas non ab hoc solo, sed a multis antiquis arterias appellari.' Latini quoque vetustiores indifferenter venam pro arteria posuerunt. Lucilius lib. XXVI. 'Neque priusquam venam hominis tetigit, et præcordia.' Sic Cicero de Fato: 'Si cui venæ sic moventur, is febrem habet, et is febrem non habet.' Et lib. II. De Natur. Deor. 'venas micare' dixit. Item Celsus in Proœmio 'venas spiritui accommodatas' pro arteriis ponit. Et l. II. c. 3. 'Periculosissimum est, si venæ quoque ibi vehementer agitantur:' et alibi non semel: quomodo et alii inter Veteres loqui solent. Haud itaque adeo pervulgate, aut inscite Medicus iste loquebatur: ut quidem Taurus eum fecisse vult. Vide Foësium in Œconom. Hippocr. in φλέβες, et J. N. Loëns. Epiphillid. lib. IV. cap. 23. Cœl. Rhodigin. Antiq. Lect. lib. III. cap. 14.

§ 3 *Subsicivi*] Vide Notas supra XIII. 24.

§ 4 *In quo plus spiritus est, minus sanguinis*] Ad hanc mentem capienda illa J. Pollucis in Onomastico, ubi scribit, Ἀρτηρίαι δέ εἰσιν ὁδοὶ πνεύματος, ὡς φλέβες, αἵματος. 'Arteriæ sunt viæ spiritus, ut venæ, sanguinis.' Nam et arteriæ sanguinem continent et vehunt, sed magis spirituosum, quam qui per venas ducitur.

Σφυγμὸς, &c.] Id est, 'Pulsus est disparatio et contractio involuntaria arteriæ et cordis.' Recepimus hic indubitatam H. Stephani emendationem, qui ἀπροαίρετος reposuit, pro ἀδιαίρετος; quod in vulgatis legebatur; sed neutiquam huic loco convenire poterat. Quid enim esset ἀδιαίρετος, 'indivisibilis,' cum Gellius ipse dicat intentio et remissio naturalis, non arbitraria? hoc enim est ἀπροαίρετος, sive 'involuntaria.' Ab Ægineta autem lib. II. cap. 11. pulsus ita definitur: Σφυγμὸς, κίνησίς ἐστι καρδίας καὶ ἀρτηριῶν κατὰ διαστολὴν καὶ

συστολῇ γιγνομένη. ' Id est, ' Pulsus, motus est quo cor et arteriæ attolluntur submittunturque.' Apud Gellium etiam in Vett. Edd. post καὶ καρδίας, alia adhuc additur definitio hisce verbis: Σφυγμός ἐστι παλμὸς ἢ ζέσις φλεβὸς, ἢ ἀρτηρίας. Id est, ' Pulsus est palpitatio aut fervor venæ, vel arteriæ.' Sed omnino spuria est, et rem minime gentium declarat.

CAP. XI. *Casellio Vindice*] Sæpius ab Auctore nostro et aliis citatur, ut notatum supra ad lib. III. cap. 16.

Furium veterem Poëtam] Intelligitur A. Furius Antias, ut ex lemmate capitis apparet. Floruit autem circa Olympiad. CLXIX. ann. III. hoc est, ab U. C. an. DCLII. Q. Lutatii Catuli familiaris, ut manifestum ex verbis Ciceronis in Bruto: ' Ex eo libro, quem' (Q. Catulus) ' de consulatu, et rebus gestis suis conscriptum misit ad A. Furium Poëtam familiarem suum.' Q. autem Lutatius Catulus, quem et Poëtam fuisse liquet ex versibus quos Auctor noster infra lib. XIX. cap. 9. ex eo adducit, Consul fuit cum C. Mario IV. anno U. C. modo dicto. Est vero hic Furius diversus a M. Furio Bibaculo, quem Hieronymus in Chronico Eusebiano Cremonæ natum scribit Olympiad. CLXIX. an. II.

Lutescere] Nonius Marcellus: ' Lutescit, honeste dictum in Poëmatis, tametsi auctoritatis sit ignobilis. Sanguine diluitur tellus, cava terra lutescit.' Ex Gellio descripsit, ad quem respiciens auctoritatis ignobilis vocat; cum alias Nonius non semel Furium nominatim laudaverit.

Noctescere] Nonius Marcellus: ' Noctescere, cæcari. Furius Poëmatis etsi auctoritatis incertæ.' Ubi Furii versum ex Gellio subjicit.

Virescere] Idem Nonius: ' Virescit, majorum virium fit.' Furius Poëmatis: ' Increscunt animi, virescit vulnere virtus.' Ita hic versus apud Nonium legitur; quemadmodum etiam in Vett. Codd. apud Gellium. Quamvis, cum in quibusdam libris legatur *virescunt*, Carrio olim apud Gellium reposuerit *virescunt vulnere vires*. Minus recte, ut bene ad Nonium animadvertit optimus Mercerus.

Purpurat] Quomodo, notante Nonio Marcello, Cicero dixit ' purpurascit' Acad. lib. II. ' Quid mare nonne cæruleum? at ejus unda, cum est pulsa remis, purpurascit.'

Opulescere] Nonius Marcellus: ' Opulescere, ab opulento dictum decore. Furius Poëmatis: ' Quo magis in comptis possint opulescere campis.' ' Sic Nonius hunc versum citat, sed ibi haud dubie pro *in comptis*, ex Gellio restituendum *in patriis*.

Hic fulica] Cod. Tornæs. et Vet. Edd. *Sicut fulica;* quod cum versus non patiatur, quidam inde fecere, *Sicut hiulca, &c.* Sed *fulica* habent omnes libri. In Stephan. Ed. est, ut edidimus, *Hic fulica.* Notum autem fulicam esse avem aquaticam, quæ præcipue mari stagnisque amplioribus gaudet. Eam tempestate imminente in siccum se recipere, ac clariore voce clangere, nautasque admonere ferunt. Unde Virgilius lib. I. Georgicor. ' Jam sibi cum curvis male temperat unda carinis, Cum medio celeri revolant ex æquore mergi Clamoremque ferunt ad littora, cumque marinæ In sicco ludunt fulicæ.' Et Plinius lib. XVIII. cap. 35. ' Loligo volitans, conchæ adhærescentes, echini adfigentes sese, aut arena saburrantes, tempestatis signa sunt: Ranæ quoque ultra solitum vocales, et fulicæ matutino clangore.' Cicero lib. II. De Divinat. ' raucam fulicem' eadem significatione dixit.

CAP. XII. *Juventius in Comœdia*] Ita optime hujus Comici nomen J. Rutgersius Var. Lect. lib. IV. cap. 19. reposuit, et post eum G. Barthius Adversar. lib. XXI. cap. 5. quoque, pro eo, quod vulgo legebatur, *Terentius in Comœdia;* quasi sequens exem-

plum e Terentio, ubi nusquam exstat, adduceretur. Sed Veteres libri, ut Cod. Tornæs. et alii, referunt, *Juventus in Comœdia*. Unde nihil certius, quam *Juventius* hoc loco reponendum. Fuit autem Juventius inter Veteres Comicos olim clarus, etsi nunc longinquitate temporum obscurus. Meminit ejus Varro lib. v. de L. L. ubi hosce ejus versus citat: 'Gaudia Sua si omnes homines conferant unum in locum, Tamen mea exsuperet lætitia.' Uti et lib. vi. ubi de eo ita inquit: 'Scrupedam Aurelius scribit, quasi Scauripedam. Juventius Comicus dicebat a vermiculo piloso, qui solet esse in fronde cum multis pedibus.' E Juventio etiam Charisius lib. ii. hæc verba adfert: 'Caput ei testatim defregero.' Nil itaque mirum, quod Gellius etiam hoc capite ejus auctoritate utatur.

Pallium, inquit, face ut splendeat] Mirum in modum hic versus in Vett. lib. variat; et, ut vulgo editur, nihil minus, quam quod Gellius vult, probare videtur. In Vett. Edd. est: *Pallium, inquit, Flacci ut splendeat*. In Cod. Tornæs. *Pallium, inquit, S. flocci ut splendeat*. Ita etiam quidam Codex Gifanii, nisi quod pro *splendeat* male habebat *splendeam*. Alius item Gifanii liber referebat: *Pallium, inquit, flocci ut splendida nunc*. Sed cum Gellius hoc loco probare velit, *ne maculet* agendi forma a Juventio venustius multo dictum esse, quam si dixisset patiendi modo *ne maculetur*, recte a viris doctissimis observatum est, duas istas voces necessario adjungendas. Valens itaque Acidalius ad Velleium ita hunc versum legit: *Pallium face ut ne maculet*. Rutgersius vero Var. Lect. lib. iv. c. 19. rescribit: *Pallium, Philoti, ut splendeat, ne maculet*. Et duas voculas, *inquit S.* ejicit, tanquam a mala manu. Nam cum dixisset Gellius, 'Juventius in Comœdia,' annotasse vult lectorem, 'inquit scilicet.' Hoc enim τὸ *S.* valere e Probi literarum Notis manifestum. Pro *flocci* rescribit *Filoti*, ut Comicæ mulieris nomen. quod etiam habetur apud Terentium in Hecyra. Scriverius ad oram sui Codicis legendum censet: *Pallium, inquit, ne maculet, ut splendeat volo*. Denique G. Barthius Adversar. lib. xxxi. cap. 5. legit: *Pallium ne inquinet, flocci ut splendeat*. Et τὸ *ne inquinet* ἀντὶ *ne inquinetur* positum ait, quod Gellius mox exponit apposito deteriore *ne maculetur*. Quicquid sit de variis horum emendationibus, istud saltem constat, Juventii versum, ut vulgo editur, minime cum Gellianis verbis convenire.

§ 2 *In Asinaria*] Act. iii. Sc. i. vs. 35. Idem Plautus Amphitr. Act. i. Sc. 1. vs. 285. 'Certe edepol, quom illum contemplo, et formam cognosco meam.' Vide Nonium Marcellum in 'Contempla.'

Cn. Gellius] Sic omnino hujus Historici nomen hoc loco rescribendum jam pridem viris doctissimis monitum: cum vulgo etiam in Stephanica editione legeretur *Cn. Vellius*, qui nusquam reperitur. Cn. Gellii vero Annalium scriptoris mentionem non semel cum ab Auctore nostro, tum ab aliis fieri, jam supra xiii. 2. notatum.

Auxit] Pro, *aucta sunt*.

Cap. xiii. *Saturnalibus Athenis*] Vide Notata ad initium cap. 2. hujus libri.

Ad lavandi tempus] Hoc est, ad horam consuetam, qua balneum petebatur. Quam cum temporis discrimine Romæ observatam indicat Plinius Junior lib. iii. Epist. 1. de Spurina loquens: 'Ubi hora balnei nunciata est, (est autem hieme nona, æstate octava) in Sole si caret vento, ambulat nudus, &c. Lotus accubat.' De octava Martialis lib. i. Epigr. 48. 'Nunciat octavam Phariæ sua turba juvencæ Et pilata redit jamque subitque cohors. Temperat hæc ther-

mas, nimios prior hora vapores Halat.' De nona Tertullianus libr. adversus Psychicos: 'Apud quasdam vero colonias præterea, annuo ritu, saccis veluti et cinere conspersi, idolis suis invidiam supplices objiciunt; balnea et tabernacula in nonam usque cluduntur.' Hora itaque octava et nona, altera æstate, altera hyeme balneum peti consueverat. De lavandi tempore generatim Vitruvius lib. v. Architect. cap. x. inquit: 'Tempus lavandi a meridiano ad vesperam est constitutum.'

Talos] Talis olim Veteres ludere solebant, hoc modo: quatuor talis in fritillum conjectis, eoque concusso super tabulam fundebant. Felicissimus erat jactus, quando omnes quatuor tali diversum ostendebant latus, qui 'Veneris' jactus dicebatur. De quo Martialis lib. XIV. Epigr. 12. 'Quum steterit vultu nullus tibi talus eodem, Munera me dices magna dedisse tibi.' Item Lucianus in Amoribus: *Καὶ βαλὼν μὲν ἐπὶ σκοποῦ μάλιστα δὲ εἴποτε τὴν θεὸν αὐτὴν εὐβολήσειε, μηδενὸς ἀστραγάλου πεσόντος ἴσῳ σχήματι, προσεκύνει, τῆς ἐπιθυμίας τεύξεσθαι νομίζων.* Id est, 'Ac quoties jecerat id quod intendebat, maxime si quando Deam ipsam' (Venerem) 'feliciore jactu sortitus erat, nullo tali pari figura cadente, adorabat eam, sperans se id esse consecuturum, quod expetebat.' Contra infelicissimus jactus habebatur tam in talis, quam in tesseris, qui 'Canis' dicebatur, cum semper numis suis ludentes mulctaret, unde et 'damnosi Canes' sæpius ab Auctoribus appellati. Propertius lib. IV. Eleg. 9. 'Me quoque per talos Venerem quærente secundos, Semper damnosi subsiluere Canes.' 'Canis' autem dicebatur quoties in aliquo laterum superiorum 'unio' prodibat. Quatuor talorum enim latera numeros aut puncta sic disposita habebant, ut quæ in duobus lateribus essent, juncta semper efficerent septem: hoc nimirum modo:

1 ——— 6.
3 ——— 4.

Qui 'Senionem,' qui et 'Cous' dicebatur, jecerat, nummum ex acervo lucrabatur. Hinc Persius Satyra III. 'Quid dexter Senio ferret Scire erat in voto: damnosa Canicula quantum Raderet.' Nisi aliter ex Lusus lege convenerat, ut fecerat Augustus, in cujus epistola ad Tiberium apud Suetonium legimus: 'Inter cœnam lusimus γεροντικῶς et heri et hodie. Talis enim jactatis, ut quisque Canem aut Senionem miserat, in singulos talos singulos denarios, in medium conferebat, quos tollebat universos, qui Venerem jecerat.' Ubi tam 'Senionis,' quam 'Canis' jactus damnosus erat. Sed alioquin etiam, si quis 'Senionem' cum 'Cane' jecisset, infelix is jactus habebatur. Ut colligere licet ex Martiali in Xeniis, lib. XIII. Epigr. præliminari, ubi inquit: 'Senio nec nostrum cum Cane quassat ebur.' Quod si talus post jactum ostenderet partem pronam, aut supinam, sive puncta 3. aut 4. medius is habebatur jactus, hoc est, nec damnosus, nec lucrosus.

Aut tesserulas] De tesserarum ludo vide notata supra lib. I. cap. 20.

Nummus sestertius unus] Nummus erat argenteus, olim duobus cum semisse, postea quatuor valens assibus: vide Notas supra I. 20.

Quasi manuario] Æs manuarium hic Gellius vocat pecuniam, quasi ex pluribus manibus collectam: ut optime olim observavit I. Casaubonus ad Suetonium. In talorum enim ludo jactus ipse proprie 'manus' dicebatur. Quamvis 'manus' etiam dicta pecunia, quam conferebat quisque post jactum infelicem. Ut facit Augustus in epistola ad Tiberium, quam exhibet Suetonius: 'Nam si quas manus remisi cuique, exegissem; aut retinuissem, quod cuique donavi, vicissem vel quinquaginta millia.' Ubi

'manus' est pecunia, quam quisque collusorum post infeliciorem jactum conferre teneretur, quam Augustus se remisisse dicit. Æs manuarium itaque hoc loco est, pecunia illa ex præmio solutæ, pœnave parum intellectæ captionis, quasi ex totidem manibus, sive jactibus collecta.

§ 2 *Ex Platonis Diatriba*] Hoc est, ex Platonis schola.

Quod ego sum, &c.] De hujusmodi captionibus vide sis notata supra ad cap. 2. hujus libri.

Cap. xiv. *Quale enim fieri nomen posset hemiolio*] Vitruvius tamen, qui sub Jul. Cæsare vixit, ἡμιόλιον Latine jam verterat 'sesquialterum.' Sic enim lib. iii. cap. 1. 'Dimidia adjecta' (supra sex) 'cum facta sunt novem, sesquialterum, qui ἡμιόλιος appellatur.' Sic in Glossis Philoxeni: 'Sesqualtera, ἡμιολία.'

Aut epitrito] Idem Vitruvius et ἐπίτριτον Latine reddidit 'tertiarium.' Ita enim ante verba modo adducta inquit: 'Cum facta sunt octo, quod est tertia adjecta, tertiarium, qui ἐπίτριτος dicitur.' Ubi Salmasius De M. V. in antiquissimo codice pro *tertiarium* se reperisse dicit, *adtertiarium*, hoc modo: *Cum facta sunt octo, tertia adjecta, adtertiarium.* Sic Vitruvius ad verbum reddere voluisse videtur vocem Græcam, Latina a se conficta; ut ἐπίτριτος sit 'adtertiarius,' qui totum habet et adhuc tertiam ejus partem. Veteres Glossæ ἐπίτριτον reddidere 'sesquitertium.'

Cap. xv. *Medios haud unquam posse*] Hoc est, tertium pedem in versibus hexametris non posse habere integram orationis partem. quod tamen falsum esse, nec a Poëtarum Principe Homero, aliisque observari, aliquot exemplis adductis, evincere studet Muretus Var. Lect. lib. xi. cap. 6. uti etiam facit in eo, quod Gellius de Varrone refert, eum scilicet 'observasse in versu hexametro, quod omnimodo semipes verbum finiret.' Gellium vero, sive potius veterum Metricorum legem, et Varronem defendere conatur Jos. Castalio Observat. in Criticos Dec. viii. cap. 5, Utrumque qui tanti rem putaveris, vide sis Lector.

LIBER XIX.

Cap. i. *Navigabamus*] Cum nimirum Gellius e Græcia in Italiam rediret. Vide lib. ix. cap. 4.

Cassiopeia] Cassiopeia regionis nomen est in Epiro apud Ptolemæum, in qua urbs dicta Cassiope, uti et promontorium ejusdem nominis; unde haud dubie Gellius navigationem instituerit.

Brundisium] Vide Notas ad l. ix. c. 4.

Mare Ionium] Proprie vocat Ionium mare, quod inter Epirum et Italiam interjacet; ubi nimirum sinus Hadriaticus desinit, et mare Mediterraneum incipit.

Atque in sentina agentibus] Sic quidem omnes libri; nec mutat Carrio in Stephanica editione. Sunt qui legant: *atque in sentina se angentibus.* Propius veræ lectioni accedere videtur Scaliger ad Festum, ubi refert, *atque sentinantibus*, id est, periculum vitantibus. Ita Festus, et ex eo Paulus: 'Sentinare, satagere, dictum a sentina navis, quam quis, ut aqua liberet, evacuare contendit. Itaque sentinare, subtiliter periculum vitare.

Cæcilius in Æthirone: 'Cum Mercurio capit consilium, postquam sentinat satis.'' Unde hic apud Gellium 'sentinare' manifesto est, periculum vitare. Proprie tamen, ut ibidem notat Scaliger, 'sentinare' est satagere ad sentinam. Unde sentinatores, quibus cura sentinæ delegata in navi. Paulinus ad Macarium de naufragio: 'Unum ex omni numero nautarum senem sentinando deputat.' Item: 'Quid huic, quæso, obfuit seni persona sentinatoris et in nautis vilissima.'

Et figuræ quædam nubium metuendæ, quas τυφῶνας vocabant] Latine 'Turbines' dicuntur. Quomodo vocantur procellæ, sive venti impetuosi e nubibus erumpentes sine inflammatione, sed magna celeritate in gyrum vagantes, ac plerumque desuper a vertice irruentes. Qualis ventus hodie a nautis vocabulo ab Indis petito *Orancan*, et contracte *Orcan* vocari solet. 'Vibratum Ecnephian' vocat Plinius lib. II. Histor. Natur. cap. 48. ubi utrumque describens inquit: 'Majori illati' (sc. flatus repentini) 'pondere incursuque, si late siccam ruperint nubem, procellam gignunt, quæ vocatur Græcis Ecnephias. Sin vero depresso sinu arctius rotati effregerint sine igne, hoc est, sine fulmine, verticem faciunt, qui Typhon vocatur, id est, vibratus Ecnephias.' Additque porro de Typhone: 'Defert hic secum aliquid abruptum e nube gelida, convolvens versansque et ruinam suam illo pondere aggravans, et locum ex loco mutans rapida vertigine: præcipua navigantium pestis, non antemnas modo, verum ipsa navigia contorta frangens.' Causa typhonis esse videtur vel venti ex oppositis plagis simul impetuose spirantes; vel etiam, quod ventus magno impetu ex aliqua plaga erumpens versus aliam, ibi reperiat impedimentum, quo in se ipsum contorquetur et circumagitur: quemadmodum videmus aquam celeriter motam, si obstaculum ei objiciatur, ibi in gyrum quodam quasi impetu circumagi.

§ 2 *Disciplina Stoica*] Id est, secta Stoica.

Extrilidum] Vox Gellio nostro singularis: neque usquam alibi apud Veterum quenquam, quod sciam, hodie occurrens. Ita ut plane jam inter obsoleta haberi debeat. Quidam 'extrilidum' idem volunt esse, quod exalbidum, quasi Gellius ad vultus pallorem respexerit. Aliis 'extrilidus' idem est, quod constans, infractus, extra læsionem constitutus: firmo et constanti aut intrepido animo esse. Et sane simile quid Gellius hoc vocabulo exprimere velle videtur.

§ 3 *Aristippus ille pro me*] Cod. Torn. et Vett. Edd. habent: *Aristippus ille discipulus pro me.* Rem ipsam narrat et D. Laërt. in Aristippo: Εἰς Κόρινθον αὐτῷ ('Αριστίππῳ) πλέοντί ποτε καὶ χειμαζομένῳ συνέβη ταραχθῆναι. πρὸς οὖν τὸν εἰπόντα, 'Ημεῖς μὲν οἱ ἰδιῶται οὐ δεδοίκαμεν, ὑμεῖς δὲ οἱ φιλόσοφοι δειλιᾶτε. Οὐ γὰρ περὶ ὁμοίας, ἔφη, ψυχῆς ἀγωνιῶμεν ἕκαστοι. Id est, 'Corinthum aliquando naviganti Aristippo, cum tempestate jactaretur, contigit perturbari: dicenti ergo cuidam, Nos quidem idiotæ non timemus, vos autem philosophi pavetis: Non enim, inquit, simili de anima singuli in discrimen adducimur.' Ælianus quoque Var. Histor. lib. IX. cap. 20. Πλέων 'Αρίστιππος, χειμῶνος ἐπιγενομένου, πάνυ σφόδρα ἐταράττετο. ἔφη δέ τις τῶν συμπλεόντων, ὦ 'Αρίστιππε, καὶ σὺ δέδοικας ὡς οἱ πολλοί; ὁ δὲ, καὶ μάλα γε εἰκότως· ὑμῖν μὲν γὰρ περὶ κακοδαίμονός ἐστι βίου ἡ σπουδὴ, καὶ ὁ κίνδυνος, ἐμοὶ δὲ περὶ εὐδαίμονος. Id est, 'Aristippus cum navi vectus oborta tempestate, supra modum perturbaretur, quidam ex iis, qui simul navigabant, Numquid, inquit, etiam tu metu percelleris, quemadmodum vulgus? At ille, Prorsus, ait: neque injuria: Vobis enim de vita scelerosa infelicique

labor est, et præsens periculum: mihi vero de vita felici et beata.'

§ 4 *Ex sarcinula sua*] Id est, de mantica, interprete Saresberiense l. vii. De Nug. Cur. c. 8. ubi hoc A. Gellii caput transcripsit.

Quintum Διαλέξεων] 'Dissertationum.' Citat hic Gellius librum quintum Dissertationum Epicteti ab Arriano digestarum. Hodie tantummodo quatuor hujusmodi libri ab Arriano supersunt: neque in iis totus locus, qui hic a Gellio adducitur, reperitur. Vide Notas supra ad lib. i. cap. 2. et ad lib. xvii. cap. 19.

Specie] Id est, imagine.

§ 5 Συγκαταθέσεις] Assensiones, approbationes. A verbo συγκατατίθεσθαι a Stoicis Pyrrhoniisque conficto: quod explicare solent per τὸ προσεπιδοξάζειν, hoc est, adsensione sua aliquid probare, ut ex sequentibus manifestum.

Τὰς τοιαύτας φαντασίας] Ejusmodi imaginationes.

Οὐ συγκατατίθεται, *&c.*] Non consentit, neque sua sententia confirmat.

§ 6 Καὶ προσεπιδοξάζει] Et assensione comprobat.

Οὐ συγκατατίθεται] Non approbat.

Cap. ii. 'Ακολάστους, vel ἀκρατεῖς] Libidinosos, vel incontinentes.

§ 2 *Verba super hac re Aristotelis*] Exstant Problemat. Aristotelis Sect. 28. Problem. 7.

Διὰ τί οἱ κατὰ, *&c.*] Id est, 'Cur qui in voluptate tactus et gustus exsuperarunt, incontinentes dicuntur? ut qui circa res venereas sunt luxuriosi, quique ciborum luxu delectantur? Eorum tamen qui ciborum delectatione capiuntur, alii in lingua delectationem habent, alii in gutture. Unde et Philoxenus Gruis gulam optabat habere. At vero qui in videndo aut audiendo modum excedunt, non sic nominamus? An quoniam voluptates, quæ fiunt ab iis, communes sunt nobis et aliis animalibus? Ergo sicut communes cum sint, inhonestissimæ sunt, ita et maximum aut solæ sunt notandæ: quare eum qui his vincitur, vituperamus, et incontinentem et libidinosum appellamus, quod pessimis voluptatibus vincatur. Sed cum quinque sint sensus, cætera animalia duobus istis modo dictis solummodo delectantur, cæteris autem vel nihil omnino delectantur, vel ex accidente in eis patiuntur.' Qui hujus Problematis uberiorem explicationem desideras, adi sis Lud. Septalii Commentarios ad Problemata Aristotelis.

§ 3 *Hippocrates autem, &c.*] Macrobius lib. ii. Saturnal. cap. ult. ubi hocce Gellii caput ad verbum transscripsit, eandem etiam sententiam de coitu Hippocrati tribuit, eum scilicet esse parvum morbum comitialem. In Hippocratis tamen scriptis, quæ hodie exstant, hujusmodi verba non reperiuntur. Et Galenus Com. 1. in lib. iii. Epidem. Hippocratis, hujusmodi dictum Democriti fuisse refert: Τίς γὰρ, inquit, ἀνάγκη γράφειν, Δημόκριτον μὲν εἰρηκέναι μικρὰν ἐπιληψίαν εἶναι τὴν συνουσίαν, &c. Quomodo etiam capiendus Clemens Alexandrinus Pædagog. lib. ii. Μικρὰν ἐπιληψίαν τὴν συνουσίαν ὁ 'Αβδηρίτης ἔλεγε Σοφιστής. Nam ὁ 'Αβδηρίτης Σοφιστὴς est Democritus. Potuit tamen et Hippocrates idem dixisse; vel dicendum Gellium hic memoria lapsum.

Cap. iv. *Quam ob causam eveniat, &c. alvo statim cita fiant*] Non semel hanc quæstionem tractat Aristoteles in Problemat. Sectione xxvii. ubi agit de iis, quæ circa timorem et fortitudinem accidunt.

Alvo statim cita] Vide Notas supra ad lib. xviii. cap. 10.

Libido urinæ lacessat] Exstat apud Aristotelem Sect. 8. Probl. 8. ubi inquit: Διὰ τί ἐπειδὰν πρὸς τὸ πῦρ στῶμεν, οὐρητιῶμεν; 'Cur si juxta ignem steterimus urinandi desiderio labora-

mus?' Additque Aristoteles: *καὶ ἐὰν πρὸς τὸ ὕδωρ, οἷον ἐὰν πρὸς τὸν ποταμὸν, οὐροῦσιν; ἢ ὅτι τὸ πᾶν ὕδωρ ὑπόμνησιν δίδωσι τῆς ἐν τῷ σώματι ὑγρότητος, καὶ ἐκκαλεῖται τὸ προσιόν; αὐτὸ δὲ τὸ πῦρ διαχαλᾷ τὸ πεπηγὸς ἐν τῷ σώματι, ὥσπερ ὁ ἥλιος τὴν χιόνα.* I. e. 'Item, si juxta aquam, ut puta juxta fluvium, steterint, mingunt? An quod omnis aqua memoriam in nobis excitat illius humiditatis, quæ est in corpore, et provocat ad egressum aptum? Ipse autem ignis concretum in corpore relaxat, quemadmodum Sol nivem?' Hæc enim mens Aristotelis; et miror L. Septalium totum Problematis sensum invertisse, quasi Aristoteles quæreret, Cur, si quis juxta ignem steterit, non excitetur ad mingendum, si vero juxta aquam, ad meiendum proliceatur? Unde et Septalius pro *αὐτὸ δὲ τὸ πῦρ διαχαλᾷ, &c.* quemadmodum Aristotelem scripsisse vel ex Gellio nostro liquet, legit: *αὐτὸ δὲ τὸ ὕδωρ διαχαλᾷ, &c.* Vertit enim: 'Ipsa enim aqua congelatum in corpore humorem relaxat, quemadmodum Sol nivem.' Omnino male.

Quem ille appellat ψυχροποιὸν] Al. *ψυχροποιητικόν.* Neutro tamen usquam, quod sciam, vocabulo utitur Aristoteles in Problem. Sect. 27. ubi enim non semel hanc quæstionem tractare diximus, sed sæpius dicit, timorem fieri *διὰ τὴν κατάψυξιν*, propter refrigerationem.

Τὸ δὲ πῦρ, &c.] Ignis autem dissolvit concretum, sicuti Sol nivem.

Cap. v. *In Tiburte rus concesseramus*] In prædium scilicet circa Tibur, ubi ditiores æque, atque prope Tusculum prædia sua habere solebant, quo æstate secedebant. Hinc 'Tusculana' et 'Tiburtina' dicta illa prædia, quæ juxta alterutrum locum sita erant. Seneca l. iv. de Benefic. cap. 12. 'Nemo Tusculanum aut Tiburtinum emere paratus, salubritatis causa, et æstivi secessus, quoto anno emptus sit disputat: Cum emerit, tuendum est.'

Aquam multam ex diluta nive bibentes] Aquam nivalem Veteribus ad potum in deliciis fuisse ex Martiale satis manifestum, qui lib. xiv. Epigr. 117. inquit: 'Non potare nivem, sed aquam potare rigentem De nive, commenta est ingeniosa sitis.' Unde et apud Athenæum lib. iii. legimus: *Ὅτι δὲ καὶ χιόνας ἔπινον ἐν Μανδραγοριζομένῃ ἔφη Ἄλεξις,.....Καὶ χιόνα μὲν πίνειν παρασκευάζομεν.* Alioquin vetus et inventum vinum æstivo tempore nive et glacie refrigerare. Unde Seneca Epistola lxx. 'O infelicem ægrum! quare? quia non vino nivem diluit: quia rigorem potionis suæ, quam capaci scypho miscuit, renovat fracta insuper glacie.' Et lib. ii. de Ira: 'Perpetietur hic famem, et æstivæ expeditionis sitim, qui puero male diluenti nivem irascetur?' Plinius lib. xix. cap. 4. 'Hi nives, illi glaciem potant, pœnasque montium in voluptatem gulæ vertunt. Servatur algor æstibus, excogitaturque ut alienis mensibus nix algeat.' Novum etiam Neronis inventum ad potum magis frigidum reddendum, refert idem Plinius lib. xxxi. c. 3. ubi inquit: 'Neronis Principis inventum est, decoquere aquam, vitroque demissam, in nives refrigerare. ita voluptas frigoris contingit, sine vitio nivis. Omnem utique decoctam utiliorem esse convenit: item calefactam magis refrigerari subtilissimo invento.' Hinc et Juvenalis Sat. v. 'Frigidior Geticis petitur decocta pruinis.'

Sed hominibus potu nimio insalubrem esse] Eandem de aquæ nivalis in potu noxa quæstionem tractat Macrobius Saturnal. lib. vii. cap. 12. ubi Avienus inquit: 'Jamdudum nosse aveo, cur aqua, quæ obsita globis nubium, perducitur ad nivalem rigorem, non minus in potu noxia est, quam ex ipsa nive aqua resoluta. Scimus enim quot quantæque noxæ epoto nivis

humore nascantur.' Cui respondet Disarius: 'Addo aliquid a te quæsitis; aqua enim ex nive resoluta etiam si igne calefiat, et calida bibatur, æque noxia est, ac si epota sit frigida; ergo non solo rigore nivalis aqua perniciosa est, sed ob aliam causam.' Quam etiam mox subjicit ex Aristotele, quem in Physicis quæstionibus, quo nomine haud dubie Problemata ejus designat, hanc posuisse, et in hunc sensum absolvisse dicit: 'Omnis aqua habet in se aëris tenuissimi portionem, quo salutaris est; habet et terream fæcem, quæ est corpulenta post terram: cum ergo aëris frigore et gelu coacta coalescit; necesse est per evaporationem velut exprimi ex ea auram illam tenuissimam: qua discedente conveniat in coagulum, sola terrea in se remanente natura: quod hinc apparet: quia cum fuerit eadem aqua Solis calore resoluta, minor modus ejus reperitur, quam fuit antequam congelasceret: deest autem quod evaporatio solum in aqua salubre consumpsit. Nix ergo, quæ nihil aliud est quam aqua in aëre densata, tenuitatem sui cum densaretur amisit: et ideo ex ejus resolutæ potu diversa morborum genera visceribus inseminantur.' Hanc ejus rei rationem ex Aristotele Macrobius ibi Disarium adducere facit; quorum tamen verborum sensus hodie in Problematis, quæ Aristotelis nomine circumferuntur, non magis invenitur, quam quæ Gellius tanquam ipsa Aristotelis verba, et cum Macrobianis convenientia, statim subjicit; unde manifestum in Problematis istis olim quædam fuisse, quæ temporis injuria nobis invidit.

E Bibliotheca Tiburti] Vide Notas supra IX. 14.

Διὰ τί ἀπὸ χιόνος, &c.] I. e. 'Cur aquæ ex nive glacieve liquatæ sunt vitiosæ? An quia, cum aqua quævis gelu concrescit pars tenuissima difflatur, et levissima evaporatur? Indicium illud est, quod deliquata fit minor, quam fuerit ante, quam concresceret. Cum itaque quod salubrius est, defuerit: deterius sit quod relinquitur, necesse est.'

CAP. VI. *Διὰ τί οἱ μὲν αἰσχυνόμενοι ἐρυθριῶσιν, &c.*] Id est, 'Quam ob causam erubescunt, quos puduit, pallent qui metuunt, cum istæ affectiones similes inter se sint? An quoniam pudefactis sanguis de corde in omnes corporis partes diffunditur, ita ut superficiem occupet, metu vero perculsis contrahitur ad cor, ita ut cæteris partibus deficiat?' Græca verba, quemadmodum hic a Gellio referuntur, non exstant inter Aristotelis Problemata. Sed similia quædam de pudore affectis huc facientia habentur Sect. 11. Problem. 32.

Quam ob causam pudor sanguinem diffundat] Solvere quæstionis nodum conatur Disarius apud Macrobium Saturnal. lib. VII. cap. 11. ubi Servio quærenti, 'Quæ faciat causa, ut rubor corpori ex animi pudore nascatur?' respondet: 'Natura cum quid ei occurrit honesto pudore dignum, imum petendo penetrat sanguinem: quo commoto atque diffuso, cutis tinguitur: et inde nascitur rubor. Dicunt etiam Physici, quod natura pudore tacta, ita sanguinem ante se pro velamento tendat, ut videmus quemque erubescentem manum sibi ante faciem frequenter apponere. Nec dubitare de his poteris, cum nihil aliud sit rubor, nisi color sanguinis.'

Timor contrahat] Idem Disarius eodem loco apud Macrobium hujus rei causam assignare tentat: 'Natura,' inquit, 'cum quid de extrinsecus contingentibus metuit, in altum tota demergitur: sicut nos quoque cum timemus, latebras et loca nos occultantia quærimus; ergo tota descendens ut lateat, trahit secum sanguinem, quo velut cursu semper vehitur: hoc demerso humor dilutior cuti remanet, et inde pallescit.'

'Αἰσχύνη, &c.] Id est, Pudor est timor justæ vituperationis.

Cap. vii. *Herediolum*] Vulgo, *Prædiolum*. Sed optime Vett. Codd. *Herediolum*. Festus: 'Heredium' (forte *Herediolum*), 'prædium parvulum.' Non semel hac voce utitur Apuleius, ut in Apologia: 'Dico exiguum herediolum,' &c. Et paulo post: 'Num ipsum heredioli pretium invidiosum est.' Item lib. ii. Florid. 'herediolum sterile' dicit. Sic Columella De Re Rust. lib. i. Præfat. scribit Q. Cincinnatum post depositos fasces 'ad quatuor jugerum herediolum rediisse.' Unde autem *Herediolum* sive *Heredium* dictum, optime declarat Varro lib. i. de R. R. cap. 10. inde nimirum, quod heredem sequeretur. 'Bina jugera,' inquit, 'quod a Romulo primum divisa viritim, quæ hæredem sequerentur, heredium appellarunt.'

Julius Celsinus] Infra hujus lib. cap. 10. 'Julianus Celsinus' dicitur.

Lævii] Sic Vett. Codd. Lævii veteris Poëtæ meminit Noster et supra lib. ii. cap. 24. et lib. xii. cap. 10. item infra h. lib. cap. 9. Male apud Nonium in 'Obesum' pro *Lævius*, legitur *Nævius*, quomodo et vulgo apud Gellium hoc loco legebatur.

Corpore, &c.] Vossius in Castigationibus ad Fragmenta Veterum Tragicorum hosce Lævii versus ita digerendos censet: *Corpore pectoreque undique obeso Ac mente exsensa, tardique genulo Senio oppressum*. Ut secundus versus anapæsticus sit, legit, *tardique genulo*, pro *tardigenuloque*, quomodo Lucilius 'deque petigo' dixit, pro depetigoque. Item Lucretius, 'perque plicatis,' et 'seque gregari;' et Ausonius, 'Matrique cida Nero.'

Tardigenulo] Cod. Tornæs. et Vet. Ed. *tardigemulo*. Sed rectius videtur, ut alii habent Codd. *tardigenulo*, voce composita a tarditate genuum. Est enim descriptio senectutis, cui tardus est genuum et pedum motus, secus ac iis qui in vigore ætatis sunt. Unde Virgilius Æneid. lib. v. 'Ille pedum melior motu, fretusque juventa: Hic membris ac mole valens, sed tarda trementi Genua labant.' Et Homerus Iliad. δ'. Ὦ γέρον, εἴθ', ὡς θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι φίλοισιν, Ὥς τοι γούναθ' ἕποιτο, βίη δέ τοι ἔμπεδος εἴη.

§ 2 *Obesum*] Nonius Marcellus: 'Obesum, pro uberi et crasso sæpius ponitur. Virgilius Georg. iii. 'Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga.' Obesum, gracile et exile. Nævius' (leg. *Lævius*) 'in Carmine: 'Corpore, pectoreque undique obeso, ac mente exsensa, tardigenulo senio.'' Descripsit more suo ex Gellio; dixitque in Carmine, ut Gellius modo, 'Lævianum carmen.'

'Ακύρως, vel κατὰ ἀντίφρασιν] Improprie, vel, per contradictionem.

Quodque manciolis, inquit, tenellis, pro manibus] Lego, *quodque manucolis, inquit, pro tenellis manibus*. A 'manu' enim confinxisse videtur Lævius diminutivum, 'manucolus,' vel 'manucola.'

Accipitret] Derivatum verbum fortasse ab accipitre. Accipere autem Veteribus etiam est 'rapere.' Hinc et accipiter a Lucilio dicitur 'acceptor.' In Glossis etiam: 'Acceptor, ἱέραξ.'

§ 3 *Dulcioreloquus*] In Onomast. Vet. *Dulciloquus*, μελίλογος. Sic apud Appuleium Apolog. legimus: 'Carmina nostra Cedent victa tuo dulciloquo calamo.'

Tegmine onychino] Tegmen onychinum glaciem vocavit Lævius, tralatione sumpta ab 'Onyche;' quo nomine Veteres æque gemmam et marmor designabant. Nam, ut scribit Plinius, lib. xxxvii. cap. 6. transiliit hoc nomen ex lapide Carmaniæ ad gemmam. Utrumque autem tam lapidem, quam gemmam ita Veteres appellarunt ab unguis candore.

Multiplicia] Id est, multo plura.

Cap. viii. § 2 *Quod harenis calcu-*

tibus esset usus] Remedium Veteribus usitatum in curatione eorum, quos aqua inter cutem male habebat, ut arena calida sudorem provocarent. Ita Celsus lib. III. cap. 21. ubi de hydropici curatione agit, alia inter scribit: 'Evocandus est sudor, non exercitatione tantummodo, sed etiam in arena calida, vel Laconico, vel clibano, similibusque aliis.' Hoc curationis genus Paulus Ægineta *ψαμμισμὸν* vocat lib. III. c. 48. At Oribasius Collect. lib. XIX. cap. 8. *ἀμμοχωσίαν* appellat, nec tantum hydropicis, sed et plerisque aliis morbis ex nimia humiditate profectis laborantibus utile esse ait. Utendi modum aliquatenus describit Dioscorides lib. V. cap. 167. *Ἄμμος ἡ παρὰ τοῖς αἰγιαλοῖς πυρωθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ἐξικμάζει τὰ ὑδερώδη σώματα περιχωννύμενα δίχα κεφαλῆς.* Id est, 'Arena littoralis Sole fervefacta, hydropicorum corpora resiccat, si capite tenus ea undique obruantur.' Uberius de eo agit Aëtius Tetrab. I. Sect. 3. cap. 9. quorum sensus huc redit: Nimirum aqua inter cutem laborantis corpus sub arena a Sole calefacta defodiendum, ac eadem obruendum, solo excepto capite: quod tamen velari debeat, ne calore Solis lædatur: porrigenda autem ab astante ministro recens semper arena ferventissima, ac superingerenda: ita enim futurum, ut sudor felicius subsequatur, et aquosus humor educatur. Arena autem marina utendum, siquidem adsit; leviorem enim esse et magis exsiccantem hujus arenæ fomentationem, et fervidiorem esse, quam arenæ fluviatilis; qua tamen, ob alterius inopiam, etiam quis uti posset, præsertim si modicum salis ei admixtum fuerit.

Neque triticum] Huc facit versus iste, quo Virgilius a Bavio et Mævio ipsius æmulis reprehensus est, quod 'hordea' dixerit Georgicor. lib. I. notante ibidem Servio: 'Hordea qui dixit, superest ut tritica dicat.'

§ 3 *Mea voluptas, mea deliciæ*] Exstat apud Plautum Pænul. Act. I. Sect. 2. vs. 152. ubi vulgo tamen *meæ deliciæ* legitur. Sed reponendum ibi *mea delicia* Gellii auctoritate; uti et Nonii Marcelli scribentis; 'Delicia numero singulari, quod aut rarum est, aut singulare:' et eundem Plauti locum subjicit. Sed et alibi singulari numero Plautus posuit, ut in Rudent. Act. II. Sc. 4. vs. 15. 'Tum tibi operam ludo et deliciæ dabo.' Et in Truculento. Utitur et Appuleius, et alii.

Libro] Rectius leges, *loco*. Verba enim Ennii ex aliqua Tragœdiarum ejus esse videntur.

Eo ingenio] Nonius hoc modo refert: 'Eo ego ingenio Natus sum, amicitiam atque inimicitiam in frontem promptam gero.' Vossius in Notis ad Collectanea Vet. Tragic. notat, 'ingenio' fieri trisyllabon. et si *natus* scribas, esse iambicum octonarium. Sed putat Ennium *nata* scripsisse, ut sit trochaicus quadratus. Cæterum 'inimicitiam' in singulari dixit quoque Pacuvius in Chryse, 'Sed cesso inimicitiam integrare,' referente Nonio Marcello in 'Integrare.'

§ 5 *Fundus*] Id est, auctor. Vide Notas supra XVI. 18.

Ἀπαραμύθητον] I. e. Confirmatione carentem; vel, absque ullo subsidio. Vulgo reddebatur, sine consolatione. Quæ vulgaris hujus vocis Græcæ significatio hic locum habere nequit: ut pridem animadvertit H. Stephanus.

§ 6 *Assiduusque aliquis scriptor, non proletarius*] Id est, scriptor aliquis notæ auctoritatis, non autem e vulgo. Unde tralatio hæc desumpta sit, innotescere potest ex notatis supra ad lib. XVI. c. 10.

Quadrigam numero singulari] Quamvis tamen ipse etiam Varro lib. IX. de L. L. innuere videatur, quasi non satis apto 'biga,' vel 'quadriga' numero singulari dici posset. 'Qua-

driga' quoque dixit Gratius Cynegetic. 'Thessalium quadriga decus, quam gloria patrum Excitat.' Sic Papinianus l. LXV. D. de leg. I. 'quadrigæ legatum;' et Ulpianus l. XXIX. D. de Verb. Oblig. 'quadrigæ stipulationem' dicunt.

Harenas autem πληθυντικῶς] Plurativo numero. Ita Virgilius: 'Quam multæ Zephyro turbantur arenæ.' Ovidius de Arte Amandi: 'Ille potest vacuo furari littore arenas.' Et lib. IV. Trist. Eleg. 6. 'Integer est melior nitidis gladiator arenis.' Item lib. IV. Trist. Eleg. 1. 'Quot littus arenas Quotque fretum pisces.' Aliique.

CAP. IX. *E terra Asia*] Sic paulo post, 'ortus terra Hispania:' et supra lib. II. cap. 1. 'terram Italiam' dixit.

Cœnam dabat, &c. celebrandæ lucis annuæ] Natali enim die convivia Veteres agitare soliti, notissimum: unde Martialis l. XI. Epigr. 65. 'Sexcenti cœnant a te, Justine, vocati Lucis ad officium, quæ tibi prima fuit.' Cicero Philipp. II. 'Hodie non descendit Antonius; cur? dat natalitia in hortis.'

Ubi eduliis finis, et poculis mox] Hoc est, ubi prima et secunda mensa sublata. In secundis enim mensis poculis Veteres indulgebant, et, ut ait Horatius lib. II. Satyr. 2. 'Ludus erat culpa potare magistra.' Innuit et Plinius lib. XII. Hist. Natur. c. 1. ubi scribit: 'Arbores postea blandioribus fruge succis hominem mitigavere. Ex iis recreans membra olei liquor, viresque potus vini, tot denique sapores annui sponte provenientes: et mensæ (depugnetur licet earum causa cum feris, et pasti naufragorum corporibus pisces expetantur) etiamnum tamen secundæ.'

Qui canerent voce, et qui psallerent] Psaltrias enim et Symphoniacas in conviviis Veterum, qui Delicatiores erant, adhibere moris erat. Unde Seneca Epistol. 84. 'In commessationibus nostris plus cantorum est, quam in theatris olim spectatorum fuit. Cum omnes vias ordo canentium implevit, et cavea æneatoribus cincta est, et ex pulpito omne tibiarum genus organorumque consonuit, fit concentus ex dissonis.' Quintilianus l. I. c. 14. 'Sed veterum quoque Romanorum epulis, fides ac tibias adhibere moris fuit.' Et lib. III. cap. 1. 'Omne convivium obscænis canticis strepit, pudenda dictu spectantur.' Adeo autem hoc solemne fuit, ut Macrobius etiam de Philosophis emendatioris quoque vitæ non veretur dicere lib. I. Saturnal. c. 1. 'Sub illorum supercilio non defuisse, qui psaltriam intromitti peteret; ut puella ex industria supra naturam mollior, canora dulcedine, et saltationis lubrico exerceat illecebras philosophantes.' Unde et Vetus Scholiastes ad istud Juvenalis Sat. XI. 'Forsitan exspectes, ut Gaditana canoro Incipiant prurire choro,' &c. notat: 'Quæ suo motu faciunt barbatos pati pruriginem:' ubi Philosophos designat. Postea autem mos ille adhibendi psaltrias in conviviis interdictus a Theodosio Imperatore, ut refert Sext. Aurelius Victor in Theodosio: 'Prohibueritque lege ministeria lasciva psaltriasque commessationibus adhiberi.' Lex ipsa exstat in Cod. Theodos. lib. XV. tit. 7. De Scenicis, leg. 10. 'Fidicinam nulli liceat vel emere, vel docere, vel vendere, vel conviviis vel spectaculis adhibere.'

§ 2 *Anacreontis*] Anacreontem floruisse circa Olympiad. LXII. scribit Eusebius in Chronicis; qui numerus etiam reponendus apud Suidam in Ἀνακρέων, ubi vulgo legitur eum vixisse Olympiad. νβ'. hoc est, LII. sed leg. ξβ'. hoc est, LXII. Quod vel inde manifestum, quia addit eum vixisse tempore Polycratis Samiorum tyranni; hic autem tyrannidem occupavit circa Olympiad. LXII. Polycratis vero

temporibus Anacreontem floruisse, eique percharum fuisse tradit quoque Pausanias in Atticis, item Strabo lib. XIV. qui scribit Anacreontem Polycratis laudes carminibus suis celebrasse. Fuit Anacreon Teius, ex urbe Teo, quæ in media Ionia fuisse dicitur, atque ideo et Ionica lingua in carminibus suis usus est. Scripsit enim Elegias et Iambos, ut ait Suidas, omnia Ionica dialecto, item Hymnos, aliaque, quæ omnia temporis injuria perierunt, præter Odaria quædam hodie adhuc exstantia, ex quibus eum vino et amoribus deditum fuisse constat. Hinc Ovidius Trist. lib. II. 'Quid nisi cum multo Venerem confundere vino Præcepit Lyrici Teia Musa senis?'

Τὸν ἄργυρον τορεύσας, *&c.*] Id est, 'Argentum cœlans, Fabrica, Vulcane, mihi, Non hominem armatum; (Quid enim cum bellis mihi?) Sed cavum poculum cude, Quantum vales maxime. Inque eo neque astra, Neque plaustra facias, Nec tristem Orionem, (Nam quid cum Pleiadibus, Quid cum Boote mihi?) Sed insculpe vites mihi, Uvasque simul calcantes Cum pulchro Lyæo Cupidinem et Bathyllum.'

Τορεύσας] Id est, cælans. Vulgo male tornans, vel torno laborans, quasi scriptum foret τορνεύσας. Multum enim inter se differunt τορεύω et τορνεύω, quorum illud 'cælo,' hoc 'torno' significat, unde artes diversæ τορευτικὴ et τορνευτική; quamvis ob vocabulorum similitudinem, non tantum Neoterici, sed ex Veteribus multi, artes istas et opera confuderint, ut pluribus demonstrat Salmasius ad Solinum pag. 1044. et seqq. ubi latam inter utrumque artificium differentiam esse probat. Sculpunt enim, et cælo laborant οἱ τορευταὶ vel cælatores, torno terunt οἱ τορνευταί. Et ἡ τορνεία in ligno præcipue operatur; cælatura autem vel τορευτικὴ in argento et aliis metallis. Inde 'Toreuma' vox Latinis usitata, de vasculo argento cœlato, proprie sumitur. Ita et Plinius in vitro elaborando hæc scite distinxit, cum inquit: 'aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur:' hoc est, ἄλλο τορεύεται. Cælata itaque proprie dicuntur vasa aurea vel argentea, in quibus signa vel sigilla intus aut extra eminentia expressa sunt, quæ sola cælo fieri, non torno possunt exigi. Ita Anacreon in hoc ᾠδαρίῳ poculum sibi a Vulcano fieri petit, in quo nec arma nec astra cælata sint, sed vites uvis refertæ, et Bacchus cum Amore et Bathyllo uvas calcans.

Βάθυλλον] Hunc puerum Anacreonti in amoribus fuisse, ex Odariis quæ supersunt, satis manifestum. Unde etiam Horatius: 'Non aliter Samio dicunt arsisse Bathyllo Anacreonta Teium.'

§ 8 *Catullus*] Hic est Valerius Catullus, cujus Epigrammata, aliaque hodie adhuc exstant. Mortuus est Romæ ætatis anno trigesimo, ut testatur Hieronymus in Chronico Eusebiano ad an. IV. Olympiad. CLXXX. hoc est, ann. U. C. DCXCVII. Varron. Lentulo et Metello Coss. quibus Cicero ab exilio revocatus.

Calvus] Hic est C. Licinius Calvus, qui Catullo familiaris fuit, ut ex hujus ad eum Hendecasyllabis constat: Poëta fuit egregius, et orator adeo disertus, ut cum Cicerone de eloquentiæ principatu decertaverit, ut testis est Seneca lib. III. Controvers. 19. ubi etiam dicit, carmina ejus, quamvis jocosa fuerint, plena ingentis animi fuisse: refertque fragmentum disitchi ejus in Pompeium, quod Scaliger in Auson. Lect. lib. I. cap. 27. in veteri quadam scheda integre se legisse fatetur, hunc in modum: 'Magnus, quem metuunt omnes, digito caput uno Scalpit. Quid credas hunc sibi velle? Virum.' Adde sis Vossium Instit. Orator. lib. IV. cap. 9.

In versibus vero Calvum licentiosum fuisse arguit Ovidius Trist. l. II. 'Par fuit exigui, similisque licentia Calvi, Detexit variis qui sua facta modis.'

Lævius] Sic Vett. Codd. vulgo, *Nævius*. Male. Nam Lævius Erotopægnia scripsit, quorum Gellius supra l. II. cap. 24. meminit: hæc autem, ut carmina lasciva, haud dubie hic innuuntur.

Hortensius] Hunc etiam summum fuisse oratorem ex Cicerone liquet, quippe cum quo sæpius de Eloquentia ipsi certamen fuit. Consul fuit cum Metello Cretico Q. Hortensius ann. U. C. DCLXXXV. Poëmata etiam, sed lasciva, scripsisse indicat quoque Ovidius Trist. lib. II. 'Nec minus Hortensi, nec sunt minus improba Servi Carmina. Quis dubitet nomina tanta sequi?'

Cinna] C. Helvius Cinna iisdem temporibus, quibus Catullus vixit. Poëtam fuisse haud incelebrem arguit, quod Virgilius alicubi in Bucolicis fateatur, se nondum Cinnæ digna dicere. Præter Amatoria, quæ hic designantur, et de quibus Ovidius Trist. lib. II. 'Cinna quoque his comes est, Cinnaque procacior Anser, Et leve Cornifici, parque Catonis opus.' scripsit Cinna Smyrnam, Poëma obscurum et difficile, in quo absolvendo eum novennium consumpsisse, referunt Catullus, Quintilianus, Suetonius; qui et addit L. Crassitium Commentarium in Cinnæ Smyrnam scripsisse. De quo illud Epigramma: 'Uni Crassitio se credere Smyrna probavit, Desinite indocti connubio hanc petere. Soli Crassitio se dixit nubere velle: Intima cui soli nota sua exstiterint.'

Memmius] Hic est C. Memmius, Lucii filius, cui Lucretius libros suos De Natura Rerum dedicavit, quique eo familiarissime est usus. Oratorem non incelebrem fuisse liquet ex Cicerone in Bruto. Meminit ejus quoque Plinius lib. v. Epistol. 3. ad Aristonem, quo loco et alios quamplurimos recenset, qui sepositis gravioribus nonnunquam studiis, jocosa et parum severa scriptis consignarunt. De eo quoque Ovidius lib. II. Trist. 'Quid referam Ticidæ, quid Memmi carmen, apud quem Nomen adest rebus, nominibusque pudor.'

§ 4 *Vascos quosdam*] Ita hoc loco scribendum primus monuit Salmasius ad Solinum pag. 124. pro quo male antea erat editum, *vastos quosdam*. Vascum autem idem est quod leve et inane, ut ex optimis Glossis Mss. idem observavit Salmasius ad Historiam Augustam pag. 495. Vocem hanc etiam Livio restituit sub finem lib. XXIV. 'Omnia velut forte congregata turba, vasca et temeraria esse.' Et ipse Gellius quos per 'vascos' intelligat, interpretatur, cum addat 'et insubidos.' Idem alibi dixit, 'inepti et insubidi hominis,' et, 'vasco insubidoque ingenio.' Hinc etiam 'vascæ tibiæ' dictæ a vasco sono, quem edebant, de quibus videndus Salmasius locis citatis.

'Αναφροδισίας] Invenustatis.

Operire pallio caput] Hoc est, faciem contegere. Quemadmodum et faciebat noverca illa apud Appuleium lib. x. Miles. privignum de amoribus alloquens: 'Et ubertim allacrimans, laciniaque contegens faciem, voce trepida sic eum breviter adfatur.' Sic Myrrha apud Ovidium lib. x. Metamorph. patrem cupiens: 'Pudibundaque vestibus ora Texit; et, O, dixit felicem conjuge matrem.'

Socratem fecisse aiunt] Ita Plato Socratem loquentem introducit in Phædro: 'Εγκαλυψάμενος ἐρῶ, ἵνα ὅτι τάχιστα διαδράμω τὸν λόγον, καὶ μὴ, βλέπων πρὸς σὲ, ὑπ' αἰσχύνης διαπορῶμαι. Id est, 'Obvolutus dicam, ut celerius transcurram sermonem, nec ad te respiciens ob pudorem impediar.'

Valerii Æditui] Citatur et Apuleio in Apologia inter eos qui lasciva car-

mina fecere: quo tempore autem vixerit, cum Veteres sileant, nemo facile dixerit.

Porcii Licinii] Vide Notas supra ad lib. XVII. cap. 21.

Quinti Catuli] Sic optime Vett. Codd. Male in Stephanica editione, aliisque postea editum, *Q. Catulli*. Intelligitur enim Q. Lutatius Catulus; quem summum fuisse Oratorem et Historicum, ex Ciceronis elogio, quod de eo in Bruto perhibet, manifestum; ubi eum ex incorrupta quadam Latini sermonis integritate commendat, et librum de consulatu et rebus suis gestis molli et Xenophonteio genere sermonis conscripsisse ait. Consulatum quippe gessit Q. Lutatius Catulus cum C. Mario IV. ann. U. C. DCLI. In Poësi autem, cum animum ad eam applicaret, eum non seria, sed venustates et jocosa argumenta quærere solitum, apparet quoque ex Plinio Juniore lib. v. Epist. ad Aristonem. Adfert et Cicero lib. I. De Natur. Deor. ejus Epigramma in Roscium puerum, quem amore prosequebatur, hujusmodi: 'Constiteram ex Oriente auroram forte salutans, Cum subito a lævo Roscius exoritur. Pace mihi liceat Cœlestes dicere vestra, Mortalis visus pulchrior esse Deo.'

§ 5 *Subidus*] Adr. Turnebo Advers. lib. XVII. cap. 1. *Subidus* deduci videtur a sue: ut turpis sit, et sui similis, et ineptus. Quasi dicat, Ego tacitus et mutus, ut sus adsto, neque explico, quid me urat, quidque a te poscam, ita duplo pereo. Sic *subidus* idem erit, quod *insubidus*, nisi quod particula *in* magis adhuc augere videatur. A Turnebo autem dissentit C. Barthius Adversar. lib. XXXVII. cap. 4. et Poëtam nihil aliud velle dicere putat, quam scientem, videntemque, quod Plautus ait, se perire, duplici velut tormento. Unde et ipse in eam sententiam *sabidus* scribendum arbitratur, cui contrarium erit *insubidus*, non secus, atque *salso* homini *insulsus* opponi solet. Sed nugari omnino cum illo suo *sabidus* videtur Barthius. Poëta enim repetit hoc ultimo versu, quod antea dixit, 'verba labris abire,' et, 'sibi subido per pectus sudorem manare;' itaque dicit, cum 'tacitus' et 'subidus' sit, se duplo perire. 'Subidus' autem videtur a 'subando' esse. Quasi Poëta dicat, se, cum libidine æstuet, et tamen tacere cogatur, ideo duplo perire.

Istam non potis est] Ita et Scaliger. Turnebus tamen Advers. lib. XIV. c. 18. non satis intelligi commode posse arbitratur hunc versum. Legit itaque: *Istam nam potis est vis sæva extinguere venti*. Et sane hoc modo sensus commodissimus redditur; possis etiam non minus commode legere: *Istam sat potis est vis sæva extinguere venti*. Vel si malis: *Istam omnem potis est, &c.* Ut corruptela ex scripturæ compendio orta fuerit.

§ 6 *Si digito attigero*] Hoc est, si vel levissime et perfunctorie attigero. Proverbialis enim locutio est, de levissimo tactu, 'rem digito tangere.' Sic Cicero Tuscul. Quæst. lib. v. 'Lælius si digito quem attigisset, pœnas dedisset.' Appuleius lib. IV. Miles. 'Nemo quisquam fuerit ausus quamvis jacentem bestiam vel digito tangere.' Utitur et Justinianus in Institution. l. IV. De publ. judic. § ult. 'Ut vobis possibile sit summo digito, et quasi per indicem tetigisse.'

Aufugit mi animus, &c.] Observat Vossius Institut. Poëticar. lib. III. cap. 11. hoc epigramma esse e Græco versum, ac Catulum tantum pro Κηφισσοῦ nomine, reposuisse 'Theotimum.' Quod cum Gellius aut nesciret, aut non attenderet, ausus est Latinum hoc opponere Græcorum lepori.

CAP. X. *In scimpodio Graciensi*] Scimpodion erat lectulus discubitorius, quod unum tantum hominem

capiebat. Hesychius: Σκιμπόδιον, εὐτελὴς κλινίδιον, μονοκοίλιον. Quibus ad mensam uterentur, sed etiam corpore lasso, aut debilitato, ut hoc loco. Σκιμπόδιον autem diminutivum est a σκίμπους, quod a Polluce Onomast. lib. x. c. 7. inter κλινῶν genera refertur. Hesychius et Suidas κράββατον, hoc est, 'lectum humilem' esse dicunt. Item Scholiastes Aristophanis in Nubibus ad istud: Κάθισε τοίνυν ἐπὶ τὸν ἱερὸν σκίμποδα, notat. σκίμποδα ab Atticis vocari κράββατον; et σκιμπόδιον proprie dici τὸ χωλὸν κραββάτιον. Nam σκιμπάζειν Veteribus esse τὸ χωλαίνειν, id est, 'claudicare:' quod et notat Suidas. Eustathius vero ad Homerum scribit: σκίμπους, κλίνη εὐτελὴς, καὶ χθαμαλὴ, πελάζουσα τῇ γῇ· 'Scimpos, lectus vilis et humilis, terram attingens.'

Speciemque: interrogavit, &c.] Ita Magnus Salmasius alicubi ad Historiam Augustam pag. 338. hunc Gellii locum adducit, omisso τῷ *veris*, quod in quibusdam Vett. Edd. reperitur hoc modo: *speciemque veris; interrogavit, &c.* Quod omnino sensum turbat. De Balneis enim vernis a privato homine exstruendis hic aliquid somniare, ut fecit olim Mosellanus, absurdum omnino videtur. Hiemalium quidem et Æstivarum thermarum in Veterum scriptis nonnunquam fit mentio, non tamen nisi a principibus viris exstructarum; Vernarum vero nusquam, quod sciam; et tamen si fieret, non ideo hæc verba *speciemque veris*, eo commode trahi possent, ut significarent Frontonem ex variis balnearum formis et speciebus, vernarum balnearum formam, speciemque elegisse.

Pecuniæ conspectus] Pecuniæ conspectus, ut bene observat Salmasius loco citato, est διατίμησις, et summa pecuniæ, qua erat opus, ad earum balnearum absolutionem. Eodem modo Græci σύνοψιν appellant. Glossæ Philoxeni: 'σύνοψις, taxatio.' Sic eædem Glossæ 'æstimatum' explicant: τὴν σύνοψιν, ἤτοι ἐξαργυρισμόν. ἤτοι διατίμησιν.

Sestertia ferme trecenta] Hoc est, trecenta ferme millia sestertium, sive, trecenta millia nummum; quæ efficiunt in moneta Belgica Caroleos, sive Florenos 15000.

§ 2 *Et præter propter, inquit, alia quinquaginta*] Hoc est, circiter quinquaginta, plus minus quinquaginta, ut bene explicavit Salmasius, et statim melius intelliges. Quinquaginta autem sestertia valent Caroleos 2500.

§ 3 *Deculpatumque verbum*] Hoc est, culpæ notis confixum, ut rejectitium et damnatum. Vide Notas supra XVII. 2.

Otio qui nescit uti, &c.] Vossius in Castigationibus ad Fragmenta Veter. Trágicor. quia planum est, Chorum hunc non ex mulieribus, sed ex militibus constitisse, propter hæc verba: 'neque domi nunc nos, nec militiæ sumus.' colligit, eos cum ob maris malaciam Aulide morarentur, hunc in modum de otio fuisse conquestos, quod negotio ipso molestius foret. Numeros autem esse trochaicos, eosque sic legendos censet: *Otio qui nescit uti, plus habet negotii, Otii minus, quam cum est negotium in negotio. Nam cui quod agat institutum est, is nullo negotio Id agit, studet ibi, mentemque atque animum delectat suum. Otioso in otio animus nescit, quid quidem velit. Hoc ita est, neque nunc nos domi, neque militiæ sumus. Imus huc, hinc illuc: cum illuc ventum est, ire illinc lubet. Incerte errat animus, præter propter vitam vivitur.* In quorum versuum sensu nihil erit quod desideres, modo in ultimo cum Salmasio legas, *præter propter vita vivitur:* quomodo et nos edendum curavimus.

Præter propter vita vivitur] Germana hæc plane lectio, ut vult Salmasius ad Solinum pag. 879. pro quo perperam in Editionibus legebatur, *præter propter vitam vivitur.* Quod viri docti

ita explicabant, 'vivitur præter propter vitam:' quam sententiam etiam affingebant huic Satyrico versui: 'Et propter vitam vivendi perdere causas.' Quo nihil alienius. Alii etiam aliter in ejus expositione nugabantur. Nam, ut optime ait Salmasius, *præter propter* absolutum est, ut 'plus minus,' 'susque deque,' 'ultro citroque,' et similia. Sic qui recte otia sua ponere nesciunt, nec ullum vivendi ordinem tenent, nihilque pensi aut certi habent in vita instituenda, hi 'præter propter vivere' dicuntur, id est, interdum hoc modo, interdum alio, absque ulla certa ratione, *τῇδε κακεῖσε περιελκόμενοι*. De hoc hominum genere Persius Sat. III. 'Est aliquid quo tendis, et in quo dirigas arcum? An passim sequeris corvos testaque lutoque, Securus quo pes ferat, atque ex tempore vivis?' Hi sunt, quibus 'vita vivitur præter propter;' quibus nunc illud, nunc aliud placet, modo propius, modo longius absunt ab hoc, vel illo vivendi proposito. Veteribus 'propter,' idem quod juxta. Plautus, 'propter accubat.' At 'præter,' idem quod extra; ut illo Proverbio: 'Ita fugias ne præter casam:' id est, ne longe a casa. Apud Tertullianum, 'præter urbem,' id est, extra. Hinc 'præter propter,' ut 'ultro citro,' 'plus minus.' Atque in ea significatione ponitur paulo ante apud Auctorem nostrum, ut modo monitum, in istis verbis, 'et præter propter alia quinquaginta,' hoc est, circiter quinquaginta, plus minus quinquaginta.

CAP. XI. *Ponit versus Platonis*] Bene animadvertit Stephanus Titlographum hic minime sibi constare, sed commentum suum detegere; cum hæc non itidem, ut in aliis plerisque titulis legimus, ex Gellii persona dicantur, sed tanquam a quopiam, qui de Gellio loquatur.

Dignantur] Digni habentur.

Qui eos Platonis esse Philosophi affirmant] Quorum sententiam etiam sequitur Diogenes Laërtius in Platone; ubi hæc aliaque epigrammata amatoria a Platone conscripta, in medium adfert.

Τὴν ψυχὴν, Ἀγάθωνα φιλῶν] Id est, 'Suavia dans Agathoni animam ipsa in labra tenebam, Ægra etenim properans tanquam abitura fuit.'

Ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον] De hujusmodi amantum deliciis Theocrit. Oarist. *Αἴθ' αὐτὰν δυνάμαν καὶ τὰν ψυχὰν ἐπιβάλλειν.* Id est: 'Utinam possem ipsam etiam animam adjicere.' Et Venus apud Bionem in Epitaph. Adonidis: *Τοσσοῦτόν με φίλασον ὅσον ζώει τὸ φίλαμα, Ἄχρις ἀπὸ ψυχῆς ἐς ἐμὸν στόμα κ' εἰς ἐμὸν ἧπαρ Πνεῦμα τεὸν ῥεύσῃ.* Id est: 'Tantillum me osculare donec vivit osculum, Donec ab anima in meum os, et in meum jecur Spiritus tuus fluxerit.' Unde ille apud Petronium: 'Et transfudimus hinc et hinc labellis Errantes animas.' Et Manilius lib. V. 'Oscula et in proprias animum transferre medullas.' Sic Aristænetus lib. II. Epist. 7. de amantibus oscula commutantibus: *ἐγγὺς μὲν στόματος ἡ καρδία, ἡ δὲ ψυχὴ τῶν θυρῶν.* Id est, 'Tum cor proximum ori, proximaque anima januæ suæ.' Et lib. eod. Epist. 19. multo adhuc expressius: *Καὶ ἀλλήλων συναπέλαυον ἄμφω· οὐ μόνον στέρνῳ ἁρμόζοντες, ἀλλὰ καὶ φιλήμασιν ἐπισυνάπτοντες τὰς ψυχάς· τοῦτο γὰρ φίλημα δύναται· καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ βούλεται. σπεύδουσι αἱ ψυχαὶ διὰ τῶν στομάτων πρὸς ἀλλήλας, καὶ περὶ τὰ χείλη συναντῶσιν· καὶ ἡ μίξις αὕτη γλυκεῖα γίνεται τῶν ψυχῶν.* Id est, 'Atque fruiti sunt ambo mutuis gaudiis; non admotis solum pectoribus, sed junctis per oscula ipsis etiam animis. hoc enim osculum potest; hoc petit. Festinant invicem ad sese animæ per ora, concurruntque circa labia; fitque ibi coitus animarum dulcissimus.' Achilles quoque Tatius lib. II. Clitophontem ita loquentem introducit: *Αἱ γὰρ τῶν στο-*

μάτων συμβολαὶ κρινόμεναι, καὶ πέμπουσαι διὰ τῶν στερνῶν ἡδονὴν, καὶ ἕλκουσιν τὰς ψυχὰς τὰ φιλήματα. 'Nam labiorum contactus, dum voluptatem in præcordiis serunt, animos ad sese mutuo suaviandum trahunt.' Ac eodem libro paulo post etiam omnia complectentem hoc modo: *Πρὸς δὲ τὸ τέρμα αὐτῆς τῆς Ἀφροδίτης ἡ γυνὴ γενομένη πέφυκεν ἀσθμαίνειν ὑπὸ καυματώδους ἡδονῆς. τὸ δὲ ἆσθμα σὺν πνεύματι ἐρωτικῷ μέχρι τῶν τοῦ στόματος χειλέων ἀναθοροῦν, συντυγχάνει πλανωμένῳ τῷ φιλήματι, καὶ ζητοῦντι καταβῆναι κάτω. ἀναστρέφει δὲ σὺν τῷ ἄσθματι καὶ τὸ φίλημα, καὶ μιχθὲν ἕπεται, καὶ βάλλει τὴν καρδίαν. ἡ δὲ ταραχθεῖσα τῷ φιλήματι, πάλλεται· εἰ δὲ μὴ τοῖς σπλάγχνοις ἦν δεδεμένη, ἠκολούθησεν ἂν ἑλκυσθεῖσα τοῖς φιλήμασιν.* Id est, 'Sub ipsum congressus finem, dulcedinis ardore quodam victa mulier anhelare consuevit: anhelitus autem hujusmodi amatorio spiritu comitatus ad summa labra pervenit, errantique osculo, et ad imas pectoris partes descendere quærenti obviam fit. Tunc basium ipso cum anhelitu regreditur, amboque in unum coëuntes cor pulsant, quod basio conturbatum salit: ac nisi visceribus nexum hæreret, sequeretur utique, et cum basiis ascenderet.'

§ 2 *Οὐκ ἄμουσος*] A Musis non alienus.

Semihulco savio] Ut apud Catullum in Epithalamio 'Semihiante labello.' Hoc est, quod Petronius de ejusmodi osculum dante, ait, 'commovebat valgiter labra.' Exprimit et Lucianus *ἑταιρ. διαλ.* ubi Leæna inquit: *Ἐφίλουν με τὸ πρῶτον, ὥσπερ οἱ ἄνδρες, οὐκ αὐτὰ μόνον προσαρμόζουσαι τὰ χείλη, ἀλλ' ὑπανοίγουσαι τὸ στόμα.* Id est, 'Osculabantur me primo, perinde atque viri solent, non ipsa modo labia applicantes sed os quoque subaperientes.'

Cap. xii. *Contra ἀπάθειαν Stoicorum*] Nihil vulgatius in Veterum scriptis hoc Stoicorum decreto: Sapientem Apathem, et Imperturbabilem esse, affectibusque non commoveri. Quomodo autem ex Stoicorum mente intelligendum, uberius explicat J. Lipsius Manuduct. ad Stoic. Philosoph. lib. III. c. 7.

§ 3 *Deputantem*] Hoc est, 'amputantem,' ut mox dicit.

Stolones] Stolo proprie dicitur id, quod e radicibus circum arbores enascitur, ut est apud Varronem lib. I. de R. R. cap. 2. 'Fruticationem inutilem' appellat Plinius lib. XVII. cap. 1. ubi scribit 'Stolonum' cognomen Liciniæ genti adhæsisse, a pampinatione inventa. Glossæ Philoxeni scribunt *Stulo* per *u*, atque explicant *παραφυάς*. In Onomastico Veteri: 'Stolones, *παραφυάδες*.'

Atque decretos amputantem] Ita edidit Stephanus. In Vett. Edd. est, *atque decerptos amputantem.* Quod sensum non admittit, nisi legas, *neque decerptos amputantem.* Cod. Tornæs. habet, *decertos*, unde alii faciunt *desertos;* et Stephanus inde fecit *decretos.* Quod hoc loco debet esse a 'decresco;' sed quomodo in vulgari significatione hic locum habere possit, non video. Nisi forte quis putaverit 'decretos' hic significare 'excretos,' ab 'excrescendo.' Nam hoc modo stolones proceros atque excretos amputare, optime dici potest. Aliquis etiam forte hariolabitur 'decretos' hic esse positum, pro, 'parvos,' sive 'non adeo altos.' Ut Gellius dicat, vicinum istum tam proceros, quam parvos stolones amputasse. Ego tamen malim legere, *excretos*, hoc est, enatos.

§ 4 *Frutecta atque virgulta*] Per 'frutecta' et 'virgulta' hic ipsos frutices, et arbores Gellius denotare videtur. Quod et facit Solinus cap. 34. 'Id frutectum situ brevi nascitur.' Ubi 'frutectum' pro frutice ponitur. Quod valde improprie fit, cum frutectum et virgultum proprie loca sint arboribus et fructibus

consita. Ut apud Plinium, 'Herbis passim per frutecta nascentibus.' Frutectum autem dicitur per syncopen pro 'fruticetum.' a frutice, quomodo a 'salice,' 'salicetum,' 'salictum;' a 'carice,' 'caricetum,' 'carectum.'

Cap. xiii. *Stabant forte una in vestibulo Palatii*] Salutandi procuidubio Cæsaris gratia; ut infra lib. xx. cap. 1.

Festus Postumius] Barthius Adversar. ii. cap. 3. arbitratur hunc Postumium Festum eundem esse, cujus de Verborum significatione libros aliquos habemus, et qui vulgo Sextus Pompeius Festus vocatur: pro quo ille rescribendum putat *Postumius Festus*, ut hic apud Gellium legitur. Sed cum nullo plane fundamento id fiat, satius Barthius ista conjectura supersedisset.

Pumiliones] Et hoc quoque a Græco factum esse, notat Scaliger ad Festum. 'Pumilio' enim est ex πυγμαλίων, atque idem est quod 'Pygmæus;' quod ipsum quoque est a πυγμή; ita ut πυγμαῖος sit idem ac æqualis πυγμῇ. Dicitur etiam 'pumilus:' quod etiam de bestiis dicitur; ita Columella lib. viii. cap. 2. 'pumilas aves' dixit, et Plinius lib. x. cap. 56. 'pumilas gallinas.'

§ 2 *Νάνους enim Græci vocaverunt*] Vide Notas supra ad xvi. 7. Faciunt huc illa Aristotelis lib. v. Histor. Animal. cap. 24. ubi scribit: *Οἱ δὲ καλούμενοι γίννοι, γίνονται ἐξ ἵππου, ὅταν νοσήσῃ ἐν τῇ κυήσει, ὥσπερ ἐν τοῖς ἀνθρώποις οἱ νάνοι, ἐν δὲ τοῖς ὑσὶ τὰ μετάχοιρα· καὶ ἔχει δὲ, ὥσπερ οἱ νάνοι, ὁ γίννος τὸ αἰδοῖον μέγα.* Idem Aristoteles in Problematis Sect. 10. Probl. 14. quærit, quam ob causam nani, ac pygmæi fiant.

'Ακλαής] Ita Vett. Codd. quod Comœdiæ nomen merito quibusdam suspectum est; unde et malunt 'Ακλαιής, quasi dicas, 'Minime plorans.' In Steph. Ed. est 'Ακαλές. Nusquam tamen alibi Veteres inter Aristophanis Comœdias alterutro nomine quandam referunt.

Laberio] Supra lib. xvi. c. 7. Auctor noster notavit Laberium 'nanum' pro 'pumilione' dixisse.

§ 3 *Helvii Cinnæ*] Cujus et meminit Gellius hujus libri cap. 9. ubi vide Notas ad xvi. 7.

Geniana per salicta] Ita Stephanus edidit. In vulgatis erat, *genii nana per salicta*. Unde Dausquius in Orthograp. nov. et antiq. Vol. 2. faciebat, *genuina per salicta*. Barthius vero Adversar. l. iv. cap. 10. reponit, *geniata*, id est, Genio quopiam habitata: ut ipse quoque apud Statium Papinium reposuit, *moles geniata*, de Colosso Domitiani, cujus Genio locum subditum Statius laborare dicit. Putat tamen in Cinnæ verbis aliquid hic proprii nominis latere. Sed in quo eruendo frustra laboretur. Quod tamen non deterruit Vossium, quo minus in Etymologico hoc loco legendum censeret: *Genusina per salicta*, vel, *Bebiana per salicta*; quia *Genusini* ac *Bebiani* (qui in quibusdam Frontini Codd. *Veviani* vocantur) Apuliæ populi sunt Plinio lib. iii. Histor. Natural. cap. 6.

Cap. xiv. § 2 *A et O semper principes sunt, &c.*] Non adeo difficilis hic Nigidii locus. Nam de Diphthongis Nigidium loqui, satis manifestum.

Inter literam N et G est alia vis, &c.] De hoc medio sono inter N et G, quem Nigidius hoc loco per N adulterinum fieri dicit, vide quæ disserit Vossius lib. i. de Arte Gram. cap. 20. Nostri enim non est hisce diutius immorari.

Angaria] Vox a Persis accepta; quomodo vocabant Cursum publicum a Cyro Persarum rege primum institutum, ut est apud Xenophontem Cyropæd. lib. viii. Cyrus enim ut brevissimo tempore omnium eorum, quæ in remotissimis regni sui locis hinc inde gererentur, certior fieri posset,

Cursores regios, *Angaros*, item, *Astandes* Persis dictos, instituit, qui ad certas stationes et mansiones mutatis equis et hominibus, quam celerrime mandata perferrent. Suidas: *Ἄγγαρος. οὕτως ἐκάλουν οἱ Πέρσαι τοὺς βασιλέων ἀγγέλους.* Item: *Ἄγγαροι οἱ ἐκ διαδοχῆς γραμματοφόροι. οἱ δὲ αὐτοὶ καὶ Ἀστάνδαι. τὰ δὲ ὀνόματα Περσικά.* Quia vero hi Cursores publici jus habebant cujusvis equos, aut naves, atque adeo ipsos etiam homines rapiendi ad cursum, inde factum, ut Græci suum *ἀγγαρεύειν*, et Latini etiam 'angariare' pro 'cogere' usurparint. Unde in Glossis Isidori, 'Angario,' 'cogo:' et ita apud Ulpianum l. xv. D. de privil. veter. legimus: 'Naves eorum angariari posse Ælio Firmico et Antonio Claro, veteranis rescriptum est.' Eodem modo Vulgatus interpres Matth. cap. v. vs. 41. et cap. xxvii. vs. 32. Hinc etiam *ἀγγαρεία*, ut est apud Suidam, pro coacta servitute, sive ministerio, quod quis coactus obit.

LIBER XX.

Cap. i. *Inquisitis exploratisque multarum urbium legibus*] E variis enim locis et civitatibus Græcis, non Græciæ modo, verum quæ et in Italia erant, petitæ Leges xii. Tabularum. Sic enim suaserat T. Romilius in Senatu, cujus verba referuntur a Dionysio Halicarnasseo lib. x. *Κεφάλαιον δ' ἐστὶν ὧν ὑμῖν παραινῶ, πρέσβεις ἑλέσθαι, τοὺς μὲν εἰς τὰς Ἑλληνίδας πόλεις τὰς ἐν Ἰταλίᾳ, τοὺς δὲ εἰς Ἀθήνας, οἵτινες αἰτησάμενοι παρὰ τῶν Ἑλλήνων τοὺς κρατίστους νόμους, καὶ μάλιστα τοῖς ἡμετέροις ἁρμόττοντας βίοις οἴσουσι δεῦρο.* Id est, 'Summa eorum quæ vobis suadeo, hæc est, ut Legatos eligatis, et partim in Græciæ urbes quæ sunt in Italia, partim Athenas mittatis, qui leges optimas, et nostris moribus maxime convenientes petant, atque huc afferant.' Quod ita etiam factum postea narrat idem Dionysius libro eodem: *Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καιρῷ παρεγίνοντο ἀπό τ' Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐν Ἰταλοῖς Ἑλληνίδων πόλεων οἱ πρέσβεις, φέροντες τοὺς νόμους.* Id est, 'Eodem tempore reversi sunt Legati cum Legibus quas afferebant Athenis, et ex aliis Græciæ urbibus, quæ in Italia erant.' Idem tradit Livius lib. iii. 'Missi Legati Athenas, jussique inclytas leges Solonis scribere, et aliarum Græciæ civitatum instituta, mores, juraque noscere.' Atque hoc modo capiendus Tacitus Annal. lib. iii. ubi scribit: 'Creati Decemviri, et accitis quæ usquam egregia, compositæ xii. Tabulæ.'

§ 2 *A quo tempore ad hunc diem, anni esse non longe minus septingenti videntur*] Gellium floruisse temporibus Antonini Pii, obiisse vero circa initium Regni Marci Aurelii Antonini Philosophi, ex scriptis ejus facile colligi potest, et supra etiam ad Præfationem notatum est. M. Aurelius Antoninus vero cum L. Ælio Vero successit Antonino Pio anno U. C. dccccxiv. Quomodo itaque verum esse potest, quod hic scriptum est, a tempore Legum xii. Tabularum, quas modo dixit conscriptas an. U.C. ccc. ad hunc annum, quo Sextus Cæcilius, præsente Gellio, cum Favorino hanc Dissertationem habuit, effluxisse non longe minus an. septingentos. Sed omnino a Librario in annorum numero erratum puto, et Gellium scripsisse, *anni esse non longe minus sexcenti videntur*. Hoc modo sermo hic

a Sexto Cæcilio sub Antonino Pio habitus fuerit.

§ 3 *Capite pœnitur*] Al. *capite punit.* Capitis quidem pœnam in desuetudinem postea abiisse, satis constat ex Juris nostri libris, ubi ex Edictis Prætorum Judex, qui dolo malo perperam et inique judicaverit, dicitur litem suam facere, hoc est, si evidens arguatur ejus vel gratia, vel inimicitia, vel sordes, ut ait Ulpianus l. xv. § 1. D. de Judic. Sed et lege Julia repetundarum exilii, vel gravior pœna constituta est in ejusdem criminis reos, ut videre est ex l. I. l. III. l. VII. pr. et § 1. D. de leg. Jul. repetund. Sed et Impp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. in Cod. Theodos. lib. IX. tit. 27. ad leg. Jul. repetund. leg. 5. rescribunt, privatarum litium cognitorem eundemque mercatorem parem capitis et vitæ, quæ peculatus reos consuevit involvere, jacturam subiturum.

Furem manifestum] Huc faciunt quæ supra notata ad lib. XI. cap. 18.

Nocturnum autem furem] Vide Notas supra ad lib. XI. 18.

Sapientiæ studiosissime] Quasi Græce diceres, Φιλοσοφώτατε.

An aut judicis illius perfidiam, &c.] Ad hanc mentem Cicero lib. IV. in Verrem dixerat: 'Non flagitiosum tantum, sed omnium etiam turpissimum, maximeque nefarium mihi videtur, ob rem judicandam pecuniam accipere, precio habere addictam fidem et religionem.'

Pro disciplina sectæ] Erat quippe Favorinus Academicus.

Situ atque senio emori] Sic supra lib. II. cap. 24. Auctor noster: 'Legibus istis situ atque senio obliteratis.'

§ 4 SI. INJURIAM. FAXIT. ALTERI. *&c.*] Vide Notas supra ad XVI. 10. et iis adde, quæ apud Pariatorem Leg. Mosaicar. et Roman. tit. V. Paulus paucis immutatis quasi ex Leg. XII. Tab. adducit, *Injuriarum actio aut legitima est aut honoraria. Legitima ex lege duodecim Tabularum:* QUI. INJURIAM. ALTERI. FACIT. QUINQUE. ET. VIGINTI. SESTERTIORUM. PŒNAM. SUBIT. Ubi, auctis quippe civium Roman. facultatibus, computatio fit ad 'sestertium,' quæ prius ex Leg. XII. Tabul. ad 'assem' fieri solebat.

Palma verberare] Depalmatio itaque etiam species levioris injuriæ ex XII. Tabul. habetur, ut manifestum ex hoc L. Veratii exemplo, a Gellio hic ex Labeone relato: unde levior injuria non tantum verbis, sed etiam re, puta depalmatione fieri potest. Ineptissimi itaque, ut bene animadvertit J. Gothofredus ad Leg. XII. Tabul. qui hocce legis XII. Tabul. caput ad injuriam, quæ verbo fit, restringunt.

Recuperatores] Recuperatores dicebantur judices a Prætore dati, qui præfecti erant recuperandis reddendisque; sic dicti a recuperando, quod per eos suum quisque recuperare posset; neque tantum de bonis inique ablatis, verum etiam de æstimandis injuriis eos cognitionem habuisse ex hoc Gellii loco manifestum. Recuperatorum sæpius apud Veteres exstat mentio; quodque eorum fuerit officium, præsertim colligi potest ex Oratione Ciceronis pro Cæcina, quam ad recuperatores habuit. Meminit et Plautus Bacchid. Act. III. Sc. 3. 'Postquam quidem Prætor Recuperatores dedit, Damnatus demum vi coactus reddidit Ducentos, et mille Philippum.' Vide etiam Festum in 'Reciperatio.' Hinc 'recuperatorium judicium' apud Ciceronem lib. II. de Inventione, Suetonium in Vespasiano, Plinium lib. III. Epist. ad Maximum, quod per hujusmodi judices datos exercebatur.

§ 5 SI. MEMBRUM. RUPIT.] Vide Notas supra ad XVI. 10. De hoc Leg. XII. Tabul. capite ita Festus: 'Talionis mentionem fieri in XII. ait Verrius hoc modo: SI. MEMBRUM. RUPERIT. NI. CUM. EO. PACIT. TALIO.'

ESTO. Neque id quod significat indicat: puto, quia notum est; permittit enim Lex parem vindictam.'

§ 7 *Sed quæso tecum tamen*] Ita primus reposuit J. Lipsius lib. I. Elect. cap. 21. pro quo vulgo erat, *sed quæso te, cum tamen degr*. Hoc modo pendula erat sententia, et aliquid deesse videbatur. Quæ sibi constat, reponendo antiquum sermonis genus, *quæso tecum tamen:* quomodo dicebant, pro 'quæso te.' Plautus Asinaria: 'hanc jube orare mecum.' Ennius: 'tecum precibus pater orat.'

Rogatione illa Stolonis jugerum de numero præfinito] Legem Licinii Stolonis designat, qua cautum erat pœna X. M. æris, ne quis plus quingenta jugera possideret. Vide Notata supra ad VII. 3.

Plebiscito Voconio, de coërcendis mulierum hæreditatibus] Q. Voconium legem tulisse, 'Ne quis census hæredem virginem mulieremve institueret,' supra VII. 13. ex Cicerone lib. I. in Verrem cap. 42. notatum est. Ubi census est, qui centum millia sestertium possideret, et in censum detulisset, ut notat Asconius Pædianus ad dict. lib. cap. 40. Quod vero ibidem additur, quæ et communior Jurisconsultorum et Antiquariorum sententia est, quasi Dio lib. LVI. ubi de lege Voconia sic scribit: Τῶν δὲ γυναικῶν τισι καὶ παρὰ τὸν Οὐοκώνιον νόμον, καθ' ὃν οὐδεμίᾳ αὐτῶν οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἐξῆν, συνεχώρησε τοῦτο ποιεῖν. quasi, inquam, Dio diceret lege Voconia cautum esse, 'mulieribus non licere ultra viginti quinque millia sestertium hæreditate capere.' Id enim significari volunt hisce verbis: καθ' ὃν οὐδεμίᾳ αὐτῶν οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἐξῆν. Quæ Hotomanus explicat de quadrante omnium bonorum ejus, qui census, hoc est, centum millia sestertium professus fuisset. Sed, ut optime notavit Clarissimus Gronovius lib. III. De Pecunia Veteri, c. 16. Si quod caput legis Voconiæ de quadrante bonorum fuerit, aliud omnino fuit, ab isto, cujus meminit Dio. Dionis enim verba idem prorsus dicunt, quod Asconius et alii, nimirum, non posse mulierem hæredem existere illi, qui centum millia sestertium possideret. Græci enim sub μυριάδος vocabulo δραχμὰς subaudiunt. δραχμὴ autem nunquam pro 'sestertio' sumitur, sed ejusdem est valoris atque 'denarius,' qui quatuor continet sestertios. Sic δύο ἥμισυ μυριάδες erunt viginti quinque millia denarium, hoc est, centum millia sestertium. Et οὐδεμίᾳ αὐτῶν οὐδενὸς ὑπὲρ δύο ἥμισυ μυριάδας οὐσίας κληρονομεῖν ἐξῆν, nihil aliud significant, quam mulieres non posse capere hæreditatem alicujus, qui censum haberet majorem, aut non minorem viginti et quinque millibus denarium, seu centum millibus sestertium. Hæc ita breviter, cum non ubivis obvia, ex sententia Celeberrimi Gronovii, hic notare visum; quem adire haud pigeat loco allegato.

Licinia et Fannia] Vide Notas supra II. 24.

Aliæque item leges sumptuariæ] Quarum meminit supra lib. II. cap. 24.

§ 8 *Verba sunt hæc de lege* SI. IN. JUS. VOCAT] Sic distinguendum cum J. Gothofredo ad XII. Tabul. ubi recte cum nonnullis aliis statuit primam omnium in XII. Tabul. legem ab hisce verbis incepisse, SI. IN. JUS. VOCAT. &c. Ejus autem legis tria aut quatuor fuisse capita sive membra vult, quorum ultimum hic Gellius laudat hisce verbis: 'Verba sunt hæc de lege. SI: IN. JUS. VOCAT. SI. MORBUS.' &c. Quorum sententia est: caput hoc XII. Tabularum SI. MORBUS. ÆVITAS. VE. &c. legis, cujus prima hæc verba sunt, SI. IN. JUS. VOCAT. membrum esse. Nonnullis enim Veterum in more fuisse, cum e XII. Tabulis legis alicujus caput aliquod referrent, legis principium illi ἀπὸ τοῦ

κοινοῦ præmittere, non solum ex hoc Gellii loco, verum etiam ex Cicerone lib. II. de Legib. et Porphyrione ad Horatii lib. I. Sat. 9. quoad hanc ipsam legem primus observat idem Gothofredus in Notis ad Tabulam I. Quemadmodum hodie adhuc quamplurimi, cum legis alicujus caput, sive, ut vocant, παράγραφον laudant; prima legis ipsius verba prænotare ferme solent. Quem capitum ex XII. Tabulis laudandorum morem a Gellio hoc loco usurpatum qui nesciebant, hoc caput apud Gellium sic concipiebant, et corrumpebant: SI. IN. JUS. VOCATO. MORBUS. &c. ut fecit Hotomanus; vel ut Fr. Balduinus: SI. QUIS. IN. JUS. VOCATUR. SI. MORBUS. &c.

ÆVITAS. VE] Ævitas hic usurpatur pro ea, quæ alias apud probatos auctores dici solet 'mala ætas,' id est, senectus, sive senium: cui contraria 'ætas bona,' item 'bonum tempus;' id est juventus, ut apud Senecam Epistol. 1. 'bono tempore uti incipias.' Et Epist. 47. 'bona ætas est.' Vide Nonium Marcellum in 'Senium.'

VITIUM. ESCIT] Al. ESIT. pro *erit*. Sententia legis est: Si morbus aut senectus impedimento fuerit alicui in jus vocato, nimirum, quo minus ire possit, &c.

SI. NOLET] Perperam Rævardus ad leg. XII. Tabul. hic legendum censet, SI VOLET ARCERAM; NE STERNITO. quasi Decemviri postulanti arceram reo sterni vetarent. Sed probum est, ut habent omnes libri: SI NOLET, qui in jus vocabit scilicet, id est, 'actor,' si nolit arceram sternere in jus vocato, ad id præstandum cogi nequit. Atque ita legendum omnino confirmatur verbis Varronis apud Nonium in 'Arcera,' e Satyra ejus, quæ γεροντοδιδάσκαλος inscripta: 'Vehebatur,' inquit, 'cum actore vehiculo senex aut annosus, cui arceram, si non vellet, non sterneret.' Ita locum hunc à viris doctissimis etiam conclamatum, optime restituendum censuit doctissimus Jurisconsultus J. Gothofredus. Ubi itidem 'si non vellet' de actore intelligendum.

Cum febri rapida et quercera] Festus ex emendatione Scaligeri: 'Querquera febris, dura ac gravis; quam quidam a quercu dictum putant, quod id genus arboris cum grave sit ac durum, tum in ingentem evadat amplitudinem. Aurelius Opilius frigidum atque trementem. Santra eam ex Græco deducit: quia tremorem hujusmodi κάρκαρον vocant. Unde dici etiam Carcerem.' Plautus in Frivolaria: 'Is mihi erat bilis, querquera, tussis.' Lucilius: 'Jactans me ut febris querquera.' Et alibi: 'Querquera consequitur febris, capitisque dolores.' Querquera verius videtur esse a κάρκαρος, quod Hesychius interpretatur δεινὸς, sive καρκαίρω, hoc est, 'palpitare,' 'tremere,' 'moveri:' quomodo et accipiendum apud Homerum Iliad. υ. hoc loco: Κάρκαιρε δὲ γαῖα πόδεσσιν Ὀρνυμένων ἄμυδις. Hoc modo 'querquera febris' erit, quæ magno frigore et tremore fit. Sunt tamen quibus querquera videtur esse febris calida et sicca; quos inter est Steph. Gucciardus Harmon. Ling. Etymolog. ubi 'querquera' dictum vult a Chaldaico חַרְחוּרָא *carkora*, quod exponitur, 'morbus ardens,' 'febris,' 'morbus exurens vehementi calore.' R. Schelomoh: 'Est morbus calore medium corpus afficiens, quo qui laborat semper bibere appetit aquas.' Quod si quis recipere mallet, posset hic apud Gellium legere: *cum febre ardida et querquera*. Quicquid sit, istud saltem constat, Veteres voce 'querqueræ' gravem et acutam febrem designasse. Unde etiam Arnobius lib. I. advers. Gentes, inter varia morborum genera a Christo verbo et imperio sanata, etiam 'querqueras

atque intercutes morbos' recensere videtur.

In lege ista] In lege nimirum SI. IN. JUS. VOCAT. cujus membrum est caput SI. MORBUS. &c.

Alio in loco] Hoc est, in alia lege. Quam J. Gothofredus ad priorem partem secundæ Tabulæ, quæ 'de judicio ipso' agebat, pertinuisse vult.

Morbum sonticum] Festus: 'Sonticum morbum in Duodecim significare ait Ælius Stilo certum cum justa causa quem nonnulli putant esse qui nocet, quod sontes significet nocentes. Nævius ait: 'Sonticam esse oportet caussam, quamobrem perdas mulierem.'' Idem Festus: 'Sontica caussa dicitur a morbo sontico, propter quem quod est gerendum, agere desistimus. M. Porcius Cato de Re R. A. Atili, quid dicam causæ exstitisse, timidusne sis, an impedimento tibi causam sonticam fuisse?' Et alibi: 'Insons, extra culpam: a quo dici quoque morbus existimatur sonticus, quia perpetuo noceat.' Non semel in juris nostri libris 'morbi sontici' mentio, ut in l. LX. quæsitum, D. de re judicata, ubi dicitur sonticum morbum existimandum 'qui cujusque rei impedimento est;' item in l. II. § 3. D. si quis cautionib. in l. ult. § 1. D. de ædil. edict. et l. CXIII. D. de V. S. In Glossis Philoxeni] 'sonticus morbus,' redditur ἱερὰ νόσος, hoc est, 'comitialis.' Et ita accipit Plinius lib. XXXVI. cap. 19. 'Gagates deprehendit sonticum morbum, et virginitatem suffitus.' Quod manifestum ex Dioscoride lib. V. c. 146. ubi de gagatis lapidis virtutibus inquit: Ἔστι δὲ καὶ ἐπιληπτικῶν ἔλεγχος ὑποθυμιαθείς. Sic Appuleius in Apologia ait, 'incenso gagate explorari morbum caducum.' Unde quidam per 'morbum sonticum' in XII. Tabulis designari putent 'morbum comitialem;' quibus non accedo. Cum ex Gellii verbis appareat, Decemviros loqui generatim de quovis morbo gravi et justo, quique rebus agendis impedimentum afferat, sive, ut ipse ait, de morbo vehementiori vim graviter nocendi habente. Et hoc modo Festus 'Sonticum' interpretatur, 'certum,' 'cum justa causa.'

Jumentum] Nonius Marcellus: 'Jumentum a jungendo Veteres dictum putant, G litera in eo nomine attrita. Nam et vectabulum dicunt, quod nunc vehiculum.' Descripsit more suo ex Gellio, cujus tamen mentem non est assequutus. Quid jumentorum nomine comprehendatur, docet Ulpianus l. XXXVIII. Ædiles. §. 4. jumentorum. D. de Ædil. Edict. Sed Veteres etiam pro vehiculo dixisse quod adjunctis pecoribus trahebatur, hic ex Gellio discimus.

Arcera] Varro lib. IV. de L. L. 'Brevis veha vehiculum dictum; ab aliis etiam dictum Arcera, quæ etiam in XII. Tabulis appellatur: quod ex tabulis vehiculum erat factum, ut arca, Arcera dictum.' Unde et Nonius Marcellus: 'Arcera plaustrum est rusticum tectum undique quasi arca. Hoc vocabulum et apud M. Tullium et apud Varronem invenitur. Hoc autem vehiculi genere senes et ægroti vectari solent.' Ubi subjicit Varronis verba ex γεροντοδιδασκάλῳ, quæ vulgo corruptissima apud Nonium exstant; paulo ante vero jam a nobis ex emendatione I. Gothofredi adducta.

§ 9 *Paupertino*] Vulgo *pauperrimo*. Sed et supra lib. XIV. cap. 6. Gellius 'paupertinas literas' dixit.

Librariis assibus] Primis enim temporibus As pendebat libram pondo. Varro lib. IV. de L. L. 'As abære. Dupondius a duobus ponderibus, quod unum pondus assipondium dicebatur; id ideo, quod as erat libram pondo.' Sic enim cum Cl. Gronovio lib. I. de Pecun. Vet. cap. 6. ibi legendum censeo, non, ut vulgo, *libræ pondus*. Postea autem assium pon-

dere imminuto, cum librales asses designare scriptores volunt 'æris gravis' nomine eos appellare solent. Et falluntur, qui 'æs grave' et 'æs rude' habent pro eodem. 'Æs grave' enim opponitur assibus unius sextantis, unciæ, aut semunciæ. 'Æs rude' autem signato. Hoc tantum in usu fuit usque ad Servii tempora; illud vero duravit usque ad primum bellum Punicum, ut testis est Plinius lib. XXXIII. Hist. Natur. cap. 3.

Impensiori damno vindicaverunt] Pœnam indicat Paulus apud Collat. Leg. Mosaic. et Rom. tit. v. ex leg. XII. Tabul. nisi quod assium loco, sestertiorum meminit: 'Qui injuriam alteri facit, quinque et viginti sestertiorum pœnam subit. Quæ lex generalis non fuit. Nam qui os fregit, si libero, trecentorum; si servo, centum quinquaginta sestertiorum pœnam subit.' Sic enim ibi cum Viris doctissimis legendum.

§ 11 *Fidem coluit*] Fides enim pro solemni et antiquo numine Romanis culta, eique Ædes exstructa in Arce Capitolina haud longe a primario Jovis Templo, ut testatur Cato Censorinus apud Ciceronem De Officiis, cum inquit: 'Fidem in Capitolio, vicinam I. O. M. majores nostri esse voluerunt.' Hujus Ædis originem Dionysius Halicarnasseus lib. II. et Plutarchus in Numa, ad Numam Pompilium referunt. Cicero tamen lib. II. de Natur. Deor. ad Atilium Calatinum referre videtur.

Sic clientem in fidem acceptum cariorem haberi] Faciunt huc, quæ habet Gellius supra lib. v. cap. 13. ubi ex Catonis verbis manifestum, inter patronum et clientem majorem quam inter ipsos cognatos fuisse necessitatem et caritatem; quia patrono pro cliente licebat etiam adversus cognatum dicere testimonium; pro cognato vero adversus clientem non licebat.

§ 12 *Justos appellaverunt*] De diebus justis vide Notas supra XV. 13.

Justitium] Vetustissimus liber, notante Salmasio, habet *Justidium*: quod a 'justis diebus' ita dictum videtur. Sed et 'Justitium' rectum videri potest, ut 'solstitium.' Cum jura per illos dies quasi stabant et cessabant, ut 'Sol stare' vulgo creditur per 'solstitia,' quæ τροπαὶ dicuntur. Sic 'justitium,' quasi 'juris stitium,' et 'justus dies,' quod jura in eo starent et cessarent: ut in hac significatione 'justus' dicatur, in quo jus stat, ut voluit Salmasius in De M. U.

Et ab eo, quibus erant judicati, addicebantur] Sic quidem omnes libri; quod est, Debitores, qui solvendo non essent, a Prætore creditoribus, quibus erant judicati, addictos fuisse. Posset tamen alicui videri, Gellium forte scripsisse, *et ab eo, quibus erant judicati, abducebantur*. ex lege XII. Tab. in qua est, 'secum ducito.' Quasi Gellius vellet, Debitores a creditore, cui erant adjudicati addictique, abductos fuisse, nervoque aut compedibus vinctos; quod idem foret, atque dicit Lex XII. Tabularum: 'Secum ducito, vincito aut nervo aut compedibus.' Quod sane sensum non minus commodum admitteret, atque facit vulgaris lectio. Addicebantur enim a Prætore debitores creditoribus; addicti vero abducebantur a creditoribus in servitutem. Cum autem libri constanter habeant *addicebantur*, non temere istud mutandum puto.

Nervoque aut compedibus vinciebantur] Ita legendum cum Maximo Salmasio De M. U. cap. 18. pro quo vulgo, *nervo quoque aut compedibus*. Apud creditorem enim, cum ei judicati addicti essent, 'aut nervo aut compedibus' vinciebantur: ut liquet ex lege XII. Tab. sequenti.

ÆRIS. CONFESSI. &c.] Primum membrum hujus legis supra ad lib. XV. cap. 13. explicatum est.

DEBITI. Q. JURE. JUDICATIS] Al.

Debitique judicatis, ut supra l. XV. c. 13. Male omnino in vulgatis erat, *rebusque jure judicatis:* quod manifestum ex verbis Gellii, qui paulo ante ex mente legis sic scribit: 'Confessi igitur æris, ac debiti judicatis triginta dies sunt dati conquirendæ pecuniæ causa, quam dissolverent.'

POST. DEINDE. MANUS. INJECTIO. ESTO. IN. JUS. DUCITO] Hoc est, obtorto collo in jus ducito, aut rapito. Notum enim, Veteres in eos, qui in jus vocati, non irent, manus injicere consuevisse, eosque obtorto collo ad judicem trahere, aut rapere potuisse. Unde apud Plautum in Pœnulo: 'Sed quid ego dubito fugere hinc in malam crucem, Prinsquam obtorto collo ad Prætorem trahor?' Item in Rudente: 'opta ocius Rapi te obtorto collo mavis, an trahi.' Et paulo post: 'Ego hunc scelestum in jus rapiam exulem.' Unde ille etiam mox: 'Obsecro, subveni, mi Charmides, Rapior obtorto collo.' Scilicet, in jus. Eodem senan Græcis ἀπάγειν dici, quando quis reum convictum atque condemnatum in jus traheret, et ἀπάγεσθαι de reo hujusmodi in jus ducto, sive rapto, multis probat Salmasius de M. Us. cap. 17.

AUT. QUIS. ENDO. EM. JURE. VINDICET] Ita Salmasius hanc legis particulam restituit; cum vulgo legeretur: *aut qui endo eo in jure vindicet.* In aliis etiam adbuc pejus: *aut qui pseudo eo in jure vindicet.* Unde Hotomanus faciebat: *aut quis pro eo endo jure vindex sit.* Alii etiam aliter. Sed rectum est, *endo em jure vindicet*, transpositione familiari leg. XII. Tabul. pro, *em endo jure vindicet*, id est, eum in jure vindicet. Sententia legis est: Nisi judicatum faciat debitor, aut aliquis sit, qui eum in jure vindicet, ducito eum ac vincito creditor. Vindex autem quis sit, notatum supra ad XVI. 10.

SECUM. DUCITO] His verbis 'addictio in servitutem' designatur, quæ Græcis ἀγωγὴ dicitur, ut ἀγώγιμος, qui Latinis 'addictus:' et ἀγώγιμον ποιεῖν, 'addicere,' ut multis explicat Salmasius in De M. U. cap. 17. et 18.

VINCITO. AUT. NERVO. AUT. COMPEDIBUS. XV. PONDO. NE. MINORE. &c.] Ita quidem libri. Melius autem isti, qui legunt, *Ne majore, aut si volet, minore vincito:* quibus verbis freni dantur impotentiæ creditorum, ut ne majore possint vincire, minore, si velint, ut possint: hoc modo etiam infra dicitur, 'si volet, plus dato.' Salmasius autem De M. U. cap. 18. legendum censet: *Vincito aut nervo, aut compedibus quindecim pondo ne majoribus; aut, si volet, minoribus vincito.* Vel, si malis, *Vincito aut nervo, aut compede, &c. ne majore, aut si voles minore, &c.* Nam ad compedes pondus referendum, non ad nervum. Compedes enim vincula pedum sunt ferrea, quæ Græcis πέδαι dicuntur. Glossæ Philoxeni: 'Compedes: πέδαι.' Quia autem ex ferro, inde in eis pondus spectabatur. Demodorus in Medeâ apud Pollucem: Τριακοντάλιτροις τινὰ νεανίσκῳ πέδας. 'Trigintilibres juveni indantur compedes.' Et apud Plautum: 'crassæ ac ponderosæ compedes.' Nervus autem vinculum quidem etiam erat pedum, sed ligneum, non ferreum, ut optime notat Salmasius De M. U. cap. 18. cui pedes immittebantur, et nervis in eo vinciebantur. Unde Glossæ Philoxeni 'nervum' interpretantur ξυλοπέδην. Sed et 'nervus' Græcis ξύλον absolute dicitur, et ἐν ξύλῳ δεδέσθαι, qui in nervo vinciebantur. In lege Solonis ποδοκάκκη vocabatur. Sic enim explicat Lysias in priore contra Theomnestum, ubi ex lege quadam Solonis hæc verba referens: Δεδέσθαι δὲ ἐν τῇ ποδοκάκκῃ ἡμέρας πέντε τὸν πόδα εἰ μὴ προστιμήσῃ ἡ Ἡλιαία; Subjicit: ἡ ποδοκάκκη αὕτη ἐστὶν, ὦ Θεόμνηστε, ὃ νῦν καλεῖται ἐν τῷ ξύλῳ δεδέσθαι. εἰ οὖν ὁ δεθεὶς ἐξελθὼν, ἐν ταῖς εὐθύναις τῶν ἕνδεκα κατηγοροίη, ὅτι οὐκ ἐν τῇ ποδο-

κάκκῃ ἐδέδετο, ἀλλ' ἐν τῷ ξύλῳ, οὐκ ἂν ἠλίθιον αὐτὸν νομίζοιεν; Similiter observat eodem loco Salmasius, Comicos Latinos, qui palliatas docuerunt, quas ex Græco verterunt, pro *ἐν ξύλῳ δεδέσθαι*, posuisse 'in nervo vinciri.' Unde constat errare eos, qui, Festum secuti, nervum voluēt esse vinculum ferreum, quo pedes vinciuntur. Hoc modo nervus non differret a compedibus, cum tamen in hac lege XII. Tabul. manifesto distinguantur. Verba Festi sunt: 'Nervum appellamus etiam ferreum vinculum, quo pedes impediuntur, quanquam Plautus eo etiam cervices vinciri ait: 'Perfidiose captus. Eo ædepol nervo cervices probas.'' Sed nervus omnino e ligno tantum constabat. Quod vero idem Festus e Plauto notat, nervo etiam colla vinciri, id inde factum, quia eodem vinculo ligneo tam cervices, quam pedes, et manus aliquando necti solebant: habebat enim idem lignum quinque locis foramina, quibus collum, manus et pedes inserebantur. Unde et *πεντεσύριγγον ξύλον* vocatur ab Aristophane in Equitibus: *Τουτονὶ Δῆσαι ἐκέλευσε πεντεσυρίγγῳ ξύλῳ.* Ubi Vetus Scholiastes *πεντεσύριγγον* interpretatur, *πέντε ὀπὰς ἔχον, δι' ὧν οἵτε πόδες, καὶ αἱ χεῖρες, καὶ ὁ τράχηλος ἐνεβάλλετο.* Quatuor enim foramina pedibus et manibus inserendis, quintum collo vinciendo inserviebat: Hesychius: *πεντεσύριγγον ξύλον, πέντε ὀπὰς ἔχον, τέσσαρας μὲν εἰς ἃς οἱ πόδες καὶ αἱ χεῖρες διείροντο, μίαν δὲ δι' ἧς ὁ τράχηλος.* Plura vide apud Salmasium dicto capite.

VINCITO] Non dixit Lex XII. Tabul. *nectito.* unde manifestum, observante Salmasio de M. V. verum non esse, quod vulgo scribunt, 'nectere' verbum esse proprium de debitoribus, qui in vincula dabantur, apud creditorem, nihilque aliud denotare, quam vincire nervo aut compedibus, et 'nexos' proprie dici hujusmodi debitores vinctos: quod secus se habet. Si enim hoc ita esset, Lex XII. Tabul. non *vincito*, sed *nectito* dixisset. 'Nexus' autem quis diceretur, ex hisce Varronis lib. IV. de L. L. verbis apparet: 'Liber qui suas operas in servitute pro pecunia dabat, dum solveret, Nexus vocabatur, ut ab ære obæratus.' Ubi 'nexus' non significat vinctus, sed idem simpliciter quod obligatus corpore, vel oppigneratus: et eodem modo nexus ipse debitor dicitur, cujus corpus pro pecunia credita obnoxium est, quemadmodum bona 'nexa,' quæ sunt obnoxia et oppignerata.

QUI. EM. VINCTUM. HABEBIT] In privato scilicet carcere. Veteribus enim Romanis domi suæ privatos habere carceres permissum, in quibus vinctos detinere possent debitores sibi, quod solvendo non essent, addictos. Hinc illæ querelæ apud *Livium* lib. VI. 'Gregatim quotidie de foro addictos duci, et repleri vinctis nobiles domos, et ubicunque patricius habitet, ibi carcerem privatum esse.' Quomodo etiam lib. II. ille magno natu, qui se cum veste squallida, promissa barba, capillisque speciem oris efferantibus, ac omnium malorum suorum insignibus in forum projecisset, cætera inter conqueritur: 'Ductum se ab creditore, non in servitium, sed in ergastulum et carnificinam esse,' &c.

LIBRAS. FARRIS. IN. DIES. DATO] Hoc est, Singulas libras farris in dies singulos. Vult itaque Lex XII. Tabul. addicto vinctoque ob debitum idem diarium dari, quod dari solebat servis, Libram nempe farris, ut testis Horatius lib. I. Satyr. 5. 'Rogabat Denique cur unquam fugisset, cui satis una Farris libra foret, gracili sic, tamque pusillo?'. Nec opus est in hac lege cum Rævardo *libram*, pro *libras* restituere; multo minus legere cum G. Fornerio Select. lib. I. cap. 6. *libra*, seu *libram S. farris*, id est, *selibram* sive *libram semis*. Qua-

si selibra diarii esset legitimus modus, cum revera legitimo fuerit angustior, ut apparet ex Bibaculo Catonis frugalitatem solito majorem sic describente: 'Quem tres caliculi, selibra farris, Racemi duo, tegula sub una Ad summam prope nutriunt senectam.' Unde et querela illa deparci, sive potius avari forsan mariti, apud Titinnium in Gemina, 'Libram aiebant satis Esse ambobus farris intriti: plus comest Sola uxor.' Frustra etiam, ut bene notat Salmasius de M. U. a viris doctissimis ad hanc legem quæsitum de carceris publici diario, quis modus ejus fuerit solitus dari in publica custodia habitis, et quæ δεσμωτηρίου δίαιτα. Cum addicti hic tanquam servi ejus, cui judicati addicebantur, haberi solerent; et ideo idem eis diarium dari lex jubet, quod servis in ergastulo aut domi vinctis præbebatur. Libra nempe farris in dies. 'In dies' autem hic, est in singulos dies; quomodo hac loquendi formula etiam utitur Cato De R. R. cap. 58. ubi de vino familiæ singulis diebus dando ait: 'mense quarto in dies heminas.' et 'mense quinto, &c. in dies sextarios' dandos.

Farris] Non assentior Cujacio, qui lib. xi. Observat. cap. 22. per 'libras farris' in Legibus Decemviralibus intelligi vult 'libras panis.' Sed potius cum Marcilio ad Leg. xii. Tab. 'far' de pulte 'farrea' capiendum puto; utpote qui antiquus Romanorum victus fuit, domi et militiæ usurpatus. Plinius lib. xviii. cap. 18. 'Pulte non pane vixisse longo tempore Romanos, manifestum est.' Valerius Maximus lib. ii. cap. 5. 'Erant adeo continentiæ attenti' (Majores nostri) 'ut frequentior apud eos pultis usus quam panis esset.' Et ad hunc veterem morem Juvenalis respiciens Sat. xiv. inquit: 'Grandes fumabant pultibus ollæ.' Hinc etiam 'Pultiphagi barbari' Plauto dicuntur. Sic idem Marcilius recte monet apud Livium lib. iv. in narratione de Sp. Melio, 'farris libras,' non frumenti, sed 'pultis' accipiendas; ut et lib. v. in M. Manlio 'se libras farris,' et lib. vi. de 'selibra pultis' intelligendas: qui etiam 'cibus militis coctus' eidem lib. iii. anno U. C. ccxcv. dicitur: unde et lib. iv. 'ciboque objiciendo' de 'pulte farrea' capiendum. Erat enim puls farina cocta cum aqua et sale. Nec antiquis temporibus ulli Romæ pistores cogniti, qui panem conficerent, sed tantum qui farinam pinserent, hoc est, tunderent. Ita Varro apud Nonium in 'pinsere,' ταφῇ Μενίππου: 'Nec pistorem ullum nossent, nisi eum, qui in pistrino pinseret farinam.' Et de Vita populi Roman. lib. i. 'Nec pistoris nomen erat, nisi ejus, qui ruri far pinsebat, nominati ab eo, quod pinsunt.' Postea tamen et far pro pane usurpatum. Ita apud Horatium lib. i. Sat. 5. 'Cui satis una Farris libra foret.' Et Juvenalem Sat. xi. 'Quorum animas et farre suo custodit, et ære.' Sic et farinam pro pane dixit Persius Sat. iii. 'Et populo cribro decussa farina.' Ubi Vetus Scholiastes notat: 'Farinam, panem non delitiosius cribro decussum, sed plebeium, de populi annona, id est, fiscalem dicit.'

Si. volet. plus. dato] Scilicet is, cui quis addictus est. Licebat itaque qui debitorem vinctum tenebat, ei si vellet, plus quidem in singulos dies quam libram farris dare, at minus ei dare Lex non permittebat.

§ 13 *Trinis nundinis continuis*] Hoc est, tribus nundinis se proxime insequentibus: sive, ut alii dicunt, per 'Trinundinum:' quod male ab Hotomanno ad Leg. xii. Tabul. aliisque post eum, dicitur spatium viginti septem fuisse dierum, ex eo, quod 'Nundinæ' nono quoque die Romæ celebrari solitæ. Trinundinum enim, sive tres nundinæ fieri solebant intra decem et septem dies. cum ab unis

Nundinis ad alteras dies septem intermedii essent. Primus enim dies, et nonus, Nundinas habebat: et sic Nundinæ nono quoque die celebrari dicebantur, ut manifestum ex Dionysio Halicarnasseo lib. VII. Αἱ δὲ ἀγοραὶ Ῥωμαίοις ἐγίνοντο, ὡς καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, δι' ἡμέρας ἐννάτης. ἐν δὲ ταύταις συνιόντες ἐκ τῶν ἀγρῶν οἱ δημοτικοὶ εἰς τὴν πόλιν, τάς τε ἀμείψεις ἐποιοῦντο τῶν ὠνίων, καὶ τὰς δίκας παρ' ἀλλήλων ἐλάμβανον, τά τε κοινὰ ὅσων ἦσαν κύριοι κατὰ τοὺς νόμους, καὶ ὅσα ἡ βουλὴ ἐπιτρέψειεν αὐτοῖς, ψηφὸν ἀναλαμβάνοντες ἐπεκύρουν· τὰς δὲ μεταξὺ τῶν ἀγορῶν ἑπτὰ ἡμέρας, αὐτουργοί τε ὄντες οἱ πολλοὶ καὶ πένητες, ἐν τοῖς ἀγροῖς διέτριβον. Id est, 'Nundinæ autem Romæ nono quoque die celebrabantur, ut nunc etiam. Iis nundinis plebs agrestis in urbem confluebat, venaliaque permutabat, et jure inter se agebat, et suffragia ferebat de negotiis publicis, de quibus vel leges ei permitterent arbitrium, vel Senatus ad eam referret. Septem autem intermediis diebus ruri degebat, quod magna pars ob paupertatem operarentur suis manibus.' Unde et Varro lib. II. de R. R. 'Viri magni nostri Majores, inquit, annum ita diviserunt, ut Nonis modo diebus urbanas res usurparent, reliquis septem, ut rura colerent.' Unde constat errasse Rutilium, qui rusticos per octo dies rus coluisse scripserit: uti de eo Macrobius lib. I. Saturn. cap. 16. refert, licet cætera, quæ de trinundino dicit, proba sint: 'Rutilius scribit, Romanos instituisse Nundinas, ut octo quidem diebus, in agris rustici opus facerent; nono autem die, intermisso rure, ad mercatum, Legesque accipiendas Romam venirent, et ad scita ac consulta frequentiore populo referrentur: quæ Trinundino die proposita a singulis atque universis facile noscebantur. Unde etiam mos tractus, ut Leges Trinundino die promulgarentur.' Cum Nundinæ itaque nono quoque die recurrerent, interque eas septem dies medii, quibus rustici agros colebant, essent, sequitur inter tres Nundinas fuisse quatuordecim dies intermedios, quibus si addas ipsos tres Nundinarum dies, fiunt septem et decem dies: intra quos trinundinum, sive tres nundinæ celebrarentur. A primis enim ad secundas Nundinas septem interjiciuntur dies: ab his ad tertias Nundinas denuo septem, et adjectis ipsis Nundinarum diebus, qui sunt tres, habebis decem et septem dies. Simpliciter autem totus hic Gellii locus capiendus de tribus postremis Nundinis se invicem proxime insequentibus ante elapsos sexaginta dies, quibus debitores ex lege XII. Tabul. in vinculis habebantur. Per istas enim tres postremas nundinas in Comitium ad Prætorem debitores produci solebant, quantæque pecuniæ judicati essent prædicabatur. Non magis autem absurdum est commentum illud Hotomanni, quo per Trinundinum hic intelligi vult spatium viginti septem dierum, quam est, quod non ipsis trium nundinarum diebus, debitores ad Prætorem productos, sed potius diebus mediis inter ternas nundinas interjectis id factum fuisse contendit: quod refutationem ampliorem non meretur, cum ex modo dictis facile concidat.

In Comitium] Hoc est, ad eam partem fori Romani, quæ concionibus et comitiis tributis habendis potissimum destinata erat.

Aut trans Tiberim peregre venum ibant] Recte Turnebus lib. XXIV. Advers. cap. 43. hoc loco significari putat, legem et conditionem venditionis iniquiorem, ut extra fines, qui venditus est, serviat, non in agro Romano; cum Transtiberina regio extra agrum Romanum proprie dictum esset, et in eo genere agri, qui peregrinus habebatur, censeretur, et jam Etruriæ attribueretur. Unde

hoc venditionis genus atrocius erat et durius, quod Græci πωλεῖν ἐπ' ἐξαγωγῇ dicebant, quod erat hac lege et conditione vendere, ut extra fines mancipium educeretur et serviret.' Salmasius autem cap. 18. De M. U. existimat hanc Transtiberinam debitorum venditionem non magis locum unquam Romæ habuisse, quam ipsam sectionem; quam, licet lege XII. Tab. permissam, nunquam tamen factam fuisse ipse Gellius mox scribit. Inter tot enim querelas nexorum, quæ apud Livium et Dionysium Halicarnasseum habentur, non magis ulla de hujusmodi venditione, quam de capitis supplicio occurrit. Addicti enim, nexique omnes nihil plus quam servitutem suam complorant, et quæ servitutem comitari solebant, cruciatus, tormenta, vincula, ergastulum, carnificinam; nusquam autem conqueruntur de venditione trans Tiberim facta, aut de capitis pœna, aut de dissectione corporis inter creditores. Quæ tria tamen poterant magnam invidiam facere Patribus, qui inopem plebem ære alieno oppressam, addictam sibi et obnoxiam habebant. Unde cum nusquam horum trium, vel unius ex tribus fiat mentio, magnum indicium est nihil horum fuisse usurpatum. Plura in hanc sententiam vide sis apud ipsum Salmasium dicto capite.

§ 14 TERTIIS. NUNDINIS. PARTIS. SECANTO] Tertias nundinas perperam Marcilius Interpretam. ad leg. XII. Tab. pro tertio nundinarum die accipit. Tertiæ enim nundinæ hic sunt nundinæ ex Trinundino postremæ sive ultimæ, quibus Lex XII. Tabularum debitoris sectionem fieri permittebat. De qua etiam Quintilianus lib. III. Instit. Orat. cap. 6. inquit: 'Sunt enim quædam non laudabilia natura, sed jure concessa: ut in XII. Tabulis debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit.' Et Tertullianus Apologetico: 'Sed et judicatos in partes secari a creditoribus leges erant: consensu tamen publico crudelitas postea erasa est, et in pudoris notam capitis pœna conversa est bonorum adhibita proscriptione: suffundere enim maluit hominis sanguinem, quam effundere.'

Tanta immanitas pœnæ denunciata est, ne ad eam unquam perveniretur, &c. quoniam sævitia ista pœnæ contemni non quita est] Multis et merito ὁ πάνυ Salmasius in de M. U. cap. 18. exagitat Gellium, vel Sextum Cæcilium hunc, quem disputantem introducit Gellius, ob futilem hanc et nugatoriam plane ratiocinationem, qua ostendere nititur, neminem unquam debitorum in partes fuisse sectum atque divisum. Quamvis enim in tota Historia Romana nullum exstet exemplum debitoris a creditoribus dissecti, quod lege XII. Tab. permissum; id tamen non exinde factum, ut vult Cæcilius, quod pœnæ sævitia atque immanitas deterruerit homines, ne eam incurrerent. Quasi vero per illud omne tempus, quo id fieri lege licuit, nemo commiserit, quare in pœnam hanc incideret; nemo scilicet inventus fuerit ære alieno obrutus, nemo qui bonam copiam ejuraverit; nemo denique qui nexum iniverit, et creditori suo addictus apud eum servitutem servierit. Nihil enim horum contigisse tunc oportet, si quidem verum debeat esse argumentum istud, quo Cæcilius adstruere conatur neminem unquam fuisse dissectum, quia nimirum pœnæ immanitas cunctos deterruit, ne in eam inciderent. Nam qui creditori addici potuit, et in servitutem eidem dari, ille etiam ex eadem lege XII. Tab. si ita maluisset creditor, poterat necari, aut si pluribus addictus fuisset creditoribus, inter omnes dissecari et dividi. Quod itaque hoc nunquam factum fuerit, id creditorum humanitati potius imputandum, quam pœnæ sævi-

tiæ atque immanitati, quæ quemquam deterruerit. Neminem enim supplicii atrocitate deterritum fuisse, arguit multitudo vinctorum. Nam ad hoc vinciebantur, ut postquam in vinculis fuissent per dies sexaginta apud creditorem, post Trinundinum capite pœnas darent, aut trans Tiberim peregre venum irent. Sectio vero in partes tunc tantum locum habuit, si plures essent creditores, quibus reus esset judicatus: Tunc enim secare, si vellent, atque partiri corpus addicti sibi hominis ex XII. Tab. iis permissum erat. Quod si non facerent, plane hoc ex creditorum humanitate accidisse, et quod pœnam lege concessam de debitoribus suis ipsis addictis sumere nollent, ex modo adductis satis apparet.

Historia de Metio Fufetia] Exstat apud Livium lib. I. et Dionysium Halicarnass. lib. III.

§ 15 *Binis quadrigis evinctus*] De hoc supplicii genere Livii verba lib. I. sunt: 'Exinde duabus admotis quadrigis in currus earum distentum illigat Metium: deinde in diversum iter equi concitati, lacerum in utroque curru corpus, qua inhæserant vinculis membra portantes. Avertere omnes a tanta fœditate spectaculi oculos. Primum ultimumque illud supplicium apud Romanos exempli parum memoris legum humanarum fuit: in aliis gloriari licet, nulli gentium mitiores placuisse pœnas.'

CAP. II. *Liticines lituo cantare*] De lituo vide supra lib. V. cap. 8. et ibi notata. In Glossis Philoxeni, 'Lituus' exponitur, Καλαύροψ, Καμπύλη βακτηρία, καὶ εἶδος σάλπιγγος.

Tubicines tuba] Glossæ Philoxeni: 'Tubicines, σαλπιγκταί.' sic in Glossis Cyrilli: 'Σαλπιγκτὴς, Tubicinator, Tubicen, Liticen.' Ampliorem tamen significationem vocem 'Tubicines' etiam habuisse apparet ex hisce Festi: 'Tubicines etiam ii appellantur, qui sacerdotes, viri speciosi, publice sacra faciunt, tubarum lustrandarum gratia.' Hinc etiam 'Tubilustrium' et 'Tubilustria dies.' Festi reliquiæ ex restitutione Scaligeri: 'Tubilustria dies, quibus diebus adscriptum, in atrio sutorio agna tubæ ut lustrentur, ab eis tubis appellabant; quod genus lustrationis ex Arcadia, Pallante eo transferente, venisse dicunt.' Paulus sic in compendium redegit: 'Tubilustria, dies appellabant, in quibus agna tubas lustrabant.' Hinc etiam Varro lib. V. de L. L. 'Tubilustrium, quod eo die in atrio sutorio, sacrorum tubæ lustrantur.' Fiebat id X. Kal. April. et X. Kal. Jun. Unde Ovidius lib. III. Fastor. 'Summa dies e quinque tubas lustrare canoras Admonet, et forti sacrificare Deæ.' Et lib. V. Fastor. 'Proxima Vulcani lux est; tubilustria dicunt; Lustrantur puræ, quas facit ille, tubæ.'

Siticines] Nonius Marcellus: 'Siticines, ut liticines, a lituo, ut tubicines, a tuba, qui apud funeratos, vel vita functos et sepultos, hoc est, jam sitos, canere soliti honoris causa cantus lamentabiles. Hoc in libris Conjectaneis Atei Capitonis invenitur, et Cato id vocabulum indubitanter apposuit.' Apud quorum tamen neutrum Nonius id ipse legit, sed indubitanter e Gellio nostro more suo descripsit.

Proprium genus tubæ] Quale hoc fuerit tubæ genus quod Siticines habuerint, qua canerent, a cæterorum tubicinum proprietate quadam differens, primus, quod sciam, recte observavit Hieronymus Magius lib. I. Miscellan. cap. 13. scilicet, Siticinum tubas cæteris fuisse latiores ac longiores, quales in antiquorum sepulchris exsculptas videre est, ipsosque Siticines grave canere solitos. Longitudinem quidem majorem, quam in cæteris tubis esset, demonstrat Ovidius lib. I. Amor. Eleg. 6. ubi loquens de morte Psittaci, aliasque

aves ut defuncto eant exsequias adhortans, sic cauit: 'Horrida pro mæstis lanietur pluma capillis, Pro longa resonent carmina vestra tuba.' Ubi longitudo tubarum indicatur. Latiores vero eas cæteris fuisse, haurire licet ex Galen. lib. III. De Sympt. causs. eo loci, ubi de flatibus loquitur, qui in ventre inferiore fieri solent, ubi alia inter scribit: Βομβώδεις δέ εἰσιν ἕτεροι τοῖς ἐξ εὐρυτάτων αὐλῶν ἐοικότες, ὁποίους ἔχουσιν οἱ τύμβαυλοι καλούμενοι, &c. Id est, 'Porro sunt alii bombosi, bombis latissimarum tibiarum non absimiles, quales habere solent ii, qui τύμβαυλοι, hoc est, siticines appellantur; quæ ob materiam ex qua constant, purum sonum reddere non possunt, et viæ, qua spiritus transit, latitudo sonum efficit graviorem.' Quamvis enim Galenus de tibiis loquatur, tubas tamen, quibus Siticines utebantur, etiam latiores fuisse merito hinc inferri potest, quo nimirum graviorem, utpote lugubrem, sonum incinere possent. Gravior enim sonus lugubris habebatur. Statius lib. VI. Thebaid. 'Cum signum luctus cornu grave mugit adunco Tibia.' Quo faciunt, quæ Aristoteles lib. V. de Generatione Animal. cap. 7. de graviori sono lamentantium, qui tibias inflant, habet. Plura de tibiis, tubisque lugubribus, ac modulis in funeribus adhiberi solitis, vide sis apud Magium dicto loco, et J. Meursium de Funere cap. 18.

CAP. III. *Sicinnium enim genus veteris saltationis fuit*] Hesychius: Σίκιννις, ὄρχησίς τις στρατιωτικὴ Σατύρων, σύντονος, ἀπὸ τοῦ σείεσθαι καὶ κινεῖσθαι. Erat enim saltatio maxime motoria, gesticulationibus creberrimis et celerrimis constans; unde et Satyrorum propria haberetur. Nomen traxisse quidam volunt a Sicinno quodam barbaro, vel, ut alii, a Cretensi. Ita Athenæus lib. I. Σατυρικὴ (ὄρχησις) ἡ ἐλέγετο Σίκιννις. διὸ καὶ οἱ σάτυροι Σικιννισταί. ἧς εὑρετής Σίκιννός τις βάρβαρος. οἱ δέ φασιν, ὅτι Κρὴς ἦν ὁ Σίκιννος. 'Saltatio Satyrica, quæ et Sicinnis dicitur, unde et ipsi Satyri, Sicinnistæ appellati. Hujus inventor fuit Sicinnus quidam barbarus; vel, ut nonnulli volunt, Cretensis fuit Sicinnus.' Clemens Alexandrinus Pædagog. lib. I. cap. 7. refert Sicinnum, qui saltationis genus invenit, liberorum Themistoclis pædagogum fuisse: Καὶ τῶν Θεμιστοκλέους παίδων ὁ παιδαγωγὸς Σίκιννος οἰκέτης ῥάθυμος ἦν· ὀρχεῖσθαί φασιν αὐτὸν, καὶ σικιννίζειν εὑρηκέναι. 'Et Themistoclis liberorum pædagogus Sicinnus ignavus fuit famulus, eum dicunt saltasse, et saltationis genus, quod Sicinnis dicitur, invenisse.' Quamvis Lucianus περὶ ὀρχήσεως, a Satyris Bacchi ministris, saltationem Sicinnin inventam et nomen accepisse scribat: τριῶν γοῦν οὐσῶν τῶν γενικωτάτων ὀρχήσεων, Κόρδακος, καὶ Σικίννιδος, καὶ Ἐμμελείας, οἱ Διονύσου θεράποντες ἀφ' αὑτῶν ἑκάστην ὠνόμασαν. Id est, 'Cum tria sint celeberrima saltationum genera, puta Cordax, Sicinnis, et Emmeleia, quibus Satyri Bacchi ministri inventis singulis a se nomen indiderunt.' Ab hoc saltationis genere 'Sicinnistæ' dicti, qui 'sicinnin,' sive, ut Gellius ait, 'sicinnium,' saltarent, atque in eo excellerent. Vossius in Etymologico, 'Sicinnistas' vult esse mimos, qui vitam mortui repræsentarent, et 'sicinnium' saltarent; et Gellii verba subjicit; ex quibus tamen de vitæ mortui repræsentatione nihil haurias. Sic Jul. Cæs. Scaliger lib. I. De Re Poëtica cap. 18. inquit, apud Gellium Sicinnistarum nomen legi eorum, qui ad tumulos modos facerent, quos Galenus τυμβαύλους vocat. Sed Scaligerum decepit, quod hocce caput, cum præcedenti, ubi de 'siticinibus' agitur, in vulgatis editionibus conjungi soleret.

CAP. IV. Οἱ περὶ τὸν Διόνυσον τεχνῖται] I. e. 'Liberi patris,' sive 'Bacchi artifices.' quo nomine Græci ap-

pellare solent Scenicos Artifices, et qui theatro operam darent, quos Latini Histriones vocant. Unde Plutarchus in Probl. Rom. quærit διὰ τί τοὺς περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίτας ἱστρίωνας Ῥωμαῖοι καλοῦσιν; Dicuntur autem Διονυσιακοὶ τεχνῖται, sive 'Bacchanales artifices,' quia Bacchanalibus in theatro populum oblectabant suis τέχναις. Hinc Aristoteles Rhetoric. lib. III. cap. 2. scribit eos, quos Iphicrates nominabat Διονυσοκόλακας, ipsos se appellasse τεχνίτας. Unde quod est apud Diodorum Siculum lib. XX. Ἀντίγονος προσχειρισάμενος ἀγῶνα μέγαν πανταχόθεν ἀθλητάς τε καὶ τεχνίτας. ἐπὶ μεγάλοις ἄθλοις καὶ μισθοῖς ἤθροιζε. De scenicis artificibus accipiendum; quo modo etiam nonnunquam Latini ad horum exemplum simpliciter hujusmodi homines 'artifices' appellarunt. Ita Livius lib. XIX. 'Multi artifices ex Græcia venerunt honoris ejus causa, athletarum quoque certamen tunc primo Romanis spectaculo fuit.' Et sic quoque Gellius 'artifices' hoc genus hominum dixit.

Προβλήματα ἐγκύκλια] Id est, 'Quæstiones Miscellaneæ,' sive, 'quæstiones ad orbem scientiarum omne genus pertinentes.' Quasi hæc Problemata ἐγκύκλια inscripta, eo quod in iis disputetur de rebus ad ἐγκύκλιον παιδείαν spectantibus. Quamvis non minus recte προβλήματα ἐγκύκλια, Latine dici possent, 'Quæstiones Communes, Vulgatæ, Populares,' sive, 'Quotidianæ, obviæ, et in communi hominum vita usitatæ.' Nam et hujusmodi ἐγκύκλια Græcis dicuntur. Hesychius: Ἐγκύκλια, τὰ ἐγκυκλούμενα τῷ βίῳ, καὶ συνήθη. Sic Suidas ἐγκύκλιον interpretatur ἁπανταχοῦ· καθολικόν. Unde et apud Dionysium Halicarnass. libro decimo: ἐγκύκλιον γὰρ δὴ τοῦτο καὶ ἐν ἔθει ἦν ἤδη τῇ πόλει, πολεμουμένῃ μὲν ὁμονοεῖν, εἰρήνην δὲ ἀγούσῃ στασιάζειν. Id est, 'Usitatum enim et in more positum erat in urbe, ut in bello concors, in pace vero discors esset.' Ita cum Aristoteles Meteorolog. lib. I. cap. 1. acturum se dicit περὶ κεραυνῶν, πτώσεως, καὶ τυφώνων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐγκυκλίων. Et Œconomic. lib. I. τῆς πολιτικῆς πρόσοδος ἀπὸ ἐμπορίων καὶ δι' ἀγόρων, εἶτα ἀπὸ τῶν ἐγκυκλίων. utroque loco τῶν ἐγκυκλίων nomine 'res obvias, et quotidie occurrentes' designat. Hinc etiam τὰ ἐγκύκλια καὶ τὰ καθ' ἡμέραν γινόμενα conjungit, et prius per posterius tantum non interpretatur Isocrates in Oratione ad Nicoclem, οὐ μόνοι δ' ἐν τοῖς ἐγκυκλίοις καὶ τοῖς καθ' ἡμέραν γινομένοις αἱ μοναρχίαι διαφέρουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐν πολέμῳ πλεονεξίας ἁπάσας περιειλήφασιν. Sunt igitur τὰ Ἐγκύκλια, res quotidianæ, et quæ sæpius occurrere solent. Eodem itaque modo et προβλήματα ἐγκύκλια dicta et inscripta, utpote in quibus de omnis generis rebus obviis, vulgatis atque in quotidiana vita usitatis et occurrentibus quæstiones pertractentur. Laërtius in Vita Aristotelis inter opera ejus etiam προβλημάτων ἐγκυκλίων libros quosdam nominat. In Problematis, quæ hodie Aristotelis nomine circumferuntur, exstat etiam istud, quod Gellius hic adducit, et reperitur Sect. 30. Problem. 10. unde quidam putant hæc eadem esse, quæ Diogenes Laërtius Encycliorum nomine recenseit. Sed et quædam in eis reperiuntur, quæ Gellius noster lib. XIX. tanquam ex Problematis Physicis adducit; quanquam etiam eodem libro aliqua referat, quæ neutiquam in hodiernis exstant, ut ibidem monuimus. Unde verosimile est, Opus, quod hodie habemus, cum in eo non solum Physica et Medica, sed et Ethica, et Politica, et Mathematica Problemata occurrant, ex variis Aristotelis Problematum libris, tam eorum, quæ olim φυσικῶν, quam quæ ἐγκυκλίων nomine inscriberentur, esse compositum atque collectum; quamvis etiam ne-

gari non possit, plurimis istud locis interpolatum et mutilum esse, propter ea quæ ab Antiquis recensentur quidem, in nostro vero nusquam comparent.

Διὰ τί οἱ Διονυσιακοὶ, &c.] Id est, ‘Cur Bacchanales artifices ut plurimum improbis esse moribus consueverunt? An quia studio sapientiæ minime sese dedunt? propterea quod in artibus necessariis magnam partem vitæ suæ impendunt, vitamque plurimum ducunt incontinentem; partim etiam cum inopia; quod quidem utrumque vitia producit.’

CAP. v. *Ἐξωτερικὰ*] Extraria; Externa. De *Ἐξωτερικοῖς* autem et *Ἀκροατικοῖς* Aristotelis multis agit ὁ *πάνυ* Salmasius Comment. in Epictetum et Simplicium p. 228. et seqq. qui omnino videndus. Nos enim vestigiis ejus insistentes breviter tantum hic quædam subjungemus.

Ἀκροατικὰ] Nomen hæc accepere *ἀπὸ τῶν ἀκροατῶν*, id est, a discipulis, qui soli ad *ἀκροατικοὺς λόγους* admissi, et proprie *ἀκροαταὶ* dicti. Suidas: *Ἀκροατὴς, ὁ μαθητής*. Hinc *ἀκροατικοὶ λόγοι* dicti; quo nomine opponebantur *τοῖς ἐξωτερικοῖς λόγοις*; ad quos non discipuli solum, sed quilibet e populo admittebantur, qui *ἐξωτερικοὶ*, sive extranei dicti, hoc est, omnes qui ab Aristotelis disciplina essent alieni, neque sese in ejus disciplinam dederant, quemadmodum *ἀκροαταὶ*, disciputi, qui ejus familiares, ac quasi domestici, et *οἰκειακοὶ* habebantur; eoque nomine *τοῖς ἐξωτερικοῖς* oppositi. Quæ vera est distinctio Exotericarum et Acroaticarum auditionum, ac diatribarum, ut omnium optime notat Salmasius, quod hæ ad *ἀκροατὰς* ac discipulos suos ab Aristotele tantum haberentur; illæ ad Exotericos et extraneos, extorresque disciplinæ ipsius; quos in hujusmodi disceptationibus, Exotericis inde appellatis, interesse volebat.

Ἐξωτερικὰ dicebantur, quæ ad rhetoricas meditationes, &c.] Non personarum sola ratione, ut modo diximus, differebant Exotericæ disceptationes ab Acroaticis, quod hæ discipulis solis, illæ etiam extraneis haberentur; sed etiam materiæ, et rerum differentia, quæ in illis diversæ tractabantur, ut hic Gellius ex Andronico notavit, quod in Exotericis de iis quæ ad Rhetoricam, Ethicam, et Politicam spectabant, in Acroaticis autem de Dialecticis, Physicis, et Metaphysicis Aristoteles disserere soleret: in qua sententia etiam est Plutarchus in Alexandro. Cicero autem lib. v. de Finib. ut et Alexander, et Eustathius, aliique Aristotelicæ Philosophiæ interpretes, differentiam hanc non ex rerum, quæ disputentur, varietate, sed ex ipsa tractationis dissimilitudine trahunt. Nam de iisdem rebus bis ab Aristotele disputatum fuisse significant; in Acroaticis quidem subtilius, atque ad limandam veritatem aptius, ut qui cum justis et germanis discipulis, et quorum ingenium perspectum habebat, ageret; in Exotericis autem probabilius, atque ad efficiendam opinionem accommodatius, utpote cui res esset cum quibuscunque extraneis, quos sine delectu admittebat.

§ 2 *Neque editos scito esse, neque non editos: quoniam his solis, qui nos audiunt, cognobiles erunt*] Ex his quidem Aristotelis ad Alexandrum M. verbis apparet, Acroaticos libros a se vulgatos, brevius obscuriusque conscriptos fuisse, quam ut quisquam, qui ad auditiones Acroaticas non admissus esset, magnum posset ex iis capere emolumentum, vel in iis perlegendis mentem sententiamque Aristotelis perscrutari, aut quæ mysteria in iis laterent, ob stili nimirum et argumenti obscuritatem, eruere. Non tamen inde sequitur, quod Salmasio quidem videtur, nempe Aristotelem etiam in Acroaticis diatribis, quando apud interioris admissionis discipulos

disceptaret, consuevisse res, quas tractabat, brevius obscuriusque insinuare, quia scilicet agebat cum intelligentibus, et qui jam plurimum promoverant in discendi studio; ita ut quasi apud peritos singula potius signaret, quam latius uberiusque explicaret; secus atque facere soleret in Exotericis, in quibus, ut artes tractabat magis ad popularem usum accommodatas, ita ad popularem quoque captum omnia plenius planiusque disceptare, fusiori ambitu declarare, verbisque circumvehi solitus. Sed et Aristotelem in Acroaticis auditionibus apud discipulos suos, res, de quibus dissereret, non obscure et breviter insinuando potius quam declarando, verum admodum distincte, et clare, atque prout earum natura et difficultas requireret, satis prolixe et perspicue, quamvis etiam subtilissime, pertractasse, nemo facile in dubium vocare potest. Quorsum enim Aristoteles, apud intimos suos, et discipulos, quos participes doctrinæ suæ reddere volebat, sensus suos involvisset? Et contrarium plane ex hac epistola Aristotelis responsoria ad Alexandrum liquet. Conquerenti enim Alexandro quondam ejus discipulo, et auditori, quod Acroaticas disciplinas, quibus ab ipso eruditus esset, libris editis evulgasset, atque ita quasi cuivis e populo palam fecisset, respondet Aristoteles, *Libros Acroaticos a se vulgatos, his solis cognobiles futuros, qui ipsum in privatis auditionibus Acroaticis audissent:* quia adeo obscure conscripti essent, ut non facile aliquis, nisi qui ipsum de iisdem rebus clarius et uberius disserentem audivisset, mentem et sententiam eorum percipere posset. Libri itaque et commentarii Acroatici in vulgus editi ab Aristotele breviter et concise, atque adeo satis obscure consignati erant: Dissertationes vero Acroaticæ coram auditoribus suis satis perspicue et clare ab eo habitæ.

§ 8 *Andronici*] Floruit Andronicus cognomento Rhodius, juxta Ammonium circa Olympiad. CLXXX. et fuit undecimus Peripateticorum in schola Atheniensi. Inter alia scripsit in Categorias Aristotelis; item Indicem librorum ab Aristotele et Theophrasto conscriptorum, ut testis est Porphyrius in Vita Plotini, et Plutarchus in Sulla, ubi et refert Andronicum libros Aristotelis et Theophrasti a Tyrannione emendatos descripsisse, et, cum antea paucis noti essent, in vulgus edidisse. A quibusdam habetur Auctor Paraphraseos in Libros ad Nicomachum ab Heinsio primum editæ: sed perperam, cum plurima contrarium suadeant.

Οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας, &c.] Hanc Alexandri Regis ad Aristotelem epistolam refert et Plutarchus in Vita Alexandri.

Cap. VI. *L. Sulla*] Librorum L. Sullæ Rerum gestarum meminit Gellius quoque supra lib. I. cap. 12. ubi vide notata.

In Phormione] Exst. Act. I. Sc. 3. vs. 20.

Afranius] Vide Notas supra X. 2.

In Pseudolo] Exst. in ipso initio.

Mostellaria] Exst. Act. I. Sc. 3. vs. 123.

Cap. VII. *Dis septenos*] Totidem et recenset Hyginus Fab. XI. hisce nominibus: Lerta, Tantalus, Ismenus, Eupinus, Phædimus, Sipulus, Chiade, Chloris, Astycratia, Siboe, Sictothius, Eudoxa, Archenor, Ogygia.

Cap. VIII. *Συμπάθειαν*] 'Concentum atque consensum' vertit Cicero lib. VI. de Divinat.

Luna, &c. nunc senescit, ea re ostrea quoque, &c. tenuis, exsuctaque est] Al. *tenuia exsuccaque sunt.* Communis et cuivis e vulgo etiam nota hæc opinio, Luna crescente ostrearum, conchiliorumque et concharum omnium cor-

pora augeri, ea vero decrescente, rursus minui; quam etiam quotidiana experientia confirmare videtur. Causa tamen ejus rei, et quare circa Plenilunium magis quam circa Novilunium, ostreæ, ceteraque testacea grandius incrementum capiant, paucissimis, imo nemini potius adhuc perspecta. Qui propius sibi ad eam accedere videntur, causam referunt in Lunæ humiditatem: qua radiis Solis in Plenilunio percussa, lucem inde in Terram advenientem volunt esse calidum quid humido commistum: atque adeo prolificum, nutriendoque idoneum: cujusmodi nihil in Novilunio contingere possit. Ab hac tamen communi opinione secedit Doctissimus Is. Vossius libr. de Motu Marium et Ventor. cap. 16. et putat non esse Lunam, aut ejus effectum, qui tumorem et pinguedinem ostreis cæterisque testaceis conciliet, sed ejus rei causam refert in ipsum maris æstum: quia in multis Indiæ locis, uti ad Cambaiam, Bengalam, Javam Insulam, et alibi, ut referunt quam plurimi testes oculati, in Novilunio et Plenilunio inania sunt pleraque testacea, eadem vero plena sint in quadraturis. Istud autem inde fieri vult, quod in prædictis oris nullus comparent æstus, quando Luna est vel plena vel nova, sed demum quatuor aut quinque diebus serius, prout tardius citiusve ad ea loca accedit Oceanus. Unde etiam in sinu Cambaiensi et Peguano in Lunæ quadraturis maxime maria tumere, eademque subsidere Luna vel nova vel plena. Ex hisce apparere, non Lunæ adspectu, sed adventu æstus saginari ostrea, ait Vir Doctissimus. Cujus opinionem ob speciosam, qua non caret, verisimilitudinem, hoc loco quoque referre operæ pretium duxi.

Luna alit ostrea] Sic Horatius lib. II. Sat. 6. 'Lubrica nascentes implent conchylia Lunæ.' Et Cicero lib. II. de Divinat. ait 'Ostreisque et conchyliis omnibus contingere, ut cum Luna crescant pariter, pariterque decrescant.' Unde D. Augustinus lib. v. de Civit. Dei, cap. 6. 'Sicut in solaribus accessibus,' inquit, 'et decessibus videmus etiam ipsius anni tempora variari, et Lunaribus incrementis atque decrementis augeri, minuique quædam genera rerum: sicut echinos, et conchas, et mirabiles Oceani æstus.'

Echinos] Marinos nempe, qui e testaceorum genere sunt, et spinis undique obsiti. De illis ita Plinius lib. IX. Histor. Natur. cap. 31. 'Ex eodem genere,' (cancrorum scilicet) 'sunt echini, quibus spinæ pro pedibus. Ingredi est his in orbem volvi: itaque detritis sæpe aculeis inveniuntur:' et circa initium capitis dixerat: 'Omnia ejus generis hyeme læduntur, autumno et vere pinguescunt, et plenilunio magis, quia nocte sidus tepido fulgore mitificat.' Marini echini meminit quoque Martialis lib. XIII. Epig. 86. 'Ille licet digitos testudine pungat acuta, Cortice deposito mollis echinus erit.' De echino marino videndus Rondeletius de Piscib. lib. XVIII. c. 29. et seqq.

Muribus fibras] Idem de muribus non uno loco testatur Plinius ut lib. II. Histor. Natur. cap. 41. 'Jam quidem,' inquit, 'lunari potestate ostrearum, conchyliorum et concharum omnium corpora augeri, ac rursus minui. Quin et soricum fibras respondere numero Lunæ exquisivere diligentiores.' Et lib. II. cap. 37. 'Murium jecusculis fibræ ad numerum Lunæ in mense congruere dicuntur, totidemque inveniri, quotum lumen ejus sit.' Item lib. XXIX. cap. 4. 'Adversus serpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum, illitumque: mures dissecti et impositi; quorum natura non est spernenda, præcipue in ascensu siderum, ut diximus, cum lumine Lunæ fibrarum numero cres-

cente ac decrescente.' Plutarchus tamen Sympos. lib. IV. quæst. 5. non de quovis mure id scribit, sed tantum de Mygale, id est, Araneo mure: Verba ejus: *Τὴν γὰρ μυγαλὴν ἐκτεθειάσθαι λέγουσιν ὑπὸ Αἰγυπτίων τυφλὴν οὖσαν, ὅτι τὸ σκότος τοῦ φωτὸς ἡγοῦντο πρεσβύτερον· τίκτεσθαι δὲ αὐτὴν ἐκ μυῶν πέμπτῃ γενεᾷ νουμηνίας οὔσης. ἔτι δὲ μειοῦσθαι τὸ ἧπαρ ἐν τοῖς ἀφανισμοῖς τῆς Σελήνης.* Id est, 'Nam murem araneum divinos recepisse honores aiunt apud Ægyptios propter cæcitatem: quod tenebras luce antiquiores ii arbitrentur: eamque e muribus nasci quinta ætate in novilunio, atque jecur ejus diminui lumine Lunæ deficiente.'

§ 2 *Ælurorum quoque oculi, &c.*] Descripsit haud dubie Gellius ex Plutarchi Commentario de Iside et Osiride, unde et sequentia desumpsit: Inquirens enim ibi Plutarchus, quare Ægyptii felem humana facie in vertice sistri repræsentent, ait Ægyptios per felem Lunam designare, et post fabulosam hujus rei rationem allatam, addit: *Τοῦτο μὲν οὖν ἴσως μυθωδέστερον. αἱ δὲ ἐν τοῖς ὄμμασιν αὐτοῦ κόραι πληροῦσθαι μὲν καὶ πλατύνεσθαι δοκοῦσιν ἐν πανσελήνῳ, λεπτύνεσθαι δὲ καὶ μαραυγεῖν ἐν ταῖς μειώσεσι τοῦ ἄστρου. τῷ δὲ ἀνθρωπομόρφῳ τοῦ αἰλούρου τὸ νοερὸν καὶ λογικὸν ἐμφαίνεται τῶν περὶ τὴν Σελήνην μεταβολῶν.* Id est, 'Verum hoc fortasse fabulæ similius; sed felis oculorum pupillæ impleri dilatarique videntur sub plenilunium, et Lunæ lumine decrescente attenuari atque languescere. Humana autem felis facie innuitur Lunæ mutationes mente atque ratione gubernari.'

Apud Plutarchum in Isin et Osiridem Commentario] Ita omnino hoc loco rescribendum optime monuit Lambecius, pro quo corruptissime vulgo legebatur, *apud Plutarchum in IIII. in Hesiodum Commentario*. Verba enim ipsa Plutarchi quæ Gellius citat, hæc sunt: *Οἱ δὲ ἱερεῖς ἀφοσιοῦνται καὶ δυσχεραίνουσι καὶ τὸ κρόμμυον παραφυλάττοντες, ὅτι τῆς Σελήνης φθινούσης μόνον, εὐτροφεῖν τοῦτο καὶ τεθηλέναι πέφυκεν.* Id est, 'Sed sacerdotes aversantur cæpam et cavent, quia sola hæc planta Luna decrescente vigere et augescere solet.'

Lunæ aucta, atque damna] Id est, incrementa et decrementa. Sic Seneca ad Marciam cap. 18. Lunam dicit esse 'accessionibus damnisque mirabilem.' Et Manilius Astron. lib. II. 'Et cum damna tuas imitantur Delia vires.' Claudianus in Panegyr. Honorii: 'Oceani lunaribus æmula damnis.' Julius Firmicus in Præfat. l. I. Astron. 'Quid Lunæ velox motus, assiduaque luminis vel augmenta in corporibus nostris, et deficientis luminis damna sentimus.' Et sic Sidonius Apollinaris Carm. XV. 'Quid menstrua Lunæ Incrementa parent, totidem cur damna sequantur.'

CAP. IX. *Cn. Mattii*] Vide Notas supra VI. 6. et XV. 25.

Columbatimque] Ne in secunda sede sit spondæus, forte melius leges, *Columbulatimque*, vel, *Columbiatimque*, quod idem significabit, scilicet, 'more columbarum.' Quem et innuit Martialis lib. XII. Epigr. 66. 'Amplexa collum basioque tam longo Blandita, quam sunt nuptiæ columbarum.' Unde etiam Mecænas: 'Si quis fœminæ cirro crispatæ, labris columbatur.' Osculum columbæ vocat Martialis lib. I. Epigr. 110. 'Issa est purior osculo columbæ.' Cujusmodi fiebat linguarum collisione. De quo Appuleius Miles. lib. VI. 'Accepturus ab ipsa Venere septem suavia, et unum blandientis linguæ adpulsu longe mellitum.' Et lib. II. 'Arctius eam complexus cœpi suaviari, jam patentis oris inhalatu cinnameo et occursantis linguæ illisu nectareo prona libidine allubescente.' Quod Tibullus dixit, 'Et dare anhelanti pugnantibus humida linguis Oscula.'

Tapetes ebrii fuco] Tapetes dicuntur

ebrii fuco, qui multum coloris potavere. Hoc enim verbo utuntur Auctores nonnunquam, quando iis sermo de lanis colore quodam infectis et tinctis. Plinius de purpura tingenda: 'Quinis lana potat horis, rursusque mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem.' Et sic Poëta: 'Vellera quæ Tyrios epotavere cruores.' Hinc Solinus cap. 23. ut optime Salmasius restituit: 'Fucant vellera, ut ad ruborem merum epotent cocci venenum.'

Fuco] I. e. colore rutilante. Quamvis enim 'fucus' generatim Latinis capiatur pro quavis tinctura, unde in Glossis Philoxeni: Fucus, χρῶμα. proprie tamen dicitur de colore rubeo, et quadantenus puniceo, quem tingit 'fucus marinus.' Hunc Servius denotat, cum ait, 'Fucus, herbæ genus, qua vestes tinguntur.' Et Acro in Sat. 2. lib. II. ubi scribit, fucum esse genus herbæ marinæ, unde lana inficitur, et subjicit illud Horatii ex Od. v. lib. III. 'Neque amissos colores Lana refert medicata fuco.' Græcis φῦκος dicitur. Glossæ Cyrilli: φῦκος, alga, fucus. Et ita Plinius l. xxv. c. 10. 'Phycos thalassium, id est, fucus marinus.' Et l. I. in Indice hujus loci: 'Phycos 3. genera, quod fucus marinus.' Idem tamen Plinius lib. XIII. cap. 25. negat Latinam linguam habere nomen quo Græcum φῦκος exprimat. 'Non habet,' inquit, 'lingua alia nomen quod Græci vocant phycos, quoniam alga herbarum magis vocabulum intelligitur, hic autem est frutex.' Sed 'fucus' tamen recte Latine dici potest, ut et fecit Plinius in locis modo adductis; et errat ipse, cum dicit φῦκος esse fruticem. Nam φῦκος marinum, prorsus herba est, et maxime quidem humilis, utpote quæ caule careat solis foliis capillaceis et lanuginis instar subrectis nascentibus, ut bene notat Salmasius ad Solinum. Sed et 'fucus' Latinorum eundem usum olim præstitit, atque φῦκος. Eo enim mulieres utebantur ad ruborem ori conciliandum, ut testis est Lucianus in Amorib. ubi de mulieribus inquit: τὰς ἀναισχύντους παρειὰς ἐρυθραίνουσιν ἐπιχρίστοις φύκεσιν. 'Impudentes genas illitis fucis rubefaciunt.' De 'fuco' autem Latinorum idem arguit illud Ciceronis lib. III. De Oratore: 'His tribus figuris insidere quidam venustatis, non fuco illitus, sed sanguine diffusus debet color.' Fuci itaque color rubedinem quandam, imo quodammodo puniceum referebat, ut disertim cognoscere licet ex illis Plinii lib. XIII. cap. 25. ubi scribit 'Circa Cretam nato' (φύκει) 'in petris purpuras quoque inficiunt.' Theophrastus etiam, unde Plinius hoc de Cretico fuco desumpsit, dicit colorem vestium et lanarum Cretico fuco tinctarum pulchriorem esse, quam purpuræ, quamdiu recens est. Καὶ ἕως ἂν ᾖ πρόσφατος ἡ βαφὴ, πολὺ καλλίων ἡ χρόα τῆς πορφύρας. Hinc etiam est, quod Nicander φῦκος φοινίσσον vocet: ῏Η ἔτι δὲ καὶ φοινίσσον καταβάλλεο φῦκος. De fuco autem plura vide sis apud Salmasium ad Solinum pag. 1144. et seqq.

Concha purpura] Recte *purpura concha*. Est enim 'purpura' proprie conchæ genus, cujus liquore olim vestes tingebantur. Veterum enim purpura hodie periit. De ea Plinius lib. IX. cap. 36. 'Purpuræ florem illum tingendis expetitum vestibus in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi est in candida vena, unde preciosus ille bibitur, nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Viva capere contendunt, quia cum vita succum eum evomunt. Et majoribus quidem purpuris detracta concha auferunt, minores trapetis frangunt, ita demum rorem eum excipientes Tyrii.'

Venenavit] Id est, colore tinxit. Ut 'Venenum' ipsum etiam ponitur pro 'colore.' Virgilius Georg. lib. II. 'Alba nec Assyrio fucatur lana

veneno.' Sic Solinus 'cocci venenum' dixit. Quemadmodum Græci *φάρμακον* dicunt *ἀντὶ τοῦ βάμματος*. ut et *φαρμακῶνες, τὰ βαφεῖα*, et *φαρμάσσειν*, tingere, *βάψαι*. Et ita hic Mattius 'venenavit,' quod est *ἐφάρμαξε*, tinxit. Hinc 'Venenatum' etiam pro pallio infecto, quo Flaminica operta esse debebat. Servius ad illud Virgilii lib. IV. Æneid. "'Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.' 'Veteri,' inquit, 'cæremoniarum jure præceptum est, ut Flaminica Venenato operta sit. Operta autem cum dicitur, pallium significatur. Venenatum autem infectum, quod ipse ait in Bucolicis: 'Alba nec Assyrio fucatur lana veneno.'' Et paulo post: 'Flaminicam habere præcipitur, arculum, ricam, venenatum, fibulam.' Idem quoque ad illud lib. VII. Æn. 'Purpureos moritura manu discindit amictus.' Notat: 'Rem quæ Flaminicæ competit transtulit ad reginam. Flaminica enim Venenato operiri debet. Nam cum amictam dicit, opertam dicit, quæ res ad pallium refertur.' Hoc 'Venenatum' autem dicebatur, quod flammeo veneno, id est, colore tinctum esset. Flammeum vero colorem, et purpureum, et venenatum, pro eodem accipi docet Salmasius ad Histor. August. p. 389.

Scitamenta] Onomasticon Vetus: Scitamenta, *ἡδύσματα*. Sic dicuntur scita edulia, et mellita. Plautus Menæch. Act. I. Sc. 3. 'Jube nobis tribus apud te prandium accurarier Atque aliquid scitamentorum de foro obsonari.' Appuleius Miles. lib. X. 'Crustula, lucunculos, hamos, lateruculos, et complura scitamenta mellita.' Et Macrobius alicubi 'Popinatores Scitamentorum.' Sic Auctor Noster supra lib. XVIII. c. 8. 'Scitamenta,' figurate pro loquendi leporibus dixit.

Pipulo poscit] Id est, 'convitio poscit.' Sic enim Nonius 'pipulum' interpretatur, et Isidorus in Glossis. Hoc modo Plautus dixit Aulular. Act. III. Sc. 2. 'Nisi reddi Mihi vasa jubes, pipulo hic differam te ante ædes.'

CAP. X. *Vindictæ*] Rei Vindicationes. Vett. Edd. habent *vindiciæ*.

§ 2 *Pellitur e medio, &c.*] Horum maximam partem versuum paraphrasim et explicationem exhibet Cicero in Oratione pro Muræna, ubi inquit: 'Omnia ista nobis studia de manibus excutiuntur, simul atque aliquis novus motus bellicum canere cœpit. Etenim, ut ait ingeniosus Poëta, et auctor valde bonus, prœliis promulgatis, 'Pellitur e medio' non solum ista vestra verbosa simulatio prudentiæ, sed etiam illa ipsa domina rerum 'Sapientia; vi geritur res; Spernitur orator' non solum odiosus in dicendo, ac loquax, 'verum etiam Bonus; horridus miles amatur. Vestrum vero studium totum jacet. Non ex jure manu consertum, sed mage ferro,' inquit, 'Rem repetunt.''

Haud doctis dictis, &c.] Citat et Calpurnius Piso, ubi agit de Adnominatione, quam Paronomasiam dicimus: 'Cicero ait: facie magis quam facetiis ridiculus. Sic Ennius: Haud doctis dictis certare, sed maledictis. Pacuvius: me Terit fames: pavore fama concutit, Lapit cor cura.' Ubi 'lapit,' interprete Nonio Marcello, significat, obdurefacit, et lapidem facit.

Non ex jure manum consertum] Vett. Edd. *manu consertum*. Referuntur et hi duo versus a M. Cicerone lib. VII. Epistol. 13. ad Trebatium. Ad eos etiam forte respexit Varro lib. IV. de L. L. ubi scribit: 'Sic conserere manum diceretur cum hoste: sic ex jure manu consertum vocare.'

§ 3 *Prætermonstrantis*] Id est, ultra monstrantis. Utpote qui ipse docendi laborem defugiens, et a se amovens, in alios istum rejiceret, et indicaret, unde Gellius, quod quærebat, discere posset.

Vindicia, id est, correptio manus] Ita

Ed. Stephan. In Vett. Edd. est. *Id est, vindicia correptio manus, &c.* Unde faciunt: *Id est, vindicia correpta manu in re atque loco præsenti, &c. fiebat.* Sed Stephanica lectio præferenda. 'Vindicia' hic dicitur ex Leg. Decemviral. quæ postea etiam 'Vindicatio' appellata. Fiebat autem Vindicia correptione manus in re atque in loco præsenti auctore Prætore ex XII. Tabulis. Hinc est, quod Vindiciam Gellius interpretetur correptionem manus. Et quod καρπισμὸς a Clemente vocetur; a Charisio autem καρπιστία, quod manus brachiali caperetur, qui carpus dicitur, ut observat Turnebus Adversar. lib. XIII. c. 27. unde et assertor καρπιστὴς, et ipsa assertio καρπιστία exponitur in Glossis Philoxeni. Alioquin 'Vindicia' etiam dicitur 'res de qua controversia est,' ut definivit Servius Sulpitius, referente Festo Pompeio; qui et ipse ait: 'Vindiciæ appellantur res eæ de quibus controversia est, aut potius dicuntur vindiciæ inter eos qui contendunt.' In Glossis quoque Philoxeni Vindiciæ redduntur, τὰ ἐν ἀμφισβητήσει πράγματα. Quod convenit cum priori Festi interpretatione. A quibus etiam non abeunt illa Asconii in III. Verr. ubi quid 'vindiciæ' sint hisce verbis docet: 'Lis vindiciarum est, cum litigatur de ea re apud Prætorem, cujus incertum est, quis debeat esse possessor; et ideo, qui eam tenet, satisdat pro præde litis vindiciarum adversario suo, quo illi satisfaciat, nihil se deterius in possessione facturum, de qua jurgium esset.'

IN JURE] Id est, apud Prætorem. Sic in Pandectis notatur, jus sæpe vocari locum in quo Prætor jus dicit, salva majestate sui imperii, salvoque more majorum. l. penult. D. de Just. et jure. Hoc modo etiam 'Jus' vocant XII. Tabulæ, ubi adest, qui juri dicundo præest.

§ 4 *Proficisci vindiciarum, &c.*] Vett. Edd. Pacisci vindiciarum dicendarum causa longinquas res gravabantur. Quod Turnebo lib. XXIX. Adversar. cap. 33. non displicet, et Pacisci longinquas res, interpretatur, pacta vindiciarum longinqua in præsentia contrahere et obire. Sed melius et simplicius videtur, *proficisci v. d. causa in longinquas res g.* vel, ut alii, *ad longinquas res.*

Vindiciarum dicendarum] Vindiciæ hic significant verba illa solemnia, quibus in re præsenti vindicabant.

Sed ex jure manum consertum vocarent] Hinc formula in Notis apud Valerium Probum: 'E. J. M. C. V. Ex jure manu consertum voco.' Sed multo melius ex Cicerone pro Muræna cognosci potest, ubi Jurisconsultorum scientiam exagitans, longum vindicationis carmen ita insectatur: 'Itaque irati illi' (de Jurisconsultis loquitur) 'quod sunt veriti, ne dierum ratione pervulgata, et cognita sine sua opera lege posset agi, notas quasdam composuerunt, ut omnibus in rebus ipsi interessent. Cum hoc fieri bellissime posset: FUNDUS SABINUS MEUS EST: IMO MEUS: deinde judicium: noluerunt. FUNDUS, inquit, QUI EST IN AGRO QUI SABINUS VOCATUR.' Satis verbose: 'cedo, quid postea? EUM EGO EX JURE QUIRITUM MEUM ESSE AIO. Quid tum? INDE EGO TE EX JURE MANU CONSERTUM VOCO. Quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille, unde petebatur, non habebat. Transit idem Jurisconsultus tibicinis Latini modo. UNDE TU ME, inquit, EX JURE MANU CONSERTUM VOCASTI, INDE EGO TE REVOCO. Prætor interea, ne pulchrum se, ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen compositum est, tum cæteris rebus absurdum, tum vero nullo usu: UTRISQUE SUPERSTITIBUS: ISTAM VIAM DICO: INITE VIAM. præsto adest sapiens ille, qui iniri viam doceret. REDITE VIAM. eo-

dem duce redibant.' Hanc quoque formulam respiciens Cicero lib. I. De Oratore, Scævolam sic loquentem introducit: 'Quod vero in extrema oratione tua, Crasse, quasi pro tuo jure sumpsisti, oratorem in omnis sermonis disputatione copiosissime versari posse: hoc nisi in tuo regno essemus non tulissem: multisque præessem, qui aut interdicto tecum contenderent, aut TE EX JURE MANU CONSERTUM VOCARENT, quod in alienas possessiones tam temere irrepsisses.' Et paulo post: 'Aut interdicto tecum Philosophi illi contenderent, utpote a possessione disciplinarum, quæ proprie sunt eorum, dejecti, quippe quas tu universas oratoriæ facultati tribuis, *aut* EX JURE TE MANU CONSERTUM VOCARENT.'

Festucariam] Alludere hic Gellius videtur ad 'festucam,' sive virgulam illam quæ olim in libertatum vindicationibus adhiberi solebat, quæ etiam 'Vindicta' vocabatur. De qua Boëthius lib. II. in Topic. Cicer. notat, 'quod esset virgula quædam, quam lictor manumittendi servi capiti imponens, eundem servum in libertatem vindicabat, dicens quædam verba solemnia; atque ideo virgula illa Vindicta vocabatur.' Hinc Persius Sat. V. 'Vindicta postquam meus a Prætore recessi.' Et post: 'An dominum ignoras, nisi quem Vindicta relaxat?' 'Festucam' etiam in eadem Satyra vocat, cum ait: 'Non in festuca, lictor quam jactat ineptus.' Quemadmodum quoque Plautus Milit. Act. IV. Sc. 1. 'Quid? ea ingenua an festuca facta, serva an libera est?'

CAP. XI. *P. Lavinii*] Forsan hic ipsus est, qui a Macrobio lib. III. Saturnal. c. 8. *Lavinus* vocatur.

Sculnam] Glossæ Philoxeni: Sculna, συνθηκοφύλαξ. et ita etiam Glossæ Cyrilli: Συνθηκοφύλαξ, Sculna. Quasi qui custodiat συνθήκας, id est, pacta et conventa, de quibus utraque pars convenerit; ut facere etiam solet sequester. In Glossis Isidori 'Sculna' exponitur 'sponsus:' id est, 'sponsor:' nempe qui Græcis μεσεγγυητής, Latinis 'sculna' et 'sequester.' Nam, ut bene notat Servius ad lib. II. Æneid. 'Sequester est aut medius inter duos altercantes, aut apud quem aliquid ad tempus seponitur.' Voce 'sculnæ' pro sequestro usus etiam Macrobius lib. III. cap. 18. sive, ut divisit Pontanus in sua editione, lib. II. cap. 17. 'Cleopatra uxor, quæ vinci a Romanis nec luxuria dignaretur, sponsione provocavit insumere se posse in unam cœnam sestertium centies: id mirum Antonio visum, nec moratus sponsione contendit digna, sculna Munacio Planco, qui tam honesti certaminis arbiter electus est.' Sic hunc locum olim restituit Fulv. Ursinus in Appendice de Triclinio. Pontanus autem legit et distinguit: *Nec moratur, sponsione contendit. Dignus sculna Munacius Plancus, qui tam honesti certaminis arbiter electus est.* Quomodo fere Saresberiensis lib. VIII. de Nug. Cur. cap. 7. nisi quod apud eum corrupte *culina* pro *sculna* vulgo editum est; quomodo et ante Fulvii emendationem in Vulgatis apud Macrobium legebatur.

Sequestrem] Festus: 'Sequester is dicitur, qui inter aliquos, qui certant, ut inter eos convenerit, depositum ita tenet, ut ei reddat, cui id deberi jure sibi constiterit.' Brevius Modestinus ait 'sequestrum esse, apud quem eandem rem, de qua controversia est, deposuerunt.' In Glossis Philoxeni 'Sequester' explicatur, μεσίτης, ἔντριτος, συνθηκοφύλαξ. Similiter Glossæ Cyrilli: Μεσίτης, sequester, arbitrator, mediator. Junxit utrumque Plautus Rudente, Act. IV. Sc. 3. 'Nisi das sequestrum aut arbitrum, cujus hæc res arbitratu fiat.' Hinc et 'sequestratio,' pro ipso actu sequestri, sive arbitratu. Glossæ

Cyrilli: 'μεσιτεία, Arbitrium, sequestratio, arbitratus.' Eædem Glossæ: 'Μεσεγγύη, Sequestratio.' Et verbum 'sequestrare,' pro, sequestrum agere, vel intervenire. Eædem Glossæ Cyrilli: 'μεσιτεύω, sequestro, intervenio.' Et 'μεσεγγυῶ, sequestro.' Quanquam etiam accipiatur pro deponere aliquid apud sequestrum, aut apud locum quendam, ubi in tuto sit. Vegetius lib. II. cap. 20. 'Ut ex donativo, quod milites consequuntur, dimidia pars sequestraretur apud signa.' Tertullianus de Resurrectione: 'Corpora medicata condimentis sepulturæ Mausolæis et monumentis sequestrantur.'

Sculnam autem scriptum esse in Logistorico Varronis] Eandem vocem et alibi Varroni restituere conatur C. Barthius l. XXVI. Adversar. c. 14. in loco nimirum, quem Nonius ex Varronis Modio citat, ubi vulgo legitur: 'Ad se unum esse pulmentarium secundam, quo natura aurigatur non necessitudo.' Varie hic locus a Viris doctissimis tentatus; Barthio autem, ut quam minime a vulgata scriptione abeat, commodum ita illustrandus videtur. *At se unum esse pulmentarium sculnam, quo natura aurigatur, non necessitudo.* Quasi verba hæc aliquis dixerit Philosophus in nullius verba juratus, sed naturæ ductum sequens, qui sequestrum se aliorum opinionibus inferat. Pulmentarium autem pro vili et contemto dixit, urens maxime ambitionem cæterorum. Quam sententiam oppido bene cum titulo Varronianæ Satyræ Barthius convenire putat. Nos propter 'sculnæ' vocem ejus hic meminimus.

Catus] Vide Notas supra IV. 19.

Per Deos immortalis, &c.] Post hunc Catonis versum sequebatur in Vulgatis Editionibus satis longa Dissertatio, quæ nihil commune cum hoc capite habebat. Primus Salmasius optime monuit istam hinc totam removendam, et in debitum locum reponendam; nimirum qui Præfationi conveniret; esse quippe Auctoris Prologum, qui in eo scriptionis suæ institutum et propositum declaret. Istud itaque in hac Editione factum, et ad exemplum Editionis, quam aliquot abhinc annis Vir doctissimus Amstelodami procuraverat, ante primum librum Dissertatio ista una cum capitum Indice, Præfationis instar posita est. Finis autem hujus capitis, et Librorum Gellii qui supersunt, in hoc versu statuendus est.

FINIS NOTARUM VARIORUM.

RECENSUS EDITIONUM

AULI GELLII,

EMENDATIOR AUCTIORQUE GRONOVIANO ET FABRICIANO,

IN QUATUOR ÆTATES DIGESTUS.

[EX ED. BIPONT. 1784.]

ÆTAS I. NATALIS,

instituta ab industrio Latii in Italia instauratore Jo. Andrea Aleriensi Episcopo, Romanæ principis curatore. Mox secutæ sunt Venetæ tres, quarum antesignana est Jensoniana; Brixiensis, correcta a Marco Scaramucino de Palatiolo; tum aliæ Venetæ, in quibus duæ Octaviani Scoti instinctu per Jo. de Tridino, duæ Phil. Pincii insignes sunt. Vicentinam quoque memorat Casp. Barthius, de qua nihil aliunde nobis compertum est. Omnes vero hujus sæculi edd. superavit cura magis critica Philippi Beroaldi, novæ hinc ætatis auctoris.

1469 Editio princeps s. Romana I. Auli Gelii (per simplicem liquidam) Noctes s. Vigiliæ Atticæ. Romæ, anno Christi CIƆCCCCLXIX. Paullo regnante II. Anno ejus Pont. V. die vero XI. mensis Aprilis. In domo Petri de Maximis. Fol. Nomina typographorum sequentes in fine versus continent:

Aspicis illustris lector quicunque libellos,
  Si cupis artificum nomina nosse, lege.
Aspera ridebis cognomina Teutona: forsan
  Mitiget ars musis inscia verba virum.
Conradus Sweynheym, Arnoldus Panartzque magistri,
  Romæ impresserunt talia multa simul.

Possedit hanc edit. Græviua teste Jac. Gronovio, habetque Bibl. regia Paris. Memoratur præterea in Cat. Heins. p. 6. in indice librorum rar. Argentor. venalium an. 1745. qui fuerant ill. quon-

dam viri Joach. Chph. Nemeizii. Cf. Maittarium in Ann. Typ. T. I. p. 283. Textum hujus edit. recensuit Jo. Andreas Episcopus Aleriensis, cujus longa præmissa est præfatio ad Paullum II. Pontificem Romanum, inprimis illa lectu digna ad cognoscendas res illius et ad rationem hujus editionis. Ait autem, exempla Gellii valde vitiosa fuisse, seque in recognitione hujus Gelliani operis permagnos labores sustinuisse. Inprimis laborarat in Græcis et reperiendis, ubi in exemplis Latinis non erant, iisdemque emendandis et Latine vertendis, adjutoremque in ea re habuerat Theod. Gazam. Et hæc interpretationes Latinæ in exemplo hoc ejus additæ sunt, sed addito semper in principio, *id est:* ne quis pro Gellianis haberet: quæ versiones servatæ diu, a recentioribus omissæ sunt: similiterque se fecisse dicit in Macrobio et Apuleio, eoque nomine se calumniis appetitum esse a pluribus Romanis, qui dicerent, eum sua auctoribus veteribus inculcare, quos contra in præfatione multa disputat. Idem Commentarios in Gellium scripsit, quos eodem anno Romæ editos, memorat Catalogus Gudianus p. 327.

1472 Romana II. Aulus Gellius. Romæ MCCCCLXXII. die VI. Augusti per Conrad Sweynheim et Arnold Pannarz, additis in fine versibus supra adductis; principis repetitio s. potius ipsa novo titulo instructa; memoratur certe ad hunc annum Maittario, Hambergero; eaque Bern. Rottendorfio, Medico clar. putabatur omnium prima teste Jac. Gronovio in præf. ad Gellium, qui eandem in Bibl. Vossiana Lugduni Bat. a Franc. Junio, Francisci F. collatam esse refert. Ea vero in ædibus Petri de Maximis Romæ per dictos typographos expressa confunditur male cum Veneta I. in Bibl. Lat. Fabriciana etiam novissimæ ed. his verbis: 'Editio I. Veneta ex ædibus Petri de Maximis 1472. fol.' quem errorem merito notat clar. Lengnichius in Symbolis rei libr. et numism. Beytræge, &c. P. II. p. 124. cf. eundem p. 7.

— Veneta I. Auli Gellii Noctium Atticarum commentarius, impressus Venet. per Nic. Jenson, Gallicum. MCCCCLXXII. fol. Cf. Bibl. Bunav. T. I. vol. I. p. 380.

1477 Veneta II. Auli Gellii Noctium Atticarum commentarii — impressi Venetiis per Andream Jacobi Catharensem MCCCCLXXVII. fol. Andrea Vendameno duce Venetiarum inclyto. 'Gravis error quem Bibliotheca Latina ab Anglis edita admisit his verbis: Primus Gellium edidit Aldus Manutius Venetiis 1477.'

reprehenditur a Jac. Gronovio, Lambecium auctorem erroris notante, quippe qui Gellium primum ab Aldo, adminiculante Theod. Gaza, editum scribit in Diss. de vita et nomine A. Gellii annexa Prodromo lucubrationum in Gellium, Paris. 1647.

1484 Veneta III. A. G. Noctium Atticarum libri perquam diligentissime castigati ac nuperrime impressi Venetiis Sumptibus Nobilis Viri Domini Octaviani Scoti Civis Modœtiensis MCCCCLXXXIV. idibus Novembris. Fol. Memoratur inter incunabula artis typogr. Bibl. Uffenbach. T. II. App. I. n. LXXVI.

1485 Brixiæ per Boninum de Boninis de Ragusa, anno domini MCCCCLXXXV. die tercio Martii Correctore Marco Scaramucino de Palatiolo. In ea legitur hocce octastichon:

Si quem Cecropia clarum Latiaque Camœna
  Esse juvat, Gelli scripta probanda legat.
Attica nox luci nunquam cessura diurnæ
  Ad varias artes quam bene monstrat iter!
En tibi, docta cohors, Marcus correxit ad unguem,
  Quem tulit Adriaco Brixia Marte potens.
Si quid erit falsi, veniam dabis: inscia turba
  Forsitan huic nocuit, dum celebrabat opus.
    Ἔῤῥωσο ἀναγνῶστης.

1486 Veneta IV. Auli Gellii Noctes Atticæ Venet. fol. Vid. Catal. Wittii.

1489 Veneta V. Aulus Gellius—Venetiis per Bernardinum de choris de Cremona et Simonem de Luero. MCCCCLXXXIX. Die XIII. Augusti. Fol. Constat foliis CXXI. et extat in Bibl. Archipal. Manhem.

1491 Veneta VI. fol. quam contulit Jac. Gronovius Oxonii.

1494 Veneta VII. ap. Phil. Pincium Mantuanum. Fol.

— Veneta VIII. impensis Oct. Scoti MCCCCLXXXXIV. fol. extabat in Bibl. selecta venali in Bibliopolio Jo. Henr. Harscheri Basil. 1769. in Catal. Bibl. Zechianæ Lips. 1780. n. 1513.

1496 Veneta IX. imp. Octav. Scoti: Aulus Gelius. Venetiis per Joannem de Tridino alias Tacuinum. Anno Domini MCCCCLXXXXVI. Die V. Aprilis. Constat CXVIII. foliis, et extat inter cimelia bibl. Archipalatinæ Manhemii; ac memoratur in Bibl. Ernestiana p. 172. n. 2556. et in Zechiana n. 514. Ex ea repetita videtur ed. 1509. per eundem Jo. de Tridino. Cf. clar. Lengnichii Beytræge P. II. p. 125.

1500 Veneta x. ap. Phil. Pincium, fol. Hanc edit. curavit Philipp. Pincius Mantuanus anno Domini MCCCCC. die XV. mensis Julii, Augustino Barbadico Serenissimo Venetiarum Duce. In hac quidem primum accessisse Libri VIII. qui deest Argumenta, ut supra § II. jam dictum, contendit Guil. Falsterus in vigilia I. Gellianis noctibus impensa editaque Hafniæ 1721.

— Subjicimus huic ætati nescio cujus anni editionem Vicentinam, quam Barthius Adversar. l. XXXV. c. 6. extr. p. 1597. antiquiorem refert Aldina (1515.) et Basiliensibus (1506. 1519. cet.), et ex eo Fabricius memorat.

ÆTAS II. 1503—1585.

critica a Ph. Beroaldo jun. (qui asseclas invenit novas Venetas, et Jo. Connellum primarum Parisinarum curatorem) orta, per Juntinam, Aldinam, et Cratandrinam, perfectior. Juntinæ (1513.) præfuit Carolus Aldobrandinus MSS. usus, Aldinæ (1515.) Jo. Bapt. Egnatius; Cratandrum, (1519.) qui Aldinam correctiorem dedisse videtur, adjuvere etiam Beatus Rhenanus, et Fabritius Capito. Excepere illas mox Colonienses edd. quarum princeps (1526.) curata a Godefr. Hittorpio, in Cratandrina cum novis Codd. conferenda ex iisque emendanda etiam Arnoldi Wesaliensis opera uso; et ab an. 1534. Gryphianæ ceteræque Lugdunenses. Annotationes scripsere Ægidius Maserius, e quibus ineditis sua collegit scholia Iod. Badius Ascensius in Parisina v. et Petrus (Schade) Mosellanus, quæ primum prodiere 1526. atque non solum ab Ascensio in III. et IV. sua ad augenda scholia adhibitæ sunt, sed et statim Coloniensibus Gellii edd. additæ fere per hanc ætatem regnarunt.

1503 Bononiensis s. Beroaldina I. Auli Gellii Noctium Atticarum commentarii. Impressum Bononiæ per Benedictum Hectoris calcographum accuratissimum anno salutis MDIII. die primo Februarii, fol. Hanc edit. instituit Philipp. Beroaldus, qui primus post Andream critica diligentia textum recognovit. Dedicavit Sigismundo e gente Hohenloa, qui cum duobus fratribus Bononiæ Beroaldi scholas frequentabat, eumque scholasticum Germanum et compatrem suum appellat. In hac edit. libri octavi argumenta primum edita dicuntur. Cf. epistolam præmissam

Venetæ 1509. sed vide quæ ante ad Pincii II. an. 1500. attulimus, et conjice, eam basin hujus esse.

1506 Basileensis I. Auli Gelli Noctes Atticæ Basil. MDVI. 4.

1508 Auli Gellii Noctium Atticarum commentarii. 4. Memoratur in Catal. Bibl. Ludewigianæ P. IV. n. 13022. ac forsan ex priori repetita.

1509 Veneta nova Feretrii, fol. 'Accipite studiosi omnes Auli Gellii Noctes micantissimas, in quibus vigilias et somnum pacatissime reponatis. Nihil enim in Latinis obstrepet inconcinnum, in Græcis minus. Quippe quæ nunquam antehac fuerunt accuratius emendata. Hinc rerum et dictionum speciosarum indicem locupletissimum habetote. Et libri VIII. quem desideramus capita quæ antehac nunquam in lucem prodierunt. Hinc igitur et Jo. Petrus Feretrius Ravennas ad lectorem epigramma appendit. Item Caroli Castelli P. V. Francisci equitis, et Victor Falchorius Græcum aliquid effudit. Sequitur Philippi Beroaldi præfatio ad Sigismundum Hoënloam Scholasticum Germanum, et Nicolai Feretrii Ravennatis ad splendidissimum equitem D. Georgium Cornelium allocutio scripta Idibus Octobris MDVIII. in qua eum laudans, quod Georgium Trapezuntium, Gregorium Tiphernum, Franciscum Philelphum, Pomponium Lætum, Georgium Merulam, Matthæum Siculum, et Paulum Marsum et Bartholomæum Merulam dignatus hospites et contubernales habere, inque amicorum numero ascribere, rogat ita: ne me infimum asperneris, effecit Joannes Tridinus ut auderem nomini tuo in præsentia dedicare tot variarum rerum exempla, quas Noctes Atticas inscripsit operi suo Aulus Gellius. Hinc in ipso contextu scribitur: A. Gellii Noctium Atticarum liber octavus hac ætate non reperitur. Sed ex vetustissimo exemplari hæc capita excerpta sunt.' In fine: Impressum Venetiis per Joannem de Tridino, alias Tacuinum. Anno Domini MDIX. die XX. Aprilis.

1511 Parisina I. Connelli. Jo. Connellus lectoribus: Accipite Romanæ militiæ studiosi adolescentes quam diligentissimi Auli Gellii noctes micantissimas. In quibus vigilias somnumque vestrum reponatis pacatissime. Sint vobis manuale enchiridionque. Nihil enim Gellio duce in Latialis eloquii floribus occurret expetendum. Impressas rursum ad exemplar Beroaldinæ recognitionis in ædibus quidem Ascensianis, impensis autem Joannis Parvi Bibliopolæ nobilissimi. Anno salutis nostræ MDXI. ad Idus Novem. 4. Repetitio ed. 1509.

.... Parisina, Connelli, II. 4. sine loci et anni nota, sed a Parisino typographo expressa, nobis visa Manheimii, hoc tit. A. Gellii viri disertissimi Noctium Atticarum libri XII. summa accuratione Joannis Connelli Carnoten. ad recognitionem Beroaldinam repositi: cum alphabetico indice. — ap.. Franc. Regnault. Præmissa est Ad clarissimum Sigismundum Hoënloum scholasticum Germanum compatrem suum Philippi Beroaldi Bononiensis epistola. — Eandem hanc ed. Christ. Daumius habuit, vocatque in Ep. VII. ad Reinesium p. 19. ed. Jen. 1670. *veterem* Parisinam sine anno cum præf. Phil. Beroaldi.

1513 Juntina: Auli Gellii Noctes redditæ nuper omni discussa caligine micantissimæ, scriptum literis aureis. In fine: Impressæ sunt Florentiæ Auli Gellii Noctes istæ lucubratissimæ suprema arte curaque et sumptibus Philippi de Giunta Florentini anno MDXIII. mense Januario. Leone Pont. Max. Christianam R. P. moderante. 8. In Præf. ad Laurentium Medicem Carolus Aldobrandus profitetur, se ex Codice Mediceo et aliis Mss. Gellium emendasse: 'Eo factum est ut ego Gellii Noctes Atticas admiratus semper amaverim, et cum primum potui, Magnifice Laurenti, si non emendatas, minus certe corruptas ad alios transmiserim. Qui sane multi temporis labor fuit, in quo cum alibi veteres Codices, quotquot adspicere licuit, tum vero ex antiqua Bibliotheca tua emendatos, cum his, qui circumferuntur, diu omni diligentia contuli, utinamque, quod volui, mihi et aliis ex eo labore operæ prætium secutum sit.'

1515 Parisina III. repetitio edit. anni 1511. 4.

— Aldina: Auli Gellii Noctium Atticarum libri undeviginti — In fine: Venetiis, in ædibus Aldi et Andreæ soceri mense Septembri MDXV. 8. In cujus editione Joannes Baptista Egnatius Venetus scribit Antonio Marsilio Veneto: 'Statui tibi Gellianas noctes esse dicandas: quas ego exactiore cura recognitas, quantum est datum otii per alias occupationes meas, in Aldina olim officina imprimendas curavi: ut quæ castigatissimæ industria nostra redditæ erant, haberent etiam mancipem accuratissimum.' Præmissi duo indices, prior 'eorum, quæ notatu digna in hisce noctibus visa sunt;' alter, 'quo quicquid in unaquaque re Lector quæsierit, sive id ad Grammaticen, sive ad alias artes pertineat, invenire quam facile queat.' Partitum autem est opus Gellianum non in XIX. ut titulus habet, sed in XX.

libros, cum l. VIII. qui periit. Argumenta agnoverit Aldus, quibus tandem subnectuntur Græcæ dictiones, versus ac loci complures Græci Latine redditi.

— Lugd. 12.

— Parisina IV. Auli Gellii Noctes Atticæ cum dictatis Mss. Francisci Silvii in Gellium. Paris. MDXV. 4. Vid. Catal. Wittii.

1517 Argentor. I. c. præf. Nicolai Gerbellii, Phorcensis. fol. repetita ex ed. 1509.

1519 Basileensis II. Cratandri: Auli Gellii Noctium Atticarum libri XIX. Basileæ, apud Andream Cratandrum, mense Septembri 1519. sumtu Ludovici Hornken Bibliopolæ. Fol. In præf. Cratander dicit: "Varia corrogavi ab amicis exemplaria, diversitate aucupaturus sinceram lectionem. Comperi, neque Aldum ipsum liberum esse a mendis fœdissimis, tametsi facile omnium fuit oculatissimus, probe stipatus præsidio doctiorum, quos aluit, ut audio, domi suæ perpetuo. Restitui eo interim ingenio mutila Latina, pluries autem Græca, germanæ puritati, omnia exactissima fide, ac diligentia. Nec tamen—sine Theseo: nam Beatum Rhenanum, si quando succumbebam, invocavi, aut Fabritium Capitonem.'

— Parisina V. Ascensiana I. c. scholiis Badii Ascensii, qui illa ex Ægidii Maserii Parisiensis annotatis collegisse se non diffitetur. Paris. 1519. fol.

1521 Argentor. II. 8. Citatur in Grævianis, unde opinatur Gronovius, hanc esse, quam possedit vir cel. Adrianus Beeckers van Thienen, ut docet Catalogus pag. 26.

1524 Parisina VI. Ascensiana II. fol. Repet. edit. an. 1519.

1526 Coloniensis I. Hittorpii: Auli Gellii luculentissimi scriptoris NoctesA tticæ castigatæ sunt emaculatæque diversorum codicum collatione, nec id tamen sine doctioris cujusdam judicio: a quo et Græca quæ passim depravatissima erant, sunt recognita, et quantum licuit, genuinæ puritati restituta. Eucharius Cervicornus excudebat Anno MDXXVI. sumtu et ære M. Godefr. Hittorpii civis Colonien. nonis Martiis, fol. Qui quidem Godefridus Hittorpius, laudans Arnoldum Vesaliensem, etiam memorat Andreæ Cratandri chalcographi non indiligentis editionem.

— Petri Mosellani Protogensis notæ in clarissimas A. Gellii noctes. Basil. apud Jo. Bebelium mense Aug. MDXXVI. et laudantur Th. Crenio in Animadv. philol. et hist. P. XVI. p. 33.

— Coloniensis II. cum annott. Petri Mosellani I. ap. Soterem. 8.

1532 Paris. VII. s. Ascensiana III. fol. Repet. edit. 1519. aucta notis Petri Mosellani.

1533 Coloniensis III. ap. Martin. Gymnicum. 8. cum notis Petri Mosellani.

1534 Gryphiana I. Auli Gellii luculentissimi scriptoris Noctes Atticæ. Lugd. ap. Seb. Gryphium. 8.

1536 Paris. VIII. Ascensiana IV. Auli Gellii Noctium Atticarum lib. XIX. (nam octavus præter capita desideratur) pluribus locis quam antehac integriores. cum Ascensianis scholiis collectis fere ex annotatis sane doctorum hominum Ægidii Maserii et Petri Mosellani Protogensis, in officina Michaëlis Vascosani, mense Septembri MDXXXVI. Hæc frons. In fine: Excudebat Johannes Lodoicus Tiletanus MDXXXVI. mense Septemb. Eodem volumine annotationes Petri Mosellani Protogensis in clarissimas A. G. Noctes Atticas. Venumdantur Iodoco Badio Ascensio cum ipso Gellio etiam alii selucidationibus illustrato. Fol.

1537 Coloniensis IV. ap. Mart. Gymnicum, c. n. Petri Mosellani. 8.

— Lugduni. 8.

1539 Gryphiana II. Auli Gellii luculentissimi scriptoris Noctes Atticæ, Lugd. ap. Seb. Gryphium. 8.

1541 Coloniensis V. cum annott. Petri Mosellani. 8.

1544 Venet. 8. Citatur in Catalogo anonymi.

1546 Gryphiana III. 12.

1549 Coloniensis VI. per Martin. Gymnicum, 8. cum Petri Mosellani annotationibus, etiam selectis Mart. Gymnici ex optimis auctoribus in loca quædam obscuriora.

— Coloniensis VII. c. n. Mosellani. 8.

— Basil. III. 8.

1550 Gryphiana IV. 8.

1555 Gryphiana V. 8.

1559 Gryphiana VI. Sebastiani ultima. 12. Citatur in Heinsii Catalogo, pag. 59.

1561 Gryphiana VII. Antonii I. 8.

1563 Coloniensis VIII. cum Petri Mosellani perdoctis annotatt. 8.

1564 Parisina IX. 12. Citatur in Heinsianis pag. 59.

1565 Basil. IV. ap. Henricum Petri, cum Mosellani annott. 8. Annum in titulo non significatum habet dedicatio, teste Th. Grenio Animadv. P. XVI. p. 33.

1566 Gryphiana VIII. 8.

— Coloniensis IX. Auli Gellii Noctes Atticæ cum Petr. (Schadii) Mosellani annotationibus. Accedunt in loca quædam obscuriora ex optimis auctoribus annotationes. Colon. Agr. exc. Gualth. Fabricio. 1566. 8. vid. Catal. Bibl. Bun. Tom. I. Vol. I. pag. 380.

1571 Lugd. ap. Barth. Vincentium. 12. Hac usus fuit Henr. Valesius.

1573 Venet. 8.

1584 Parisina X. Auli Gellii luculentissimi scriptoris Noctes Atticæ cum indice locupletissimo. Parisiis apud Hieronymum de Marnef et Viduam Guilielmi Cauellet, sub Pelicano monte D. Hilarii, forma minore.

1585 Lugduni ap. Barth. Vincentium. 12.

ÆTAS III. 1585—1651.

a Lud. Carrione, qui Mss. contulit, et Henr. Stephano, qui Gellium ab illo et a se castigatum edidit cum notis, emendd. et Noctibus Parisinis, nobilis. Sed Carrionis commentarius imperfectus est. Stephanianam hanc ed. imitatæ Francofurtanæ et Genevenses, in quibus præstat ed. accuratior c. n. Varr. 1609.

1585 Auli Gellii Noctes Atticæ: editio ex Mss. emendata: additæ sunt H. Stephani noctes aliquot Parisinæ, Atticis Auli Gellii noctibus invigilatæ, [1] et specimen emendationum. Parisiis. 8. vid. Catal. de la Bibl. du Roi. Bell. Lettr. Tom. II. pag. 85.

1592 Lugd. ap. Tornæsium. 12. vel 16.

1594 Coloniæ cum annott. Petri Mosellani. 8.

1603 Francof. Auli Gellii Noctes Atticæ, c. n. H. Stephani. 8.

1609 Aurel. Allobrog. (Genev.) 12. Hanc Gellii editionem Genevensem ex H. Stephani recusam recensione et contextu scrip-

[1] In prima statim nocte Parisina Gellium Stephanus tuetur adversus acrem Lodovici Vivis censuram, qui lib. III. de disciplinis Gellium vocat 'hominem rhapsodum plane, congestorem potius quam digestorem, et ostentatorem quam peritum, loquaculum sine eruditione, in verbis ac sententiis putidulum,' &c.

toris emendatiorem, et ob notas, breves quidem sed optimæ frugis, utpote e Carrione, Jureto, Cujacio, Turnebo, Casaubono, Lipsio, Manutio, Adr. Junio, Meursio, Fruterio, Dionys. Gothofredo selectas, commendat Christianus Tychonius epistola ad Christ. Falsterum specimini hujus Gelliano inserta, pag. 69.

1621 Genev. repetita. 12.

1624 Francof. 8. ex Henr. Stephani recensione, et ejusdem Noctes Parisinæ Atticis Gellii noctibus invigilatæ.

1644 Lugd. Bat. ap. Hieron. Vœgelin. 12. c. n. doctorum virorum.

1651 Amst. ap. Jansson. 12.

ÆTAS IV. GRONOVIANA.

a Jo. Frid. Gronovio dicenda; cui debetur primum editio emendatissima, quam quoque ut plurimum secuti sunt Ant. Thysius et Jac. Oiselius, qui in Gellium variorum notas contulere, tum major cum notis et emendd. in novem priores libros an. 1687. Novam dein et luculentam illius filius Jacobus Gronovius adornavit, cum parentis suisque et varr. notis, et lucubr. P. Lambecii, in qua locis quamplurimis emendatior est contextus e collatione Mss. Codd. an. 1706. repetitam Lipsiæ an. 1762. cujus textum et nos secuti sumus.

1651 Gronoviana I. Amstel. ap. Elzev. ex recensione Jo. Frid. Gronovii. 12.

1665 Gronoviana II. Amstel. 12.

1666 Amstel. 12.

— Auli Gellii Noctes Atticæ cum selectis novisque commentariis, et accurata recensione Antonii Thysii, et Jacobi Oiselii. Lugd. Bat. P. Leffen. 8.

— Amstel. 12.

1681 Paris. in usum Delphini edidit Jacob. Proust. 4. notis additis satis vulgaribus.

1687 Lugd. Bat. c. n. et emendationibus Jo. Frid. Gronovii ad priores novem libros. 8.

1706 Auli Gellii Noctium Atticarum libri XX. prout supersunt, quos ad libros Mss. novo et multo labore exegerunt, perpetuis notis et emendationibus illustrarunt Joannes Fridericus et Jaco-

bus Gronovii. Accedit Gasp. Scioppii integra Mss. duorum codicum collatio, Petri Lambecii lucubrationes Gellianæ, et ex Ludovici Carrionis castigationibus utilia excerpta, ut et selecta variaque commentaria ab Ant. Thysio et Jac. Oiselio congesta. Lugd. Bat. ap. Corn. Boutesteyn, J. du Vivie 4.

1741 Auli Gellii Noct. Attic. lib. xx. cura et cum notis Paul. Dan. Longolii. Curiæ Regnit. 8.

1762 Auli Gellii Noctium Atticarum libri xx. sicut supersunt. Editio Gronoviana. Præfatus est et excursus operi adjecit Joan. Ludov. Conradi. Lipsiæ. 8.

Multi præterea viri docti in animo habuere, conatique sunt Gellium vel corrigere vel illustrare, sed aut præventi sunt morte, aut alia qua causa impediti. Desideramus quidem Carrionis plenos commentarios, perinde ut lucubrationes Oberti Gifanii, inter cujus inedita memorantur emendationes et notæ in Cornelium Nepotem, Symmachum, et Prudentium, necnon Agellii Noctium Atticarum libri, aliquot veterum Codicum ope diligenter emendati cum notis; (vide amœnitates literarias V. C. Jo. Georgii Schelhornii T. xii. p. 391.) item editiones promissas a Justo Lipsio,[1] Jos. Scaligero, et Jo. Wowerio,[2] Jo. Pricæo, Cornelio van Dalen, Petro Menardo Turonensi, et Claudio Salmasio. Petri quoque Lambecii prodromus lucubrationum in Gellium, quem cum Ms. Regio Parisiensi contulerat, typis expressus Paris. 1647. 8. epidromo caret, nec prodromi editio secunda, quam priore quadruplo auctiorem in prodromo historiæ literariæ idem Lambecius promisit, unquam lucem aspexit. Philippi Caroli animadversiones in Agellium cum ejusdem in Curtium observatis, præmissa de Criticis dissertatione, post ejus obitum a Christoph. Arnoldo editæ Norimbergæ 1663. 8. non ultra librum xiv.[3] procedunt.

Jani Passeratii notarum in Gellium Mstarum, quæ fuerint apud Jac. Mentelium Paris. Medicum, mentio in Lucæ Langer-

[1] Vide Lipsium ii. 3. elect.

[2] Wower. Centur. i. Epist. 14. 49. ii. 18. 65. 67.

[3] Christophorus Adamus Rupertus nota marginali ad Caroli animadversiones pag. 280. ad illa verba: *Agite igitur, o mei, perseverate animum*: 'Utinam et auctor perseverasset, nec imperfectas has nobis lucubrationes reliquisset.'

manni ad Lambecium Epistolis Mss. Editionem Gellii affectam pridem a Lipsio liquet ex Epistola ejus ad Theodor. Canterum a. 1580. 'Agellius meus paratus est; differo tamen propter commentarium, (in Tacitum,) quem priorem extrudere volo.' Merico Casaubono etiam, (præf. ad Polybium,) Casp. Scioppio, et Henrico Ernstio Gellium edere in animo fuit. Scaligeriana p. 160. 'Lucas Fruterius avoit un Agellius tout prest d'estre imprimé, qui luy a ésté derobé.' Gellii noctes illustriores a se factas proximis nundinis emissurum se scripsit Carolus Hannibal Fabrettus Commentario ad xvi. 10. Cod. Theodos. de paganis pag. 9. Paris. 1618. 4. sed nescio quibus causis impeditus id neutiquam præstitit. Nescio cujus Grenirii Zelandi notas in Gellium memorat Is. Vossius, Epistola ad Nic. Heinsium data a. 1651. T. 3. Sylloges Burmannianæ pag. 623. et Jo. Lelandus de scriptoribus Britan. p. 486. commemorat cujusdam Jo. Claimundi commentarium ab eo juvene scriptum.

Novæ quam parabat editioni Gellii laudatus Falsterus etiam prolusit libris duobus sermonum xcii. quibus libere Gelliano lepore antiquitatis, varia nova atque erudita promit, editis Amstelodami 1729. 8. His Bibliopola præfixit titulum: 'Amœnitates philologicæ sive discursus varii.' Tomum secundum claudit libellus commentarius de vita et rebus Auli Gellii, quo elogium quoque illius scriptoris et apologia continetur. Nonnulla Gellii loca præter Falsterum in jam memorato specimine et in novis literariis Lipsiensibus a. 1721. p. 138. seq. illustrat Adamus Henricus Lackmannus in primitiis Utinensibus, Lubec. 1725. 4. p. 47. seqq. add. Obs. Misc. Dorv. iv. p. 431.

Glossarium vocum haud vulgarium in Gellio edere voluit Barthius, cujus specimen vulgavit viii. 16. Adv. Verborum Gellianorum rariorum Catalogum exhibet quoque Jacobus Mosantus Briosius in Epistolis editis Cadomi 1670. 8. p. 224. seq. Sed usibus studiosorum longe accommodatius erat futurum pleniusque Lexicon Gellianum, quod pulchris locupletatum observationibus daturus erat, et cujus speciem vulgavit Cl. vir Christianus Falsterus. Julii Cæsaris Scaligeri Problemata Gelliana edita sunt Amstelod. 1651. 12. De Frid. Rappolti Logica Gelliana, in qua loca Gellii ad Dialecticam spectantia illustrantur, prodiit separatim Lipsiæ 1654. 4. Polydori Tardiolæ, sive D. Antonii Gatti Agellius vindicatus Romæ, sive Mediolani potius 1702. 8. est dissertatio

referta conviciis in Justum Vicecomitem sive P. Mazzuchellum super loco Gellii XVI. 13. de municipiis in jus Coloniarum mutari gestientibus. Vide Diarium Venetum, Giornale de' letterati d'Italia Tom. XII. pag. 411. XIV. pag. 140. seqq.

PAUCAS Editiones Auli Gellii Bipontini prætermiserunt.

Auli Gellii Noctes Atticæ, Romæ, 1493.

Auli Gellii Noctes Atticæ, Paris. 1517.

Comment. B. Asculani in Auli Gellii Noctes, Ven. 1517.

Auli Gellii et aliorum Fabulæ, cum Interpretatione Græcorum locorum, 16mo. Lugd. 1589.

Aulus Gellius, 8vo. Elzev. 1644.

Auli Gellii Noctes Atticæ, Ven. 1677.

Auli Gellii Noctes Atticæ, Ven. 1695.

Les Nuits Attiques Aulu Gelle traduites pour la premiere fois, 3 vol. 8vo. Par. et Brux. 1776—1777. Hæc versio, in novo ordine divisa, habet auctorem Abb. de V. (Joseph. Deuzi de Verteuil.)

The Attic Nights of Aulus Gellius, translated into English by the Rev. W. Beloe, F.S.A., 3 vols. 8vo. Lond. 1795. Idem Anglice vertit Herodoti Historiam, Polyæni Strategemata, &c. Hæc prima est atque unica Auli Gellii versio Anglica, et bene audit.

Multa præterea Bipontini notarunt inedita virorum doctorum, qui Aulum Gellium vel emendare vel illustrare in animo habuerunt, at non præstiterunt. Vid. etiam Fabricii Biblioth. Lat. lib. III. tom. III. p. 3. Edit. Hamburg. 1722. Ernesti Tom. III. c. 1.—Saxii Onomasticon, I. p. 311. sq. —Dodwellus in Dissert. de Ætate peripli Maris Euxini, in Jo. Hudsoni Geographiæ veteris scriptoribus Græcis minoribus, Oxon. 1698. vol. I. § 10.—Cl. Johannes Taylor, qui in Præfat. ad Editionem suam Lysiæ quasdam Gellii præbuit emendationes.—Petrus Paulus Justus, in Specim.

Observationum Criticarum, Viennæ, 1765. 4to.—Addas plura quæ T. Harlesius suppeditat in Not. Brev. Lit. Rom. p. 509. sqq., et Clodii Excursus in Gellium ad Noctes Atticas lib. xv. cap. 11. de Scientia et Philosophia, Lips. 1800. 4to.

RECENSUS CODICUM MSS.

AULI GELLII,

QUI IN BIBLIOTHECIS BRITANNICIS ASSERVANTUR.

In Museo Britannico.

In *Biblioth. Harl.* quatuor Codices extant: nempe N. 2756. Cod. membran. elegans et illuminatus, sine annotationibus aut glossis, sæc. XV.

N. 2768. Codex elegans, membran. sine annotationibus aut glossis, sæc. XV.

N. 4859. Codex membran. sæc. XV. indicem habet alphabeticum, et præfationem, sub fine.

His adjiciantur, Excerpta quædam Petri Scriverii et aliorum, varias Lectiones exhibentia in Juvenalem, Senecam, Aulum Gellium, Lucanum, &c. Cod. chartac. sæc. XVII.

Inter Codices *Burneianos*, N. 174—175—176. tres sunt codices elegantes membran. habentes pauca quædam marginalia, circa sæc. XV. Horum duo, pulchre illuminati, paucas exhibent lineas collatas ad paginas editionis Gronovianæ, quæ Lugd. Bat. edita est, 1706.

Codices Oxonienses.

In *Biblioth. Bodl.* Canonici Lat. 309. Cod. membran. cum paucis notis marginalibus, sæc. XIV.

Inter Manuscriptos, qui a cl. E. D. Clarke comparati in Bibliotheca Bodleiana asservantur, notetur codex membran. luculenter exaratus, ff. 154. continens Auli Gellii

Noctes Atticas. Græca a diversa manu margini ascripta sunt. Catal. T. Gaisford.

In *Coll. Lincoln.* codex est Auli Gellii nitide scriptus. Gronovius, de viro quodam docto locutus, hunc codicem sic denotat: 'Unde et Oxonii in Collegii Lincolniensis exemplari perlustrando diligens ipse fui; et simul atque absolvi potuit, operam ipsi transmissam verbis lætis ac benignis prosecutus, nunc rebus ostendit non eam fuisse parvi ab eo æstimatam.' Præfat. ad Edit. Gronovianam Lugd. Bat. 1687.

Codex Cantabrigiensis.

In *Biblioth. Publ.* Academiæ nullus Auli Gellii extat codex, nec ullus nobis in comperto est in Collegiorum Bibliothecis, præter unum in Bibliotheca Aulæ Pembrociensis.

In Indice Codicum Mss. in Bibliothecis Angliæ notantur varii Codices Auli Gellii, sed omnes privati juris, præter duo in Bibliotheca Ecclesiæ Westmonasteriensis, secundum catalogum cl. Maittarii.

INDEX

IN

AULUM GELLIUM.

INDEX

SCRIPTORUM QUI A. GELLIO CITANTUR.

Primus numerus Librum, Secundus Caput, Tertius Sectionem indicat.

Pr. Præfationem, et numerus Sectionem designat.

B.

C.

D.

E.

V.

X.

Z.

LEGUM

ET

ALIORUM MONUMENTORUM

INDEX.

INDEX

IN

AULUM GELLIUM.

B.

C.

D.

I.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

X.

Y.

Z.

INDEX

VERBORUM GRÆCORUM

QUÆ IN AULO GELLIO LEGUNTUR.

E

Z

H

P

Σ

Υ

Φ

FINIS.